

BHAVAN'S LIBRARY

This book is valuable and
NOT to be ISSUED
out of the Library
without Special Permission

TO

DR. REINHOLD ROST

PRINCIPAL of the ~~Library~~ THE INDIA OFFICE

THIS VOLUME IS INSCRIBED

AS A TOKEN

OF SINCERE RESPECT AND GRATITUDE.

CONTENTS.

Preface	...	...	...	Page I ff.
Text of the Sūtra	...	...	...	2
Manuscripts of the text and critical notes	..	...	...	११८
Indexes—				
I.	Index of words	..	...	१०८
II.	Index of deities mentioned in Index I	...	...	५९५
III.	Proper names mentioned in Index I	...	...	५९०
IV.	Some names of hymns and verses	.	...	५९८
V.	Verses quoted by Pratikas and contained in the Sākalaśākhā of the Rigveda	..	...	५०१
VI.	Verses quoted only by Pratikas and not found in the Sākalaśākhā of the Rigveda	...	...	९१८
VII.	(A) Verses quoted in full	...	.	९१८
	(B) Gāthās, Ślokas, etc.	...	...	९०५
VIII.	(A) Yajus, Nigadas, etc.	...	.	९१९
	(B) Nivids	...	..	९४१
IX.	Praṇsas, Atipraṇsas, etc.	...	..	९४१

PREFACE.

1.

THE Śāṅkhāyana Śrauta Sūtra is one of the two great Sūtra works thus far known which treat of the duties of the Hotar and his assistants at the celebration of the so-called Śrauta or Vaitānika sacrifices, beginning with the Darśa-pārṇa-mūsa Iṣṭi and ending with the complicated Sattras or 'sacrificial sessions.'

The text of this work I now lay before my colleagues. And, inasmuch as the progress of our common studies depends in great measure upon the facility with which the original sources of our knowledge of ancient India may be consulted, I have added to the text a series of indexes, hoping that they will answer all demands that can reasonably be made upon an editor and will prove of much value as tools and material for further investigation.

Years ago, Professor Weber* advanced the opinion that the home of the Śāṅkhāyanas was in the western regions of India. His view was confirmed and our knowledge of the matter made precise by Professor Bahler, to whose eminent scholarship Sanskrit philology is greatly indebted, in the preface to his translation of the Āpastamba Dharma Sūtra.† From a passage of the Mahārṇava concerning the geographical distribution of the Vedas and the Vedic schools, he quotes the following couplet:

उत्तरे गुरुदे देवे यजुषः परिकीर्त्तितः ।

कोपीतकि ब्राह्मणं च शक्य मातृयनी खिता ॥

* *Indische Literaturgeschichte*, ed. 2, p. 59.

† *Sacred Books of the East*, vol. ii, p. xxi.

The territory occupied by the *S'āṅkhāyana Śrauta* is thus exactly designated as Northern Guzerat.

It is a well-known fact that the *S'āṅkhāyanas* and *Kauṣītakis* stood in very close relations. Upon this point, I can add nothing of value to what has already been said by Professor Weber, Professor Lindner,* and others. Nor will I attempt in this place to determine more precisely the relation of the *Kauṣītaki Brāhmaṇa* to the *S'āṅkhāyana Śrauta Sūtra*. I will merely remark that the name of *S'āṅkhāyana* is found neither in the text of the *Śrauta Sūtra* nor in that of the *Brāhmaṇa*; while that of *Kauṣītaki*, among others, occurs as a standard authority several times in both texts. The attribution implied in the printed title rests only upon the testimony of the colophons of the several *Adhyāya*'s: but we are not called upon to disregard these statements: surely, their unanimity is no small warrant for the antiquity and trustworthiness of the tradition which they represent.

The study of the *S'āṅkhāyana Śrauta Sūtra* in later times seems to have been much neglected, or, at least, to have been limited to a very small number of adherents of the school. To this opinion I was led in the first instance by the apparently extreme rarity of complete manuscripts of *Ānartīya*'s commentary† to the *Sūtra*. My opinion was afterwards

confirmed by the *Sloka* found at the end of *Adhyāyas IX* and *X*,

भाष्यकारविरा यत्र विनष्टं लेखनादिना ।

अक्षरं तदाश्रयतो मुञ्चन्तु रक्षयन्तु ॥

which gives us plain and direct evidence of the faulty preservation of the *Bhāṣya*. To the same conclusion points the further fact that *Trikāṇḍamaṇḍana*, who lived one or two hundred years before *Hemādri*,* mentions the *Sūtras* of *Āpastamba*, *Āśvalāyana*, *Upavarṣa*, *Kātyāyana*, and others, but ignores wholly that of *S'āṅkhāyana* or *Kauṣītaki*. And, once more, *Vāñches'vara Sudhī*, in the preface to his commentary on the *Hiranyakeśin S'rauta Sūtra*,† written S'ake 1738,‡ enumerates as his models the most celebrated *Sūtrakāras* along with their commentators, for example, *Daudhāyana* with *Bhavasvāmin*, *Āpastamba* with *Dhūrta*, *Āśvalāyana* with *Devasvāmin*, *Kātyāyana* with *Karka*, and others; but he nowhere mentions *S'āṅkhāyana*, and still less, of course, any commentator on the latter's works.

Whatever the reason for this presumably insignificant and inferior position of the *S'āṅkhāyanins* of later times, there can be little doubt that their school may fairly claim an antiquity as great as that of any other *Carana*. As Professor Weber has already observed,§ some parts of their

most complete of all. But even this manuscript, like the others, omits to comment upon the passage *XIV*, 51, 3 (or 6) to 52, 3

I regret that the manuscript, "India Office, No 539," did not come to my notice until after I wrote my account of the manuscripts of the commentary. It had been registered under a title for which it did not occur to me to search at the time, and so was overlooked. It will be duly utilized in the following volumes. See the new Catalogue of Sanskrit Manuscripts in the Library of the India Office, Part I, No. 261.

* See R. G. Bhandarkar, Report on the search for Sanskrit Manuscripts in the Bombay Presidency during the year 1833-81, Bombay, 1887, pp. 27-8.

† India Office, Burnell Collection, No 386

‡ यज्ञप्रद्विचिन्ति०

§ *Indische Literaturgeschichte*, ed. 2, p. 59.

Sūtra are strikingly similar, in style and general character, to the Brāhmanas—a fact which speaks strongly in favour of Śāṅkhāyana's work being anterior to that of Āśvalāyana. Important also is the fact that it embodies detailed prescriptions for the performance of human sacrifices. These sacrifices probably belonged to a very remote age, and had already begun to pass into desuetude during the period of the composition of the Vedic hymns. One of these prescriptions gives us an interesting clue for the explanation of Rigveda X, 18, 8, and incidentally also an argument in favour of our assuming an early date for Śāṅkhāyana—see below.

In this connection, it may be added that the history of the Maitrāyaṇīyā Śukhā, which has been so well elucidated by Dr. von Schröder, shows that oblivion sometimes befalls the very works that have an especial claim upon our interest.

2.

The principles of sound criticism have been applied to the texts of Vedic hymns and have disproved the beliefs long current concerning the integrity of those texts. As applied to the products of the Sūtra period, the same principles appear to be leading to results similar, but even more far-reaching.

I have already* pointed out that most of the Śrauta Sūtras bear a strong family likeness and differ from each other only in matters of comparatively small importance. From this one might be tempted to infer that they were handed down by a tradition the integrity of which was unaffected by the usual fate of all ancient literary compositions. I think it can be shown, however, that such was not the case, and that the original manuals of the ancient Sūtra-kāras became gradually enlarged by various additions and modifications due partly to the mutual influence of the

* In the introduction to my "New and Full Moon Sacrifice" Jena, 1880.

different schools and partly to the natural developement of the ritual. Indeed, Ānartīya himself, the commentator to S'āṅkhāyana, occasionally observes that this or that rule has been borrowed from the work of another S'ākhā.* Moreover, a passage from the supplement to the Gobhila-grīhya-saṃgraha†

आद्यतन्त्रेषु यद्गोले तत्कुर्व्यात् पापनिवृत्तम् ।

विशेषः खलु सामान्या ये चीन्ता वेदवादिभिः ॥

states expressly that deficiencies in one Sūtra work are to be filled up by drawing upon some other.

This method of procedure has been evidently adopted by the adherents of the S'āṅkhāyana S'ākhā, and the fact may be illustrated by a good many actual instances to be found in their work. Let us take for example ii, 7, 1 ff. The rules read:

प्रथमाशुनिते जुहोति । १ । द्यमाने वा न चरे । १ । चरोदथं शुनिते । २ ।
चदिते वा । ३ । उपलानु काले मनः कुर्वीत । ५ । तस्यापराधे प्रायश्चित्तम् । ६ ।

Here it will be noticed that the Sūtras are palpably lacking in homogeneity. Rules 2 and 4 leave it to the sacrificer to decide upon one of two permissible times. The restriction of rule 5 has plainly the appearance of being an after-thought; and still more is this the case with rule 6, which imposes an expiation upon such as adopt the alternatives permitted by rules 2 and 4.

Had the intent of the passage been this, that the sacrificer should exercise all due care to observe the time as fixed by rule 1 or rule 3, and that he should be permitted to choose another time only in case he had neglected both the main alternatives or had been prevented from observing

* शाखाभिरात्.

† Gobhiliya Grīhya Sūtra, ed. by Candrakānta Tarkālakāra, Dibl. Ind., p. 880. Bloomfield, ed. and transl. of the Gobhīlagrīhya-saṃgraha-pariśiṣṭa, Zeitschrift der deutschen Morgenländischen Gesellschaft, xxv, 519, 583.

them, we should then have expected the wording of the passage to run about as follows:

प्रथमाह्निके जुहोति । १ । उपोदयं जुहोति । १ । तद्विष्णुः सप्तं कुर्वीत । १ ।
तस्यापराधे प्रायश्चित्तं कृत्वा दृष्टमाने नक्षत्रे । ४ । अदिते । ५ ।

The inconsistency and awkwardness of the traditional text can be accounted for, in my opinion, only by assuming that we have before us a conglomeration of various doctrines originating in the varying opinions and practices of several successive teachers and jumbled together here by the last redactor of the text without regard to their historical succession and to their intrinsic compatibility. The original prescriptions respecting the time of beginning the sacrifice were closely limited; in the long run, strict conformity with them must often have been a great inconvenience. The limits were therefore extended in accordance with the laxer practices of other Gurus. Later and more severe Yājñīkas disapproved of such an innovation, and enforced its rejection by demanding an expiation for offences committed in obedience to the rules of less rigorous authorities.

My opinion is confirmed by the commentary, which explains the Sūtras in question in the following way:

1. प्रथमाह्निके अह्नितमन्त्रे इत्यर्थः । सायमह्निके पुरा तमससाह्निकाले जुहुयादिति युते ।

2. वाहन्ते विकल्पायः । दक्षवर्णेमेकदिनचन्द्रोदयेकाले जुहुयात् । एवमपि ग्राह्यान्तरात् ।

3. प्रातस्तनो होमकालः । उपोदयमुदयसमीपे विमतावाधुषधिः । प्रातः पुरो-
दयादपहन्ते तमसि तद्विष्णुः सप्तं कुर्वीत इति युते ।*

4. वाग्व्यो विकल्पायः । प्रथम इति वर्तते । प्रथमोदिते आदित्ये जुह्यादेव-
मपि शाखान्तरे द्रुतत्वात् ।*

5. उरस्तायो र्भिर्हितः कालः प्रथमास्त्रमिते प्रातरुचोदये व्युपिते तत्रैव मनः
कुपेत् । इतरौ तु कालौ पश्चादभिहितौ । ह्यग्माने वा नखे उदिते वेति तौ
मनश्चपि नारोपयेत् । ननु प्रतिपिदयोः किमर्थमुपदेशः । ज्ञापनार्थः । एष ह्युप-
रलि तत्र शाखान्तरे विद्यमानमपि नादत्तयत् ।†

6. यत एव प्रथमास्त्रमितानुदितयोर्द्वैतत्वं येन तस्यापराधे प्राथमिकं व्यु-
त्तरे पद्यते

The above example may suffice to illustrate the composite character of our text; but other and similar examples may easily be found. All together, they naturally suggest the historical problem of discriminating between the different elements that make up the text—between the rules which properly belong to the school of the text in question and those which have been borrowed from the dicta of other schools and teachers. At present, the problem cannot well be solved. All extant Sūtra-works must first be published in good editions and the comparative study of their contents thereby facilitated.‡ But to give even now an idea of the way in which I think that the results of these critical studies ought to be presented in print, I subjoin a typical example. Here the original Sāṅkhāyana rules are printed in letters of large size, and the Vārttikas thereto in letters of smaller size. Thus

प्रातःप्रातरुचं ते वदन्ति पुरोदयाव्युदिति ये ऽग्निर्दोषम् ।

दिवा कीर्त्यमदिवा कीर्तयन्तः सूर्योऽश्विनौ तदाऽश्विनोरेषाम् ॥

* It would appear from the foregoing note that this Sūtra, number 4, is taken from the Āitareyins or from a school nearly related to them.

† The commentator is evidently at a loss to know how to deal with this incongruity. The difficulty has struck him; but the true solution of it lay of course far beyond his horizon.

‡ This comparison will yield some interesting results. For an example I

प्रथमास्तमिते जुहोति । १ ।

दाशमाने वा नश्ये । १ ।

उपोदयं व्युपिते । २ ।

उदिते वा । १ ।

पुरस्तात् कावे मनः कुर्वीत । १ ।

तस्यापराधे प्रापयितम् । १ ।

The work of Śāṅkhyaṇa, and those of the other Sātra-kāras, can claim, therefore, only a very low rank as literary compositions. Nevertheless, they deserve our serious attention, because they constitute, along with the Brāhmanas, the principal material for our researches into the religious antiquities of the Vedic age. The varied information which they contain will prove useful for elucidating many passages of the Samhitās that are still involved in obscurity. I have already shown* that two important passages in the Rigveda, namely, X, 16, 8 and X, 85, 21 and 22, can be satisfactorily explained only by referring them to an old usage connected with the human sacrifice and alluded to by Śāṅkhyaṇa at Ś'r. Sātra XVI, 18, 7 and 13. The usual understanding of the first-mentioned stanza as a summons to the wife of the deceased to leave her husband's corpse and return to her place among the survivors is incompatible with a strict philological interpretation; though this application or rather misapplication probably dates back to very old times. In like manner, the difficulties of Rigveda V, 2, 1 to 6 can be solved only with the help of a knowledge of the ritual.† It must be borne in mind that the Rigveda and the Atharvaveda are for the most part prayer-books, and that these

may here refer to the almost literal agreement between Śāṅkh. Ś'r S XIII, 13, 1 and Paṇḍarīga's Brāhm. IX, 3, 1

* In an article published in the Journal of the German Oriental Society, vol. XL, p. 705 ff

† Compare my article in the Journal just mentioned, vol. XXXIII, p. 219 ff

prayers were but links in a long chain of more or less developed ceremonies. Herein, therefore, I agree fully with Professor Bloomfield, who, in his excellent studies on the *Atharvaveda*,* advocates the same opinion.

Moreover, the horse-sacrifice or *Āśvamedha* is described in detail by *S'āṅkhāyana*, *Āśvalāyana*, and others; and their accounts give us a most interesting picture of a popular religious festival in ancient India. The later brahmanical system permitted only a very few of the laity to take part in solemn celebrations. Quite differently here in the *Sūtra*, the *Āśvamedha* is represented as a great national feast. The chosen victim was permitted to roam at large in full liberty for a whole year. Sons of noble families attended him and guarded him against all harm from neighbouring princes. All classes and ranks of subjects of the king who offered the sacrifice were present at the ceremonies. Old men and householders, young men and maidens were assembled and addressed by bards reciting old tales and accompanying them on the lute.†

In short, these dry *Sūtras* are not without their interesting features. And even from their most prosaic portions, we may hope to win much material of value, not only for the solution of the exegetical difficulties of the *Veda*, but also for the enlargement of our knowledge of the Vedic religion and of Aryan antiquities.

3.

Respecting my method of arranging the *Sūtras*, and, in particular, of dividing them, a few words must be said. My divisions often disagree entirely with those of the commen-

* See his "seven hymns of the *Atharvaveda*," *American Journal of Philology*, vol. VII, p. 466 ff.; and also *Journal of the Am. Oriental Society*, vol. XIII.

† See my article "Nationale Opfer in Altindien" in the *Festgruss an Ecklingk*, Stuttgart, 1899, p. 40 ff.

tator, Ānartīya. The latter, apparently, is not guided by any positive principle, but breaks off arbitrarily in just whatever place he feels called upon to give a bit of comment. A good many word-collocations, which, as they appear in Ānartīya's work, have the semblance of Sūtras, can be shown to be mere fragments of a Sūtra, the integrity of which can be restored by simply reading the fragments uninterruptedly. To a certain extent, accordingly, I agree with Dr. Knauer, who* first introduced the practice of setting aside the division into Sūtras and of giving a real prose text. But in order to justify my own method of procedure, I adduce a few examples.

Thus at S'āṅkhyaṇa S'ranta Sūtra, I, 14, 19, we read: इहै च वीतं चाधुमु चैतं न इति वा यावत्प्रविशे चैतं पाताम् etc. Ānartīya makes a stop after वा in order to insert the remark एतदित्यस्य चाने न इति वा प्रविशेत् and thus cuts in two the text of the mantra precisely in the middle of a sentence †

At IV, 5, 13, S'āṅkhyaṇa's rule in its complete form should read, एतेनैव धर्मेणानादिताग्नेः पिण्डपितृयज्ञः क्रियेत । Ānartīya's treatment of this rule furnishes a typical example by which we may estimate the breadth of scope and the critical acumen of the scholiast. As commingled in Ānartīya's work the text of the rule (here printed in large letters) and the text of the comment (here printed in small letters) run as follows: एतेनैव धर्मेणानादिताग्नेः पिण्डपितृयज्ञः । एतेनैव धर्मोऽप्येवकारकरणात् मासौ च । ततश्च दक्षिणतः प्रयत्नं क्रियते । अनादिताग्नेः क्षतानवयवस्येत्यर्थः । पिण्डपितृयज्ञो भवतीति वाच्यशेषः । तथा च पुनश्चकारम् । अथानादिताग्निना कार्यः । क्रियेत । पिण्डपितृयज्ञ इति वक्तव्यं । विनापि द्वाभेद-तया पिण्डपितृयज्ञो ऽप्यर्थः कर्तव्यः । तथा चानवयवदर्शनम् । तदाजः etc.

The scholiast was doubtless accustomed to the concise

* In his careful, though somewhat wordy, edition of the Gobhaliya Gṛhya Sūtra, Dorpat and Leipzig, 1834.

† The words न इति वा I deem to be a mere gloss and have bracketed them in the text.

style of the later Sūtras, and perhaps also to the excessively abbreviated style of the grammarians. On this account he was probably puzzled to find in the rule before him so superfluous a thing as the finite verb-form *विद्येत्*. "If the verb has its ordinary meaning," he may have reasoned, "then here is a lavish and unwarranted expenditure of three needless syllables." And accordingly he attributes to them a deeper meaning than they can possibly have, and extorts from them an interpretation void of all reason. In fact, the presence of the word in the rule is a sign that the rule goes back to a time when the most extreme brevity had not yet become the foremost law of the Sūtrakāras; and we thus have a new bit of evidence for the early date of S'āṅkhyaana.

As an example of the commentator's inconsistency may be mentioned the passage X, 2, 2. Here Ānartīya makes but one Sūtra of the words *उपपन्नोऽप्यवित्याद्यं वृत्तेऽथो देवादेति वदन्ते*; while he makes two of the corresponding passage at X, 5, 2. *अपि न ह्यवित्याद्यं वृत्तेऽपि नर इति वदन्ते*. Similar instances may be found at X, 6, 18 and 19 as compared with X, 8, 14 and 15; and at XI, 4, 10 as compared with XI, 5, 4, etc.

I have endeavoured to avoid these inconsistencies and to divide the text into Sūtras in accordance with the demands of the sense and the indications of internal evidence. And in this attempt I have derived some aid from the commentary itself, which now and then states that it explains *प्रतिषिद्धाद्यर्थं* *अप्यवित्याद्यं* though the end of the Sūtra be farther on. Examples of this are at II, 8, 22; 9, 14; IV, 4, 3; etc. The reader may easily find all instances of this kind as they are mentioned in the foot-notes to my edition of the Sūtra-text.

Although I have done my best to carry out the plan adopted by me, I fear that I have not been everywhere equally successful. Nor was this perhaps to be expected in view of the interpolations and additions discussed in the

the text itself. In doubtful cases I have followed for the most part the divisions as given by the commentary. To meet any possible objections to this procedure which may be raised by some specially severe scholar, and to facilitate the study of the commentary published in the following volumes, I have indicated the Sūtracchedana of Anartīya by Arabic numerals placed over the lines.

In conclusion, I desire to express my sincere thanks to Mr. Chatfield, Director of Public Instruction in the Bombay Presidency, to the Chief Librarians of the Royal Libraries of Berlin and Munich, to Professors Max Müller and Thibaut, and to Dr. Rost, for the assistance which they have kindly given me in the work of procuring the manuscripts used for this edition; and especially to Dr. Rudolf Hoernle, whose ever ready help will be gratefully remembered by all who have had occasion to seek it.

ALFRED HILLEBRANDT.

BERGSLAU, }
JUNE, 1888. }

LIST OF ERRATA.

The distance of my home in Breslau from the place of printing, Calcutta, is so great that it has not been possible to give me the opportunity of reading more than a single proof. In consideration of this fact I beg that the reader will excuse the length of this list.

Page	3 line	21 read	अप्रप
"	7 "	16 "	मिलिष्यति । प्राद्यान्तुं
"	10 "	18 "	या सु-
"	18 "	17 "	जुह्वयन्ती
"	19 "	11 "	उपप्रयत्नी
"	32 "	1 combine	पञ्चदशे
"	37 "	13 read	अपेक्ष
"	40 "	19 "	इत्याद्याययति
"	41 "	21 "	इत्येवमर्त्त
"	45 "	18 "	नः
"	49 "	6 del.	§ before वा
"	50 "	3 read	ब्रह्म
"	56 "	10 "	याधीवमाने instead of •या धीवमान
"	59 "	20 del.	: after म
"	63 "	20 read	अपे instead of अपे
"	70 "	6 "	नासंस्थिते
"	73 "	9 "	प्रस्थिताभिस्यति
"	77 "	19 "	इन्द्रे instead of इन्द्र
"	83 "	6 read	लोचिषा
"	68 "	13 combine	आपुरसा
"	90 "	1 read	येन
"	98 "	18 separate	प्रो अक्षी
"	99 "	11 separate	म लतानीति
"	107 "	7 read	दिविष्टुतेति
"	" "	22 separate	सू सुत
"	108 "	14 read	निदि and इन्द्र
"	" "	15 separate	§ प लमि-
"	109 "	17 "	विद्याल दयो

Page 220	line 13	read	•इवनीया
" 221	" 14	write instead of the doubtful and probably incorrect reading the usual form	संभवेत् or संभवेत् ।
" 223	" 15	read	रगिह् •
" " "	22	"	संलिप्ता •
" 224	" 13	"	•पक्षे •
" 231	" 13	write	रति च
" 233	" 3	separate	उप प्र •
" 239	" 16	add	Samvat 1524
" 241	" 4	write (J) instead of (F)	
" 242	" 16	"	शुद्धि •
" 245	" 15	"	•प्रप •
" 254	" 17	"	•वीलि
" 255	" 18	"	सर्प •
" 257, 259,		and everywhere else write	Ā, ē instead of A, ā.
" 262	line 3	read	•रिह् • instead of •रह् •
" 263	" 7	"	अधि • " " अधि •
" 267	" 19	read	आन् •
" 268	" 24	"	आ
" 269	" 12	del	(5)
" 270	" 11	read	पुष्प
" 271	" 5	add :	all MSS. चक्ष •
" 277	" 16	read	पर •
" 278	" 5	"	अग्नि •
" 280	" 10	"	1 (2) च •
" 281	" 8	combine	•वीषह •
" 282	" 17	del.	अग्नि
" " "	18	add	अग्निर्वी XII, 19, 5.
" 295	" 22	read	अन्ध
" 308	" 7	"	अष्ट •
" 312	" 20	add	XIII, 14, 6 after V, 11, 14.
" 316	" 3	read	26 instead of 36.
" 329	" 16	add	8, before 27.
" 330	" 18	del.	1, after 15.
" 331	" 2	read	V, 3, 1 ; 15, 1.
" 347	" 8	read	195, 20 instead of 193, 20.

Page	line	8 read	पठे-
"	360	" ■ "	कुसुम
"	364	" 11 read	आ-
"	"	" 20 "	•पदिन्
"	368	" 6 "	सुट
"	370	" 14 del	XV, 6, 1.
"	"	" 19 add	XV, 6, 1.
"	383	" 20 read	subj.
"	388	" 20 "	विस्तिथः
"	401	" 13 "	अनुपदिष्ट
"	"	" 17 "	(5)
"	410	" 14 read	अनादिन
"	412	" 19 "	भाष-
"	414	" 2 "	•मय
"	419	" 7 "	जीयमान V, 10, 6 ;
"	420	" 18 add	"or निगुप्त (?) "
"	425	" 8 read	4, 2; instead of 4, 2, 8.
"	430	" 20 add	21; after 10, 3, 14.
"	438	" 20 read	21, 2 instead of 2, 2.
"	451	" 14 "	V, 16, 4
"	460	" 6 "	XVI, 1, 15.
"	469	" 19 "	14, 4, 7; instead of 14, 7, 7;
"	478	" 18 "	पद्य-
"	511	" 16 insert	अत्र XVI, 1, 1
"	512	" 1 del.	XVI, 1, 1
"	525	" 1 del.	5, 2.
"	549	" 2 "	26, 1.
"	555	" 18 read	पद्या
"	559	" 1 "	MS. instead of M. S.
"	569	" 3 "	•विद्या
"	570	" 4 "	1; X, 14, 6; 13, 8 instead of 1—3
"	572	" 33 add	V, 11, 7
"	574	" 16 "	7, 16; XIV, 57, 11.
"	576	" 22 read	XVIII, instead of XVII.
"	582	" 30 "	पद्य- " " पद्य
"	"	" 31 "	पानिन्द्रोपदे
"	583	" 9 add	XVIII, 8, 11.

Page	593	line	12	read	12 instead of 13
"	599	"	32	"	प्रकृतिलाद
"	606	"	9	"	VIII, 62, 1—6.
"	611	"	18	"	VIII, 89, 1—4
"	618	"	16	del	VIII, 6, 12, 7, 16
"	622	"	27	read	XVI, 11, 21
"	630	"	28	insert	उप मा चत्तु XVIII, 21, 11
"	637	"	35	read	हु°

शाङ्खायनश्रौतसूत्रम् ।

श्रौतम् ।

Preliminary remarks.

1. Extracts from the commentary will be given in a second volume, in case better manuscripts should become accessible to the editor
2. The critical notes will be contained in the IIIrd fasc.
3. The numerals over the lines indicate the division of Sūtras as given by Varadattasūta Anarttiya

मस्य च ऋन्दोमानस्योर्ध्वमादित्यश्चानान्यान् ओंकारः सुतस्त्रिमाचः
गृह्यः । १८ । मकारान्तो वा । २० । तं प्रणव इत्याचवते† । २१ ।
अवसाने मकारान्तं सर्वेश्वरगणेषु सपुरोनुवाक्येषु । २२ । तेनार्धर्च-
मुत्तरस्याः संधायावस्यति पार्दं वा तत्संततमित्याचवते । २३ । स

* or इत्यादताम् । १० । सचषोदेस । ११ । Comm: केषां चिच्चषोदेस इति
सुबन्धेदः । तेषामण्यमेवार्थः ।

† Comm.: केषिणु सचषोदेस ऋन्दोमानस्येत्यत आरभ्य तं प्रणव इत्यादताम्
इत्येवमन्तमेकं सुब प्रणववैद्वार्थं वक्ष्यन्ति ।

सर्वेषामृगणानां धर्मा ये कर्मसंयोगेन चोद्यन्ते । १४ । विदूरेष्वपि
 कर्मस्वन्तरेण प्रथमां परिधानीयां च संतानार्था ऽर्धर्चेन काङ्क्षति
 । १५ । अर्धर्चन्यायास्यर्धः । १६ । वचनादन्वत् । १७ । उच्चैर्न्यायश्च-
 र्ज्वेदः । १८ । वचनादुपांशुता । १९ । संस्तरन्यायता च शब्दानाम् ।
 '३० । ऐकस्त्रयं च । ३१ । उच्चैस्तरां प्रणवः पुरोनुवाक्यायाः । ३२ ।
 प्रणवाद्याज्योच्चैस्तराम् । ३३ । उच्चैस्तरां वषट्कारः । ३४ । समो वा ।
 । ३५ । प्रणवो घेयजामहे वषट्कारः संप्रियाः प्रियास्योच्चैस्तरांशुहविः-
 पु । ३६ । देवतानामधेयं चोपांशु निगमस्यानेषु । ३७ । भर्भुव इति
 पुरस्ताज्जपः । ३८ । ये यजामहे वैपलोजः सहः सह ओजः स्वरि-
 त्युपरिष्ठादिति चतुष्टयं सर्वासं व्याख्यास । ३९ । अनुयाजेषु तु घेय-
 जामहे नास्ति । ४० । अनुवषट्कारे च । ४१ । मुतेन व्याज्याक्तेन
 वषट्कारस्य संधानम् । ४२ । अमुतेन वा । ४३ । तदुपांशुयाजे
 नास्ति । ४४ । ॥१॥

शावयेदाकारमावाहनम् । १ । घेयजामहः मुतादिः पुरस्ताद्या-
 ज्ञानाम् । २ । चतुर्माचा याज्ञिकी मुनिः । ३ । सम्यक्षराणां तालु-
 स्थाने आश्ङ्कारौभवतः । ४ । ओष्ठस्थाने आश्ङ्कारौभवतः । ५ ।
 अन्यानि प्रकृत्यासराणि । ६ । एकारौकारौ च प्रगृह्यौ । ७ । व्याज्यान्ते
 । ८ । विमर्जनीयो रिफितो रेफमापद्यते । ९ । लुप्यते ऽरिफितः । १० ।
 अनुस्वारं मकारः । ११ । अन्यानि प्रकृत्या व्यञ्जनानि । १२ । औ-
 कारौ वषट्कारे चतुर्माचः । १३ । षकारादोत्तरो ऽकारः । १४ ।
 प्रकृत्या वोभौ । १५ । पूर्वा वा प्रकृत्या । १६ । प्रकृत्याकार इति
 जातृकर्णः । १७ । भार्हतारायन्तरं वषट् कुर्यात्पुरस्तादीर्धमुपरिष्ठा-

द्रुस्रम् । १८। उपरिष्ठाच्च येयं नामहादेवतादेशनं सपुरोनुवाक्ये ।
 १९। संप्रैषे ॥ न विद्यते । २०। जुष्टेतीत्युक्ते सर्पिः प्रतीयेत । २१।
 स्वाहाकारोऽन्ते होममन्त्राणाम् । २२। समिदाधानमन्त्राणां च ।
 २३। मन्त्रपृथक्कात्कर्मपृथक्कम् । २४। इतिकरणस्य मन्त्रान्ते । २५।
 मन्त्रान्तेन करणेषु कर्मणः संनिपातनम् । २६। संप्रेषितो ऽन्वाह । २७।
 तथा यजति । २८। इत्येतत्सर्वयज्ञिकम् । २९। ॥ २॥

उपोष्य पौर्णमासेन हविषा यजते । १। तथामावास्येन । २। द्वे
 पौर्णमास्यौ । ३। अमावास्ये च । ४। यां पर्यस्तमयं पूर्णं उदियाद्यां
 चास्तमिते ते पौर्णमास्यौ । ५। यो न द्रष्टेति यदहस्य न दृग्मेत ते
 अमावास्ये । ६। तत्रेज्यायां धायाकामौ । ७। इति पौर्णमास्यामि-
 त्यमावास्यायामित्युपदेशाद्भवतिष्ठन्ते । ८। तत्संयुक्तास्यः शब्दाः । ९।
 समानमन्यत् । १०। उभयत्राग्नेयः पुरोलाशः । ११। अग्नीषोमीय
 उपांशुयाजः । १२। वैष्णवो वा । १३। अग्नीषोमीयस्य पुरोलाशः
 पौर्णमासे हविषि । १४। ऐन्द्राग्नौ संनयतो द्वितीयो ऽमावास्यायाम्
 । १५। ऐन्द्रं सोनार्यं संनयतः । १६। माहेन्द्रं वा । १७। वैष्णवं
 त्वसंनयन्नुपांशुयाजम् । १८। ॥ ३॥

आमन्त्रितो होतान्तरेणोत्करं प्रणीताय प्रतिपद्य दक्षिणेन प्रपदेन
 बर्हिषाक्रमणम् । १। वेद्यन्तमंमिता पथ्यात्पार्ष्णिः । २। विक्रम्य च
 स्थानम् । ३। अग्नये समिथ्यमानायेति संप्रेषितः । ४। कं प्रपद्ये तं
 प्रपद्ये यत्ते प्रजापते शरणं कन्दस्तत्रापद्ये यावत्ते विष्णो वेद तावत्ते
 करिष्यामि देवेन सवित्रा प्रसूत आर्विज्यं करिष्यामि नमो ऽग्नये
 उपद्रष्टे नमो वायवे उपश्रोत्रे नम आदित्यायानुस्त्रात्रे जुष्टमद्य

देवेभ्यो वाचं वदिष्यामि शुश्रूषेष्णां मनुष्येभ्यः स्वधावनीं पित्रभ्यः
 प्रतिष्ठां विश्वस्मै भूताय प्रज्ञास्त आत्मना प्रजया पशुभिः प्रजापतिं
 प्रपद्ये ऽभयं नो अस्तु प्राजापत्यमनुवक्ष्यामि वागाविंशं करिष्यति
 वाचं प्रपद्ये भूर्भुवः स्वरिति जपित्वा ।५। त्रिर्द्विष्टत्य । ६। प्र वो
 वाजा इत्युपसंघाय मध्यमया वाचा । ७। अग्न आ याहि वीतय
 ईलेन्य इति द्वषौ । ८। अग्निं दूतं हृणीमह इत्येका । ९। समिध्य-
 मानो अध्वर इत्येका । १०। तिस्रः माप्रदग्ने । ११। तदन्यत्र साय-
 नाभ्यां दर्शपूर्णमासाभ्याम् । १२। समिद्धो अग्न आहुतेति द्वे । १३।
 अग्ने मह्यं असि माह्वण भारतेति प्रणवेन संघाय । १४। असुतो
 ऽवांश्चि यजमानस्य चौष्ण्यैर्यथाष्टभिष्यादत्य । १५। पट् तु दिगोचस्य
 । १६। पुरोहितप्रवरेणात्राह्वणस्य । १७। मानवेति वा सर्वेषाम् ।
 १८। देवेद्धो मन्विद्ध ऋषिष्टुतो विप्रानुमदितः कविशसो ब्रह्म-
 संश्रितो घृताह्वन इत्यवसाय । १९। प्रणीर्यज्ञानां रथीरध्वराणा-
 मकृतो होता तृणिर्यथासित्यवसाय । २०। आस्याच जुह्मर्देवानां
 चमसो देवपानो ऽरां श्वाग्ने नेमिर्देवास्त्वं परिभूरसीत्यवसाय । २१।
 श्ववस्त्रावाहयति देवताः । २२। ॥४॥

आवह देवान्यजमानाय । १। अग्निमग्न आवह सोममावहेत्याज्य-
 भागौ । २। अग्निमावहाग्नीषोमावावह विष्णुं वाग्नीषोमावावहेन्द्राग्नी
 आवहेन्द्रमावह महेन्द्रं वा । ३। देवो आश्रया आवह । ४। अग्निं
 होवायावह । ५। स्वं महिमानमावह । ६। आ च वह जातवेदः सुयज्ञा
 च यजेत्यावाह । ७। उपविष्णोर्ध्वजानुर्दक्षिणेन प्रादेशेन भूमिमन्वा-
 रभ्य जपति । ८। अस्मै प्रतिष्ठाये मा ष्विति इष्टिं मातर्मा मा

हिंसौर्मा मोदोपीर्मधु मजिष्ये मधु वनिष्ये मधु जनिये मधुमतीमद्य
देवेभ्यो वाचं वदिष्यामि चारुं मनुष्येभ्य इदमहं पञ्चदशेन वज्रेण
पाशानं भ्राष्ट्रव्यमववाध इति । सप्तदशेन वा । ८ । ॥ ५ ॥

मानुष इत्युक्तः । १ । देव सवितरेतं त्वा वृणते सह पित्रा विश्वानरे-
णेन्द्र पूषन्वृहस्पते प्र च वद प्र च वज वसूनां रातौ स्याम इन्द्रा-
णामोन्यायां स्वादित्या आदित्या अनेहमे

यदद्य होतवूर्ये जिह्वा चक्षुः परापतात् ।

अग्निष्टपुनराभराज्जातवेदा विशर्षणिरिति ॥

प्रवृत्तो जपित्वा । १ । उपोत्यायाभ्वर्योर्दक्षिणेन प्रादेशेन दक्षिणमंस-
मन्वारभ्य जपति मयेनाग्नीधो दक्षिणम् ।

इन्द्रमन्वारभामहे होतवूर्ये पुरोहितम् ।

येनायञ्जुत्तमं स्वर्देवा अङ्गिरसो दिवम् ॥

षष्टिश्चाध्वर्यून्ववतिष्य पाशा अन्तरा द्यावापृथिवी विचृत्ताः ।

सिनन्ति पाकमधि धीर एमि स्योने से द्यावापृथिवी उभेरमे ॥

इति । १ । षण्णोर्वीरं हसः पान्तु द्यौश्च पृथिवी चाहश्च राज्ञिषाप-
स्यौषधयेत्यवसृज्य । ४ । ऐन्द्रौमावृतमावर्त आदित्यस्यावृतमन्वा-
वर्त इति दक्षिणं वाङ्मन्वावृतम् । ५ । निरसाः परावसुर्घो ऽस्मान्देष्टि
यं च वयं द्विषस्तेन महेति होतृपदनाकुम्भं दृष्टुमुभयतः प्रतिच्छिद्य
दक्षिणापरमवान्तरदेशं निरस्य । ६ । अथ उपसृग्य । ७ । अग्न्युद्धमुदगर्धं
निधाय । ८ । इदमहमर्वावसोः सदसि सीदामीत्युपविश्य । ९ । दक्षि-
णोत्तरिणमुपस्यं कृत्वा प्राक्षौ पाणी प्रयच्छ जपति । १० । नमो
द्यावापृथिवीभ्यां होतृभ्यां पूर्वदृग्भ्यां विश्वकर्माणौ तनूपौ मे स्वस्त्यं

मे पातं मा मा हिंसिष्टं मा मा संताप्रमित्याहवनीयं प्रेक्ष्य गार्ह-
पत्यं च । ११ । उदक्भंसर्पेन्नाहैष वामाकाश इति । १२ । विश्वे देवाः
शास्त्रान तदद्य वाचो नमो महद्भ्य इति जपित्वा । १३ । अग्निर्होता
वेत्वाग्निर्होत्रं वेत्तु प्राविचं साधु ते यजमान देवतेत्यवसाय । १४ ।
यो ऽग्निं होतारमवस्था इत्युपांशु । १५ । घृतवतीमध्वर्यां शुचमाश्रय
देवयुवं विश्वारामौसामहै देवां ईसेन्याश्रमस्याम नमस्यान्यश्राम
यज्ञियानिति शुचावादाय पञ्च प्रयाजान्यजति । १६ । ॥६॥

समिधः समिधो अग्न आज्यस्य ध्वन्विति प्रथमः । १ । तनूनपादग्न
आज्यस्य वेत्विति द्वितीयः । २ । नराशंसो अग्न आज्यस्य वेत्विति
द्वितीयो वसिष्ठगुणकानामजिवध्न्यानां कश्वसंस्तृतीयां राजन्यानां
प्रजाकामानां च । ३ । इलो अग्न आज्यस्य ध्वन्विति तृतीयः । ४ ।
मर्द्धिरग्न आज्यस्य वेत्विति चतुर्थः । ५ । स्वाहाग्निं स्वाहा सोमं स्वा-
हाग्निं स्वाहाग्नीषोमौ विष्णुं वा स्वाहाग्नीषोमौ स्वाहेन्द्राग्नी स्वाहेन्द्रं
वा स्वाहा देवा आश्रया जुषाणा अग्न आज्यस्य हविषो
ध्वन्विति प्रयाजयाज्याः । ६ । ॥७॥

अग्निर्होत्राणि त्वं सोमासि सत्पतिरित्याज्यभागौ वार्चग्नौ पैर्णमास्याम्
। १ । अग्निः प्रजेन सोम गौर्भिरित्यमात्रास्यायां दधन्वन्तो । २ ।
जुषाणो अग्निराज्यस्य हविषो वेत्तु जुषाणः सोम आज्यस्य हविषो
वेत्विति याज्ये । ३ । अग्निर्मूर्धत्याग्नेयस्य पुरोनुवाक्या । ४ । भुवो यज्ञ-
स्येति याज्या । ५ । अग्नीषोमाविममित्युपांशुयाजस्य पुरोनुवाक्या ।
६ । जुषाणावग्नीषोमावाज्यस्य हविषो वीतामिति याज्या । ७ । इदं
विष्णुर्वपट् ते विष्णविति वैष्णवस्य । ८ । जुषाणो वा । ९ । अग्नीषोमा

सवेदसा युवमेतानीत्यग्नीषोमीयस्य । १० । इन्द्राग्नी अवसा ॥ चर्य-
णिभ्य इत्येन्द्राग्रस्य । ११ । एन्द्र सानसिं प्र ससाहिष इति मांनाव्यस्य
। १२ । महो इन्द्रो य आजसा महो इन्द्रो नृवदिति माहेन्द्रस्य ।
१३ । इन्द्रं वो मिथतो मादयस्य हरिभिरितीन्द्रस्याप्रतिनिधेः ।
१४ । ॥ ८ ॥

पिमौषि देवानिति स्विष्टकृतः पुरेनुवाक्या । १ । अयालग्निरग्नेः प्रिया
धामान्ययाट् सोमस्य प्रिया धामान्ययालग्न्यः प्रिया धामान्ययात्तग्नी-
षोमयोः प्रिया धामानि विष्णोर्वायालग्नौषोमयोः प्रिया धामान्य-
यालिन्द्राग्न्योः प्रिया धामान्ययालिन्द्रस्य प्रिया धामानि महेन्द्रस्य
वायाद् देवानामाज्यपाणां प्रिया धामानि यदग्नेर्होतुः प्रिया धामानि
यत्तत्सं महिमानमायजतामेज्या इयः कृणोतु सो अध्वरा जातवेदा
जुपतां हविरग्ने यदद्य विष्णो अध्वरस्येति याज्या । २ । षपद्दशत्योप-
स्यर्गनम् । ३ । ॥ ८ ॥

इलासुपह्नास्यमानस्य दक्षिणस्य पाणेः प्रदेशिन्यामनक्ति ।^१ उत्तमे ॥
पर्वणि मध्यमे च । २ । वाचस्यतिना ते ऊतस्य प्राश्नामौघे प्राणायेति
पूर्वमञ्जनमधरौष्ठे निलिप्यति । मनसस्यतिना ते ऊतस्य प्राश्नाप्यूर्जं
उदामायेत्युत्तरौष्ठ उत्तरम् ।^३ ३ । उपसृग्य । ४ । दक्षिणेनोत्तरेणां
धारयन् । ४ । अपसारिताभिरङ्गुलिभिरसुष्टिकृताभिः । ५ । स्वयं पञ्च-
ममादाय । ६ । मुखसंमितां धारयन् हृदयसंमितां वा । ७ । ॥ १० ॥

उपहृतं दृष्टत्सह दिवा सह सूर्येण सह चक्षुषोप मां दृष्टत्सह दिवा
सह सूर्येण सह चक्षुषा ह्वयताम् । उपहृतं वामदेवं सहान्तरिक्षेण
सह वायुना सह प्राणनेप मां वामदेवं सहान्तरिक्षेण सह वायुना

मह प्राणेन कथ्यताम् । उपहृतं रथन्तरं मह पृथिव्या महाग्निना
मह वाचा मह पशुभिर्ह्यप मां रथन्तरं मह पृथिव्या महाग्निना
मह वाचा मह पशुभिर्कथ्यताम् । उपहृतं ख्यान्तु भुवनमुप मां
ख्यान्तु भुवनं कथ्यताम् । उपहृतं चरिष्यु भुवनमुप मां चरिष्यु
भुवनं कथ्यताम् । उपहृतः सखा भव उप मां सखा भवो कथ्यताम् ।
उपहृताः सप्त होवा उप मां सप्त होवा कथ्यन्ताम् । उपहृता
गावः महागिरौप मां गावः महागिरा कथ्यन्ताम् । उपहृता धेनुः
महश्चयभोप मां धेनुः महश्चयभा कथ्यताम् । उपहृता वाक्सह
प्राणेभोप मां वाक्सह प्राणेन कथ्यताम् । उपहृता वाक्सह मनसोप
मां वाक्सह मनसा कथ्यताम् । उपहृतेना दृष्टिरूप मामिसा दृष्टि-
र्कथ्यताम् । उपहृतेना तदुरिरूप मामिसा तदुरिर्कथ्यताम् । उप-
हृता हे सावि जुषस्त्र मेल इति जपित्वेनामुपहृत्यते । १॥ ११॥
इलोपहृतेपहृतेलोपासौ । इला कथ्यतामिलोपहृता मानवी घृतपदौ
मैत्रावरुणी । ब्रह्मा देवकृतमुपहृतम् । दैत्या अध्वर्यव उपहृता
उपहृता मनुष्या च इमं यज्ञमवान्ये च यज्ञपतिं वर्धन् । उपहृते
द्यावापृथिवी पूर्वजे चतावरौ देवी देवपुत्रे । उपहृतो ज्यं यजमान
उत्तरस्यां देवयज्ञायामुपहृतो भूयसि हविष्करण इदं मे देवा
हविर्जुषन्तामिति तस्मिन्नुपहृत इत्युपहृत्य । १॥ श्रवणाय । २॥ अन्त-
रिक्षं चतुरवामिति । ३॥ अन्ते वा चतुर्थम् । ४॥ इलासि स्योनासि
स्योनकृत्वा नः सुप्रजास्ते रायस्योषे धाः । जुष्टे जुष्टिं ते गमेय उप-
हृत उपहृतं तेऽग्नीय मुखस्य त्वा शुचाय सुरभ्यास्यलाय प्राश्रामीत्यु-
त्तरेलां प्राश्र्य । ५॥ इतरां यजमानपक्षमाः प्राश्र्य । ६॥ आ मार्जना-

द्वाग्यमनम् । ७। इदमाप इति हचेनान्तर्वेदि पवित्रवति मार्जयन्ते ।
 ८। परिहृते ब्रह्मभागे ऽन्वाहार्यमाहरन्ति । ९। एष दक्षिणाकालः
 सर्वाभामिष्टीनाम् । १०। नान्वाहार्यो ऽस्त्वादिष्टदक्षिणासु । ११।

एषा ते अग्ने समित्तया वर्धस्व चा च ध्यायस्व ।

वर्धिषीमहि च वयमा च ध्याषिषीमहि ॥

इति समिधमनुमन्त्र । १२। चीननुयाजान्यजति । १३। ॥१२॥
 देवं वर्ध्वसुवने वसुधेयस्य वेतु । १। देवो नराग्रंशो वसुवने वसुधे-
 यस्य वेतु । २। देवो अग्निः स्विष्टकृत्सुद्रविणा मन्द्रः कविः सत्यम-
 न्मायजी होता होतातुर्होतुरायजीयानग्ने यान्देवानयाथा अपिमेयं
 ते होत्रे अमासतेत्यवसाय । ३। तां सप्तगुणैर् होत्रां देवंगमां
 दिवि देवेषु यज्ञमेरयेमं स्विष्टकृत्वाग्ने होता भूर्वसुवने वसुधेयस्य
 नमोवाके वीहीत्यनुयाजयाज्याः । ४। ॥१३॥

सूक्ता ब्रूहीत्युक्तः । १। इदं द्यावापृथिवी भद्रमभ्यर्धार्धं सूक्तवाकसुत
 नमोवाकमृध्यास सूक्तोच्यमग्ने त्वं सूक्तवागशीत्यवसाय । २। उपश्रुतौ
 दिवस्पृथिव्योरोमन्यतौ ते अग्निन्यक्ते यजमान द्यावापृथिवी क्षामि-
 त्यवसाय । ३। शंगयी जीरदानू अत्रसू अप्रवेदे उरुग्यूती अभयं कृ-
 तावित्यवसाय । ४। दृष्टिद्यावा रीत्यापा शंसुतौ मधोमुवा ऊर्जस्वतौ
 पयस्वती सूपचरणा च स्वधिवरणा च तथोराविदीत्यवसाय । ५।
 अग्निर्हविरजुपतावीर्यधत महो ज्यायो ऽकृत । ६। सोमो हविरजुप-
 तावीर्यधत महो ज्यायो ऽकृत । ७। अग्निर्हविरजुपतावीर्यधत महो
 ज्यायो ऽकृत । ८। अग्नीषोमौ हविरजुपेतामवीर्यधेतां महो ज्यायो
 ऽक्राताम् । ९। विष्णुर्वा । १०। अग्नीषोमौ हविरजुपेतामवीर्यधेतां

महो ज्यायो ऽकाताम् । ११ । इन्द्राग्नी हविरजुषेतामवीरधेतां महो
ज्यायो ऽकाताम् । १२ । इन्द्रो हविरजुषतावीरधत महो ज्यायो ऽकत ।
महेन्द्रो वा । १३ । देवा आज्यपा आज्यमजुषन्तावीरधन्त महो ज्यायो
ऽकत । १४ । अग्निर्होत्रेण हविरजुषतावीरधत महो ज्यायो ऽकत
। १५ । अस्याध्वहोत्रायां देवंगमायामाशासे ऽयं यजमानः । १६ ।

17

अभावसाविति नामनी यजमानस्याभिव्याहृत्योत्तरां देवयज्यामाशासे
भूयो हविष्करणमाशासे आयुराशासे सुप्रजास्त्वमाशासे दिव्यं धामा-
शासे । १७ । यदनेन हविषाशासे तदश्नात्तदुध्यात्तदसौ देवा रामन्तां
तदग्निर्देवो देवेभ्यो वनुतां वयमग्नेः परि भानुषाः । १८ । इष्टं च वीतं
चाभूदुभे चैनं [न इति वा] २० छावाश्चित्री चंद्रसः पातामेह गतिर्नाम-
स्तेदं च नमो देवेभ्य इति । १९ । नम उपेति बर्हिष्यञ्जलिं निधाय
जपति । २० । ग्रंथोर्ब्रह्मोक्तस्तुक्छंयोरिति ग्रंथोर्वाकमुक्तोपसृग् । २१ ।
सुगादापनादि मद्रयाज्यभागान्तम् । २२ । परं मथ्यमया । २३ । अनु-
याजाद्युत्तमया । २४ । ॥ १४ ॥

उपांशु गार्हपत्ये पत्नीसंयाजैरन्ति । १ । सोमं त्वष्टारं देवानां प-
त्नीरग्निं गृहपतिमिति यजति । २ । राकासिनीवाल्मी प्रजाकामस्य
पूर्वं गृहपतेः । ३ । आ ध्यायस्व सं ते पर्यामीह त्वष्टारं तन्मनुरीषं
देवानां पत्नीरुत आ व्यन्तु राकामहं यास्ते राके सिनीवालि यासु
भाऊरग्निर्होता गृहपतिर्वयमु त्वा गृहपत इति । ४ । यथा ह त्यदमव
इति जपित्वेला मुपकृत्यते । ५ । उपह्वतेयं यजमानोति वा विकारः । ६ ।
इलान्ताः पत्नीसंयाजाः । ७ । ग्रंथन्ता वा । ८ । प्र त्वा मुध्यामीति
वेदं विमुच्य योज्जम् । ९ । अञ्जली पत्न्याः कृत्वा वेदं च मुक्तम् । १० ।

अग्निर्वेदयोक्तो परिधिश्च पति । ११ । कामाय त्वा वेदो ऽसि येन त्वं
वेद देवेभ्यो वेदो ऽभवस्योनास्मभ्यं वेद एधि । वेदो ऽसि वित्तिरसि
विदेयं कर्मासि करणमसि क्रियासं मनिरसि मनितासि मनेयम् । १२ ।

घृतवन्तं कुलायिनं रायस्योर्ध्वं सहस्रिणम् ।

वेदो ददातु वाजिनम् ॥

इति वेदे पञ्चमं वाचयति । १३ । सा वृणानि प्रष्टव्यान्तरेणोक्त
न्यस्यते । १४ । तन्तुं तन्वन्नित्युत्तरेण गार्हपत्यमा बर्हिषः स्तौत्वा । १५ ।
आपृणो ऽसि संष्टणः प्रजया मा पशुभिरा पृणति वेदशेषमुप-
स्थाय । १६ । एतेनाग्ने प्रक्षणा

अयाद्याज्ञं जातवेदा अन्तरः पूर्वा अग्निजिपय ।

सन्वन्ति सुविमुचा वि सुघ घेक्ष्माभ्यं द्रविणं जातवेदः ॥

इत्याद्यवनीयमुपस्थाय । १७ । उपस्पृशोत्सृज्यते । १८ । ॥ १५ ॥
व्याख्यातौ दर्शपूर्णमासौ प्रकृतिरिष्टिपशुबन्धानाम् । १ । अन्वयस्य प्रकृ-
तिरित्याख्या । २ । अन्तरेणाज्यभागौ स्विष्टकृतं च यदिज्यते तमावाप
इत्याद्यवते तत्प्रधानम् । ३ । तदङ्गानौतराणि । ४ । तेषामभिन्नकाले
ऽर्थे विभवः । ५ । तन्मलक्षणं तत् । ६ । प्रदानमुच्चावचाभिर्देवताभिः
संयुज्य श्रूयते । ७ । तत्र देवताविकारे तद्देवते याज्यापुरोनुवाक्ये । ८ ।
निगमस्थानेषु च सा देवतोपलक्ष्यते । ९ । आवाहन उत्तमे प्रयागे
स्विष्टकृन्निगदे सुक्तवाके चेज्यमाना देवता निगच्छन्ति तस्मान्निगम-
स्थानानि । १० । अनुक्रामन्तश्च विकारान्याख्यास्यामः । ११ । पौर्ण-
मासीविकार इत्युक्ते वार्चमौ प्रतीयान् । १२ । अमावास्याविकार इति
वधन्वन्तौ । १३ । अमादेशे विकल्पभृता । १४ । देवतातः । १५ । हविषो

वा । १६ । संनिपाते हविष्टः । १७ । सामान्यान्त्रियमः । १८ । मातृदग्धं
 च सामिधेनीनाम् । १९ । इष्टिपशुबन्धेषु वचनादन्यत् । २० । काम्यास्त-
 पांश्च हविष्टा । २१ । अनुक्रामन्तश्च व्याख्यास्थानः । २२ । ॥ १६ ॥
 सोदनाप्रकरणे हविषां प्रतीकयद्वहं याज्यापुरोनुवाक्यानां न चेदन्यो
 ऽर्थसंयोगः । १ । द्विप्रवृत्तिषु सोदनानुपूर्व्येण । २ । दैवतेन । ३ । लिङ्गेन
 च । ४ । उपसृष्टासु देवतास्त्रनधिगच्छन्ति लिङ्गे दैवतेन तुयेत् । ५ ।
 उपसृष्टान्तु निगच्छन्ति । ६ । अभीष्टान् चैकैकस्य देवतायै हविष्योद्यते
 तच्च ये प्रथमोपदिष्टे याज्यापुरोनुवाक्ये ते सर्वत्र प्रतीयात् । ७ । न
 चेष्टयः पृथक्त्वतः शक्याः परिसंख्यातुम् । ८ । तच्चानादिष्टयाज्यापुरो-
 नुवाक्यासु गायत्रीविष्टुभौ तद्देवते परीक्षेत् । ९ । उष्णिगृह्यतौ वा
 परिहाय । १० । वर्ध्निर्वयी ह्य धाम्ना । ११ । सते वा । १२ ।
 यच्चैतेषां लक्षणानां किञ्चित्स्यात् । १३ । अवे हवामहे शुध्यागच्छेदं
 वर्ध्निर्वयीद देवतानामेति पुरोनुवाक्यालक्षणानि । १४ । अद्भि पिब
 जुषस्व मत्स्वाववायस्व वीहि प्र देवतानामेति याज्यालक्षणानि ।
 १५ । पुरस्ताल्लक्षणा पुरोनुवाक्या । १६ । उपरिष्टाल्लक्षणा याज्या ।
 १७ । अनधिगच्छन्ति देवते नवाभ्यां यजेत् । १८ ।

इममा शृणुधी हवं यावा गीर्भिर्हवामहे ।

एदं वर्ध्निर्वयीद नः ॥

स्त्रीणै वर्धिरानुषगा सदतोपेक्षाना इह नो अद्य गच्छ ।

अहेसता मनसेदं जुषस्व वीहि हव्यं प्रयतमाहुतं नः ॥

इत्युद्देहिदेवतवज्रदेवतेषु । १९ । प्राकृतीर्वाभिषंनमेत्प्राकृतीर्वाभिषंन-
 मेत् । २० । ॥ १७ ॥

इति शाङ्खायनश्रौतसूत्रे प्रथमोऽध्यायः समाप्तः ।

ओम् ॥

वसन्ते ब्राह्मणस्यान्याधेयम् ।१। ग्रीष्मे चवियस्य ।२। वर्षासु
वैश्वस्य ।३। शरदि वा ।४। शिशिरः सर्ववर्णानाम् ।५। याद्याकास्य-
मृद्गनां सोमेन यज्यमाणस्य ।६। अमावास्यायां पौर्णमास्यां वा
दधीत ।७। शुद्धपक्षे वा पुण्ये नक्षत्रे ।८। कृत्तिकाप्रभृतीनि श्रीणि
फल्गुनीप्रभृतीनि च ।९। ॥१॥

अथेष्टिकास्तः ।१। सद्यो द्वादशाहे मास चतुर्ष्वक्षरे वा ।२।
अथ ये पवमानाथेष्टिः ।३। पौर्णमासीविकारः ।४। अग्न आयूष्यग्रे
पवस्य ।५। तं हि प्रथमत ईक्षते ते स्वाभये अग्नय इति स्निष्टकृतः ।६।
अग्नये च पावकायाग्नये च शुचये द्वितीया ।७। अमावास्यावि-
कारः ।८। अग्रे पावक स नः पावक ।९। अग्निः शुचिमततम उदग्रे
शुषयः ।१०। अग्निमग्निं चवीमभिरग्निनाग्निः समिधत इति स्निष्ट-
कृतः ।११। अदितये द्वितीया ।१२। तमग्रे सप्रथाः सोम यास्त
इति सद्गन्तावाज्यभागौ ।१३। उत त्वामदिते मधि ।

महीम् पु भातरं सुप्रतानामृतस्य पक्षीमवसे ऊवेम ।

तुविचवामजरन्तीमुखीं सुशर्मणमदितिं सुप्रणीतिम् ।१४।

मेद्धो अग्न इमो अग्न इति विराजौ स्निष्टकृतः ।१५। चतस्रः
कुर्वन्तो ऽग्नये प्रथमाम् ।१६। अग्रे सुधेनोप त्वा जुहः ।१७।
अर्चन्तस्त्वाग्निं सोमेनेति स्निष्टकृतः ।१८। ॥२॥

प्रथमे वा समानतन्त्रे ।१। मध्यमे वा ।२। द्विहविषो वा ।३।
 आदित्यस्यैन्द्राग्नौ द्वितीयो ब्राह्मणस्य ।४। अग्नीषोमीयो वा ।५।
 ऐन्द्रो राजन्यस्य ।६। वैश्वदेवो वैश्वस्य ।७। विष्टे देवामः क्षीर्णे
 षर्द्धिषि ।८। आग्नेयी वा दयोः पूर्वा ।९। आग्नेन तनूदेवताः
 पुरस्तात्पुरोस्ताग्रस्याग्निं पञ्चमानं यावकं च शुचिं चोपरिष्ठात् ।१०।
 विष्टेभिरग्ने अग्निभिरग्ने विष्टेभिरग्निभिरिति स्विष्टकृतः ।११। अदि-
 तये द्वितीया ।१२। अमावास्याविकारः ।१३। तान्त्सुगैर्ना तनूदे-
 वनाभिरेकहविवस्यहं वैष्णवद्वितीयाभिरपरमादित्यद्वितीयाभिरपरं
 दशम्यविकृताग्नेयी ।१४। सर्वसूपांशुहविष्ठा ।१५। पञ्चदशं च
 सामिधेयीनाम् ।१६। सप्तदशादित्यायाम् ।१७। चतुर्विंशतिर्दक्षिणा
 ।१८। द्वादश ।१९। पञ्चा ।२०। अश्वः ।२१। शतमानरथवासे
 ऽजाश्च ।२२। द्वादशरात्रं स्वयं होमी स्वात् ।२३। सत्यवदनं च ।२४।
 अतिथिभ्यश्च दानम् ।२५। आहिताग्निर्भते नानिष्टा पशुना मांस-
 मन्त्रीयान्नानिष्टाप्रयत्नेन जवानामोषधीनां फलानि ।२६। ॥३॥
 पूर्वा दर्शपूर्णमासाभ्यामन्वारम्भणीयेष्टिः ।१। आग्नावैष्णवः सरस्वत्यौ
 सरस्वते च ।२।

• अग्नाविष्णू महि तदा महिन् पातं घृतस्य शुद्धानि नाम ।

दमेदमे सुष्टुतिर्वाग्नियानोष वां जिह्वा घृतमाचरण्यत् ॥^३

अग्नाविष्णू महि धाम प्रियं वां वीथो घृतस्य शुद्धानि जुषाणा ।

दमेदमे सप्त रत्ना दधाना प्रति वां जिह्वा घृतमुचरण्यत् ॥^४

पावका नः सरस्वतीमा जुह्वानाः ।^५ जनीयन्तः स वाएधे ।^६

पञ्चहविषमेके ऽग्नये भग्निने व्रतपतये च ।^७ तमग्ने वीरवद्यशस्त्रं

भगो नः । ८ । तमग्ने व्रतपा यदो वयम् । ९ । पौर्णमासीविकारः । १० ।
धेनुश्च दक्षिणा । ११ ॥ ४ ॥

काम्यं पुनराधेयमजानानस्य । १ । आग्नेयो अग्नये च वैश्वानराद्यो-
द्वासयिष्यमाणस्य । २ ।

वैश्वानरो न क्षतय आ प्रधातु परावतः ।

अग्निर्नः सुष्टुतीरुप ३

ष्टथो दिवि । ४ । मध्यावर्षे पुनराधेयकालः । ५ । पुनर्वसुश्च मत्तनम् । ६ ।
या वाषाञ्छा उत्तरामावासा । ७ । मध्यन्दिनश्च कालः । ८ ।
पञ्चकपालयाग्नेयः । ९ । सामिधेन्यश्च पञ्चदश । १० । क्षिपुश्च प्रया-
जेष्वाग्निशब्दो विहृतः । ११ । ननुनपादग्निमिहो अग्निना वर्धिरग्निः । १२ ।
वार्चमः पूर्वं आज्यभागः । १३ । अग्निं स्तोमेन बोधयेति वाग्रये
बुद्धिमते । १४ । अग्न आयूंषीत्युत्तरो अग्नये पवमानाय । १५ ।
एष्टू पु ब्रवाणीति वेन्दुमते । १६ । अग्निर्मूर्धति वा रेतस्त्रते । १७ ।
यथाघोदितं यजति । १८ । अग्ने तमद्येति प्रथमाद्वतीये हविषो द्विती-
याचतुर्थ्यो स्त्रिएकतः । १९ । देवं वर्धिरग्नेर्वसुवने देवो नराग्रंघो अग्रा
वसुवने । २० । अग्निशब्दं चतुर्षु पूर्वेषु प्रयाजेष्वनुयाजघोश्च विभक्तय
इत्याचरते । २१ । ताथोपांशुः । २२ । उत्तरश्चाज्यभागः । २३ । हविष्य
। २४ । सर्वं वा सह पूर्वाभ्यामनुयाजाभ्याम् । २५ । हविरन्तं वा । २६ ।
हविरेव वा । २७ । पुनरुत्स्यूतो जरत्संवायः पुनःसंस्तुतः कद्रथो
ऽनृद्धान्दिरणं वा दक्षिणा । २८ । अदितये द्वितीया । २९ । अमा-
वास्याविकारः । ३० । आग्निवारुणी वा । ३१ । स त्वं नो अग्ने ऽवमस्त्रं
नो अग्ने वरुणस्य विद्वानिति । ३२ । ॥ ५ ॥

अग्निहोत्रं जुहोति मायं च प्रातश्च । १ । पुरा क्वाथानां संसर्गाद्गार्ह-
पत्यादाहवनीयमुद्धरति । २ । अभान्त्यां रात्र्याम् । ३ । प्रादुष्करणं
नित्यधृतः । ४ । गतश्रियः शूश्रुवान् ब्राह्मणो यामणी राजन्यः । ५ ।

उद्भियमाण उद्धर पापनो मा यदविद्वान्यच्च विदांश्चकार ।

अक्ला यदेनश्चक्षमेह किंचित्सर्वस्मान्मोद्धृतः पाहि तस्मात् ॥ । ६ ।

अमृताङ्गतिममृतायां जुहोम्यग्निं पृथिव्याममृतस्य जित्ये ।

तयानन्तं लोकमहं जयानि प्रजापतिर्यं प्रथमो जिगाय ॥ इति । ७ ।

रात्र्येति प्रातर्विकारः । ८ । परिषमुच्च होय्यन् । ९ । अतं त्वा सत्येन
परिषिञ्चामीति चिस्त्रिरेकैकं पर्युष्ट्य ऊत्वा च । १० । सत्यं त्वत्तेन
परिषिञ्चामीति प्रातः । ११ । यज्ञस्य संततिरसि यज्ञस्य त्वा संतत्यै
नयानीति गार्हपत्यासंततामुदधारामाहवनीयात् । १२ । तन्तुं तन्व-
न्नित्यन्तरा आपदे गते । १३ । ॥ ६ ॥

प्रथमाश्रमिने जुहोति । १ । दृग्गमाने वा नक्षत्रे । २ । उपोदयं
शुषिते । ३ । उदिते वा । ४ । पुरस्तात्तु काले मनः कुर्वीत । ५ ।
तस्यापराधे प्रायश्चित्तम् । ६ । उन्नौयाभ्युदितमा तमनादासित्वा ऊत्वा
घरं दत्त्वा भूरित्यनुमन्त्रयेत् । ७ । अऊत्वा वेदुद्वाहवनीयमन्यं
प्रणीय जुहुयात् । ८ । पयो यवागूर्द्ध्याश्रमित्यग्निहोत्रहवींषि । ९ ।
न दध्यधिश्रयति । १० । नापः प्रत्यानयत्याग्ने । ११ । कुशतरुणे
प्रत्यस्याश्रस्योन्नयति । १२ । पथादन्वाहार्यपचनाद्यजमानः प्रत्यङ्ति-
ष्ठन्नादित्यमुपतिष्ठते सत्यं अताय त्वा दक्षिणं नयानीति मायम् ।
१३ । अत सत्याय त्वा दक्षिणं नयानीत्याहवनीयं प्रातः । १४ ।
उत्तरेणाग्नाहार्यपचनं यजमानस्य संवरः । १५ । दक्षिणतः पथादा-

हवनीयादासनम् । १६। एवं गार्हपत्यात्यन्याः । १७। दृष्टिरमि
पाप्मानं मे दृष्टं विद्यामि विद्य मे पाप्मानमित्यात्तामति । १८।
वाचं च यच्छति । १९। ॥३॥

दक्षिणतो ऽग्निहोत्रौमुपसृजन्ति । १। न चान्तरेण संचरेरन् । २।
न च प्रुद्रेण दोहयेत् । ३। अग्नये देवेभ्यो धुक्षेति सायं जपति । ४।
सूर्याय देवेभ्यो धुक्षेति प्रातः । ५। अग्नयापिपासे स्त्रिया वै
स्त्रियं बाधन्ते स्त्रिया वां बाधे ऽग्निहोत्रा वत्सेन वीरेणेति सायं-
प्रातः । ६। अन्वाहार्यपचनेन वीरेणेति स्त्रीवत्सायाम् । ७। सुभृतकतः
सुभृतं नः कृणुतेत्युपवेपेणोदीचो ऽङ्गाराग्न्यगार्हपत्यान्निरुद्धाधिश्रय-
त्यग्नयापिपासीयेनाग्निहोत्रम्याख्या गार्हपत्येन वीरेणेति विकारः
। ८। अग्नेष्टा चतुपावेव इति समिधमादीष्यावज्योत्य । ९। समाप
श्रोपधीनां रसेनेति सुवेणापः प्रत्यानीय । १०। प्रतितप्य तूष्णीं
पुनरवज्योत्य । ११। चिरुपवादमुदगदास्य । १२। अनुच्छिन्दन्निव
। १३। नमो देवेभ्य इति दक्षिणतो ऽङ्गारानुपसृज्य । १४। सुभृताय
व इति सुप्रतूष्णान्प्रायुज्य । १५। सुर्वं च सुचं च प्रतितप्योन्नयत्य-
ग्नयापिपासीयेन सुखा सुवेण वीरेणेति विकारः । १६। चतुष्प-
ञ्चकलो वा । १७। सुवेसुवे च मन्त्रः । १८। उच्यीते सुचं संमृषति
। १९। सजूर्देवेभ्यः सायंयावभ्य इति सायं जपति । २०। सजूर्देवेभ्यः
प्रातर्यावभ्य इति प्रातः । २१। उत्तरेण गार्हपत्यं सुचमुपशाद्य *^{२२}
प्रादेगमात्रीं पालाशीं समिधमादाय सुचं च ^{२३} समयातिष्ठत्य
गार्हपत्यमाहवनीयस्य पश्यादुदगयेषु कुशेषु सुचमुपशाद्य ^{२५} समिध-

* विकार इति वाक्यभेदः । तथापि स्वयन्मतिं चयमेव आख्यायने Comm.

मभ्यादधात्यश्नायापिपागौयेन समिधाहवनीयेन वीरेणेति विकारः

।^{२६}२६। इङ्गुलं समिधो ऽतिहृत्याभिजुहोति । १२। ॥८॥

अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहेति सायम् ।^{२७}२७। सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः

सूर्यः स्वाहेति प्रातः ।^११। दक्षिणं जान्वाच्यावपद्धाराम् ।^२२। उपसा-

द्योत्तरामसंसृजंस्त्रुणीं भुयसीं पूर्वधाः ।^३३। सुचि भुयिष्ठं कुर्यात् ।^४४।

सुचो बुध्रेनाङ्गारानुपसृज्य दिवदीचीं सुचमुद्यन्योपसादयति ।^५५।

अगन्प्राणः स्वर्गं लोकं जिते जयाम्यभयं मे ऽलोकताया अपुचताया

अपशुताया इति यजमानः पूर्वमाहुतिमनुप्राणिति ।^६६। आगन्म-

पान आत्मानं विजिते विजयाम्यभयं मे ऽलोकताया अपुचताया

अपशुताया इत्युत्तरामन्ववागिति ।^७७। या यज्ञस्य समृद्ध्यामीः सा

मे समृद्धतामिति ।^८८। उत्तयोदत्तरतः प्रतीचीं सायं दिक्षपमार्ष्टि

।^९९। ऊर्ध्वं दक्षिणतः प्रातः ।^{१०}१०। पूर्वमुपमार्जनं कुम्भेदु निक्षिप्यत्यो-

धधीः प्रीणामीति मनसा ।^{११}११। उत्तरं दक्षिणतः पाणिमुत्तानं

निदधाति पितृः प्रीणामीति मनसा ।^{१२}१२। दिः प्रदेग्निव्या प्राग्गोप-

द्भिर्मदुदङ्यया^{१३}वृत्त्य^{१४} प्राग्दण्डया भक्षयित्वा^{१५} प्रत्यग्दण्डो पयंस्य^{१६}

निर्निक्ष^{१७} प्रक्षाल्या^{१८}स्य^{१९} प्राग्दौशीरप उस्विच्य^{२०} प्राग्दौशीमुद्दि-

शति^{२१} । १४।* एतदेकहोमे कर्म ।^{२२}२२। सर्वेषु तु जुह्वतूणां सुच-

मुत्तरेण गार्हपत्यं निधाय ।^{२३}२३। ॥८॥

इह पुष्टिं पुष्टिपतिर्दधात्वित्थं प्रजां जनयतु प्रजापतिः । अग्नये

* Comm. दिः प्रदेग्निव्या प्राग्गोप-
द्भिर्मदुदङ्यया प्राग्दौशीमुद्दिशतीति छ.५.वेदः ।
तथापि तु त्वयन्ताणि चक्षुः चक्षुः ।

रयिमते पशुमते पुष्टिपतये स्वाहा । अग्नये गृहपतये स्वाहा । अग्नये
स्वाहा । तृष्णीं चतुर्थीं गार्धपत्ये । १ ।

तत्सवितुर्वरेण्यं भूर्वाग्नयः ॥ १ ॥ भुयात्स्वाहा ।

भर्गो देवस्य धीमहि भुवः प्राणो भुवः भुवः भुयात्स्वाहा ।

धियो यो नः प्रचोदयात्स्वर्णाम सर्वं सर्वं भुयात्स्वाहा ।

अग्नये ऽन्नादायावपतये स्वाहेत्यन्नाहार्यपत्ने चतुर्थी । २ । महा-
व्यावृत्तिभिस्त्रिस्तो ब्रह्मवर्चसकामस्य । ३ । अविशता चतुर्थी । ४ । याः
सुच्यापस्त्रैधं ताः करोत्यग्निर्होत्राद्यान्नां गार्धपत्यस्य पयादञ्जसौ च
पत्न्याः । ५ । सं ता सृजामि प्रजया धनेनेत्यञ्जसौ । ६ । प्रतितप्य सुचं
निदधाति । ७ । ॥ १ ॥

दक्षिणतोऽन्यायं याजमानम् । १ । उप प्रयन्तो अध्वरमयमग्निः
सहस्रिण उमा वामयं ते योनिरयमिहास्य प्रजामिति वक्षां निः
प्रथमास्तुतर्मा च । २ । आदुर्दा अग्ने ऽस्यायुर्मे देहि वर्चोदा अग्ने
ऽसि वर्चो मे देहि तनूपा अग्ने ऽसि तन्व मे पाश्चाग्ने यन्म जन्म
तन्व । ३ । आ पृथ

इन्धानास्वा गतं हिमा शुमन्तं समिधीमहि ।

वयस्वन्तो वयस्कृतं सहस्रन्तः सहस्रतम् ।

अग्ने सपत्नदग्धनमदव्याधो अदाभ्यम् ।

इति जपित्वा । १ । चित्रावशो स्वस्ति ते पारमर्ग्येति निः । ४ । सं
तमग्ने सूर्यस्य वर्चसागयाः समृधीणां स्तुतेन सं प्रियेण धाम्ना समद-
मायुषा सं वर्चसा सं प्रजया सं प्रियेण धाम्ना सं रायस्त्रेपेण
मिषीयेत्युपविष्ट । ५ । अन्ना स्वागो वो मदीय मह स्य महे वो

भवीयोजं म्येजं वो भवीय रायस्योष स्य रायस्योषं वो
भवीय ॥११॥

रेवती रमध्वमस्मिन्योनावग्निंमेके ऽस्मिन्गोष्ठे ऽस्मिन्त्ये ऽस्या-
माग्निष्यस्यां प्रतिष्ठायामिद्वैवं स्येता मापगातेति गामभ्येति ।६।
संहितासि विश्वरूपूर्जा माविश गौपत्येनेत्यस्या ललाटमुपस्पृश ॥१॥
उप लाश इति ह्येनाग्ने त्वं न इति च द्वैपदेन गार्हपत्यम् ।२।
इल एह्यदित एहि स्रुत एहीति गामभ्येति ।३। काम्या एत मयि
वः कामधरणमिति वत्सस्य ललाटमुपस्पृश ॥४॥ सोमामं स्वरणमिति
ह्येनोत्तरतो ऽन्वाहार्यपचनम् ।५। अन्तरेण गार्हपत्याहवनीयौ
माहिचं जपिलाहवनीयमुपतिष्ठते ।६। तत्सवितुर्वरेण्यं कदा चन
क्षारौरसि परि ते दूलभ इति चिरेताम् ।७। सर्वेषु तु जुह्वन्महा-
याहतिभिस्त्रिस्त्रिभिः समिधो ऽभ्यादधात्याहवनीये वैकृतावी ।८।
द्वैवस्तन्तुरस्यनु त्वा रभे माहं तद्वावच्छित्सीत्याहवनीयस्य दक्षिणतो
ऽङ्गारानुपस्पृश ॥९॥ ततो ऽसि तन्तुरस्यनु मा संतनुहि प्रजया
पशुभौ रायस्योपेण सुप्रजास्त्वेन सुवीर्येण मानुषस्तन्तुरस्यनु मा
रभस्व मा त्वं मद्वावच्छित्या असाविति ज्येष्ठस्य पुत्रस्य नामाभिव्याहृत्य
यात्रन्तो वा भवन्ति ।१०। आत्मनो ऽजातपुत्रः ।११। सत्येनाव-
भ्यमभ्यैत्येषु मतमित्याचम्य वाचं विष्टजते ।१२। ॥१२॥

अथ प्रातः ।१। भर्भुवः स्वः सुप्रजाः प्रजाभिर्भूयासं सुपोयः
पोषीः सुवीरो वीरैरभयं ते ऽभयं नो अस्तु मनसा त्वापतिष्ठे लोक-
मुपैमिं स्वस्येत्याहवनीयम् ।२। अथैव तिष्ठन्नितरौ ।३। अभयं ते
ऽभयं नो अस्तु वाचा त्वापतिष्ठे प्रजामुपैमि पशुंसेति गार्हपत्यम् ।४।

अभयं ते अभयं नो अस्तु प्राणेन त्वोपतिष्ठे दानमुपैत्यायुश्चेत्यन्वाहार्य-
पचनम् । ५ । अभयं वो अभयं नो अस्तु कामेन व उपतिष्ठे वित्तिसुपैमि
भूतिं चेति सर्वान् । ६ । समानं समित्प्रभृत्या व्रतस्य विसर्जनात् । ७ ।
अनेन वैव सायंप्रातः । ८ । अनुपम्वानं वा प्रातः । ९ । ॥ १ ३ ॥

प्रवक्ष्यन्नग्नीन् समीचते अभयं वो अभयं नो अस्त्विति । १ । नर्यं
प्रजां मे पाहि मानुषान्मा भयात् पाहीमि मार्हपत्यम् । २ । अथर्यं
पितुं मे पाहि पित्र्यान्मा भयात् पाहीत्यन्वाहार्यपचनम् । ३ । तमुत्तरेण
३* गत्वा शंस्य पशून्मे पाहि दैवान्मा भयात्पाहीत्याहवनीयम् । ४ ।
अन्नमन्नमिति जीणि पदान्यभ्युद्धृत्या^५ सकाशादागमनम् । ५ । अग्न्यु-
पस्थानस्थानर्थक्षुप्तं प्रवञ्चयेत् । ६ । याजमानं च पर्वणि । ७ । अग्नयेतं
मि कारणम् । ८ । सन्निवेशयोर्वाचस्य वाचं यत्ता पुनराचम्य महा-
व्यादृतिभिर्विसर्गः । ९ । अक्षुर्विषये ऽग्नीनां वाचं यच्छेत् ॥ १ ४ ॥
प्रोव्यायन् । १० । तथा चैव समीचणम् । ११ ।

आगन्वा वचदन्नममस्रमभं वसुवित्तमम् ।

अग्ने सवालमि दुधममि सह आ यच्छस्त्र ॥

शंस्य पशून्मे ऽजुपस्थाने पाद्मेव दैवान्मा भयादजुपस्थान्मा
पाद्मेवेत्याहवनीयम् । २ । दृणापचयनं समिदाधानं च सर्वेषु । ३ ।

अयमग्निः पुरीषो रयिमान् पुष्टिवर्धनः ।

अग्ने पुरीषमि दुधममि सह आ यच्छस्त्र ॥

* Comm. अथर्ववेदमादिना सन्निवेशान्वाहार्यपचनमुपविधत्ते । उत्तरेण क्षितः ।
समिति यत्तादासत्याप्येवमेव । अयोद्विषयेषमाप्तः ।

† शंस्येत्येवमादिना सन्निवेशाहवनीयमुप* । दृष्टिवाग्निमुत्तरेण यत्ता—

भक्षीयोजं म्नेजं वो भक्षीय रायस्योय स्य रायस्योषं वो
भक्षीय ॥११॥

रेवती रमध्वमस्मिन्वोनावगिंमोके ऽस्मिन्गोष्ठे ऽस्मिन्लये ऽस्या-
माश्रयस्थां प्रतिष्ठायामिहैव स्वेतो मापमातेति गामभ्येति । ६।
संहितासि विसृष्टपूजां माविश गौपत्येनेत्यस्या ललाटमुपस्पृश ॥१॥
उप त्वाग्न इति वृत्तेनाग्ने त्वं न इति च दैपदेन गार्हपत्यम् । १॥
इल एह्यदित एहि स्रुत एहीति गामभ्येति । १॥ काम्या एत मयि
वः कामधरणमिति वसस्य ललाटमुपस्पृश ॥४॥ सोमानं स्वरणमिति
वृत्तेनोत्तरतो ऽन्वाहार्यपचनम् । ५॥ अन्तरेण गार्हपत्याहवनीयौ
माहित्रं जपित्वाहवनीयमुपतिष्ठते । ६॥ तत्सवितुर्वरेण्यं कदा चन
क्षरौरसि परि ते दूक्षभ इति चिरेताम् । ७॥ सर्वेषु तु जुह्वन्महा-
याद्वतिभिस्त्रिस्त्रिस्तुः समिधो ऽभ्यादधात्याहवनीये वैकशवी । ८॥
दैवस्तन्तुरस्यन् त्वा रभे माहं तद्वावष्कितीत्याहवनीयस्य दक्षिणतो
ऽङ्गारानुपस्पृश ॥८॥ ततो ऽसि तन्तुरस्यन् मा संतनुहि प्रजया
पशुभौ रायस्योपेण सुप्रजास्त्वेन सुवीर्येण मानुषस्तन्तुरस्यन् मा
रभस्व मा त्वं मद्वावष्कित्या असाविति ज्येष्ठस्य पुत्रस्य नामाभिव्याहृत्य
यावन्तो वा भवन्ति । १०॥ आत्मनो ऽजातपुत्रः । ११॥ सत्येनाव-
भ्यमभ्यैम्यसु व्रतमित्याचम्य वार्षं विष्टजते । १२॥ ॥१२॥

अथ प्रातः । १॥ भुर्भुवः स्वः सुप्रजाः प्रजाभिर्भूयाधं सुपोषः
पोषैः सुवीरो वीरैरभयं ते ऽभयं नो अम्न मनसा त्वोपतिष्ठे लोक-
मुपैमि स्वयेत्याहवनीयम् । १॥ अत्रैव तिष्ठन्नितरौ । २॥ अभयं ते
ऽभयं नो अस्व वाचा त्वोपतिष्ठे प्रजामुपैमि पशूंसेति गार्हपत्यम् । ४॥

अभयं ते ऽभयं नो अस्तु प्राणेन त्वापतिष्ठे ध्यानमुपैस्यानुष्ठेत्त्यन्वाहार्य-
पचनम् । ५ । अभयं वो ऽभयं नो अस्तु कामेन व उपतिष्ठे वित्तिमुपैमि
भूतिं चेति सर्वान् । ६ । समानं समित्प्रभृत्या व्रतस्य विसर्जनात् । ७ ।
अनेन वैव सायंप्रातः । ८ । अनुपस्थानं वा प्रातः । ९ । ॥ १३ ॥

प्रवत्सन्नग्नीन् समीचते ऽभयं वो ऽभयं नो अस्त्विति । १ । नर्घ
प्रजां मे पाहि मानुषान्मा भयात् पाहीति गार्हपत्यम् । २ । अयर्थ
पितुं मे पाहि पित्र्यान्मा भयात् पाहीत्यन्वाहार्यपचनम् । ३ । तसुत्तरेण
४* गत्वा शंस्य पशून्मे पाहि दैवान्मा भयात्पाहीत्याहवनीयम् । ४ ।
अन्नमन्नमिति त्रीणि पदान्यभ्युद्भूत्या^५ सकामादाग्यमनम् । ५ । अग्न्यु-
पस्थानस्थानर्घ्यसुप्तं प्रवसञ्चयेत् । ६ । याजमानं च पर्वणि । ७ । अन्नपेत्
हि कारणम् । ८ । सन्निवेशयोर्वाचस्य वाचं धत्वा पुनराचम्य महा-
व्यादृतिभिर्विचर्गः । ९ । चतुर्विधये ऽग्नीनां वाचं यच्छेत् ॥ १४ ॥
प्रोव्याचन् । १० । तथा चैव समीचणम् । ११ ।

आगम्य दृजदन्तममस्तभ्य वसुवित्तमम् ।

अग्ने सच्चानभि दुधमभि सह आ यच्छस्व ॥

शंस्य पशून्मे ऽजुगुपस्तान्मे पाहीव दैवान्मा भयादजुगुपस्तस्तान्मा
पाहीषेत्याहवनीयम् । १ । तृणापचयनं समिदाधानं च सर्वेषु । ३ ।

अयमग्निः पुरीषो रयिमान् पुष्टिवर्धनः ।

अग्ने पुरीषाभि दुधमभि सह आ यच्छस्व ॥

* Comm. अयर्थेत्येवमादिना सन्नेषान्वाहार्यपचनमुपतिष्ठते । तत्तरेण स्थितः ।
तमिति यत्नादायत्वाप्येवमेव । अयौदचित्तेषमाशः ।

† शंसेत्येवमादिना सन्नेषाहवनीयमुप* । दधिप्राग्निमुत्तरेण गत्वा—

अथयं पितुं मे ऽजुगुपस्तं मे पाक्षेव पित्र्यान्मा भयादजुगुपस्तस्मान्मा
पाक्षेवेत्यन्वाहार्यपचनम् ।४।

अथमग्निर्गृहपतिर्गार्हपत्यात्प्रवाया वसुवित्तमः ।

अग्रे गृहपते ऽभि शुचमभि सह आ यच्छस्व ॥

नयं प्रजां मे ऽजुगुपस्तां मे पाक्षेव मानुषान्मा भयादजुगुपस्तस्मान्मा
पाक्षेवेति गार्हपत्यम् ।५। ध्यवेतो ऽग्नीन्प्रववति ।६। तेन वैवो-
त्सृज्यते ।७। ॥१५॥

वासोऽप्यतीयं भौधे दग्धराचावराधे संप्रयातेषु ।१। अग्निष्ठस्य दक्षिणे
धुक उपोह्य चोवरं वासोऽप्यते प्रतिजानौहीत्यनूच्य वासोऽप्यते
शम्भयेति यजति ।२। ऊते वागाहितं त्यजेत् ।३। ॥१६॥

समारोह्यमाणो गार्हपत्ये पाणी प्रतितप्य प्राणान्संसृज्यत्येहि मे
प्राणानारोहेति ।१। सक्तसक्तमन्त्रेण दिर्दिस्त्रुषीम् ।२। अथ ते
घोनिरिति वारणी प्रतितपति ।३। सक्तसक्तमन्त्रेण दिर्दिस्त्रु-
षीम् ।४। एवमाहवनीयात् ।५। नित्यघृतादन्यस्मिन् ।६। अगस्त-
मिते च मन्यनम् ।७।

उपावरोह जातवेदः पुनस्त्वं देवेभ्यो हव्यं वह नः प्रजानम् ।

आयुः प्रजां रयिमस्मासु धेह्यरिष्टो दीदिहि नो दुरोष्ये ॥

इत्यात्मनो ऽरण्योऽपावरोह्य मन्यनम् ।८। लौकिके वा लौकिके वा
।९। ॥१७॥

इति शाङ्खायनश्रौतसूत्रे द्वितीयोऽध्यायः समाप्तः ।

ओम् ।

संस्मितायां पौर्णमास्यामिन्द्रायेष्टिर्विमृधे ।१। अमावास्याविकारः
 ।१। इन्द्र उचं मृगो न भीमः ।२। जुष्टो दमूना अग्ने शर्धेति
 स्त्रियुक्तः ।४। अदितये ऽमावास्यायां संस्मितायाम् ।५। पौर्णमा-
 सीविकारः ।६। ये वैमृधस्य ते स्त्रियुक्तः ।७। यावज्जीवं च ।८। प्रयोग
 आन्तात् ।९। ॥१॥

अनागते पर्वण्यमावासे प्रवृत्ते ऽभ्युदितेष्टिः ।१। अग्नये दात्र
 इन्द्राय प्रदाने विष्णवे शिपिविष्टायेति ।२। निरुमे जानंस्तानेव
 विभजेत् ।३। अग्ने दादानो अग्ने वृक्षतः ।४। सहसा ते शता तू
 भर ।५। अमावास्याविकारः ।६। धनुस्य जीपु दक्षिणा ।७। काले
 चामावासम् ।८। नाभ्यावृत्तिः पिण्डपितृयज्ञस्यास्ति ।९। ॥२॥

अतीते पर्वण्यमावासे प्रवृत्ते ऽभ्युदितेष्टिः ।१। अग्नये पथिकत
 इन्द्राय वृक्षमे वैश्वानराय ।२। वेत्या हि वेध आ देवानाम् ।३।
 वार्षहत्याय सहदानम् ।४।

अतावानं वैश्वानरमृतस्य ज्योतिषस्पतिम् ।

अजस्रं मानुमीमहे^५ ॥

नाभिं यज्ञानाम् ।^६ । अमावास्याविकारः ।^७ । दण्डोपानहं दक्षिणा
 ।^८ । संस्मितायां चामावासम् ।^९ । नाभ्यावृत्तिः पिण्डपितृयज्ञ-
 स्यात्ति ।^{१०} । ॥३॥

अग्नये ऽग्निमते ऽग्नावग्नावभ्युद्धृते ।१। पथिकते ऽन्तरेण विहारं

चक्रीवति वृत्ते नियतातिपत्तौ ॥ ११। वीतये मिथःसंष्ट्रेषु । १।
 विविचये याम्ने ॥ ४। संवर्गाय प्रदायेन । ५। शुचये क्रयेण । ६।
 अयुमते वैद्युतेन । ७। व्याधिप्राये रुद्राय । ८। अध्वानं गमिष्यन् पूष्णे
 पथिष्ठते । ९। सार्वकामिष्यमये कामाय । १०। व्रतपतये व्रत्यवेला
 प्रोप्याव्रतं वा चरित्वा । ११। व्रतभृते ऽग्न्युहता । १२। गृहदाहे
 चामवते । १३। मरुद्भ्यो यमौ प्रजातायाम् । १४। ॥ ४ ॥
 अग्निमग्निं हवीमभिरग्निनाग्निः समिध्यते । १। अग्न आ थाहि वीतये
 थो अग्निं देववीतये । २। कथा नो अग्ने विवस्वस्वामग्ने मानुषीः । ३।
 सुविभु नो मा नो अग्निन्महाधने । ४। अप्सुस्र उरौ महान् । ५।
 कद्रुद्रायाग्नाम ते । ६। वयसु ता पथस्यते पथस्यथः । ७।

अग्निः परेषु धामसु कामो भूतस्य भक्षकः ।

समालोको वि राजति^९ ॥

अग्न्याम तम् । ८।

त्वमग्ने व्रतभृच्छुचिरग्ने देवा इहा वव ।

उप यज्ञं हविष्य नः^{१०} ॥

व्रतानि विभ्रद्रतपा अदाभ्यो भवा नो दूतो अजरः सुवीरः ।

दधद्रत्नानि समुलीको अग्ने गोपाय नो जीवसे जातवेदः ॥ ११।

हृष्या रजांसि पशुतस्त्रे वसूनि पुर्वणीक हेतुः । १२।

मरुतस्त्रेषसंदृश आ यात यमाविव ।

गुभ्रा हिरण्यसादयः^{१३} ॥

शतलिषो मरुतः त्रिये कमिति वा । १४। ॥ ५ ॥

शतयो ऽम्विदाना बह्वदेवतामिष्टिं निर्वपेरन् । १५।

अग्निः प्रथमो वसुभिर्नो अवात्सोमो रुद्रैरभि रचतु त्मना ।

इन्द्रो मरुद्भिर्चतुथा कृणोत्वादित्यैर्नो वरुणः शर्म यंसत् २

समग्निर्वसुभिर्नो अवात्सं सोमो रुद्रियाभिस्तनूभिः ।

समिन्द्रो रातहव्यो मरुद्भिः समादित्यैर्वरुणो विश्ववेदाः । ३

संज्ञानमिति च जपेरन् । ४ । ॥६॥

मित्रविन्दायाः । १ । पञ्चदश भामिधेनीः । २ । अग्निना रयिं गयस्मान्
इत्याज्यभागौ । ३ ।

अग्निः सोमो वरुणो मित्र इन्द्रो वृहस्पतिः सविता यः महर्षी ।

पूषा नो गोभिरवसा सरस्वती त्वष्टा रूपाणि समनक्तु यज्ञैः । १

त्वष्टा रूपाणि दधती सरस्वती पूषा भगं सविता मे ददातु ।

वृहस्पतिर्दददिन्द्रो वलं मे मित्रः शवं वरुणः सोमो अग्निः ॥ ४ ॥

नू नो रास्व महस्वदुत नो ब्रह्मन्विष इति स्मिष्टकृतः । ५ । सधस्व

दक्षिणा । ६ । देवतानुपूर्व्यं पुरोनुवाक्यावन्निगमेषु । ७ । याज्यावदा-

देशे । ८ । यथासंप्रेषितं वा । ९ । ॥७॥

पातगुह्यां पौर्णमास्यां प्रयोगे ऽदौक्षितायमानाम् । १ । वसिष्ठयज्ञस्यामा-

वास्यायां सार्कप्रस्थायस्य च । २ । पञ्चदश वर्षाणि दावायणयज्ञस्य । ३ ।

संवत्सरं संवत्सरं वा सर्वेषाम् । ४ । न प्रयुञ्जानस्य नित्यौ दर्शपूर्णमासौ

वर्तेते । ५ । दावायणयज्ञस्य । ६ । पौर्णमासानि पूर्वेषु । ७ । अग्नी-

पोमीयो वा । ८ । आग्नेयः सानाथं चैन्द्रं पौर्णमास्याम् । ९ । अपरपक्षं

दौक्षितप्रतो ऽतिथिभ्यो ददाति । १० । मत्स्यप्रतो वा । ११ । अभ्यञ्जन-

इताविकपन्पूलितानि न वसे । १२ । धविरुच्छिष्टाञ्जनः । १३ । न भौक्षित्यं

प्राप्नुयात् । १४ । सोमं राजानं चन्द्रमसं भवयामीति मनसा ध्यायन्नश्नाति

।१५। आमावास्यानि पूर्वेषुः ।१६। ऐन्द्राग्नौ वा ।१७। आग्नेयो मैत्रा-
वरुणी च पयस्यामावास्यायाम् ।१८। ऋतेन या उत वा विबु ।१९।
पुरा शंयोर्वाकादूर्ध्वं वानावाह्य वाजिनो यजति ।२०। उत्तमे
प्रयाजे निगच्छन्ति सद्यार्थं च सूक्तवाके ।२१। वाजिनो देवा हवि-
र्जाययिष्यन्ते वर्धयिष्यन्ते मष्टो ज्ञायः करिष्यन्ते ।२२। शं नो भवन्तु
वाजिनो वाजेवाज इत्यूर्ध्वंशुरनवानं यजति ।२३। वाजिनस्याग्ने
वौहीत्यनुवषट्कारः ।२४। यजमानो ब्रह्मा होताध्वर्युराग्नौध्रुवः समुप-
ह्वय भक्षयन्ति ।२५। प्रथमो जघन्यश्च यजमानः ।२६।

यन्ने रेतः प्र धावति यद्वा सिक्तं प्र जायते ।

राज्ञा सोमेन तद्वयमस्यासु धारयामसि ॥

वाजो ऽसि वाजिनमसि वाजो मयि धेहीति भक्षमन्त्रः ।२७। ॥८॥
इलाहधस्य ।१। आग्नेय सरस्वती च ।२। अग्नीषोमीयः सोपांशुयाजः
सांताय्यं चैत्रं पौर्णमास्याम् ।३। प्रतानि च दाशायणयाज्ञिकानि ।४।
आग्नेयः सरस्वते च ।५। ऐन्द्राग्नौ मैत्रावरुणी च पयस्यामावास्यायाम्
।६। समानं वाजिनम् ।७। ॥ ९ ॥

सर्वधेनियज्ञे ।१। उभयानि हवींष्येकस्यामिष्टौ ।२। पौर्णमासानि
पूर्वाणि ।३। अर्धन्तस्त्रास्माकमग्ने अध्वरमित्युत्तरस्याग्नेयस्य ।४। नामा-
वास्या यजते ।५। पिण्डपितृयज्ञं तु करोति ।६। न शौनकयज्ञे
साकंप्रस्थाय्ये ॥ विकारो होतुरस्ति ।७। ॥ १० ॥

सर्वधेनियज्ञेन वसिष्ठयज्ञो व्याख्यातः ।१। पूर्वाणि त्रामावास्यानि ।२।
न पौर्णमासी यजते ।३। इति दर्शपूर्णमासावनानि ।४। कान्त्यानि ।५।
पाह्यदग्धं च सामिधेनीनाम् ।६। आग्नेयाग्नावैष्णवौ ।७। पौर्णमा-

सीविकारः । ८५। सदा यजते ऽन्यत्र पर्वणः । ८६। सुन्ययनमित्याचक्षते
 । १०१। आग्नेयैन्द्रो वैश्वदेवः । १११। अमावास्याविकारः । ११२। सदा
 यजते ऽन्यत्र पर्वणः । ११३। अदौक्षितः कृष्णाजिनं प्रतिमुञ्चते । ११४।
 तुरायणमित्याचक्षते । ११५। संवत्सरप्रयोगे च । ११६। ॥ १११ ॥

सौमी श्यामाकेष्टिः । १२१। वैष्णवी च । १२। ऐश्राग्र आग्नेन्द्रो वा
 वैश्वदेवो द्यावापृथिवीयस्य ग्रीह्यवानाम् । १३। सदाज्यभागे । १४।
 इमं यज्ञं या ते धामानि दिवीति । १५। सौम्यस्य मधुपर्को दक्षिणा
 । १६। इयं वानस्य शुचिं नु । १७। आ घा घे सुकर्माणः सुदधः । १८।
 मही धौर्द्वी पृथ्वी । १८। वैश्वदेवद्यावापृथिवीयौ सोषांशु । १०१।
 विराजौ स्त्रिएकतः । १११। वसः प्रथमजो दक्षिणा । ११२। समानत-
 न्ना वा दर्शपूर्णमासाभ्याम् । ११३। दर्शपूर्णमासौ वा नवानाम् । ११४।
 अग्निहोत्रं वा यवात्वा सायंप्रातः । ११५। अग्निहोत्रं वा नवानाद-
 धिला तस्यै रुग्धेन सायंप्रातरग्निहोत्रं जुहुयात् । ११६। गार्हपत्ये वा
 स्यात्सौपाकं अपथित्वायणदेवताभ्यः स्त्रिएकचतुर्थ्यभ्यः स्वाहाकारे-
 णाक्षवनीये जुहुयात् । ११७। ॥ ११२ ॥

फाल्गुन्यां पौर्णमास्यां प्रयोगश्चातुर्मासानाम् । १११। वैशाखे वा । ११२।
 वैश्वानरीयपार्जन्येष्टिः पूर्वस्यां पौर्णमास्याम् । ११३। पर्जन्याय यस्य व्रते
 । ११४। उत्तरस्यां वैश्वदेवम् । ११५। आग्नेयः । ११६। सौम्यसावित्रौ । १०।
 मारस्त्रतपोष्णौ । १८। मरुद्भ्यः स्वतवद्भ्यः । १८। वैश्वदेवौ । १०१। द्यावा-
 पृथिवीयस्य । १११। हिरण्यपाणिभूतय उदीरय । ११२। पुषन्तव शुक्रं
 ते । ११३। इहेह वः प्र चित्रम् । ११४। अग्निमन्यनीयासावन्नपु इविःपु
 । ११५। पश्चाद्देववृक्षायाग्नये मथ्यमानायेति संगेषितः । ११६। अग्निं त्व

देव सवितः ^{१७} मही द्यौः ^{१८} त्वामग्रे पुष्करादिति च तिस्रः ^{१९} उत
 ब्रुवन्तु जन्तव इति जाताय ^{२०} आ यं हस्ते न खादिनमिति हस्तेन
 धार्यमाणाय ^{२१} उत्तरे प्रक्षिप्यमाणाय ^{२२} अग्निनाग्निः समिध्यते ^{२३}
 त्वं ह्यग्रे अग्निना ^{२४} तं मर्जयन्तेत्यग्निमन्यनीयाः ^{२५} । १७ । नव च
 प्रयाजाः ^{२६} । १८ । चतुर्थोत्तमावन्तरेण चत्वारः ^{२७} । १९ । दुरो अग्न
 आज्यस्य व्यन्तु ^{२८} उपासानक्ता अग्न आज्यस्य वीताम् ^{२९} । दैव्या
 होतासा अग्न आज्यस्य वीताम् ^{३०} । तिस्रो देवीरग्न आज्यस्य व्यन्तु
 । ३१ । सद्गन्तावाव्यभागौ ^{३२} । ३२ । सावित्रश्चावापृथिवीयौ षोपांशुः ^{३३} । ३३ ।
 विराजौ स्त्रिष्टुतः ^{३४} । ३४ । वसः प्रथमजो दक्षिणः ^{३५} । ३५ । नवानुयाजाः
 । ३६ । प्रथमद्वितीयौ तु वसन्तरेण ^{३७} । ३६ । देवीर्द्वारो वसुवने
 वसुधेयस्य व्यन्तु ^{३८} । देवी उपासानक्ता वसुवने वसुधेयस्य वीताम् ^{३९}
 देवी जेज्री वसुवने वसुधेयस्य वीताम् ^{४०} । देवी ऊर्जाऊती वसुवने
 वसुधेयस्य वीताम् ^{४१} । देवा दैव्या होतासा वसुवने वसुधेयस्य वीताम्
^{४२} । देवीस्तिस्रस्तिस्रो देवीर्वसुवने वसुधेयस्य व्यन्तु ^{४३} । ४३ । समानं
 वाजिनम् ^{४४} । ४४ । संस्थितायां पौर्णमासम् ^{४५} । ४५ । मासानग्रनं ब्रह्मवर्षं
 प्रादधः श्रेत ऋतुकाले वा जायानुपेयास्त्यवदनं चान्तरालप्रतानि
 । ४६ । ॥ १ ॥ २ ॥

आवाद्यां वरुणप्रवासाः फाल्गुनीप्रयोगस्य । १ । वैशीप्रयोगस्य अव-
 णायाम् । २ । पौष्णान्तानि वैश्वदेविकानि । ३ । ऐन्द्राग्रो वारुणी
 पयस्या मासुती कायस्य । ४ । दमं मे वरुण तत्त्वा यामि । ५ । मरुतो
 यद्द यूयमस्मान् । ६ । हिरण्यगर्भो यः प्राणत इति । ७ । आश्वनी-
 याचाग्री प्रणयन्ति । ८ । प्र देवं देखेति तिसृणामासीनः प्रथमाम् । ९ ।

उत्तरे अनुसंयन् । १० । इत्यायास्वेति साद्यमानयोरिधयोः । ११ । अग्ने
 विधेभिः स्वनिक घीद होतर्नि होता तं दूतः । १२ । इत्याग्निप्रणयनीथाः
 । १३ । यत्र चासीनः प्रयमामन्वोचत्तत्स्थितोत्सृज्यते । १४ । उत्तर-
 स्यां वेदौ होतृकर्म । १५ । उपोऽग्नौ कायः । १६ । गोमिथुनौ दक्षिणा
 । १७ । अर्धयोर्वेदं सृणोति । १८ । वारुण्या निष्काषेणवभ्यमत्रेति
 यथा सोमे । १९ । उहं हि राजा शतं ते । २० । समानमन्यद्वैश्वदेवेन
 । २१ । ॥ १४ ॥

कार्त्तिक्यां साकमेधाः फाल्गुनीप्रयोगस्य । १ । आयहायर्णा चैत्रीप्र-
 योगस्य । २ । अग्नये ऽनीकवते पूर्वस्यां पौर्णमास्यामितिः पूर्वाह्णे । ३ ।
 अनीकैर्द्वेषो ऽर्दयाग्ने विद्याभिरुतिभिः ।

रधिं नो देहि जीवसे ॥

सैनानीकेन । ४ । मध्यन्दिने मरुद्भ्यः सांतपनेभ्यः । ५ । सांतपना यो नो
 मरुतः । ६ । सायं मरुद्भ्यो गृहमेधेभ्यः । ७ । अग्निना रधिं गयस्फान
 इत्याज्यभागौ । ८ । गृहमेधास आ गत प्र बुधरा वः । ९ । त्वां चित्रय-
 क्षम यद्वाहिष्ठमिति स्त्रियुक्तः । १० । न निगदमाह । ११ । न
 सामिधेनौरन्वाह । १२ । आज्यभागप्रसूतीज्येतान्ता । १३ । तस्य
 निष्कार्यं प्रातः पूर्णदर्यं ऊत्वेष्टिं मरुद्भ्यः कौलिभ्यः । १४ । प्रीलं वः
 पर्वतसित् । १५ । महाहविषि । १६ । ऐन्द्राग्रान्तानि वारुणप्रघाधि-
 कानि । १७ । माहेन्द्रो वैश्वकर्मणश्च । १८ । वाचस्पतिं या ते धामानि
 परमाणीति । १९ । उपोऽग्नौ वैश्वकर्मणः । २० । एकस्याग्निः प्रणीयते
 । २१ । अपभो दक्षिणा । २२ । न वाजिनं नावस्यथो भवति । २३ ।
 समानमन्यद्वारुणप्रघासेः । २४ । ॥ १५ ॥

अपराधे पित्र्या चिद्विरिष्टिः । १। सोमाय पितृमते पितृभ्यो वा
 सोमवद्भ्यः पितृभ्यो बर्हिषद्भ्यः पितृभ्यो अग्निध्वान्तेभ्यः । २। अग्निश्च
 कथ्यवाहनः स्त्रियकृद्भवति । ३। त्वं सोम प्र चिकितः सोमो धेनु त्वं
 सोम पितृभिरिति सोमस्य पितृमतः । ४। उदीरतामङ्गिरसो ये नः
 पूर्वं इति सोमवताम् । ५। उपहृता आहं पितृन्बर्हिषद् इति
 बर्हिषदाम् । ६। अत्र सृज ये चेहाग्निध्वान्ता इत्याग्निध्वान्तानाम् । ७।
 एकैका पाज्या देहे पूर्वं पुरोनुवाक्ये । ८। अर्धतते जानाप्रणवे । ९। ये
 नात्पुस्तमग्र ईलित इत्यग्नेः कथ्यवाहनस्य । १०। प्राचीनापवीत्येता
 देवता यजति । ११। निगमस्यानेषु चानुवर्तयति । १२। पितृमन्त्रं
 परिहाय । १३। यज्ञोपवीतीति जातृकर्णः । १४। संप्रैवेपु स्वधाम्ने
 क्रियमाणे ये स्वधामहे स्वधा नम इति येयजामहवषट्कारयोः स्थाने
 । १५। दक्षिणाम्बाहार्यपचनात्यभिहिते चरन्ति । १६। अथेण वेदिं दक्षिणा
 तिष्ठति । १७। न च बर्हिराक्रामति । १८। उत्तर्गो जपानाम् । १९।
 कर्माणि तूष्णीं जपमन्त्राणि । २०। उपसदि चेत्याचार्याः । २१।
 कर्म तु न्यायः । २२। उपसन्तस्तेत्येकां शर्मिधेनीं चिरनूच्य नार्धेय-
 माह । २३। अपबर्हिषः प्रयाजानिष्टा नो अग्ने सुष्टेनुना त्वं सोम
 महे भगमिति जीवन्वन्तावाज्यभागौ । २४। उपहृयेतां न प्रात्रन्ति
 । २५। अवधाय भागान्प्रास्थन्ति । २६। पितृभ्यो दत्ते । २७। ॥ १६ ॥

अथा विष्टा जनयन्कर्त्तराणि स हि धृणिदुर्ध्वराय गातुः ।

स प्रशुदैद्भुद्वरुणं मध्वो अयं स्वां यत्तनुं तन्वामैरयत ॥

इति जपन्त उत्तरेणाम्बाहार्यपचनं गत्वा । १। सुसंदृप्तं ता वय-
 मचक्षमीमदन्तोपो षु शृणुहीत्याहवनीयमुपस्थाप्य । २। मनो स्वा

ऊवामद इति द्येन दक्षिणाग्निम् । ३। आ म एतु मनः पुनरिति
 व्रूयुः । ४। अग्निं तं मन्य इति द्येनाग्ने तं न इति च दैपदेन गार्ह-
 पत्यम् । ५। तच्चक्षुरित्यादित्यमुपस्थाय । ६। अपवर्हिषावनुयाजाविष्टा
 । ७। न सुक्तवाके यजमानस्य नाम गृह्णाति । ८। प्रथ्यन्ता च । ९।
 अम्यकान्संस्थाप्य मैत्रयसुः । १०। अदितये वा । ११। मित्रस्य चर्व-
 णीधृतो महो आदित्यः । १२। संस्त्रितायां पौर्णमासम् । १३। ॥ १७॥
 शुनासीर्ये । १। पौष्णान्तानि वैश्वदेविकानि । २। शुनासीर्यो वायस्यं
 पयः सौर्यस्य । ३। शुनासीराविमां शुनं नः फालाः । ४। तव वाय-
 दृतस्यते ऽध्वर्यवस्यह्वांसः । ५। तरणिर्विश्वदर्शतो दिवो ह्यस्य इति । ६।
 उपांशु सौर्यः । ७। अश्वः श्वेतो दक्षिणा । ८। गौर्वा । ९। सौरं वा
 द्वादशायोगम् । १०। न वाजिनम् । ११। समानमन्यद्वैश्वदेवेन । १२।
 पौर्णमासं त्वमथ्यमाने । १३।

इन्द्रश्च नः शुनासीराविमं यज्ञं मिमिक्षताम् ।

गर्भान्वत्तं स्रष्टये १६

ययोरिदं [विश्वं] भुवनमा विवेश ययोरानन्दो निहितो महश्च ।

शुनासीरावृतुभिः संविदाना इन्द्रवन्ता हविरिदं जुवेयाम् ॥ १७ ॥

इन्द्राय शुनासीराय सुवा जुहुतना हविः ।

जुपतां प्रति मेधिरः १८

प्र हव्यानि घृतवन्त्यस्मै हर्यश्वाय भरता सनेषाः ।

इन्द्र ऋभुभिर्गच्छाणां संविदानः शुनासीरी हविरिदं जुपस्व ॥ १९ ॥

शुनं ऊवेमाश्रायन्तः । १६। माकमेधेरिष्टान्वत्तं शुनासीर्यम् । १७।

माध्यां वा पौर्णमास्याम् । १८। सोमेनोत्सर्गः पशुनेत्या वा । १९।

इत्यभ्युदितयोस्त्वभ्यस्तमितयोर्वान्येन वा नष्टयोः कारणेनान्याधेये-
नात्पादयेत् । १७ । ॥ १८ ॥

उपसृष्टा चेदग्निहोत्री वाञ्छेत स्रववसादिति यवसमुष्टिं प्रयच्छेत् । १ ।
उपविशेत् ।

अस्माङ्गीषा नियौदसि ततो नो अभयं हृदि ।

मज्जाभ्यः सर्वाभ्यो मृल नमो रुद्राय भीष्मजवे ॥

इत्याह्रंदण्डेनात्पाप

उदस्याद्देव्यदितिरायुर्यज्ञपतावधात् ।

इन्द्राय लक्ष्मी भागं मिवाय वरुणाय च ॥

इत्यनुमन्त्रयेत् । १ । देव्याथ वा दद्यात् । २ । हविषि स्तुत्वे ऽष्वाय वा
ययोरोजसा स्तुमिता रजांसि वीर्येभिर्वीरतमा शविष्ठा ।
या पठेते अप्रतीता सहोभिर्विष्णू अमन्वरुणा पूर्वहृतौ ॥

इत्यङ्घ्रिपनिमीयास्कानधित प्राजनि । दिवं देवांसृतीयं यज्ञो ऽगा-
त्ततो मा द्रविणमष्टन्तरिक्षं पितृंसृतीयं यज्ञो ऽगात्ततो मा द्रवि-
णमष्टु पृथिवीं मनुष्यांसृतीयं यज्ञो ऽगात्ततो मा द्रविणमष्टित्यनु-
मन्त्रयेत् । ४ । यद्वाङ्मणो जुगुप्सुर्न भवयेदेतद्दुष्टं लक्षणम् । ५ ।
तस्यापः प्रतिपत् । ६ । शेषे विद्यमाने तेन समापनम् । ७ । शेषाभावे
ऽन्यदुत्पादयेत् । ८ । तस्मिन्ध्ये ऽविद्यमाने यस्यामान्यतमं मन्येत
तत्प्रतिनिदधात् । ९ । एष प्रतिनिधीनां धर्मः । १० । अविकारस्य
शब्दानाम् । ११ । अप्रतद्वैते दुष्टे नावृत्तिरस्ति ह्यौचस्थान्यद्विः
संस्त्रात्य प्रयच्छेद्देवतायै । १२ । नावृत्तिः प्रतदोषे ऽस्ति लुप्यते
खिष्टदिलं भवाच्च । १३ । आल्येन परम् । १४ । अन्यासु देवता-

स्विष्टासु दुष्टेन वा शेषवति तन्त्रे प्रदानमावर्तते । १५ । सर्वेष्टिरश्चे ।
 १६ । हतस्थानावृत्तिर्गुणलोपे संनिपातप्रधानत्वात् । १७ । मन्त्रं नानु-
 षंषेत् । १८ । अनुजपेदिति जाद्वकण्डः । १९ । अन्याभ्यो गृहीते
 ज्यासु वावाहितासु चोदिताभ्यः प्रयच्छेदाज्येनावहिता यजेत्
 । २० । ॥ २० ॥

दृष्टिपशुबन्धेषु घोमे च प्रायश्चित्तं ब्रह्मा लुहेति । १ । ऋग्वेदे
 चोदोषः स्याद्दूः स्याद्वेति गार्हपत्ये । २ । यजुर्वेदे चेद्भुवः स्याद्वेत्याम्ना-
 चार्यपचने । ३ । घोमे जाम्नीभीये । ४ । सामवेदे चेत्सः स्याद्वेत्याह-
 वनीये । ५ । भूर्भुवः सः स्याद्वेत्यज्ञायमाने दोषे । ६ । अनुपम्लाय
 प्रघर्णे प्रतिदिशमुपम्लानम् । ७ । उपम्लायप्रघर्णे यथा प्रोक्ष्य । ८ ।
 समारोक्षप्रघर्णे मन्यनम् । ९ । नारक्षोरस्तुपम्लानम् । १० । गार्हमे-
 नानिग्न्या वाग्नीनुष्मृजेत् । ११ । प्रायश्चित्तं तु हत्वातीतानि कर्माणि
 प्रतिनिदध्यात्यतिनिदध्यात् । १२ । ॥ २१ ॥

इति शाङ्खायनश्रौतसूत्रे तृतीयोऽध्यायः समाप्तः ।

श्रीम् ॥

पक्षीयजमानौ ब्रह्मम् । १ । अग्नीयातां प्राग्वत्सापाकरणात् । १ । यदन्य-
 न्नामलवणमिथुनमायेभ्यो येन च द्रव्येण यद्व्यमाणः स्यात् । १ । ॥ १ ॥
 अग्नीनन्वाद्धातीष्टिपशुवन्धेषु पूर्वेषु । १ । आहवनीये महाव्याह-
 र्त्योत्तमया । २ । प्रथमया गार्हपत्ये । ३ । दक्षिणाग्नौ मध्यमया । ४ ।
 ईडे च तृष्णीम् । ५ । आहवनीये दशमीं समस्ताभिः । ६ । महाव्याह-
 र्तीनां वा स्थाने चतस्रो विद्व्यस्तानुपूर्वेण । ७ । उपस्थानं च शेषेण ।
 ८ । अप नः शोऽशुषदधमिति सप्तमे नय यस्त्वा हृदा त्वं नो अग्ने
 अधरादिति वा दशभिः । ८ । प्राग्वये वाचमिदं स्तौममिति चोपस्थानं
 सप्ताभ्याम् । १० । तृष्णीं प्रागर्हीयम् । ११ । महाव्याहृतिभिः पैश्वम्
 । १२ । कौपीनकं विद्व्येन । १३ । आहवमुत्तमम् । १४ । ॥ २ ॥
 पिण्डपिष्टयज्ञोऽपराहोऽमावास्यायाम् । १ । दक्षिणाग्नेः पुरस्ताच्छूर्पं
 स्थासीं हव्यं पात्रीमुखलमुसले च संसाध । २ । गार्हपत्यस्य पक्षा-
 दक्षिणाग्रेषु कुशेषु स्पर्शं निधाय । ३ । उपरिष्टाद्व्रीहोन्पाच्याम् । ४ ।
 पुरस्ताच्छूर्पं स्थालीम् । ५ । आच्य सव्यं जानु नीचा मुष्टिना ग्रीहीतुं
 गृह्णाति पितृभ्याथन् । ६ । यथाधोविस्तारयतः स स्यात्पत्या सप्तफ-
 लीकृता^८न्दक्षिणाग्नौ अपयित्वा^९भिघायं^{१०} प्रत्यञ्जमुद्रास्य^{११}विषवि परि-
 समुद्रा परिसीयं पर्युक्ष्य^{१२} दक्षिणं जन्वाच्य^{१३} यज्ञोपवीतौ प्राङ्का-
 सीनो सेतणेन जुहोति । ^{१४} । * ॥ २ ॥

* Comm. परत्या सप्तफलोद्धतानित्याभ्य जुहोतीत्यन्तं सूत्रं तथापि द्वाप्रत्य-
 यान्तानि चतस्रो व्याख्यायन्ते ।

अग्नये कव्यवाहनाय स्वाहा सोमाय पितृमते स्वाहा यमायाङ्गिरस्वते
पितृमते स्वाहेति । १ । मेचणमनुग्रह्य^२ दक्षिणा दक्षिणाग्रेरपहता
असुरा रक्षांसि वेदिपद इति रग्येनोन्मृज्या^३भ्युक्ष्य^४

ये रूपाणि प्रतिमुञ्चमाना असुराः सन्तः स्वधया चरन्ति ।

परापुरो निपुरो ये भरन्त्यग्निष्टोत्रेणात्म पुदात्यस्मात् ॥

इत्युत्सुकमुन्मृष्टस्य दक्षिणार्धे निधाय^५ मूले कुशान्मृकभूनानुन्मृष्टे
निधाय^६नाववनेनिष्ठ ये च त्वामवान्विति पितुर्नामादिभ्यः कुशेज्वपो
निषिञ्चत्यवाचीनपाणिना^७ । २ । एवं दक्षिणतः पितामहस्य । ३ । प्रपि-
तामहस्य च । ४ । असावेतन्ने ये च त्वामवान्विति पिण्डान्नायावनेजितं
निधाय । ५ । उभावेकस्मिन्पितृभेदे । ६ । नं जीवपितुरसि । ७ । न
जीवान्तर्हिताय । ८ । येभ्यो वा पिता तेभ्यः पुत्रः । ९ । होमान्तं वा
। १० । अथ पितरो मादयध्वं यथाभागं पितर आदयध्वमिति । ११ ।
उदङ्गर्थादय्य । १२ । किरा तमगादास्त्रिणा । १३ । अमीमदन्त पितरो
यथाभागमवीक्ष्यतेति प्रतिपर्यादय्य । १४ । तथैवावनेज्य । १५ ॥ ४ ॥
नमो वः पितरो जीवाय नमो वः पितरः शोषाय । नमो वः पितरो
धोराय नमो वः पितरो रसाय । नमो वः पितरो वसाय नमो वः
पितरो मृत्यवे । नमो वः पितरो मन्यवे नमो वः पितरः स्वधायै ।
नमो वः पितरः पितरो नमो वः । ये ऽथ पितरः पितरः स्य दूयं
तेषां श्रेष्ठा भूयास्य । य इह पितरो मनुज्या वयं तेषां श्रेष्ठा
भूयास्य । या अथ पितरः स्वधा युष्मार्कं सा । य इह पितर

• Comm. मेचणमनुग्रह्य । इत्यारभ्यावाचीनपाणिनेति छान्दाः । अथमृष्ट
वाक्कायान्ते ज्ञानानि प्रतिपदितावयवार्थम् ।

एधतुरभ्नाकं स । गृह्णातः पितरो दत्तेति । १। एतदः पितरो वामो
वध्वं पितर इति त्रीणि सूत्राण्युपन्यस्य । २। ऊर्जं वहन्तीरमृतं घृतं
पथः कौलासं परिसृतम् । स्वधा स्य तर्पयत नः पितृनित्युदकशेषं
निनीय । ३। अवधाय पिण्डान् । ४। अवधाय प्राञ्चीयात् । ५। ब्राह्म-
णाय वा दद्यात् । ६। अपो वाभ्यवहरेत् । ७। मध्यमपिण्डं पत्नी
पुत्रकामा प्राञ्चीयात् ।

आ धत्त पितरो गर्भं कुमारं पुष्करस्रजम् ।

यथैह पुरुषो ऽमत् ॥

इति । ८। उश्शुकमग्नौ कृत्वा । ९। सहदाष्टिन्नाननुमद्यत्य । १०।
अग्निहोत्रं सवाग्वैव सायंप्रातः । ११। स्वयंहोमश्च पर्वणि । १२।
एतेनैव धर्मेणानादितः। १३। पिण्डविद्वयज्ञः^{१३} क्रियेत । १४। ॥ ५ ॥

दक्षिणतोऽन्यायं ब्रह्मकर्म । १। यश्चात्तु विश्वायाम् । २। यजमान-
निमित्तो विपर्ययः । ३। अग्नेण यजमानमासनम् । ४। समानं होत्रा
ह्यनिरसनम् । ५। तथोपवेशनम् । ६। कर्मादौ देशव्यक्ते च । ७।
प्रागग्रता विकारः । ८। हृदस्यतिर्ब्रह्मा स यज्ञं पातु स यज्ञपतिं स मां
पातु हृदस्यतिर्देवो ब्रह्माहं मानुषो भर्भुवः स्वरोऽमित्युपविद्य । ९।
साह्यं च सर्वकर्मणाम् । १०। मन्त्रवत्सु वाग्यमनम् । ११। सर्वासु
गतिषु यथा प्रजन्त्यन्वया ततः प्रत्यायन्ति । १२। अनुसमेत्यग्नौ
प्रणीयमाने । १३। सहेष्मेनोपवेशनम् । १४। अथो ब्रह्मणो ऽग्न्याधेये
। १५। सर्वेषां वा । १६। कर्मप्रसवायामन्त्रित आमित्युक्त्वा यथाकर्म
प्रसीति । १७। ॥ ६ ॥

प्रणीताकाले वाग्यमनम् । १। हविष्कृता विशर्गः । २। इष्टे च स्थिष्ट-

कृत्यानुयाजप्रसवेन विसर्गः । १३। मित्रस्य त्वा चक्षुषा प्रतीक्ष इति
 प्राश्निचं प्रतीक्ष्य । १४। देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो
 हस्ताभ्यां प्रतिगृह्णामीति प्रतिगृह्ण । १५। पृथिव्यास्ता नामौ सादया-
 म्यदित्या उयस्य इति प्राग्दण्डं स्थापित्वे निधाय । १६। उपकनिष्ठि-
 कपाङ्गुष्ठेन च प्राश्निचं गृहीत्वा । १७। अग्नेष्टुाश्वेन प्रात्रामीति प्राग्वा-
 संखादन् । १८। शान्तिरभीत्याचम्य । १९। प्राणाम्बुमृगति । १०। प्राणपा
 असि प्राणं मे पाहीति नासिके मुखं च । ११। चक्षुष्या असि चक्षुर्मे
 पाहीति वसुधी । १२। ओन्नपा असि ओन्नं मे पाहीति ओन्ने । १३।
 इन्द्रस्य त्वा जठरे सादयामीति नाभिम् । १४। केा ऽदात्कस्मा
 अदात्कामो ऽदात्कानायादात् । कामो दाता कामः प्रतिपहीता
 कामैतत्त इत्यन्वाहायं प्रतिगृह्ण । १५। ब्रह्मन्मन्त्रास्यामीत्युक्तः । १६।
 देव सवितरेतं ते यज्ञं प्राज्जहंश्स्यतये ब्रह्मणे तेन यज्ञमव तेन
 यज्ञपतिं तेन मामव देवेन सवित्रा प्रयुत इति जपित्वो प्रतिष्ठेति
 प्रथीति । १७। प्रणीतासु विमुक्तासुत्सर्जनं ब्रह्मणः । १८। प्राशनं
 ब्रह्मभागस्य । १९। ॥ ७॥

अदन्नेन त्वा चक्षुषावपश्यामि रायत्तोषाय सुप्रज्ञास्त्राय सुवीर्या-
 धाम्नेर्जिज्ञासि सुहृर्देवेभ्यो धास्वेधास्वे मे भव यजुषेयजुष इत्याम्य-
 मवेचते पक्षी । १। तेजो ऽसि शुक्रमस्यमृतमसि वैश्वदेवमभीत्यामन्नं
 वेदौ यजमानः । २। ध्रुवा असदभृतस्य योनौ सुरुतस्य लोके ता
 विष्णो पाहि पाहि यज्ञं पाहि यज्ञपतिमित्यामन्त्रानि हवींथ्यभि-
 मृश । ३। * पाहि मां यज्ञन्यमित्यात्मानम् । ४। दृष्टिरपि पाशानं मे

यस्य विद्यामि विद्य मे पाप्मानमित्याचम्य ।^६ अग्ने व्रतपते व्रतं
चरिष्यामि तच्छक्यं तन्मे राधताम् । इदमहमनृताकृत्यमुपैमीत्या-
हवनीये समिधमाधाय वाचं यच्छति * ।^६ अग्ने वायो विद्यु-
चन्द्रमः सलोकतां वो ऽग्नीयेति ध्यायात् ।^७ यत्कामो वा स्यात्
।^८ अनुपदस्यमन्वाद्यमाप्रवानीत्याकाशं समुद्रं वा ।^९ ॥८॥

मयीदमिन्द्र इन्द्रियं दधात्वन्मान्नायो मघवानः सचन्ताम् ।

अस्माकं सन्वाग्निषः सत्या नः सन्वाग्निषः ॥

इतीक्षायामुपहृयमानायां ।^१ अथ पिबस्व प्रार्थं मे पाहि प्रजां
मे पाहि पशून्मे पाहि वृद्धं मे धुत्व चवं मे धुत्व विशो मे धुत्व
दिशां क्षुप्तिरसि दिशो मे कल्पन्तां कल्पन्तां मे दिशस्तासु क्षुप्तासु
राध्यासम् । अत्र पितरो मादयध्वं यथाभागं पितर आहृपायध्वमिति
वर्धिषदं पुरोलाभमभिमृष्टम् ।^२ अमीमदस्त पितरो यथाभागम-
वीरुषतेति प्रत्यवधाय ।^३ प्रजापतेर्भागो ऽस्यूर्जस्वान्पयस्वानक्षिति-
रसि मा मे चेष्टा अमुचा अमुष्मिंलोक इह चेत्यन्वाहार्यमभिमृष्टम्
।^४ अनुधाजेस्विष्टेषु ब्रूहति सुचावग्नेरग्नीषोमयोदञ्जितिमनूज्येधं
वाजस्य मा प्रधवेन प्रोक्षामीत्युत्तानेन दक्षिणेन जुह्वं प्राचीमग्निरग्नी-
षोमौ तमपनुदन्तु यो ऽश्नादेष्टि यं च ययं द्विभो वाजस्यैर्न
प्रधवेनापोक्षामीति नीचा मध्येनोपसृतं प्रतीचीम् ।^५ यथादेवत-
मन्यत्र ।^६ अग्निष्टे गृहपतौ गार्हपत्ये सुवेण जुहोति ।^७ ॥९॥

यं वां देवा अकल्पयन्तूर्जो भागं व्रतकृत् ।

इदं वां तेन प्रीणामि तस्य द्रव्यतमहाहाजह स्वाहा

गन्धर्वाभ्यां नारीष्टाभ्यामहाहाड्डभ्यां स्वाहा । अग्ने इधिया अधिपते
 वायो ऽन्तरिक्षस्याधिपते सवितः प्रसवानामधिपते सूर्यं नक्षत्राणा-
 मधिपते सोमौषधीनामधिपते त्वष्टः समिधां रूपाणामधिपते मित्र
 सत्यानामधिपते वरुण धर्माणामधिपत इन्द्र त्वेष्टानामधिपते प्रजापते
 प्रजानामधिपते देवा देवेषु पराक्रमध्वम् । १ । प्रथमा द्वितीयेषु
 पराक्रमध्वमित्येवमेकोत्तरमेकादशभ्यः । १ । विश्वे देवान्त्वयस्तिग्नास्ति-
 रेकादशिन उत्तरोत्तरवर्त्मान उत्तरसत्वामो विश्वे वैश्वानरा विश्वे
 विश्वमहस इह मावतास्मिन्नह्णस्मिन्त्वे ऽस्मिन्कर्मण्यस्वामाग्निष्यसां
 प्रतिष्ठायामसां देवहत्यामयं मे कामः समृध्यतां स्वाहेति यत्कामो
 भवति । १ । प्रजापत इति चतुर्थी । ४ । ॥ १० ॥

आ, व्यायतां भुवा इविद्या घृतेन यज्ञंयज्ञं प्रति देवयज्ञभ्यो ।

सूर्याया ऊधो ऽदित्या उपस्य खहधारा इयिवी यज्ञे अस्मिन् ॥
 इत्याप्यायति भुवाम् । १ । समिष्टयशुर्ह्यमानमन्वारभते । २ । सदसि
 सन्ने भूयाः सर्वमसि सर्वं मे भूयाः पूर्णमसि पूर्णं मे भूया अस्ति-
 तिरसि मा मे चेष्टा अमुवा अमुजिंसेक इह चेति पूर्णपात्रमभिमृग्य
 दिशो धुदुचति । ३ । प्राच्या दिशा सह देवा अस्तिजो मार्जयन्ताम् ।^४
 दक्षिण्या दिशा सह मासाः पितरो मार्जयन्ताम् ।^५ प्रतीच्या दिशा
 सह गृहाः पशवो मार्जयन्ताम् ।^६ उदीच्या दिशा सहप ओषधयो
 वनस्पतयो मार्जयन्ताम् ।^७ ऊर्ध्वया दिशा सह यज्ञः संवत्सरो
 यज्ञपतिर्भार्जयन्तामिति ।^८ महत्सठ्वन्तेण दिदिस्त्रप्णीम् ।^९
 आपोक्षिठीयाभिस्त्रिभिरभिमृग्य^{१०} अच्चायं वो ययोरोजसेति
 प्राचीर्निनीयोदीचीर्वा ।^{११}

समुद्रं वः प्र क्षिणोमि स्त्रां योनिमभि गच्छत ।

अरिष्टा अस्माकं वीरा मा परा सेचि नो धनम् ॥

इत्यभिमन्त्र्य¹² । अंनोदेवीद्याभिस्तस्यभिरुनो ऽभिष्ट¹³ । समिन्द्र यः

सं वर्धसा प्रयसा सं तनूभिरगन्नाहि मनसा सं शिवेन ।

त्वष्टा सुदधो वि दधातु राय

इति प्राणान्¹⁴ ।

अनु नो मार्युं तन्वो यदिच्छिष्टम् ॥

इति मुखं विष्टञ्च¹⁵ ॥ ११ ॥

विष्णुक्रमान्क्रमते * ।¹⁶ । दक्षिणाद्वेदेः ओषिदेशादाश्वनीयात् । १ ।

दिवि विष्णुर्यक्रंस्त जागतेन च्छन्दसा तमहमनु व्यक्रंसि ततो निर्भक्तः

स यो ऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विभ इत्यभ्युदृत्य दक्षिणं पादं हीनतरं

सथम् । २ । अन्तरिक्षे विष्णुर्यक्रंस्त वैद्युभेन च्छन्दसेति द्वितीयम् । ३ ।

पृथिव्यां विष्णुर्यक्रंस्त गायत्रेण च्छन्दसेति तृतीयम् । ४ । दिवु विष्णु-

र्यक्रंस्तानुद्युभेन च्छन्दसेति तिर्यग्विक्रामति । ५ । समान उदकः । ६ ।

अगन्म स्वरिति प्राड्डीकते । ७ । सं ज्योतिषाभूमेत्याश्वनीयम् । ८ ।

समहं प्रजया सं मया प्रजा समहं रायस्योषेण सं मया रायस्योपो

वसुर्यज्ञो वसोयाम्भूथायमिति प्राड्ढेव । ९ । स्वयंभूरसि ओष्ठो रग्नि-

रायुर्दा अस्यायुर्मे देहि वर्चोदा असि वर्चो मे देहि तनूपा असि

तन्वं मे पाक्षीदमहमाभ्यो दिग्भ्यो ऽस्यै दिवो ऽस्मादन्तरिक्षादस्मा-

दन्नादादस्यै प्रतिष्ठायै दिषन्तं भ्रातृव्यं निर्भजामि निर्भक्तो दिष-

* Comm. आषेदिष्टीयाभिस्तस्यभिरभ्यस्त । विष्णुक्रमान् क्रमते इत्येवमन्तं सूत्रं । व्यवस्थानि सूत्रज्ञे आख्यायन्ते ।

भ्रातृव्य इत्यादित्यमुपस्थाप्य¹⁰ • ऐन्द्रीमावृतमावर्त आदित्यस्यावृत-
मन्वावर्त इति दक्षिणं वाङ्मन्वावृत्य¹¹ मन्वावृदेत्य गार्हपत्यम्¹² अग्रे
गृहपते सुगृहपतिरहं त्वयाग्रे गृहपतिना भूयामं सुगृहपतिस्त्वं मयाग्रे
गृहपतिना भूयाः ।

असूरि नो गार्हपत्यानि मन्तु ।

अर्धं हिमा मक्षममुष्यादिति पुचनानामन्यमिच्छादित्य¹³ भुभुवः स्वः सं
मा कानेन गमयेत्यस्याङ्गारमुपसृज्य¹⁴

यज्ञो बभूव स आ बभूव स प्र अज्ञे स ख वावृधे पुनः ।

स देवानामधिपतिर्बभूव सो ऽस्मानधिपतीन्कृणोतु ॥

इति अपित्वा¹⁵ तथैवाचम्य¹⁶ अग्रे व्रतपते व्रतमचारिधं तदशकं
तेनारात्वं य एवास्मि सो ऽस्मीत्याहवनीये रुमिधमाधाय¹⁷ विष्टज्य
वाचं¹⁸ ॥१९॥

यो नो दूरे देष्टि यो नो अग्निं समानो निष्यो अरणस्त्रिदग्ने ।

इधस्तेव प्रख्यायतो मा तस्योष्धेवि किंचन ॥

इत्याहवनीयस्य विद्यामाप्नुपसमस्य¹⁹ गोमां अग्न इति दक्षं अपति²⁰ ।

उदयं तच्चतुः संदृग्गस्ते मा ष्वित्ति यत्ते तपसस्यै ते मा वृक्षीत्या-
दित्यमुपस्थाप्य¹ । तथैवावृत्य² मन्वावृदुपदिश्या³ ।

इदं हविः प्रजमनं मे अस्तु दशवीरं सर्वगणं स्वस्तये ।

आत्मसनि प्रजासन्मभयसनि पशुसनि लोकसनि ।

अग्निः प्रजां वडसां मे करोत्वन्नं पयो रेतो अस्मासु धत्त ॥

* Comm. आदित्यमुपस्थाप्य । अपनोति स्वच्छेद । स्वस्त्यानि स्वस्त्यो
वाक्यादन्ते ।

† Comm. प्रजातिवाम इति वृत्तान्तः ।

इति पयोमत्तं प्रजातिकामः । १ । दधिकाणो अकारिषमिति वा
संबुभृपन्दधिभक्तम् । २ । सं यज्ञपतिरागिषेति यज्ञमागभागं प्राश्नाति
। ३ । समिष्टयजुषा सह प्रवमति जुहोति । ४ । ॥ १३ ॥

जीवतः कर्माणि । १ । विसमाप्ते चेदग्निमेयान्तरणान्तमेकाहेषु नास्ति
तस्य समापनम् । २ । आहवनीये सर्वाणि हवींश्चतुर्प्रहृत्य । ३ । मंहार्यं
रोमनखानि घ्रेतस्य । ४ । आग्न्यालंकृत्य । ५ । दक्षिणस्यां दिशि दक्षिणा-
प्रवणे देशे दक्षिणमाक्षप्रवणे [न] वा । ६ । अपेत वीतेति पलाशाखया
विस्तृत्य । ७ । इत्येनोमृज्याभ्युक्ष्य । ८ । प्राग्दक्षिणाचीं चितिं कृत्वा । ९ ।
पुरस्तादाहवनीयं पद्यान्निधाय गार्हपत्यं दक्षिणतो दक्षिणाग्निम् । १० ।
अन्तरेण गार्हपत्यं दक्षिणाग्निं च कृत्वा । ११ । उत्तानं चितौ निपात्यं
। १२ । दक्षिणतः पद्यादा गामनुसरणीमजां वा रोहिणीं दक्षिणा-
सुखीं प्रोभ्य । १३ । जीवन्त्याः संश्रप्ताया वा रुक्मीं पृष्ठत उद्धृत्य ।
१४ । अम्बाहार्यपक्ष्णे कषोष्ठीं कृत्वाति द्रुवेत्यृग्यां पाण्डुराधाय ।
१५ । प्राणायतनेषु हिरण्यकलाङ्कृता । १६ । अग्नेर्वर्मिति वपया
मुखं प्रच्छाद्य । १७ । दक्षिणे पाणौ जुह्वम् । १८ । उपभृतं मये । १९ ।
ध्रुवाभुरसि । २० । अग्निहोत्रहवणीं कण्ठे । २१ । सुवौ नाविकयोः ।
२२ । प्राग्निश्चरुणं दक्षिणे कर्णे । २३ । प्रणीताप्रणयनं मये । २४ ।
गिरसि कपालानि । २५ । अप्सु यावाणः । २६ । उदरे समवत्त-
धानीम् । २७ । पार्थयोः पात्रौ । २८ । स्फां दक्षिणे पार्थे । २९ ।
कृष्णाजिनं मये । ३० । उपस्थे अरणी । ३१ । ऊर्वारधौवतेऽथोलू-
खलमुसले । ३२ । पादयोः प्रूर्पकटे । ३३ । पत्तो ऽग्निहोत्रपा-
त्राणि । ३४ । तानि घृतेन पृषदाज्येन च पूरयिष्य । ३५ । अयं वे

त्वत्त्वमस्मादयं ते धोनिस्त्वमस्य योनिः । जातवेदो वहंस्वैनं सुकृतां
यत्र लोकः । अयं वै त्वामजनयदयं त्वदधिजायतामसौ स्वाहेत्युपो-
हन्यग्निभिः । २६ । ॥ १४ ।

मैनमग्र इति संप्रदीप्ते दग्धं जपित्वा सव्याहृतो ऽनवेक्षमाणाः
प्रागुदङ्घ्रः प्रकामन्ति । १ । मृत्योः पदमित्यनुमन्त्रयते द्वाभ्याम् । २ ।
आपो हि एता सना च सोमेत्युदकं स्पृशन्ति सुक्राभ्यामनमस्मिज्जन्तो
ऽसंधावमानाः । ३ । अधावेतत्त इत्येकमुदकाञ्चलिं प्रदाय । * आपो
अस्मानित्युक्तस्य । अहतं वासः परिधाय । तच्चक्षुरित्यादित्यमुपन्याय ।
कनिष्ठपूर्वाः प्रत्यायन्ति । ४ । उदपाचे दूर्वायवमर्यापाण्योषार्द्रं गोमये
निधायान्नन्वतीत्यभक्तमश्नानमग्निमुदपाचं च संस्पृशन्ति । ५ । अधः-
ग्रथ्या हवित्यभक्षता प्रत्यूहनं च कर्मणां वैतनिवर्जमेकराचं चिराचं
नवराचं वाऽ वा संचयनाद्गतानि । ६ । भाषाहानि वर्धयेद्युरिति ह
स्माह कौवीतकिः । ७ । अपरपदे संचित्यायुजासु राचिषु । † चंत्वमग्र
इति द्वाभ्यां सशौरेणोदकेनास्त्रोनि निर्वाप्य । ८ । पुराणे कुम्भे शरीरा-
ण्योष्य । ९ । उन्ने स्नात्रामीति लोष्टेनापिधाय । १० । उच्छृङ्खलेति स्वाते
निष्ठाप्य । ११ । उच्छृङ्खमानेति परिमिते ऽधाय । १२ । अरण्ये निखनन्ति
। १३ । शरीरेष्वदृश्यमानेषु बीणिषु पट्टिगतानि पलाशवृक्षानि । १४ ।
तेषामावापग्यानम् । १५ । चत्वारिंशच्चिरसि । १६ । यौवायां दग्ध
। १७ । अंसान्वंसयोर्वाङ्कोः ऋतम् । १८ । उरसि चिंशत् । १९ । जठरे
विंशतिः । २० । घट्टपणयोः । २१ । शिथ्रे चत्वारि । २२ । ऊर्वाः

* Comm. प्रत्यापनीति शुच्यच्छेदः । सव्यमात्रं तु उदपाचं सव्यमे ।

† अरण्ये निखनतीति शुच्यच्छेदः ।

गतम् । १८^{२७} । त्रिंशज्जानुजडाष्टीवतोः । १९^{२८} । पादाङ्गुलीषु विंशतिः । २०^{२९} । एवं त्रीणि पष्टिप्रतानि भवन्ति । २१^{३०} । पुरुषाकृतिं कृत्वोर्णा-
 कृत्रेः परित्येष्ट्य श्ववर्णैः प्रलिप्य सर्पिषाभ्यज्याग्निभिः संस्कुर्वन्ति । २२^{३१} ।
 दक्षन्पत्नीं पूर्वमारिणीमग्निभिः संस्तुत्य सांतपनेन वान्यामानीय ततः
 पुनरादधीत । २३^{३२} । ॥ १५ ॥

अतापवर्गे परिधिकर्म । १ । आग्नेयं रोहितं चर्मोदग्नीवं प्राग्नीवं
 योत्तरलोमं पश्चादग्रेरुपस्त्रीर्योऽपविशन्ति सुशान्तेवमयान् । २ । अन्तरे-
 णाग्निं चैतांशमभ्यनमश्चानं निधाय । ३ । शम्याः परिधीकृत्वा । ४ । शमी-
 मयमिधं पास्तामं वा । ५ । पारणेन सुवेण कांश्येन वा जुहोति । ६ ।
 उपत्यक्तः समन्वारभ्येषु । ७ । इमं जीवेभ्यः

परैस्तु न्यतुरमृतं न आ गादेवस्ततो नो अभयं कृणोतु ।

परं वनस्पतेरिवामि नः शीयतां रयिः ।

सचतां न शचीपतिः ॥

याद्वारूपे दग्नात्वाधान इति । १^१ । दादश जन्ता । १^१ । ययाहतीति
 दक्षिणमन्त्रं दाभ्यां समीप्य । १०^{१०} । अन्नं सर्पिषा संनिनीय । ११^{११} । कुशैः
 स्त्रीणामवीष्मन्महीमा नारौरिति । १२^{१२} । मरुत्सङ्गमन्त्रेण दिदिंस्रणीम् । १३^{१३} ।
 उत्तिष्ठ प्रह्णणस्य इति दाभ्यां ब्राह्मणस्य दक्षिणं बाह्वमन्वारब्धानु-
 त्तिष्ठतोऽनुमन्त्रयते । १४^{१४} । अनडुहो वा पुच्छम् । १५^{१५} । अनद्वानहतं
 वामः कांश्यं दक्षिणा । १६^{१६} । दक्षिणतो वित्तं नि वर्तध्वमिति रुक्मेन
 प्रत्येनाः प्रदक्षिणं चिः पर्येति । १७^{१७} । प्रत्येनमि परिधिकर्म । १८^{१८} । ॥ १६ ॥

* Comm. कुचीतीति कृपान्तः ।

† Comm. सुष्णीमित्येवमन्त्रं सुचं । सचस्यु यास्या क्रियते ।

रुद्रं गवा यजते स्वस्त्वयनाय ।१। शूलगव इत्याचरते ।२।
 शूद्रपक्ष उपोष्य पुच्छे नचवे प्रागुदीच्यां दिशि ।३। अग्निं मथित्वा
 प्राञ्चं प्रणीय ।४। पुरस्तात्पलाशप्राञ्चां सपलाशां निखास्य ।५। तस्या
 उत्तरतः पशुमुपस्थाप्य ।६। रुद्राय त्वा जुष्टमुपाकरोमि ।७। रुद्राय
 त्वा जुष्टं प्रोक्षामि ।८। रुद्राय त्वा जुष्टं नियुनज्मीति नियुनक्ति
 पलाशप्राञ्चापाम् ।९। पर्यगृह्यतमुदञ्चं नयन्ति ।१०। तं मञ्चपयन्ति
 प्राक्शिरसमुदक्पादं प्रत्यक्शिरसं वेदक्पादमरवमाणम् ।११।

यत्पशुर्मायुमहतेरो वा पङ्क्तिरा हते ।

अग्निर्मा तस्मादेनसो जातवेदाः प्र मुञ्चतु ॥

स्वाहेति रवमाणे जुहेति ।१२। वषामुद्भृत्य प्रत्वा^{१३} पूर्वं ऽग्नौ
 अपथिर्वाभिघार्योदास्य^{१४} शिवंशिवमिति चिः पर्युत्थार्ज्याज्जतीर्जुहे-
 ति ।१५। ॥ १०॥

या तिरस्त्री नि पद्यते अहं विधरणी इति ।

तां घृतस्य धारया युजे सप्तधंमीमहम् ॥

स्वाहा ।१।

यन्नेदं सर्वं तमिमं इवामहे ।

स मे कामान्कामपतिः प्र यच्छतु ॥

स्वाहेति द्वितीयां ।१। अग्ने पृथिव्या अधिपत इति द्वितीयां ।२।
 प्रजापत इति चतुर्थीम् ।३। चौणि पलाशपलाशाणि मध्यमानि
 मंदबोपस्तीर्य^४ । * वषामवधायामिघार्य^५ ।

यावतामहमीशे यावन्तो मे अमात्याः ।

तेभ्यस्त्या देव वन्दे तेभ्यो नो देव मृल ॥

वेद ते पितरं वेद मातरं द्यौस्ते पिता पृथिवी माता । तस्मै ते
देव भवाय शर्वाय पशुपतये उषाय देवाय महते देवाय रुद्राये-
शानायाशनये स्वाहेति वर्षां ऊत्वा^१ अनुमहरति पलाशानि ।^२
वषाथपण्थौ च ।^३ दशाय ते प्रतिदर्शाय स्वाहेत्युत्तरामाज्याज्जतिं
ऊत्वा तथैव पर्युत्तति ।^४ पश्चिमे ऽग्नौ स्वालीपाकं अययति ।^५
उत्तरतो ऽवदानानि ।^६ स्वालीपाकं यूपं मानमाज्यमिति संनि-
नीय शंयोः शंयोरिति जिः पर्युत्स जुहोति ।^७ ॥ १८ ॥

भवाय स्वाहा शर्वाय स्वाहा रुद्राय स्वाहेशानाय स्वाहामये स्विष्ट-
कृते स्वाहेति ।^८ तथैव पर्युत्स ।^९ तान्येव संनिनीय ।^{१०} अग्नौ
पश्चिमे ।^{११} भवान्यै स्वाहा शर्वाण्यै स्वाहा रुद्राण्यै स्वाहेशानान्यै
स्वाहामन्यै स्वाहेति ।^{१२} समानं पर्युत्तणम् ।^{१३} पला विकर्तनात्पला-
शानि प्रागुदक्षि निधाय*^१ तेषु लोहितंमिश्रमूत्रधमवधाय^२
रुद्रसेनाभ्यो ऽनुदिशति ।^३ आघोषिणः प्रतिघोषिणः संघोषिणो
विचित्रयः श्वमनाः क्रव्याद एष वो भागन्तं जुषध्वं स्वाहेति ।^४
यजमानस्योपतिष्ठते ।^५ ॥ १९ ॥

भूपते भुवपते भुवनपते भूतपते भूतानां पते महतो भूतस्य पते
मृल नो द्विपदे च चतुष्पदे च पञ्चमे मृल नश्च द्विपदश्च चतुष्पदश्च
पशूयो ऽस्मान्देष्टि यं च वयं दिशो दुरापुरो ऽमि मच्छायो ऽधि-

नामेन । तस्य ते धनुर्हृदयं मन इयवश्चतुर्विसर्गसं त्वा तथा
वेद नमस्ते अमु सोमस्त्वावतु मा मा हिंसीः ।

यावरण्ये पतयतो वृकौ जञ्जमताविव ।

महादेवस्य पुत्राभ्यां भवर्गवाभ्यां नमः ॥१॥

कद्रुद्रायेमा रुद्राया ते पितरिमा रुद्राय ग्यिरधन्वन इति च
सूक्तानि । १। वरो दक्षिणा । २। उपाकरणं प्रोक्षणं पर्यग्निकरण-
मित्याहुतः पाशुबन्धिक्यः । ४। पलाजग्राखेति देवतायै वर्षा देवतायै
हविः स्विष्टकृते चान्येषां पशूनाम् । ५। आग्नेयः सौम्यद्याज्यभागौ
देवतायै वर्षा देवतायै हविः स्विष्टकृते चाज्याहुतिद्यानुमतये
स्याल्लौपाकानाम् । ६। ॥२०॥

पलर्था भवन्त्याचार्य ऋत्विक् अशुरो राजा स्वातकः प्रिय इति ।

१। उदङ्मुखः प्राङ्मुखो वा

अष्टं वर्गं सादृशकां विद्युतामिव सूर्यः ।

इदं तमधि तिष्ठामि यो अस्मां अभि दासति ॥

इति कूर्चमथ्यास्ते ऽधितिष्ठति वा । १। विराजो दोहो ऽसि विराजो
दोहमग्रीय मयि पद्याये विराजो दोह इति पार्थं प्रतिगृह्य । २।
अर्घ्यमित्युक्तो ऽपः प्रतिगृह्य । ४। आपमनीयमित्युक्त आपोहिष्ठीया-
भिस्तिष्ठभिरेकैकयाचम्य । ५। मधुपर्कं इत्युक्तो यथा प्राश्निचं तथा
प्रतीक्ष्य । ६। तथा प्रतिगृह्णाति । यद्यचे ब्रह्मवर्चमायेति विकारः । ७।
प्रतिगृह्य सव्ये पाणौ कृत्वाङ्गुष्ठेनोपकनिष्ठिकया च पूर्वार्धेऽनुपहत्य
पूर्वार्धं कांस्यस्य निक्षिप्यति वषवस्त्वाग्निराजानो भवत्यन्विति । ८।
पितरस्त्वा यमराजानो भवत्यन्विति दक्षिणार्धादक्षिणार्धं । ८।

आदित्यास्त्वा वरुणराजानो भक्षयन्त्विति पयार्धात्पशार्धे । १० ।
 रुद्रास्त्रेन्द्रराजानो भक्षयन्त्वित्युत्तरार्धादुत्तरार्धे । ११ । विश्वे त्वा देवाः
 प्रजापतिराजानो भक्षयन्त्विति मध्यादूर्ध्वम् । १२ । मरुतमरुतगन्त्रेण द्वि-
 र्द्विस्तृष्णीम् । १३ । महाव्याहृतिभिस्त्रिष्टुभिरेकैकया प्राश्र्य । १४ । अनु-
 पाय चतुर्थम् । १५ । ब्राह्मणायोच्छिष्टदानम् । १६ । सर्वपार्श्वं वा । १७ ।
 अपो ऽत्राभ्यवहरणम् । १८ । श्नोदेवीयाभिस्तृप्तमृभिरुरो ऽभितृश्र्य
 । १९ । समानं प्राणसंमर्शनम् । २० । सुखविमार्जनं च । २१ । आ-
 गोः प्रवदमास्तृष्णीम् । २२ । गौरित्युक्त^{२३} आं कुहत् । २३ । माता
 रुद्राणामिति जपित्वोसुसृजत दृष्टान्यत्त्विति वा । २४ । कूर्चः पाद्य-
 मर्थमावसनीयं मधुपर्कं गौरिति वेदयेत् वेदयेत् । २५ । ॥ २१ ॥

इति शाङ्खायनश्रौतसूत्रे चतुर्थो ऽध्यायः समाप्तः ।

ओम् ।

आर्ययान् यूगो ऽनूषानानृत्विजो वृणीते सोमेन यज्यमाणः । १ ।
 चतुरः सर्वान्वा । २ । चन्द्रमा मे दैवो जग्नोत्युषांश्च त्वं मानुष
 इत्युचैः । ३ । एवं सर्वान् । ४ । आदित्यो मे दैव उद्गाता त्वं मानुषः
 । ५ । अग्निर्मे दैवो होता त्वं मानुषः । ६ । वायुर्मे दैवो ऽध्वर्युस्त्वं
 मानुषः । ७ । प्रजापतिर्मे दैवः सदस्यस्त्वं मानुषः । ८ । सतवो मे
 दैव्या होषाग्रंभिर्नो धूयं मानुषाः । ९ । भर्गं मे वोचो भद्रं मे
 वोचो भूतिं मे वोचः श्रियं मे वोचो यज्ञो मे वोचो मयि भर्गो
 मयि भद्रं मयि भूतिर्मयि श्रीर्मयि यज्ञ इति वृत्तो जपित्वा कश्चि-
 न्नाक्षीनानुदेग्न्यस्ताविज्यनीतदक्षिणानामन्यतम इति वृष्ट्वा प्रति-
 गृह्णीति प्रत्याचष्टे वा । १० । ॥ १ ॥

प्राचीनप्रवणं देवयजनम् । १ । प्रागुदक्प्रवणं यज्ञकामस्य । २ । अनु-
 ब्रुवन्त्यथ होताश्वनीयमादित्यमपथ पश्चेत्तद्गृह्यवर्चस्कामस्य । ३ । गृह्य-
 पणे दीक्षा पुण्ये नक्षत्रे समापनं च । ४ । ॥ २ ॥

अपराक्ते दीक्षणीयाग्नावेष्णवीष्टिः । १ । पौर्णमासीविकारः । २ । पञ्च-
 दशमाभिधेनौका । ३ । उषांश्च हविः । ४ । विराजौ स्विष्टकृतः । ५ ।
 नित्ये वा । ६ । उपहृतो ऽयं यजमानो ऽस्य यज्ञस्यागुर उदृचम-
 शीयेत्याग्राप्ते ऽयं यजमानो ऽस्य यज्ञस्यागुर उदृचमशीयेत्याग्राप्ता
 इत्याशिषां स्यान् इत्यायां मुक्त्वाके च प्राक्तार्तीयस्वनिक्याः पुरोना-

शेलायाः । ७। न सूक्तवाके यजमानस्य नाम गृह्णाति प्राक् सवनीयात् । ८। पक्षीसंयाजान्ता च । ९। ॥ ३॥

अध्वर्युमन्वारभ्यौदुग्मणानि जुहुनं याजमानं मनो मे मनसा दीचतां वाग्ने वाचा दीचतां प्राणो मे प्राणेन दीचतां चतुर्मे चतुषा दीचतां ओत्रं मे ओत्रेण दीचनामिति । १। आहुतीर्वा जुहुयात् । २। एकदीवे शोपस्थानम् । ३। मनो दीक्षामुपैमीत्याहवनीयम् । ४। वाचं दीक्षामुपैमीति गार्हपत्यम् । ५। प्राणं दीक्षामुपैमीति दक्षिणाग्निम् । ६। अपरिमिता दीक्षास्त्रासामपवर्गे ॥ ४॥

प्रायणीयेष्टिः । ७। पथां स्वस्तिमग्निं सोमं सवितारं चाग्नेनादिति चक्षणा । १। स्वस्ति नः पथासु स्वस्तिरिद्धि । २। अग्ने नयाग्ने त्वं पारथ । ३। त्वं सोम प्र चिकितो या ते धामानि हविषा । ४। तत्सवितुर्वरेणं य इमा विद्या जातानि । ५। सुचामाणं महीमूषु । ६। पञ्चदशसामिधेनीका । ७। उपार्श्वहविः । ८। नाज्यभागौ भवतः । ९। त्वं चित्रवस्तुम यदा-
हिष्ठमिति स्विष्टकृतः । १०। शंखन्ता च । ११। ॥ ५॥

क्रीत्वा राजानमाधाय शकटे सोमाय पर्युल्लमाणायेत्युक्तः । १।

भद्रादभि श्रेयः प्रेहि वृहस्पतिः पुरस्ता ते अन्त ।

अधेमवस्य वर आ वृथित्या आरे शत्रून्कृणुहि सर्ववीरः ॥
इत्यन्तरेण वर्त्मनी तिष्ठन्नूच्य । २। इमां धियं शिन्वमाणस्य वनेषु व्यन्तरिचं सोम यास्त इति चतस्रोऽनुसंयजन्तरेण वर्त्मनी । ३। शालामयेण शकटमवस्थाप्य प्रपादयन्ति राजानम् । ४। येन व्रजेयुस्ते-
नानुसमियात् । ५। या ते धामानि हविषेत्यनुप्रपद्य । ६। अयेणाहव-
नीयं दक्षिणा तिष्ठन्नागन्देव इति परिधाय । ७। उपसृग्मोऽसृज्यते

। ८। मदन्तीभिर्दकार्यो ऽत ऊर्ध्वमाग्नीषोमप्रणयनात् । ८। ॥ ६॥
 आतिथ्या वैष्णवीष्टिः । १। पौर्णमासीविकारः । १। विष्णोर्नु कं प्र
 तद्विष्णुः । १। होतारं चिन्नरथं यस्वा स्वय इति स्त्रिष्टुतः । ४।
 अग्निमन्यनीयाद्यामन्ने हविषि । ५। उपांशुहविः । ६। इक्षान्ता । ७। ॥ ७॥
 उपसृग्म सर्वै । १। अनाष्टमस्यमाष्ट्यं देवानामोजो ऽनभिग्रस्यभि-
 ग्रसिपाः । अनभिग्रसेन्यमञ्जसा मत्यमुपगेवं सुविते मा धा इति
 सहिरणं ध्रौवमाज्यं पाचीस्यं बर्हिष्यामन्नं तानूगम्यं समवमृश्य । १।
 उपसृग्यापेणाध्वनीयं परीत्यांशुपसृग्मन्तो राजानमाप्याययन्ते ।

अंशुरंशुष्टे देव सोमा प्यायतामिन्नायैकधनविदे ।

आ तुभ्यमिन्द्रः प्यायतामां त्वमिन्द्राय प्यायस्व ।

आ प्याययाम्नाम्बखीन्धन्या मेधया खसि ते ।

देव सोम सत्यामुदुचमग्नीयेति । १।

यमादित्या अंशुमा प्याययन्ति यमचित्तिमचितयः पिबन्ति ।

तेन नो राजा वरुणो बृहस्पतिरा प्याययन्तु भुवनस्य गोपाः ॥

इत्युरांस्यभिमृश्य । ४। उपसृग्म दक्षिणोक्तानाम्पाणीन्मस्तरे निधाय
 निष्क्रुवन्ते दक्षोक्तानानपराष्टे । एष्टां रायः प्रेषे भगाय ऋतमृत-
 वादिभ्यो नमो द्यावापृथिवीभ्यामिति । ५। आप्यायनप्रभृत्युपसृग्मप-
 सदि संस्थितायाम् । ६। ॥ ८॥

अप्रवर्यः प्रथमयज्ञः । १। विकल्पः ओषियस्य । १। उत्तरेण गार्ह-
 पत्यम् । १। महावीरपात्रेषु साधमानेषु पूर्वया दारा ज्ञातां प्रपद्य * ।

उत्तरेणाहवनीयं खरौ पात्राणि च गत्वा ^५ पश्चादुपोपविश्य ^६ होत-
रभिष्टुहीत्युक्तः ^७ अनवानमेकैकां सप्रणवामभिष्टौति । ^८

ब्रह्म जज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद्वि सीमतः सुरुचो वेन आवः ।

म बुध्या उपमा अस्त्र विष्टाः सतय योनिमसतय वि वः । ^९

इयं पित्रे राक्षेत्यये प्रथमाय जनुषे भूम नेष्टाः ।

तस्मा एतं सुरुचं ज्ञारमह्यं घर्मं श्रीणन्ति प्रथमस्य धासेः । ^{१०}

अभि त्वं देवं सवितारमोण्डोः कविकतुम् ।

अर्चामि सत्यमवं रत्नधामभि प्रियं मतिं कविम् ।

ऊर्ध्वा यस्यामतिर्भा अद्विद्युतत् सवीमनि ।

क्षिरपाणिरमिभीत रुफतुः कृपा स्त्रसृपा स्त्ररिति वा । ^{११}

अञ्जनि यमिति विले ऽज्यमाने । ^{१२} मं सीदस्वेति साद्यमाने । ^{१३}

भवा नो अग्ने सुमनास्तपो अग्ने यो नः सनुत्य इत्यङ्गारेषूपोह्यमानेषु

। ^{१४} कृणुष्व पाज इति पञ्च । ^{१५} परि त्वा निर्वणो ऽधि द्वयोः । ^{१६}

शुक्लं ते अर्चन्विभर्षि । ^{१७} पतङ्गमर्कं सक्ते द्रष्टुस्वेति सक्ते । ^{१८}

पवित्रं त इति द्वे । ^{१९}

नि यत्पवित्रं धिषणा अतन्वत घर्मं शोचन्तं प्रणवेयु धिभ्रतः ।

समुद्रे अन्तरायवो विचक्षणं विरक्तो नाम सूर्यस्य मन्वत । ^{२०}

अयं वेन इति सक्तं नाके सुपर्णमित्युद्धृत्य । ^{२१} गणानां त्वेति

सक्तम् । ^{२२} बृहददेम विदधे सुवीरा इति वीरकामायै वीरं

ध्यायात् । ^{२३} का राधदिति नव । ^{२४} आ नो विद्याभिरुतिभिरिति

तिष्ठः । ^{२५} प्रातर्यावाणेति पूर्वाह्णे सक्तम् । ^{२६} आ मातीत्यपराह्णे

। ^{२७} सर्वमीलेद्यावीयसुत्सृज्य वाचम् । ^{२८} उत्तमां परिशिष्य रुचितो

धर्मं दत्तुं ॥ २५ ॥ इत्युच्यते ॥ २६ ॥ उत्तमया परिधाय ॥ २७ ॥ उप-
स्पृश्यात्पायावकाशानामनुवाकेन मद्यानीरमुपम्यायोपस्पृशोपविशति
॥ २८ ॥ ॥ २९ ॥

उप इय इति गव्याह्वयमानायाम् ॥ १ ॥ हिंरुषतीत्यायत्याम् ॥ २ ॥
अभि त्वा देव सवितरित्यभिधीयमानायाम् ॥ ३ ॥ समी वत्सं सं वत्स
इवेत्युपसृज्यमानायाम् ॥ ४ ॥ यत्ने स्तन इति स्तनं वत्से ऽभिपद्यमाने
॥ ५ ॥ गौरमौनेदित्युच्यमाने ॥ ६ ॥ नमचेदुप सीदत संजानाना इत्यु-
पसीदति ॥ ७ ॥ दोहेन गां दुहन्ति सप्ता दशभिरात्मन्वत्

समिहो अग्निरग्निना तप्तो वां धर्मं आ गतम्-॥

दुहन्ते गावो वपणेह धेनवो दत्ता मदन्ति कारवः ॥

समिहो अग्निर्दृष्ट्वा रयिर्दिवस्तप्तो धर्मो दुहन्ते वामिषे मधु ॥

वयं हि वां पुहन्तमसो अग्निना हवामहे सधमादेपु कारवः ॥

तदु भयवतममिति दुह्यमानायाम् ॥ ८ ॥ अधुचपुत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पत
इत्युत्तिष्ठति ॥ ९ ॥

उप द्रव पयसा गोधुमो पु सा धर्मं मिश्र पय उन्मिषायाः ॥

त्रि नाकमव्यसविता दमूना अगु वाशशुधिवो सप्रणीते ॥

इत्याह्वियमाणयोः पयसोः ॥ १० ॥ आ सुते मिश्रत श्रियमा नूनमग्नि-
मोर्षदिरित्यामिष्यमानयोः ॥ ११ ॥ उदु य देवः सविता हिरण्ये-
त्युच्यमाने ॥ १२ ॥ कर्मविपर्यासे यथाकर्म ॥ १३ ॥ प्रैतु ब्रह्मणस्पति-
रिति प्रजगामु ॥ १४ ॥ नाचे सुपर्णेमित्यनुसंयन् ॥ १५ ॥ होह्यदन
उपविश्य ॥ १६ ॥ धर्मस्य यजेत्युक्तः ॥ १७ ॥ उभा पिपतं

तप्तो वां धर्मो नक्षति स्तप्तोता प्रोवाभ्यर्च्युत्तरति प्रयस्यान् ॥

मधोऽङ्गुष्ठाश्विना तनाया वीतं पातं पयस उल्लियायाः ॥

इति समस्ताभ्यां वषट्कृत्य । १८ । घर्मस्त्याग्रे वीहीत्यनुवयङ्करोतीति
पूर्वाह्णे । १९ । अथापराह्णे । २० । अस्य पिबतं

यदुल्लियास्ताड्यतं घृतं पयो ऽयं तु वामश्विना भाग आ गतम् ।

माध्वी धर्तारा विदथस्य सत्पती तत्र घर्मं पिबतं रोचने दिवः ॥
इति समस्ताभ्यां वषट्कृत्य । २१ । तथैवानुवयट्कृत्य । २२ ।

स्वादाहतः शुचिर्देवेषु घर्मो यो अश्विनोद्यमसो देवपानः ।

तमीं विश्वे अमृतासो जुषाणा गन्धर्वस्य प्रत्याम्ना रिचन्ति ॥

इत्यभिष्टुत्य । २३ । सखे सखायमित्यायति । २४ । गन्धर्व इत्येति
साद्यमाने । २५ । तं घेमित्येति प्रागाधिकानावर्त्यति । २६ । हवि-
र्हविष इति पुरा होमात् । २७ । प्राणमसो होतुः । २८ । प्रत्यहो
यजमानस्य । २९ । दधिवर्मं च । ३० । ऊतं हविर्गन्धु हविरिन्द्रतमे
ऽग्रावग्याम ते देव घर्मं मधुमतो वाजवतः पितुमत इति भक्षमन्त्रः
। ३१ । संवाद्यमानेषु महावीरपात्रेषु

आ यस्मिन्सप्त वासवा रोहन्ति पृथ्वा रुहः ।

अपिर्हि दीर्घश्रुतम इन्द्रस्य घर्मो अतिथिः ॥

इत्यभिष्टुत्य । ३२ । सयवसादिति परिधाय । ३३ । उपसृग्मोसृज्यते
। ३४ । सत्ये वाहत्याग्नीप्रीये प्रवर्ग्यः स्तुते वदिष्यवमाने माध्यन्दिने
च । ३५ । प्रस्तुरे निङ्कृत्य ॥ १० ॥

उपसदा चरन्ति सप्रवर्ग्यं प्रवर्ग्यं संस्थाप्य । ३६ । उपसद्यायेति पूर्वाह्णे
तिस्रः मामिधेनीरनवानमेकैकां सप्रणवां चित्रिराह । ३७ । इमां मे
अग्रे समिधमिति तिस्रो ऽपराह्णे । ३८ । तृतीयेन पूर्वस्थां वचनेनोत्तरां

मंधायावस्यति । २। अग्निमावह सोममावह विष्णुमावहेति प्रणवेन
मंधाय । ४। सुगादापनेन सुचावादाय । ५। उपांशु यजति । ६।
अग्निर्वाणि य उय इव^७ । तं सोम क्रतुभिरवाहं युतु^८ । यः
पूर्याय तसु स्तोतारः । ९। चावदादिष्टं कुर्यात् । १०। विपर्यामो ऽपराहे
याज्यापुरोनुवाक्यानाम् । ११। इमां मे अग्ने समिधमिति द्वितीये
ऽहनि पूर्वाहे तिस्रः समिधेनीः । १२। उपसद्यायेत्यपराहे । १३। यथा
प्रथमे तथा द्वितीये । १४। स्वकास्तास्तु विवर्धेरन् । १५। अहरहर्वा
विपर्यासः । १६। उपवसये प्रातरहमे चरणे संश्राप्य । १७। ॥ १२ ॥
अग्निप्रणयनमप्रवर्गे । १। महावोरपाचोदासनं सप्रवर्गे । २। तच्च प्रस्तोता
साम गायति । ३। तच्च होतुर्निधनोपायः । ४। व्याख्यातमग्नि-
प्रणयनम् । ५। ॥ १२ ॥

हविर्धानप्रवर्तनायामन्वितः । १। दक्षिणस्य हविर्धानस्योत्तरं वर्त्मान्त-
रस्य । दक्षिणमन्तरेण तिष्ठन् हविर्धानाभ्यां प्रवर्त्यमानाभ्यामित्युक्तः । २।

अपेतो जन्मं भयमन्यजन्मं च वचहन् ।

अप चक्रा अस्तसुत ॥

इति दक्षिणेन प्रपदेन प्रत्यक्षं लोगमपास्य । ३। प्रेतां यज्ञस्येति
तिष्ठन्ननुत्थ । ४। द्यावा नः पृथिवी इमं तयोरिदृतवद्यमे इवेति
दक्षिणस्योत्तरं वर्त्मान्पनिश्रितो ऽनुसंयन् । ५। अधि दयोरिति च्छदि-
त्या धीयमाने । ६। विद्या रूपाणि प्रतीति परिशीयमाणयोः । ७।
आ वासुपस्यमिति नंभस्त्रयोः । ८। कर्मविपर्यामे यथाकर्म । ९। परि
त्वा गर्वण इति परिधाय । १०। यच्च तिष्ठन् प्रथमामश्ववोचत्त-
स्मिन्लोत्सृज्यते । ११। ॥ १२ ॥

मितेपु यज्ञागारेष्वग्नीषोमी प्रणयन्ति ।१। तन्ममृत्यादूबन्धायाः
संस्थानादन्तरेण चात्वालोत्तरौ तीर्थम् ।२। तेन प्रपद्य ।३। उत्त-
रेणाग्नीषोमीयं धिष्णं मदस्य गत्वा ।४। उत्तरेणाध्वर्यू यज्ञपात्राणि च
पूर्वया द्वारा गत्वा प्रपद्य ।५। गत्वा मुखीयस्य पद्यादुपविशति ।६।
अग्नीषोमाभ्यां प्रणीयमानाभ्यामित्युक्तः ।७।

सावीर्हि देव प्रथमाय पिबे वर्षाणमसौ वरिमाणमसौ ।

अथासम्भं सवितः सर्वताता दिवेदिव आ सुवा भूरि पयः ॥

इत्यासीनो ऽनुच ।८। उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्यते ।९। प्रैतु ब्रह्मणस्यतिः
।१०। सोता देव उप त्वाग्र इति ह्यसौ ।११। भूतानां गर्भमादध
इति गर्भकामासौ गर्भं ध्यायादुत्तरेण मदो ऽनुसंयन् ।१२। आग्नी-
षोमी ऽग्निं निदधति ।१३। अग्ने जुषस्वेत्याहुतौ ह्वयमानायाम्
।१४। उत्तरेणाग्निं सोमो जिगातीति तिस्रो ऽनुसंयन् ।१५। उप
प्रियमित्याहवनीये ह्वयमानायाम् ।१६। तमस्य राजेति प्रपाद्य-
माने ।१७। अन्तश्च प्रागा इत्यनुप्रपद्य ।१८। दक्षिणे हविर्धाने
राजनि सन्न उत्तरतो दक्षिणा तिष्ठच्छेतो न योनिं गणानां
त्वासाभ्राद् याम् ।१९। एवा वन्दस्मेति परिधाय ।२०। सव्याहृद-
विधानयोः पूर्वस्थां द्वाहुपविशति ।२१। अपरया द्वारा प्रपाद्यमाने
ऽनुसमेति सोता ।२२। समानमनुवचनम् ।२३। दक्षिणाहृदपरया द्वारा
निष्क्रम्य सव्याहृदुत्तरेण हविर्धाने गत्वा तत्रैवोपविशति ।२४। ॥१४॥

अग्नीषोमीयेणोपवसथे पशुना यजते ।१। यूपायाज्यमानायेत्युक्तो
ऽज्जन्ति त्वमित्यन्वाह ।२। उच्छ्रीयमाणायेत्युक्त उच्छ्रयस्य वनस्पते
समिद्धस्य अथमाणः पुरस्ताज्जातो जायत ऊर्ध्व ऊ पु ण ऊर्ध्व

नः । २। परिवीयमाणायेत्युक्तो युवा सुवासा इति परिधाय^४ तिष्ठन्-
 स्वाहाग्निमन्यनीयाः । ३। यज्ञेन यज्ञमिति परिधाय^५ सामिधेनीर-
 न्वाह । ४। यद्देवतामाताह्वानन्तरं वनस्पतिम् । ५। अध्वर्युं मंगुश
 तिष्ठति । ६। मित्रावरुणयोस्ता प्रभात्येः प्रमिषा प्रथच्छामि यज्ञ-
 स्सारिष्या इति यज्ञमज्ञो मैत्रावरुणाय दण्डं प्रथच्छति । ७। तेनैव
 मन्त्रेण यथार्थं प्रतिपद्य^८ दक्षिणेन होतारं दक्षिणादृत्पूवं प्रति-
 पद्यते । ९। उत्तरेण हविर्धाने दक्षिणेनाग्नीध्रीधं धिष्णं गत्वा पूर्वया
 द्वारा सदः प्रपद्य स्वस्य धिष्ण्य पद्यादुपविष्टैकादश प्रयाजान्य-
 जति । १०। ॥१५॥

प्रैया मैत्रावरुणस्य । १। उप्रैवे च पुरोगवाक्याः । २। तथानुवचनानि
 । ३। "प्रद्यावस्तिष्ठन्दण्डे पराक्रम्य^४ समिधः प्रेष्येत्युक्तो होता यच्चदग्निं
 समिधेति प्रेष्यति । ५। आप्रियः प्रयाजयाज्या^६ यदार्धं हो यज्ञमानः
 । ७। समिद्धो अद्य मनुष इति वा सर्वेषाम् । ८। स्वा तु नारा-
 शंसौ तद्वयाजस्य । ९। दशभिश्चरित्वा पर्यग्नय इत्युक्तो ऽग्निर्होता नो
 अध्वर इति तिष्ठेत् न्वाह । १०। उपप्रेष्य होतरित्युक्तो ऽजैदग्निरित्यु-
 पप्रेष्यमाह । ११। उक्त उपप्रेष्ये ऽग्निं होता । १२। ॥१६॥

देव्याः अगितार उत च मनुष्या आरभध्वमुपनयन मेधा दुर आ-
 गावता मेधपतिभ्यां मेधम् । १। प्राक्षा अग्निं भरत कृण्वीत धर्हिरेभं
 माता मन्यतामनु पितानु भ्राता वनर्भ्यां नु सखा मयूयः । २। उदी-
 चीनां अस्य पदो निघन्तास्म्ये चतुर्गमयतादातं प्राणमन्यवसृजतादन्त-
 रिहमसं दिग्म ओचं प्रथिवीं गरीरम् । ३। एकधास्य त्वत्माद्यातात्पुग

नाभ्या अपिशसो वपासु तिखदनादन्तरेवोच्चाणं वारयध्वात् । ४ । ग्नेनमस्य
 वत्तः कृणुतात्प्रथमा बाह्व शला दोषणौ कथ्येवांमाच्छिद्रे श्रोणी
 कवपोरु स्लेकपर्णाष्टीवन्ता । ५ । पक्षिंशतिरस्य वद्भयस्ता अनुष्ठोच्या-
 वयताद्वाचंगचमस्यानूनं कृणुतात् । ६ । ऊवध्यगोहं पार्थिवं धनतात
 । ७ । अग्ना रक्तः संसृजतात् । ८ । वनिष्टुमस्य मा राविष्टोरुकं मन्व-
 माना नैदस्तोके तनये रविता रवच्छमितार इत्यग्निगौ नवम उच्छ्वासः
 । ९ । अग्निगौ शमीध्वं सुशमि शमीध्वंशमीध्वमग्निगौ इति षिः
 परिधायोपांशु अपत्युभावपापयेति । १० । न पशू मंज्जणमानमौलेत
 । ११ । वृषदाज्यावेक्षणं प्रायश्चित्तम् । १२ । ऋचं वा वैष्णवीं जपेत्
 । १३ । ॥ १७ ॥

स्तोकेभ्य इत्युक्तो जुषस्य सप्रथमममिमं नो यज्ञमिति च तृक्तमन्वाह
 । १ । स्वाहाकृतिभ्य इत्युक्तो होता यचदग्निं स्वाहाग्ययेति प्रेष्यति
 । २ । अग्नीषामुत्तमा याज्या । ३ । अन्तरेणोत्तमं प्रयाजं वपां च
 वाग्यमनम् । ४ । नाज्यभागौ यजति । ५ । वृधन्वन्तौ वा । ६ । दार्श-
 षौर्णमासिका निगमास्तेषु निगच्छतः । ७ । न प्रेषेपु । ८ । अग्नीषोमा-
 विममिति वपायाः पुरोनुवाक्या । ९ । होता यचदग्नीषोमाविति
 प्रेषः । १० । युवमेतानौति याज्या । ११ । यथापपद्यसुपनिष्कस्येद-
 माप इति तत्त्वेन चालाल उपस्पृशोत्तृज्येते । १२ । ॥ १८ ॥

पशुपुरोलाभायामन्वितावाहीधौयसुत्तरेण होतुश्च गत्वा यथा-
 धिष्ण्यमुपविशतः । १ । यथर्थानि विभवादर्थं साधयन्ति । २ । पुरोलाशः
 स्विष्टकृत्समवाये ऽपि । ३ । अतुल्यानामनूहेन । ४ । न निगमाः सन्ति
 पशुतन्त्रे बोधमानानाम् । ५ । अग्नीषोमा यो अवेति पुरोलाशस्य

ओम् ।

ध्यास्यातो ऽग्नीषोमीयः प्रकृतिः पशूनाम् । १ । आर्षमात्रां मन्त्राणां
 प्रकृतौ । २ । यथाद्यं सुत्तरस्यां ततावर्धविकारस्योत्पत्तिरूपेणानभिधा-
 नाच्छब्दविकारमूहं द्रुवते । ३ । चक्षु विकारो न विद्यते । ४ । यज-
 मानाभ्यां यजमानेभ्यः^५ मेधपतये मेधपतिभ्यः^६ मेधौ मेधान्^७
 आददाद्^८ । घन्तु घसन्तु^९ । अघंसदघमन्^{१०} । अघदलन्निति वा^{११}
 रभौर्यामाविव रभौर्यस्य इव^{१२} । अघभीदघभीयुः^{१३} । अवीदधतावी-
 दधन्^{१४} । अग्न्यासुः^{१५} । नदध्यासुः^{१६} । अशौकमेतामशौकमन्त^{१७} । इत्ययं-
 भेदाच्छब्दविकारः । १८ । पर्हिद्यत्तुः श्रोत्रं प्राणो ऽसुस्त्वह्नाभिरुष्मा
 शान्तिनामानि श्मेनं शला कशपा कवपा स्त्रेकपर्णोवधगोहमन्त्रेति
 यथासमाक्षतम्^{१९} । चोदनासंदेहे च । २० । शेषभृतान्यपूर्वाणि । २१ ।
 आयनिगदास्य । २२ । एकधैकधा^{२३} पङ्क्तिं प्रतिः पङ्क्तिं प्रतिरिति समा-
 खेन वा । २५ । एष सङ्ख्यान्यायः । २६ । एकदेवतद्विदेवतयोश्च
 ब्रह्मवत् । २७ । पुंवन्निद्युनेषु समान्याम् । २८ । अन्यन्यतरस्याम् । २९ ।
 एषेत्यकारेण मन्धानं देवतानामधेयस्य स्वरादेर्विदेवत्यस्य । ३० ।
 सकृद्वध्रन्पशुभेदे । ३१ । सूपस्याश्च । ३२ । उदगयनस्याद्यन्तयोरै-
 न्द्राग्रो निरुल्लपशुबन्धः । ३३ । सांवक्षरो वा । ३४ । काम्या बहवः
 । ३५ । अग्निप्रणयनादयो हृदयशूलान्ताः पञ्चवो ऽग्नीषोमीयमवनीयौ
 परिहाय । ३६ । आग्नेयैष्णवी च यक्ष्यमाणस्य । ३७ । निर्वधनं चाग्नि-
 याम् । ३८ । अन्यत्र चाग्नीषोमीयात्मकवाने नामरुहणम् । ३९ । प्रात-

रनुवाकप्रमृद्यादिप्रदिष्टानि शस्त्रानुवचनयोः सुक्तानि । २५^{१०} । एकां
प्रतीयादन्वयः । २६^{११} । ॥ ११ ॥

महारात्रे प्रातरनुवाकायामन्वितो ऽधेणाग्नीध्रीयं धिष्णं तिष्ठन्प्र-
पदो जपति । १ । भूः प्रपद्ये भुवः प्रपद्ये स्वः प्रपद्ये भृभुवः स्वः प्रपद्य
ओम् प्रपद्ये वाचमृचं प्रपद्ये मनो यजुः प्रपद्ये साम प्राणं प्रपद्ये वज्रुः
श्रोत्रं प्रपद्ये नमो देवेभ्यो नमो देवताभ्यो नमो महते देवाय नमो
गन्धर्वाप्सरोभ्यो नमः सर्पदेवजनेभ्यो नमो भूताय नमो भविष्यते
नमः पिहभ्यः प्रतिनमस्कारेभ्यो वेऽपि नमः । २ । दिशो यथा रूप-
मुपतिष्ठते । ३ । ॥ २ ॥

अस्यां मे आर्च्या दिशि सूर्यश्च चन्द्रश्चाधिपतौ सूर्यश्च चन्द्रश्च
मैतस्यै दिशः पातां सूर्यं च चन्द्रं च स देवतानामृच्छतु यो नो ऽतो
ऽभिदासतीति प्राचीम् । १ । अस्यां मे दक्षिणस्यां दिशि यमश्च नृत्युश्चा-
धिपतौ यमश्च नृत्युश्च मैतस्यै दिशः पातां यमं च नृत्युं च स देवताना-
मृच्छतु यो नो ऽतो ऽभिदासतीति दक्षिणाम् । २ । अस्यां मे प्रतीच्यां
दिशि मित्रश्च वरुणश्चाधिपतौ मित्रश्च वरुणश्च मैतस्यै दिशः पातां मित्रं
च वरुणं च स देवतानामृच्छतु यो नो ऽतो ऽभिदासतीति प्रतीचीम्
। ३ । अस्यां मे उदीच्यां दिशि सोमश्च रुद्रश्चाधिपतौ सोमश्च रुद्रश्च
मैतस्यै दिशः पातां सोमं च रुद्रं च स देवतानामृच्छतु यो नो
ऽतो ऽभिदासतीति स्यादुदीचीम् । ४ । अस्यां मे ऊर्ध्वायां दिशि
वृहस्पतिश्चेन्द्रश्चाधिपतौ वृहस्पतिश्चेन्द्रश्च मैतस्यै दिशः पातां वृहस्पतिं
चेन्द्रं च स देवतानामृच्छतु यो नो ऽतो ऽभिदासतीति प्रादूर्ध्वाम्
। ५ । अग्निना अक्षरिचे वायुश्च वृहस्पतिश्चाधिपतौ वायुश्च वृहस्पतिश्च मैतस्यै

दिग्ः पातां वायुं च दृष्टिं च स देवतानामृच्छतु यो नो ऽतो
 ऽभिदामतीत्यन्तरितम् । ६ । अस्यां मे पृथिव्यामग्निद्यान् च धिपती
 अग्निद्यान् च मैतस्यै दिग्ः पातामग्निं चाद्यं च स देवतानामृच्छतु
 यो नो ऽतो ऽभिदामतीति पृथिवीम् । ७ । दृष्टद्वयन्तरे म ऊरु वाम-
 दैव्यमात्मा यज्ञायजीयं प्रतिष्ठा भूरहं भुवःरहं स्वरहमग्नाहमग्नाखणः
 सुचामाणमिति अपिसा^८ दक्षिणादृदामोभीये भर्भुवः स्तः स्वाहाग्रये
 स्वाहोपसे स्वाहाश्विभ्यां स्वाहा मरुत्व्यै स्वाहा जुषाणानि महांनि
 सवमान्याज्यस्य यन्तु स्वाहेति सुषेण ऽत्मा सव्यादृद्विर्धामयोः पूर्वस्यां
 दायुं पविशति । ८ । देवेभ्यः प्रातर्यावभ्य इत्युक्तो द्विष्टय मध्यमया
 वाधा प्रातरमुवाकमन्याह । ९ । चीणि पदानि ममस्य पङ्क्तौ नामव-
 स्तोहाभ्यां प्रणुयात् । १० । आपोरेवतीमनूच ॥ ३ ॥

आग्नेयं गायत्रं क्रतुम् । ११ । उपप्रयन्तो अध्वरम् । अग्निमीले
 पुरोहितम्^२ । अग्निं दूतं दृणीमहे^३ । अयं न त्वेति दग्^४ । जुषस्व
 मप्रथक्षतम्^५ । अभि स्वा गोतमा गिरा^६ । अग्निर्होता पुरोहितः^७
 दूतं वः^८ । अग्ने ष्टन^९ । अर्धन्तस्वा^{१०} । अग्निं सोमेन^{११} । उपसृष्टाय^{१२}
 इमे विप्रस्य^{१३} । समिधाग्निम्^{१४} । अग्निं दिवन्तु^{१५} । प्राग्रये वाचम्^{१६}
 त्वमग्ने यज्ञानामिति पर्विजतिः । १७ । अयानुष्टुभम् । १८ । तेते अग्न
 इत्येका^{१९} । होताजनिष्ट^{२०} । तं हि सैतवदिति नव^{२१} । अग्ने कदा न
 आनुयगिति पश्य । २२ । अय वैष्टुभम् । २३ । ममस्य यदिति पश्य^{२४}
 यो मर्त्येऽस्त्विति चीणि^{२५} । म वो देवमिति पश्य सृक्तानि^{२६} । अग्ने
 दृष्टन्निति च सप्त^{२७} । अग्नम मदा । २८ । अय दार्धतम् । २९ । एना
 वः^{३०} । म वो यज्ञम्^{३१} । अग्ने विवस्वदिति द्वादश^{३२} । सस्वायस्वेत्याष्टौ^{३३} ।

अदर्शीति चतस्रः^{३४} । ममिद्धयिदिति तिस्रः^{३५} । अथमग्निः सवीर्यस्य
 ।^{३६} । अथौष्णिहम् ।^{३७} । त्वामग्ने मनौषिणः ।^{३८} । ईन्निष्वा हि^{३९} । पुरु
 त्वा ।^{४०} । अथ जागतम् ।^{४१} । वेदिपद इति सप्त^{४२} । एति प्र
 होता^{४३} । यज्ञेन वर्धत^{४४} । जनस्य गोपाः ।^{४५} । अथ पाङ्क्तम् ।^{४६} ।
 अग्निं तं मन्ये ।^{४७} ॥४॥

अथोषस्य^१ गायचम् ।^२ । कस्त उष इति तिस्रः^३ । प्रति ध्या स्रनरी
 ।^४ । अथानुष्टुभम् ।^५ । उपो भद्रेभिः ।^६ । अथ चैष्टुभम् ।^७ । उपो
 रुदस इति चत्वारि ।^८ । अथ वार्धतम् ।^९ । प्रत्यु अदर्शि^{१०}
 सह वामेन ।^{११} । अथौष्णिहम् ।^{१२} । उयस्तश्चिमिति तिस्रः ।^{१३}
 अथ जागतम् ।^{१४} । एता उ त्वा इति चतस्रः ।^{१५} । अथ पाङ्क्तम्
 ।^{१६} । महे नः ।^{१७} ॥५॥

अथाश्विन^१ गायचम् ।^२ । अश्विना यज्वरीरिष इति तिस्रः^३ । प्रात
 र्युजेति चतस्रः^४ । अश्विनावद्यावत्येति तिस्रः^५ । एषो उषाः^६ । गोमदू
 ब्विति द्वे ।^७ । दूरादिहेवेति षट्चिंशत्^८ । उदीरायाम्^९ । आ ने हवम्
 ।^{१०} । अथानुष्टुभम् ।^{११} । आ नो विद्याभिरुतिभिः^{१२} । यदस्य स्यः
 परावतीति सक्ते ।^{१३} । अथ चैष्टुभम् ।^{१४} । आ भातीति सक्ते^{१५}
 नासत्याभ्यामिति औष्णि^{१६} । वसु रुद्रेति तिस्रः^{१७} । युषो रजांषीति
 सक्ते^{१८} । तं युञ्जायामिति सक्ते^{१९} । धावाण्येव^{२०} । धेनुः प्रयस्य^{२१}
 क उ अवदिति सक्ते^{२२} । मृषे नरेति सक्ते परिहाय पञ्चपदाम्^{२३}
 आ वां रथो रोदसी वदधान इति पञ्च सक्तानि ।^{२४} । अथ वार्ध-
 तम् ।^{२५} । इमा उ वां दिविष्टयः^{२६} । अयं वां मधुमत्तम इति
 प्रथमा द्वतीया पञ्चमी च ।^{२७} । अथौष्णिहम् ।^{२८} । युवोर धू रथ-

मिति पञ्च । १२० । अथ जागतम् । १२१ । त्रिष्टिन्नो अथ ३१ । ईलेया-
वीयम् ३२ । घोषां च सपुत्राम् । १२२ । अथ पाङ्गम् । १२३ । प्रति
प्रियतममिति । १२४ । उत्तमया परिधायोक्तृज्य वाचम् ३६ । अथा वाज-
मिति जपति । १२५ । इति माहभ्रः प्रातरनुवाकः । १२६ । छन्दो
ऽनन्तरेण वा प्रतिपत्समारोहणीयानां चैतस्य ममास्त्रायस्य चोणि
पट्टिगतानि । १२७ । ऊर्ध्वं वा गताद्यायाकामौ । १२८ । पाङ्गानि
नान्तरियात् । १२९ । पुरोदयानुपांशुं चोत्थन्तीति स कालः परि-
धानस्य । १३० । आन्तर्यामादाग्यमगम् । १३१ । ॥ ६ ॥

अथ इयं होतरित्युक्तः प्र देवचेति द्वादशीं परिषाण्य । १ । नवा-
नूयैकादशीमाहुतावसु हव्यमागधाम् । २ । आवृत्तासु दग्मीम् । ३ ।
प्रति यदाप इति दृश्यमानासु । ४ । समन्या इति समायतीषु । ५ ।
आपो न देवीरिति होत्रश्चमसे ऽवनौयमानासु । ६ । आ धेनव
इत्याचतीषु सर्वांसुक्ता प्रणवेनावस्यति । ७ । अध्वर्यवैवीरपा इत्यध्वर्युं
पृच्छति । ८ । उतेव नक्षत्रमुरिति प्रत्याह । ९ । प्रत्युक्तो निगदं तास्र-
ध्वर्यवाधावेन्द्राय सोममूर्जस्त्रुतं पयस्त्रुतं मधुमन्तं वृष्टिवर्णिं वसुमते
सुद्रवत आदित्यवन चभुमते विभुमते वाजवते बृहस्पतिमते विद्य-
देव्यावते ।

यस्य पीत्वा मद इन्द्रो वृषाणि जज्ञमत् ।

प्र स जन्यानि तारिषः १०

अन्वथ इत्यध्वर्यामनूच्य ११ * उपोत्थायाध्वर्युमन्वाह्योत्तरामध्वर्या-

मनूय^{१२} उपोत्तर्मा च सूक्तस्य^{१३} उत्तमया परिधाय^{१४} पर्यावृ-
त्त्योपविशति । १७० । ॥ ७॥

प्राणं मे पाहि प्राणं मे जित्वा स्वाहा त्वा सुभव सूर्यायेत्युपांशुं
ज्यमानमनुप्राणिति । १ । अपानं मे पाह्यपानं मे जित्वा स्वाहा त्वा
सुभव सूर्यायेत्यन्तर्याममन्वाविति । २ । उत्तरेणाहवनीयं वहिष्यव-
मानेन स्तुते । ३ । दक्षिणेनो मद्वा मैवावहणयोपविश्य । ४ । मद्वाग्लो-
व्यामः प्रशास्तरित्युक्तौ । ५ । आयुष्मत्य अचो मा गात तनूपाः साक्षः स्तुत
देवस्य सविभुः प्रसव इति जपित्वा । ६ । ओं स्तुतेति । ७ । प्रसवः सर्वेषां
लोचाणाम् । ८ । अमतो मा सद्गमय तमसो मा ज्योतिर्गमयान्ता-
न्मानन्तं गमय मृत्योर्मास्तुतं गमयेति यजमानः पवमानानुपसरि-
ष्यन् । ९ । ओमो ऽसि पत्वा गायवष्कन्दा अनु त्वारमे स्वसि मा
संपारंयास्य यज्ञस्रोष्ट्रमिति स्तुते वहिष्यवमाने । १० । सुपर्णो ऽसि
पत्वा चिष्टुपूकन्दा इति माध्यन्दिने । ११ । सखासि पत्वा जगच्छन्दा
इत्यार्भवे । १२ । समान उदर्कः । १३ । उपहता देवा अस्य सोमस्य
पवमानस्य विचक्षणस्य भव उप मां देवा कथन्तामस्य सोमस्य पव-
मानस्य विचक्षणस्य भवे मनसां त्वा भवयामि वाचा त्वा भवयामि
प्राणेन त्वा भवयामि चक्षुषा त्वा भवयामि श्रोत्रेण त्वा भवयामीति
स्तुते वहिष्यवमाने होता । १४ । ॥ ८॥

आग्नेयः सवनीयः । १ । ऐन्द्राग्नौ वा । २ । ऐकादग्निना वा । ३ ।
एकधूपेद्यैकादग्निनेस्त्वावर्तते परित्ययणीया रश्नाष्टयकात्रिस्त्रिः । ४ ।
नानाधूपेषु । ५ । अग्निष्ठे परित्ययणीयामुक्ता नवसु सप्तसप्ताह । ६ ।
एकादशे उत्तरेण परित्ययणीयां प्रगाथं च याप्सो नर इति च

सूक्तशेषमन्वाह । ७ । उत्तमयोपशयमनुमन्त्रयते । ८ । पूर्वेद्युश्चि तेष्व-
 परिवीयमाणेषु पूर्वथा परिदध्यात् । ९ । संतागार्थो वाधर्चनेव काङ्क्षेत्
 । १० । समानजागीया अनुममियात् । ११ । यथोत्तमे तथोद्वेन
 । १२ । परादेवतामावाह्य वनस्पतिं च । १३ । इन्द्रं वसुमन्तामावहेन्द्रं
 रुद्रवन्तामावहेन्द्रमादित्यवन्तामृभुमन्तं विशुमन्तं वाजवन्तं वृहस्पति-
 मन्तं विश्वदंष्ट्यावन्तामावहेति सवनदेवताः । १४ । नान्येषु निगम-
 स्यान्तेषु । १५ । निगच्छन्ति । १६ । सुतवाके वा । १७ । अध्वर्युं संवृण्य
 प्रवराणां रथेण प्रवृत्ताज्जती जुहोति । १८ । जुष्टो वाचो भूयासं जुष्टो
 वावस्यतेद्वि वाग्यजे वाचो मधुमत्तमं तमिस्रो अद्य धात्स्नाहा
 सरस्वाद्या इति पूर्वाम् । १९ । तृष्णीमुत्तराम् । २० । ॥ ८ ॥

अग्ने नयेति तिस्रो भुवो यज्ञस्य स वः शुक्लाथ स कारव
 इत्याश्वेयस्य । १ । आ नो दिवो बृहन्तः पर्वतादा सरस्वती देवयन्तः
 सरस्वत्यग्नि नः यावी रवी कन्या स सोदसेमा जुङ्गाना इति
 सारस्वतस्य । २ । त्वं सोम ॥ चिकितस्त्वग्निमा ओषधीः सोमो धेनुं
 या ते धामानि दिव्यपारुहं भुम्सु या ते धामानि हविरेवेति मौम्यस्य
 । ३ । पूषेमा आशाः प्रपये पयां पयस्यथः शुक्रं ते यास्ते पूषस्पृषा
 भुवन्धुरिति पीण्यस्य । ४ । आ दैव्या वेधसं बृहस्पतिः समजयत्स हि
 शुचिः स सुष्टुभा स चक्रता स आ नो धोनिमिति बार्हस्पत्यस्य
 । ५ । विद्ये अद्य मरुतो विद्ये ऊती यं देवासो ज्वय विद्ये देवाः
 शुण्णत यं के च जमा ते हि यज्ञेषु यज्ञियास ऊमाः स्त्रीर्णं बर्हि-
 षीति वैश्वदेवस्य । ६ । इन्द्रं नर इन्द्रो राजेन्द्र चक्रसुहं न आ नो
 विद्याभिर्हतिभिः सजोषा आ ते शुषो लृषभ इत्येन्द्रस्य । ७ । गोम-

दद्यावद्भुये नरः शुची वो ऽरा इवेद्या वः शर्म यूयमस्मानिति माह-
 तस्य । ८ । उभा वामा वृचद्वणा ता योधिष्टं शुचिं नु गीर्भिर्विप्रः प्र
 चर्यणिभ्य इत्यैन्द्राग्रस्य । ९ । आ वो देवः सविता वायमाण आ देवो
 यातु सविता यन्तेर्वाममद्य ये ते पन्था अग्नमभ्यं तद्विव इति सावि-
 तस्य । १० । अस्तभ्राद् द्यां तत्त्वा याम्यत्र ते हेस एवा वन्दस्तेमां
 धियं शिक्तमाणस्योऽनुत्तमं वरुणेति वारुणस्य । ११ । इत्यैकादशिनो-
 नाम् । १२ । ये चैवंदेवताः पशवः । १३ । ॥ १० ॥

इन्द्रा नु पूषणेत्यैन्द्रापौष्णस्य । १ । सोमापूषणेति सोमापौष्णस्य
 । २ । मं वो कर्मणेत्यैन्द्रावैष्णवस्य । ३ । नमत्याभ्यामित्याश्विनस्य । ४ ।
 विष्णोर्मुं कमिति वैष्णवस्य । ५ । रावीति रात्र्याः । ६ । भूरि द्वे इति
 द्यावापृथिवीयस्य । ७ । जनीयन्त इति तिस्रः स वावृधे दिव्यं सृपणं
 यस्य व्रतं पशवो यन्ति सर्वं यस्य व्रतमुपतिष्ठन्त आपः ।

यस्य व्रते पुष्टिपतिर्निविष्टस्तं सरस्वस्तमवसे ऊवेम ॥
 इति सारस्वतः । ८ । य इमा विद्या भुजगानोति वैद्यकर्मणस्य चतुर्थीं
 परिहाप्य । ९ । आ ते पितरिति रौद्रस्य । १० । अहं हृद्रेभिरिति
 वाग्देवत्यस्य । ११ । तिस्रस्त्रिस्तुः पूर्वाः पुरोनुवाक्या वपायाः पुरो-
 लाग्रस्य पञ्चोस्त्रिस्तुस्तिस्र उत्तरा याज्याः । १२ । नैके पशुपुरोलाग्रं
 सवनीयस्य । १३ । कर्म तु न्यायः । १४ । सावित्रवाग्देवयौ सोपांगु । १५ ।
 आव्रतंते पशुगले मनेता । १६ । परित्यजणीयादि वपान्तं प्रातःसवने
 पशुकर्म कृत्वा निष्क्रम्य तथैवोपस्पृग्य धालसे । १७ । ॥ ११ ॥

धिरशानुपम्याय मदः प्रमर्षन्ति । १ । अयेण हविर्धाने तिष्ठन्त-
 स्तंगीरमाणाः । २ । मंरालमि कृमानो रौद्रेणानीकेन पाहि मा अग्ने

पिष्टहि मा नमस्ते अमु मा मा हिंमीरित्याद्यनीयम् । १ । रौद्रा-
 दिरुदकः । ४ । अनुदको वा । ५ । अपिजो ऽमि दुवस्त्रानिति मथि-
 त्वानुप्रक्षतम् । ६ । परिपद्यो ऽमि पवमान इत्यास्तवम् । ७ । प्रतकामि
 नभस्त्रानिति सान्तालम् । ८ । कथो ऽमि हव्यरुदन इति ग्रामिचम् । ९ ।
 संसुगो ऽमि विश्वभग इत्युत्तरम् । १० । दक्षिणावृत्ते विभूगमि
 प्रवाहण इत्याग्नीध्रम् । ११ । प्रपश्यमानाः सदृशोपर्यभिष्टशन्ति दिव-
 स्सृष्टममि मा मा संताप्सीरिति । १२ । अतस्य दारौ मा मा संताप्त-
 मिति दार्यो संवृष्ट^{१३} उत्तरेणाग्नीध्रीयं धिष्णं गच्छन्ति ये प्रत्यक्षो
 धिष्णामतिक्रामन्ति । १४ । मलिस्तुचो ऽमि सगर इत्यामादमच्छा-
 वाकस्य । १५ । वज्रिरमि हव्यवाहन इति हेतुर्धिष्ण्यम् । १६ । याचो
 ऽमि प्रचेता इति मैत्रावरुणस्य । १७ । तुष्यो ऽमि विश्ववेदा इति
 ब्राह्मणाच्छंसिनः । १८ । उग्निगमि कविरमौति पोतुः । १९ । अवस्तु-
 रमि दुवस्त्रानिति नेष्टुः । २० । अंशरिमि बभारिरित्यक्कावाकस्य । २१ ।
 शुन्ध्यु^{२१}रमि मार्जालीय इत्यवेक्ष्य मार्जालीयम् । २२ । शुन्ध्यु-
 रस्युपमद्य इति मघानदमम् । २३ । अतधामामि स्वर्ज्योतिगिष्टो-
 दुम्बरौम् । २४ । मसुगो ऽमि विश्वयचा इति मदो ऽनुवौक्ष्य । २५ ।
 अजो ऽलोकपादिति शालामुखीयम् । २६ । अहिरमि बुधय इति
 प्राजक्षितम् । २७ । अवदास्त्रपतिरिति व्रतश्रपणम् । २८ । ॥ १२ ॥

अग्नयः सगराः सगराः स्य सगरेण नाच्चा रौद्रेणाग्नीकेन पात
 माग्नयः पिष्टत मा नमो वो अमु मा मा हिंमिष्टेति मर्शन् । १ ।
 अध्वनो अधिपतिरमि स्वस्ति नो ऽयामिन्देऽयाने पथि स्नादि-
 त्यादित्यमुपस्था^२ मैत्रावरुणप्रभृतय उदक्षो ऽक्कावाकं परिष्ठाप्य

पूर्वया दारा मदः प्रमर्षन्ति । १^१ । त्रिंशे देवा अनु मा प्रमर्षन्तेऽ
 विधातु शरणं यत इन्द्र भयामहे सदमस्यतिमद्भुतमिति जंपन्तो^{१४}
 ऽग्नेजेःक्षरेण सर्वाभिविष्टान्गच्छन्ति । १२ । दक्षिणधिष्णोर्दक्षिणधिष्णः
 पूर्वो^{१५} गत्वा मन्त्रस्त्वस्य धिष्णस्त्व पश्चादुपविशति । १३ । उत्तरेण
 मदो गत्वा महायस्या दारा मदः प्रपद्य दक्षिणेन मैत्रावरुणं गत्वा
 ययामगमासो । १४ । नारम्यिने सवने ऽपया दारा निःसर्पन्ति । १५ ।
 अन्तरेण हेतुर्मैत्रावरुणस्य च धिष्णोर्धधिष्णोर्ना विस्मृतसंवरः
 । १६ । उत्तरेण संस्तं धिष्णं धिष्णयताम् । १७ । पश्चार्धे गम्भीरोप-
 खोदसः । १८ । मार्गंस्तोयस्य वा दक्षिणा । १९ । अथावतं मानाश्च
 प्रष्टायन्ति । २० । ऊर्ध्वं प्रातः प्रवनास्त्वमस्तोपस्थानमभुविना प्रम-
 र्षन्ति । २१ । आदित्योपस्थानं रात्रिपर्यायेष्वाग्निने च न विद्यते
 न विद्यते । २२ । ॥ १ ॥ ॥ १ ॥

इति शाङ्खायनश्रौतसूत्रे षष्ठोऽध्यायः समाप्तः ।

ओम् ।

प्रसृष्टपुरोस्ताग्नेः सवनीयैश्चरन्ति । १ । धानावन्तमिति पुरोनुवाक्या
 । २ । होता यत्तद्विद्धं हविर्वा इत्यनुसवनं प्रैषो यथासमानात् । ३ ।
 यथासवनं वितारयति । ४ । तेनैव यजत्युद्धृत्य होतायत्तं होतर्धजं च
 । ५ । अग्ने जुषस्व मे हविरिति स्विष्टकृतः पुरोनुवाक्या । ६ । होता
 यत्तदग्निं पुरोस्तागानामित्यनुसवनं प्रैषः । ७ । हविरग्ने वीक्षीति च
 धान्या । ८ । ॥ १ ॥

ऐन्द्रवायवमैत्रावरुणावाग्निश्च द्विदेवत्याः । १ । वायवा याहि
 दर्शतेन्द्रवायू इम इत्यैन्द्रवायवस्य पुरोनुवाक्ये । २ । होता यत्तद्व्यायुं
 होता यत्तद्विन्द्रवायू इति प्रैषौ । ३ । अयं पिव यतेना न इति याज्ये
 । ४ । अयं वा मित्रावरुणेति मैत्रावरुणस्य पुरोनुवाक्या । ५ । होता
 यत्तन्मित्रावरुणेति प्रैषः । ६ । मृशाना जमदग्निनेति याज्या । ७ ।
 प्रातर्युजेत्याग्निश्च पुरोनुवाक्या । ८ । होता यत्तदग्निनेति प्रैषः । ९ ।
 वायुधानेति याज्या । १० । अनवानं द्विदेवत्यानां पुरोनुवाक्याः
 प्रैषाश्चाह । ११ । तथा यजति । १२ । ऐन्द्रवायवस्य नानाप्रणवे
 पुरोनुवाक्ये । १३ । याज्ये नानावपङ्कारे । १४ । स्रक्त्युरस्ताज्जपो
 येयजामहो ऽनुमन्त्रणस्य । १५ । ॥ २ ॥

एतु वसुः पुरुषसुरित्यैन्द्रवायवं प्रतिमृक्षोरौ दक्षिणे निधायान-
 पिधानमनवेक्षणं च द्विदेवत्यानामा जेषस्त्वावमयनान् । १ । एतु

वसुविददसुरिति मैत्रावरुणं प्रतिगृह्य दक्षिणेनैन्द्रवाय्वं हत्वा दक्षिणतः
पश्चान्निदधाति । १। ऐतु वसुः संयदसुरित्यायिनं प्रतिगृह्य दक्षिणेन
पूर्वेन हत्वोत्तरतः पश्चान्निदधाति । २। सोमस्याग्ने वीक्षीत्यनुवपङ्कारः
मर्गासु सोमयाज्यासु द्विदेवत्यर्तुयाजात्परिहायादित्यदहनादिवदहो
पाक्षीवतं च । ३। उपांशु वा पाक्षीवतस्य । ५। ॥ २॥

उन्नीयमानेभ्य इत्युक्त आत्वा वहन्तु हरय इत्युन्नीयमानसूक्तम्
। १। होता यत्तद्विद्मं प्रातः प्रातःमात्रस्येति द्वैवः । २। इदं ते सोमं
मध्विति यजति । ३। नृचक्षुः स्या नृचक्षाः प्रतीच इति होतृचक्षुः
प्रतीक्ष्य^१ वयोधमं स्या वयोधाः प्रतिगृह्यामीति प्रतिगृह्योरः मस्यार्-
यति द्विदेवत्यांसु । ४। पुनरुन्नीतानां होतृका यजन्ति । ५। मित्रं
वयमिति मैत्रावरुणः । ६। इन्द्र स्या सृपभमिति ब्राह्मणाच्छमी
। ७। मरुतो यस्येति पोता । ८। अग्ने पक्षीरिति नेष्टा । ९। उचा-
स्यायेत्याग्नीध्रः । १०। अथाक्षग्रीदित्युक्ते अथानित्याग्नीध्रः । ११। स
भद्रमकर्थो नः सोमं पाययिष्यतीति होता । १२। सोमं भवयिष्यन्तो
याज्ञिकैर्नामधेयैरमा उपह्वयस्तेति कर्तारो ऽन्योऽन्यस्मिन्नुपह्वमिष्यन्ते
। १३। वपङ्कतां प्रयमो भवयति । १४। प्रतिभक्षितं दिदेवत्यशेषं
नारायणवतां च रुद्राणां होतृचक्षुः ऽवनयति ऊते स्या भक्षितम-
वनयान्युजंस्वतं देवेभ्य आदुष्यन्तं मध्वमिति । १५। दिरेन्द्रवायव-
शेषस्यावनयनं तथाभ्यावर्तते भन्तः । १६। अगवसज्जनं च दिदेव-
त्यानामा शेषस्यावनयनात् । १७। ॥ ३॥

६६ वसुः पुरुवसुरित्यैन्द्रवायवमध्वर्यवे प्रगृह्योपहृतौ वायुरिन्द्र-
वायू सह प्राग्नेन सह वर्चसा तयोरहमुपहृतः सह प्राग्नेन सह वर्च-

सेति भवयित्वा । प्रयहणमन्त्रेण पुनः प्रगृह्य भक्षमन्त्रेण पुनर्भक्षयति । १। इह वसुर्विदक्षसुरिति मैत्रावरुणं प्रगृह्य । २। उपहृतौ मित्रा-
वरुणौ सह चक्षुषा सह वर्चमा तयोरहमुपहृतः सह चक्षुषा सह
वर्चसेति भक्षयित्वा । ३। आग्निं प्रदक्षिणं शिरः पर्याहृत्यावेक्ष्य
प्रतिपर्याहृत्यावेक्ष्य । ४। इह वसुः संवदसुरित्याग्निं प्रगृह्य । ५।
उपहृतौ देवावन्विनौ सह ओषेण सह वर्चमा तयोरहमुपहृतः सह
ओषेण सह वर्चसेति भक्षयित्वा । ६। उपस्पृग्मेलामुपहृत्यते । ७।
उपोद्यच्छन्ति क्षमसान् । ८। होहक्षमसमन्वारभते । ९। अमंस्पर्शनं
सर्ववाज्यलेपेन सोमस्य । १०। उपहृत्य प्रस्थितान्भवयन्ति । ११। तेजसे
त्वा ब्रह्मवर्धमाय भक्षयामीति भक्षमन्त्रः प्रातःसवने । १२। ओजसे
त्वेन्द्रियाय भक्षयामीति माध्यन्दिने । १३। प्रजायै त्वा पुष्टौ भक्ष-
यामीति तृतीयसवने । १४। शं नो भव इह इतुरेऽभिमर्गनौ
भक्षयित्वा । १५। सद्ये पाणौ क्षममान्कृत्वा दक्षिणेनाप्याद्यन्ति
। १६। आ प्याधस्य समेतु त इत्याप्यायनौ प्रातःसवने । १७। सं ते
पयामीत्युत्तरयोः । १८। प्रस्थितानाप्याद्यन्ति । १९। अन्ये महत्त-
तीथे च । २०। आज्यप्रडगवोर्नाराशंसा निष्केवल्यमहत्तनीययो-
र्वैश्वदेवे च । २१। देवो ऽसि नराशंसो यत्ते मेधः स्वर्ज्येति सस्य त
ऊमैः पिश्रुभिर्भक्षितस्योपहृतस्योपहृतौ भक्षयामीति भक्षमन्त्रः प्रा-
तःसवने नाराशंसानाम् । २२। ऊर्वैरिति माध्यन्दिने विकारः । २३।
काव्यैरिति तृतीयसवने । २४। ॥ ५॥

अव्क्षावाकः सीदेत्युक्तौ * ऽयेण मद उत्तरेण स्मृतिमुपनिग्न^२

* Comm चमवा अव्क्षावाकः । एतावत्पूवमधिकारार्थम् ।

पुरोस्तां प्रतिगृह्णाच्छावाक वदस्वेत्युने^४ ऽच्छा वो अग्निमवम इति
 तिष्ठो ऽन्वाह ।^५ । प्रणवान्निगदम् ।^६ । यजमान होतरध्वर्यो ऽग्नी-
 ह्वद्गन्तोर्नष्टरुतोपवक्ररिषेपयध्वमूर्जोर्जयध्वं नि श्रो आमयो जिहतां
 न्यजामयो नि सपत्ना यामनि बाधितासो जेपयाभीतरो जेपया-
 भीतव्याः अवद इन्द्रः गृह्णवदो अग्निः प्रम्यायेन्नाग्निभ्यां होमं
 वोचतोपो अस्मान्ब्राह्मणान्ब्राह्मणा ऋयध्वमिति ।^७ । उपहवमथं
 ब्राह्मण इच्छते ऽच्छावाको वेत्यध्वर्युराह तं होतरपृहयस्वेति ।^८ ।
 तं होतोपह्रयते ।^९ । प्रत्येता वामा सुक्तायं सुवन्त्यजमानो अय-
 भीदुत प्रतिष्ठोतोपवक्र उत नो गाव उपह्रता उतोपह्रत इत्युप-
 ह्रास्यमानः ।^{१०} । उत नो गाव उपह्रता इत्यातो ऽनुपह्रास्यमानः
 ।^{११} । अनुपह्रतो ऽच्छावाको निवर्तध्वमिति सुक्ताय यावच्छक्रुया-
 त्तावदनुद्रवेत् ।^{१२} । होता वा प्रतिकामिनमच्छावाकं प्रत्युपह्रय
 ।^{१३} । ॥६॥

उन्नीयमानायेत्युक्तः प्रत्यसौ पिपीषत इत्यच्छावाकः सुकमन्वाह
 ।१। प्रातर्यावभिरिति यजति ।२। भविताप्यायितं चमसमध्वर्यवे
 प्रदाय दक्षिणगृहपरवा द्वारा सदः प्रपद्य स्वस्य धिष्टस्य पद्या-
 दुपविश्य पुरोस्तां प्रात्राति ।३। पूर्वे प्रष्टप्रत्येदच्छावाकीयां
 कुर्यात्स्वेन विमंश्रितसंशरेण निष्क्रम्याच्छावाकस्य षड्विष्कर्म कृत्वा
 स्वकर्म कुरुते ।४। स्वे तु होता धिष्ये ।५। विकल्पो होत्रकाणां
 याज्यासु ।६। प्रातःसवने^७ ऽनत्रानन्तो यजन्त्यर्धर्षशो वा ।७। अत्र^८
 प्रतयन्ति ।^९ । ऊर्ध्वे चौपासनेभ्यः ।^{१०} । ॥७॥

अयर्तुयाजैश्चरन्ति ।१। होता यच्चदिङ् होत्रादित्युतुप्रैवैरनवानं

प्रेष्यति । १। तथा यजति । १। येन प्रेष्यति सा याज्योद्भृत्य
 होतायतमभौयजं च । ४। मैधातिथ्यो वेन्द्र सोमं पिव षतुनेति
 । ५। योयः प्रैपान्ते श्रूयते सभ यजति । ६। होतरेतद्यजेयध्वर्युराह
 । ७। गृहपतिश्च । ८। तयोर्यजति । ९। यथावपद्रुतं भवयन्ति । १०।
 दिरन्ततो होता । ११। सिन्धेदित्रैव जिघेद्व द्विदेवघ्रेषु चेति
 । १२। ॥ ८॥

आज्यं शंसिष्यन्पिता मातरिष्याच्छिद्रा पदोऽग्निगोयागुतचि-
 पत्तोमेरौ नौयवित्रीथानि नेपद्रुहस्यतिरुक्ष्यामदानि शंसिष्यदिति
 जपित्वा शोभाषोऽह इत्याहावः ब्रह्मादौ प्रातःसवने तेनाहयोपांशु
 त्वर्णीशंसम् । १। अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निरित्यवसायेन्द्रो ज्योतिर्ज्योति-
 रिन्द्र इत्यवसाय सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्य इत्यवसाय पक्षो ऽवस-
 न्पुरोद्वहम् । २। अग्निर्देवेन्द्रः । अग्निर्मन्विन्द्रः । अग्निः सुसमित् ।
 होता देववृत्तः । होता मनुवृत्तः । प्रषौर्यज्ञानाम् । रथौरध्वरा-
 णाम् । अहर्ता होता । त्वर्णिहंश्याद् । आ देवो देवान्वधत् ।
 यत्तदग्निर्देवो देवान् । सो अध्वरा करति जातवेदोऽह प्र वो देवा-
 षेत्याज्यम् । ३। तस्य प्रथममर्धघ्नं पक्षो ऽनवानम् । ४। मरुत्वतौय-
 वैश्वदेवयोश्च । ५। स्रक्शेषं ब्रह्माहयोत्तमया परिधायोक्त्यधीर्धै
 जपति भा विभा उषाः स्वर्ज्योतिः श्लोकाय श्लोक्यमवाचीति । ६।
 उज्यमा इत्यध्वर्युराह सवासु ब्रह्मयाज्यासु । ७। अग्न इन्द्रश्चेति
 यजति । ८। ॥ ९॥

आज्ये भस्मियते स्तुवते । १। श्लोचवतां ब्रह्माणामेवेति प्राहो-
 त्तमात्मगीहारादूर्ध्वमाह्वय शंसन्ति । २। प्रवगे ऽन्तरेण माधुच्छन्द-

सांस्तृचानृचो ष्वयन्ति ताः पुरोरुच इत्याचवते ।३। तासां
 पुरस्तादाहावः ।४। परिधानीयायै च ।५। षट्पदा वैश्वदेवी ।६।
 तस्यां द्वाभ्यांद्वाभ्यामवसाय द्वाभ्यां प्रणौति ।७। सारस्वत्यां विकल्पः ।
 शंसेन्न वा । नित्यस्वाहावः ।८।

वायुरपेगा यज्ञप्रीः सार्क गन्मगसा यज्ञम् ।

शिवो निपुङ्गिः शिवाभिः ॥

इति सप्तष्टस्त्वा वायवा याहि दर्शतेति तिसृष्णं त्रिः प्रथमाम् ।९।

हिरण्यवर्तनी नरा देवा पतौ अभिष्टये ।

वायुचेन्द्र्य सुमखौ ॥

इन्द्रवायू इम इति तिस्रः । १० ।

काव्यधोराजानेषु कला दत्तस्य दुरोणे ।

रिशादमा सधस्य आ ॥

मिषं ऊव इति तिस्रः । ११ ।

दैव्यावध्वर्यु आ गतं रघेन सृष्टं तपा ।

मध्वा यज्ञं समञ्चाये ॥

अग्निना यज्वरीरिष इति तिस्रः । १२ ।

इन्द्र उक्तेभिर्भन्दिष्ठो वाजानां च वाजपतिः ।

हरिवान् सुतानां सखा ॥

इन्द्रा याहि विषभानो इति तिस्रः । १३ ।

विद्यान्देवान्द्वामहे ऽस्मिन्यज्ञे सजोषसः ।

त इमं यज्ञमागमन्देवासेा देव्या धिया ।

ये यज्ञस्य तनूकतो विप्र आ सोमपीतये ।

ओमासश्चर्यणीधृत इति तिस्रः । १४ ।

वाचामहं देवीं वाचमस्मिन्यज्ञे सुपेशसम् ।

सरस्वतीं हवामहे ॥

पावका नः सरस्वतीति तिसृणासुत्तमया परिधायोक्त्यग्नौ यं जपति
वाचं मे जिह्व । प्राणं मे हृष्य । चक्षुर्मे पाहि । श्रोत्रं मे ऽव । वणं
मे धच्छ । तत्त्वं मे पाहि । यज्ञो मे धेहि । घोषाय त्वोक्त्यम-
वाचीति । १५ । विद्येभिः चोम्यं मध्विति यजति । १६ । ॥ १० ॥

तथाः स्तोत्रियानुरूपाः प्रगाथान्परिहास्य । १ । आ नो मित्रा-
वहणा नो गन्तमिति स्तोत्रियानुरूपौ मैत्रावरुणस्य । २ । प्र वो
मित्रायेत्युपयमुखम् । ३ । प्र मित्रयोरिति नवानासुत्तमया परिधायोप
नः सुतमा गतमिति यजति । ४ । ॥ ११ ॥

आ याहि सुपुमेति ब्राह्मणांश्चक्षिनः स्तोत्रियानुरूपौ । १ । श्रेयः
सुक्तश्लोक्यमुखमुत्तमे परिहास्य । २ । इन्द्र त्वा वयमम् । ३ । उद्धेदभीति
तिसृणासुत्तमया परिधायेन्द्रकृतुविदमिति यजति । ४ । ॥ १२ ॥

इन्द्राग्नी आ गतं सुतमित्यच्छावाकस्य स्तोत्रियानुरूपौ । १ । श्रेयः
सुक्तश्लोक्यमुखम् । २ । इहेन्द्राग्नी उप हव्य इति पञ्च । ३ । इयं वामस्य
मन्त्रान इति नवानासुत्तमया परिधायेन्द्राग्नी आ गतं सुतमिति
यजति । ४ । ॥ १३ ॥

मित्रं वयमिन्द्रमिन्द्रार्थिन इन्द्र अग्नेति स्तोत्रिया वृष्टापृष्ठस्य । १ ।
राथन्तरमच्छावाकः स्तोत्रियमनुरूपं कुरुते । २ । अनुरूपसुवयसुखम्
। ३ । चतुराङ्गाश्च होचकाः । ४ । होता घातिरिक्त्रोक्त्येषु । ५ । स्तोत्रि-
यानुरूपाभ्यां यधानन्तरमनुरूपात्परिधानीयायै च । ६ । अनुरूपा-

दनन्तरः प्रगाथस्तस्यादूर्ध्वं पञ्चमं मथ्यन्दिने । ७। उक्थमुखात्पूर्वपां
रात्रौ । ८। यदाध्वर्युराह प्रशास्तः प्रसुक्षीत्यो सर्पतेति प्रशास्त आह । ९।
दक्षिणावृत्तोऽपरया द्वारा निःसर्पन्त्युत्तरेणौदुम्बरीं दक्षिणेन प्रक्ष्णा
। १०। अग्रेण शास्त्रामुदधः । ११। माथ्यन्दिनाय भवनाय यथानिः-
सृष्टं प्रसृप्य यथासममुपविशन्ति । १२। ॥ १४ ॥

आदौ माथ्यन्दिनस्य भवनस्य राजानमभिपुण्ड्रन्ति । १। यावन्त-
त्पूर्वया द्वारा हविर्धाने प्रपद्योत्तरस्य हविर्धानस्य दक्षिणं चक्रमग्रेण
दक्षिणा तिष्ठन्धोमोपनहनेन मुखं परिवेष्ट्य यावधोषं श्रुतामग्रेष्वितो
ऽभिष्टौत्यर्धमन्तश्चर्धचर्धोऽनवानं वा । २। अभि त्वा देव सवितर्युञ्जते
मन उत युञ्जते धिय आ ह न इन्द्र जुमन्तमा गो भर दक्षिणेनोप
क्रमस्वा भर । ३। आ यायस्व समेतु त इत्याष्यायितवतीनां तिष्ठणं
प्रथमामभिपुण्यार्बुदस्य द्वे । ४। द्वितीयामभिपुण्यार्बुदस्य द्वे । ५। तृती-
यामभिपुण्यार्बुदस्यैकाम् । ६। सृजन्ति त्वा दश क्षिप एतमु त्वं दश
क्षिप एतं सृजन्ति मर्ज्यमिति सृष्टवतीरभिपुत्या । ७। आ कलशा अगूषता
कलशेषु धावति परि प्र चोम ते रस इति कलशवतीरभिपुत्या
। ८। आष्यायितवतीप्रमृत्येवं विक्षतो द्वितौथोऽपि सवः । षष्ठौप्रभृ-
तयः पञ्चार्बुदस्य । ९। एवं विष्टतस्तृतीयोऽपि सवः । तिस्रोऽर्बुद-
स्यैकादशीप्रभृतयः । १०। यस्मिन्सवे दृष्टश्चन्द्रं कुर्युर्दृष्टददन्तोति
तत्र । ११। षष्ठौ प्रथमे । १२। वितते पवित्रे पवित्रं त इति द्वे
१३ वि यत्पवित्रमित्येका । १४। प्राश्र धाराः प्र धारा अस्य प्र ते
धारा इति प्रवरन्तीषु धारासु । १५। यद्देषु गृह्यमाणेषु याः काम-
येत पावमानीकाम् । १६। इन्द्रायेन्दो महन्त इति तिस्रो निध-

च्छति । १६ । उत्तमे षडे गृहीते अर्बुदस्योत्तमया परिधायादा-
योष्णीपमुत्सृज्यते । १७ । सप्ताहीनानां तन्व्ये ऽहनि । १८ । अर्बुदं
वा शुद्धमभिष्टुयात् । १९ । ॥ १५ ॥

माध्यन्दिनेन श्रुते पवमानेन दधिघर्मेण चरन्ति यदि प्रवर्ग-
वान् । १ । हेतवन्दस्तेत्युक्त उत्तिष्ठताव पश्यतेति प्रथमामभिष्टौति
। २ । आतं हविरित्युक्ते द्वितीयां सूक्तस्य । ३ । दधिघर्मस्य यजेत्युक्त-
सृतीयया यजति । ४ । अगवानमेकैकां सप्रणवामभिष्टौति । ५ ।
तथा यजति । ६ । दधिघर्मस्याग्ने वीहीत्यनुवपद्धारः । ७ ।

मयि त्वदिन्द्रियं दृष्ट्वामयि दक्षो मयि क्रतुः ।

घर्मस्त्रिशुम्बिरोचत आकृत्या मनसा सह ।

विराजा ज्योतिषा सह तस्य दोहमग्नीमहि ।

इति भवमन्त्रः । ८ । पशुपुरोक्षाग्नेन चरित्वातः पुरोक्षाग्नेः सवनी-
यैश्चरन्ति । ९ । ॥ १६ ॥

माध्यन्दिनस्य सवनस्येति पुरोनुवाक्या । १ । माध्यन्दिने सवन
इति स्तिष्ठकतः । २ । अगावि देवमित्युनीयमानसूक्तम् । ३ । हेता
यवदिन्द्रं माध्यन्दिनस्य सवनस्येति प्रैषः । ४ । पिबा सोममभि
यमुयेति यजति । ५ । द्वितीया मैत्रावरुणस्य । ६ । तृतीया ब्राह्मणा-
वृक्षिणः । ७ । अर्वाङ्गोहीति पोतुः । ८ । तवायं सोम इति नेष्टुः
। ९ । इन्द्राय सोमाः प्रदिवो विद्वाना दत्यच्छावाकस्य । १० । आ-
पूर्णे अस्तेत्याग्नीध्रस्य । ११ । न द्विदेवत्यतुंयाजा उत्तरयोः सवनयोः
। १२ । न वहिष्कर्माच्छावाकस्य । १३ । समानमन्यस्यातः सवनेन
। १४ । इत्तामुपहृत्य प्रस्थितान्मघयित्वा । १५ । एष दक्षिणाकालः । १६ ।

द्वादशं शतं गवां दद्यात् । १७ । एकविंशतिप्रभृति वा यथोपपा-
दम् । १८ । ॥ १७ ॥

अग्नये त्वा मह्यं वरुणो ददातु सो ऽमृतत्वमशीय । आयुर्दात्र
एधि मयो मह्यं प्रतिगृह्णत इति हिरण्यं प्रतिगृह्णाति । १ । रुद्राय
त्वा मह्यं वरुणो ददातु सो ऽमृतत्वमशीय । गौर्दात्र एधि मयो
मह्यं प्रतिगृह्णत इति गाः । २ । बृहस्पतये त्वा मह्यं वरुणो ददातु
सो ऽमृतत्वमशीय । स्वर्दात्र एधि मयो मह्यं प्रतिगृह्णत इति वामः
। ३ । यमाय त्वा मह्यं वरुणो ददातु सो ऽमृतत्वमशीय । इयो दात्र
एधि मयो मह्यं प्रतिगृह्णत इत्येकशफम् । ४ । प्रजापतये त्वा मह्यं
वरुणो ददातु सो ऽमृतत्वमशीय । प्राणो दात्र एधि मयो मह्यं
प्रतिगृह्णत इत्यन्यत् । ५ । ओमिति वा सर्वम् । ६ । केो ऽदाम्कक्षा
अदादित्यमुमन्त्रयते प्राणि । ७ । उपस्पृशतीतगत् । ८ ।

अमृदाता मधुमतीर्देवेषा गच्छत प्रदातारमा विशत
इति दत्त्वा जपति । ८ । ॥ १८ ॥

इन्द्राय मरुत्वत इत्युक्तः । १ । इन्द्र मरुत्व इति पुरोनुवाक्या
। २ । हेता यचदिन्द्रं मरुत्वन्तमिति द्वैषः । ३ । मजोपा इन्द्र मगण
इति यजति । ४ । तं भक्षयित्वा मरुत्वमीयं शंसति । ५ । अध्वर्यो
शोभावेो इत्याहावः शक्षादौ माध्वन्दिने सवने । ६ । प्रातः-
धवनिको ऽन्तःशस्त्रम् । ७ । आ त्वा रथं यथोतय इति प्रातिपदं
दृषं शस्त्राह्वय । ८ । इदं वसे सुतमन्ध इत्यनुचरं दृषं शस्त्राह्वय
। ९ । इन्द्र नेदीय एदिहीतीन्द्रनिध्वं प्रगार्थं शस्त्राह्वय । १० । प्र
हूमं प्रहृणस्यतिगिति प्राहृणस्यत्यं प्रगार्थं शस्त्राह्वय । ११ । अग्नि-

नेतेत्येकां शस्त्राह्वय । १९ । त्वं सोम ऋतुभिरित्येकां शस्त्राह्वय । १९ ।
 पिन्नन्यप इत्येकां शस्त्राह्वय । १८ । जनिष्ठा उप इति षट्कस्त्राह्वय
 निविदम् । १५ । मदानस्त्रिप्रथमः प्रतिगरः । १६ । एकया भूयसीः
 शस्त्रा विषमर्चानाम् । १७ । मध्ये समर्चानाम् । १८ । एकां शस्त्रा
 ह्वानाम् । १९ । सूक्तविह्वान्त्ये । २० । प्रथमे त्वाहावः । २१ ।
 उत्तमाः परिग्रिय्य तृतीयसवने । २२ । वियतं पक्षो निविदः शंसति
 । २३ । उत्तमे प्रणवः पदे । २४ । सूक्तज्ञेयं शस्त्राह्वयोत्तमया परि-
 धायो^{२५}क्यवीर्यं जपित्वा ये त्वाहिह्वय इति यजति । २५ । ॥ १८ ॥

रथन्तरं दृष्टं निष्केवल्यस्य । १ । दृष्टदा । २ । अभि त्वा दृष्टरामि
 त्वा पूर्वपीतय इति स्तोत्रियागुरुषो मगाथो रथन्तरस्य । ३ । त्वामिह्नि
 हवामहे त्वं ह्येहि चेरव इति दृष्टतः । ४ । यद्वावानेति धार्या । ५ ।
 पिषा सुतस्य रश्मिन् इति मगाथो रथन्तरस्य । ६ । उभयं दृष्टवदिति
 दृष्टतः । ७ । इन्द्रस्य नु वीर्याणीति रथन्तरदृष्टे । ८ । तस्य दृष्टीति
 दृष्टतृष्टे । ९ । नितरां परिधानीयां शंसेत् । १० । उक्थवीर्यं जपित्वा^{११}
 पिषा सोममिन्द्र मन्दतु त्वेति यजति । ११ । ॥ १९ ॥

उभयवामि । १ । रथन्तरदृष्टे^१ यः सूक्तान्पूर्वः मगाथस्तनुदृत्य
 दृष्टतो योनिं शंसति । २ । दृष्टतृष्टे रथन्तरस्य । ३ । ऊर्ध्वं वाम-
 मगाथादुत्तरासु संख्यासु । ४ । एतद्योन्यनुशंसन्मित्याचरते । ५ ।
 दृष्टद्वयन्तरयोरेवानुशंसेदिति ह स्माह कौपीतकिः । ६ । परिमित-
 शस्यः प्राहृतो ऽग्निष्टोमस्तस्मात्प्रगाथमुद्धरति । ७ । स्तोत्रियायाहावो
 ऽनुरूपाय धार्यायै प्रगाथाय सूक्ताय निविदे परिधानीयाय च
 । ८ । अथो निविदरो वरो वा । ९ । ॥ २१ ॥

वामदेवं मैवावरुणस्य । १ । कथा नखिवः कथा त्वं न
जत्येति स्तोत्रियानुरूपौ । २ । कस्तमिन्द्रेति सामप्रगाथः । ३ । मद्यो
ह जातः । ४ । एवा त्वामिन्द्र वज्रिधव । ५ । उग्रनु सु ण इति
यजति । ६ । ॥ २२ ॥

नौधमं ब्राह्मणार्धसिनो रयन्तरपृष्ठे । १ । श्रैतं हृदस्पृष्ठे । २ ।
तं वो दक्षं तत्त्वा घामि स्रवैर्यमिति स्तोत्रियानुरूपौ प्रगाथौ
नौधस्य । ३ । अभि प्र वः प्र सु श्रुतमिति श्रैतस्य । ४ । उदु त्ये
मधुमक्तमा इति सामप्रगाथः । ५ । इन्द्रः पूर्भिदिति नौधसे । ६ ।
असावि सोमः पुरुहतेति श्रैते । ७ । उदु ब्रह्माणीति समानम्
। ८ । अजौषी वज्रीति यजति । ९ । ॥ २३ ॥

कालेयमष्काशकस्य । १ । तपोभिर्वस्ररश्मिरिक्त्विपासतीति स्तोत्रि-
यानुरूपौ प्रगाथौ । २ । उदिम्बस्य रिच्यत इति सामप्रगाथः । ३ ।
भुय इहावृधे । ४ । इमामू पु । ५ । पिबा वर्धस्वेति यजति
। ६ । ॥ २४ ॥

शस्त्रेषु । १ । प्रायेणायथासमाधातम् । २ । हृदतो पूर्वा ककुबा
सतोहृदयुत्तरा तं प्रगाथ इत्याचरते । ३ । वार्हतो हृदयो पूर्व-
स्त्राम् । ४ । काकुभः ककुभि । ५ । हृदतीं अस्त्रोत्तमं पादं प्रत्या-
दायोत्तरस्याः प्रथमेनावसाय^७ द्वितीयेन प्रणुत्य^८ तं प्रत्यादाय
द्वितीयेनावसायोत्तमेन प्रणौति ।^{१०} । तान्तिष्ठो भवन्ति हृदतो
पूर्वोत्तरे ककुभौ ।^{११} । हृदयन्तरयोः ।^{१२} । होचकाणां च यचैते
पृष्ठे प्रगाथस्ये ।^{१३} । सर्वच यश्चायश्चोयस्य ।^{१४} । इन्द्रनिधवब्राह्मण-
स्यथानां च ।^{१५} । अतो अन्यच वार्हतानाम् ।^{१६} । हृदतीं

प्रस्वोत्तमं पादं द्विः प्रत्यादायावसायार्धर्चनोत्तरस्थाः प्रणत्य^{१८} द्वितीयं
पादं द्विः प्रत्यादायावसायोत्तमेनार्धर्चनं प्रणौति । १३ । ताक्षिस्तो
दृश्यः । १४ । उत्तमं ककुभः प्रत्यादत्ते । १४ । सतोदृष्ट्या द्वि-
तीयम् । १५ । ताक्षिस्तः ककुभः । १६ । श्रोत्रियत्वादनु रूपत्वाद्वा
॥ १५ ॥

एतं धर्मं प्रगाथां लभन्ते । १७ । इन्द्रनिहवो श्रोत्रियः । १ ।
ब्राह्मणस्पत्यांश्च । २ । द्वाभ्यामवसायद्वाभ्यामवसायैकेन प्रणौति पङ्क्ती-
नाम् । ३ । पञ्चस्त्रियुजगतीनामधरपङ्क्तीनां द्विपदानां च । ४ ।
सप्रणवो द्वितीयश्च चतुर्थश्च । ५ । यास्तु पञ्चपदास्तैष्टुभे प्राये जागते
वा यत्र पुनःपदं स्थातौ तत्र समस्तेन पदेन पुनःपदश्च विप्रयोगो
ऽस्ति । ६ । उत्तमावपुनःपदे । ७ । द्वाभ्यामवसायद्वाभ्यामवसाय द्वाभ्यां
प्रणौति षट्पदानां पुनःपदानाम् । ८ । द्वाभ्यामवसायापुनःपदानासै-
केन प्रणौति द्वाभ्यामवसायैकेन । ९ । अष्टाक्षरस्तु प्रणवनीयः । १० ।
एकेनावसाय सप्तपदानां द्वाभ्यां प्रणौति द्वाभ्यामवसाय द्वाभ्याम्
। ११ । प्रथमैषु रात्रिपर्यायेषु गायत्र्याणां श्रोत्रियानुरूपानां प्रथमा-
न्यादानभ्यस्तन्ति । १२ । मध्यमान्मध्यमेषु । १३ । उत्तमानुत्तमेषु
। १४ । अर्धर्चनो वा प्रातःसवनम् । १५ । श्रोत्रियानुरूपानां प्रगा-
थान्मरिहाप्य । १६ । ॥ २६ ॥

विपदा गायत्री । १ । उष्णिक् । २ । पुरजुष्णिक् । ३ । ककुप्
। ४ । विराट् च पूर्वा । ५ । चतुष्पदोत्तरा विराट् । ६ । दृष्टी । ७ ।
सतोदृष्टी । ८ । जगती । ९ । अनुष्टुप् । १० । विष्टुप् च । ११ । पञ्च
पङ्क्तेः । १२ । षट्पदेत्यतिच्छन्दसाम् । १३ । स द्वि शर्धा न

मासतमित्यष्टौ । १४ । द्वौ दिपदायाः । १५ । ते ऽष्टाक्षराः प्रायेण
 । १६ । द्वादशाक्षरा जगत्याः । १७ । तृतीयौ चोष्णिगृहृत्योः । १८ ।
 सतोष्ट्रहत्यास्य प्रथमत्यतीयौ । १९ । मध्यमः क्रकुभः । २० । प्रथमः
 पुरजष्णिहः । २१ । एकादशाक्षरास्त्रिष्टुभिराजोः । २२ । उत्तरस्या
 दशाक्षराः । २३ । नामचरपङ्क्तिरित्यप्याचक्षते । २४ । पञ्चभिः पञ्चा-
 क्षरैः पदपङ्क्तिः । २५ । वस्यष्टाक्षरा जगत्याः । २६ । एकेन द्वाभ्या-
 मित्यूनश्वे निवृत् । २७ । अतिरिक्ते भुरिक् । २८ । संपाद्यपादभागे-
 भाहार्यस्पर्शः संमितास्तस्य पादभागेन संपत्ताः । २९ । गायत्र्युष्णि-
 हावगुण्णुहृत्यौ पङ्क्तिश्च विष्टुञ्जनत्यावित्यानुपूर्व्यं छन्दसां चतुर्विंशत्य-
 क्षरादीनां चतुस्तराणां चतुस्तराणाम् । ३० । ॥ २७ ॥

इति शाङ्खायनश्रौतसूत्रे अक्षतो ऽध्यायः समाप्तः ।

ओम्

यथा मध्यन्दिनार्थेवमूर्ध्वं मध्यन्दिनात्प्रमर्षन्ति । १ । आदौ तृतीय-
 सवनस्यादित्यग्रहेण चरन्ति । २ । आदित्येभ्य इत्युक्तः । ३ । आदित्या-
 नामवधेति पुरोनुवाक्या । ४ । होता यत्तदादित्यामिति ग्रैयः । ५ ।
 आदित्यासो अदितिरिति यजति । ६ । नाङ्गतिमन्वीचते न भक्ष-
 यति । ७ । सावित्रग्रहे च । ८ । आर्भवेण सुते पवमानेन मनेता-
 दीलानं पशुकर्म कृत्वातः पुरोक्षाग्नेः सवनीयैश्चरन्ति । ९ । ॥ १ ॥

तृतीये धानाः सवन इति पुरोनुवाक्या । १ । अग्ने तृतीये
 सवन इति स्त्रियुक्तः । २ । इहोप घातेत्युन्नीयमानसूक्तम् । ३ । होता
 यत्तदिन्द्रं तृतीयस्य सवनस्येति ग्रैयः । ४ । इन्द्रश्चमुभिर्वाजवङ्गिरिति
 यजति । ५ । इन्द्रावरुणा सुतपाविति मैत्रावरुणः । ६ । इन्द्रस्य सोम-
 मिति ब्राह्मणाच्छंषी । ७ । आ वो वहन्त्विति पोता । ८ । अमेव
 न इति नेष्टा । ९ । इन्द्राविष्णू पिबतमित्यच्चावाकः । १० । इमं
 सोममित्याग्नीध्रः । ११ । समानमन्यत्प्रातःसवनेन । १२ । इजामुपह्वय
 प्रक्षिताग्भक्षयित्वा^{१३} पुरोक्षात्रस्य परिवापमिश्रस्य नाराशंघानां सन्नानां
 यथाचमसं दक्षिणतस्त्रींस्त्रीन्पिण्डानुपास्यन्त्यत्र पितरो मादधध्वं
 यथाभागं पितर आलुषाचध्वमिति पिण्डेपिण्डे । १३ । ॥ २ ॥

देवाय सवित्र इत्युक्तः । १ । अभूद्देव इति पुरोनुवाक्या । २ ।
 होता यत्तद्देवं सवितारमिति ग्रैयः । ३ ।

दमूना देवः सविता वरेणो दधद्रव दक्षपिहभ्य आयुनि ।

पिवात्सोमममदन्नेनमिष्टयः परिज्मा चिद्रमते अस्य धर्मणि ॥

इति यजति । ४ । अश्वर्यो शोशोसायो ३ इत्याहावः शस्त्रादौ
तृतीयपवने सोक्थे । ५ । प्रातःसवनिको ऽन्तःशस्त्रम् । ६ । पोल-
मिप्रमृतौ च । ७ । तत्सवितुर्हणीमहे ऽद्या नो देव सवितरिति
तद्यौ प्रतिपदनुचरौ वैश्वदेवस्य । ८ । अभृद्देव इति सावित्रम् । ९ ।
एकथा च दशमिष्य स्मभूते द्वाभ्यामिष्टये विंशती च ।

तिसृभिस्य वहसे त्रिंशता च नियुज्जिर्धायविष्ट ता वि मुचः । १० ।
प्र द्यावा यक्षैः पृथिवी ष्वतावृधेति द्यावापृथिवीयम् । ११ । मदा-
नमिन्प्रतिगरः । १२ । सुहृपशत्रुमित्येका । १३ । तववयमित्या-
भवंम् । १४ । अथ वेनो येभ्यो मातैवा पिब इत्येकपातिन्यः । १५ ।
आ नो भद्रा इति वैश्वदेवस्योत्तमे शिष्टा निविदम् । १६ । परि-
धानीयोत्तमा । १७ । पक्षो द्विरर्धर्चश्चतुर्थीयम् । १८ । उक्थवीर्धं
जपित्वा विष्टे देवाः शृणुतेममिति यजति । १९ । ॥ ३ ॥

घृतस्य यजेत्युक्तो घृतं मिमिष इत्युपांशु यजति । १ । सौम्यस्य
यजेत्युक्तस्त्वं सोम पितृभिरिति यजति । २ । घृतस्य यजेत्युक्तं^३

उह विष्णो वि क्रमस्त्रोह चयाय नह्यधि ।

घृतं घृतयोने पिब प्र प्र यज्ञपति तिर ॥

इत्युपांशु यजति । ३ । विकल्पः परीज्यायाम् । ४ । सौम्यं हेता-
वेद्याङ्गुलिभ्यां सर्पिरूपसृशति । ५ । चतुष्या अमि चतुर्मे पाहीति
चतुषी विमार्ष्टि । ६ । ॥ ४ ॥

अग्नीत्याज्रीवतस्य यजेत्युक्त ऐभिरग्रे सरथमित्युपांशु यजति । १ ।
अभवयिज्ञा यदमादाय पूर्व्या द्वारा सदः प्रपद्य । २ । उत्तरतो

नेष्टारमुपोपविश्य । ३ । उपस्ये वा । ४ । नेष्टरूपकयस्त्रेत्युक्ता । ५ ।
भक्षयित्वापसृज्य । ६ । यथेतं प्रत्येत्य । ७ । ॥ ५ ॥

यज्ञायज्ञीयं स्तोत्रमाग्निमारुतस्य । १ । वैश्वानराय पृथुपाजस
इति वैश्वानरीयम् । २ । आ ते पितरित्येका । ३ । प्रब्रजस इति
मारुतम् । ४ । यज्ञा यज्ञा वो अग्नये देवो वो द्रविणोदा इति
स्तोत्रिधानुरूपौ प्रगाथौ यज्ञायज्ञीयस्य । ५ । प्र तयसीमिति
जातवेदसीयम् । ६ । आपोहिष्ठीयास्तिस्रः । ७ । उत नो ऽहिर्बुध्नः
शृणोत्वित्येका । ८ । देवानां पद्मीरिति द्वे । ९ । राक्षामहमिति द्वे
। १० । अविदद्वसमित्यक्षरपङ्क्तयस्तिस्रः । ११ । उदीरतामिति पेश्य-
स्तिस्रः । १२ । इमं यम मातङ्गी कथैरङ्गिरोभिरिति याम्यः । १३ ।
स्वादुष्किलीयास्तिस्रः । १४ । मदानासु प्रतिगरः । १५ । ययोरो-
जमा विष्णोर्नु कं तन्नु तन्वन्नित्येकपातिन्यः । १६ । एवा नं इन्द्रो
मघवेति परिधायो^{१७}यवौषे ऋषि^{१८}त्वाग्ने मरुद्भिः शुभयद्भिरिति
यजति । १७ । ॥ ६ ॥

प्रथमां निविन्नरुत्वतीयस्य । १ । द्वितीया निष्केवल्यस्य । २ ।
तृतीयाप्रभृतयो वैश्वदेवाग्निमारुतयोः । ३ । उत्तमा षोडशिनः । ४ ।
धावन्तिं सूक्तानि तावत्यौ निविदः । ५ । सूक्तस्यसूक्तस्याष्टावः पुर-
स्तात् । ६ । निविदोनिविदस्य । ७ । एकैकस्यायैकपातिन्याः । ८ ।
परिधानीयायै च । ९ । वैश्वदेवे प्रतिपदनुचरयोः । १० । आग्निमा-
रुते स्तोत्रियानुरूपयोः । ११ । आपोहिष्ठीयानाम् । १२ । देवानां
पद्मीनाम् । १३ । राक्षायाश्च । १४ । अक्षरपङ्क्तीनाम् । १५ । पेशी-
णाम् । १६ । यामीनाम् । १७ । स्वादुष्किलीयानां च । १८ । विधत्

शक्तं वैश्वदेवस्य । १८ । अभयमाग्निमारुतस्यापोहिष्ठीयाः परिहाय
। १० । अशु सोमान्मादयित्वानुवाजादि शंखन्तं पशुकर्म कृत्वा ॥ ७ ॥

हारियोजनेन चरन्ति । ११ । तिष्ठा सु कमिति पुरोनुवाक्या
। १ । धानाः सोमानामिन्द्रेति प्रैयः । १ । युनज्मि त इति याज्या
। ३ । धानाः सोमानामग्ने वीहीत्यनुवपङ्कारः । ४ । सोमस्याग्न इति
वा । ५ । अशु धूतस्य देव सोम ते भतिविदो नृभि युतस्तोचस्य
अस्तोचस्येष्टयजुषो यो अशुसनिर्गोसनिर्भसस्तस्य त उपहृतस्योपहृते
भक्त्यामौति प्राणभक्षाम्भक्षयित्वा धाना व्यादधते । ६ । भूयिष्ठा
हेता लिप्सेत । ७ । घेन प्रातःसजने प्रसर्पन्ति तेन निःसर्पन्ति । ८ ।
यथा ह त्यदसव इति धिष्ण्वाम्भमीत्याग्नीध्रीयमुत्तरेणाहवनीय-
मायन्ति । ९ । भूभुवः स्वः स्वाहा स त्वं नो अग्ने एवमस्त्वं नो
अग्ने ब्रह्मस्य तदसु मिवाब्रह्मेत्याग्नीध्रीये प्रायश्चित्ताङ्गतीर्जुङ्गति
। १० । आपुर स्ता मा प्रजया पशुभिः पूरयतेत्याहवनीयस्य भक्षान्ते
धाना न्युष्य ॥ ८ ॥

पञ्चपञ्च शकलानादधते । ११ । आत्मकृतस्यैनसो एवयजनमसि
मनुयहृतस्यैनसो एवयजनमसि पिष्टकृतस्यैनसो एवयजनमसि देव-
कृतस्यैनसो एवयजनमसि यथाहमेनो विदाश्चकार यथाविदास्तस्य
सर्वस्यावयजनमसौति । १ । सव्याहृत उत्तरेणाहवनीयमशु सोमा-
न्यथाचमसं पद्यादुपोपविश्य पविषाण्यवधाय चेष्टयन्ते^२

समापो अङ्गिरस्मात समोषधयो रसेन ।

सं रेवतीर्जगतीभिः पृथ्यन्तां सं मधुमतीर्मधुमतीभिः पृथ्यन्ता-
मिति । १ । समुपहृताः अग्न इति । १ । अशु धूतस्य देव सोम ते

मतिविदो यो ऽयमनिर्गोमनिर्भक्षस्तस्य तं उपहृतस्योपहृतो भक्षया-
मीति प्राणभक्षान्मक्षयित्वा ।^५ अक्लृप्तं वो ययोरोजसेति प्राची-
निर्नीयोदीचीर्जं ।^६ समुद्रं व इत्यभिमन्त्र ।^७ शंनेदेवीया-
भियतस्तभिहरो ऽभिमृश ।^८ समानं प्राणसंमर्शनं सुखविमार्जनं
च ।^९ दक्षिणायत आग्नीध्रीवे दधि प्राण यथा दधिभवन् ।^{१०}
पत्नीसंयाजान्मंस्याप्य ऊतेषु समिष्टयजुःषु ॥ ८ ॥

अवश्वथमवैति ।^{११}

पुनर्मांमैलिन्रियं पुनरात्मा द्रविणं वाद्यणं च ।

पुनरग्रयो धिष्णराचो यथा स्थानं धारयन्तामिहैव ॥

इति यजमानो धिष्णरात्समीच्या^१चानूवन्ध्यायां वा संस्थितायाम्ब-
न्निजः समीचेत

उभा कवी युवाणा सत्यादा धर्मणा

सत्यस्य धर्मस्यती वि सत्यानि सृजामहे ॥

इति ।^२ उहं हि राजेत्यनुसंयन् ।^३ सर्वे साक्षो निधनसुप-
यन्ति ।^४ नमो वरुणायाभिष्टितो वरुणस्य यात्र इत्यशु पादमव-
धाय ।^५ ॥ १० ॥

वारुणीष्टिः । १ । पौर्णमासीविकारः । २ । अश्वमे ऽशु ने चोम
इति वाशुमन्तौ । ३ । तिष्ठन्यजति । ४ । उदुत्तमं वरुणाव ते हेतः
। ५ । स त्वं नो अग्ने ऽवमस्त्वं नो अग्ने वरुणस्य विदरानित्यग्नीवर-
णायादिशति । ६ । न निगदमाह । ७ । ब्रूयादा । ८ । अपवर्द्धिः
प्रयाजानुयाजान्यजति । ९ । प्रयाजादिरनुयाजान्ता । १० । स्त्रिष्ट-
यदन्ता वा । ११ । आश्वभागौ वा परिहायानुयाजौ च । १२ ।

यन स्त्रियावकुर्वतं येनापामृशतं सुगम्
येना चामभिपिञ्चतं येनेमां प्रथिवीं महीम्
यदा तदयिना यशस्तेन मामभिपिञ्चतम् ।

इति होताभ्युचते । १३ ।

उपेक्षित्वेन चतुर्वा गृह्याम्परैरिति मानुषः ।

इत्यागच्छन्यजमानः । १४ ।

इहे स इक्षदक्षिणे अपि पूषा नि यीदतु ।

इत्युपविष्ठाद्वग्नौये समिधावादधाति देवानां समिदनीति पूर्वा
तृष्णीमुत्तराम् । १५ । तृष्णीं पद्मो गार्धपत्ये । १६ । ॥ ११ ॥

प्राचणौययोदग्नीया व्याख्याता । १ । विपर्यासो याज्यापुरोनु-
वाक्यानां स्त्रियुक्तः परिहाय । २ । पय्यां स्त्रिं चतुर्थीं यजति
। ३ । तृतीयां चतुर्थीं यजति । ४ । मित्रावरुणी च वज्राभूवन्ध्या । ५ ।
पयस्या वा । ६ । आ वा मित्रावरुणा तत् सु वा मित्रावरुणा नो
मित्रावरुणेति पुरोनुवाक्याः । ७ । युवं वस्त्राणि यद्वक्षिष्ठं प्र वाहवेति
याज्याः । ८ । दीवणोयामभत्याभूवन्ध्यायाः संस्वानाम् वेदे पद्मीं
वाचयति न स्मृणाति । ९ । अनुवन्ध्यायां वाचयित्वापेणामौधीयं
धिष्ण्यं स्मृणाति । १० । मापो मौषधीर्दिधीः शुगसि यं दिधक्षं
ते शुगच्छतु ।

धात्रोधासो राजंस्ततो वरुण नो मुञ्च ।

यदापो अग्न्या इति वरुणेति अपामहे ततो वरुण नो मुञ्च ॥

इति इदयश्चानुपम्याय^{११} सुमित्रिया ■ आप ओषधयः सन्वि-
त्युपसृग्^{१२} दुर्मित्रियामुक्ते सन्नु यो ऽग्नान्देष्टि यं च वयं दिध

इति दक्षिणं निरुचन्ति । ११¹³ । आज्यभागप्रभृति वा पयस्या । १२¹⁴ ।
अमावास्याविकारः । १३¹⁵ । अग्निगदेसान्ता । १४¹⁶ ॥ १२ ॥

उदङ्मुदवभाय वैष्णव्यर्चा पूर्णाहुतिं ऊलोदवसानौयया यजति
। १ । आग्नेवीष्टिः । २ । पौर्णमासीविकारः । ३ । याः पुनराधेये ता
द्विविधः स्त्रिष्टुतय । ४ । पञ्चकपाले पौनराधेयिकीष्टिः । ५ । संस्थि-
तायां सायमग्निहोत्रं जुहोति । ६ । ॥ १३ ॥

मन्द्रया वाचा प्रातःसवनम् । १ । उच्चैस्तरामाज्याप्रउगम् । २ ।
मध्यमया माध्यन्दिनम् । ३ । उच्चैस्तरां महत्त्वतोयान्त्रिज्ज्वलम् । ४ ।
उत्तमया दत्तीयसवनम् । ५ । उच्चैस्तरां वैश्वदेवादाग्निमाहृतम् । ६ ।
उत्तमया वा माध्यन्दिनम् । ७ । मन्द्रया दत्तीयसवनम् । ८ । मध्य-
मया वा । ९ । ॥ १४ ॥

यस्मै प्रेय्यत्या तस्मापवर्गादाचं यच्छति । १ । आहावप्रभृति
चानुषपद्भारान् । २ । प्रातरनुवाके ब्रह्मा । ३ । भक्षयित्वा वा स्तोत्र-
प्रसवात् । ४ । प्रसवप्रभृति चानुषपद्भारान् । ५ । अतिप्रैषान्तं श्रुत्वा
वसन्तीवरोणां परिहरणात् । ६ । घसो द्रुक्षः स्फुन्दति द्रुषद्यस्फुन्देति
विप्रुषा होमः पुरस्तात्पवमानानाम् । ७ । मर्पतश्चानुमर्पति । ८ ।
मैत्रावरुणस्य । ९ । अग्निषित्वायां चाग्नौ प्रणीयमाने ऽप्रतिरयं
जपति । १० ।

विश्वो आग्ना दक्षिणतः सर्वान्देवानयास्त्रिह ।

स्वाहाकृतस्य घर्मस्य मध्यः पितृमश्विना ॥

इति महावीरमनुमंथन् । ११ ।

अग्निना घर्मं पातं ह्यर्दानमहर्दिवाभिरुतिभिः ।

तन्त्रायिणे नमो धावाष्टयिवीभ्याम् ॥

इति वपद्वृते । १२ ।

अपातामयिना धर्ममनु धावाष्टयिवी अभंसाताम् ।

इहैव रातयः सन्तु ॥

इत्यनुवपद्वृते । १३ । समानमनिर्दिष्टम् । १४ । इति सोमे ब्रह्म-
कर्म । १५ । ॥ १५ ॥

इन्द्रो महत्त्वान्धोमस्य पिबतु । महत्त्वोचो महद्गणः । महद्बुधो
महत्सखा । य इमेन देवा अश्वमदन् । अपूर्व्यं वचत्वर्यं । शम्बरहत्ये
गविष्टौ । अर्चन्तं गुह्या यदा । परमस्यां परावति । वधीद्वृत्रं सृज-
दयः । महतामोजसा सह । आदीनं ब्रह्माणि वर्धयन् । अगाष्टा-
न्योजसा । इन्द्रन्देवेभ्यो दुवः । महद्भिः सयिभिः सह । इन्द्रो महत्तां
इह अवदिह सोमस्य पिबतु । प्रेमा देवो देवहृतिमवतु देव्या
धिया । प्रेदं ब्रह्म प्रेदं वचम् । प्रेमं सुवन्तं यजमानमवतु ।
चिचयिचामिहृतिभिः । अवद्ब्रह्माण्यावसा गमत् । १ । अथोक्त्यवी-
र्यम् । १ । रूपमनुरूपं प्रतिरूपं सुरूपमिहेत्येवो भद्रमागृह्यते
लोक्यमवाचीन्द्रायेति । २ । ॥ १६ ॥

इन्द्रो देवः सोमं पिबतु । एकजानां वीरतमः । भूरिजानां
तवस्तमः । हव्यो स्थाता । हव्योः प्रेता । वज्रस्य भर्ता । पुरां भेत्ता ।
पुरां दर्मा । अपां नेता । सत्तनां नेता । निजभिर्दूरेयवाः । उप-
मातिष्ठद्मनावान् । इहोऽन्द्रदेवो वभूवाम् । इन्द्रो देव इह अवदिह
सोमं पिबतु । प्रेमा देव इति समानम् । १ । अथोक्त्यवीर्यम् । १ ।
मंरालसि स्तरालसि विरालसि राजालसिभिरालसिभिरालसि वयं यं
दिशोऽपगृह्यते लोक्यमवाचीन्द्रायेति । २ । ॥ १७ ॥

सविता देवः सोमस्य मत्सत् । हिरण्यपाणिः सुजिह्वः । सुवाङ्मः
स्वहुरिः । चिरिन्मत्स्यसवनः । यः प्रासुवद्वसुधितो । उभे जाध्वी
सवीमनि । श्रेष्ठं सावित्रमासुवम् । दोग्धीं धेनुम् । वेत्तारमत-
व्वाहम् । आशुं सप्तिम् । जिष्णुं रथेष्ठाम् । पुरंधिं योषाम् ।
सभेयं युवानम् । सविता देवः परामीवां साविपत्यराघयंमम् ।
इह अवदिह सोमस्य मत्सत् । प्रेमां देव इति समानम् । १ । ॥ १८ ॥

द्यावापृथिवी सोमस्य मत्सताम् । पिता च माता च । धेनुश्च
क्षपभस्य । धन्या च धिषणा च । सुरेताश्च सुदुषा च । शंभश्च
मयोभूश्च । ऊर्जस्वती च पयस्वती च । द्यावापृथिवी इह श्रुतामिह
सोमस्य मत्सताम् । प्रेमां देवी देवहृतिमवतां देव्या धिया । प्रेदं
ब्रह्म प्रेदं चक्षम् । प्रेमं सुत्वंतं यजमानमवताम् । चित्रे चित्राभि-
रुतिभिः । श्रुतां ब्रह्माण्यावशा गताम् । १ । ॥ १९ ॥

शमवो देवाः सोमस्य मत्सन् । विष्टी स्वपसः । कर्मणां
सुहृताः । धन्या धमिष्ठाः । शम्या शमिष्ठाः । शम्या शमिष्ठाः ।
ये धेनुं वियञ्जुं वियरूपामतवन् । अनचन्धेनुमभवद्वियरूपी ।
अयुधस्य कनौगा मदस्तः । अयुञ्जत हरो अयुर्देवा उप । संवत्सरे
स्वपसो यज्ञियं भागमायन् । शमवो देवा इह अवन्निह सोमस्य
मत्सन् । प्रेमां देवा देवहृतिमवन्तु देव्या धिया । प्रेदं ब्रह्म प्रेदं
चक्षम् । प्रेमं सुत्वंतं यजमानमवन्तु । चित्राश्चित्राभिरुतिभिः ।
अवन्ब्रह्माण्यावशा गमन् । १ । ॥ २० ॥

विये देवाः सोमस्य मत्सन् । विये वैशानराः । मदि महान्तः ।
पक्तावा नेमतिथीवानः । आस्तुः पक्षतवाहसः । ये चां च पृथिवीं

चातम्युः । अपत्यं स्वयं । ब्रह्म च चवं च । वर्हिष्य वेदिं च । यज्ञं
 चोद चान्तरिक्षम् । वातात्मानो अग्निदूताः । ये स्य त्रय एका-
 दशासः । अयस्य चिंशस्य । अयस्य चो च शता । अयस्य त्री च
 सहस्रा । तावन्त उदरणे । तावन्तो निवेशने । तावन्तोः पत्नीः ।
 तावन्तीर्माः । तावन्तो ऽभिषाचः । तावन्तो रातिषाचः । अतो
 वा देवा भूयांस स्य । मा वो देवा अविशसा मा विशमायुरा
 षत्ति । विश्वे देवा इह अवन्निह सोमस्य मत्सन् । प्रेमा देवा इति
 समानम् । १ । अथोक्त्वयोर्यम् । २ । भूतमसि भविष्यदसि विभू-
 तमसि प्रभूतमसि सदसि चतुरस्योजो ऽसि भद्रमसि श्रुतायै
 लावाचीन्द्रायोक्त्वं देवेभ्यः । ३ । ॥ २१ ॥

अग्निर्वैश्वानरः सोमस्य मत्सन् । विशेषां देवानाम् समित् ।
 अजस्रं दैव्यं ज्योतिः । यो विद्वान् सो मानुषीभ्यो वीदेत् । द्युपु
 पूर्वासु दिद्युतानः । अजर उयसामनीके । आ यो ह्यं भात्या
 ष्टयित्रीम् । ओर्वन्तरिक्षम् । ज्योतिषा यज्ञियाय शर्म यंसत् ।
 अग्निर्वैश्वानर इह अवन्निह सोमस्य मत्सन् । प्रेमा देव इति समा-
 नम् । १ । ॥ २२ ॥

मरुतो देवाः सोमस्य मत्सन् । सुष्टुभः स्पर्काः । अर्कभूभो
 वृहदयमः । नभस्या वर्षनिर्णिजः । त्वेषासः ष्टश्चिमातरः । शुभ्रा
 हिरण्यखादयः । तवसो भन्ददिष्टयः । शूरा अनाष्टरयाः । मरुतो
 देवा इह अवन्निह सोमस्य मत्सन् । प्रेमा देवा इति समा-
 नम् । १ । ॥ २३ ॥

अग्निर्जातवेदाः सोमस्य मत्सन् । खनीकश्चिपमानुः । अप्रो-

पिवान् गृहपतिः । तिरस्तमांसि दर्शतः । घृताह्वन ईक्षः । बज्रस-
वर्मास्तृतयन्वा । प्रतीत्या शत्रूञ्जेतापराजितः । अग्ने जगत्वेदो ऽभि
द्युम्नमभि सह आयच्छस्त्र । नुशो ऽनुशः । समेद्वारमंहवः पाहि ।
अग्निर्जातवेदा इह अयदिह सोमस्य मत्सन् । प्रेमां देव इति
समानम् । १ । अयोव्यवीर्यम् । २ । तेजो ऽसि धृष्टिरसि विधृष्टि-
रसि प्रधृष्टिरसि विधृतिरसि धरुणमसि धर्षमसि धर्यो ऽध्यायुक्तौ
त्वावाचीन्द्राधोव्यं देवेभ्यः । ३ । ॥ २४ ॥

अस्य मदे जरितरिन्द्रः सोमस्य मत्सन् । अस्य मदे जरितरिन्द्रो
ऽहिमहन् । अस्य मदे जरितरिन्द्रो हवमहन् । अस्य मदे जरितरिन्द्र
उद्धामसाम्नादप्रथयन्पृथिवीम् । अस्य मदे जरितरिन्द्रो व्यन्तरिच-
मतिरदा सूर्यं दिद्यैरयत् । अस्य मदे जरितरिन्द्र उदार्यं वर्णमति-
रदव दामं वर्णमहन् । अस्य मदे जरितरिन्द्रो ऽपिन्वदपितो ऽजिम्ब-
दजुषः । अस्य मदे जरितरिन्द्र पृथ्या इव पम्पाणतः पर्वताग्र-
कुपितो अरण्यान् । अस्य मदे जरितरिन्द्रो ऽपां वेगमैरयत् । अस्य
मदे जरितरिन्द्र इह अयदुप गिरि धात् । अस्य मदे जरितरिन्द्र
इह अयदिह सोमस्य मत्सन् । प्रेमां देव इति समानम् । १ ।
अयोव्यवीर्यम् । २ । रोहोभ्यां रोहो ब्रध्नस्य विष्टपं स्रग्या तनू-
र्भाक् इति नाक् इति । ३ । ॥ २५ ॥

इति शाङ्खायनश्रौतसूत्रे ऽष्टमो ऽध्यायः समाप्तः ।

पूर्वार्धः समाप्तः ।

श्रीम् ।

—००—

व्याख्यातो ऽग्निष्टोमः प्रकृतिर्द्वादशाहस्यैकादशां च । १ । तस्य
विकारं व्याख्यास्यामः । २ । श्रूयमाणं प्राकृतं नामधेयमन्यस्मिन् द्रव्ये
प्रकृतिं निवर्तयति । ३ । प्रतिषेधः । ४ । अर्थः । ५ । परिसंख्या
। ६ । उपजनो वा । ७ । आग्निमासतादूर्ध्वमागमास्तयाणां शस्त्रा-
णामुक्तयो भवति । ८ । एकागमादूर्ध्वमुत्पद्येभ्यः पोलग्रौ । ९ ।
चयोदशागमादूर्ध्वं पोलग्रिनो ऽतिराजः । १० । अन्तरेणाग्निमासत-
मनुयाजाश्चैतेषां स्याजम् । ११ । ॥ १ ॥

साकमर्थं मैत्रावरुणस्य । १ । एक्षु यु ब्रवाणीति स्तोत्रियानु-
रूपौ । २ । सर्वणीयतमस्तन्माह्वामिति द्रव्यौ । ३ । इन्द्रावरुणा
युवमध्वराय नः । ४ । आ वां राजानौ । ५ । इन्द्रावरुणा मधु-
मत्तमस्येति यजति । ६ । ॥ २ ॥

सौभरं ब्राह्मणाच्छंसिनः । १ । वयमु त्वामपूर्यथो न इदमि-
दमिति स्तोत्रियानुरूपौ प्रगाथौ । २ । प्र मंहिष्ठाय यो अद्रिभि-
दिति द्रव्यौ । ३ । अन्तेव सु प्रतरमित्युत्तमामुद्धृत्योदप्रुत इति
शस्त्रा^६ या पूर्वमोद्धृता तथा परिधाय दृढस्यते युवमिन्द्रस्येति
यजति । ४ । ॥ ३ ॥

नामैधमच्छावाकस्य । १ । अथा हीन्द्रेति स्तोत्रियानुरूपौ । २ ।
अतुर्जनिवी । ३ । विष्णोर्गुं कम् । ४ । प्र वः पान्तमन्धसः । ५ ।

सं वा कर्मणा । ६ । इन्द्राविष्णु मदपती मदानामिति यजति । ७ । ॥ ४ ॥

घोलशिने स्तोत्रमाषेयुः^१ ।

यस्माज्जातो न परो अन्यो अस्ति य आ बभूव सुवनानि विद्वा ।

प्रजापतिः प्रजया संरक्षणन्तीणि ज्योतीर्षि स्रष्टे स घोलमी ॥

इति यजमानः घोलशिष्वमुपतिष्ठेत् । १ ।

इन्द्र जुपस्व प्र वहा याचि इन्द्र हरिश्च ।

पिबा सुतस्व भतिर्न मभ्यक्षकानश्वात्मदाय ॥

इन्द्र जठरं जयं न वृणस्व मधोर्दिवो न ।

अस्व सुतस्व स्वर्णोप त्वा मदाः सुवाचो अमुः ॥

इन्द्रक्षुरायाप्सिचो न जघान वृचं यतिर्न ।

विभेद वलं मृगुनं ससाहे शत्रून्मदे सोमस्य ॥

इति स्तोत्रियं श्रुत्वा । १ । त्वावतः पुरुषसो इ इत्येका । १ । आ त्वा

वहन्तु हरयः स्वादोरित्येति गायत्रं त्वं पाङ्क्तं च विहरति । ४ ।

प्रथमेन गायत्रेण पादेन प्रथमं पाङ्क्तं पादं संधायामस्यति । ५ ।

द्वितीयेन गायत्रेण द्वितीयं संधाय प्रणौति । ६ । तृतीयेन गायत्रेण

तृतीयं संधायामस्यति । ७ । द्वौ पङ्क्तेः परिशिष्टौ ताभ्यां प्रणौति

। ८ । इन्द्राय साम गायतो मन्द्रैरिन्द्र हरिभिरित्यौष्णिहं त्वं

वार्हतं च विहरति । ९ । प्रथमेनौष्णिहेन पादेन प्रथमं वार्हतं

पादं संधायामस्यति । १० । द्वितीयेनौष्णिहेन द्वितीयं संधाय प्रणौति

। १२^{१२} । अष्टाक्षरमौष्णिकस्य पादस्याष्टाक्षरं सार्धतस्य ताभ्यामवस्यति

। १२^{१३} । चतुरक्षरे ऋष्टे ते समस्योत्तमं सार्धतं पादं संधाय प्रणीति

। १३^{१४} । ॥ ५ ॥

। आ धूर्ध्वं न-इति द्विपदां च विंशत्यक्षरां त्रिष्टुभं च विहरति

। १ । प्रथमेन द्वैपदेन पञ्चाक्षरेण प्रथमं त्रैष्टुभं पादं संधायावस्यति

। २ । द्वितीयेन पञ्चाक्षरेण द्वितीयं संधाय प्रणीति । ३ । तृतीयेन

पञ्चाक्षरेण तृतीयं संधायावस्यति । ४ । चतुर्थेन पञ्चाक्षरेण चतुर्थं

संधाय प्रणीति । ५ ।

एष ब्रह्मा-य कल्पिय इन्द्रो नाम श्रुतो ऽग्रे ।

विदुतयो यथा पथ इन्द्र त्वहन्ति रातयः ।

त्वामिच्छन्वस्यते यन्ति गिरो नः संयतः ।

प्र ते मर इति द्वैपदं त्वं जागतं च विहरति । ६ । प्रथमेन

द्वैपदेन चतुरक्षरेण प्रथमं जागतं पादं संधायावस्यति । ७ । द्विती-

येन चतुरक्षरेण द्वितीयं संधाय प्रणीति । ८ । तृतीयेन चतुरक्षरेण

तृतीयं संधायावस्यति । ९ । चतुर्थेन चतुरक्षरेण चतुर्थं संधाय

प्रणीति । १० । इन्द्रो दधीच इति तिसृणां गायत्रीणां दाभ्याम-

वसाद्य पादाभ्यां दाभ्यां प्रणीति दाभ्यामवसाद्य दाभ्याम् । ११ ।

उत्तमेन गायत्रेण पादेन प्रोक्ष्यै पुरोरथमित्येतस्याः पादं संधा-

यावस्यति । १२ । दाभ्यां प्रणीति^{१३} दाभ्यामवसाद्य^{१४} दाभ्याम्

। १३^{१५} । प्र प्र वस्तिष्टुभामति द्युषम् । १४^{१६} । आ यत्पतन्तीत्येका

। १५^{१७} । यो अतीनात तस्येणासुत्तमां पश्चिष्य निविदम् । १६^{१८} ।

स्तोत्रिये वाचावो निविदे पारधानीयायै च । १७^{१९} । उद्यद्ब्रह्मेति

परिधायोक्थवीर्यं अपिलीपाः पूर्वेषामिति यजति । १८ । एतस्मि-
न्स्तोत्रिये चत्वारिंशत्संपदानुष्टुभः । १९ । विक्रियमाणे यथाभमा-
धातम् । २० ।

इन्द्रस्य संराड्वरणस्य राजा तौ ते भवं चक्रतुरस्य एतम् ।

तयोरहं भक्षमनुभक्षयामि वाग्देवो जुषाणा सोमस्य त्वयत्तु ॥

इति षडं भक्षयति । २१ । ॥ ६ ॥

पान्तमा वो अन्धम इति स्तोत्रियानुरूपौ होतुः प्रथमेषु
रात्रिपर्यायेषु । १ । न प्रथमस्य प्रथममासेलयात । २ । श्रेयः
सूक्तस्योक्थमुखम् । ३ । अभि त्वं जेपमिति जागतम् । ४ । अध्व-
र्यवो भरतेन्द्रायेति यजात । ५ । ॥ ७ ॥

प्र व इन्द्राय मादनं प्रकृतानोति मैत्रावरुणस्य । १ । सुहृप-
क्षत्रुमित्युक्थमुखम् । २ । त्वं सु जेपमिति जागतस्य नवमीं सोप्तमां
चोद्धृत्य चतुर्दशीं पूर्वां ब्रह्मा चयोदश्या परिधाय पाता सुतामर्द्धौ
अस्तु सोमं हन्ता इवमिति यजति । ३ । ॥ ८ ॥

वयमु त्वा तदिदर्या वयमु त्वा दिवा सुत इति माघ्याषाण्य-
ग्निः । १ । इन्द्र त्वा वृषभमित्युक्थमुखम् । २ । वार्चद्वयार्थं प्रवस
इति पान्तमामुद्धृत्य । ३ । न्यू पु वाचमिति जागतम् । ४ । हृषां
मद् इन्द्र इति यजति । ५ । ॥ ९ ॥

इन्द्राय मदने सुतमिन्द्रमिन्द्राग्निनो वृष्टेदित्यच्छावाकस्य । १ ।
श्रेयः सूक्तस्योक्थमुखम् । २ । मा नो अस्मिन्निति जोगतम् । ३ ।
इदं त्यत्पाचमिति यजति । ४ । ॥ १० ॥

अथं त इन्द्र सोमो ऽथं ते मामुषे जन इति स्तोत्रियानुरूपौ

हेतुर्मध्यमेषु रात्रिपर्यायेषु । १ । उद्धेदभौत्युक्त्वमुखमुत्तमामुद्धृत्य । २ । अहं भुवमिति जागतम् । ३ । अपाव्यस्येति यजति । ४ । ॥ १९ ॥

आ त्व न इन्द्र क्षुमन्तमा त्व न इन्द्र दृवदन्निति मैवावरुणस्य । १ । एन्द्र सानर्मित्युक्त्वमुखम् । २ । प्र वः सतामिति जागतम् । ३ । अस्य मदे पुह वर्षीषीति यजति । ४ । ॥ २० ॥

अभि त्वा द्यभाभि प्र गोपतिमिति ब्राह्मणावर्ध्मिनः । १ । आ त्व न इन्द्र मद्रागित्युक्त्वमुखम् । २ । तदसौ नव्यमिति जागतम् । ३ । यस्ते श्य इति यजति । ४ । ॥ २१ ॥

इदं वसो सुतमिन्द्रेहि मत्सौत्यच्छावाकस्य । १ । शेषः सुतस्यो-
क्तमुखम् । २ । अजातशत्रुमिति जागतस्योत्तमामुद्धृत्योद्यत्सव इति
परिधायेदं ते पाथं सगवित्तमिन्द्रेति यजति । ३ । ॥ २२ ॥

इदं ह्यजोजसा सहो इन्द्रो य ओजसेति सोविद्यामुद्धृत्यौ
हेतुर्मध्यमेषु रात्रिपर्यायेषु । १ । शेषः युक्तस्योक्त्वमुखमुत्तमामाश्लिष्य
उद्धृत्य । २ । विश्वजित इति जागतम् । ३ । तिष्ठा हरी इति
यजति । ४ । ॥ २३ ॥

आ स्विता नि घीदता त्वश्रवा गहीति मैवावरुणस्य । १ ।
यस्य संस्य इति शश्रोक्तमुखम् । २ । अहं दां द्यपत इति जागतम् ।
३ । प्र आ न्वस्येति यजति । ४ । ॥ २४ ॥

धोमेयोगे युञ्जन्नि बध्नमिति ब्राह्मणावर्ध्मिनः । १ । शेषः
सुतस्योक्तमुखम् । २ । इमां ते धियमिति जागतस्योत्तमामु-
द्धृत्य तदस्येदं पश्यतेति परिधाय प्रो ह्रोष इति यजति । ३ । ॥ २५ ॥

इन्द्रः सतेषु योमेधिर्धं वर्धस्वित्यच्छावाकस्य । १ । उत्तमानि

चतुरचराण्यभ्यस्यन्ति । १ । उप नः सुतमा गहि सोममिन्द्रेत्युक्थ-
सुखम् । २ । प्र ते मह इति जागतम् । ४ । प्रोथां पीतिमिति
यजति । ५ । ॥ १८ ॥

अथाच्छावाकस्याहीनिक्वाः । १ । पन्थपन्थमित्योतारः पन्थ इदुप
गायतेति सोचियानुरूपौ प्रथमे । २ । आ ता विशन्त्यिन्दव आ
ता विशन्त्याशव इत्युक्तमे । ३ । संम्राप्य राविपर्यायान्^४ ॥ १८ ॥

आग्निनाय सोय्यमाणेषु प्रवृताज्जनी जुहोति । १ । समया
वाचा संवेत् । २ । उत्तरोत्तरिष्या वा । ३ । यः प्रातरनुवाकस्तदा-
श्विनम् । ४ । तस्य विकारं व्याख्यास्यामः । ५ । यथाहन्दसं शस्त्रम्
। ६ । वार्हतीनां प्रतिपदां प्रथमंप्रथमं प्रगाथं पुनरादायं कक्षुपका-
रम् । ७ । अग्निर्होता गृहपतिरिति प्रतिपदापोरेवतौसुद्धृत्य । ८ ।
चतुर्दश गायत्र्यादुद्धरति । ९ । आनुष्टुभाद्दे । १० । वैशुभात्तपोदशं
शतम् । ११ । नित्यानि काशीवतान्यागस्थानि च । १२ । प्रथमं तु
काशीवतं शस्त्रा काराधद्रोचिया नव । १३ । ऊर्ध्वमागस्त्येभ्यस्त्रिंशतं
सुपर्णम् । १४ । अग्न्यानां वाग्निनीनां तावत् । १५ । समिद्धुच्चिदिति
तिस्र उद्धरति । १६ । अयं वां मधुमक्तम इत्यष्टौ यथाम्यानम्
। १७ । एकादशौष्णिह्यात् । १८ । तथाग्नेयाज्जांगतात् । १९ । उत्त-
मेन पाङ्क्तेन पादेनोदयं काङ्क्षेत् । २० । उदिते सौर्याणि । २१ ।
उदु त्वं जातवेदसमिति नव । २२ । चित्रं देवानाम् । २३ । नसो
मित्रस्य । २४ । इन्द्र कतुमिति प्रगाथः । २५ । मही द्यौरिति
तिस्रः । २६ ।

विश्वस्य देवी मृशयस्य जन्मनो न या रोषाति न यम

इति द्विपदा । २७ । दृहस्यते अति यदर्थो अर्हादिति परिदधाति । २८ । प्रतिपदे चाहावः परिधानीयाथै च । २९ । तत्संपदा दृह-
तीषहसं संपद्यते । ३० । इमे सोमासस्त्रिरोश्रज्ज्ञास इतः पुरोनु-
वाक्या । ३१ । होता यच्चदक्षिणा सोमानां तिरोश्रज्ज्ञानामिति प्रैषः । ३२ । उभा पिबतं प्र वामंधांसीत्यध्यर्धं मंधाचार्यर्धेन वचङ्करोति । ३३ । विराजैवेति कौषीतकिः । ३४ । अश्विना वायुनेति वा । ३५ । ॥ २० ॥

चिद्वह्निष्ववमानः । १ । सन्धिवाम च । २ । पञ्चादितः पच-
दशानि । ३ । रात्रिय । ४ । पच सप्तदशानि । ५ । पञ्चैकविंशानि । ६ । इति ज्योतिषः सोमाः । ७ । एत एवाभिप्रवत्य । ८ । ॥ २१ ॥

अग्निं तु चेष्यमाणस्यादीक्षितलोष्टिः । १ । अग्नये ब्रह्मण्यते अग्नये
चववते अग्नये चवधते । २ । पौर्णमासीविकारः । ३ । ब्रह्म प्रजावदा
भर ब्रह्म च ते जातवेद इत्यग्नये ब्रह्मण्यते । ४ । अर्चन्तस्त्रासा-
कमग्ने अध्वरमग्ने दुग्धेन स्वदस्व हव्येत्युत्तरयोः । ५ । बह्वर्णा चेष्य-
माणानां संनिवपनीया । ६ । एकस्रोत्रामंभरणीया । ७ । ॥ २२ ॥

प्राजापत्यस्य पशुबन्धः । १ । वायव्यो वा । २ । अग्नये वा
कामाय । ३ । पुष्ट्यो ऽजो ऽविको गौरस्य इति पच पशवः । ४ ।
अजो वा ह्यपरः । ५ । प्राजापत्ये श्वेके वायव्यं पशुपुरोस्तामं कुर्वन्ति । ६ ।
प्राजापत्यं वायव्ये । ७ । वैश्वानरीयमाग्नेये । ८ । हिरण्यमर्भे
इति पुरोनुवाक्यान्तिष्ठ उत्तरा याज्याः प्राजापत्यस्य । ९ । उर्षांशु
। १० । एकया च गये नु कुविदङ्गेति पुरोनुवाक्याः पीषोश्रदान्प्र
याभिर्यामि प्र वायुमच्छेति वायव्यस्य । ११ । आ ते वत्सो मनो

यमत्तुभ्यं ता अङ्गिरसमाग्निः परेषु धामस्विति पुरोनुवाक्वा वयं
ते अद्याग्राम तमीले च त्वेत्याग्नेयस्य । १९ । वज्रवत्पशुनिगमाः
पञ्चसु क्रियमाणेषु पृथिवीं गरीराणीत्यातः । २० । एकवदत
ऊर्ध्वम् । २१ । ॥ २२ ॥

विहविष्ट दौर्घणीया । १ । आग्निवैष्णवो वैश्वानरीय आदित्ये-
भ्यः । २ । त्यासु चचियान्भारयन्तः । ३ । पञ्चहविर्वा । ४ । अदि-
तये चतुर्थः पञ्चमः भरस्वत्यै । ५ । पञ्चहविर्वातिथ्या । ६ । आग्नेयैत्रौ
वैश्वदेवमार्हस्तथौ वैष्णवस्य । ७ । श्रुचिमर्कसं ग्रामासः । ८ ।
चितिभ्यः प्रणीयमानाभ्य इत्युक्तः^९ पुरीष्यासः प्रो त्वे अग्नयो
ऽग्निषु विभेभिरग्ने अग्निभिरग्ने विभेभिरग्निभिरित्युपांशुमुवन्पस्या-
दनुवमेति । १० । ॥ २४ ॥

संपिते परित्युते^१ ऽग्न्युच्यमनुशंसितुक्तसित्यस्य पश्चादुपविश्याज्ये-
धस्तूप्यौ^२ संसेनानाह्वय सजपेनानुशंसति । १ । वैश्वानरायेत्युक्तः पुरो-
नुवाक्त्वामनूच्य वाज्यया सजति^३ प्रयाजानुवाजान्वा परिह्राप्य
। २ । ॥ २५ ॥

अग्नीषोमीयस्य पशुपुरोलाघमन्ववि देवसूभ्यो हवींषि । १ ।
अग्नये गृहपतये सोमाय वनस्पतये सविने सत्यप्रसवाय रुद्राय
पशुपतये रुद्रस्पतये वाचस्पतये इन्द्राय ज्येष्ठाय मित्राय मरुताय
वरुणाय धर्मपतये । २ । अग्निर्होता गृहपतिर्हव्यवाल्गिरा विश्वदेवं
॥ प्रमिय इन्द्रं वयं महाधन उरुं नः । ३ । सर्वंष्टाहवींषि ॥
। ४ । ॥ २६ ॥

अग्नये वामनिकाय मायवाय विष्टते राधन्तरायेन्द्राय यैषाय

इति द्विपदा । २६ । वृहस्पते अति यदर्थो अर्हादिति परिदधाति । २७ । प्रतिपदे चाहावः परिधानीयायै च । २८ । तत्संपदा वृह-
 तीसहस्रं संपद्यते । २९ । इमे सोमामक्षिरोअज्ञास दात पुरोनु-
 वाक्या । ३० । होता यसदग्निना सोमानां मिरोअज्ञानामिति प्रेषः । ३१ । उभा पिबत प्र वामधांसीत्यथर्धां संधायार्धेन वषट्कारेति । ३२ ।
 विराजैवेति कौषीतकिः । ३३ । अग्निना वायुनेति वा । ३४ । ॥ १० ॥

चिद्वद्विष्यवमानः । १ । सन्निवाम च । २ । यज्ञादितः पच-
 दगामि । ३ । राषिद्य । ४ । पच सप्तदगामि । ५ । पचैकविंशानि । ६ । इति ज्योतिषः स्तोमाः । ७ । एत एवाभिप्लवन् । ८ । ॥ ११ ॥

अग्निं तु चेद्यमाणस्यादौक्षितस्तेष्टिः । १ । अग्नये ब्रह्मण्यते अग्नये
 चववते अग्नये चवभृते । २ । पौर्णमासीविकारः । ३ । ब्रह्म प्रजावदा
 भर ब्रह्म च ते जातवेद इत्यग्नये ब्रह्मण्यते । ४ । अर्धन्तस्त्वामा-
 कमग्ने अध्वरमग्ने युजेन खदस्व हव्येत्युत्तरयोः । ५ । बह्वर्णा चेद्य-
 माणानां संनिवपणीया । ६ । एकस्त्रोखामंभरणीया । ७ । ॥ १२ ॥

प्राजापत्यस्य पशुबन्धः । १ । वायव्यो वा । २ । अग्नये वा
 कामाय । ३ । पुरुषो ऽजो ऽविको गौरश्च इति पच पशवः । ४ ।
 अजो वा तूपरः । ५ । प्राजापत्ये चैके वायव्यं पशुपुरोस्तामं कुर्वन्ति । ६ ।
 प्राजापत्यं वायव्ये । ७ । वैश्वानरीयमाग्नेये । ८ । क्षिरण्यगर्भं
 इति पुरोनुवाक्यानिभ्य उत्तरा याज्याः प्राजापत्यस्य । ९ । उपांशु
 । १० । एकया च राये नु कुविद्वेति पुरोनुवाक्याः पीवोअहान्य
 याभिर्यामि प्र वायुमच्छेति वायव्यस्य । ११ । आ ते वत्सो मनो

धमन्तुभ्यं ता अङ्गिरस्तमाग्निः परेषु धामस्विति पुरोनुवाक्या वयं
ते अद्यायाम तमीले च लेत्याग्नेयस्य । १९ । बज्रवत्पशुनिगमाः
पञ्चसु क्रियमाणेषु पृथिवीं शरीराणीत्यातः । २० । एकवदन्त
ऊर्ध्वम् । २१ । ॥ २२ ॥

चिह्नविद्य दीवणीया । १ । आग्रावैष्णवो वैश्वानरीय आदित्ये-
भ्यः । २ । त्यान्तु कचियान्धारयन्तः । ३ । पञ्चहविर्वा । ४ । अदि-
तये चतुर्थः पञ्चमः सरस्वत्यै । ५ । पञ्चहविर्वातिया । ६ । आग्नेयैर्नै
वैश्वदेवमार्हस्यत्यौ वैष्णवश्च । ७ । शूचिमर्कैस्तं शग्मासः । ८ ।
चितिभ्यः प्रणीयमानाभ्य इत्युक्तः^९ पुरीषासः प्रो त्ये अग्नयो
ऽग्निषु विश्वेभिरग्ने अग्निभिरग्ने विश्वेभिरग्निभिरित्युपांशुनुमुवन्पद्या-
दनुसमेति । १० । ॥ २३ ॥

संचिते परिहृते^१ ऽग्न्युक्त्यमनुशंसित्युक्तचित्यस्य पद्यादुपविश्याज्ये-
यसूपणींशंसो नानाहय सजयेतानुशंसति । १ । वैश्वानराद्येत्युक्तः पुरो-
नुवाक्यामनूच्य याज्या यजति^३ प्रयाजानुयाजात्वा परिह्राप्य
। २ । ॥ २४ ॥

अग्नीषोमीयस्य पशुपुरोस्ताग्रमन्वचि देवसुभ्यो हवींषि । १ ।
अग्नये गृहपतये सोमाय वनस्पतये सविने सत्यप्रसवाय रुद्राय
पशुपतये वृहस्पतये वाचस्पतये इन्द्राय ज्येष्ठाय मित्राय सत्याय
वरुणाय धर्मपतये । २ । अग्निर्होता गृहपतिर्हव्यवालग्निरा विश्वदेवं
न प्रमिय इन्द्रं वयं मघाधनं स्रवं नः । ३ । सर्वंष्टाहवींषि च
। ४ । ॥ २५ ॥

अग्नये वासन्तिकाय गायत्राय चिह्नते रायन्तरायेन्द्राय पैशाय

चैष्टुभाय सप्तदशाय चारुताय विष्टेभ्यो देवेभ्यो वार्षिकेभ्यो जाम-
तेभ्यः सप्तदशेभ्यो वैरूपेभ्यो मित्रारुह्याभ्यां शारदाभ्यामानुष्टु-
भाभ्यामेकविंशाभ्यां वैराजाभ्यां वृहस्पतये दैमन्तिकाय पाङ्गाय विष्णु-
दाय शक्राय रुक्मिणे ऋषिरायानिच्छन्दमाय चयस्त्रिंशाय रैव-
तायानुमतये ऽग्नये वैश्वानराय कायादितये विष्णुपत्न्यै । १ । अर्च-
न्तस्त्वामाकमग्ने अध्वरमुतेन यौ न वाहवा वृहस्पते जुषस्वैवा पिबे
ऽनागवे। वाममद्य

अथ नो अनुमतिर्घञं देवेषु मन्यताम् ।

अग्निं हव्यवाहनो भवतं दाशुषे मयः ॥

अग्निदनुमते त्वं मन्यासौ घञं च नक्तुधि ।

ऋचे दद्याथ नो हिनु न ए आयुं पि तारियः ॥

इति । १ । न पशुतन्त्रे हवींषि चोद्यमानानि निगमास्तन्त्रे । १ ।

वर्षा संस्थाप्यानुवन्ध्यायास्तप्रेण पशुनोपांशु पक्षीशाले चरन्ति

। ४ । पर्यगृह्यतमुज्जन्ति न संस्थापयन्ति । ५ । आज्येन वा पशु-

धर्मणा संस्थापयन्ति । ६ । शिवस्ततः प्रयत्नभाजम् । ७ । ॥ १७ ॥

देविकाहवींषि चाग्नौ पशुपुरोस्तामम् । १ । अनुमत्यै कुक्षे राका-

सिनोवालीभ्यां धावे । १ ।

कुक्षमर्धं सुवर्तं विद्यावापसमग्निन्यजे मुहर्वा क्षाह्वीमि ।

मा नो ददातु श्वरं पिष्टृषां तस्यै ते देवि हविषा बिधेम ॥

कुक्षदेवागमस्तन्मय पक्षीर्ध्या नो अथ हविषः पृथोतु ।

मं दाशुषे किरतु भूरि वामं रायस्योपं चिकितुषे ददातु ॥

धाता ददातु दाशुषे प्राचीं जीवातुमचिन्तिम् ।

वयं देवस्य धीमहि सुमतिं मृत्यधर्मणः ॥

धाता प्रजाया उत राय ईशे धातेदं विश्वं भुवनं जगान् ।

धाता पुत्रं यजमानाय दाता तस्मा उ हव्यं दत्तवञ्जुहोत ॥

इति । ३ । देवीभ्यश्च हवींषि । ४ । अद्वा ओषधीभ्यो गोभ्य उपसे

राषये सूर्यायै दिवे पृथिव्यै वाचे गवे । ५ । आपो हि ए धौ षो

सुताभ्यः । ६ । या ओषधीः पूर्वा अति विसाः । ७ । यूयं गावो न ता

शर्वा । ८ । प्रति या सृणुरी सत्या सत्येभिः । ९ । राशौ खल्यत् ।

ये ते राजि नृचक्षो युक्तासो भवतिर्नव ।

अशौतिः सन्त्यष्टा उतो ते सप्त सप्ततिः ॥ । १० ।

दे ते सुकिंशुकं । ११ । एतद् वाचि हरिभिः सखे विष्णो । १२ । स्योना

पृथिवि बलित्या पर्वतागां । १३ । देवीं वार्षं यदागदन्ती । १४ । माता

रुद्राणां वसोविदम् । १५ । दिशा वावेष्टीः । १६ । अग्नय इन्द्राय

मित्रावरुणाभ्यां बृहस्पतये त्रिशेभ्यो देवेभ्यो विष्णवे । १७ । मंसि-

तायां सोदवभानोयायां मैत्रावरुणा पयस्यया नानिष्टामिचिन्तैद्युनं

चरेचरेत् । १८ । ॥ २८ ॥

इति शाङ्खायनसूत्रे नवमोऽध्यायः समाप्तः ।

ओम् ।

—००—

शुद्धपचम्याष्टम्यां द्वादशाहाय दीक्षन्ते । १ । द्वादश दीवाः । १ ।
 द्वादशोपसदः । २ । सुत्यान्यहानि द्वादश । ४ । अतिरात्रः सुत्यानां
 प्रथमं सौत्तमं च । ५ । मध्ये दशरात्रः । ६ । पृष्ठयः षष्ठ्यः । ७ ।
 चयच्छन्दोमाः । ८ । दशममहः । ९ । अयं यज्ञ इति धान्या शरि-
 योजनस्य । १० । अननुवपद्रुत एवासंप्रेषितो मैत्रावरुणः परा याहि
 मघवन्नित्यमूच्य आयेदक्षमिति वेद मद एव मघवन्नित्यतिप्रैवमाह
 द्वितीयप्रभृतिषु । ११ । प्रायणीये वा यथासमाखातम् । १२ । श्वः
 सुत्या वामिन्द्राग्नी तां वां प्रप्रवीमि विश्वेभ्यो देवेभ्यो ब्राह्मणेभ्यः
 सोम्येभ्यः सोमयेभ्यो ब्रह्मन्वाचं यच्छेत्याग्नीभः स्वस्य धिष्ण्यस्य पद्या-
 दुपविश । १३ । नित्यमेतन्प्रागुत्तमादङ्कः । १४ । पत्नीर्मयाजान्ता
 । १५ । आशिषामनिर्वचनम् । १६ । नामधेयापहणं च । १७ । प्राय-
 णीथोदयनीययोः मारुततः । १८ । माधुच्छन्दसे वा । १९ । द्विराच-
 प्रभृतिष्वहःसंधातेषु यत्र होताग्निर्न शंसेत्तत्र मैत्रावरुणः प्रातरनु-
 वाकमनुमूयात् । २० । ॥ १ ॥

चिदास्तोमं रथन्तरपृष्ठमग्निष्टोमः प्रथमं दशरात्रिकम् । १ । उप
 प्रयन्तो अध्वरमित्याज्यं व्यूहे प्र वो देवायेति समूहे । १ । माधुच्छन्दसः
 प्रउगः । २ । आ यात्विज्यो ऽवस इति मरुत्वतीयम् । ४ । आ न
 इन्द्रो दूरादिति निष्केवत्यम् । ५ । अग्ने वर्चस्विन्वर्चस्वी त्वं देवेष्वसि
 वर्चस्व्यहं मनुष्येषु भूयासमित्यातिग्राह्यं भक्षयति । ६ । युञ्जते मन

इष्टेह वो हयो न विद्वानित्युत्तमे वा परिहाप्येति वैश्वदेवे विकारः । ७ ।
पञ्चजनीया परिधानीया सर्वत्र वैश्वदेवस्य । ८ । अर्धायेत्याग्नि-
माहते । ९ । सप्तात ऊर्ध्वमुक्थयानि । १० । षोडशन्तं चतुर्थम् । ११ । ॥ २ ॥

पञ्चदशस्तोमं दृष्टपृष्ठं द्वितीयम् । १ । अग्निं दूतं दण्णीमह इत्याज्यं
ब्यूह्ये । २ । त्वं हि वीतवदिति समूह्ये सर्वोत्तमां परिहाप्य । ३ ।
गात्समदः प्रउगः । ४ । वायो ये ते सहस्रिण इति द्वे तीव्राः सोमास
आ गहीत्येका^५ इत्युक्स्याद्येत्येकोभा देवा दिविष्पृगेति द्वे^६ अयं वां
मिवावहणेति चत्वारि दृष्टान्युत स्या नः सरस्वती घोरेति प्रउग-
दृष्टानि । ७ । विश्वानरस्य व इन्द्र इत्योमपा इति भरुत्वतीयस्य
प्रतिपदनुचरौ । ८ । उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पत इति ब्राह्मणस्पत्यः प्रगाथः
। ९ । इन्द्र सोमं सोमपत इति भरुत्वतीयम् । १० । या त जातिरिति
निष्केवल्यम् । ११ । इन्द्रौजस्वित्रौजस्वी त्वं देवेभ्यस्रौजस्यश्च मनुष्येषु
भूयांसमित्यतिपाह्यं भक्षयति । १२ । विश्वो देवसेति वैश्वदेवस्य प्रति-
पत् । १३ । अस्य हि स्वयञ्जस्तरमित्युत्तरे । १४ । आ विश्वदेवमित्य-
नुचरः । १५ । तदेवस्य ते हि द्यावापृथिवी यज्ञस्य व इति वैश्वदेवे
विकारः । १६ । इवस्य दृष्टो दृष्टो अर्धाथ नू चित्सहोजा इत्याग्नि-
माहते । १७ । ॥ ३ ॥

सप्तदशस्तोमं वैष्टपृष्ठं तृतीयम् । १ । शुष्वा हि देवहृतमानि-
त्याज्यं ब्यूह्ये । २ । त्वमग्ने वसुनिति समूह्ये सर्वोत्तमां परिहाप्य । ३ ।
श्रीष्णिच आत्रेयः प्रउगः । ४ । वायवा याहि वीतव इत्येका^५ वायो
याहि शिवेति द्वे इन्द्रस्य वायवेषां सुतानामिति द्वे^६ अयं सोमस्य-
मूसुत इत्येका मिचे वरुणे^७ इन्द्रिनावेह गच्छतमा याज्ञद्रिभिः^{१०}

मजुर्विद्येभिर्देविर्भूत नः प्रियेति प्रउगृह्यचानि ।¹² तं तमित्तय
 इन्द्रस्य सोमा इति महत्त्वतीयस्य प्रतिपदनुचरौ ।¹³ प्रैतु ब्रह्मण-
 सतिरिति ब्राह्मणस्यत्यः प्रगाथः ।¹⁴ अर्थमेति महत्त्वतीयम्
 ।¹⁵ यद्वाव इन्द्र यदिन्द्र यावत इति वैरूपस्य स्तोत्रियानुरूपौ
 प्रगाथौ ।¹⁶ इन्द्र विधानिति धामप्रगाथः ।¹⁷ अहं भुवं धो
 जात इति निष्केवच्यम् ।¹⁸ सूर्यं भ्राजस्विन्भ्राजस्वी त्वं देवेष्वसि
 भ्राजस्व्यहं मनुष्येषु भूयासमित्यतिपाङ्गं भक्षयति ।¹⁹ अभि ता
 देवेत्यनुचरः ।²⁰ उदु य देवः सविता हिरण्यया घृतवती भुवना-
 नामिति दृष्टवानश्वो जातः परावत इति वैश्वदेवे विकारः ।²¹
 वैश्वानराय धिषणां धारावरास्त्वमग्ने प्रथमो अद्विरा, अद्विरित्या-
 मिमावते ²² १५ । ॥ ४ ॥

एकविंशदोमं वैराजपृष्ठं चतुर्थम् । १ । आग्निं न खट्वन्तिभिरित्याज्यं
 मूलं² अग्निं नर इति समूलो³ २ । आनुष्टुभः प्रउमः ।⁴ वायो
 शुक्रो अयामि त इत्येका⁵ वि हि होवा इति द्वे⁶ इन्द्रस्य वायवेषां
 सोमानी⁷ यद्यिकेता⁸ नो, विश्वामिहृतिभिरा⁹ ता गिरो¹⁰ उपत्यमि-
 त्येका¹¹ यूयं हि ऐति द्वे¹² इयमददादिति प्रउगृह्यचानि ।¹³ प्र णो
 देवौति समूलो¹⁴ ५ । तं ता यज्ञेभिरिति प्रतिपन्नमहत्त्वतीयम् ।¹⁵
 ये अहस्य प्रथमस्य, त उत्तरस्यानुचराः सप्ताह्मणस्यत्याः ।¹⁶ सुधौ
 श्वमिन्द्रे¹⁷ महत्त्व इमं नु मायिनमिति दृष्टावि¹⁸ति महत्त्वतीयम्
 ।¹⁹ पिवा सोममिन्द्र मन्दतु खेति वैराजस्य स्तोत्रियानुरूपौ
 नूतनम् ।²⁰ मध्यमस्य पादस्य द्वितीयसप्तमयोरनुचरयोर्दिप्पूवं द्वि-
 त्तरमित्यानुष्टुभः ।²¹ यं तोर ओर सुपाव ह्योर् ओर याद्वि-

रिति । ^{२२} । द्वितीये ऽचरे द्वादशकृत्व एकैकं दीर्घं ब्रह्मांस्त्रींस्त्री-
नन्तरेणेति वैराजः । ^{२३} । यं तो सुपावेति । ^{२४} । द्वितीयचतुर्थयो-
रचरयोः प्रतिगरस्यानुष्टुभः प्रतिनूक्तः । ^{२५} । द्वितीये वैराजः । ^{२६} ।
श्रोत्रोश् श्रोत्रो सोदोश् श्रोत्रो एवेति । ^{२७} । श्रोत्रो मोदैवेति । ^{२८} ।
इन्द्रमिहोवसातय इति सामप्रगाथः । ^{२९} । तुभ्येदिमेति तिस्रणां
पूर्वोन्मूलकः । ^{३०} । कुष अतो युषस्य ते त्यमुवः सवासाहमिति
तिस्र इति निष्केवल्यम् । ^{३१} । द्वितीयादङ्गः प्रतिपत् । ^{३२} । द्विरण्य-
पाणिमिष्यगुधरः । ^{३३} । आ देवो यातु सविता सुरक्षः प्र द्यावा
पृथ्वीः इष्यिषी नमोभिः प्र ऋभुभ्यः प्र प्रकैतु देवीति वैश्वदेवे
विकारः । ^{३४} । प्र सवाजः क ईं व्यक्ता जवे वः सुद्योत्मानमित्याग्नि-
मारुते । ^{३५} । ॥ ५ ॥

विषवस्तोमं शाकरष्टं पञ्चमम् । १ । इममू स्थिति नवर्चमाज्यं
स्थूते ^२ ऽग्निं तं मन्य इति समूहो ^३ । तस्य प्रथमार्धे पदमवगृह्य
पदमवगृह्य द्वे अवगृहीकेन प्रणीति । ^४ । पङ्क्तिर्धर्मं पराः । ^५ । वार्धतः
प्रउगः । ^६ । आ नो यज्ञं दिविस्पृशमिति द्वे आ नो वायवित्येका ^७
वां सहस्रमिति तिस्र ^८ षधमित्येति द्वे प्र मिषायेत्येकेना ^९ वां
दिविष्टय ^{१०} आ नो विद्या सुहयो ^{११} देवं देवं वो ऽवसे देवं देवमि-
थमददादिति प्रउगद्वयानि । ^{१२} । अत स्या नः सरस्वती धीरेति
समूहो ^{१३} । यत्पाञ्चजन्यवेति मरुत्वतीयस्य प्रतिपत् । ^{१४} । इत्या हि
सोमे ऽवितामि मरुत्वा इन्द्र वृषभो ऽयं ह येनेति तिस्र इति मरु-
त्वतीयम् । ^{१५} । महानास्यः सोचियः । ^{१६} । यथा तिस्रो ऽनुष्टुभस्त-
थैकेका । ^{१७} । अत्तमायाः पङ्क्तिरुत्तमा । ^{१८} । अत्तमार्धं च पञ्च

पदानि पच्छः पुरीषमित्याचचते तत्रिविच्छंसम्।^{२०}। प्रत्यस्मै पिपी-
 षते यो रयिवो रयिंमस्त्यमु वो अप्रहणमिति त्रयस्तृचा अस्मा
 अस्मा इति दशम्येवा ह्यसि वीरयुरिति वा यो ऽनुरूपः।^{२१}।
 यदिन्द्र नाज्जषीष्येति सामप्रगाथः।^{२२}। इन्द्रो मदाय मेदं प्रह्ला-
 भुरेकसमिन्द्रं वाजयामसीति तिस्र इति निष्केवल्यम्।^{२३}। तत्सवितुर्व-
 रेण्यमित्यनुचरः।^{२४}। उदु व्य देवः सविता दमूना इति तिस्रो
 मही यावाष्टयिवी इति चतस्रश्चभुर्विभा यो नु वा मिचावदणौ
 म शंतमेति वा वैश्वदेवे विकारः।^{२५}। इविष्यान्तं वपुर्ध्वमिर्होता
 गृहपतिरिति तिस्र इत्याग्निमाहते।^{२६}। मूर्धानमा रुद्रास इममू
 ष्विति नवेति समूहः।^{२७}॥ ६ ॥

अथस्त्रिश्लोमं रैवतपृष्ठं षष्ठम्। १। नित्याभिर्याज्याभिः पाह-
 ष्वेपीः संधाय यजन्ति। २। आ स्वा जुव आ वां धिय इत्यैश्रवा-
 षवस्य पुरोनुवाक्ये। ३। स्त्रीणं बर्हिर्वा वां रथ इति याज्ये। ४।
 सुपुमेति मैचावदणस्य पुरोनुवाक्योत्तरा याज्या। ५। युवा स्तोमे-
 भिरित्याद्यिनस्य पुरोनुवाक्योत्तरा याज्या। ६। उपस्रिन्द्र तां वां
 धेनुं विश्वेषु हि स्वा मो पु वो अस्मदा यशः पत्नीस्ता नो रासन्निति
 नेष्टुर्द्विपदा चिष्टुपचाग्रिं होतारं दध्यङ् हेति प्रातःसवने प्रम्यितानां
 यजन्ति। ७। तुभ्यं हिम्यान इति सूक्तयोरेकैकोर्ध्वमृतुप्रैषेभ्यः। ८।
 स्वयं यजतो ऽध्वर्युर्गृहपतिर्य। ९। चित्यस्य पश्चादुपविग्याध्वर्युः
 शालामुखीयस्य गृहपतिः। १०। पिबा सोममिन्द्रं सुवानमिन्द्राय
 हि द्यौस्त्वया वयं मघवन्पाहि न इन्द्र नू इत्या ते ऽवमंह इन्द्र
 वनोति हि सुव्यधति माध्वन्दिने^{११} विकारः। ११। उत माता

हृद्दिधेति नेष्टुस्तृतीयसवने । १२ । अनवानन्तो यजन्ति । १३ । ऐका-
दिकीभिर्वा । १४ । ॥ ७ ॥

अयं जायतेत्याव्यम् । १ । आतिच्छन्दसः प्रउगः । २ । सौषं
वर्धिरा^३ वां रथो^४ ऽधं मिचाय^५ युवां सोमेभिर्दृष्वन्निद्रेत्येका^७ ऽव-
र्मह इन्द्रेति दे^८ ओ धू णो अग्न^९ इयमददादिति प्रउगत्त्वानि ।^{१०}
उत नः प्रियेति समूहो ।^{११} । न पूर्यं इति प्रतिपन्नहस्तगोपस्य ।^{१२} ।
यं त्वं रथं स षो हृषा मरुतां इन्द्र मौड्ड इति तिष्ठ इति मरुत्व-
तीयम् ।^{१३} । रेवतीर्नो रेवां इन्द्रेवत इति रैवतस्य सोषियागुह्यौ
।^{१४} । मा चिदन्यदिति मामप्रगाथः ।^{१५} । एन्द्र याद्युप प्र घा न्वस्योप
नो हरिभिरिति तिष्ठ इति निष्केवत्यम् ।^{१६} । अभि त्वं देवमिति
प्रतिपदैन्द्रेवस्य ।^{१७} । तंस्याः योस्तशाक्षरेण विष्टस्याष्टादशाक्षरेण
प्रपुत्य पञ्चदशाक्षरेणावसाय पञ्चदशाक्षरेण ।^{१८} । अस्य हि स्वय-
यस्सरमित्युत्तरे ।^{१९} । तनीयादङ्गो अनुचरः ।^{२०} । उरु य देवः
सविता सवाय^{२१} कतरा पूर्वा^{२२} किमु अष्ट^{२३} इदमित्येत्थुत्तमे परि-
शिष्य ये यज्ञेनेति शस्त्रा परिशिष्टे शंसतीति वैश्वदेवे विकारः
।^{२४} । अष्टय कृष्यं^{२५} प्रयन्वव^{२६} इमं सोममित्याग्निमाहते ।^{२७} ।
मध्यमाक्यद्वान्निष्केवत्यमरुत्वतीययोदत्तमांस्तृचान्समूह उत्सृजति ।
^{२८} । स्वस्ति नो निमीतामिति च तिष्ठो ऽन्ते वैश्वदेवानां
करोति ।^{२९} । ततं न इत्याभवं चतुर्थस्य ।^{३०} । प्र यन्तु वाजा
इति च तिष्ठो ऽन्ते मारुतस्य ।^{३१} । वसुं न चित्रमहमिति
जातवेदसीयम् ।^{३२} । परोक्षपृष्ठस्य हृद्द्रव्यन्तरपृष्ठस्योपाक्षपृष्ठस्या-
पक्षां पृष्ठस्य तनूपृष्ठस्य च्छन्दोदत्सोमस्य च च्छन्दोगवग्नेन सोषिया-

नुरूपान्सामप्रगाथांय । १३३ । समानमन्यसमूह्येन । १३४ । तथा विश्व-
जिति । १३५ । ॥ ८ ॥

चतुर्विंशस्रोतं दृष्ट्यष्टसुभयसाम सप्तमम् । १ । प्र वः शुक्राये-
त्याज्यम् । २ । वैष्टुभः प्रउगः । ३ । प्र वीरया^४ ते सत्येने^५दा चतुरा^६
गोमता^७ नो देव^८ प्र वो यज्ञेषु^९ प्र वोदयेति प्रउगद्वचानि । १४ ।
विश्वस्य प्रथमस्य प्रतिपदनुचराः सप्ताङ्गणस्यत्यासो कन्दोमेषु स्वर-
सामसुभिसुवे च । ११ । प्रथमादेव प्रथमस्याङ्गणान्दोमिकस्य । १२ ।
द्वितीयाद्वितीयस्य । १३ । तृतीयाचतुर्थस्य । १४ । एवं विश्वस्य पूर्व-
स्याभिप्लविकस्य । १५ । एवमुत्तरस्य । १६ । एवं स्वरसामानाम् । १७ ।
कथा शुभा त्वं सुमेषमिति महत्तमोयम् । १८ । तसु दृष्टमि त्वं
मेषमिति निष्केवल्यम् । १९ । न कण्ठरथन्तरस्य योनिमनुश्रयेत् । २० ।
ये प्रथमयोरङ्गोः प्रतिपदनुचरा वैश्वदेवस्य ते कन्दोमेष्वभिप्लवे च
। २१ । तस्यवितुर्वरेण्यं प्रेता यज्ञस्यायं देवायेति त्वचानुजुनीतीति
पश्चा यादि वनसा सहीमासश्चर्वणौधत इति तिस्र इति वैश्वदेवे
विकारः । २२ । वैश्वानरो न ऊतये ।

वैश्वानरो न आ गमदिमं यज्ञं सजूरुप ।

अग्निहव्येन वाचसा ॥

वैश्वानरो अद्विरसां स्तोमं यज्ञं ॥ जीजनत् ।

ऐषु पुष्पं स्वर्यमत् ॥

प्र यदस्त्रिष्टुभमिति पञ्चदश नव वाचैतस्त्रेत्याग्निमारुते । १३३ । ॥ ८ ॥

चतुस्रवारिंशस्रोतं रथन्तरष्टमष्टमम् । १ । अग्निं वो देवमि-
त्याज्यम् । २ । वैष्टुभः प्रउगः । ३ । कुविद्वेति प्रथमाष्टमीये^४ आ

वायो भूषेति चैका^५ यावत्तरः^६ प्रति वां स्तर उदिते^७ ऽप स्वरुरथं^८
 सोमः^९ प्र धृष्टाण^{१०} उत स्या नः सरस्वती जुषाणेति प्रउगद्वचानि
 ।^{११} महो इन्द्रो नृवदिमा उ त्वा पुरुतमस्य क स्य वीर इति सर्वत्र
 चतस्र उक्तमाः परिहाण्य महश्चित्तमस्य आवापृथिवी इति मरुत्व-
 तीयम् ।^{१२} त्वं महो इन्द्र तुभ्यं ह त्वं महो इन्द्र यो द्वापूर्था
 तां सु ते कीर्तिमिमां ते धियमिति निष्केवच्यम् ।^{१३} हिरण्य-
 पाणिमूतय इति चतस्रो^{१४} महो द्यौर्युवाना पितरेति त्वस्रो^{१५}
 देवानामिदिमां नु कं^{१७} विश्वे देवा ष्टतावृध इति तिस्र इति
 विश्वदेवे विकारः ।^{१८}

वैश्वानरो अजोजनदग्निर्नो गय्यसीं मतिम् ।

क्षया वधान अजमा ॥

यथा पावक दौदिक्षमे वैश्वानर युमत् ।

जमदग्निभिराहुतः ॥

ष्टतावानं वैश्वानरं^{१९} कद्रु नूनं कधप्रियो^{२०} दूतं वो विश्ववेद-
 सनित्याग्निमारुते ।^{२१} ॥ १० ॥

अष्टापत्वारिंशस्रोमं वृहत्पृष्ठं नवमम् । १ । अग्नम महा सोमस्य
 मा तव समित्याज्यम् । २ । पूर्वं वा । ३ । वैधुभः प्रउगः । ४ । आ
 वायो भूषेति प्रथमावृत्तीये चोक्तमा च^५ द्वितीयाचतुर्थ्या चार्वाङ्तो
 न अवन इति च^६ दिवि क्षयन्ता^७ विश्ववारेन्द्रं नरं^९ ऊर्ध्वा
 अग्निः^{१०} प्र चोदमेति प्रउगद्वचानि ।^{११} अयमेन्द्रो रथाय तिष्ठा
 हरी गायत्सास प्र मन्दिग इति मरुत्वतीयम् ।^{१२} आ मत्यो
 यात्वाग्ना, ददु धीर्न य इन्द्र तत्त इन्द्रियमघं सुवं विश्वजित इति

निष्केवल्यम् ।^{१३} अभि ता देव प्र वां मदि सवी इति तृचा-
वि^{१४} इष इत्येका ते नो रक्षानीति दे^{१५} अग्निस्त्वय इति प्रभृति
पच मनोः सुक्तानि^{१६} ये चिंशतीत्युपोत्तमामुद्धृत्य^{१७} न हि वो
अस्यर्भक इत्येका^{१८} ऽग्नेमिति चतस्रो^{१९} बभुरेक इति वा मनुप्र-
वल्हो^{२०} विद्ये देवास आ गतेति त्वं भारदाजमिति वैश्वदेवे
विकारः ।^{२१}

दिवि पृष्ठो अरोपताग्निर्वैश्वानरो बृहन् ।

ज्योतिषा बाधते तमः ॥

स विश्वं प्रति चाक्षुषदृढनुत्सृजते वशी ।

यश्चक्षुषं वध उन्निरन् ॥

अग्निः परेषु धामसु^{२२} मरुतो यस्तो^{२३}ग्निर्होता पुरोहित^{२४}
इत्याग्निमाहते ।^{२५} घानि चक्षुष्य प्रथमस्य प्रातःसवनद्वितीय-
सवनानि तानि समूहे कन्दोमानाम् ।^{२६} निष्केवल्यमरुत-
तीययोश्च जागतामनुत्सृजति ।^{२७} स यो वधेति पञ्चदशोध्वे कया-
शुभीयात् ।^{२८} यो जात इति तमुद्धृषीयात् ।^{२९} बृहद्रथ-
न्तरपृष्ठे द्विष्काः सर्वे ।^{३०} ॥११॥

अविवाकं चतुर्विंशस्रोमं दशममहः । १ । ययत्तिंशमग्निष्टोमसाम
। २ । चिकं मानसम् । ३ । वामदेव्यस्य योनौ रथन्तरं पृष्ठम् । ४ ।
अप्रतिभायामन्यः स्वाध्यायम् । ५ । उद्धृत्यानुष्टुभमितरेषां कन्दसां
संपदानुष्टुभां पञ्चदशं सहस्रमेकस्मिन्सवनीये । ६ । दाचिंशतं गायत्र्यः
। ७ । अग्निं नरः प्रति य्वा सुनर्यां शुधेति त्वचाननुष्टुभां स्थाने
। ८ । चतुर्विंशतिं विष्टुमः । ९ । तथा जगत्यः । १० । पञ्चदश

प्रगाथान् । १९। श्रौष्णिहोश्च दृक्षान्पञ्चदश । १९। पाङ्क्तानि च । १९। अनुद्युर्भां प्रातरनुवाकः पञ्चदशे शते । १९। हत्तीयाचतुर्थ्यां स्तोत्रानामुद्धृत्याभि प्रवन्तेति द्वे । १९। अच्छा नः शीरशोचि-
यमिति तिष्ठो ऽच्छा वो अग्निमवम इत्येतासां स्थाने । १९। प्रति
श्रुतायेति तिस्रः प्रत्यस्मै पिपौषत इत्येतासां स्थाने । १९। ॥ १९॥

अग्ने तमधेत्याज्यम् । १। तस्य प्रथमायां पञ्चाक्षरेण विगृह्य
द्वाभ्यां पञ्चाक्षराभ्यामवमाय द्वाभ्यां प्रणौति । १। माधुच्छन्दसः
प्रउगः । १। द्वाविंशतिं गायत्र्यः । ४। ष्ठजानो वारे पवमानो
अवय इति आवमुतो यायाकाव्यम् । ५। उत्तिष्ठन्नोजसेत्येको-
त्तिष्ठतावपग्नतेत्येतस्याः स्थाने । ६। विकट्टुकीया प्रतिपन्नदत्त-
तीयस्य । ७। तस्याः षोडशाक्षरेण विगृह्य षोडशाक्षरेण प्रणुत्य
षोडशाक्षरेणावमाय षोडशाक्षरेण । ८। तुविंशत्युत्तरे । ९।
दृष्टदिद्रायेति सूक्तात्पूर्वा प्रगाथौ पिबन्त्यपीयया संशंसतीति मह-
त्त्वतीयम् । १०। वामदेवस्य स्तोत्रियानुरूपौ शस्त्रोर्ध्वं धाय्याया
राद्यन्तरं प्रगाथं स्तोत्रियानुरूपौ च । ११। सखाय आ शियाम-
हीति गव । १२। आ धूर्जस्मै वज्रमेक इति च द्विपदे । १३।
हैरण्णसूपीयं च । १४। प्राग्धैरण्णसूपीयात्मगायेन संशंसति । १५।
इति निष्केवल्यम् । १६। षष्ठात्यतिपदनुचरौ वैश्वदेवस्य । १७।
पुरस्ताधानोभद्रीयात्मगुक्रोयमिति वैश्वदेवे विकारः । १८। उह
विष्णवित्युद्धृत्य भवा मित्र इति यजति । १९। अग्निं नर इत्यग्नि-
द्योममात्रः स्तोत्रियानुरूपौ । २०। आयं गौर्मही द्यौरिति स्तोत्रि-
यानुरूपौ । २१। तं प्रब्रथेति त्रयोदश । २२। यज्ञो बभूवेति

परिधाय । २२ । प्रजापत इति यजति । २३ । उभ्यैराहावो
 व्याख्यातः । २४ । इति समूल्हे ऽतिरिक्तोक्तम् । २५ । पुरा पञ्जी-
 मंयाजेभ्यः संस्थाप्य वा गार्हपत्ये ऊत्वा पूर्वया दारा सदः प्रपद्य
 स्वस्य धिष्यस्व पश्चादुपविश्य मानसेन स्मृत आचं गौरिति सार्प-
 राज्ञीः परादुपायप्रपुवन् । २६ । अध्वर्योऽह इत्यामन्त्रितो होयि
 होतरिति सर्वेषु प्रतिशृणोति । २७ । हों होतस्वया होतरित्याच-
 चाणे ऽनुशृणोति । २८ । ॥ १२ ॥

अध्वर्योऽह इति दशहोतरि वदित्यन् । १ । प्रजापतिरकाम-
 यत बहः स्या प्रजायेय सर्वे वेदमनुय्याद्यदिदं किंचेति ^१ स एतं
 दशहोतारं यश्चकतुमप्यदग्निहोचम् । ^२ इत्युक्तायोपांशु । ^३
 चित्तिः सुक् ^४ चित्तमाज्यम् ^५ वाग्वेदिः ^६ आधीतं बर्हिः ^७ केतो
 अग्निः ^८ विज्ञातमग्नीत् ^९ वाचस्पतिर्होता ^{१०} मन उपवक्ता ^{११} प्राणो
 हविः ^{१२} सामाध्वर्युः ^{१३} इति होतारः ^{१४} । अथ यदः ^{१५} वाचस्पते
 हविधेनामन् ^{१६} वाचस्पतिः सोममपादा अस्मासु नृण्य ^{१७} धाः
 । ^{१८} इत्युपांशु । ^{१९} तेन देवान्मनुय्यान्सुरानित्येतांस्त्रयानजन-
 यत्प्रजापतिः ^{२०} स येषां वा एवंविद्वान्होता भवति ^{२१} प्र वै स
 होता प्रजया पशुभिर्जायते ^{२२} प्र ते यजमानाः प्रजया पशुभि-
 र्जायन्ते येषामेवंविद्वान्होता भवती ^{२३} ति । ^{२४} ॥ १४ ॥

अध्वर्योऽह इति चतुर्होतरि वदित्यन् । १ । ते दया एवान्वावृत्ता
 आसन्देवाय मनुय्याय ^२ पराद्यो ह्यस्मादसुरा आसन्सो ऽकाम-
 यत वीरो म आजायेत येनेमान्सुरानभिभवेयमिति ^३ स एतं
 चतुर्होतारं यश्चकतुमप्यदग्निपूर्वमासौ । ^४ इत्युक्तायोपांशु । ^५

पृथिवी होता ^६ द्यौरध्वर्युः ^७ तृतामीत् ^८ मित्र उपवक्ता ^९ इति
 होतारः । ^{१०} ४। अथ यदः । ^{११} ५। वाचस्यते वाचो वीर्येण संभृततमेनाय-
 च्छसे ^{१२} यज्ञपतये वसु वार्यमासंस्कारसे ^{१३} वाचस्यतिः सोमं
 पिबतु ^{१४} जजगदिन्द्रमिन्द्रियाय स्वाहा । ^{१५} ६। इत्युपांशु । ^{१६} ७।
 तेनेत्रं वीरमजनयत्तत एनानसुरानभ्यभवत्प्रजापतिः ^{१७} स चेपा
 वा एवंविद्वान्होता भवति ^{१८} आ वै तस्य होतुर्वीरो जायते ^{१९} आ
 तेषां यजमानानां वीरा जायन्ते ^{२०} अभि वै स होता द्विपन्नं
 भ्रातृव्यं भवति ^{२१} अभि ते यजमाना द्विपतो भ्रातृव्यान् भवन्ति
 येषामेवंविद्वान्होता भवती ^{२२} ति । ^{२३} ८॥ १५॥

अध्वर्यो इ इति पञ्चहोतरि वदियन् । १। तस्मा इन्द्राय
 देवता ज्यैष्ठ्याय श्रैष्ठ्याय नातिष्ठन्त ^२ स एतं पञ्चहोतारं यज्ञकतु-
 मपश्यचातुर्मास्थानि । ^३ १। इत्युक्ताथोपांशु । ^४ २। अग्निहोता ^५ अग्नि-
 नावध्वर्युः ^६ रुद्रो ऽमीत् ^७ वृहस्पतिरुपवक्ता ^८ इति होतारः । ^९ ३। अथ
 यदः । ^{१०} ४। वाचस्यते ऽहिद्रया धावाहिद्रया जुह्वा ^{११} दिवि देवा
 रुधन्वोचामैरयस्र । ^{१२} ५। इत्युपांशु । ^{१३} ६। ततो वा इन्द्राय देवता
 ज्यैष्ठ्याय श्रैष्ठ्यायातिष्ठन्त ^{१४} स चेपा वा एवंविद्वान्होता भवति ।
 तिष्ठते वै तस्मै होत्रे स्वाः श्रैष्ठ्याय ^{१५} तिष्ठन्ते तेभ्यो यजमानेभ्यः
 स्वाः श्रैष्ठ्याय येषामेवंविद्वान्होता भवती ^{१६} ति । ^{१७} ७॥ १६॥

अध्वर्यो इ इति षड्ढोतरि वदियन् । १। सोऽकामयता-
 न्नादः सामजपतिरिति ^२ स एतं षड्ढोतारं यज्ञकतुमपश्यत्पशु-
 बन्धम् । ^३ १। इत्युक्ताथोपांशु । ^४ २। सूर्यस्ते चतुः ^५ वायुः प्राणः ।
 अन्तरिक्षमात्मा ^६ यज्ञो गावाणि ^७ द्यौः पृथम् ^८ पृथिवी शरी-

रम्^९ । इति होतारः ।^{१०} अथ यष्टः ।^{११} सोमः सोमस्य पिवतु
 शुक्रः शुक्रस्य पिवतु^{१२} । आताम्र इन्द्र सोमा वातापे हवनश्रुतः ।
 ।^{१३} इत्युपांशु ।^{१४} ततो वै सो अन्नादो अन्नपतिरासीत्^{१५} स
 येषां वा एवंविद्वान्होता भवति^{१६} अन्नादो वै स होताऽन्नप-
 तिर्भवति^{१७} अन्नादास्ते यजमाना अन्नपतयो भवन्ति येषामेवंवि-
 द्वान्होता भवती^{१८}ति ।^{१९} ॥ १७ ॥

अध्वर्यो इति सप्तहोतरि वदित्यन् । १ । ते देवा अक्राम-
 यन्त कुप्ताः कृतेषु लोकेषु स्यामेति^२ । त एतं सप्तहोतारं यज्ञक्रतु-
 मपश्यन्सौम्यमध्वरम् ।^३ इत्युक्ताथोपांशु ।^४ महाहविर्होता^५ मत्य-
 हविरध्वर्युः^६ अक्षितपाजा अग्नीत्^७ अविस्तमना उपवक्ता^८ अना-
 ध्व्यद्याप्रतिध्व्यद्याभिगरौ^९ अयाश्च उद्गाता^{१०} इति होतारः ।^{११} अथ
 यष्टः ।^{१२} वाचस्पते विधेनामन्विधेम ते नाम^{१३} विधेस्त्वमस्माकं
 नाम^{१४} मा देवानां तन्मुष्टेदि मा मनुष्याणाम्^{१५} सजुर्दिषा
 इयिचोपहृतः सोमस्य पिव स्वाहा ।^{१६} इत्युपांशु ।^{१७} ततो
 वै तेभ्यो अकल्पते^{१८} ते देवाः कृताः कृतेषु लोकेष्वामन्^{१९} अथ
 कृताः कृतेषु^{२०} स येषां वा एवंविद्वान्होता भवति^{२१} कल्पते वै
 तस्मै होत्रे योगवेमः^{२१} कल्पते तेभ्यो यजमानेभ्यो योग-
 वेमः^{२२} अभि वै स होता स्वर्गं लोकमश्रुते प्रत्यस्मिंलोके प्रति-
 तिष्ठति^{२३} अभि ते यजमानाः स्वर्गं लोकमश्रुवते प्रत्यस्मिंलोके
 प्रतितिष्ठन्ति येषामेवंविद्वान्होता भवती^{२४}ति ।^{२५} ॥ १८ ॥

तनूरतो वदति । १ । अध्वर्यो येषां वा अन्नादीं प्रजापते-
 क्षत्वं विद्वान्होता भवत्यन्नादो वै स होता भवत्यन्नादास्ते यज-

माना भवन्ति ^२ । अध्वर्यो येषां वा अक्षपत्नीं प्रजापतेस्तन् विदा-
 न्दोता भवत्यक्षपतिर्वै स होता भवत्यक्षपतयस्ते यजमाना भवन्ति ^३ ।
 अध्वर्यो येषां वै भर्द्रां प्रजापतेस्तन् विदान्दोता भवति भर्द्रं
 वै तस्मै होत्रे भवति भर्द्रं तेभ्यो यजमानेभ्यो भवति ^४ । अध्वर्यो
 येषां वै कल्याणीं प्रजापतेस्तन् विदान्दोता भवति कल्याणं वै
 तस्मै होत्रे भवति कल्याणं तेभ्यो यजमानेभ्यो भवति ^५ । अध्वर्यो
 येषां वा अनिलयां प्रजापतेस्तन् विदान्दोता भवत्यनिलयो वै स
 होता भवत्यनिलयास्ते यजमाना भवन्ति ^६ । अध्वर्यो येषां वा
 अपभयां प्रजापतेस्तन् विदान्दोता भवत्यभयं वै तस्मै होत्रे भवत्य-
 भयं तेभ्यो यजमानेभ्यो भवति ^७ । अध्वर्यो येषां वा अनाप्तां
 प्रजापतेस्तन् विदान्दोता भवत्यनाप्तो वै स होता भवत्यनाप्तास्ते
 यजमाना भवन्ति ^८ । अध्वर्यो येषां वा अनाप्यां प्रजापतेस्तन्
 विदान्दोता भवत्यनाप्यो वै स होता भवत्यनाप्यास्ते यजमाना
 भवन्ति ^९ । अध्वर्यो येषां वा अनाष्ट्यां प्रजापतेस्तन् विदान्दोता
 भवत्यनाष्ट्यो वै स होता भवत्यनाष्ट्यास्ते यजमाना भवन्ति ^{१०} । अध्वर्यो
 येषां वा अनाष्ट्यां प्रजापतेस्तन् विदान्दोता भवत्यनाष्ट्यो वै स
 होता भवत्यनाष्ट्यास्ते यजमाना भवन्ति ^{११} । अध्वर्यो येषां वा
 अपूर्वां प्रजापतेस्तन् विदान्दोता भवति न वै तस्माद्दोतुरन्यः
 पूर्वा भवति न तेभ्यो यजमानेभ्यो ऽन्ये पूर्वं भवन्ति ^{१२} । अध्वर्यो
 येषां वा अभ्राष्ट्यां प्रजापतेस्तन् विदान्दोता भवत्यभ्राष्ट्यो
 वै स होता भवत्यभ्राष्ट्यास्ते यजमाना भवन्ति येषामेवं विदान्दोता
 भवतीति ^{१३} । १३ ॥ १८ ॥

गृहपतिरतो गृहपतिवदनम् । १ । अध्वर्यो येषां वै गृहपति-
 गृहपतिं विद्वान्गृहपतिर्भवति^२ राधोति वै स गृहपती राधुवन्ति
 ते यजमानाः ।^३ अध्वर्यो^४ येषां वा अपहतपाशानमेवंविद्वान्गृह-
 पतिर्भवत्यप वै स गृहपतिः पाशानं हते^५ उप ते यजमानाः
 पाशानं हते^७ येषामेवंविद्वान्गृहपतिर्भवती^८ति । १ । ॥ १० ॥

प्रजापत इति मनसा यजति । १ । मनसा वषट्करोति । २ ।
 मनसानुवषट्करोति । ३ । मनसा भक्षः । ४ । मनसोरोऽभिमर्श-
 नम् । ५ । औदुम्बरीमन्वारभन्ते ऽप्येण धिष्ण्यानाधीनाः । ६ । पलाश-
 शाखाभिर्ये नातिक्रामेयुः । ७ । उत्तमौ पाणौ होता कुर्वीत । ८ ।
 उत्तमो ऽषानीति । ९ । अपिधाय सदसो द्वारौ शाखायाद्या-
 ध्वर्युर्वाचमुपाकरोति । वाग्यताः संमील्यासत आ नक्षत्राणां दर्श-
 नात् । १० । नक्षत्रेषु दृश्यमानेषु मार्जालीयदेशे तच्चक्षुरिति नक्ष-
 त्रेषु चक्षुर्विष्टजन्ते । ११ । सर्वे साख्यो निधनमुपेत्योत्तरस्य हविर्धान-
 स्याधो ऽहं सर्पन्ति । १२ । उत्तरस्योत्तरेण वा । १३ । युवं
 तमिन्द्रापर्वतेत्यश्ववेलायां जपित्वाप्येण हविर्धाने समुपविश्य कामा-
 न्व्यायन्ते यत्कामा भवन्ति । १४ । ये वज्रकामा भूर्भुवः स्वरित्ये-
 तास्ते व्याहृतीर्जपेयुः । १५ । ते प्राञ्च उदय उत्क्रम्य वाचं विह्वयन्ते
 वागैतु वागुपैतु वागुप मैतु वागिति । १६ । सूत्रज्ञाणाप्रतीकं चिरुपा-
 न्यभिव्याहृत्य वाचं विष्टजन्ते । १७ । अत्र दादशाहः संतिष्ठते । १८ ।
 कालवादो वा कालवादो वा । १९ । ॥ २१ ॥

इति शाङ्खायनसूत्रे दशमोऽध्यायः समाप्तः ।

द्योम् ।

ध्याख्यातो द्वादशाहः प्रकृतिः सत्ताहीनानाम् । १ । वचन-
लक्षणो विकारः । २ । द्विराद्यप्रभृतयो ऽहीना द्वादशाहपर्यन्ताः । ३ ।
द्वादशाहप्रभृतौनि सत्ताणि । ४ । अहीनेषु प्राथम्यो न विद्यते
। ५ । सप्तधर्माश्च । ६ । ॥ १ ॥

चतुर्विंशस्रोमं हृत्पृष्ठमुभयसामाग्रिष्टोम चवर्ग्यं वाह्यतुर्विंश-
मित्याचचते । १ । हेताजनिष्टेत्याज्यम् । २ । माधुक्कन्दसः प्रउगः
। ३ । कथाश्लभौयं महत्त्वतीयम् । ४ । अनुत्तमा त इति परिधा-
नीयोत्तराः पूर्वाः शस्त्रा यथाग्निन्वीयते निवित् । ५ । तदिवाहीयं
निष्केवत्यम् । ६ । द्वितीयास्याविषज्ञावाष्टयिवीये । ७ । वैश्वदेवमारुते
च । ८ । आर्भवं षष्ठात् । ९ । वैश्वानरीयं तृतीयात् । १० । यज्ञेन
वर्धतेति जातवेदसीयम् । ११ । सामान्तरव्ययः । १२ । यन्नाय-
त्रीयस्य स्तोत्रियेणोक्त्यस्तोत्रियान्तरंशस्त्व^{१३} अनुकूपेणानुकूपान्^{१४}
अग्ने मरुद्भिर्ऋकभिः परा इन्द्रावरुणाभ्यां मत्स्त्रेन्द्राहृष्टत्यतिभ्यामि-
न्द्राविष्णुभ्यां सञ्जूरिति शस्त्रा परिदधाति । १५ । यष्टान्तरव्यय
एतया शस्त्रया यजेत् । १६ । ॥ २ ॥

एकत्रिके द्वाचक्रं शस्त्रम् । १ । यथान्तं स्तोत्रियाञ्चस्त्रा
द्वचान्वा^२ । यथास्तोत्रियमनुरूपान्वा^३मप्रगाथांश्च शस्त्रा^४ पर्यासा-
नामुत्तमांसृचान्दोत्रकाः शंसन्ति । ५ । निविद्धानानां हेता । ६ ।
सर्वमन्यग्रहत्या । ७ । ॥ ३ ॥

अभिप्रवः पलहः पृष्ठविकारः । १ । यानि अहस्य प्रथमस्था-
ज्यानि समूहे तानि पूर्वेषामभिप्रविकानाम् । २ । रथन्तरं वृहदिति
पृष्ठे विपर्यासम् । ३ । ज्योतिरग्निष्टोमः प्रथममुत्तमं च । ४ । चत्वा-
र्ध्वक्षरानि मध्ये । ५ । गां द्वितीयं चतुर्थं च । ६ । आयुक्षुतीयं
पञ्चमं च । ७ । इन्द्रो रथायेति महत्ततीयम् । ८ । आ याज्ञवल्कि-
रिति निष्केवल्यम् । ९ । कथा देवानामिति वैश्वदेवम् । १० ।
पञ्चमे च । ११ । मासतमेकाहात् । १२ । एति प्र होतेति जात-
वेदसीयम् । १३ । समानमन्यप्रथमेनाक्रा । १४ । ॥ ४ ॥

इमा उ खेति महत्ततीयं द्वितीयम् । १ । सुत इत्वं निमिष
इति निष्केवल्यम् । २ । एकाहात्साविषम् । ३ । ततं न इत्यार्भवम्
। ४ । पञ्चमे च । ५ । देवान् देव इति वैश्वदेवम् । ६ । चतुर्विंश-
जातवेदसीयम् । ७ । समानमन्यद्वितीयेनाक्रा । ८ । ॥ ५ ॥

श्रीष्णिहो वैश्वमनसः प्रउगलुतीयस्य । १ । वायो याहि शिवा^२ वां
सहस्रं^३ ता वां विप्रस्था^४ वां वाहिष्टः^५ मयाय आ निषामक्षुत
मे । देवदिति^७ नः प्रिये^८ति प्रउगलुचानि । २ । तिष्ठा हरौ इति
महत्ततीयम् । ३ । एकाहाभिष्केवल्यम् । ४ । घृतेन यावाहयिषी
इति त्रयम् । ५ । पृष्ठे च । ६ । एकाहादार्भवं वैश्वदेवं च । ७ ।
आ इन्द्रासक्षामग्र चत्वार्यव^{१६} इत्याग्निमासतम् । १७ । ॥ ६ ॥

होताजनिष्टेत्याज्यं चतुर्थस्य । १ । मैधानिथः प्रउगः । २ । खे
गात्समदे ते वायवेन्द्रवायवे । मैधानिथ्यस्तु पूर्वाः । ३ । मित्रं
वयं^४ प्रातर्युजा^५ ता वहस्तेभिरग्र इति हचानि । ४ । यानि
अहस्योत्तरस्य सारस्तानि समूहे तान्युत्तरेषामभिप्रविकानाम्

।^{१०}। एकाहान्मरुततीयम् ।^{११}। उग्रो जज्ञ इति निष्केवल्यम् ।^{१२}।
 द्वितीयाह्माविचक्षावाष्टयिवीये ।^{१३}। आर्भवं तृतीयात् ।^{१४}। अग्नि-
 रिन्द्र इति वैश्वदेवम् ।^{१५}। यानि अहस्य पूर्वस्य वैश्वानरीयाणि
 तान्युत्तरस्य ।^{१६}। प्र ये शुश्रूषन्ते जनस्य गोषा इत्याग्निमा-
 रुतम् ।^{१७}। ॥ ७ ॥

अग्न्यजिष्ठमित्याज्यं षष्ठ्यमस्य^१ सर्वनोक्तमां परिहास्य ।^२। संहार्यः
 प्रउगः ।^३। अयं पिब तव वायो स त्वं नो देवेति हवः^४ गतेना
 म^५ आ नो मिथावरुणा^६ ऽ नो गोमन्तमतस्यिदिन्द्र षो^७ विष्टे देवा
 ष्यतावृध इति हव्यानि ।^८। क स्य वीर इति मरुततीयम् ।^९।
 एतायामेति निष्केवल्यम् ।^{१०}। तृतीयाह्माविचक्षावाष्टयिवीये ।^{११}।
 प्र वः सप्तलक्षं चिच इच्छिगोरित्याग्निमारुतम् ।^{१२}। ॥ ८ ॥

सखायः सं वः सम्यचमित्याज्यं षष्ठ्यमस्य^१ सर्वनोक्तमां परिहास्य
 ।^२। संहार्यः प्रउगः ।^३। वायवा याहि दर्शत^४ रथेन पृथुपा-
 जमा^५ यदद्य सूर उदिते प्रति वा सूर उदित इति वा^६ पुहप्रिया
 ण^७ उप नो हरिभिर्विष्टे देवास आ गतेति भारद्वाजमिति
 हव्यानि ।^८। महो इन्द्रो नृवदिति मरुततीयम् ।^९। यो जात
 इति निष्केवल्यम् ।^{१०}। द्वितीयाह्माविचम् ।^{११}। अशुप्रसु त्य इति
 वैश्वदेवम् ।^{१२}। धारावरास्त्वमग्नी शुभिरित्याग्निमारुतम् ।^{१३}। इन्द्र
 दृक्षोत वैश्वदेवं षष्ठ्याज्यो द्वितीये ऽभिप्रवे ।^{१४}। उपासान्तेति
 तृतीये ।^{१५}। अग्निरिन्द्र इति चतुर्थे ।^{१६}। शं न इन्द्राग्नी इति
 वा ।^{१७}। प्रथमं वा पूर्वस्मिन्पटले द्वितीयमुत्तरे ।^{१८}। परावत
 इति पञ्चमे ।^{१९}। ॥ ९ ॥

अभिजित्सर्वस्रोम उभयसामा रथन्तरशृङ्गो वृहन्शृङ्गो वाग्निष्टोमः
 १२। प्र वो देवाय यदाहिष्ठमित्याज्यम् । १३। उभौ माधुच्छन्दसगार्त्तमदौ
 प्रजगौ । १४। माधुच्छन्दसानि पूर्वाणि द्वयानि गार्त्तमदान्युत्तराणि
 १५। वैश्वदेवं वा गार्त्तमदानाम् । १६। ऐकादिकं वा प्रातःसवनम्
 १७। इन्द्र पिब तुभ्यं सुतो मदायेत्यैकादिकादूर्ध्वं महत्त्वतीयात्
 १८। या त ऊतिरिति निष्केवेत्यात् । १९। पूर्वं तु वृहन्पृष्ठे । २०।
 एकस्रक्ते वा । पिबा सोममभि तसु दृष्टीति । पूर्वस्रोत्तमासुसृजति
 २१। एकाहान्तृतीयमवनम् । २२। ॥ १० ॥

सप्तदशश्रोमाः स्वरसामाजः । ११। रथन्तरं पृष्ठं प्रथमस्य वृह-
 द्वितीयस्रोभयसामा तृतीयो रथन्तरशृङ्गः । १२। स्वरशृङ्गाः कौषी-
 तकेः । १३। वृहद्रथन्तरे पञ्चमानेषु । १४। अग्निष्टोमाः पैङ्गवस्य । १५।
 उज्जगाः कौषीतकेः । १६। या यज्ञैर्वृहदयो ऽग्नौ अजिष्ठमित्या-
 ज्यानि^१ सर्वोत्तमाः परिहाण्य । १७। ये अहस्य प्रथमस्य ते
 प्रजगाः । १८। क स्य वीर इति प्रथमस्य स्वरसाख्यो महत्त्वतीयं
 कथादुभौयं द्वितीयस्य गायत्र्यामेति तृतीयस्य । १९। सामप्रगा-
 थांश्च शस्त्वा कदतः प्रगाथाम् । २०। कं नय्य इति प्रथमे कदू
 न्वस्येति द्वितीय इमा उ त्वा पुरुवसो इति तृतीये वृहत्तस्य
 योनिः । २१। यस्ते वाधिष्ठ इत्युत्तमां परिहाण्यार्वाययमिति च
 प्रथमे^{१३} गायन्ति स्वापादित उडु नखिचतम इति द्वितीय^{१४} इन्द्रं
 विश्वाः सं च ते जग्युरिति तृतीये । २२। इति वृहद्रथन्तरशृङ्गा-
 नाम् । २३। यज्यायथा अपूर्वेति श्रोत्रियः स्वरशृङ्गानाम् । २४।
 यदिन्द्र चित्र मेहेनेति द्वे वा इन्द्र भुज इति तृतीयानुरूपस्य

। १५^{१८} । मत्स्यपायि ते मह इति वा द्वितीयस्य । प्रथमां तृतीयां करोति । १६^{१९} । मत्सि ने वस्यदृष्ट्य इति द्वे वयं म नेति तृतीयानुरूपस्य । १७^{२०} । प्रत्यसौ पिपीपत इति वा तृतीयस्य । चतुर्थीं तृतीयां करोति । १८^{२१} । इममिन्द्र सुप्तं पिबेति द्वे क ईं वेदेति तृतीयानुरूपस्य । १९^{२२} । ॥ ११ ॥

यतो हृदतौकः स्तोत्रियः स्यान्नतो हृदतौको ऽनुरूपः कार्यः । १ । धार्यां शस्त्रा कदतय रथन्तरस्य योनिं प्रथमे हृदतो द्वितीय उभयोस्तृतीये । २ । पूर्वां सर्वत्र रथन्तरस्य । ३ । यमिन्द्र दधिष इति द्वे प्रथमे स्वरानि लेति द्वितीये दाना ऋगो न वारण इति तृतीये । ४ । इन्द्र तुभ्यमित्तमधवन्निति नवानां तिस्रस्त्रिंशो ऽन्वष्टं पूर्वाणि च सूक्तानि । ५ । तृचानि वोद्भृत्योभयामि सूक्तानि । ६ । स्वरयोनिषु चोल्हयोः । ७ । प्रागागुभुभास्तृचादा प्रगाथेनं संशंसति । ८ । प्रथमात्प्राहास्तृतीयमवनानीति हृदद्वयन्तरपृष्ठानाम् । ९ । प्रतिपदस्य स्वरपृष्ठानाम् । १० । स्वरयोनीनां च । ११ । अनुचरप्रभृति समूहान्मध्यमात्प्राहात् । १२ । उद्भृत्य तु वैश्वदेवानामुक्तमानि सूक्तानि तृचं च प्र वः पान्तं रघुमन्यवस्तं प्रदत्ता कदित्येति करोति । १३ । अग्निरिन्द्र इति वा प्रथमे । १४ । प्र ये शुभन्त इति च मास्तम् । १५ । देवान्नुव इति द्वितीये । १६ । उपासानकेति तृतीये । १७ । ॥ १२ ॥

एकविंशस्तोमं हृदस्पृष्टं महादिवाकीर्त्यं वाग्निष्टोमो विषुवान् । १ । पुरादित्यस्यास्तमयात्संस्थाप्यः । २ । उदिते प्रातरनुवाकः । ३ । यथाप्रकृति वा । ४ । अग्निं मन्ये पितरमित्युदिते प्रतिप्रातरनुवा-

कथ्य । ५ । अतं दशशतं विंशतिशतं वानुब्रूयान् । ६ । वासिष्ठमाग्नी-
 सूक्तम् । ७ । सौर्यः पशुरुपासम्भ्यः सवनीयस्य । ८ । चित्रं देवा-
 नामिति पुरोनुवाक्यास्त्रिष्व उत्तरा याज्याः सौर्यस्य । ९ । उपांशु
 । १० । समुद्रादूर्ध्वरित्याज्यम् । ११ । वैष्टुभः प्रउगः । १२ । मध्य-
 माच्छन्दोमाग्नीणि दृषानि प्रथमे चोत्तमं च । १३ । प्रथमाग्नीणि
 । १४ । आग्निने तु भानुमती दृतीयया । १५ । प्र ब्रह्मैतु मदनादिति
 वैश्वदेवम् । १६ । ऐकादिकं वा प्रातःसवनम् । १७ । प्र वो देवाय
 त्वं हि चैतवदिति वा तदाज्यम् । १८ । माधुच्छन्दसश्च । १९ ।
 कथा शुभा त्वं सुमेधं जनिष्ठा उय इति महत्ततोयम् । २० ।
 आयक्त इव सूर्यमिति सोमियोऽस्रयोनी दृहति । २१ । यद्वाव
 दन्त्रेत्यनुरूपः । २२ । महादिवाकीर्त्यं वा । २३ । चित्रं देवानामिति
 सोमियो महादिवाकीर्त्यस्य । २४ । उत्तरे च । २५ । उत्सूर्यो
 दृहदर्थोऽपीति दृतीयानुरूपस्य । २६ । वणस्रहानुदु त्वदर्थमिति
 वा सोमियानुरूपौ प्रगाथौ । २७ । विभ्राड् दृहदिति वा सोमियो
 वि सूर्यो मध्य इत्यनुरूपः । २८ । विद्याहा त्वा सुमनस इति
 वा । २९ । वणस्रहानिति सामप्रगाथः । ३० । यः सवाहा विश्व-
 णिरिति वा । ३१ । रथन्तरस्य योनिं स्रयोनी दृहति । ३२ ।
 उभयोरस्रयोनी । ३३ । महादिवाकीर्त्यं च । ३४ । ॥ १३ ॥

यद्येने पवमाने सामगाः कुर्युः । १ । नाक्रियमाणयोः श्रयेत्
 । २ । दन्त्रः किलेत्युक्त्यमुखीयाः । ३ । जं नो भव चक्षतेति महा-
 दिवाकीर्त्यं । ४ । योर्नय दन्त्रेति सूक्तं स्रयोनी दृहति । ५ । य
 एक दन्त्रश्च इत्यस्रयोनी । ६ । महादिवाकीर्त्यं च । ७ । तमु दृष्टी-

त्पुद्गतद्वयन्तरे । ८ । अभि त्वं मेघम् । ९ । ऋतुर्जनिवीयस्य
 नव शस्त्रा सर्वदरेवा निविदम् । १० । आ सत्यो यातु । ११ ।
 विश्वजित इत्युत्तमां परिश्रिय । १२ । आह्वय दूरोदणं रोहति
 । १३ । संसः शुचिपदिति पच्छो ऽर्धर्चश्चिपच्छो ऽनवानं विपच्छो
 ऽर्धर्चश्चः पच्छः । १४ । उत्तमामुपसंशस्य । १५ । एष प्र पूर्वीः । १६ ।
 पतङ्गमक्तम् । १७ । उदं नः । १८ । इति वैज्रम् । १९ । अथ
 कौपीतकम् । २० । समानमेवमुषीयाथाः । २१ । ऋतुर्जनिवीय-
 स्युद्गतद्वयन्तरे । २२ । तस्यैवेकादश स्त्रयोनी । २३ । नवान्यत्र
 । २४ । एन्द्र याहि हरिभिरिति पञ्चदशोद्गत्य साम्यम् । २५ ।
 बरोरेकादश शस्त्रा निविदम् । २६ । अभूरेक इति साम्यस्य स्याते
 । २७ । ताक्ष्यः पूर्वः पतङ्गात् । २८ । एकशतं निष्केदकम् । २९ ।
 प्रथमास्त्राविचम् । ३० । द्वितीयास्त्रावाशुचिवीचम् । ३१ । षष्ठादार्भ-
 वमाहते । ३२ । देवान्नुव इति वैश्वदेवम् । ३३ । तृतीयाद्वैश्या-
 नरीयम् । ३४ । मूर्धानं मूर्धा दिव इत्यग्निष्टोमसाम्नः स्तोत्रियानु-
 रूपौ । ३५ । वेदिपद इति जातवेदसीयम् । ३६ । आहस्ताः स्त्र-
 सामानः । ३७ । ॥ १४ ॥

विश्वजित्सर्वस्तोमः सर्वपृष्ठो बृहत्पृष्ठो वाग्निष्टोमः । १ । अग्निं
 नर इत्याज्यम् । २ । त्वं हि जैतवदिति बृहत्पृष्ठस्य । ३ । माधुच्छ-
 न्दसः प्रलगः । ४ । चतुर्विंशामथ्यन्दिनः । ५ । वैराजस्य स्तोत्रियानु-
 रूपौ शस्त्रा सर्वपृष्ठे प्रगाथं च रथन्तरस्य योनिं बृहत्तस्य । ६ ।
 अनुधरप्रमृति षष्ठान्तृतीयसवनम् । ७ । कथा देवानामिति वैश्वदेवं
 साम्निकस्य बृहत्पृष्ठस्य । ८ । आनेामद्रौयमेकादश । ९ । सर्वपृष्ठे

विश्रजिति पुरस्तात्प्रातस्तस्य सूक्तस्य हेतैवयामहर्तं शंसति । १० ।
 जगतीशंसमन्यूहम् । ११ । पङ्क्तिशंसं वा न्यूहम् । १२ । अन्यूहं वा
 । १३ । स्वमग्ने यज्जानामित्यग्निष्टोमसाधः स्तोत्रियानुरूपौ स्तोत्रि-
 यानुरूपौ । १४ । ॥ १५ ॥

इति शाङ्खायनसूत्र एकादशोऽध्यायः समाप्तः ।

होत्रकाणाम् । १ । प्रातःमवने कर्म । २ । आ नो मिवा-
वरुणा मित्रं वयं मित्रं ऊवे ऽयं वां मिवावरुणा पुष्यरुणा
चित्प्रति वां सूर उदिते प्र वो मिवाय यदस्य सूर उदिते प्र
मित्रयोश्चा नः शक्तमिति स्तोत्रिया मैत्रावरुणस्य । ३ । आ याहि
सुधुनेन्द्रमिन्द्रायिन इन्द्रेण सं हीन्द्रो दधीच उन्निष्ठभोजसा सह
भिन्धि विद्याः प्र सप्ताजं चर्यणीनां तमिन्द्रं वाजयामसि मह्यं
इन्द्रो य भोजसा युञ्जति वधमिति ब्राह्मणार्चभिः । ४ । इन्द्राग्नी
आ गतं सुतमिन्द्रे अग्ना नमो हृददिचं वामस्य मन्मनसा ऊवे
ययोरिदमिन्द्राग्नी युवामिमे यज्ञस्य हि स्य ऋत्विजेयं वामस्य
मन्मनसा ऊवे ययोरिदमिन्द्रे अग्ना नमो हृदन्तमीषिष्व ता हि
शयन्त इति वाक्छावाकस्य । ५ । ॥ १ ॥

द्विरानप्रभृतिष्वधःसंघातेष्वनुरूपाः अःस्तोत्रियाः समानस्तोत्रि-
येष्वपि । १ । परे वा । २ । नित्यास्तृचान्ग्व्याञ्छत्ताणां पर्यासा
इत्याचक्षते । ३ । प्रति वां सूर उदित इति मैत्रावरुणस्य । ४ ।
काव्येभिरदाभ्येति स्तोत्रिये वा । ५ । सति अःस्तोत्रिये वा । ६ ।
उद्देदमीति ब्राह्मणार्चभिः । ७ । इन्द्राग्नी अवसेत्यच्छावाकस्य
। ८ । अन्तरेणानुरूपं पर्यासं चावापस्यानम् । ९ । एकया द्वाभ्यां
वा स्तोममतिशंसन्ति । १० । भूयसा चिद्यति । ११ । सर्वपृष्ठे ॥
विद्यजिति । १२ । एकया दशमे ऽहनि । १३ । युवं दक्षमा नो
मह्यं रिशादसो यं रजन्ति कथा राधाम ऋजुनीती नो मा
कस्याहुतकद्रु मित्रो नो अत्यंरतिं महि वो महतां सोमस्य
मित्रावरुणा ते नः सन्तु युजः प्र यो वां मित्रावरुणा महि

षीणमित्येकपातिन्यः । १४ । काव्येभिरदाभ्या नो गन्तमिति तृतीयौ । १५ । सप्तचत्वारिंशन्मैत्रावरुणो गायत्र्यो दाशतयीषु तार्क्ष्यं मैत्रावरुणः । १६ । चतुश्चत्वारिंशद्देन्द्राणि गायत्र्याणि तेषां ब्राह्मणाच्छमी । १७ । इहेन्द्राग्रौ उप ह्वये तोशा वृत्रहणेति पश्यसे । १८ । यत्सोम आ सुत इति द्वे । १९ । उप सक्तेष्विथेका । २० । जुषेथां यज्ञमिति सप्त । २१ । षट्चत्वारिंशद्देन्द्राण्यो गायत्र्यो दाशतयीषु तार्क्ष्यमन्वावाकः । २२ । दशमादङ्गः सोमिथा विश्वजिति सर्वशृष्टे । २३ । षष्ठ्याङ्गः सोमिथानुष्टुपाश्वमेतरेषां पश्चान्तां सोमिथाञ्जमिति । २४ । आष्टनागाष्टतप्तोमेयु । २५ । ऊर्ध्वानेकाश्मृतस्य । २६ । पर्याधिः परिदधति । २७ । ॥ १ ॥

माध्यन्दिनेषु विकारः । १ । अन्यानि सुम्नान्युत्तरयोः सवनयोः पर्यासा इत्याचक्षते । २ । द्विप्रका मध्यन्दिनाः । ३ । चतुःस्रक्तान्युक्त्यानि । ४ । अप प्राच इति सदा मैत्रावरुणस्योक्त्यमुखीया । ५ । अंशा अर्धा चत्वार इन्द्र इति द्वितीये । ६ । युष्मन् ते कथा महामिति तृतीये । ७ । प्र प्रो महे महिवृधे भरध्वं यजामह इन्द्रमिति तृतीयौ । ८ । सद्यो वा न इन्द्रो दूरादा न आमादिति चतुर्थे । ९ । प्रो अस्मा उभे यदिह्येति तृतीयौ । १० । गर्भे नु स्रक्ता स्रष्टुतिरिति पञ्चमे । ११ । इन्द्राय हि घौरिति षष्ठम् । १२ । आ नः सुत उप वाजेभिरुक्त्या साधो यामिति षष्ठे । १३ । तद्दीनस्रक्तम् । १४ । मथमे अहे वृक्षाञ्जित्पानौत्थाचक्षते । १५ । यदन्यासोचिथानुष्टुपाभ्यां वृत्तेभ्यश्च तत्प्रदेशे प्रतीयते । १६ । यत्प्रथमपोरङ्गोः ग्रहं सर्वेषां तत्प्रथमे कन्दोमे । १७ । यत्तृतीय-

पञ्चमयोस्तन्मध्यमे । १७ । यच्चतुर्थपष्ठयोस्तदुत्तमे । १८ । त्वं महो
इन्द्र तुभ्यं हेति यव होताहीनसूक्तं शंसित् । १९ । मे इ यत्पित-
रयिष्य इन्द्रेत्येकविंशतिच्छन्दोमेषु पुरस्तात्पर्यासस्य । २० । मा चिद-
न्यद्वि शंसत मा भेम मा अभिभेत्यस्य स्तोत्रियानुरूपौ प्रगाथौ
दशमे ऽहनि । २१ । आ धूर्ध्वम्मा इति च द्विपदा । २२ । ॥ इ ॥

कं नव्य इति ब्राह्मणार्धसिनेऽनुरूपादनन्तरः प्रगाथः कदा-
नैकाहिकस्य स्थाने । १ । ब्राह्मणा न इति चोक्थमुखीया । २ ।
उदु ब्राह्मणीति मदा पर्यासः । ३ । ययं घ त्वा क ईं वेदेति
स्तोत्रियानुरूपौ तृतीये ऽहनि । ४ । प्रथमयोश्च च्छन्दोमयोः । ५ ।
विपर्यस्तौ तु मध्यमे । ६ । यदिन्द्र प्रागपागुदगिति वा स्तोत्रियानु-
रूपौ प्रगाथौ । ७ । अध्वर्यवो भरतेन्द्रायेत्येकादश तृतीये । ८ ।
विद्याः पृतना इति स्तोत्रियः । ९ । तमिन्द्रं जौह्वीमि मस्यपायि
ते महो ऽस्मा अभ्मा इत्यनुरूपः । १० । कदा वषो स्तोत्रं यो
वाषा विवाच इति तृचौ । ११ । य एक इद्व्य इति चतुर्थे
। १२ । इन्द्रो मदाय मदेमदे हीति स्तोत्रियानुरूपौ । १३ । आ
याहि छण्वाम यो न इन्द्राभित इति तृचौ । १४ । यस्मिन्मग्द्व
इति पञ्चमे । १५ । सुरूपकवृमिति स्तोत्रियानुरूपौ । १६ । तया
वयं मधवन्निति तृचम् । १७ । अस्मा इदु प्र तवय इति पष्ठे
। १८ । तदहीनसूक्तम् । १९ । आयन्त इव सूर्यं मग्धू पु शचीपत
इति स्तोत्रियानुरूपौ प्रगाथा उत्तमे च्छन्दोमे । २० । त्वं महो
इन्द्र यो हेत्यहीनसूक्तस्य स्थाने । २१ । इन्द्रं स्तुवेति च्छन्दोमेषु
पुरस्तात्पर्यासस्य । २२ । उदु त्ये मधुमत्तमा उदिन्वस्य रिच्यत

इति स्तोत्रियानुरूपौ प्रगाथौ दशमे ऽहनि । २३ । चिक्रुनेषु
महिष इति वा स्तोत्रियः । २४ । उत्तमा च तमिन्द्रं जोह्वीमि विश्वाः
धृतना इत्यनुरूपः । २५ । रायस्काम इति च द्विपदा । २६ । ॥ ४ ॥

कद्रु न्वस्येत्यश्वावाकस्थानुरूपादनन्तरः प्रगाथः कद्धानैकादिकस्य
स्थाने । १ । उरुं न इति चोक्थमुखीया । २ । अभि तष्टेवेति सदा
पर्यासः । ३ । त्वामिदा वयमेनमिदा ह्य इति स्तोत्रियानुरूपौ प्रगाथौ
। ४ । अपूर्या पुरुतमानौति द्वितीये । ५ । तरणिरित्तरोभिरिति
स्तोत्रियानुरूपौ प्रगाथौ । ६ । य ओजिष्ठ इति द्वितीये । ७ । यो
राजा नकिष्टमिति स्तोत्रियानुरूपौ प्रगाथौ । ८ । सचायोरिन्द्र इन्द्र
सोममिमं पिबेति तृचौ । ९ । यं च त्वे जग्मुरिति चतुर्थे । १० ।
स्वादोरित्येत्या द्वि सोम इति स्तोत्रियानुरूपौ । ११ । यच्चिद्धि
सत्याव यत्त्वं व्रतकृतविति तृचौ । १२ । कदा भुवन् रयस्ययाणीति
पञ्चमे । १३ । उभे यदिन्नेति स्तोत्रियानुरूपा । १४ । विदुष्टे
अस्य वीर्यस्येति तिस्रः । १५ । शंसदङ्गिरिति षष्ठे । १६ ।
तदहीनस्रकम् । १७ । नकिष्टं न त्वा दृष्टन्त इति स्तोत्रियानु-
रूपौ प्रथमे द्वन्द्वे । १८ । उभयं वृणवदिति मध्यमे । १९ ।
यत इन्द्र भयामह इत्युत्तमे । २० । सर्वे प्रगाथाः । २१ ।
इच्छन्ति त्वेति च्छन्दोमेषु पुरस्तात्पर्यासस्य । २२ । अथा वाज-
मिति च द्विपदा दशमे ऽहनि । २३ । ऐकादिकं च पूर्वम् ।
१४ । ॥ ५ ॥

अन्तरेण प्रायणौयोदयनीयौ कद्धान्तौ चोक्थमुखीयाश्चाभि-
तष्टीयं च दृष्टोकारं च बार्हतानाम् । १ । अन्तरेणोक्थमुखीयां

सुक्ते चावापस्यानम् । २ । प्रष्ट्यासूक्तान्यभिप्रेवे । ३ । अहीनसूक्तानां
 स्थाने द्वितीयादङ्गः सूक्तानि । ४ । उत्तरं मैत्रावरुणस्य । ५ ।
 प्रथमात् अथात्स्वरसामस्य । ६ । चतुर्विंशे ऽभिजिति विपुवति वृहत्पृष्ठे
 विश्वजिति महाघते च पष्ठात् । ७ । विश्वजिति सर्वपृष्ठे । ८ । महा-
 नाक्षीमां मैत्रावरुणः स्तोत्रियानुरूपौ सप्रगाथौ । ९ । कहन्नं प्रगाथं
 वैरूपस्य ब्राह्मणाच्छंसौ । १० । रेवतीनामच्छावाकः । ११ । वाल-
 खिल्या अविहता मैत्रावरुणः षट् सूक्तानौऽनिहवं परिधाप्या नो
 विश्वे सजोषस इति च प्रगाथम् । १२ । वृषाकपिमुते कुन्तापमनूर्ध्वं
 ब्राह्मणाच्छंसौ । १३ । द्यौर्न य इन्द्रेत्येवयामहतः स्थाने विष्णुन्य-
 ज्ञमच्छावाकः । १४ । अभूरेक इति सामसूक्तं मैत्रावरुणस्य । १५ ।
 यो जात इति ब्राह्मणाच्छंसिनः । १६ । प्र घा न्वसेत्यच्छावाकस्य
 । १७ । सामसूक्तानि शस्त्राहीनसूक्तानि शस्त्रैकादिकीभिः परिदधति
 । १८ । एकाहभृतस्त्रैकाहिकान्पथ्यामानूर्ध्वमहीनसूक्तैभ्यः । १९ । ॥ ६ ॥

उत्थेषु क्रियमाणेषु वालखिल्या वृषाकपिं विष्णुन्यज्ञमित्युद्धृत्य
 परिशेषान्मध्यन्दिनेषु शंसन्ति । १ । षष्ठादङ्ग उक्त्यानि । २ । अथ
 यदि षष्ठाङ्गिकं तृतीयस्वनमसर्वपृष्ठे ऽहनि प्रदिष्टं स्याद्वितीयादङ्ग
 उक्त्यानि । ३ । परोचपृष्ठे प्रतिशिष्यानि क्रियन्ते । ४ । उद्धृत्य वाल-
 खिल्या मैत्रावरुणः पिवा सुतस्य रश्मि इत्यैन्द्राग्रगाथाञ्जस्त्रा
 । ५ । वृषाकपिमुद्धृत्य ब्राह्मणाच्छंसौऽत्रो मदायेति यक्ष्णीरैऽङ्गीः शंसति
 । ६ । विष्णुन्यज्ञमेवाच्छावाकः । ७ । इति परोचपृष्ठे । ८ । ॥ ७ ॥

अथ विश्वजिच्छिन्ने । १ । ऐकाहिकान्प्रगाथाञ्जस्त्रा वालखिल्या
 वृषाकपिं विष्णुन्यज्ञं नाभानेदिष्टं च सर्वशस्त्राचार्या । २ । चतुर्ष्वचं

पञ्चालपदवृत्तिः स्याद्विवृत्तिः प्रत्यये न्यूह्येवो २ ओ २ इति । ६ ।
तं ब्रह्मा कुन्तापम् । ७ । ॥ १२ ॥

इदं जना उप श्रुत मराशंसं सुविष्यते ।

पथिं सहस्रा मवतिं च कौरम आ रुग्मेषु दग्धे ॥ १ ॥

उक्ता यस्य प्रवाहिणो बधूमन्तो दिर्दश ।

वर्णा रथस्य नि जिहीलते दिव ईयमाणा उपसृशः ॥ २ ॥

एष इषाय मामहे शतं निष्कान्दश सजः ।

चीणि शतान्वर्षतां सहस्रा दश गोभाम् ॥ ३ ॥

प्र रेभासो मनीषा वृथा गाव इवेरते ।

असौत पुत्रका एषामसौत गा इवासते ॥ ४ ॥

प्र रेभ धियं भरस्व गोविदं वसुविदम् ।

देवत्रेमां वाचं श्रीणीहीपुर्नवीरस्मारम् ॥ ५ ॥ १ ॥ १४ ॥

वप्यस्व रेभ वच्यस्व वचे न पक्वे शकुनः ।

नष्टे जिह्वा चर्चरीति चुरो न भुरिजेरिव ॥ १ ॥

इन्द्रः कादमबूधदुत्तिष्ठ वि वरा जरन् ।

ममेदुयस्व चर्चधि सर्वं इत्ते प्रणादरिः ॥ २ ॥

इह गावः प्र जायध्वमिहान्वा इह पूरुषाः ।

इहो सहस्रदक्षिणो ऽपि पूषा नि धीदति ॥ ३ ॥

मेमा इन्द्र गावो रिषयो आसां गोपती रिषन् ।

मासाममित्रयुर्जन इन्द्र मा स्तेन ईशत ॥ ४ ॥

अदिश्रादो दाशराजो ऽमानुषं वि गाहथाः ।

विरूपः सर्वस्मा आसीत्त ह पत्न्याय पत्यते ॥ ५ ॥ १२ ॥ १५ ॥

इह मदो३ इति वैराजन्मूह्यसुक्ता मदे मधोर्मदस्य मदिरस्य
 मदैवो३ ओ३ ओथा मोदैवेति प्रतिगृणाति । ११ । ऋतुर्जनिचो
 । १२ । तमस्य द्यावापृथिवी । १३ । विष्णोर्नु कम् । १४ । प्र वः
 पान्तमन्वसः । १५ । छन्दोमेषु च । १६ । तिस्रस्तु प्रथमे । १७ ।
 भवा मिच इति दृषाच पूर्वमुत्तरधोऽन्धोमयोः । १८ । नू मर्तः
 परे। मावयेत्युत्तमासुहृत्य यष्टे । १९ । यदिन्द्र विच यदिन्द्र ते
 चतस्र इति स्तोत्रियानुरूपौ प्रथमे छन्दोमे । २० । पुरां भिन्दु-
 रिति मध्यमे । पूर्वसृचो ऽनुरूपसृतीया तु प्रथमा । २१ । गायन्ति
 त्वेत्युत्तमे । २२ । ॥ २६ ॥

चतुर्विंशे शस्त्रं प्रथमाऽऽन्धोमात्सर्वेषाम् । १ । यच्चतुर्णां द्वितीय-
 प्रभृतीनां तच्चतुर्णामाभिन्नविकानाम् । २ । तृतीयप्रभृतिभ्यः स्वरसा-
 मसु । ३ । अथ यद्यभिजितं विधुवन्तं दृष्टत्पृष्ठं विद्यजितं महाप्रती-
 यमहरित्युक्त्यानि कुपुंयातुर्विशिकान्युक्त्यानि । ४ । अथ यदि ईधना-
 भिस्रवयोः प्रथमे अह्नौ दशममहरित्युक्त्यानि कुपुंरैकाशिकान्यु-
 क्त्यानि । ५ । उत्तममाभिन्नविकमुक्त्यं कुपुंर्ध्वद्वितीयस्याऽऽसृतीदसवनं
 तन्तृतीयसवनं तन्तृतीयसवनम् । ६ । ॥ २० ॥

इति शाङ्खायनश्रौतसूत्रे द्वादशोऽध्यायः समाप्तः ।

धाम् ।

पूर्वकारिणश्चन्दोगा अध्वर्यवः । १ । ते चेदनुपदिष्टं कुर्युः । २ ।
एतावत्त इष्टीगामानुपूर्व्यं हविषा दैवत उचैरुपाश्रुतायां चाध्वर्यु-
मनुविदधीत । ३ । सोमिषे चन्दोगमहर्षेणे सोमविकारे पृष्ठे
संख्यायां च । ४ । ते चेत्यादं वार्धचं वा विपर्यस्येयुर्न वातिरिक्तं
वा कुर्युर्न तदाद्रियेत । ५ । अथामेव विपर्यसमनुविदधीत । ६ ।
न्यूज्जनीयद्येत्पादो विकर्षेण पूर्येत तस्य संख्याय द्वितीयं न्यूज्ज-
नीयम् । ७ । ऊर्ध्वं तु सरासमानचन्दोमानानि व्यञ्जनानि क्षुपे-
रन् । ८ । ॥ १ ॥

आनीते पशौ मृते ऽनुपाकृते ऽन्यमात्मनेतर्निग्भस्तं कारयेत्
। १ । उपाकृते वेपमाने

यस्माद्ग्रीपावेपिष्ठास्ततो नो अभयं कुह ।

पशून्तः श्रृङ्गोपाय नमो रुद्राय मौस्तुषे ॥

स्त्राङ्गेति जुहोति । २ । यस्माद्ग्रीपावाशिष्ठा इति वाग्यमाने । ३ ।

यस्माद्ग्रीपापलायिष्ठा इति पलायमाने । ४ । यस्माद्ग्रीपा न्यसद-

इत्युपविष्टे । ५ । यस्माद्ग्रीपा संजग्ना इति मृते । ६ । नष्टे मृते

पलायिते वान्यं तद्रूपं तद्देव्यं पशुमात्मने । ७ । मृतस्य वपां

पुरोस्ताशमवदानानीतीतरस्य वपद्वारेषूपपद्यथात् । ८ । ॥ २ ॥

प्रवृत्तेषु मृते प्रयाचेषु तेनैव संस्थाप्यम् । १ । अवदाने नष्टे

दुष्टे विमथिते राज्यं प्रतिनिदधात् । १ । हृदयनाशे ऽन्यमालभेत । २ । यदि च कामयेतातिं विमथितार ऋक्षेयुरिति कुनिदङ्ग यवमन्त इत्याग्नीध्रीये जुहुयात् । ४ । अष्टापद्यां वशायामनूयनश्यायां गर्भस्य त्वचो वषाकूपं फलीकरणानां फालीकरणान्मर्ममति शामित्रे अपयित्वेतरस्य यवद्वारेषु शामित्र एव जुहुयात् । ५ । ॥ ३ ॥

दूये विरुक्षे ऽनपष्ट्ये त्वाङ्गं वज्ररूपमासभेत । १ । पिशङ्गरूपः सुभरो वयोधास्तन्मसुरीपमध पोषयिषु देवस्त्वष्टा सविता विश्वरूप इति पुरोनुवाक्याः । २ । प्र स्र महे सुश्रवणाय प्रयमभाजं देव तष्ट्यर्धं वाहत्वमानसिति थाज्याः । ३ । ॥ ४ ॥

ज्ञानविषये विदिषाणयोः सुखयोरज्ञेः संनिपातनं संभव इत्या-
चक्षते । १ । पूर्वं प्रातरनुवाकमुपाकृत्य पूर्वं संस्थापयेयुः । २ । पुन-
मिद्वे जुहुयुः । ३ । भविष्यायोपवेणाय गायत्री छन्दसे ऽभिभृत्यै
स्वाहेति प्रातःसवने । ४ । षिष्टुभे छन्दस इति माध्यन्दिने । ५ ।
जगत्यै छन्दस इति तृतीयसवने । ६ । अध्वर्युं मृतमिच्छन्प्राजा-
पत्याभिस्त्रिष्टभिरध्वर्युः प्रातःसवने जुहुयात् । ७ । होतारं होता
माध्यन्दिने । ८ । उद्गातारमुद्गाता तृतीयसवने । ९ । ब्रह्मार्णं ब्रह्मानु-
सवनम् । १० । यजमानं यजमानो ऽनुसवनम् । ११ । सर्वाग्मता-
निष्कन्तः सर्वे ऽनुसवनम् । १२ । वृद्धयन्तरे कुर्युः । १३ । आभौ-
कमाभीश्रवमभिनिधनमभीवर्त च । १४ । कयाशुभीयं मरुत्वतीयम् ।
१५ । मजनीयं नियोत्वयम् । १६ । विद्वयो वैश्वदेवम् । १७ । पूर्वेषु
संस्थापयन्मूततां संस्थां कुर्वीत । १८ । अतिरात्रं कुर्वाणेषु विराचम् ।
१९ । विराचं कुर्वाणेषु विराचम् । २० । तस्यां वा संस्थायां

भृयमौर्दचिणः दद्यात् । २१ । सवन्यो वा विहरन्ति वायुरा-
काशय । २२ । ॥ ५ ॥

क्रीते सोमे उपहृते जननिनयन्कालमन्यमाहृत्याभिपुण्यात् । १ ।
सोमाहाराय सोमतिक्रविणे वा किञ्चिदद्यात् । २ । अनधिगम्यमाने
पूतीकाञ्छ्वेतपुध्याण्जुनानि सुशान्वाभिपुत्य^३ प्रतिदुहा प्रातःसवने
शीलीयाच्छ्वेतेन माध्यन्दिने दध्ना तृतीयसवने । ३ । एकां गां
दक्षिणां दत्त्वाध्वयादुदेत्य पुनर्दोषेत् । ४ । तत्र कतुदक्षिणा दद्यात्
। ५ । एतदेव । ६ । अभिदग्धे पञ्च गा दक्षिणा दद्यात् । ७ । ॥ ६ ॥

प्रातःसवनात्सोमे उत्तिरिक्ते । १ । अस्ति सोमो अयं सुत इति
सोत्रियानुरूपौ हेतुः । २ । ऐन्द्रावैष्णवीभिः सोममतिप्रंसेत् । ३ ।
ऐन्द्रावैष्णवी याज्या । ४ । इन्द्रमिन्द्रायिभेः बृहदतो देवा अवन्तु ॥
इति पद । ५ । उत्तमया परिधाय विष्णोः कर्माणि पश्यतेति
यजति । ६ । ॥ ७ ॥

माध्यन्दिनादतिरिक्ते । १ । बल्लभानुदु त्यद्वर्णतमिति सोत्रि-
यानुरूपौ प्रगाथौ । २ । ऐन्द्रावैष्णवीभिः सोममतिप्रंसेत् । ३ ।
ऐन्द्रावैष्णवी याज्या । ४ । ॥ ८ ॥

तृतीयसवनादतिरिक्ते । १ । प्र तप्ते अद्य शिपिविष्ट प्र तद्विष्णु-
रिति सोत्रियानुरूपौ । २ । ऐन्द्रावैष्णवीभिः सोममतिप्रंसेत् । ३ ।
ऐन्द्रावैष्णवी याज्या । ४ । ॥ ९ ॥

आश्विनादतिरिक्ते । १ । आश्विनीभिः सोममतिप्रंसेत् । २ ।
आश्विनी याज्या । ३ । अस्तुतं चेत्पर्यायैरभियुञ्चेत् पद्मभिः सोमै-
र्होत्रकेभ्यः श्रुवते । ४ । ते सोत्रियानुरूपान्ज्वस्त्रोक्त्यमुखामां जग-

तीर्णां च द्वे द्वे शंभेयुः । ५ । नित्याः परिधानीयाः । ६ । कृत्स्नैर्वा
प्रथमैः पर्यायैः । ७ । होत्रे वा प्रथमानां पर्यायाणाम् । ८ । मैवा-
वरुणाय ब्राह्मणाच्छंसिने च मध्यमानाम् । ९ । अच्छावाकायोक्त-
मानाम् । १० । चीष्वाग्निं पष्टिशतानि । ११ । ॥ १० ॥

यदि दीक्षितः प्रमीयेत दग्ध्वाग्न्यीन्मुपगच्छ पुंश्च भ्रातरं वा
दीक्षयित्वा सह यजेरन् । १ । अभिपुत्र्य वा राजानमगृहीत्वा
पहान्दक्षिणापरक्षां वेदिशोखामभ्यिक्तुम् निधाय तस्मिन्देवे सार्ष-
राज्ञीभिः पराषीभिः स्तुवते । २ । मार्जालीयदेशे वा । ३ । विः
प्रसव्यं मार्जालीयं परियन्ति सव्यानूरुनपात्राणाः । ४ । सार्षराज्ञी-
र्हता निगदेत् । ५ । अशंसितं स्तोत्रम् । ६ । ऐन्द्रवायवाद्या यहाः
। ७ । संवत्सरे ऽस्यीनि याजयेयुः । ८ । स्तोत्रेस्तोत्रे ऽभ्यिक्तुम्मुप-
निदधति । ९ । मार्जालीये भक्षाग्निनयन्ति । १० । ॥ ११ ॥

कलशे दीर्णे^१ विधुं दद्राणमिति वषट्कारनिधनेन ब्राह्मणाच्छंसिने
स्तुवते । १ । पूर्वस्तृषो ऽगुरुपः । २ । यावणि दीर्णे^२ वृषस्य त्वा
श्वसयादीवमाणा इति द्युतानेन मादतेन ब्राह्मणाच्छंसिने स्तुवते
। ३ । उत्तरो ऽगुरुपः । ४ । ऐन्द्रवैष्णवीभिः स्तोममतिशंसेत् । ५ ।
ऐन्द्रवैष्णवी धान्या । ६ । अभ्युञ्जीतं नाराशंसं

ऋताऋतस्य ऋपतं ऋतस्य वाऋतस्य च ।

अऋतस्य ऋतस्य सेन्द्राग्नौ अथ सोमस्य ॥

स्वाहेत्यन्तःपरिधिं भस्मनि जुहोति । ७ । उपवाते नाराशंसे^{१०} च
जघन्यं यत्नं गृहीयान्तस्य ऋतस्याप्यकमवनयेत्प्रजापतये स्वाहेति
। ८ । दुष्टं सोमं प्राजापत्याभिष्वतष्टभिरध्वयुंरुत्तरार्धपूर्वार्धं उपरवे

ऽवनयेत् । ^{१२} । छत्तं वेदममृतमसाद्यभागमिति ध्यायन्नवष्टस्य
 भक्षयेदिन्दुरिन्द्रमवागात्तस्य त इन्द्रविन्द्रपौतस्योपहृतस्योपहृतो भक्ष-
 यामीति । ^{१३} । हिरण्यगर्भं इत्यभुपाकृते चमसे जुहुयात् । ^{१४} ।
 अवच्छाद्य च निर्हरेत् । ^{१५} । य ऋते चिदिति ह्यचेन महावीरं
 भिन्नमनुमन्त्र्य ^{१६}

अथस्त्रिंशत्तन्त्रवो ये वितत्रिरे य इमं यज्ञं स्रधया भजन्ते ।
 तेषां छिन्नं समिमं दधामि स्वाहा चर्मो अणेत्तु देवान् ॥
 यज्ञस्य दोहो विततः पुरुषा सो अष्टधा दिवमन्वाततान ।
 स यज्ञं धुस्य महि मे प्रजायै रायस्योषं विद्यमायुरग्रीय ॥
 स्वाहेति चाहुती जुहोति । ^{१७} ॥ १९ ॥

यदि सत्ताय दीक्षितो ऽथ साम्युत्तिष्ठेत्सोममपमग्न्य राजानं
 विद्यजितातिरात्रेण यजेत सर्वसोमेन सर्वष्टेन सर्ववेदसदक्षिणेन
 । १ । आगूर्य वा । २ । ॥ १९ ॥

आहिताग्नय इष्टप्रथमयज्ञा दीक्षिता गृहपतिमग्नदद्याः सत्त-
 मासीरन्दोता मैत्रावरुणो ऽच्छावाको यावत्सद्वद्वा ब्राह्मणाच्छंभी
 पोताग्रीध उद्गाता प्रस्रोता प्रतिहर्ता सुप्रज्ञाण्यो ऽध्वर्युः प्रतिप्रस्थाता
 नेष्ट्रोन्नेता । १ । आर्त्विज्यस्याविप्रतिषेधेनाशक्नो यौगपद्ये । २ । दीक्ष-
 णानुपूर्व्येण सर्वेषां याजमानम् । ३ । मुख्यः कुर्यात्परार्यानि । ४ ।
 कल्पविप्रतिषेधे भूयसां साधर्म्यम् । ५ । ऊतेषु दाक्षिण्येषु दक्षिणा-
 पथेन कृष्णाग्निनानि धून्वन्तो ऽहरहरित्याग्रेज्युरिदमहं मां कल्याणै
 कीर्त्यै स्वर्गाय लोकायामृतत्वाय दक्षिणां नयानीति । ६ । उक्त्याय
 चाग्निष्टोमः सदसदक्षिणः षष्ठश्चमनीयः । ७ । साधारणं हैके षष्ठश्चम-

नीयम् । ८ । द्वादशाहप्रभृतीत्या चत्वारिंशद्राचादेकोत्तराणि रात्रि-
मन्त्राणि तेषु नित्यः । ९ । द्वादशाहो यैरहोभिर्विवर्धते तान्मुदाह-
रिष्यामः । १० । ॥ १४ ।

एकाहार्थं महाप्रतमाहवन्ति । १ । सर्वसोमं वातिरावम् । २ ।
अन्तरेण पृष्ठं हन्द्दोमांश्च । ३ । अहार्थं गोआद्युधौ । ४ । द्वितीयं
तृतीयं चाभिप्रविके प्रतीयेतैतस्यां चोदमायाम् । ५ । अहार्थं चोषि
पूर्वाह्णाभिप्रविकानि । ६ । चतुरहार्थं महाप्रतचतुर्यानि । ७ । पञ्चा-
हार्थं पञ्च । ८ । यलहार्थं षट् । ९ । सप्ताहार्थं महाप्रतसप्तमानि
। १० । एतेन न्यायेन तांतां सङ्ख्यां पूरयन्ति । ११ । अन्तरेण
प्रायणीयं पृष्ठं चैतेषां स्थानम् । १२ । ऊर्ध्वं तु दशमादङ्गो
महाप्रतस्य स्थानम् । १३ । ॥ १५ ।

अथैतान्यपवदन्ति । १ । अभिप्रवो ऽभिजिद्विजितौ चागन्तूनि
विंशतिराचः । २ । अभिप्रवो ऽतिराचो दावभिप्रवावित्येकविंशतिराचः
पूर्वः । ३ । पृष्ठः स्वरषामानो विषुवानावृत्ताः स्वरषामानस्तयस्त्रिं-
शारम्भणः पृष्ठ इत्युत्तरः । ४ । पृष्ठसोमः यलहः ^{१०} ययस्त्रिं-
शमहरनिरुक्तम् ^१ तस्य कण्ठरयन्तरं माध्यन्दिने ^७ ययस्त्रिंशं निरु-
क्तम् ^८ विणवम् ^९ द्वे एकविंशे ^{१०} विणवम् ^{११} ययस्त्रिंशं निरु-
क्तम् ^{१२} ययस्त्रिंशमहरनिरुक्तम् ^{१३} ययस्त्रिंशारम्भणः पृष्ठसोमः य-
लहः ^{१४} विवदहरनिरुक्तम् ^{१५} ज्योतिष्टोमो ऽग्निष्टोमः ^{१६} इति
चतुर्विंशतिराचः संसदामयनमित्याचक्षते । १७ । ॥ १६ ॥

* *Comm.* इति चतुर्विंशतिराचः संसदामयनमित्याचक्षते । इति सूत्रच्छेदः ।
ययमययमे ।

पञ्चाभिप्रविकानि चिरुपेत्य विश्वजितिराच एष एव पञ्चाज्ञो
 दशराच इति चयस्त्रिंशद्राचः । १ । चतुर्विंशमभिप्रवः षष्ठ्यो नवाज्ञो
 गोआयुषी दशराचो महाव्रतमिति सप्तचिंशद्राचः । २ । चतुर्विंशं
 चयो ऽभिप्रवाः । ३ । अभिजित्स्वरसामानो विपुवानावृत्ताः स्वरसा-
 मानो विश्वजितः । अभिजित्प्रवृत्ति नवराच इत्याचरते । अभि-
 प्रवो गोआयुषी दशराचो महाव्रतम् । इत्येकाक्षपञ्चाशद्राचः । संव-
 त्तरसंमितः । ४ । ॥ १७ ॥

अथैकषष्टिराचे । १ । अभितो नवराचं षष्ठ्यौ । २ । तयोरावृत्त
 उत्तरः । ३ । न्यायकृत्तः शतराचः । ४ । अर्धपञ्चदशाभिप्रवाक्षेर्वा
 प्रथमस्यज्ञो दशराचो महाव्रतमिति । ५ । ॥ १८ ॥

सप्तदश नवामयनस्य दीक्षाः । १ । द्वादश वा । २ । तैषस्या-
 मावास्याया एकाह उपरिष्टाद्दीक्षेन्माघस्य वा । ३ । तेषां माघस्या-
 मावास्यायामुपवसथः फाल्गुनस्य वा । ४ । द्वादश दीक्षाः कुर्वा
 णश्चतुरश्रे पुरस्तात्पौर्णमास्या दीक्षेन् । ५ । तेषां ज्यौत्स्वस्य पञ्चन्यां
 प्रसवः । ६ । प्रायणीयमतिराचमुपेत्य ^७ चतुर्विंशं च ^८ षष्ठ्यपञ्चमा-
 चतुरो ऽभिप्रवानुपयन्ति । ^९ । स मासः । ^{१०} । तथाद्युक्तापञ्च
 मामानुपेत्य ^{११} षष्ठ्यष्टम्युक्ताभिप्रवानुपयन्ति । ^{१२} । नवराचं च । ^{१३} ।
 ऊर्ध्वं विश्वजितः प्रष्ट्यारम्भणान्मासानुपयन्ति । ^{१४} । प्रष्ट्याभिप्रवौ
 चाप्यहमावर्तेते । ^{१५} । वैश्वदेवसूक्तानि चोत्तमानामाभिप्रविकानाम्
 । ^{१६} । षष्ठ्यमुपेत्य धीनभिप्रवान् । १७ । स मासः । ^{१७} । षष्ठ्य-

मुपेत्य चतुरो ऽभिप्रवान्। तथायुक्तांचतुरो मासानुपेत्य^{१८} चीन-
भिप्रवानुपयन्त्यायुगं दशराचं महाप्रतमतिराचं च । १९। इति
गवामयनस्याहर्योगः । २०। तत्प्रकृतीनि संवत्सरसत्ताणि । २१।
तेषु विकारो ऽन्यव दशराचात् । २२। पृष्ठस्याभिप्रवः स्थाने
तदभिप्रवायनम् । २३। ॥ १८ ॥

उत्सर्गिणामयने । १। यानि पौर्णमासीभिः सुत्यान्यहानि मनि-
पतेयुस्तान्युत्सृजेरन् । २। उभाभ्यां वा दर्शपूर्णमासाभ्याम् । ३। एक-
धिकं वा स्तोमं कुर्वीरन् । ४। एकैकां वा स्तोत्रियाणामुत्सृजेरन्
। ५। शत्याणाम् । ६। यजुषां च । ७। अहस्तृजमानाः प्राजा-
पत्येन तदहः पशुना यजेरन् । ८। यद्देवतो वा सवनैयः स्यात्
। ९। तत्र पशुतन्त्रे हवींश्चत्वारिंशदयन्ति । १०। तेषां स धर्मो
यः पशुतन्त्रे चोद्यमानानाम् । ११। परस्याहुः स्तोत्रियाननुरूपा-
न्कुर्वीरन् । १२। यथार्थमतिप्रियः । १३। उत्थाय च द्वादशाह-
मासीरन् । १४। उभयोरुत्सृजमानाः संसदामयनम् । १५। ॥ २० ॥

आदित्यानामयने । १। चित्रपक्षदशावभिप्रवन्तोमौ पूर्वस्तिःप-
टले । २। पक्षदशचित्रता उत्तरस्तिन् । ३। मध्येष्टयाय मासाः
। ४। पक्षे मासि चीनभिप्रवानुपेत्य पृष्ठमुपयन्ति नवराचं ॥ । ५।
अभिजितः स्थाने दृश्यति सवम् । ६। इन्द्रस्तोमं विद्यजितः । ७।
पृष्ठमुपेत्याभिप्रवं च^८ ब्रूहस्पत्यन्दसं दशराचं । ९। चित्रस्तो-
ममग्निष्टोमसंस्थम् । १०। उद्भिद्वसभिदौ च । ११। मध्येष्टवांचतुरो
मासानुपेत्य^{१२} मध्येष्टवावभिप्रवा उपयन्ति । १३। गोत्रायुषी
। १४। इन्द्रोमदशाचं च । १५। ॥ २१ ॥

अङ्गिरसामयने । १ । विष्टदभिप्रवक्तोमः । २ । पृथ्वाग्भ्यान्मा-
सानुपयन्ति पूर्वस्मिन्पटले । ३ । पृथ्योदयानुत्तरस्मिन् । ४ । आयु-
र्गाम् । ५ । समानमन्यदादित्यानामयनेन । ६ । ॥ २२ ॥

दृतिवातवतोरयने । १ । पृथ्व्यस्तोमानामेकैकेन मासम् । २ ।
महाव्रतं विपुवान् । ३ । आद्यन्तानां पृथ्व्यस्तोमानामेकैकेन मासम्
। ४ । अतिरात्रावभितः । ५ । अग्निष्टोमा मध्ये । ६ । दशदशौ सव-
त्सरः । ७ । दादशौ विपुवान् सर्पसत्तस्य । ८ । ॥ २३ ॥

मार्गं दौष्टाः कौण्डपायिनामयनस्य । १ । जीत्वा राजानमुप-
गच्छोपसद उपेत्याग्निहोत्रेण मासम् । २ । दर्शपूर्णमासाभ्यां मासम्
। ३ । चातुर्मास्यपर्वणामेकैकेन मासम् । ४ । चित्तप्रभृतीनां पद्यानां
पृथ्व्यस्तोमानामेकैकेन मासम् । ५ । अष्टादशाक्षं चयस्त्रिंशेन^६ दशरात्रं
महाव्रतमतिरात्रं चेति ।^७ यो होता सो ऽध्वर्युः स पोता ।^८
यो नैषाधर्युः स ब्रह्मा स प्रतिहर्ता ।^९ य उज्जाता सो ऽष्वा-
वाकः स नेष्टा ।^{१०} यः प्रसोता स ब्राह्मणाष्कंसौ स यावन्तु
।^{११} यः प्रतिप्रस्थाता सो ऽग्नौत्स उन्नेता ।^{१२} सुत्रच्छाण्डः सुत्र-
च्छाण्डः ।^{१३} गृहपतिर्दक्षपतिः ।^{१४} देशकालसंनिकर्षे ऽवैदेश्या-
प्रधानस्य व्रतं नयेत् ।^{१५} यथादेशमितराणि ।^{१६} एकाहः
संघातमापद्यमानो लभेत तायमानरूपाणि ।^{१७} सांघातिका-
देकाक्षीभवतो निवर्तेरन् ।^{१८} अयं यज्ञीयातिप्रैषः सपुरोनुवाक्यः
श्वः श्रोत्रिया होषकाणां कदन्त उक्त्यमुखीयाद्याभितष्टीयमिति
तायमानरूपाणि ।^{१९} गवामेवायनस्याध्वर्योगः ।^{२०} ॥ २४ ॥

चतुरो मासान्दौष्टाः । १ । चतुर उपसदः । २ । चतुरः सुव-

नूतीति । ६ । गवामयनस्य प्रथमोत्तमौ मासौ । ४ । अष्टाविंशिनौ
च^६ विपुर्वास्तु । ५ । तत् पुनरुक्ततापश्चितमित्याचचते । ६ । ॥ १५ ॥

संवत्सरं दीक्षाः । १ । संवत्सरमुपसदः । २ । संवत्सरं सुचन्तीति
। ३ । तत्तापश्चितमित्याचचते । ४ । ॥ १६ ॥

चीर्गसंवत्सरान्दीक्षाः । १ । चीर्गुपसदः । २ । चीर्गसुचन्ति । ३ ।
इति महातापश्चितम् । ४ । अभ्यासो षड्संवत्सरे गवामयनस्य । ५ ।
संहार्यान्वा परिहास्य । ६ । अतिराचः सहस्रमहान्यतिराचो ऽग्नेः
सहस्रसायम् । ७ । ॥ १७ ॥

गवामयनं प्रथमः संवत्सरः । १ । अथादित्यानाम् । २ । अथा-
ङ्गिरसाम् । ३ । चिर्मावत्सरं प्रजातिकामानाम् । ४ । चित्प्रमृशनीनां
चतुर्णां पृष्ठपक्षोमानामेकैकेन चीर्ग्लीर्गसंवत्सरान्प्रजापतेर्द्वादशसंवत्सरम्
। ५ । एतेषामेवैकैकेन नवनव ज्ञातयानां षट्त्रिंशत्संवत्सरम् । ६ ।
एतेषामेवैकैकेन पञ्चविंशतिः पञ्चविंशतिः साध्यानां शतसंवत्सरम् । ७ ।
एतेषामेवैकैकेन पञ्चपञ्च पञ्चाशतो विश्वसृजां सहस्रसंवत्सरम् । ८ ।
॥ १८ ॥

सरस्वत्या विगमने दीक्षा सरस्वतानाम् । १ । कौत्वा राजान-
सुपनद्गोपसद उपेत्य^२ । प्रायणीयमतिरात्रमुपेत्य^३ । इष्टा सांनाय्ये-
भाध्वर्युः शम्यां परास्य^४ । तत्र गार्हपत्यं निधाय^५ षट्त्रिंशत्प्रक्रमे-
न्वाहवनीयमभ्यादधाति । ६ । अक्रीवसदः । ७ । तथाग्नीधम् । ८ ।
उलूखलबुधो यूपः । ९ । नोपरवान्खनन्ति । १० । तमेतमापूर्यमाण-
पक्षमामावासेन यन्ति । ११ । तेषां पौर्णमास्यां गौरवयसो वृहत्सामा
। १२ । तमेतमपचीयमाणपक्षं पौर्णमासेन यन्ति । १३ । तेषाममा-

વાહ્યાયામાયુરુક્થ્યો રચન્તરમામા ।^{૧૪} પ્રતીપં પૂર્વેણ પલમા યન્તિ
 ।^{૧૫} ઓનપ્વિચયં ચહં નિરુણ્ય ।^{૧૬} તદસ્થાનીકમશ્ચિન્પદ ઇત્ય-
 પોનપ્વિચય ।^{૧૭} અણ્યે દૃષદત્યાઃ ।^{૧૮} સરસ્વતીમપિ યન્તિ
 ।^{૧૯} શતે ગોમૃષભમણુસૃજન્તિ ।^{૨૦} યદા સહસ્રં મંપચતે ડ્યો-
 ત્યાનમ્ ।^{૨૧} સર્વેષુ લોપહતેષુ ।^{૨૨} યદ્દપતૌ વા મૃતે ।^{૨૩} જ્ઞાતં વા પ્રસવણં ગ્રાણ્યાગ્નયે કામાયેષ્ટિં નિર્વપન્તિ ।^{૨૪} તસ્માદ્ધર્મા
 ચ પૌરુષીં ન ધેનુકે દત્વા કારપચ્ચં પ્રતિ યમુનામવમ્થમભ્યવ-
 યન્તિ ।^{૨૫} ઇતિ મિચાવરુણયોરચનમ્ ।^{૨૬} અતિરાત્રો ડમિ-
 નિદિવ્યજિતૌ ગોઆયુષી દન્દ્રુલુચી અતિરાત્રઃ ।^{૨૭} ઇતીન્દ્રાગ્ન્યોઃ
 ।^{૨૮} અતિરાત્રો ઓતિર્ગૌરાયુર્વિચજિદમિજિતાવિદ્રુલુચી અતિ-
 રાત્રઃ ।^{૨૯} ઇત્યયંઘ્રઃ ।^{૩૦} સંવત્સરં ગ્રાહ્યણસ્ય ગા રહેત્ ।^{૩૧} સંવત્સરં ઘર્ણે ગૈતંધવે ડમિનિન્ધીત ।^{૩૨} સંવત્સરે પરીણશ્ચમી-
 નાધાય દૃષદત્યા દલિણેન તીરેણાગ્નેધેનાઘાકપાલેન શમ્યાપરાસે-
 શમ્યાપરાસે યજમાન ઇતિ ।^{૩૩} ત્રિઃ સર્વા પ્રતિ યમુનામવમ્થ-
 મભ્યવયન્તિ ।^{૩૪} ઇતિ દાર્પદ્રુતમ્ ।^{૩૫} અતિરાત્રઃ સહસ્રં વિવૃતઃ
 સંવત્સરા અતિરાત્રઃ પ્રજાપતેઃ સહસ્રસંવત્સરં સહસ્રસંવત્સરમ્ ।^{૩૬}
 ॥ ૨૮ ॥

ઇતિ શાહ્યાયનશ્રીતસુત્રે ત્રયોદશો ડધ્યાયઃ સમાપ્તઃ ।

श्राम् ।

एकाहेस्वहीनेषु च प्रकृतेर्विकारः । १ । यस्मिन्नहनि यदहः प्रदि-
श्येत सवर्गं वा सद्योचं तत् । २ । ऐकाहिकमनादेशे । ३ । ॥ १ ॥

अन्याधेयेन ब्रह्मवर्चसकामो यजेत । १ । तस्याष्टास्रष्टासु स्तोत्राणि
। २ । अष्टादश गायत्री । ३ । तेजो ब्रह्मवर्चसं गायत्री । ४ । रघ-
न्तरं वृद्धम् । ५ । ब्रह्म रघन्तरम् । ६ । अग्निष्टोमो यज्ञः । ७ । ब्रह्म
वा अग्निष्टोमः । ८ । एतेन चिःसृष्टेन ब्रह्मणा तेजो ब्रह्मवर्चसमा-
प्नोति । ९ । दक्षकृतं ब्रह्मम् । १० । विष्टुवा अश्वमश्वं पानं खाद-
यन्ति तस्य सर्वस्याप्तौ । ११ । चतुर्विंशतिर्दक्षिणा । १२ । चतुर्विंशतिर्वै-
श्वत्सरस्यार्धमासाः श्वत्सरस्यैवाप्तौ । १३ । तस्याग्नये पवमानाय पाव-
काय शुचये इति पञ्च उपालम्भ्याः सवनीयस्य । १४ । आदित्या
वशानुबन्धाया उपालम्भैर्विधा । १५ । तद्यदेवं पञ्चो नियुक्ता
भवन्ति नेदम्याधेयादयानीति । १६ । तस्य प्रातः सवनीयाननु पुरो-
लाभानग्नये पवमानायाष्टाकपालं पुरोलाभं निर्वपति । १७ । माध्य-
न्दिनीयाननु पुरोलाभानग्नये पावकाय । १८ । क्षतीयसवनीयाननु
पुरोलाभानग्नये शुचये । १९ । आवपनं वै सवनीयाः पुरो-
लाभाः । २० । आवपन एव तदावपति । २१ । अथ यदादित्या वशानु-
बन्धाया उपालम्भ्या भवत्यदिर्दिं वा अश्वम्याधेयं संतिष्ठते । २२ ।
या श्वम्याधेयस्य संस्था तामेव तद्यज्ञस्य संस्थां करोति । २३ । ॥ २ ॥
एवं पञ्चः पुरोलाभाश्चावायात्यन्ते हविर्यज्ञेषु सोमेषु । १ ।

तस्य शस्त्रम् । २ । यदाहिष्ठमिति दृष्टमाज्यम् । ३ । माधुच्छन्दसः
 प्रउगः । ४ । त्रयस्तयस्तृचा होत्रकाणां प्रातःसवने स्तोत्रियानुरूपौ
 पर्यामस्य । ५ । इन्द्र मरुत्व इह पाहि सोममिति दृष्टं मरुत्वतीयम् । ६ ।
 नृणामु त्वा नृतमं गीर्भिर्हव्यैरिति दृष्टं निष्क्रेवत्यम् । ७ ।
 अध्वर्यो वीर प्र महे सुतानामिति दृष्टं मैत्रावरुणस्योक्तमुखीयम् । ८ ।
 पूर्वं ब्राह्मणाच्छंसिः । ९ । उत्तरमश्वावाकस्य । १० । पर्या-
 सानामुत्तमान् । ११ । उदु य देवः सविता हिरण्यया^{१२} घृतवती
 सुवनानाम्^{१३} । इन्द्र चभुभिर्वाजवह्निः^{१४} । स्वस्ति नो मिमीताम्^{१५} । वैशा-
 नरं मनसा^{१६} । प्र यन्तु वाजाः^{१७} । समिद्धमग्निं समिधा गिरा
 गृण^{१८} इति । दृष्टानि वैश्वदेवाग्निमावृतयोः सुक्तानां स्थाने ।^{१९}
 दृष्टकृत्प्रमित्येतस्यां चोदनायामेतच्छस्त्रं प्रतीयेत ।^{२०} । ऐकाहिकं
 वा दृष्टकृत्प्रम् ।^{२१} । एतेनाग्निहोत्रौ व्याख्यातौ ।^{२२} । आग्नेयं पयः
 पूर्वमग्निन् ।^{२३} । सौर्यमुत्तरमग्निन् ।^{२४} । पशू च ।^{२५} । प्राजापत्या
 वशानूबन्ध्याया उपालम्भैर्वविधा ।^{२६} । ॥ ३ ॥

पुनराधयेन तेजस्कासौ यजेत । १ । तस्य पञ्चसुपञ्चसु स्तोत्राणि
 । २ । पञ्चपदा षड्भिः । ३ । पाङ्क्तौ वै यज्ञः । ४ । यज्ञस्यैवाष्टौ । ५ ।
 सर्वश्रेयादग्निष्टुतः शस्तम् । ६ । ॥ ४ ॥

दर्शपूर्णमासावन्नाद्यकामस्य । १ । इत्यादधावाग्रयणः सोमेष्टि-
 थाप्रवर्गः । २ । दाक्षायणयज्ञास्तत्वारः सर्वकामस्य । ३ । महायज्ञश्च
 । ४ । तस्मिंश्चातुर्मास्यहवींश्चत्वायात्यन्ते । ५ । पञ्चवस्य पर्वदेवताभ्यः
 । ६ । एककपालदेवताभ्यश्चानूबन्ध्याया उपालम्भ्या एवविधाः । ७ ।
 अतिरात्रौ यज्ञः । ८ । ॥ ५ ॥

प्रजापतिर्ह प्रजातिकामस्तपस्तप्नैतं यज्ञक्रतुमपश्यद्वैश्वदेवम्^१ । तमा-
 हरत् । तेनायजत^२ । तेनेष्टा प्राजायत^३ । तेन प्रजातिकामो यजेत
 ।^४ । वैश्वदेवः पशुरुपालम्भः सवनीयस्य ।^५ । क्षत्राष्टयिवीया
 वशानूबन्धाया उपालम्भैर्विधा ।^६ । चिदतः शस्त्रम् ।^७ । दृच-
 क्लृप्तं वा ।^८ । अश्वद्यादुदेत्योदवमानौययेष्टा मुनिसत्तेष्टा यजमान
 आसी ऽहरदसतुरो मासानाग्नेय्याग्नावैष्णव्या वान्तरालेषु ।^९ । सैव
 तच्च दौजा ।^{१०} ॥ ६ ॥

वैश्वदेवेन वै प्रजापतिः प्रजा अमृजत^१ । ताः सृष्टा अमृता
 वरुणस्य यत्राञ्जवुः^२ । ताः वरुणो वरुणपाशैः प्रत्यमुचत्^३ । ताः
 प्रजाः प्रजापतिं पितरमेत्योपाधावन्^४ । उप तं यज्ञक्रतुं जानीहि
 येनेष्टा वरुणपाशेभ्यः सर्वस्माच्च पाप्मनः संप्रमुच्येमहीति^५ । तत एतं
 प्रजापतियतुर्थे मासि चिरात् यज्ञक्रतुमपश्यद्वरुणप्रघासम्^६ । तमा-
 हरत् । तेनायजत^७ । तेनेष्टा वरुणमप्रीणात्^८ । स प्रीतो वरुणो
 वरुणपाशेभ्यः सर्वस्माच्च पाप्मनः प्रजाः प्रामुचत्^९ । प्र च वा अस्य
 प्रजा वरुणपाशेभ्यः सर्वस्माच्च पाप्मनः संप्रमुच्यते च एवंविद्वावरुण-
 प्रघासैर्यजते ।^{१०} । उक्थ्यो भवतः ।^{११} । वारुणः पशुरुपालम्भः
 सवनीयस्य पूर्वस्मिन् ।^{१२} । मारुत उत्तरस्मिन् ।^{१३} । काशी वशानू-
 बन्धाया उपालम्भैर्विधा ।^{१४} ॥ ७ ॥

ताः प्रजाः प्रजापतिमब्रुवन्कसौ नु नो ऽत्राद्याथासृष्टा इति^१ । तत
 एतं प्रजापतियतुर्थे मासि चिरात् यज्ञक्रतुमपश्यत्साकमेधम्^२ । तमा-
 हरत्^३ । तेनायजत^४ । तेनेष्टान्नाद्यमाप्नोत्^५ । तेनान्नाद्यकामो यजेत
 ।^६ । अग्निष्टोम उक्थ्यो ऽतिरात्रः ।^७ । अग्नये ऽनीकवते प्रथमे

पशुपालसम्भः सवनीयस्य ।^{१३} । महद्भ्यः सांतपनेभ्यो द्वितीये ।^{१४} ।
 माहेन्द्रकृतीये ।^{१५} । वैश्वकर्माणी वशानूबन्ध्याया उपालसम्भैर्विधा
 ।^{१६} । ऐकादिकं यया पृथवं ब्रह्मम् ।^{१७} । पृथ्वी वा विद्वतः
 ।^{१८} । विश्वजितो वा दृष्टपृष्ठानृतीये ऽद्विनि ब्रह्मम् ।^{१९} । सौचा-
 मणे च ।^{२०} । आयुष्कामयज्ञे महायज्ञे ।^{२१} । विनुत्यभिभृत्योः
 ।^{२२} । स्वर्जिति ।^{२३} । इन्द्रवज्रे च ।^{२४} ॥ ८ ॥

ताः प्रजाः प्रजापतिमनुवन्कस्ये नु नः प्रतिष्ठाया अस्तुष्टा
 इति । तत एतं प्रजापतिर्यज्ञक्रतुमपश्यच्छुनामीरीयम् ।^१ तमाहत् ।
 तेनायजत ।^२ तेनेष्टा प्रत्यतिष्ठत ।^३ तेन प्रतिष्ठाकामो यजेत ।^४ ।
 शुनामीरीयः पशुपालसम्भः सवनीयस्य ।^५ । सौरी वशानूबन्ध्याया
 उपालसम्भैर्विधा ।^६ । विंशतिं वैश्वदेवे ददाति ।^७ । विंशतं वरुण-
 प्रधासेषु ।^८ । पचागतं माकसेधेषु ।^९ । विंशतिं शुनामीरीये
 ।^{१०} । तद्विंशतिगतम् ।^{११} । विंशतिगतं वा अतोरहानि ।^{१२} । तदृत्त-
 माप्नोति ।^{१३} । ऋतुना संवत्सरम् ।^{१४} । ये च संवत्सरे कामाः
 ।^{१५} ॥ ८ ॥

पशुमसु चातुर्मास्येषु ।^१ । पूर्वेषुः पाशुकं कर्म ।^२ । अप-
 रेद्युर्वैश्वदेवः पशुः ।^३ । पशुपुरोलाशमनु चातुर्मास्यदेवता यथा-
 पर्व ।^४ । पाशुकः स्त्रियुक्तः ।^५ । निगमस्थानवर्जम् ।^६ । ययास्थानं
 वाजिनम् ।^७ । हृदयशूलान्तं संतिष्ठते ।^८ । वारुणमारुतो वरुण-
 प्रधासेषु ।^९ । उत्तरे यूपमुच्छ्रयन्ति ।^{१०} । माहेन्द्रशुनामीरीया
 उत्तरयोः ।^{११} । ययास्थाना दृष्टयः ।^{१२} । पित्र्या च ।^{१३} ।
 ययादेनतं वा पञ्चवः ।^{१४} । तद्वास्यातसेकादग्न्या ।^{१५} । अग्नी-

कवतः सांतपनो मृहमेधीयः क्रीलिनो मैचश्च महाहविषि । १६ ।
 पर्वणिपर्वणि वा संस्थित ऐन्द्राग्रः । १७ । समानमनन्यत् । १८ । अथ-
 वाप्येकपर्वण्येकपशौ चैन्द्राग्रे पराधि हवींषि । १९ । उपह्वयेलां पित्र्या
 । २० । अथकादूर्ध्वमनुयाजप्रभृति । मनोतादिपशुना वा । २१ ।
 धौमिकैः समानदक्षिणानि सर्वपशूनि । २२ । चातुर्मास्यपशुदक्षिणैः
 पाशुकानि । २३ । ॥ १० ॥

प्रत्यवरोक्षणीयः प्रतिष्ठाकामस्य । १ । संकल्पविक्षतेो ज्योतिष्टोमः
 । २ । पशुबन्धः पशुकामस्य । ३ । एकादशस्तोमः । ४ । एकादशा-
 चरा चिष्टुप् । ५ । जैष्टुभाः पशवः । ६ । पशूनामेवाश्वी । ७ । पिदा
 क्षोममभि यमुय तदं एतायासोप गव्यन्त इन्द्रमिति निविहाने
 । ८ । ऊर्वं गव्यं महि मृणान इन्द्रैतायासोप गव्यन्त इन्द्रमिति
 गोवस्तवे तदेतस्याहो रूपम् । ९ । उद्भिदलभिदोर्गोवसवे च । १० । ॥ ११ ॥

अथातः सौचामणः । १ । इन्द्रो हायुष्कामस्तपस्ते १ स तपस्त-
 स्तेतं यज्ञकृतमपग्नसौचामणम् २ तमाहरत् ३ तेनायजत ४ तेनेष्टा
 दीर्घायुत्वमगच्छत् ५ तमु इ भरदाजाय जोर्णाय प्रोवाच ६ अनेन
 वा अहमिष्टा दीर्घायुत्वमगच्छामनेनापि न्वं यजेति ७ तेन इ भर-
 दाज इष्टा सर्वायुत्वमगच्छत् ८ सर्वमायुरेति च एवं वेद य उ
 चेनेन यजते । ९ । तस्य रथन्तरं पृष्ठम् । १० । अग्निष्टोमो यज्ञः
 । ११ । यथायज्ञं दक्षिण । १२ । तस्य चीणि चिष्टन्ति स्तोत्राणि
 । १३ । चीणि पशदशानि । १४ । चीणि सप्तदशानि । १५ । चीण्येक-
 विंशानीति । १६ । उत्तरोत्तरितायै । १७ । उत्तरोत्तरावदीर्घायुत्वम-
 श्रवामहा इति । १८ । ॥ १२ ॥

तस्याश्विनो लोहो ऽजः शारस्तती मेवीति पशू उपालम्भ्यौ
 सवनीयस्य । १ । इन्द्राय सुत्राम्णे वशानूबन्ध्याया उपालम्भ्यैवविधा
 । २ । तद्यदेवं पशवो नियुक्ता भवन्ति नेत्सौचामण्या अयानीति
 । ३ । तस्य प्रातःसवनीयाननु पुरोलाशाग्वाह्यतो ऽग्निमुपसमाधाप्य
 स्ररासोमेन चरन्ति । ४ । द्वितीयसवनीयाननु पुरोलाशाग्वाविधं
 द्वादशकपालं पुरोलाशं निर्वपति । ५ । ऐन्द्रमेकादशकपालम् । ६ ।
 वारुणं दशकपालम् । ७ । आवपनं वै सवनीयाः पुरोलाशा आव-
 पन एव तदावपति । ८ । अथ यदिन्द्राय सुत्राम्णे वशानूबन्ध्याया
 उपालम्भ्या भवतीन्द्रं वा अनु सुत्रामाणं मौत्रामणी संतिष्ठते । ९ ।
 यैव मौत्रामण्याः संस्था तामेव तद्यज्ञस्य संस्थां करोति । १० ।
 तं द्वेने ऽतिरात्रं कुर्वन्ति । ११ । एकविंशस्तोमं दृष्टपृष्ठमुभय-
 सामानम् । १२ । तस्य यद्वियजितो दृष्टपृष्ठस्य शस्त्रं तच्छस्त्रम्
 । १३ । अथ इवियंज्ञाः सोमाः संतिष्ठन्ते । १४ । ॥ १२ ॥

देवा ह पशुकामास्तुरो मासान्त्रतं चरित्वैतमुद्भिदं यज्ञकतु-
 मपश्वम् । तेनेष्टा पशूनापुः । तेन पशुकामो यजेत । उद्भिदेष्टा
 यदि मन्वेत चिरान्मा पशव आगुरिति चतुरो मासान्त्रतं चरित्वा
 बलभिदा यजेत । चिप्रं ह्येनं पशव आचन्ति । १ । ॥ १४ ॥

गोमवेनं पशुकामो यजेत । १ । षट्त्रिंशत्स्तोमेन । २ । षट्त्रिं-
 शदचरा दृष्टती । ३ । वार्हताः पशवः । ४ । पशूनामेवाष्ट्यै । ५ ।
 षट्त्रिंशत्सदस्ता दक्षिणा गोमवस्य । ६ । अयुतं वा । ७ । उक्थ्यो
 यज्ञः । ८ । ॥ १५ ॥

अतपेयेन तेजस्कामो यजेत । १ । द्वादश दीक्षा द्वादशोपसदः

१२। मध्यमेनाङ्गुष्ठपर्वणौदुम्बरं चममं मितं घृतस्य प्रतयेत् । १।
 अयुजासु चीरौदनं दीचासु । ४। सोमचमसो दक्षिणाभिपुतस्य
 । ५। अतं सत्यं वदन्तो भक्षयेयुः । ६। भूर्भुवः स्वरिति वा । ७।
 सगोत्राय वा प्रक्षणे दद्यात् । ८। अनिष्टा उयः सहस्रे तुराय
 कथा महामरुधत्कस्य होतुरिति निविद्धाने । ९। मन्दमान अता-
 दधि प्रजाया अतस्य हि शुद्धः सन्ति पूर्वैरित्यृतवती तदेतस्याङ्गो
 ह्वपम् । १०। ॥ १६ ॥

प्रजापतिरिमं लोकमीषं सप्तस्रैतं यज्ञकतुमपश्यद्भूः । तेनेष्टुमं
 लोकमाप्नोत् । तेनेमं लोकमीषन्यजेत । १। ॥ १७ ॥

प्रजापतिरन्तरिक्षलोकमीषं सप्तस्रैतं यज्ञकतुमपश्यद्भुवः । तेने-
 ष्टुान्तरिक्षलोकमाप्नोत् । तेनान्तरिक्षलोकमीषन्यजेत । १। ॥ १८ ॥

प्रजापतिरसुं लोकमीषं सप्तस्रैतं यज्ञकतुमपश्यत्सुः । तेनेष्टुसुं
 लोकमाप्नोत् । तेनासुं लोकमीषन्यजेत । १। स्वरसामभ्यः शस्त्राणि
 यथासोमम् । २। आनुष्टुभानि च । ३। ॥ १९ ॥

सूर्यो ह तेजस्कामस्तपस्तस्रैतं यज्ञकतुमपश्यच्छुक्रसोमम् । तेनेष्टुा
 तेज आप्नोत् । तेन तेजस्कामो यजेत । १। एकविंशतिः स्यताम्या
 दक्षिणा । २। वैपुवतमहः । ३। ॥ २० ॥

तीव्रधवः प्रजया पशुभिस्तीव्रस्य बुभुषनः । १।

अयं तीव्रस्तीव्रसुदिन्द्र सोमो यच्च हत्याय हरिवो अस्य पाहि ।

वज्रं शिशानो जठरं पृणस्थानाष्टयं हृषभं तुघमिन्द्रम् ॥

इति पुरस्तात्प्रवृत्तौ यस्य निविद्धानस्य । १। तीव्रस्याभिवयस इति
 निष्केवस्ये । २। ॥ २१ ॥

ज्योतिः स्रतस्रवः । १ । गौः स्वपतिस्रवः । २ । आयुर्गौमणौस्रवः । ३ । संदंगानुस्रोमाविपुवज्रौ श्लेनाजिरौ मृत्खनकौ चुरवपिणौ-
 धेच्छिदौ मद्यः श्लेनशामिचरणीयाः । ४ । मन्युस्रक्ते निविद्धाने
 लिङ्गकृते । ५ । अत्पृष्ठेनामिचरेद्युस्तत्पृष्ठः प्राकृतो ऽमिचर्यमाणस्य
 । ६ । इयौ वृषद्वयसाम । ७ । अभीवर्त इतरेषु । ८ । शिखरैः
 सदन्वृक्षं भवति । ९ । कार्मुकाण्युपशेरते । १० । बाणवद्विराग्नीध्रम्
 । ११ । धान्वनान्युपशेरते । १२ । शरमयं वृद्धिः । १३ । बाधक इभ्यः
 परिधयश्च । १४ । वैभीदको यूपः । १५ । उपतापिनीनां गवा-
 माज्यम् । १६ । अनुस्तरणा गोश्वर्माधिषवणम् । १७ । शवनभ्ये अधि-
 षवणफलके । १८ । शवषव्यामापः संश्रुतास्त्रामिर्वसतीवरीः पृच्छन्ति
 । १९ । उपेतापहृषा अधिन्यधन्वानो लोहितोष्णीषा असिबद्धाः
 प्रचरेयुः । २० । न चैतं कश्चनेष्ठीतेयको ऽदादवाचं जीवेत् । २१ ।
 न च वै तं कश्चन कृणुते य एतैः प्रत्यभिचरति । २२ । सदः
 पाप्मानं द्विपतस्यापजिघांसमानस्य । २३ । उपेतामाद्य शक्ताणा-
 मनुज्यन्ते । २४ । उपमदः प्रयाकामस्य पशुकामस्य च । २५ । उपेता-
 माद्य शक्ताणामुपजायन्ते । २६ । ॥ २२ ॥

देवासुराः समयतन्त । ते देवा वृक्षस्यतिं पुरेहितमुपाधावन्नुप-
 तं यज्ञकतुं जानीहि येनेष्टासुरानभिभवेमहीति । १ । स एतद्वृषभं
 यज्ञकतुमपयत् । २ । तेनेष्टासुरानभ्यभवन् । ३ । तेन दियतो आहव्या-
 नभिवुभूषन्त्यजेत । ४ । पचदशलोमस्य सप्तदशो माध्यन्दिनः पच-
 मानसदस्य षष्ठमरूपम् । ५ । पिबा सोममभि यमुग्न तर्दस्तसु
 एहि यो अभिभूत्योजा दति निविद्धाने । ६ । यः जिप्रवानृपभो

यो मनीनां गीर्भिवधं वृषभं चर्षणीनामित्युपभवती तदेतस्याक्रो
रूपम् । ४ । ॥ २२ ॥

सूर्यो ह तेजस्कामस्तपस्तप्यैतं यज्ञक्रतुमपग्यद्भोमानम् । तेनेष्टा
तेज आप्नोत् । तेन तेजस्कामो यजेत । १ । सप्तदशस्तोमस्यैकविंश
श्रामवः पवमानः । २ । एकविंशो वा एष च एष तपति तदेनं
स्त्रेन रूपेण समर्थयति । ३ । इमा उ वा पुस्तमद्येष्टं सवेति
निविद्धाने । ४ । सूर्येण वयुनवचकार स सूर्यः पर्युह वरासीति
सूर्याभिधाहारे तदेतस्याक्रो रूपम् । ५ । ॥ २४ ॥

वसिष्ठो ह्यज्ञाद्यकामस्तपस्तप्यैतं यज्ञक्रतुमपग्यद्विराजम् । तेने-
ष्टाज्ञाद्यमाप्नोत् । तेनाज्ञाद्यकामो यजेत । १ । पञ्चदशौ पूर्वा पव-
मानौ चिह्नमौतराणि । २ । स विराजमभिसंपद्यते । ३ । और्वि-
राजज्ञाद्यं द्वयो विराजो ऽज्ञाद्योपाप्यौ । ४ । महस्त्विति यत
एतांस्त्वं राजेष्ट ये च देवा इत्यचरवैराजे निविद्धाने तदेतस्याक्रो
रूपम् ॥ ५ । ॥ २५ ॥

इन्द्रो ह स्ताराज्यकामस्तपस्तप्यैतं यज्ञक्रतुमपग्यस्वराजम् । तेनेष्टा-
स्ताराज्यमाप्नोत् । तेन स्ताराज्यकामो यजेत । १ । सप्तदशौ पूर्वा
पवमानौ चिह्नमौतराणि । २ । तायतस्तः स्तोत्रिया विराजमतिथन्ति
। ३ । तामिः स्ताराज्यमाप्नोति । ४ । अचरवैराजे च । ५ । ॥ २६ ॥

उग्रना ह काव्यो ऽसुराणां पुरोहित आस । स ह देवाना-
मन्नमशित्वा परिदद्रे । स ह्यैक्षत । कथं नु तेन यज्ञक्रतुना यजेयं
येनेष्टा पाप्मानमपह्न्यामिति । १ । स एतमुग्रनस्तोमं यज्ञक्रतुमप-
श्यत् । तेनेष्टा पाप्मानमपाहृत । तेन पाप्मानमपजिघांसमानो यजेत

१^१ । उदरव्याधितश्च । १^२ । चित्प्रातःसवनम् । १^३ । ब्रह्म वै चित् ।
 १४ । चित्तैव तद्ब्रह्मणा पुरस्तात्पाप्मानमपाहत् । १^५ । सदगो माध्य-
 न्दिनः । १^६ । सा विराट् । ७ । विराजैव तन्माध्यतः पाप्मानमपाहत् ।
 १^८ । चित्तृतीयसवनम् । १^९ । ब्रह्म वै चित् । १० । चित्तैव
 तद्ब्रह्मणोपरिष्ठात्पाप्मानमपाहत् । १^{११} । चर्यमा द्यौर्न य इह्येति
 निविह्वाने । १^{१२} । उग्रना यत्सहस्रैरयातं वरिवत्सनुग्रने काव्यायेत्यु-
 ग्रगवती तदेतस्याहो रूपम् । १^{१३} ॥ २७ ॥

स ह्येव । पाप्मानमपहत् कथं नु तेन यज्ञक्रतुना यजेयं
 येनेष्टान्नाद्यमाप्नुयामिति । स एतमुत्तरमुग्रनस्तोमं यज्ञक्रतुमप-
 श्वत् । तेनेष्टान्नाद्यमाप्नोत् । १ तेनान्नाद्यकामो यजेत । १^२ । चित्-
 प्रातःसवनम् । १^३ । ब्रह्म वै चित् । १^४ । सदगो माध्यन्दिनः । १^५ ।
 सा विराजन्नाद्यम् । १^६ । चित्तृतीयसवनम् । १^७ । ब्रह्म वै चित् ।
 १^८ । चित्तैव तद्ब्रह्मणोभयतो ऽन्नाद्यं परिष्टद्यात्मन्नदधत् । १^९ ।
 तथो एवैतद्यजमानस्त्रिष्टैव तद्ब्रह्मणोभयतो ऽन्नाद्यं परिष्टद्यात्म-
 न्नत्ते । १^{१०} । उग्रगवती च । १^{११} । विविधशैवंस्तोमो ऽन्नाद्यकामस्य
 । १^{१२} । अत्तरवैराजे च । १^{१३} । सवर्गं गताये दक्षिणा । १^{१४} ॥ २८ ॥

इन्द्राग्नी वै देवेभ्यश्च येषे विवदेयाताम् । ते देवा ऊचुः ।
 यदि वा इमावेवं विवदियेते अभि नो ऽसुरा भविष्यन्ति । १ उप-
 तं यज्ञक्रतुं जानीम येनैनौ संशमयेमहौति । २ त एतं यज्ञक्रतुमप-
 श्वन्निन्द्राग्न्योः कुलायम् । ३ तेनैनौ समशमयन् । ४ । तेन ब्राह्मणस्य
 क्षत्रियस्य संयजेयातां यं पुरोधास्त्वमानः स्यात् । ५ । ब्रह्मवचे एव
 तत्तन्नौ संयजेते । ६ । चित्प्रातःसवनम् । ७ । अग्निर्वै चित्-

दिन्द्रः पञ्चदशः । ११ । इन्द्राग्नी एव तत्तत्तौ समसृजताम् । १० । तिष्ठा
 दरी तसु युहीति निविद्धाने । ११ । अग्नेः पिव जिह्वया सोममि-
 न्द्राग्निर्न शुष्कं वनमिन्द्र हेतिरित्येन्द्रे अग्निमती तदेतस्याङ्गो
 रूपम् । १२ । ॥ २८ ॥

मित्रावरुणयोर्वै वैराज्यमन्यतर ऐश्वर्यत्काराज्यमन्यतरः । तावेतं
 यज्ञक्रतुमपश्यतां विराट्सुराजम् । तेनेष्टा वैराज्यमन्यतर आप्रो-
 त्स्काराज्यमन्यतरः । १३ । अक्षरवैराजे च । १४ । ॥ २९ ॥

ज्येष्ठसोमः कनिष्ठकुक्षीनस्य ज्येष्ठं कामयमानस्य । १ । सप्त-
 दशो बहिष्यवमानः । २ । एष वै सोमानां ज्येष्ठः । ३ । तमेव
 तद्यज्ञमुखे युजति । ४ । जनिष्ठा उपः सहस्रे सुराय प्र व. सतां
 ज्येष्ठतमाय सुयुतिमिति ज्येष्ठाभिष्यादारे निविद्धाने तदेतस्याङ्गो
 रूपम् । ५ । ॥ ३० ॥

देवासुराः समयतन्त । ते देवा बृहस्पतिं पुरोहितसुपा-
 धावन् । उप तं यज्ञक्रतुं जानीहि येनेष्टासुरा नाश्ववेयुरिति । स
 एतं दुराशं यज्ञक्रतुमपश्यत् । तेनेष्टासुरा नाश्वदायन् । ततो वै
 देवा अभवन् परासुराः । भवत्यात्मना परास्य देव्यो य एवं वेद
 । १ । अपरपक्षे औतीष्टिः पूर्वाह्णे । २ । चान्द्रमसी सायम् । ३ । विधु-
 दद्राणं नवोन्नवः । ४ । और्वर्णः शतवलो दक्षिणा पूर्वस्याम् । ५ ।
 राजत उत्तरस्याम् । ६ । भारद्वाजं षष्ठम् । ७ । तथा सक्ते । ८ ।
 सोवेसोवे स्तुते चिंशतंचिंशतं शतवसान्ददाति । ९ । यावदा
 यजमानो हिरण्यस्येष्टेत् । १० । ॥ ३१ ॥

इन्द्रो ह्यपचितिकामस्तपस्तप्येतं यज्ञक्रतुमपश्यदपचितिम् । तेने-

पृथपचितिमाप्नोत् । तेनापचितिकामो यजेत । १ । चतुर्विंशौ पूर्वो
 पवमानौ । २ । चित्पञ्चदशान्याज्यानि । ३ । सप्तदशैकविंशानि पृष्ठानि
 । ४ । त्रिणव आर्भवः पवमानः । ५ । एकविंशमग्निष्टोमसाम । ६ ।
 तस्य गायत्रीमभि प्रातःसवनं संतिष्ठते । ७ । गायत्र्यच्छन्दसो
 वसवः । ८ । तेनेन्द्रो वसुध्वपचितिमाश्रुते । ९ । गायत्र्यच्छन्दसो ब्राह्मणाः ।
 तेनायं ब्राह्मणेष्वपचितिमश्रुते । १० । त्रिष्टुभं माध्यन्दिनं सवनम्
 । ११ । त्रिष्टुप्छन्दसो रुद्राः । १२ । तेनेन्द्रो रुद्रेष्वपचितिमाश्रुते
 । १३ । त्रिष्टुप्छन्दसः क्षत्रियाः । १४ । तेनायं क्षत्रियेष्वपचितिमश्रुते
 । १५ । जगतीं तृतीयसवनम् । १६ । जगच्छन्दस आदित्याः । १७ । तेनेन्द्र
 आदित्येष्वपचितिमाश्रुते । १८ । जगच्छन्दसो विशः । १९ । तेनायं
 विश्वेष्वपचितिमश्रुते । २० । वाचायाह वाचा शंसति वाचा यजति
 । २१ । वागनुष्टुप् । २२ । अनुष्टुप्छन्दसो विश्वे देवाः । २३ । तेनेन्द्रो
 विश्वेषु देवेष्वपचितिमाश्रुते । २४ । अनुष्टुप्छन्दसः शुद्ध्राः । २५ । तेनायं
 शुद्ध्रेष्वपचितिमश्रुते । २६ । अश्वरथः स्वाङ्गकवचो वैद्याभ्रपरिच्छद
 आर्क्षोपासङ्गो वैपधन्वधिः श्यावाभो दक्षिणा । २७ । अपचितिमता
 रूपेणापचितिमाप्नवानीति । २८ । इन्द्र सोमं सोमपत इन्द्रं स्ववेति
 निविद्वाने इन्द्राभिव्याहारे । तदेतस्याङ्गो रूपम् । २९ । ॥ २३ ॥

सूर्यो ह त्रिपिकामस्तपस्तप्नोतं यज्ञक्रतुमपश्यत्त्रिपिम् । तेनेष्टा
 त्रिपिमाप्नोत् । तेन त्रिपिकामो यजेत । १ । अश्वरथः कांस्ककवचः
 श्वेताश्वो दक्षिणा । २ । त्रिपिमता रूपेण त्रिपिमाप्नवानीति । ३ ।
 सूर्याभिव्याहारे निविद्वाने । तदेतस्याङ्गो रूपम् । ४ । ॥ २४ ॥

वसुणो ह दृष्टिकामस्तपस्तप्नोतं यज्ञक्रतुमपश्यद्दृष्टिम् । तेनेष्टा

वष्टिमाप्नोत् । तेन वष्टिकामो यजेत । १ । उदां चतुर्वहणं सुप्रती-
कमिन्द्रावरुणा युवमध्वराय न इतीन्द्रावरुणाभिव्याहारे निविद्धाने ।
तदेतस्याङ्गो रूपम् । २ । ॥ १५ ॥

भानुमती च तेजस्कामस्तपस्तप्तं यज्ञकृतमपग्नदादित्यम् ।
तेनेष्टा तेज आप्नोत् । तेन तेजस्कामो यजेत । १ । यं वै सूर्यं
स्वर्भानुः स्वर्भानोरथ यदित्यादित्याभिव्याहारे निविद्धाने । तदे-
तस्याङ्गो रूपम् । २ । ॥ १६ ॥

इन्द्राविष्णुर्हं स्वर्गकामस्तपस्तप्तं यज्ञकृतमपग्नस्वर्गम् । तेनेष्टा
स्वर्गमाप्नोत् । तेन स्वर्गकामो यजेत । १ । इन्द्राभिव्याहारे निवि-
द्धाने । तदेतस्याङ्गो रूपम् । २ । ॥ १७ ॥

देवासुराः समयतन्त । ते देवा वृषस्यतिं पुरोहितमुपाधा-
वन् । १ । उप तौ यज्ञकृत् जानीहि याभ्यामिष्टासुरान्विगुत्याभिभवे-
मसीति । २ । स एतौ यज्ञकृत् अपग्नद्विगुत्यभिभूतौ । तान्विगुतिना
विगुत्याभिभूतिनाभ्यभवन् । ३ । तस्य विगुत्तेः वलूर्ध्वाः वृष्यसोमाः
पलायन्ता विष्वस्यः सोमाः । ४ । विष्वस्यो वै भूत्वा विगुदन्तीति
। ५ । तद्विगुत्ते रूपम् । ६ । अथाभिभूतेः वलूर्ध्वाः वृष्यसोमाः
पलायन्ताः सम्यस्यः सोमाः । ७ । सम्यस्यो वै भूत्वा अभिवन्तीति
। ८ । तदभिभूते रूपम् । ९ । यद्विगुजितो वृषावृषस्य तदेतयोः
जज्ञम् । १० । ॥ १८ ॥

राक्षिमरायाववाचकामस्य । १ । उत्तमौ हन्दोमौ समून्धात्
। २ । स्त्रीणां गवां सहस्रं दक्षिणे ददाति । ३ । पुंसामुत्तरे । ४ ।
तप्तं दीक्षोपमदः । ५ । तपोदयनीया । ६ । यमावदूषीनगर्भा वा

मयजेयाताम् । ७ । विधनः पापानं द्विषतश्चापजिघांसमानस्य । ८ ।
कथाशुभीयतदिदामीये वा निविह्वाने । ९ । भाव्यं द्विषतश्चाप-
जिघांसमानस्य । १० । ॥ ३८ ॥

आदित्याश्च ह वा अङ्गिरसस्यास्पृधन्त । वयं पूर्वं स्वर्गं लोक-
मेष्ट्याम । इत्यादित्या वयमित्यङ्गिरसः । ते ऽङ्गिरस आदित्येभ्यः
प्रोषुः । अः सुत्या नो याजयत न इति । तेषां आग्निर्दूत
आस । त आदित्या ऊचुः । यदि वा एते पूर्वं यज्यन्त्येते पूर्वं
स्वर्गं लोकं गमिष्यन्ति । [अभि नो ऽसुरा भविष्यन्ति] ⁽⁵⁾ उप
तं यज्ञकृतं जानीम येन वयं पूर्वं यजेमहीति ⁵⁽⁶⁾ त एतं सायःकं
यज्ञकृतमपग्यन् ⁶⁽⁷⁾ तेनेष्टा पूर्वं स्वर्गं लोकमायन् ⁷⁽⁸⁾ तेन स्वर्गकामो
यजेत । ⁸⁽⁹⁾ १ । विहत्सोमः । ⁹⁽¹⁰⁾ २ । रयन्तरं शुद्धम् । ¹⁰⁽¹¹⁾ ३ । दृष्टकृतं
शुद्धम् । ¹¹⁽¹²⁾ ४ । अग्निष्टोमो यज्ञः । ¹²⁽¹³⁾ ५ । यवेर्वरा वेदिः । ¹³⁽¹⁴⁾ ६ । यव-
खल उत्तरवेदिः । ¹⁴⁽¹⁵⁾ ७ । लाङ्गलेषा यूपः । ¹⁵⁽¹⁶⁾ ८ । यवकलापिप्रपालम्
। ¹⁶⁽¹⁷⁾ ९ । ईजानस्य कुलादसतीवर्यः । ¹⁷⁽¹⁸⁾ १० । दूतिषु दधि वनीवास्यन्ते
। ¹⁸⁽¹⁹⁾ ११ । ततो यत्सर्पिर्ददौति तेन प्रचरन्ति । ¹⁹⁽²⁰⁾ १२ । अश्वरथः सोम-
प्रवाकः । ²⁰⁽²¹⁾ १३ । योजने ऽन्ततः । ²¹⁽²²⁾ १४ । अथो दक्षिणा । ²²⁽²³⁾ १५ । पूर्वाह्ने
दीवणीया । ²³⁽²⁴⁾ १६ । अभयं कर्माणि वर्तन्ते । ²⁴⁽²⁵⁾ १७ । अर्धलुप्तः प्रवर्ग्यः
। ²⁵⁽²⁶⁾ १८ । तिस्रः पराचीरुपसदः । ²⁶⁽²⁷⁾ १९ । पुरेस्तापो ऽग्नीषीमीयः
। ²⁷⁽²⁸⁾ २० । सवनीयकाले समानतन्त्राः यज्ञवः । ²⁸⁽²⁹⁾ २१ । आग्निनी वशा-
नूवन्ध्यायाः स्थाने । ²⁹⁽³⁰⁾ २२ । मेचावरुणा वा पयस्यया यजेत । ³⁰⁽³¹⁾ २३ ।
अथो पूर्वप्रक्रान्तमन्वेच्छन् । ³¹⁽³²⁾ २४ । ॥ ४० ॥

* The words in brackets are given only in some MSS. of the text. They are explained in one MSS. of the Commentary and omitted in the other.

एषैवोत्तरस्य विधा । १ । सोमा एवान्यथा । २ । अष्टादशाः
 पवमानान्तिष्ठन्तीतराणि । ३ । स एष उक्थः प्रत्याक्षतः । ४ । यो
 अग्निष्टोमे कामो य उक्थ्ये तयोद्भयोराष्टौ । ५ । गोधूमोर्वरा । ६ ।
 गोधूमखलः । ७ । गोधूमकलापियपालम् । ८ । कुम्भा आपो
 वसतीर्वयः । ९ । अयः सोमप्रवाकः । १० । चैपदे अन्तः । ११ ।
 बडवा दक्षिणा । १२ । ॥ ४१ ॥

एषैवोत्तरस्य विधा । १ । सोमा एवान्यथा । २ । चतुर्विंशः
 पवमानान्तिष्ठन्तीतराणि । ३ । स एष वाजपेयः प्रत्याक्षतः । ४ ।
 यः धोक्षशिनि कामो यो वाजपेये तयोद्भयोराष्टौ । ५ । यद्यन्य
 द्विषन्भ्रातृभ्यो जुक्रिया यजेत परिक्रिया यजेत । यदि परिक्रियो-
 क्रिया । ६ । एकचिकचिकैकाभ्यां ब्रह्मवर्चमकामो यजेत । ७ ।
 एकस्यां तिसृष्विति प्रथमस्य सोचाणि भवन्ति । ८ । तिसृष्वेक-
 ष्यामित्युत्तरस्य । ९ । ताद्यतुर्विंशतिः स्तोत्रियाः । १० । चतुर्विंशत्य-
 क्षरा गायत्री । ११ । तेजो ब्रह्मवर्चमं गायत्री । १२ । तदाभ्यां तेजो
 ब्रह्मवर्चममाप्नोति । १३ । दक्षकृपप्रक्षतौ । १४ । अभिजिदभिजिगी-
 वतः । १५ । विद्यजिद्विद्यं जिगीवतः । १६ । विद्यन्वौ च तौ । १७ ।
 अग्निष्टोमौ भूत्वान्योन्यस्मिन्प्रत्यतिष्ठताम् । १८ । उक्थ्यौ भूत्वान्योन्य-
 स्मिन् । १९ । अतिराचौ भूत्वान्योन्यस्मिन् । २० । ॥ ४२ ॥

इन्द्रो वै नृश्चिगीपंक्षपस्यैतं यज्ञकतुमपग्न्यचूजितम् । तेनेष्टा
 नूनजयत् । तेन नृश्चिगीपन्यजेत । १ । ॥ ४३ ॥

इन्द्रो वै वृत्तनाजं जिगीषंक्षपस्यैतं यज्ञकतुमपग्न्यचूजितम् ।
 तेनेष्टा वृत्तनाजमजयत् । तेन वृत्तनाजं जिगीषन्यजेत । १ । ॥ ४४ ॥

इन्द्रो वै सचाजं जिगीषंस्तपस्तप्तेन यज्ञक्रतुमपगृह्णन्सृष्टाजितम् ।
तेनेष्टा सचाजमजयत् । तेन सचाजं जिगीषन्वजेत । १ । प्रथमा-
न्यहान्मध्यन्दिनेषु निविद्धानानि । २ । ॥ ४५ ॥

इन्द्रो वै धनं जिगीषंस्तपस्तप्तेन यज्ञक्रतुमपगृह्णन्सृष्टाजितम् । तेनेष्टा
धनमजयत् । तेन धनं जिगीषन्वजेत । २ । चतुर्विंशमहः । २ । ॥ ४६ ॥

इन्द्रो वै स्वर्जिगीषंस्तपस्तप्तेन यज्ञक्रतुमपगृह्णन्स्वर्जितम् । तेनेष्टा
स्वरजयत् । तेन स्वर्जिगीषन्वजेत । २ । उत्तरयज्ञ इव वा एष
यत्स्वर्जित् । २ । ॥ ४७ ॥

इन्द्रो वै सर्वं जिगीषंस्तपस्तप्तेन यज्ञक्रतुमपगृह्णन्सर्वजितम् ।
तेनेष्टा सर्वमजयत् । तेन सर्वं जिगीषन्वजेत । २ । महाप्रतीय-
महः । २ । ॥ ४८ ॥

इन्द्रो वै सर्वमुज्जिगीषंस्तपस्तप्तेन यज्ञक्रतुमपगृह्णन्सर्वजितम् ।
तेनेष्टा सर्वमुदजयत् । तेन सर्वमुज्जिगीषन्वजेत । २ । जनिष्ठा उपः
सहस्रे तुराय तसु द्युधि यो अभिभूत्योजा इति निविद्धाने । २ ।
ध्वान्तात्प्रपित्वादुदन्त गर्भः उत्तूर्वयाणं धृतता निनेथेत्युदती तदे-
तस्याङ्गो रूपम् । २ । ॥ ४९ ॥

इन्द्रो वै त्रिगीर्षाणं स्वाग्रमजयत् । अहन्नुत्तान्यतीन्सालाहकेभ्यः
प्रायच्छत् ^१ । तं सर्वाणि भूतान्यभ्याक्रोशन् ^२ । स देवेभ्यः पार्यत इव
चवार ^३ । ते देवा ऊचुः । यदि वा अयमेव चरित्यभि नो ऽसुरा
भविष्यन्ति ^४ । उप तं यज्ञक्रतुं जानीम येनैनमुपाह्वयेमहीति ^५ । त
एतमुपह्वयं यज्ञक्रतुमपगृह्णन् । तेनैनमुपाह्वयन्त ^६ । तेनावरुद्धो राजा
यजेत राष्ट्रमजिगीषन् ^७ । अह वैव गच्छति । ^८ । इमा उ वा

पुस्तमस्य कारोह्यं वीर हव्या हवन्ते य एक इद्व्यश्चर्षणीनामिति
 हतवती निविद्धाने ^{१०} नदेतस्याक्तो रूपम् । ^{११} ॥ ५० ॥

तमभेवाक्तोऽन्नं न हर्जाततया वैतत्पाथा वासक्या ^१ सो ऽग्रे
 सर्वाणि सवनानि प्रायच्छत् ^३ तस्याग्निः सर्वामनहर्जाततां सर्वा
 पापीमलक्ष्णीं निरदहत् ^४ स यो ऽनहर्जातः स्याद्यं वा पापी
 वागभिवदेत्सो ऽग्निष्टुता यजेत । तस्याग्निः सर्वामनहर्जाततां सर्वा
 पापीमलक्ष्णीं निरदहति य एवं वेद ^५ य उ चैनेन यजते । ^६ •
 विहततोमेन विष्टोमेन वा ब्रह्मवर्षसकामः । ^७ चतुष्टोमेन प्रति-
 ष्ठाकामः । ^८ प्रातरनुवाकप्रभृति हारियोजनान्तं सर्वमाग्नेयम् । ^९
 ययार्च्यमूहः । ^{१०} वचनात्पत्याद्यायः । ^{११} अग्निं मन्ये पितरमिति
 प्रतिपत्प्रातरनुवाकस्य । ^{१२} लिङ्गेभ्युत्तरयोः कत्वोरग्निशब्दं कुर्वीत
 । ^{१३} प्र देवचेत्युद्गत्य सोमस्य मेति चतुर्दश । ^{१४} तमोपधी-
 रित्यवनीयमानाम् । ^{१५} श्रौर्वाभ्युवदिति तिष्ठो ऽम्बय इत्युद्गत्य
 । ^{१६} उपप्रयन्तस्त्रीणि शतेति प्रथमे उत्तमा चाग्निमन्यनीयानाम्
 । ^{१७} अग्ने जुषस्व नो हविरिति प्रथमा चतुर्थी पञ्चमी सव-
 नीयानाम् । ^{१८} दूतं वो विश्ववेदसमिति द्विदेवत्यानाम् । ^{१९} ॥ ५१ ॥

अग्निमीले पुरोहितमित्युच्चीयमानेभ्यः । ^१ अग्निं दूतमिति
 सप्त प्रस्नितानाम् । ^२ उत्तरायतस्यो ऽष्टावाकस्यस्य स्थाने । ^३
 अग्ने दिव इति याज्याज्यस्य । ^४ उप त्वा जामय ऐभिरग्ने कस्ते
 जामिनं योरुपद्भिरग्निर्वाण्डग्ने सुतस्याग्ने धनमतायेनि प्रउगष्टचानि

• The commentary from this Sūtra up to 14, 52, 3 is wanting in both MSS.

। ५। अग्ने विष्नेभिरग्निभिरिति यजति । ६। कसो षामिः कया ते
अग्ने अङ्गिर इति स्तोत्रियानुरूपौ मैवावरुणस्य । ७। विपर्यस्तौ तु
माध्यन्दिने । ८। अग्निर्दवाणौति ब्राह्मणाच्छंसिनः । ९। अग्नि-
र्मूर्धन्त्यश्वावाकस्य । १०। अर्चन्तस्त्वेति मैवावरुणस्य । ११। उत्तरं
ब्राह्मणाच्छंसिनः । १२। अग्ने धृतप्रतायेति यक्षश्वावाकस्य । १३।
उत्तमाभिर्यजन्ति । १४। ॥ ५२ ॥

अग्निं वो देवमित्युन्नीयमानेभ्यः । १। प्र वः शुक्रायेति वर
प्रस्यितानाम् । २। उत्तरे मरुत्वतीयस्य । ३। विशोविशो वस्त्व-
मग्ने यज्ञानामिति प्रतिपदनुचरौ मरुत्वतीयस्य । ४। अग्न आ
पाह्यग्निभिः प्र वो यज्ञमिति प्रगाथौ । ५। अग्निं न मा मयितं
त्वमग्ने प्रयसो अङ्गिरा अयिरित्येकपातिनीनाम् । ६। अग्ने स
लेपदिति निविद्भानम् । ७। उत्तमा याज्या । ८। ॥ ५३ ॥

पाहि नो अग्न एकया पाहि नो अग्ने रक्षस इति स्तोत्रि-
यानुरूपौ प्रगाथौ निष्केवन्द्यस्य । १। ॥ ते अग्ने दविष्मतीमिति
धाया । २। एना वो अग्निमिति प्रगाथः । ३। यथा हेतारिति
निविद्भानम् । ४। अग्निं नर इति याज्या । ५। ॥ ५४ ॥

अग्निमग्निं वो अग्निगुमग्ने जरितरिति स्तोत्रियानुरूपौ प्रगाथौ
ब्राह्मणाच्छंसिनः । १। अश्वा नः शीरशोचियमित्यश्वावाकस्य । २।
अग्ने विवस्वत्वमग्ने गृहपतिस्त्वमित्सप्रया इत्यनुपूर्वं प्रगाथाः । ३।
यजस्व हेतारिति च सूक्तानि । ४। उत्तमाभिर्यजन्ति । ५। ॥ ५५ ॥

अगन्म महेत्यादित्यपदस्य पुरेनुवाक्योत्तरं दाज्या । १। ऊर्ध्वं
ऊ पु णो अध्वरस्य हेतारिति नवोन्नीयमानेभ्यः । २। उत्तरे

धारियोजनस्य । ३ । त्वामग्र च्छतायव इति सप्त प्रस्थितानाम् । ४ ।
 एति प्र हेतेति सावित्र्यहस्य पुरोनुवाक्योत्तरा याज्या । ५ । इयं
 ते नयस्यग्रं न त्वेति प्रतिपदनुचरौ वैश्वदेवस्य । ६ । त्वमग्ने द्रविणोदा
 इति तिस्रः सावित्रस्य । ७ । आर्भन्वस्योत्तराक्षिस्रः । ८ । घतस्रो
 द्यावापृथिवीयस्य । ९ । पसादिता वैश्वदेवस्य । १० । अभोधि जार
 इति वायव्यायाः । ११ । जुषस्र समथस्तममिति सुरुपष्ठतोः । १२ ।
 समिद्धो अग्निर्दिवीति तिस्र एकपातिनीनाम् । १३ । तदद्य वाच
 इति पञ्चजनीयायाः । १४ । यज्ञेन वर्धतेति याज्या । १५ । ॥ ५६ ॥

अभि प्रवन्तेति धृतस्य । १ । उत्तरा सौम्यस्य । २ । आ वो
 राजानमिति रौद्र्याः । ३ । वसुं न चित्रमहमिति मादृतस्य । ४ ।
 आ नो धर्मं दिविस्पृशमा नो वायवित्यग्निष्टोमपात्रः स्तोत्रियानु-
 रूपौ प्रगाथौ । ५ । नित्यौ वा । ६ । अप्स्रस्र इत्योयोश्चिष्टीयानाम्
 । ७ । तं देवा युध इति वैश्वदेव्याः । ८ । इममु पु वो अतिथि-
 मुपबुधमिति अश्वो देवानांपत्नीनां राकायाय । ९ । ऊवे वः
 रुद्योत्मानमिति तिस्रो ऽवरपङ्क्तीनाम् । १० । विमूर्धानमिति तिस्रः
 पैत्रीणाम् । ११ । कथा ते अग्ने शुचयन्त आयोरिति तिस्रो
 यामीनाम् । १२ । मथीयदीमिति तिस्रः स्वादुष्किलीयानाम् । १३ ।
 उत्तरयोरुत्तरे । १४ । एवाग्निर्गोतमेभिरिति परिधानीया । १५ ।
 यज्ञेयविक्रतेषु तिष्ठा हरी तमु दृष्टोति निविद्धाने । १६ । अनङ्गा-
 न्दिरण्यं वा दविष्ठा । १७ । एतद्वाग्नेयं रूपम् । १८ । उत्थाय
 चाग्निष्टोमः । १९ । आ ह वा एष सर्वाभ्यो देवताभ्यो वस्यते यो
 ऽग्निष्टुता यजते । २० । ॥ ५७ ॥

इन्द्रो ह बलकामस्तपस्तप्त्रैतं यज्ञक्रतुमपगमदिन्द्रस्तुतम् । तेनेष्टा
बलमाप्नोत् । तेन बलकामो यजेत । १ । इन्द्राभिव्याहारे निवि-
द्धाने तदेतस्याङ्गो रूपम् । २ । ॥ ५८ ॥

सूर्यो ह तेजस्कामस्तपस्तप्त्रैतं यज्ञक्रतुमपगमभूर्यस्तुतम् । तेनेष्टा
तेज आप्नोत् । तेन तेजस्कामो यजेत । १ । सूर्याभिव्याहारे
निविद्धाने तदेतस्याङ्गो रूपम् । २ । ॥ ५९ ॥

विश्वे ह देवाः प्रजातिकामस्तपस्तप्त्रैतं यज्ञक्रतुमपगमनैश्वदेव-
स्तुतम् । तेनेष्टा प्राजायन्त । तेन प्रजातिकामो यजेत । २ । इमा
उ ता पुरतमस्य तृषा मद इन्द्र इति निविद्धाने । १ । प्रोतये
वरुणं मिथमिन्द्रं मिथो नो अथ वरुणस्य पूयेति वैश्वदेवाभिव्याहारे
तदेतस्याङ्गो रूपम् । ३ । ॥ ६० ॥

गीतमो ह ब्रह्मवर्चस्कामस्तपस्तप्त्रैतं यज्ञक्रतुमपगमद्वीरमस्य चतु-
स्तरस्तोमम् । तेनेष्टा ब्रह्मवर्चसमाप्नोत् । तेन ब्रह्मवर्चस्कामो यजेत
। १ । चतसृषु बहिष्पवमानः । २ । अष्टास्त्रष्टास्त्राज्यानि । ३ । द्वाद-
शसु माध्वन्दिनः पवमानः । ४ । षोडशसुषोडशसु पृष्ठानि । ५ ।
विंशत्यामार्भवः पवमानः । ६ । चतुर्विंशमग्निष्टोमवाम । ७ । सामा-
न्तरक्षयः । ८ । ॥ ६१ ॥

यज्ञशरदीयः । १ । मरुतो हार्यो ऽनपिषोमपीथा आसुः । ते
यवेन्द्रं मरुतः पुपुषुस्तदेनानिन्द्रः सोमपीथे ऽन्वाभेजे । १ । य धो
ऽनपिषोमपीथः स्याद्यो वा मरुतां सलोकतां मायुज्यमौषेत सो
ऽनेन यजेत । २ । पञ्चोक्षाणः पञ्च शरदो मरुद्भ्यः प्रोचितासरन्ति ।
ते सवनीयस्योपालभ्याः । ३ । ॥ ६२ ॥

अधिसोमाः । १ । गीतसो ह ब्रह्मवर्चसकामस्तपस्तप्त्रितं यज्ञ-
क्रतुमपश्यत् १ तेनेष्टा ब्रह्मवर्चसमाप्नोत् १ तेन ब्रह्मवर्चसकामो
यजेत । १ ॥ ६३ ॥

भरद्वाजो ह बलकामस्तपस्तप्त्रितं यज्ञक्रतुमपश्यत् १ तेनेष्टा बल-
माप्नोत् १ तेन बलकामो यजेत । १ ॥ ६४ ॥

अविर्हं प्रजातिकामस्तपस्तप्त्रितं यज्ञक्रतुमपश्यत् १ तेनेष्टा प्राजा-
यत १ तेन प्रजातिकामो यजेत । १ ॥ ६५ ॥

वसिष्ठो हान्नाद्यकामस्तपस्तप्त्रितं यज्ञक्रतुमपश्यत् १ तेनेष्टान्ना-
द्यमाप्नोत् १ तेनान्नाद्यकामो यजेत । १ ॥ ६६ ॥

जमदग्निर्हं पशुकामस्तपस्तप्त्रितं यज्ञक्रतुमपश्यत् १ तेनेष्टा पशु-
माप्नोत् १ तेन पशुकामो यजेत । १ ॥ ६७ ॥

प्रजापतिर्हं प्रजातिकामस्तपस्तप्त्रितं यज्ञक्रतुमपश्यत् १ तेनेष्टा
प्राजायत १ तेन प्रजातिकामो यजेत । १ ॥ षष्ठ्याशान्यगुपूर्वम्
१ ॥ ६८ ॥

मात्यसोमाः । १ । वसवो ह स्वर्गकामास्तपस्तप्त्रितान्यज्ञक्रतुन-
पश्यन्मात्यसोमान् १ तेनेष्टा स्वर्गमापुः १ तैः स्वर्गकामो यजेत
१ ॥ ६९ ॥

मित्रावरुणयोरश्विनोर्वसुनां महतां विश्वेषां देवानाम् । १ ।
समूह्नात्पृष्ट्याच्छ्रयम् । २ ॥ ७० ॥

उत्कान्तिरतिराधः । १ । इन्द्राविष्णु वै स्वर्गकामौ तपस्तप्त्रितं
यज्ञक्रतुमपश्यतामुत्कान्तिम् १ तेनेष्टा स्वर्गं लोकमुदाकामताम् १ तेन
स्वर्गकामो यजेत । १ इमा ए ता पुरुषमस्य द्यौर्मथ इन्द्रेति निवि-

ज्ञाने । १ । प्र पूषणं विष्णुमग्निं पुरग्धिं हवृजीपिन्विष्णुना सचान
इति विष्णुन्यङ्गे तदेतस्याङ्गो रूपम् । १ । ॥ ७१ ॥

मित्रावरुणयोश्चिनेर्वसुनां महतां माध्यानामाध्यानां विश्वसृजां
भूतहतां ज्येष्ठानां मध्यमानां कनिष्ठानां च । १ । चतुर्दशः सोमः
। १ । विष्टयुः सप्ततोदः सेषुधन्वा दक्षिणा । ३ । एतेषां देवगणानां
समूहोद्देशराचाष्पस्तम् । ४ । ॥ ७२ ॥

प्रात्यस्तोमानाम् । १ । नवानां नाकमदां च । २ । चपास्तमुख-
तरसपुरोस्ताशोरनिष्टुसवत्राज्ञसवस्तवसवभूमिसवौपधिसवौदनसववनस्प-
तिसवानां च । ३ । ॥ ७३ ॥

प्रजापतिर्ह परमेष्ठी प्रतिष्ठाकामस्तपस्तप्त्रैतान्यजक्रतून्प-
ममहः । तेनेष्टा प्रत्यतिष्ठत । तेन प्रतिष्ठाकामो यजेत । १ । ॥ ७४ ॥

चतुस्तोमाः । १ । चतवो ह स्वर्गकामास्तपस्तप्त्रैतान्यजक्रतून्प-
ममह । तेनेष्टा स्वर्गमापुः । तेन स्वर्गकामो यजेत । १ । ॥ ७५ ॥

मासस्तोमाः । १ । मासा दान्नाद्यकामास्तपस्तप्त्रैतान्यजक्रतून्प-
ममह । तेनेष्टा दान्नाद्यमापुः । तेन दान्नाद्यकामो यजेत । १ । ॥ ७६ ॥

अर्धमासस्तोमाः । १ । अर्धमासा दान्नाद्यकामास्तपस्तप्त्रैतान्यज-
क्रतून्पममह । तेनेष्टा दान्नाद्यमापुः । तेन दान्नाद्यकामो यजेत
। १ । ॥ ७७ ॥

नक्षत्रस्तोमाः । १ । नक्षत्राणि ह तेजस्तोमानि तपस्तप्त्रैतान्यज-
क्रतून्पममह । तेनेष्टा तेज आपुः । तेनेष्टास्तोमा यजेत
। १ । ॥ ७८ ॥

अहोरात्रस्तोमाः । १ । अहोरात्रा दान्नाद्यकामास्तपस्तप्त्रैतान्यज-

क्रतुनपयन्मन्त्रविंशतिशतानि । तैरिष्टान्वाद्यमापुः ^१ । तैरन्वाद्यकामो
यजेत । ^२ ॥ ७८ ॥

सुहृत्सोमाः । १ । सुहृता हावाद्यकामाक्षपस्रक्षैतान्यश्नक्रतु-
नपयन्मन्त्रा सहस्राण्यष्टौ च शतानि ^१ । तैरिष्टान्वाद्यमापुः ^२ । तैरन्वा-
द्यकामो यजेत । ^३ ॥ ८० ॥

निमेषसोमाः । १ । निमेषा हावितिकामाक्षपस्रक्षैतान्यश्नक्रतु-
नपयन्मन्त्राद्युतान्यष्टौ च सहस्राणि । तैरिष्टावितिमापुः । तैरशिति-
कामो यजेत । ^२ ॥ ८२ ॥

ध्वंसिसोमाः । १ । ध्वंसयो दानन्तकामाक्षपस्रक्षैतान्यश्नक्रतु-
नपयन्मन्त्रा प्रयुतान्यष्टौ चायुतानि ^१ । तैरिष्टानन्तमापुः ^२ । तैरनन्तकामो
यजेत । ^३ ॥ ८४ ॥

दिशो सोमाः । १ । दिशो दानन्तकामाक्षपस्रक्षैतान्यश्नक्रतु-
नपयन्मन्त्राः । तैरिष्टानन्तमापुः । तैरनन्तकामो यजेत । ^२ ॥ ८६ ॥

अवान्तरदिशो सोमाः । १ । अवान्तरदिशो दानन्तकामाक्षप-
स्रक्षैतान्यश्नक्रतुनपयन्मन्त्राः । तैरिष्टानन्तमापुः । तैरनन्तकामो यजेत
। ^२ ॥ ३ एते हृद्दधन्तरश्रष्टाः स्युः । ^३ ॥ ऐकादिकश्रष्टाः । ^४ ॥
कथाश्रुभीयतदिदाशौचे वा निविज्ञाने । ^५ ॥ दिशु दिशो सोमा
अवान्तरदिश्ववान्तरदिशमवान्तरदिशाम् । ^६ ॥ ८८ ॥

इति शाङ्खायनश्रौतसूत्रे चतुर्दशोऽध्यायः समाप्तः ।

धाम् ।

शरदि वाजपेयः । १ । अत्राद्यकामस्य । २ । वाजेन यज्यमाणः
 सुरस्तात्संवत्सरं येयैर्यज्ञक्रतुभिर्यजते । ३ । पानं वै पेयाः । अत्र
 वाजः । ४ । पानं वै पूर्वमथान्नम् । ५ । तथोत्तमयोराष्ट्र्य । ६ ।
 द्वादशाग्निष्टोमाः । ७ । गौतमस्य वा चतुर्वत्सरस्तोमो व्यत्यासं प्राह-
 तेन । ८ । अपरियजमेके । ९ । इन्द्रो ह्येतेन यज्ञक्रतुनेष्ट्वा वृष्ट-
 स्सन्तिश्चात्राद्यमापतुः । १० । तेनात्राद्यकामो यजेत । ११ । अथो
 ह्येतेन वाजो लौक्य इष्ट्वा सर्वान्कामानाप । तस्माद्वाजपेयः । १२ ।
 अथोदश दीक्षास्तिस्र उपसदः सत्यं सप्तदशमहः । १३ । सप्तदशौ वै
 प्रजापतिर्वाजपेयः । १४ । तदेनं स्नेन रूपेण समर्धयति । १५ ।
 चतुरश्रो गोधूमचपास्तौ वैजो धूपः सप्तदशारक्षिः । १६ । सप्तदशौ
 वै प्रजापतिर्वाजपेयः । १७ । तदेनं स्नेन रूपेण समर्धयति । १८ ।
 सप्तदशामीपोमीयाः । १९ । तेषां समानं वरणम् । २० । आग्नेयं
 ऐन्द्राग्र ऐन्द्रो वृष्णिः । सारस्वती मैथी । भरद्वाज उज्जैषेभ्यो अत्रा
 वृद्धिः पञ्चमी क्रतुपशूनाम् । २१ । सप्तदश प्राजापत्याः श्वांसांस्त्र-
 पशु सप्तदिन उपालम्भ्याः । २२ । सवनीयानां तन्त्रं पथ्यग्निकर-
 णान्तम् । २३ । ब्रह्मसायासभ्यन्ते । २४ । आध्वगुरावर्तेत स्तोत्राद्य
 । २५ । प्राप्ता अग्निं भरतोवध्यंगोहमिति तन्त्रमुत्तमः प्रयाजः
 परिवाप्यौ च । २६ । ऊर्ध्वं प्रदानं हारियोजनात् । २७ । वनस्पति-
 प्रसृतीन्यङ्गान्युत्थयेत् । २८ । इष्टेषु धानुयाजेषु । २९ । स्वकाला

वा । ^{२९}। सप्तदशः स्तोमः । ^{३०}। वैराजमाज्यम् । ^{३१}। घृतस्तोमीयं
 वा । ^{३२}। माधुच्छन्दसः प्रउगः । ^{३३}। अन्नं वै विराट् । घृतमन्नम्
 । ^{३४}। रसो माधुच्छन्दसः प्रउगः । ^{३५}। अन्नेन तद्रसं दधाति
 । ^{३६}। ऐकादिकं वा । ^{३७}। प्रतिष्ठा वा एकाहः । ^{३८}। प्रति-
 ष्ठित्या एव । ^{३९}। ॥ १ ॥

चिकद्भुक्तेषु महिषो यवाग्निरं तुविशुष इत्यतिच्छन्दमा मह-
 त्वतीयं प्रतिपद्यते । ^१। प्राजापत्यं वै हन्तो ऽतिच्छन्दाः । ^२। प्रजा-
 पतिर्वाजपेयः । ^३। तदेनं स्वेन रूपेण समर्धयति । ^४। आ त्वा
 रथं यथोतय इत्येव प्रतिपद्यते । ^५। प्राजापत्यं वै हन्तो ऽनुशुप्
 । ^६। प्रजापतिर्वाजपेयः । ^७। तदेनं स्वेन रूपेण समर्धयति । ^८।
 कथा शुभा सवयसः सनीसा इति महत्वतीयं । कदत्कयाशुभी-
 यम् । ^९। को वै प्रजापतिर्वाजपेयः । ^{१०}। तदेनं स्वेन रूपेण
 समर्धयति । ^{११}। नार्हत्स्यो नैवारः सप्तदशगरावः । ^{१२}। सप्तदशो
 वै प्रजापतिर्वाजपेयः । ^{१३}। तदेनं स्वेन रूपेण समर्धयति । ^{१४}।
 सो ऽग्नरेण निष्केवस्यमहत्वतीये । इहस्यतिषवे च । ^{१५}। तथा-
 भिविध्यते प्राक् स्विष्टकृतः । ^{१६}। तस्य प्रदानं स्विष्टकृदितं च
 । ^{१७}। तदिदास भुवनेषु ज्येष्ठमिति निष्केवस्यम् । ^{१८}। यज्ञो वै
 भुवनेषु ज्येष्ठः । ^{१९}। यज्ञ उ वै प्रजापतिर्वाजपेयः । ^{२०}। तदेनं
 स्वेन रूपेण समर्धयति । ^{२१}। अनुचरप्रभृति पष्ठान्तृतीयसवनम्
 । ^{२२}। प्राजापत्यं वै षष्ठमहः । ^{२३}। प्रजापतिर्वाजपेयः । ^{२४}।
 तदेनं स्वेन रूपेण समर्धयति । ^{२५}। विपुवतो वा । ^{२६}। रोहो
 वै विपुवान् । ^{२७}। रोहो वाजपेयः । ^{२८}। तदेनं स्वेन रूपेण

समर्धयति । १६ । ऐकादिकं वा । २० । प्रतिष्ठा वा एकादः । २१ ।
प्रतिष्ठित्या एव । २२ । ॥ २ ॥

तत्र पुरस्तादानोभद्रीयस्य मधुनाद्यौ विहरेदिति पैङ्गम् । १ ।
इमं महे विदध्याद्योषसः पूर्वा इत्यृक्कः । १ । ते यदि चिचवती-
व्यग्रिष्टोमनाम कुर्युस्त्वं नक्षिन्न जत्याग्ने विवस्त्रदिति स्तोत्रियानुरूपौ
प्रगाथौ । ३ । ऊर्ध्वं योलग्निनो ऽतिरिक्तोक्त्यम् । ४ । प्र तन्ने अथ
शिपिविष्ट प्र तदिष्णुरिति स्तोत्रियानुरूपौ । ५ । ब्रह्म ज्ञानं प्रथमं
पुरस्तादिति द्वे । ६ ।

धीतो वा ये अग्नयन्वाचो अयं मनसा वा ये ऽवदधृतानि ।
तृतीयेन ब्रह्मणा संविदामासुरीयेण मन्वत नाम धेनोः ॥ १७ ।
वेनस्तत्पश्चादिति पञ्च । ८ । अयं वेन इति वा । ९ । तं प्रमथेति
चयोदशानामुत्तमां परिश्रित्याह्वय दूरोहणं यथा विपुवति । १० ।
उत्तमासुपसंशस्य^{११} यज्ञो नभमेति परिधाय प्रजापत इति यजति
। ११ । सप्तदश गर्वां प्रतानि हृदाति । १२ । सप्तदश वाससाम् । १३ ।
सप्तदश यामानि युक्तानि रथान्दस्तिनो निष्कान्दुन्दुभीन् । १४ । तानि
सप्त सप्तदशानि भवन्ति । १५ । स आप्तोवाजपेयः । १६ । वयसोव-
यसः सप्तदशमप्तदशेति कुरुवाजपेयः । १७ । ॥ ३ ॥

वाजपेयेनेष्टा बृहस्पतिमवः । १ । तेजस्कामस्य ब्रह्मवर्चसकामस्य
य । २ । रोहो वै वाजपेयस्यैजो ब्रह्मवर्चसं बृहस्पतिमवः । ३ । तत्ते-
जसि ब्रह्मवर्चसे प्रतितिष्ठति । ४ । चिद्वत्सोमः । ५ । रथन्तरं षष्ठम्
। ६ । तचक्रुर्न शस्तम् । ७ । अग्निष्टोमो यज्ञः । ८ । यस्तस्तमेति
चतस्रो ऽनुपूर्वं पुरस्तात्सूक्तानामेकैकां निष्केवत्यप्रभतिपु । ९ । त्रय-

स्तिंशद्विणा । १० । अनुसवनमेकादशैकादश । ११ । अनुबन्धस्य
वपायां संस्थितायां वड्वां मृच्छणे ऽनुशिष्टम् । १२ । ॥ ४ ॥

प्रजापतिर्ह देवान्मृष्ट्या तेभ्य एतदन्नपामं ससृज एतान्यज्ञान् ।
अग्निष्टोमं प्रथमम्^१ । स एनाश्वान्वभवत्^२ । अथात्यग्निष्टोमम्^३ । स
एनाश्वान्वभवत्^४ । अथोक्थयम्^५ । स एनाश्वान्वभवत्^६ । अथ षोडशिनम्^७
। स एनाश्वान्वभवत्^८ । अथ वाजपेथम्^९ । स एनाश्वान्वभवत्^{१०} ।
अथातिराचम्^{११} । स एनाश्वान्वभवत्^{१२} । अथाग्नौर्यामाणम्^{१३} । स एना-
न्वभवत् ।^{१४} तस्य चयस्तिंशत्सोवाणि ।^{१५} चयस्तिंशच्छ्रस्त्राणि
।^{१६} चयस्तिंशदुक्थयाऊतयः ।^{१७} चयस्तिंशद्वै सर्वे देवाः ।^{१८}
तदेनाग्लोघैः शक्नैरुक्थयाऊतभि रिति प्रत्येकं सर्वांगीणाति ।^{१९}
तस्य नव स्तोमाः ।^{२०} नव पृष्ठानि ।^{२१} षट् संख्याः ।^{२२} परि-
यहेण तानि चतुर्विंशतिः ।^{२३} चतुर्विंशतिर्वै संवत्सरस्यार्धमासाः ।^{२४}
संवत्सरस्यैवाष्टौ ।^{२५} आग्नौ वै वतायं यामो यो देवाश्च संवत्सरं
चानुभवतीति । तस्मादाग्नौर्यामः ।^{२६} ॥ ५ ॥

छान्दोमाः पञ्चमाणाः । १ । चिद्यत्पक्षदग्ने सप्तदशैकविंशे चाभ्यानि
। २ । चिणवानि पृष्ठानि । ३ । चयस्तिंशमग्निष्टोमसाम । ४ । य
आभ्यानां स्तोमास्ते ऽतिरिक्तोक्त्यानाम् । ५ । एतैर्वै प्रजापतिरुभयतो
ऽग्निष्टोमस्तोमैः सर्वाङ्कामानुभयतः परिगृह्णात्सप्तदधत् । ६ । तयो
एवैतद्यजमान एतैरेवोभयतो ऽग्निष्टोमस्तोमैः सर्वाङ्कामानुभयतः
परिगृह्णात्सप्तदधत् । ७ । विद्यजितः सर्वपृष्ठार्धैश्चैवं प्रातःसवनम् । ८ ।
॥ ६ ॥

कथाशुभीयं चातुर्थाह्निके चैकाहिकात्पूर्वाणीति महत्त्वतीयम्

। १ । वृद्धदेराजगर्भं हेतुः पृष्ठं भवति रथन्तरं वा । २ । वामदेयं
 गाक्षरगर्भं मैत्रावरुणस्य । ३ । श्वेतं वैरूपगर्भं ब्राह्मणार्क्षमिनो नोधमं
 वा । ४ । कालेयं रैवतगर्भमच्छावाकस्य । ५ । गर्भं पूर्वं जंघेदिति हेक
 आक्षरयात्मानमिति । ६ । आत्मानं त्वेव पूर्वं जंघेत् । ७ । आत्मानं वा
 अनुगर्भः । ८ । ऐकाहिकास्तोत्रियाञ्छ्वस्ता विद्यजितः सर्वप्रष्टास्तोत्रि-
 याञ्छ्वंसन्ति । ९ । तथानुरूपान् । १० । मामप्रगार्थाश्च । ११ । ॥ ७ ॥

तदिदामीयं चातुर्याङ्गिके चैकाहिकामूर्वाणीति निष्केवलम्
 । १ । यानि पाञ्चगाङ्गिकानि मध्यन्त्रीणि मैत्रावरुणस्यैकाहिकाभ्यां
 पूर्वाणि । २ । तार्तायाङ्गिके ब्राह्मणार्क्षमिनः । ३ । अच्छावाकस्य
 षष्ठाङ्गिके । ४ । अनुचरमश्नति षष्ठाश्रुतीयसवनम् । ५ । आग्निमा-
 दूर्ध्वमतिरिक्तोक्त्यानि । ६ । जशबोध जरमाण इति स्तोत्रियानुरूपौ
 हेतुः । ७ । त्वमु वः सचामाहमिति मैत्रावरुणस्य । ८ । यं ते
 दाना अघस्तत यदय कष वृचहन्ति ब्राह्मणार्क्षमिनः । ९ । तदो
 गाय स्तोत्रमिन्द्राय गायतेति वा । १० । इदं विष्णुरित्यच्छावाकस्य
 । ११ । उत्तरे च पूर्वा चानुरूपः । १२ । एषो उपो दूरादिदेवो-
 दीरायामा मे ध्वमित्यनुपूर्वं भवचानि । १३ । आ भातीति हेतुः
 । १४ । उत्तरं मैत्रावरुणस्य । १५ । आ गोमतेति ब्राह्मणार्क्षमिनः
 । १६ । उत्तरमच्छावाकस्य । १७ । चेषस्य पतिनेति चयाणां तिस्रः
 परिधानीयाः । १८ । शं नेर देवः सविता चायमाण इत्यच्छावाकस्य
 । १९ । इमे सोमास इमे मन्द्रासो ज्या यातं निवत आ नो
 गच्छतं हवतेति याज्याः । २० । पुराणमोकः सख्यं मित्रं वामिति
 वानुपूर्वं वतस्रः । २१ । ॥ ८ ॥

न्तरेण निष्कैवल्यमहंत्वतीये । ६ । तत्राभिषिच्यते प्राक् स्विष्टकृतः । ७ । तस्याः प्रदानं स्विष्टकृद्विषं च । ८ । द्वितीयादङ्गमृततीय-
सवनम् । ९ । तदुक्त्यं संतिष्ठते । १० । पशवो वा उक्त्यानि । ११ ।
पशूनामेवास्त्रैः । १२ । यन्मवमृत्यम् । १३ । क्रियते ऽवमृत्यकर्म । न
जाति । १४ । कृष्णाजिनस्य दक्षिणं पूर्वपादमुदके ऽवधाय प्रत्या-
हरन्ति वसनस्य वा दशाम् । १५ । ॥ १६ ॥

अथोत्तरं देवयजनमध्वर्युः । १ । तत्संस्तुपामिष्टिभिर्यजते । २ ।
दशभिर्दशरात्रम् । ३ । अथ सवित्रे प्रसवित्रे । सवित्र आस-
वित्रे । सवित्रे सत्यप्रमवायेति । ४ । मरुस्त्रास्त्रैः वाचे । तद्वे रूपेभ्यः । ५ । पूष्ये
पथिभ्यः । ६ । इन्द्रायास्त्रैः । ७ । इन्द्रस्यतये तेजसे । ८ । सोमाय राज्ञे । ९ । विष्णवे
शिपिविष्टायेति । १० । दशम्यां दशमेयः । ११ । अपि वैतशभिर्दशभि-
र्देवताभिः प्रसर्पेयुर्वा भक्षयेयुर्वा । १२ । सवित्रे प्रसवित्रे प्रसर्पाणीति
वा । १३ । सवित्र आसवित्रे भक्षयामीति वा । १४ । येषामुभयतः ओषध्या
दशपुरुषं ते याजयेयुः । १५ । यतं ब्राह्मणाः सोमं भक्षयन्ति । १६ ।
दशदशैकैकं सममम् । १७ । तन्नादशमेयः । १८ । उत्थाय पश-
विलयदः । १९ । समाप्ते श्वेनीश्वनौभ्यां पशौहीभ्यां गर्भिणीभ्या-
मादित्या पूर्वा वैश्वदेवी वा माहव्युत्तरा । २० । ॥ १४ ॥

अथ सौधामणी । १ । अग्निना लोहो ऽजः । २ । मारुस्त्रास्त्रैः
मेयी । ३ । इन्द्राय सुवाम्ना अयमः । ४ । पर्यग्निरुतेषु मुराशेमेन
वरन्ति । ५ ।

पवित्रेण पुनीहि मा ऽङ्गुले देव दीयतु ।

अग्ने क्रवा क्रतूरभि ॥

इति सुरां खवन्तीमुपनिष्ठन्ते । ६ । पिष्टदेवत्याभिर्वा । ७ । युवं
सुराममिति पुरोनुवाच्या । ८ । होता यच्चदग्निना सरस्वतीमिन्द्रं
सुचामाणमिति प्रैषः । ९ । सर्वानेके विहृतानामगन्ति । १० । तदु
तथा न क्षुर्यादासुरं तत् । ११ । पुषमिवेति याज्या । १२ ।

यमग्निना नमुचावासुरे दधि सरस्वत्यक्षुनेदिन्द्रियाय ।

इमं तं शुक्रं मधुमन्तमिन्दुं दोमं राजानमिह भक्षयामि ॥

इति भक्षमन्तः सुरायाः । १३ । ब्राह्मणं सुरापं परिकीर्षीयादिति
भक्ष उपनीयते । १४ । ॥ १५ ॥

अत ऊर्ध्वं केशवपनीयः । १ । वैधातव्युद्वहानीया । २ । आग्ना-
वैष्णव ऐन्द्रावैष्णवो वा । ३ । व्यष्टिरतो हिराजः । ४ । अग्निष्टोमो
ऽतिराजस्य । ५ । वि वा एतस्मै ब्राह्मणायोच्छ्रति यो वेदमनुब्रूते
। ६ । यु तस्मै रुचियायोच्छ्रति यो ऽभियेकं प्राप्नोति । ७ । अथै-
तेन रुचस्य धृतिना यजते । ८ । चतुष्टोमेन रथन्तरष्टेनाग्निष्टोमेन
। ९ । तेनो ह त्रिष्टोमेन यद्व्युष्य आभिप्रतारिण ईजे । १० । तस्य
ह ब्राह्मणो ऽनुव्याजहार । न रुचस्य धृतिनायष्ट इममेव प्रति
समरं कुरवः कुर्वन्तेवाच्योयन्त इति । ११ । तदु किञ्च तथैवास
यथैवैतं प्रोवाच । १२ । तस्मान्नु चतुष्टोमेनैव यजेत । १३ । प्रतिष्ठा
वै यजानां चतुष्टोमः । १४ । प्रतिष्ठित्या एव । १५ । अयुतं दक्षिणा
। १६ । न ह वा एतस्माद्राधानं तस्मै विश्वो युवते यो ऽयुतं
ददाति । १७ । तदयुतस्यायुततमम् । १८ । अतं वा सहस्राणि
। १९ । ॥ २० ॥

हरियन्त्रो ह वैधस ऐच्छाको राजापुत्र आस । तस्य ह अतं

जाया यभूतुः । तासु ह पुत्रं न लेभे । तस्य ह पर्वतनारदौ मृद
जयतुः । स ह नारदं पप्रच्छ ।

यन्निमं पुत्रमिच्छन्ति ये स जानन्ति ये स न ।

किं क्षित्पुत्रेषु विन्दते तस्यः प्रब्रूहि नारद ॥ इति ।

स एकया घृष्टो दशभिः प्रत्युवाच ।

अप्यमस्मिन्मनवस्यगृहसर्वं स विन्दते ।

पिता पुत्रस्य जातस्य पश्येच्छीवतो सुखम् ॥

धावन्तः पृथिव्या भोगा धावन्तो जातवैदधि ।

धावन्तो जपु प्राणिना मृद्यान्पुत्रे पितुस्ततः ॥

अन्तपुत्रेषु पितरो अद्याप्यमज्जलं तमः ।

आत्मा हि जज्ञ आत्मनः स इरावत्यतितारिणी ॥

किं नु मलं किमजिनं किमु ममृषि किं तपः ।

पुत्रं मद्याण इच्छन्तं स वै लोको ऽवदानदः ॥

अर्घं ह प्राणः शरणं ह वासो रूपं हिरण्यं पश्येव विवाहाः ।

सखा ह जाया लपणं ह दुहिता ज्योतिर्ह पुत्रः परमे व्योमन् ॥

पतिर्जायां प्रविशति गर्भो भूत्वा मातरम् ।

तस्मां पुमर्नवो भूत्वा दशभि मासि जायते ॥

तज्जाया जाया भवति यदस्मां जायते पुनः ।

आभ्रतिरेषाभ्रतिर्बाजमेतन्निधीयते ॥

देवाद्यैतामृषयस्य तेजः समभागान्नाहत् ।

देवा मनुष्यान्ब्रह्मणो जगद्वो पुनः ॥

एष पन्था विततो देवयानो ऽभाकमन्ने पुत्रिणो [ये] विप्रोक्ताः ।

तं पश्यन्ति पञ्चवो वर्यासि तस्मात्ते मावापि मिथुनं चरन्ति ॥

नापुचस्य लोको ऽस्तीति तत्सर्वं पञ्चवो विदुः ।

तस्मात्तु पुत्रो मातरं स्वसारं चाधिरोहति ॥ इति ॥ ॥ १७ ॥

स होवाच । स वै मे ब्रूहि यथा मे पुत्रो जायेतेति । तं होवाच ।
वरुणं राजानमुपधाव पुत्रो मे जायतां तेन त्वा यजा इति ।
तथेति । स वरुणं राजानमुपससार । पुत्रो मे जायतां तेन त्वा
यजा इति । तथेति । तस्य ह पुत्रो जज्ञे रोहितो नाम । तं
वरुण उवाच । अजनि वै ते पुत्रो यजस्व मानेनेति । स होवाच ।
यदा वै पशुर्निर्दंशो भवत्यथ स मेध्यो भवति निर्दंशो न्वस्त्वथ
त्वा यजा इति । तथेति । स ह निर्दंश आस । तं होवाच ।
निर्दंशो वा अभूद्यजस्व मानेनेति । स होवाच । यदा वै पशोर्दन्ता
जायन्ते ऽथ स मेध्यो भवति दन्ता न्वस्य जायन्तामथ त्वा यजा
इति । तथेति । तस्य ह दन्ता जज्ञिरे । तं होवाच । अजत वा
अस्य दन्ता यजस्व मानेनेति । स होवाच । यदा वै पशोर्दन्ताः
पद्यन्ते ऽथ स मेध्यो भवति दन्ता न्वस्य पद्यन्तामथ त्वा यजा
इति । तथेति । तस्य ह दन्ताः पेहिरे । तं होवाच । अपक्षत
वा अस्य दन्ता यजस्व मानेनेति । स होवाच । यदा वै पशोर्दन्ताः
पुनर्जायन्ते ऽथ स मेध्यो भवति दन्ता न्वस्य पुनर्जायन्तामथ त्वा
यजा इति । तथेति । तस्य ह दन्ताः पुनर्जज्ञिरे । तं होवाच ।
अजत वा अस्य पुनर्दन्ता यजस्व मानेनेति । स होवाच । यदा
वै छत्रियः संनार्हं प्राप्नोत्यथ स मेध्यो भवति संनार्हं नु प्राप्नोत्यथ
त्वा यजा इति । तथेति । स ह संनार्हं प्राप । तं होवाच ।

प्रापद्वै मनाहं यजस्व मानेनेति । स तथेत्युक्त्वा पुत्रमामन्त्रयां चक्रे ।
ततायं वै मह्यं त्वामददादुन्त त्वयाहमिमं यज्ञा इति । स नेत्युक्त्वा
धनुरादायारण्यमुपातस्थौ । स संवत्सरमरण्ये चचार । अथ द्वैष्ठाकं
राजानं वरुणो जयाह । तस्य होदरं जज्ञे । तदु स रोहितः
शुश्राव । सो ऽरण्याद्गाममेयाय । तमिन्द्रः पुरुषरूपेण पर्ये-
त्योवाच । ॥ १८ ॥

जाना आन्ताय श्रीरक्षीति रोहितः शुश्रुम ।

पापे निपदरो जन इन्द्र इचरतः सदा ॥

चरैव रोहितेति चरैवेति वै मा ब्राह्मणो ऽवोचदिति । स द्वितीयं
संवत्सरमरण्ये चचार । सो ऽरण्याद्गाममेयाय । तमिन्द्रः पुरुषरूपेण
पर्येत्योवाच ।

आसो भग आसीनस्योर्ध्वस्तिष्ठति तिष्ठतः ।

ज्ञेते निपद्यमानस्य चराति चरतो भगः ॥

चरैव रोहितेति चरैवेति वै मा ब्राह्मणो ऽवोचदिति । स तृतीयं
संवत्सरमरण्ये चचार । सो ऽरण्याद्गाममेयाय । तमिन्द्रः पुरुषरूपेण
पर्येत्योवाच ।

कलिः शयागः पुरुषः संजिहानस्त दापरः ।

उत्थितस्योता भवति हतं संपद्यते चान् ॥

चरैव रोहितेति चरैवेति वै मा ब्राह्मणो ऽवोचदिति । स चतुर्थं
संवत्सरमरण्ये चचार । सो ऽरण्याद्गाममेयाय । तमिन्द्रः पुरुषरूपेण
पर्येत्योवाच ।

पुण्यिहो चरतो ऽहो भणुगता फलेपदिः ।

गिरते [ऽस्य] सर्वे पाश्चान्नः असेष प्रपथे हताः ॥

चरैव रोहितेति चरैवेति वै मा ब्राह्मणो ऽवोचदिति । स पञ्चमं
संवत्सरमरण्ये चचार । सो ऽरण्याद्भाममेयाय । तमिन्द्रः पुरुषरूपेण
पर्येत्योवाच ।

चरन्मै मधु बिन्दति चरन्पकमुदुम्बरम् ।

सूर्यस्य दग्धं अमणं यो न तद्भयते चरन् ॥

चरैव रोहितेति चरैवेति वै मा ब्राह्मणो ऽवोचदिति । स षष्ठं
संवत्सरमरण्ये चचार । सो ऽरण्याद्भाममेयाय । तमिन्द्रः पुरुषरूपेण
पर्येत्योवाच ।

चरन्मै मधु बिन्दत्यपचिन्त्यन्यरूपकम् ।

उत्तिष्ठन्विन्दते अयं न निषत्किंचनावति ॥

चरैव रोहितेति चरैवेति वै मा ब्राह्मणो ऽवोचदिति । स सप्तमं
संवत्सरमरण्ये चचार । सो ऽजीगते सौख्यवसिष्ठविमशनायापरीतं
पुत्रं भवमाणमरण्यमुपेयाय ॥ १६ ॥

तस्य ह पथः पुत्रा आसुः शुनःपुच्छः शुनःशेषः शुनो-
लाङ्गूलं इति । तं ज्ञेयाच । खये हन्ताहमेपामेकेनात्मानं निष्क्रीणा
अहं ते गर्वा ज्ञतं ददानीति । स ज्येष्ठं निगृह्णात उवाच । न
न्यिममिति । नो एवेममिति कनिष्ठं भाता । तौ मध्यमे संपादयौ
चक्रतुः शुनःशेषे । तस्य ह ज्ञतं दत्त्वा तमादाय सो ऽरण्याद्भाम-
मेयाय । पितरमेत्योवाच । तत हन्ताहमेनेनात्मानं निष्क्रीणा
इति । स तथेत्युक्त्वा वरुणं राजानमामन्त्रयौ चक्रे । अनेन त्वां
यजा इति । तथेति । श्रेयान्वै ब्राह्मणः चक्षिषादिति । तस्मा

स होवाच शुनःश्रेयः ।

अद्राक्षुस्त्वा शासहस्रं ॥ यच्छूद्रेष्वलिप्तम् ।

गवां चौरिण शतानि त्वमलणीया मदङ्गिरः ॥ इति ।

तं होवाचाजोगर्तः सौयवसिः ।

तद्वै मा तात तपति पापं कर्म मया कृतम् ।

तदहं निह्रुवे तुभ्यं प्रतियन्तु शता गवाम् ॥ इति ।

स होवाच शुनःश्रेयः ।

यः सहस्रपापकं पुण्यात्पुण्यादेनक्षतोऽपरम् ।

भापगाः शौद्राद्यायादभंधेयं तया कृतम् ॥ इति ।

अभंधेयमिति वा अशेषदिति च विद्यामिच उपपपाद ॥ १४ ॥

भीम एव सौयवसिः शायेन विशिशासिषत् ।

अभ्याश्रितस्य पुत्रो भर्ममैवोपेहि पुत्रताम् ॥ इति ।

स होवाच शुनःश्रेयः ।

स वै यथा नो जपया राजपुत्र तथा वद ।

यथैवाङ्गिरसः सन्नुपेयां तव पुत्रताम् ॥ इति ।

तं होवाच विद्यामिचः ।

ओष्ठो मे त्वं पुत्राणां ह्यास्तव ओष्ठा प्रजा स्यात् ।

उपेया देवं मे दायं तेन वै त्वोपमन्वये ॥ इति ।

स होवाच शुनःश्रेयः ।

धंजानानेषु वै ब्रूयाः मे सौहार्दाय मे श्रियै ।

यथाहं भरतर्षभोपेयां तव पुत्रताम् ॥ इति ।

अथ च विद्यामिचः पुत्रानामन्वयां धके ॥ १५ ॥

मधुच्छन्दाः प्रष्टोतन ऋषभो रेणुरष्टकः ।

ये के च भानरः स्या अस्मै ज्यैष्ठ्याय तिष्ठध्वम् ॥ इति ।

तस्य वैकशतं पुत्रा आसुः । पञ्चाशदेव व्यायांसि मधुच्छन्दसः
पञ्चाशत्कनीयांसः । तद्ये व्यायांभो न ते कुशलं मेनिरे । ताननु-
व्याजहार । अन्तं वः प्रजा भवीत्येति । त एते । अन्ध्राः पुण्ड्राः
शबरा मूचीपा इति । उदसो वज्रदस्यो वैश्यामित्रा इत्युनां
भयिष्ठा इत्युदाहरन्ति । अथ ये मधुच्छन्दःप्रष्टतवः कनीयांसस्ते
कुशलं मेनिरे । स ह जगौ मधुच्छन्दाः ।

यं नः पिता संजानीते तस्मिंस्तिष्ठामहे वयम् ।

पुरस्तात्सर्वे कुर्महे त्वामप्यज्ञो वयं स्मसि ॥ इति ।

अथ ह विद्यामित्रः प्रतीतः पुत्रान्मुष्टाव ॥ २६ ॥

ते वै पुत्राः पशुमन्तः प्रजावन्तो भविष्यय ।

ये मानं मे ऽनुगृह्णन्तो वीरवन्तमकृतं मा ॥

पुरएवा वीरवन्तो देवरातेन गाधिनाः ।

सर्वे दाध्यास्तु पुत्रा एव वस्तुद्विवाचनः ॥

एव वः कुशिका वीरो देवरातस्तमन्वित ।

युष्मांश्च दायं शोपेतां विद्यां धामुत विद्यासि ॥

ते सम्यज्ञो वैश्यामित्राः सर्वे शक्तं शरातयः ।

देवराताय तस्थिरे ज्यैष्ठ्ये श्रेष्ठ्ये च गाधिनाः ॥

अधीयते देवरातो रिक्ययोरुभयोर्धृषिः ।

जङ्गूनां चाधितस्थिरे दैवे वेदे च गाधिनाः ॥

तदेतच्छौनःपेपभाख्यानं परश्रुतर्गाथमपरिमितम् । तद्भूतेताभि-

श्रीराम ।

प्रजापतिरकामयत । सर्वान्कामानाप्नुयां सर्वा व्यष्टीर्यन्मुची-
येति ।^१ स एतं चिराच्च यज्ञकृतमपगृह्यदशमेधम् ।^२ तमाहरत् ।^३ तेना-
यजत ।^४ तेनेष्टा सर्वान्कामानाप्नोत्सर्वा व्यष्टीर्यान्मुत ।^५ तथो एवै-
तद्यजमानो यदशमेधेन यजते सर्वान्कामानाप्नोति सर्वा व्यष्टी-
र्यन्मुते ।^६ महासिन्धो निर्वपति चतुरः पाशमञ्जलीम्रहतांश्च
।^७ द्वादशविधम् ।^८ द्वादश वै मासाः संवत्सरः ।^९ संवत्सर-
स्त्रैवाष्टौ ।^{१०} अथास्मा अभ्यर्च्युर्निष्कं प्रतिमुञ्चति ।^{११} साधमाहुतौ
हुतायां जघनेन गार्हपत्यसुदृहावातया सप्त संविशति ।^{१२} अन्त-
रोह अस्वर्तमानः प्रधीत ।^{१३} अग्नेन तपचेमं स्वस्तिमंवत्सरं सम-
अवामहा इति ।^{१४} तं प्रातराहुतौ हुतायां ददाति ।^{१५} अथामेधमष्टाकपालं पुरोक्षाद्यं निर्वपति ।^{१६} अग्निर्देवानां
सुखं सुस्रत एव तद्देवान्प्रीणाति ।^{१७} अथ पूष्णे पयिकृते चरं
निर्वपति ।^{१८} पूषा वै पथीनामधिपः । स्वस्थयनमेव तदस्याय
करोति ।^{१९} सर्वरूपमशं जवेन संपन्नं संवत्सरायोत्सृजन्ति सर्व-
कामिनमन्यत्रात्रह्यर्चयाम् ।^{२०} अतं राजपुत्राः कवचिनो राजन्या
निपङ्क्तिणः सुतयामणीनां पुत्रा उपवीतिनः चक्षुःप्रदीदृणां पुत्रा
दण्डिनो जनावर्तयन्तो ऽयं रचन्ति ।^{२१} अथ सवित्रे प्रमवित्रे
सवित्र आसवित्रे सवित्रे सत्यप्रमवायेति संवत्सरं हवींषि ।^{२२}

सविता वै प्रसविता स म इमं यज्ञं प्रसुवा इति । १८^{२२} । सविता
 वा आसविता स म इमं यज्ञमासुवा इति । १९^{२३} । सविता वै सत्य-
 प्रसवः स म इमं यज्ञं सत्येन प्रसवेन प्रसुवा इति । २०^{२४} । य इमा
 विद्या जातान्या देवो यातु सविता सुराजो विश्वानि देव सवितः
 स घां नो देवः सविता विश्वदेवं न प्रमिये । २१^{२५} । होता च पारि-
 सवमाचष्टे । २२^{२६} । अध्वर्यो इत्यामन्त्रितो होयि होतरिति सर्वं च
 प्रतिगृह्णोति । २३^{२७} । ओं होतस्तथा होतरित्याचक्षणे अनुगृह्णाति
 । २४^{२८} । अथाध्वर्युर्वीणागणगिनः संश्रेथति पुराणैरेनं पुण्यकञ्चौ
 राजभिः संगायतेति । २५^{२९} । ॥ १ ॥

मनुर्वैवस्वत इति प्रथमे । १ । तस्य मनुष्या विश्वस्त इमं आसत
 इति^२ गृहमेधिन उपदिशति । २ । अथोवेदो वेदः सो ऽयमिति
 सूक्तं निगदेत् । ३ । यमो वैवस्वत इति द्वितीये । ४ । तस्य पितरो
 विश्वस्त इमं आसत इति स्यविरानुपदिशति । ५ । यजुर्वेदो वेदः
 सो ऽयमिति याजुषमनुवाकं निगदेत् । ६ । वरुण आदित्य इति
 तृतीये । ७ । तस्य गन्धर्वा विश्वस्त इमं आसत इति यूयः शोभनासु-
 पदिशति । ८ । अथर्ववेदो वेदः सो ऽयमिति भेषजं निगदेत् । ९ ।
 सोमो वैष्णव इति चतुर्थे । १० । तस्याप्सरसो विश्वस्ता इमा आसत
 इति युवतीः शोभना उपदिशति । ११ । आद्विरसो वेदो वेदः
 सो ऽयमिति घोरं निगदेत् । १२ । अर्बुदः काद्रवेय इति पञ्चमे
 । १३ । तस्य सर्पा विश्वस्त इमं आसत इति सर्पान्मर्षवेदो वोप-
 दिशति । १४ । सर्पविद्या वेदः सो ऽयमिति सर्पविद्यां निगदेत्
 । १५ । कुबेरो वैश्वण इति षष्ठे । १६ । तस्य रक्षांसि विश्वस्तानी-

मान्यामत इति खेत्तगान्पापकृते वापदिशति । १८ । रचोविद्या
 वेदः सोऽयमिति रचोविद्यां निगदेत् । १९ । अक्षितो धान्यन
 इति सप्तमे । २० । तस्यासुरा विशस्त इम आमत इति कुषीदिन
 उपदिशति । २१ । असुरविद्या वेदः सोऽयमिति मायां कापि-
 त्कुर्यात् । २२ । मत्स्यः भान्मद इत्यष्टमे । २३ । तस्योदकचरा विशस्त
 इम आमत इति मत्स्यान्मत्स्यविदो वापदिशति । २४ । इतिहाम-
 वेदो वेदः सोऽयमिति तिहाममाचक्षीत । २५ । ताच्छ्या वैपश्यत
 इति नवमे । २६ । तस्य वयांसि विशस्तानीमान्यामत इति वयांसि
 ब्रह्मचारिणो वापदिशति । २७ । पुराणवेदो वेदः सोऽयमिति
 पुराणमाचक्षीत । २८ । धर्म इन्द्र इति दशमे । २९ । तस्य देवा
 विशस्त इम आमत इति धूमोऽप्रतिग्राहकाङ्गोचियानुपदिशति ।
 ३० । सामवेदो वेदः सोऽयमिति साम गाथात् । ३१ । सर्वा-
 न्वेदानाचष्टे । ३२ । सर्वाणि राज्यानि । ३३ । सर्वा विप्रः । ३४ ।
 सर्वं वा अश्वमेधः । ३५ । सर्वेषां सर्वमाश्रयानौति । ३६ । तद्यत्पुनः-
 पुनः परिस्रवते तस्मात्पारिस्रवम् । ३७ । ॥ २ ॥

एकविंशतिर्युपा एकविंशत्यरश्वयः । १ । अष्टौ बैत्वा दश खादिराः
 । २ । पैतृद्रवा उपस्थावानौ । ३ । राज्ञुदालोऽग्निवः । ४ । एक-
 विंशतिरग्नौपोमीयाः । ५ । तेषां समानं चरणम् । ६ । गोतमस्य
 चतुरन्तरस्तोमः सुत्यानां प्रथममक्षः । ७ । तेनेमं लोकमाप्नोति । ८ ।
 एकविंशस्तोमं द्वितीयम् । ९ । एकविंशो वा एष य एष तपति ।
 तदेनं स्वेन रूपेण समर्धयति । १० । एतस्मादश्वो निस्तपः । ११ ।
 तदेतदृचाभ्युदितम् ।

सुरादेशं वचसो निरतथेति । १२ ।

अथो गोमृगो ऽजस्रपरस्ते प्राजापत्याः । १३ । गौरो गवयः शरभ
उद्गो मायुः किंपुरुष इत्यनुस्तरणाः । १४ । पशवथैकविंशतिरेक-
विंशतिरेकविंशतये चातुर्मास्यदेवताभ्यः । १५ । एता वै सर्वा देवता
यच्चातुर्मास्यदेवताः । १६ । सर्वामामेव देवतानां प्रीत्यै । १७ । अलं-
कृतमश्वमास्तवमवघ्रापयन्ति । १८ । सुगन्धं न इत्येवमविंशति यज-
मानं वाचयेत् । १९ । अथेष्टं धूपं तिष्ठन्तं यदकन्द इत्येकादशभि-
रप्रणवाभिः । २० । समिद्धो अश्वजित्यामियः । २१ । अभिगो इ
दिति परिशिष्य मा नो मित्र इति सूक्तम् । २२ । उत्तमे सोमं र-
त्याप्रणुवन् । २३ । चतुर्विंशदिति पुरस्तादद्वीषाम् । २४ । अथा-
न्यायोपस्तुण्ति वाचो ऽधीवासं धिरण्यमिति । २५ । तदेत-
दृचाभ्युदितम् ।

यदस्याथ वास उपस्तुण्यधीवासं चा धिरण्यान्यस्मा इति । २६ ।
अथायं मेथ्यमास्तमन्ते । २७ । पर्यङ्गाम्बह्नारण्यान् । २८ । पूष्णो
ललाटे । २९ । तदेतदृचाभ्युदितम् ।

अथा पूष्णः प्रथमो भाग एतीति । ३० ।

ऐन्द्रापोष्णः श्वासो नाभ्याम् । ३१ । तदेतदृचाभ्युदितम् ।

ऐन्द्रापूष्णोः प्रियमप्येति पाथ इति । ३२ ।

संज्ञप्राय मरिषीमुपनिपातयन्ति । ३३ । तावधीवासेन संप्रोर्णवते
। ३४ । तौ यजमानो ऽभिसेष्यति । ३५ ।

उत्सृज्योरव गुदं धेष्टवामशमश्चिमा भु ।

यः स्त्रीणां जीवभोजनः ॥ इति । ३६ ।

तं न कश्चन प्रत्यभिमेधति । २७ । ॥ ६ ॥

माता च ते पिता च ते इये वचस्य प्रीलतः ।

य तिलामीति ते पिता गमे मुष्टिमतंययत् ॥

इत्येनां हेताभिमेधति । २८ ।

ऊर्ध्वसेनासुच्छ्रयताद्भिरौ भारं हरन्निव ।

अथास्यै मध्यमेजति शीते वाते पुनश्चिव ॥

इति ब्रह्मा वावाताम् । २९ । यदस्मा अंजमेधा इत्युद्गाता परिहृताम् । ३० ।

यद्वरिणो यवमत्ति न पुष्टं बड मन्यते ।

यूद्धा यदर्यजारा न पोषाथ धनायति ॥

इत्यध्वर्युः पालागलौम् । ३१ । अथपात्तानां समानजातीयाः शतंशत-
मनुचर्यन्ताः प्रत्यभिमेधन्ति । ३२ ।

पिपस्यत इव ते मनो हेतर्मा त्वं वदो बड ।

ऊर्ध्वमेनं । यद्देवासे लालामगुं । शूद्रो यदर्यजायाः पतिरिति
प्रत्यभिमेधने विकारः । ३३ । यदसि ब्रह्मवचम् । ३४ । हेताध्वर्युं
पृच्छति । द्वितीयया प्रत्याह । तृतीयया पृच्छति । चतुर्थ्या
प्रत्याह । ३५ । ॥ ७ ॥

किं स्विद्वर्यसमं ज्योतिः किं समुद्रसमं सरः ।

कः स्विद्वृथिवै वर्षीथाम्गोस्तु माचा न विद्यते ॥ । ३६ ।

ब्रह्म सूर्यसमं ज्योतिर्द्यौः समुद्रसमं सरः ।

इन्द्रः पृथिव्यै वर्षीथाम्गोस्तु माचा न विद्यते ॥ । ३७ ।

कः सिदेकाकी चरति क उ स्विज्जायते पुनः ।

किं सिद्धिमस्य भेषजं किं सिद्धावपनं महत् ॥ ३८ ॥

सूर्यं एकाकी चरति चन्द्रमा जायते पुनः ।

अग्निर्हिमस्य भेषजं भूमिरावपनं महत् ॥ ४ ॥ इति । १ ।

ब्रह्मोद्गातारं पृच्छति । द्वितीयया प्रत्याह । द्वितीयया पृच्छति ।
चतुर्थ्या प्रत्याह । १ । ॥ ५ ॥

पृच्छामि त्वा वितथे देवसंख यदि त्वमव मनसा जगन्त्य ।

केषु विष्णुस्त्रिषु पदेष्विष्टः केषु विश्वं भुवनमा विवेश ॥ १ ॥

अपि तेषु त्रिषु पदेष्वस्मि येषु विश्वं भुवनमा विवेश ।

सद्यः पर्येमि पृथिवीमुत द्यामेकेनाङ्गेन दिवो अस्य पृष्ठम् ॥ २ ॥

केचन्तः पुरुष आ विवेश कान्यन्तः पुरुषे अर्पितानि ।

एतद्ब्रह्मनुप वल्हामसि त्वा किं स्विन्नः प्रतिवोचास्यञ्च ॥ ३ ॥

पञ्चसन्तः पुरुष आ विवेश तान्यन्तः पुरुषे अर्पितानि ।

एतत्त्वाच प्रति मन्वानो अस्मि न मायया भवस्युत्तरो मत् ॥ ४ ॥ इति । १ ।

पृच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्या इति यजमानं पृच्छति । १ । उत्त-

रया प्रत्याह । १ । ॥ ५ ॥

सुभ्यः स्वयंभ्यः प्रथममन्तर्महत्पर्यवे ।

दधे ह गर्भमृत्विधं यतो जातः प्रजापतिः ॥

इति महिषः पुरोनुवाक्या । १ । होता यत्प्रजापतिमिति प्रियः । १ ।

प्रजापते न त्वदिति याज्या । २ । प्राजापत्यस्य वपया चरित्वा तद-

न्वन्या वपा जुहुयुरिति द्वैक आहुः । प्रजापतिं वा अन्वन्या देव-

तास्तदेना यथायथं प्रीणातीति । ४ । ऐन्द्राग्रस्य वा । ५ । वैश्व-

देवस्य वा । ६ । किमुत त्वरेरन्निति ह आग्नेष्टेजः प्रीणकः । ७ ।

नाना मानादेवताभिः प्रचरेयुः । ८ । सहस्रह समानदेवताभि-

रथ्यवस्थाभिः । ८। नाना व्यवस्थाभिः । १०। तदेना यथायथं
प्रीणातीति । ११। उत्तरस्य महिनी थाज्यापुरेनुवाक्ये विपर्य-
स्येत् । १२। उमे ऐकादिकं च पाङ्क्तं चाव्ये संशयेत् । १३। य
ऐकादिके च पाङ्क्ते चाव्ये कामस्तयोरुभयोराष्टौ । १४। उमावे-
कादिकं च वार्धनं च प्रउगौ संप्रवयेत् । १५। य ऐकादिके च
वार्धने च प्रउगे कामस्तयोरुभयोराष्टौ । १६। ॥ ७ ॥

महानाज्यः षष्ठं भवन्ति । १। सर्वं वै तद्यस्यनाज्यः । २।
सर्वमयमेधः । ३। सर्वेण सर्वमाप्रवानीति । ४। यानि पाञ्चमाङ्गि-
कानि निष्केवल्यमरुततीययोः सूक्तानि तानि पूर्वाणि शस्त्रैकादि-
कयोर्निविदौ दधाति । ५। प्रतिष्ठा वा एकादः । ६। प्रतिष्ठित्या
एव । ७। सहस्रं वा मध्यन्दिने । ८। छन्दस्य्छन्दसश्चत्वारिंशत्
चत्वारिंशत् महत्त्वतीये । ९। ते द्वे अशीतिशते । १०। सप्तविंश-
तिशतानि निष्केवल्ये । ११। तत्सहस्रम् । १२। सर्वं वै तद्यसहस्रम्
। १३। सर्वमयमेधः । १४। सर्वेण सर्वमाप्रवानीति । १५। यानि
पाञ्चमाङ्गिकानि वैश्वदेवाग्निमारुतयोः सूक्तानि तानि पूर्वाणि शस्त्रै-
कादिकेषु निविदौ दधाति । १६। प्रतिष्ठा वा एकादः । १७।
प्रतिष्ठित्या एव । १८। उक्तयं संतिष्ठते । १९। तेनान्नरिचलोक-
माप्नोति । २०। सर्वसोमो अतिराच उत्तममाद्यः । २१। सर्वं वै
सर्वसोमो अतिराचः । २२। सर्वमयमेधः । २३। सर्वेण सर्वमाप्र-
वानीति । २४। तेनामुं लोकमाप्नोति । २५। द्वितीयादाभिप्रविका-
च्छस्त्रम् । २६। एतेन हेन्त्रेणः औनको जनमेजयं पारित्तितं
याजयां चकार । २७। तदुत्तेपापि यज्ञमाथा गौयते । २८। ॥ ८ ॥

आमन्दीवति धान्यादं रुक्मिणं हरितस्रजम् ।

अवभादयं सारङ्गं देवेभ्यो जनमेजयः ॥ इति । १ ।

एते एव पूर्वे अहनी । व्योतिरतिराचसो नोपसेनम् । १. गौस्तेन
भीमसेनम् । २. आयुस्तेन युतसेनम् । ३. सर्वे पारिक्षितीयाः
। ५. तदुतैषापि यज्ञगाथा गीयते । ६ ।

पारिक्षिता यजमाना अश्वमेधैः परोवरम् ।

अजङ्गः पापकं कर्म पुण्याः पुण्येन कर्मणा ॥ इति । ७ ।

अभिजिस्तेन ह ऋषभो याज्ञतुर ईजे । ८. तदुतैषापि यज्ञगाथा
गीयते । ८ ।

ऋषभे ऽग्नेन यजति पुरा याज्ञतुरे नृपे ।

अमाद्यदिन्द्रः सोमेन ब्राह्मणायेषितैर्धनैः ॥ इति । १० ।

विश्वजिस्तेन ह पर आहार ईजे वैदेहः । ११. तदुतैषापि यज्ञ-
गाथा गीयते । १२ ।

आहारस्य परम्णादो ऽर्घ्यं मेध्यमवधत् ।

हिरण्यनाभः कौमल्यो दिशः पूर्णा अमंहत ॥ इति । १३ ।

महाव्रतं मतिराचसो ह मरुत्त आविहित ईजे । १४. तदुतैषापि
यज्ञगाथा गीयते । १५ ।

मरुतः परिवेष्टारो मरुत्तस्यावसन्त्यहे ।

आविहितस्याग्निः क्षता विश्वे देवाः सभासदः ॥ इति । १६ ।

ततो हास्य तद्देवताः सभासदो यभृवुः । १७. प्राची दिग्घोतः
। १८. दक्षिणा मङ्गलः । १९. प्रतीचध्वर्योः । २०. उदीचुद्रातः
। २१. यदन्यद्भूमेः पुरुषेभ्यस्त्राह्मणानां स्वम् । २२. अथैव होच-

काणाम् । २२ । मध्ये ॥ यजेत । २३ । पञ्चपशुर्विशाखयूपः । २४ ।
 संवत्सरमृतुपञ्चकः । २५ । यलाग्रेया वसन्ते । २६ । ऐन्द्रा वीमे । २७ ।
 मारुताः, पार्जन्या वा वर्षासु । २८ । मैत्रावरुणाः शरदि । २९ ।
 भार्गवस्था हेमन्ते । ३० । ऐन्द्रावैष्णवाः शिशिरे । ३१ । ॥ ८ ॥

प्रजापतिरयमेधेनेष्टा पुरुषमेधमपश्यत् । तस्य यदनाप्तमय-
 मेधेनाप्तौत्तत्सर्वं पुरुषमेधेनाप्तौत् । तयो एवैतद्यजमानो यन्पुरुष-
 मेधेन यजते यदस्यानाप्तमयमेधेन भवति तत्सर्वं पुरुषमेधेनाप्तौति
 । १ । सर्वमायमेधिकम् । २ । उपजनश्च । ३ । अथाग्रे कामाय
 दावे पयिकृत इति हवींषि । ४ । अग्निर्वै कामो देवानामोश्वरः
 । ५ । सर्वेषामेव देवानां प्रीत्यै । ६ । अग्निर्वै दाता च एवास्मै यज्ञं
 ददाति । ७ । अग्निर्वै पयिकृत एवैनं पुनर्यज्ञपथमपिपाथयति
 । ८ । ब्राह्मणं कृषियं वा सहस्रेण शतायेनावकीय संवत्सरायो-
 त्तुजन्ति^{१०} सर्वकामिनमन्यथा ब्रह्मचर्यम् । ९ । तथा पैवानुरक्षन्ति
 । १० । अद्यानुमतये पथ्यावै स्त्रस्तये ऽदितय इति संवत्सरं हवींषि
 । ११ । सावित्रैर्विपर्यामम् । १२ । पारिभ्रवीथैर्नाराशंसानि । १३ । अनु-
 मत्यानुमतेऽनेन यज्ञेन यजा इति । १४ । वाग्वै पथ्या स्त्रस्तिः
 स्त्रस्त्ययनमेव तयज्ञे यजमानाय करोति । १५ । इयं वा अदितिः
 प्रतिष्ठा वा अदितिरस्यामेवैनं तददीनायामन्ततः प्रतिष्ठाप-
 यन्ति । १६ । ॥ १० ॥

श्रौतःशेषं प्रथमम् । १ । यथा शुनःशेष आजीगर्तिर्यूपे नि-
 युक्तो सुसुचे । २ । प्रथमे च सुक्ते निगदेत् । ३ । काचीवतं द्विती-
 यम् । ४ । यथा कचीवानौघ्रिजः स्वनये भावयथे सनिं समान । ५ ।

उत्तमे च सुक्ते निगदेत् । ६ । श्वावायं द्वितीयम् । ७ । यथा
 श्वावाय्य आर्चनानसो वैददयो सनिं ससान । ८ । के छ नर इति
 च सुक्तम् । ९ । भारद्वाजं चतुर्थम् । १० । यथा भरद्वाजो हवी-
 तक्षिण प्रसोके च सार्धये सनिं ससान । ११ । अधि ह्युः प्रसोक
 इति चतस्रः । १२ । वासिष्ठं पञ्चमम् । १३ । यथा वसिष्ठः सुदासः
 वैजवनस्य पुरोहितो बभूव । १४ । द्वे जगुरिति च सुक्तम् । १५ ।
 मैधानियं षष्ठम् । १६ । यथासङ्गः शायोगिः स्त्री सती पुमान्ब-
 भूव । १७ । सुहिस्तुहीति च सुक्तम् । १८ । वास्यं सप्तमम् । १९ ।
 यथा वसः काणक्षिरिन्दिरे पारश्वयये सनिं ससान । २० । शत-
 मष्टं तिरिन्दिर इति च सुक्तम् । २१ । वाग्रमष्टमम् । २२ । यथा
 वगो ऽव्यः पृथुश्ववि कानीते सनिं ससान । २३ । आ स एतु
 य ईवदेति च सुक्तम् । २४ । प्रास्वत्वं नवमम् । २५ । यथा
 प्रस्वत्वं पृथगे मेधे मातरिश्वनि सनिं ससान । २६ । भूरीदिन्द्र-
 स्तेति च सुक्ते । २७ । नाभानेदिष्ठं दशमम् । २८ । यथा नाभा-
 नेदिष्ठो मानवो ऽद्विरः सुमनिं ससान । २९ । ये यज्ञेनेति ॥
 सुक्तम् । ३० । नाराशंसानि भवन्ति । ३१ । पुरुषो वै नाराशंसः
 । ३२ । तदेनं स्वेन रूपेण समर्धयति । ३३ । ॥ ११ ॥

पञ्चविंशतिर्यूपाः । १ । पञ्चविंशत्यखयः । २ । दश विल्वा द्वादश
 खादिराः । ३ । पैतुद्रवा उपम्यावानौ । ४ । राज्जुदालो वा मारलो
 ऽग्निष्ठः । ५ । पञ्चविंशतिरग्नीषोमीयाः । ६ । तेषां समानं चरणम्
 । ७ । आयमेधिकानां सुत्यानां प्रथमे चोत्तमं च । ८ । पञ्चविं-
 शस्तोमं द्वितीयम् । ९ । पञ्चविंशो वै पुरुषः । १० । तदेनं स्वेन

रूपेण समर्धयति । ११ । पुरुषो गोमृगो ऽजस्तृपरक्षे प्राजापत्याः । १२ । गौरो गवयः शरभ उध्रो मायुः किंपुरुष इत्यनुस्तरणाः । १३ । पञ्चवक्ष पञ्चविंशतिः पञ्चविंशतिः पञ्चविंशतये चातुर्मास्य-
 देवताभ्यः । १४ । एता वै सर्वा देवता यच्चातुर्मास्यदेवताः । १५ ।
 सर्वाणामेव देवतानां प्रीत्यै । १६ । अलंकृतं पुरुषमाशुवनवघ्नाण्यो-
 दीरतामवर इत्येकादशभिरप्रणवाभिः । १७ । अग्निर्हव्युरित्यापियः । १८ ।
 सैनमग्र इत्यग्निगौ तथैव । १९ । अथ पुरुषायोपस्तृणन्ति
 कौशं तार्यमाशुणमांशवमिति । २० । संज्ञप्तं यामेन सान्नोद्गातो-
 पतिष्ठते । २१ । ॥ १२ ॥

पुरुषेण नारायणेन होता । १ । अथ ह्येनमिज उपतिष्ठन्ते
 परैर्यिर्वासमिति दाभ्यांदाभ्यां होता ब्रह्मोद्गाताध्वर्युः । २ । अथ
 यजमानं भिषज्वन्ति । ३ । उग देवा अवक्षितं मुद्यामि त्वा श्विषा-
 जीवनाय कमशीर्भ्यां ते नासिकाभ्यां वात आ वातु भेषजमित्यनु-
 पूर्वं सुक्तेः । ४ । प्र तार्यायुरिति नैर्ह्यतीनामेकैकया । ५ । तिसृभि-
 स्तिसृभिः श्रंतातीयानाम् । ६ । संज्ञप्ताय महिषीमुपनिपातयन्ति
 । ७ । तावधीवासेन संप्रोर्णुवते । ८ । तौ तथैव यजमानो ऽभिमे-
 यति । ९ । परिषक्ता अप्रपाणा यो ऽनाक्रावो ॥ चेष्टे यस्त
 रोमशमित्यभिमेथिन्यः । १० । उत्तराभिरुत्तराभिः प्रत्यभिमेयन्ति
 । ११ । पूर्वयाध्वर्युः । १२ । उदीर्ष्य नार्युदीर्ष्यातः पतिवत्युदीर्ष्यातो
 विश्वावसो ऽग्न्यतीत्युत्यापिन्यः । १३ । मनो न्वसुनीते यत्ते यमं
 यथा युगमिति द्वैरनुमन्त्रयते । १४ । ब्रह्मानुवाचयति । १५ ।
 सदसि ब्रह्मवक्षन् । १६ । गावो यवमिति होताध्वर्युं प्रच्छति । १७ । द्विती-

यथा प्रत्याह^{१८} । द्वितीयया पृच्छति^{१९} । चतुर्थ्या प्रत्याह ।^{२०} । द्वे
 सुती अट्टण्वं पितृणामिति ब्रह्मोद्गातारं पृच्छति । द्वितीयया
 प्रत्याह^{२१} । एकान्तरया पृच्छति^{२२} । उत्तरया प्रत्याह ।^{२३} ॥ १३ ॥

आयसेधिकमाज्यात् । १ । उभे ऐकाहिकं च माहाप्रतिकं
 चाज्ये संशयेत् । २ । य ऐकाहिके च माहाप्रतिके चाज्ये
 कामस्तयोर्द्वयोराष्ट्रौ । ३ । उभावैकाहिकं च माहाप्रतिकं च प्रउगौ
 संप्रवयेत् । ४ । य ऐकाहिके च माहाप्रतिके च प्रउगे कामस्तयो-
 र्द्वयोराष्ट्रौ । ५ । महाप्रतान्मथ्यन्दिनः । ६ । राजर्न पृष्ठं भवति
 । ७ । एतद्वै पुरुषविधं साम यद्राजन्म । तदेनं स्वेन साक्षा सम-
 र्धयति । ८ । अनुषरप्रभृति षष्ठास्तृतीयसवगम् । ९ । नारायणं वै
 षष्ठमहः । १० । पुरुषो वै नारायणः । ११ । तदेनं स्वेन रूपेण
 समर्धयति । १२ । महादिवाकीर्त्यमग्निष्टोमसाम भवति । १३ । एतद्वै
 पुरुषविधं साम यन्महादिवाकीर्त्यम् । तदेनं स्वेन साक्षा समर्धयति
 । १४ । षोडशग्रन्तं संतिष्ठते । १५ । षोडशकलो वै पुरुषः । तदेनं
 स्वेन रूपेण समर्धयति । १६ । पृष्ठस्य षष्ठमं चतुर्थमहः । १७ ।
 षष्ठपुरुषं च दीयते । १८ । दशपञ्चविंशच्छयूपः । १९ । द्वादश-
 द्वादशतुपश्वः । २० । ॥ १४ ॥

ब्रह्म स्वयंभु तपो ऽतप्यत । तत्तपस्तप्तेव । न-वै तपस्या-
 नन्त्यमस्ति हन्त सर्वेषु भूतेष्व्वात्मानं जुह्वानीति । तत्सर्वेषु भूते-
 श्वात्मानं ऊत्वा सर्वाणि भूतानि सर्वमेधे जुह्वा चकार । ततो
 वै तत्सर्वेषां भूतानां श्रेष्ठं स्वाराज्यमाधिपत्यं पर्येत् । तथो एवै-
 तद्यजमानो यत्सर्वमेधेन यजते सर्वेषु भूतेष्व्वात्मानं ऊत्वा सर्वाणि

भृतानि सर्वमेधे जुष्टां करोति ।^५ ततो वै स सर्वेषां भृतानां
 श्रेष्ठं स्माराव्यमाधिपत्यं पथति ।^६ पौरुषमेधिकं पुरस्तात्कर्म
 ।^७ अग्निद्युदिन्द्रशङ्खदेवस्तस्यूर्यस्त्यश्वमालभन्ते ।^८ पौरुषमेधिकं
 पञ्चममहः ।^९ तत्र पुरुषमालभन्ते ।^{१०} वाजपेयः षष्ठम् ।^{११}
 आपोऽर्थामः सप्तमम् ।^{१२} तत्र सर्वान्योधानालभन्ते ये के च प्राणिनः
 ।^{१३} वषा वषावतां जुहुति ।^{१४} मयो ऽवपाकानाम् ।^{१५}
 संमयमेधधिवनस्पतीनां प्रकिरन्ति ।^{१६} विण्वनयस्त्रिंशे अष्टम-
 नयमे अहनी ।^{१७} विश्वजिब्यस्त्रयोमः सर्वष्टोऽतिरात्र उत्तम-
 महः ।^{१८} सर्वे वै विश्वजिब्यस्त्रयोमः सर्वष्टोऽतिरात्रः ।^{१९}
 सर्वे सर्वमेधः ।^{२०} सर्वेण सर्वमाप्नुवानीति ।^{२१} विंशतिपशुर्वि-
 शाखयूपः ।^{२२} चतुर्विंशतिश्चतुर्विंशतिर्चतुपशवः ।^{२३} अत्र सर्व-
 मेधः संतिष्ठते ।^{२४} सहभूमि च दीयते ।^{२५} ॥ १५ ॥

गार्हपत्ये ऽध्वारणिमनुप्रहृत्य । आहवनीय उत्तरारणिम्^१ आत्म-
 न्यग्नीसमारोप्य^२ अरणं प्रजजेत्^३ ।^४ विश्वकर्मा च भौवनेन
 ऽन्तर्जजे ।^५ तं च भूमिहवाच^६

॥ मा मर्त्यः कथ्यन् दातुमर्हति विश्वकर्मन्भौवन मां दिदासिच ।

उप मङ्क्ष्ये ऽहं सल्लिख्य मध्ये मृषीव ते मंगरः कण्ठपाय ॥

इति ।^७ तां कश्यप उज्जहार ।^८ ॥ १६ ॥

वाजपेये ब्रह्मौदुम्बरं रथचक्रमारोहति^१ तान्मस्याहं सवितुः सवे
 सत्यसवस्य बृहस्पतेरुत्तमं तानां रोहिषमिति ।^२ इन्द्रस्येति सविये

यथा प्रत्याह^{१८} द्वितीयया पृच्छति^{१९} चतुर्थ्या प्रत्याह^{२०} । द्वि-
 सुती अष्टमं पितृणामिति ब्रह्मोद्गातारं पृच्छति । द्वितीयया
 प्रत्याह^{२१} एकान्तरया पृच्छति^{२२} उत्तरया प्रत्याह^{२३} ॥ १३ ॥

आयसेधिकमाज्यात् । १ । उभे ऐकाहिकं च माहाप्रतिकं
 चाज्ये संशंसेत् । २ । य ऐकाहिके च माहाप्रतिके चाज्ये
 कामस्तयोर्भयोराष्टौ । ३ । उभावैकाहिकं च माहाप्रतिकं च प्रउगौ
 संप्रवचेत् । ४ । य ऐकाहिके च माहाप्रतिके च प्रउगे कामस्तयो-
 र्भयोराष्टौ । ५ । महाप्रतान्मध्यन्दिनः । ६ । राजनं पृष्ठं भवति
 । ७ । एतद्वै पुरुषविधं साम यद्राजनम् । तदेनं स्वेन साक्षा सम-
 र्धयति । ८ । अनुपरमभति षष्ठान्तृतीयसवनम् । ९ । नाराग्रं वै
 षष्ठमहः । १० । पुरुषो वै नाराग्रसः । ११ । तदेनं स्वेन रूपेण
 समर्धयति । १२ । महादिवाकीर्त्यमग्निष्टोममाम भवति । १३ । एतद्वै
 पुरुषविधं साम यन्महादिवाकीर्त्यम् । तदेनं स्वेन साक्षा समर्धयति
 । १४ । योऽलश्रक्तं संतिष्ठते । १५ । योऽलश्रक्तो वै पुरुषः । तदेनं
 स्वेन रूपेण समर्धयति । १६ । पृष्ठस्य पश्चमं चतुर्थमहः । १७ ।
 षष्ठपुरुषं च दीयते । १८ । दशपशुर्विंशश्वयूपः । १९ । द्वादश-
 द्वादशतुं पशवः । २० । ॥ १४ ॥

ब्रह्म स्वयंभु तपो ज्ञप्यत । तत्तपस्तप्तेवत । न वै तपस्या-
 नन्त्यमस्ति हन्त सर्वेषु भूतेष्वत्मानं जुहवागीति । तत्सर्वेषु भूते-
 श्चात्मानं ऊत्वा सर्वाणि भूतानि सर्वमेधे जुहवां चकार । ततो
 वै तत्सर्वेषां भूतानां श्रेष्ठं साराज्यमाधिपत्यं पर्यत् । तयो एवै-
 तद्यजमानो यत्सर्वमेधेन यजते सर्वेषु भूतेष्वत्मानं ऊत्वा सर्वाणि

भूतानि सर्वमेधे जुह्वां करोति ^१। ततो वै स सर्वेषां भूतानां
 श्रेष्ठं स्याराव्यमाधिपत्यं पर्येति ^२। पौरुषमेधिकं पुरस्तात्कर्त्तुं
^३। अग्निद्युद्भिस्तुदैत्यदेवस्तुसूर्यस्तुत्यदमास्तभन्ते ^४। पौरुषमेधिकं
 पञ्चममहः ^५। तत्र पुरुषमास्तभन्ते ^६। वाजपेयः पष्ठम् ^७।
 आप्नोर्धामः सप्तमम् ^८। तत्र सर्वान्नेधानास्तभन्ते ये वै च प्राणिनः
^९। वषा वषावतां जुहुति ^{१०}। त्वचो ऽवपाकानाम् ^{११}।
 संवक्ष्मोपधिवनस्पतीनां प्रकिरन्ति ^{१२}। त्रिणवचयस्त्रिंशे अष्टम-
 नवमे अहनी ^{१३}। विश्वजित्सर्वसोमः सर्वष्टो ऽतिराच उत्तम-
 मणः ^{१४}। सर्वं वै विश्वजित्सर्वसोमः सर्वष्टो ऽतिराचः ^{१५}।
 सर्वं सर्वमेधः ^{१६}। सर्वेण सर्वमाप्रदानोति ^{१७}। विंशतिपशुर्वि-
 श्वस्यधूपः ^{१८}। चतुर्विंशतिस्तुविंशतिर्चतुपशवः ^{१९}। अथ सर्व-
 मेधः संतिष्ठते ^{२०}। सहभूमि च दीयते ^{२१}॥ १५॥

गार्हपत्ये ऽध्वरारिमतुप्रदत्त ^१। आहवनीय उत्तरारणिम् ^२। आत्म-
 न्यग्रीममारोप्य ^३। अरण्यं प्रव्रजेत् ^४। ^५। विसर्कमां च भौवने
 ऽन्तत ईजे ^६। तं च भूमिर्वाच ^७

न सा मर्त्यः कथ्यन् दातुमर्हति विश्वकर्मभौवन सां दिदासिध ^१।
 उप मङ्ग्ये ऽहं सलिलस्य मध्ये मृषैव ते संग्रहः काशपाय ॥
 इति ^२। तां कश्यप उज्जहार ^३॥ १६॥

वाजपेये ब्रह्मौदुम्बरं रथचक्रमारोदति ^१। वाजस्थार्हं सवितुः सवे
 सत्यसवस्य इहस्यतेरुत्तमं त्वाकं रोद्देयमिति ^२। इन्द्रस्येति चतुर्थे

यजमाने । ३ । मरुतामिति वैश्वे । ४ । तस्मिन्नुपनिग्राविद्धे रथचक्रे ।
ऽसंप्रेषितस्त्रिः साम गायति । ५ । अपि वा जपेत्तिः । ६ ।

आविर्मर्या आ वाजं वाजिनो अग्रम् ।

देवस्य सवितुः सवे स्वर्गो अर्वन्तो जयत ॥

इति च । ७ । तेनैव मन्त्रेण प्रत्यवरोहति । ८ । अरुहमिति प्रत्यवरोहणे
विकारः । ९ । हिरण्मयेन पात्रेण मधुग्रहस्य प्राणभवं भक्षयित्वा प-
यच्छते पात्रम् । १० । दिवमयं यजमानो रोहति स्वर्गमयं यजमानो
रोहतीति वा । ११ । यूपं रोहन्तमूपमुडैरप्यन्ति । १२ । ॥ १७ ।

राजसूये ऽभिषिक्तो यजमानो ब्रह्मसिति पञ्चकृत्वो ब्रह्माण-
मामन्त्रयते । १ । त्वं ब्रह्मासीत्येवं सर्वत्र प्रतिशृणोति । २ । सवि-
तामि सत्यप्रसव इति प्रथमे । ३ । इन्द्रो ऽमि विद्यौजा इति
द्वितीये । ४ । वरुणो ऽमि धर्मपतिरिति तृतीये । ५ । रुद्रो ऽमि
सुशेव इति चतुर्थे । ६ । त्वं ब्रह्मासीत्येव पञ्चमे । ७ । मनसास्मै
हिरण्मयो प्रवृत्तौ ददाति । ८ । तौ मनसा प्रतिशृण्वन्ति । ९ ।
अश्वमेध अश्विजो रश्मना धारयन्तो ऽयं हृदयोः संस्रन्दिनोः क्षाप-
यन्ति । १० । अनेनायमश्वेन मेधेन राज्ञेष्ट्वा विजयतामब्रह्मपुञ्जि-
ताया इति । ११ । यदि सैनं यजमानेन पृष्ठे ऽभिमर्शयेयुरहं च
त्वं चेति जपेत् । १२ । संस्थिते मध्यमे ऽह्न्याहवनौयमभितो दिक्षु
प्रासादान्विमन्त्रन्ति । १३ । तानुपरिग्राह्यनिध्याधेः प्राकारैः परि-
प्लवन्ति । १४ । सर्वेषाधिमृत्विजो रात्रिं जुहुति । १५ । प्रातरनु-
वाकवेलायां प्रत्यवरोहन्ति । १६ । परिकर्मिण आरोहन्ति । ते
जुहुत्योदयान् । १७ । अथाचेयं सहस्रेणावकीय यः शुक्लः पिङ्गाचं

वलिनस्तिलकावलो विक्रिधः खण्डो बण्डः खलतिस्तुमादाय नदीं
यन्ति । १८ । अथैनमुदके ऽभिप्रगाञ्च यदास्योदकं मुखमास-
न्देतायास्मा अध्वर्युर्मूर्धन्ययतेदनिं जुहोति भूणक्षत्यायै स्वाहेति
। १९ । अथ तं निःषेधन्ति । २० । निःषिद्धपाशानो ऽपशमा
भवन्तीति । २१ । ॥ १८ ॥

अथात एकोत्तरा अहीनाः । १ । यदेकविधं तदेकरात्रेणा-
ग्नौति । २ । ॥ १९ ॥

अथ यद्विविधं तद्विरात्रेण । १ । हे वा अहोरात्रे हे द्यावा-
पृथिवी हे इमे प्रतिष्ठे । तद्यत्किं च द्विविधमधिदैवतमध्यात्मं
तत्सर्वमेनेनाग्नौति । २ । अथको ऽहःसंपातो दशरात्रमधिकुर्वीत
। ३ । आदितो ऽवच्छेदः । ४ । अथ्यस्यातिरात्रभावः । ५ । अथहं
दक्षिण । ६ । अदीक्षिता दीक्षितं याजयन्ति । ७ । मासापवर्गा
अहीनाः । ८ । सुव्यप्रतिज्ञाये दीवा विषधंयेयुः । ९ । नासंवत्सर-
दीक्षिताय महाप्रतं शंसितु । १० । नासंवत्सरभूतोद्याय । ११ । नित्य-
माग्निष्टोमिकं प्रथममहः स्वादिति हैक आहुः । १२ । मुख्यो वा
एष यज्ञकतुर्थदग्निष्टोमः । १३ । यज्ञमुखस्थानवरार्थं । १४ । संपातो
तु निविह्नुते । १५ । तर्त मे यज्ञेन वर्धतेत्यार्वजानयेदमीये द्विती-
यस्य । १६ । विरात्रे च । १७ । अभिजिदिश्रजितौ ^{१८} चतुर्विंश-
महाप्रते ^{१९} गोश्रायुषी वा । २० । यद्विविधं तद्विरात्रेणाग्नौति
। २१ । ॥ २० ॥

अथ यत्त्रिविधं तत्त्रिरात्रेण । १ । त्रयो वा इमे लोकास्त्रीणि
ज्योतींषि त्रिषवणो यज्ञः । तद्यत्किं च त्रिविधमधिदैवतमध्यात्मं

तत्सर्वमेनेनाप्नोति । १। चित्प्रभृतयस्तथा स्तोमाः प्रथमस्तोमः । २। पञ्चदशप्रभृतयो द्वितीयस्य । ३। षोडशं त्रयोदशं त्रयोदशं । ४। एकविंशप्रभृतयस्तृतीयस्य । ५। अग्निष्टोमः प्रथममहः । ७। अक्षयं द्वितीयम् । ८। अतिरात्रस्तृतीयम् । ९। रथन्तरं पृष्ठं प्रथमस्य । १०। वामदेयं द्वितीयस्य । ११। दृष्टतृतीयस्य । १२। अयं वै लोको रथन्तरम् । १३। अन्तरिक्षलोको वामदेयम् । १४। अहो लोको दृष्ट । १५। एतेषामेव लोकानामाहूयै । १६। समूहोदायानि । १७। मध्यमाह्नोदोमावैष्टुभः प्रउगो द्वितीयस्याह्नः । १८। अयमेति मरुत्वतीयम् । १९। यद्वितीयस्याह्नो मरुत्वतीयं तत्तृतीये ऽहनि करोति । २०। मदिमौक्तोकान्मभोगिषः करोति मक्षाद्वीमे लोका अग्न्योऽन्यमभिभुञ्जन्तीति । २१। अहनी वा विपर्यस्येत् । २२। कस्तमिन्द्रेति सामप्रगाथो निष्केवहस्य । २३। नो पु स्वा वाधतयनेति स्तोत्रिवालुर्ह्यौ प्रगाथौ मैत्रावरुणस्यो-
 दुत्य द्विपदम् । २४। कं मय इति कदान् । २५। द्वितीयादह्नः सन्ते । २६। असावि मग्नोभयं गृणवदिति ब्राह्मणाह्नसिगः । २७। कदू चस्येति कदान् । २८। आयन्त इव सूर्ये शम्भू पु शचीपत इत्याह्वावाकस्य । २९। यदिष्ट प्रागपासुदगिति कदान् । ३०। कथाह्नीयतर्दिदाम्नीये वा निविद्धानि द्वितीयस्य । ३१। अनुचर-
 प्रभृति षष्ठात्तृतीयसववम् । ३२। ॥ ११ ॥

एषो नै सहस्रस्तोत्रियो येन प्रजापतिरयजत । १। एतमेव गर्गचिराच्च इत्याचवते । २। द्वितीयो ऽथचिराचः । ३। मध्यमे ऽह्न्यथमाजमन्ते । ४। अभिगावथस्तोमीयम् । ५। तृतीयस्या-

न्दोमः पवमानः । ६ । पराकञ्चतुर्थः । ७ । षष्ठस्तोमैस्त्रिष्टोमानि
 त्रीणि । ८ । एष ॥ पराकः । ९ । एतेनास्मान्नोकात्प्रजिर्गस्यजेत
 । १० । प्रतिष्ठाकामस्य दैपराक इत्याहुः । ११ । या ह्येका जगती
 ते द्वे गायत्री । १२ । अथं लोको गायत्रस्तदग्निंषोके प्रतितिष्ठति
 प्रतिष्ठायामप्रप्युत्याम् । १३ । ज्योतिर्गौरायुरिति कुसुमविन्दुचिरावः
 । १४ । त्रीणि यतानि प्रथमे ऽहन्ददाति । १५ । त्रयस्त्रिंशत् पञ्च
 कलाः । १६ । एवं द्वितीय एवं तृतीये । १७ । तत्कला सहस्र-
 तस्या गोः परिशिष्यते । १८ । तामन्यथा गवा निष्क्रीयामाकुर्वीत
 । १९ । अमाकार्येत्याहुर्जमानस्यैव संश्रुत्या इति । २० । यायन्तीनां
 प्रथमोपरमेष्ठा ह्यादित्याहुः । २१ । तदप्रप्युत्यै रूपम् । २२ । या
 संतिष्ठन्तीनां प्रथमोपविशेष्ठा ह्यादित्याहुः । २३ । तत्प्रतिष्ठायै
 रूपम् । २४ । यायत्रीनां सा ह्यादित्याहुः । २५ । तत्प्रजात्यै
 रूपम् । २६ । या सत्तमा सा ह्यादित्याहुः । २७ । सत्तमाम-
 माकरवा इति । २८ । सर्ववेदचिराधे चिद्वक्तियो ब्रह्मा यस्मि-
 न्यतःश्रोत्रियास्त्रिपुरुषम् । २९ । यत्त्रिविधं तच्चिराधेनाप्नोति । ३० ।
 ॥ २९ ॥

अथ चतुर्विधं तच्चत्वारणे । १ । चतुष्टया वै पञ्चवः । २ ।
 अथो चतुष्टयादाः । ३ । तद्यत्किं च चतुर्विधमधिदैवतमध्यात्मं तत्सर्व-
 मेनेनाप्नोति । ४ । त्रिदशममहः पञ्चदशं द्वितीयं सप्तदशं तृतीय-
 मेकविंशं चतुर्थम् । ५ । ते वा एते चत्वारः स्तोमा नानावीर्या
 यज्ञकतवस्तेन हास्य चत्वारो वीरा नानावीर्याः प्रजायामाजायन्ते
 य एवं वेद । ६ । एषो नैव जमदग्नेश्चत्वारवः । ७ । अथैवाधे-

चतुर्वीरः । ८ । चित्प्रथमस्याङ्गः प्रातःसवनं पञ्चदशो माध्यन्दिनः
 सप्तदशं तृतीयसवनम् । ९ । पञ्चदशं द्वितीयस्याङ्गः प्रातःसवनं
 सप्तदशो माध्यन्दिन एकविंशं तृतीयसवनम् । १० । सप्तदशं तृतीय-
 स्याङ्गः प्रातःसवनमेकविंशो माध्यन्दिनस्त्रिणवं तृतीयसवनम् । ११ ।
 एकविंशं चतुर्थस्याङ्गः प्रातःसवनं चित्रवो माध्यन्दिनस्तयस्त्रिंशं
 तृतीयसवनम् । १२ । ते वा एकैकं सोममुत्सृजन्तो यन्त्येकैकं
 प्रजनयन्तः । १३ । तेन द्वास्य चत्वारो वीरा नानावीर्याः प्रजाया-
 माजायन्ते । वीरो हि सोमः । १४ । तस्य शक्तम् । १५ । रथ-
 न्तरं पृष्ठं प्रथमस्य । १६ । सजनीयं निष्केवल्यम् । १७ । कया-
 शुभीयतदिदासीये वा निविद्धाने द्वितीयस्य । १८ । तृतीये वैरूप-
 पृष्ठे वैराजान्तृतीयसवनम् । १९ । चतुर्थे वैराजपृष्ठे वैरूपान्तृतीय-
 सवनम् । २० । प्राकृतो वातिरावः । २१ । तं वैशानर इत्याचक्षते
 । २२ । अभिजिदाभिप्रविकानां चतुर्थः । २३ । विश्वजिदितरेषाम्
 । २४ । वैशानरो महाव्रतं वा । २५ । यच्चतुर्विधं तच्चतुराचे-
 णाप्नोति । २६ । ॥ २२ ॥

अथ यत्पञ्चविधं तत्पञ्चराचेण । १ । पञ्चपदा पङ्क्तिः पाङ्क्तो
 वै यज्ञस्तद्यत्किं च पञ्चविधमधिदैवतमध्यात्मं तत्सर्वमेनेनाप्नोति । २ ।
 चित्प्रथममहः पञ्चदशं द्वितीयमेकविंशं तृतीयं सप्तदशं चतुर्थं
 चतुष्टोमोऽतिराव उत्तममहः । ३ । तदा इदमामासेव रूपेण
 । ४ । इयमेव चित्तो रूपेण । ५ । इयं पञ्चदशस्य । ६ । इयमेक-
 विशस्य । ७ । इयं सप्तदशस्य । ८ । अयं चतुष्टोमस्यातिरावस्य । ९ ।
 तद्यदेकविंशसोमानां वर्धितस्तस्मादिष्टमार्गं यर्विष्टा । १० । अथ

यच्चतुष्टोमो ऽतिरात्र उत्तममहस्तादयमद्भुतः सर्वा अद्भुलीः
 प्रत्येति । ११ । तस्य शस्त्रम् । १२ । अहश्चतुर्थमाभिज्ञविकम् । १३ ।
 पञ्चमस्य च द्वे सवने पष्ठान्पृष्ठस्य पञ्चमे तृतीयसवनम् । १४ ।
 पञ्च वाभिज्ञविकानि । १५ । उत्तमात्पञ्चमे तृतीयसवनम् । १६ ।
 अभिजिदाभिज्ञविकानां चतुर्थः । १७ । विश्वजिदितरेषाम् । १८ ।
 वैशानरस्य महाव्रतं वा । १९ । उभयोर्वैभिजिदुर्ध्वं विश्वजि-
 त्पञ्चमः । २० । यत्पञ्चविधं तत्पञ्चरात्रेणाप्नोति । २१ । ॥ २४ ॥

अथ यत्पञ्चविधं तत्पञ्चरात्रेण । १ । यद्वा अतवः यदृप्सोमा-
 स्तद्यत्किं च यद्विधमधिदैवतमध्यात्मं तत्सर्वमेनेनाप्नोति । २ । अष्टौ
 ऽभिजिद्विश्वजितौ वैशानरस्य महाव्रतं वा । ३ । अनन्तरं वाभि-
 जितौ महाव्रतम् । ४ । विश्वजित्पष्ठः । ५ । पृष्ठवो ऽभिज्ञवौ वा
 । ६ । यत्पञ्चविधं तत्पञ्चरात्रेणाप्नोति । ७ । ॥ २५ ॥

अथ यत्पञ्चविधं तत्पञ्चरात्रेण । १ । सप्त प्राणाः सप्त च्छन्दांसि
 तद्यत्किं च सप्तविधमधिदैवतमध्यात्मं तत्सर्वमेनेनाप्नोति । २ । अष्टौ
 ऽभिजिद्विश्वजितौ महाव्रतं वैशानरस्य । ३ । अथ संवत्सरस्य प्रवल्हः
 । ४ । प्राकृतो ऽग्निष्टोमश्चतुर्विंशमभिजिदिद्युवान्विश्वजिन्महाव्रतं वैशा-
 नरस्य । ५ । एषो वै सप्तश्चपौर्णो सप्तरात्रः । ६ । एतमेव जनक-
 सप्तरात्र इत्याचवते । ७ । अभिजिदाभिज्ञविकानां सप्तमः । ८ ।
 विश्वजिदितरेषाम् । ९ । वैशानरो महाव्रतं वा । १० । यत्पञ्चविधं
 तत्पञ्चरात्रेणाप्नोति । ११ । ॥ २६ ॥

अथ यदष्टविधं तदष्टरात्रेण । १ । अष्टौ ऋषवो ऽष्टाचरा गायत्री
 तद्यत्किं चाष्टविधमधिदैवतमध्यात्मं तत्सर्वमेनेनाप्नोति । २ । अभि-

जिदाभिप्रविकानां सप्तमः । ३ । विश्वजिदितरेषाम् । ४ । वैश्वानरस्य महाप्रतं वा । ५ । उभयोर्वाभिजित्सप्तमो विश्वजिदष्टमः । ६ । यदष्टविधं तदष्टराचेषाप्नोति । ७ । ॥ २७ ॥

अथ यज्ञविधं तत्तत्ताराचेष । १ । चतस्रो दिग्दशमस्यो ऽध्वान्तर-
दिग्ग ऊर्ध्वं च भवमी दिङ् मवाचरा हस्तौ तच्चत्किं च तत्रविध-
मधिदैवतमध्यात्मं तत्सर्वमेवेनाप्नोति । २ । पञ्चहो ऽभिजिद्विश्वजितौ
वैश्वानरस्य महाप्रतं वागन्तरं वाभिजितो महाप्रतं विश्वजिद्वचमः
। ३ । ज्योतिरग्निष्टोमो गौरुदस्य आयुर्गतिरावत्तिरेतसुपयन्ति
शस्त्रलोपिगङ्गा इत्याचरते । ४ । यज्ञविधं तत्तत्ताराचेषाप्नोति । ५ ।
॥ २८ ॥

अथ यज्ञविधं तदष्टराचेष । १ । दशावरा विराजन्तं विराट्
तच्चत्किं च दशविधमधिदैवतमध्यात्मं तत्सर्वमेवेनाप्नोति । २ । अर्धधो
ऽभिज्ञयो नव वाग्निष्टोमाः । ३ । दशराचः संख्याविकृतः । ४ ।
वैश्वानरस्य । ५ । एतेन ह जलो जात्युत्कर्षे दृष्ट्वा चयाणां निगु-
ह्यानां पुरोधां प्राप काश्ववैदेहयोः कौसल्यस्य च । ६ । तस्य ह
तच्छ्वेतकेतुः श्रियमभिधाय पितरमधूहे पलित यज्ञकामान्यात्वा
ख श्रिया यज्ञसा समर्पयितुं वेत्य नेना आत्मानमिति । ७ । तं
शेवाच । मा मैवं पुत्र योचो यज्ञकतुरेव मे विज्ञातो ऽभूत्समे-
वैतत्तत्तत्त्रके ब्रह्मवन्धो व्यजिज्ञासिपि । ८ । तदु किं तथैवाप्तं यचे-
द्वेनं प्रोवाच । ९ । स एष पुरोधाकामस्य यज्ञः । १० । स पुरोधा-
माप्नोति य एवं वेद । ११ । चतुष्टोमात्ममून्दाक्षिककुदः शस्त्रम्
। १२ । अथ महाक्षिककुदस्य । १३ । कन्दोमत्रिककुदस्य । १४ ।

अग्निष्टुदिन्द्रमुद्देशदेवस्तत्पृष्ठो वैश्वानरस्य । १५^{१६} । पल्लोऽभिजिदि-
 यजितौ मध्याव्रतं वैश्वानरस्य । १६^{१७} । प्राकृतोऽग्निष्टोमो नवमो
 ऽष्टमो वा विश्वजिह्वमः । १७^{१८} । यद्दशविधं तद्दशरात्रेणाप्नोति
 । १८^{१९} ॥ २८ ॥

अथ यदेकादशविधं तदेकादशरात्रेण । १ । एकादशाक्षरा चिदुप-
 त्तैषुभाः पशवसाक्षत्किं त्रैकादशविधमधिदेवतमध्यात्मं तत्सर्वमेवे-
 नाप्नोति । २ । धूल्लक्ष्णन्दा दशरात्रः । ३ । सामुल्किनो वा । ४ ।
 वैश्वानरस्य । ५ । दृष्टद्वयन्तरष्टमो वा । ६ । विश्वजिदेकादशः । ७ ।
 तं पौण्डरीकं दद्याच्चते । ८ । अपूर्तं दक्षिणा । ९ । अश्वसद्वस-
 नैकादशमित्येके । १० । उक्तो द्वादशाक्षः । ११ । त एते पुरसा-
 दग्निष्टोमा उपरिष्टादतिरात्रा उत्तरोत्तरिण एकोत्तरा अहीनाः
 । १२ । उत्तरोत्तरिणीमेव तच्छ्रियं विराज्जमवाद्यमाप्नोति य एवं
 वेद य एवं वेद । १३ । ॥ २९ ॥

इति शाङ्खायनश्रौतसूत्रे षोडशोऽध्यायः समाप्तः ।

धोम् ।

अथातो महाप्रतस्थ ॥ १॥ पुरस्तादेव कतिपयाहेन होता
 प्रेङ्गुफलकमुत्पाटयति ॥ २॥ तिष्ठत एवोदुम्बरस्य ॥ ३॥ पुरस्तादादि-
 त्यस्योदयगतः ॥ ४॥ यदि पुरस्ताच्च विद्येतायापुत्तरतः ॥ ५॥ यदि
 दक्षिणतः ॥ ६॥ पश्चादा स्थात् ॥ ७॥ भूले ह्येदधित्वा प्राङ्गोदङ्गा
 तिष्ठन्नुत्पात्य यद्यणुदुम्बरः स्थात् ॥ ८॥ अपि डे वा चीणि वा
 फलकानि संदधुः ॥ ९॥ तद्वाङ्गमात्रं प्राप्नुवन्ति ॥ १०॥ अत्रिमात्रं
 तिर्यक् ॥ ११॥ संतष्टम् ॥ १२॥ प्रज्ञातामम् ॥ १३॥ तद्यत्तुर्धाम्नेषु
 वितर्दयति ॥ १४॥ अथेतस्य वै वोदुम्बरस्थान्यस्य वा विशाल्यौ ह्येद-
 यन्ति ॥ १५॥ परःपुस्तये ॥ १६॥ वंशं च ॥ १७॥ यद्युदुम्बरो न विद्येत
 यो ऽन्यो दक्षः फलपक्षिणुः कल्याणमिच्छादारो वा स्थाप्येतदुप-
 कल्पयेत् ॥ १८॥ ॥ १॥

अथ मौञ्ज्यौ रज्जु कारयन्ति ॥ १॥ दृढे ॥ २॥ चिगुणे ॥ ३॥
 परोदित्यायामे ॥ ४॥ एतावद्भोतारमभितः ॥ ५॥ औदुम्बरीमासन्दी-
 मुद्राचे संग्रन्ति ॥ ६॥ तस्यै प्रादेशमात्राः पादा भवन्ति ॥ ७॥ अत्र-
 लिमात्राणि ग्रीवस्थान्यनूच्यानि ॥ ८॥ तांश्चैत^९ मौञ्ज्यौभिः स्थान्दा-
 भिर्विवयन्ति द्विगुणाभिः प्रसलविष्टाभिः ॥ १०॥ ॥ १॥

अथेतां वीणां शततन्त्रीमुपकल्पयन्ति ॥ १॥ तस्याः पाताग्री
 सूना भवति ॥ २॥ औदुम्बरो दण्डः ॥ ३॥ अपि वोदुम्बरी सूना

पान्नाशो दण्डः । ४ । तामानेडुहेने सर्वरोहितेन चर्मणा वाद्यतो-
लोभाभिषीयन्ति । ५ । तस्यै मूले दण्डं दण्डधातिविधन्ति । ६ ।
तद्दण्डं रज्जुः प्रवर्धन्ति । ७ । ता अग्रे नाना वधन्ति । ८ । दण्ड-
समाप्ता वीणा शततन्त्री भवति । ९ । येनसशाखां सपलाशा वादि-
न्युपकृता भवति । १० । खयन्तता वा शरेयीका । ११ । घाटकर्करौ-
रवघट्टरिकाः काण्डवीणाः पिच्छोरा इति पत्य उपकल्पयन्ति । १२ ।
खिपमुखेन पिच्छोरां वादयेत् । १३ । वादनेन काण्डवीणाम् । १४ ।
तां घाटरीरित्याचरेते । १५ । यां घाटरी मृदुं वादयेत्सारातिः
स्यात् । १६ । द्विपक्षं जनयेत् । १७ । ॥ २ ॥

धतुरो दुन्दुभीनध्वर्युः सहननानुपकल्पयति । १ । पूर्वस्यै द्वार्या
अभितो द्वारवाह सहिःसदः सन्धौ सहननावासञ्चयति । २ । अपरस्यै
द्वार्या अभितो द्वारवाह सन्तःसदः सन्धौ सहननावासञ्चयति
। ३ । यदि पट् शुर्दण्डिणार्धं सदस एकमुत्तरार्धं^४ एकम् । ४ ।
सुञ्जानां च कुण्डानां च कूर्चमध्वर्यवे संस्तुर्वन्ति । ५ । तस्मिंस्त्रिंश-
त्प्रत्यागृणन्ति । ६ । अयेतरे दीविताः प्रतिपुरुषं वृषीः क्लृप्तं^७
ध्वर्यो प्रादेशमानेलेपरि भूमेः सुः । ७ । अथ यम मार्जालीये
ध्वर्येयन्यो भवन्ति ताम्रः प्रत्येकं मवान्कलानुपकल्पयन्ति । ८ ।
॥ ३ ॥

अथैतमथरथमुपकल्पयन्ति विततवस्त्रम् । १ । धतुयं त्रींशे-
यून् । २ । राजानं वा राजमात्रं वाजिरस्तरम् । ३ । यदि राजा
वा राजमात्रो वा न विद्येत य एतां धियं विद्यात् एतत्कुर्व्यात्
। ४ । उत्तरेणायौधं प्राञ्च्यौ प्रेक्षे स्तुष्टे विभिन्नत्याखेणाय । ५ ।

तदिसमं वर्तते वात्करं वा चर्मणाभिवितन्वन्ति । ६ । तत्र अयन्नेषान्ति-
विधेः । ७ । जघनेनाग्नीध्रं अर्ध्वैश्वर्यं खनन्ति । ८ । तमेतन्मो-
यासन्मन्त्रं जघनस्य चर्मणा प्राचीनघीनेषोदीचीनघीनेष वाप्तर-
तोलोत्तान्निषीध्यन्ति । ९ । तं तस्यैव सङ्गृह्येन काले भूमिदुन्दुभि-
मात्रन्ति । १० । ॥ ५ ॥

अथ शूद्राणां श्रौतसमाधौ बण्डवसन्ती इत्युक्तत्पयन्ति । १ ।
तदेतापुराणमुत्सृज्य न कार्यमेतस्मिन्नुपक्रमे । २ । संस्थिते दग्धमे
ऽहनि सदोहविधानानि सम्पूयन्ति । ३ । आग्नेयं प्रज्जीशासं च
। ४ । अथ नवैः कुशैर्वज्रसमुपसृण्वन्ति । ५ । कनिषथाग्नुमभारावि-
दधति प्रातर्हवीभ्यः । ६ । ॥ ६ ॥

अथ महाराजे महामनाय प्रातर्गुवाकमुपाकुर्वन्ति । १ । यथा
परिवृक्षमनुब्रूयान् । २ । तस्य मधुमिश्रः स्तोमः । ३ । शस्त्रं
वृक्षम् । ४ । अग्निहोत्रो न्यजः । ५ । अग्नेते परिवृक्षणीया भवन्ति
विष्टपद्मद्वयः सप्तदश एकविंश इति । ६ । ऐन्द्रादौ त्रैकादशिनानां
पैकः सवनीयः । ७ । ऐन्द्रस्य रूपमः प्राजापत्यस्याज उपरात्मन्भौ । ८ ।
विहृक् ऐन्द्रः । ९ । उर्णाग्नु प्राजापत्यः । १० । ते अत्र यपासु
हृतापु संप्रसर्पन्ति तदेतत्पेद्वमिश्रं अर्ध्वैदि प्रक्षाप्यान्तरेण घावालो-
त्कारौ तीर्थं तेन प्रपद्योन्तरेणाग्नीध्रीयं धिष्यं पर्याहृत्य पूर्वया
द्वारा सदः प्रक्ष्वयापेणोत्तरेण होतृधिष्यं प्रादुषन्निदधति । ११ ।
यवमेव यथ्ययस्य अर्ध्वैदि भवति यथा संवत् संप्रसर्पणे भवति
तथाहृत्योन्नत उपनिदधति । १२ । तस्य पेटुमं प्रातःसवनं स्या-
दिति यैश्च शूद्रकश्च द्वारौयम् । १३ । ॥ ७ ॥

विशोविशो वो अतिथिमित्याज्यम् । १ । तस्य द्वादशार्धर्वशः
 अस्त्राग्निं नरो दीधितिभिररण्योरित्येतत्पञ्चविंशत्युत्तमुपमंशमिति । २ ।
 तद्विष्टशस्त्रम् । ३ । चैष्टुभः प्रजगः । ४ । कुविदङ्ग नमसा ये दधाम
 इति वायस्यं चैष्टुवायसं च । ५ । मैत्रावरुणं च यथा विपुहति
 । ६ । क उ अवत्कतमो यज्ञिथानामित्याग्निम् । ७ । कथा
 महामृधत्कस्य श्रुतुग्नित्येन्द्रम् । ८ । वो वत्साता असवः शो
 ब्रह्मतेति वैश्वदेवम् । ९ । उत स्या नः सरस्वती जुषाणेति चार-
 स्त्रतम् । १० । स द्यचकृतः । ११ । तस्य पद्मः अस्त्रम् । १२ । एका-
 दिकं वा प्रातःसवनम् । १३ । कृतं प्रातःसवनम् । १४ । ॥ ८ ॥

अयातो माध्यन्दिनं सवनम् । १ । आ त्वा रथं ययोतय
 इति मरुत्वतीषस्य प्रतिपत् । २ । इदं त्वेषो सुतमन्त्र इत्यनुचरः
 । ३ । एष एव नित्य एकादातानः । ४ । अस्तु मे जरितः सभि-
 वेग इति वासुक्तं पूर्वं गत्वा महर्षिं दक्षो मृददा चर्मणिप्रा इत्ये-
 तस्मिंस्तैष्टुभे निविदं दधाति । ५ । उभे यज्ञे यच्छः संश्रयेत् । ६ ।
 इति त्वा ख मरुत्वतीषम् । ७ । ॥ ९ ॥

अयातो निष्क्रेतव्यम् । १ । संस्थिते प्रातःसवने प्रेङ्गावटौ
 खानघेदिति सा मितिः । २ । अस्ते मरुत्वतीष इति पैश्व्यम् । ३ ।
 लघनेन खं धिष्यं यदं च चतुरङ्गुलं च प्रमाद्य ^१ तत्पश्चादुद्दी-
 चीनायं फलकं निधार्य ^२ भयनश्चतुरङ्गुले उपधाय ^३ अक्षिचतुरङ्गुलाभ्यां
 लेखे लेखयित्वा प्रेङ्गावटौ खानघेद्विणं पूर्वमथोत्तरम् । ४ । प्राची
 वेदज्ञो वात्किरा प्रत्किरन्ति । ५ । तद्विशाख्याववधायोद्दीचीनायं
 वंशमभ्यादधाति । ६ । श्रौण्यां श्रोता मिमीते । ७ । यदि द्वेखः

। ११ । उप प्रतिहाग्माहावे ऽनुरमति । १२ । प्रतिहत आह्वयते
 । १३ । अध्वर्यो ओंसावो ३ इत्युच्चैराह्वय यथास्य वाक् सर्वा अन्या
 वाचो ऽतिवदेत् । १४ । उच्चैराह्वय त्रिरुपांशु द्विरुत्थोपांशु तृष्णी-
 ऋषं । तस्यानसुस्त्रातः । १५ । ॥ १० ॥

इति शाङ्खायनश्रौतसूत्रे ऋग्वेदस्य ऽध्यायः समाप्तः ।

ओम् ।

—०—

उधैराह्वय चिरपांशु चिह्नित्य । १ । मघा जज्ञानं प्रथमं पुर
 सादिर्य पित्रे राक्ष्सेत्यये विद्ये देवा मम इष्टान्मु यशिया इत्ये-
 तास्मिन् ऋषयस्त्रयोऽंशस्ता उपांशुप्रणवपञ्चः । २ । अथात्मने
 वाचमुत्सृजति । ३ । तदिदं भुवनेषु ज्योतिमिति सोऽव्यसृष्टः । ४ ।
 तदेतन्नवर्चम् । ५ । वनेन वा यो न्यधाति चाकचित्यद्यौ । ६ । शाकना
 शाको अरुणः सुपर्ण इति वचम् । ७ । यो अर्द्धाज्जरोतिपि ज्योति-
 रन्तर्मघत्तनाम गुह्यं पुरुषगुह्यं त एकं पर ऊ त एकमिति तिस्र
 एकपातिन्यः । ८ । तावद्योविंशतिः । ९ । चिःशस्तया प्रथमया सह
 पञ्चविंशतिः । १० । स एष आत्मा पञ्चविंशः । ११ । तं नदेना-
 पच्छयं शंसति । १२ । नदं व ओदतीनामिति । १३ । त्रैलोक्यानि
 पूर्वाणि पदानि नदस्योत्तराणि । १४ । प्रथमेन त्रैलुभेन पदेन
 प्रथमं नदस्य पदमुपसंधायावस्यति । १५ । द्वितीयेन त्रैलुभेन द्वितीयं
 संधाय प्रणौति । १६ । तृतीयेन त्रैलुभेन तृतीयं संधायावस्यति
 । १७ । चतुर्थेन त्रैलुभेन चतुर्थं संधाय प्रणौति । १८ । एवं विहता
 प्रथमां त्रिः शंसति । १९ । पराचौरुत्तराः । २० । एवं विहता
 एव या तृतीया सूक्तस्य तस्या उत्तरमर्धर्षमुत्सृजति नदस्य चोत्त-
 रम् । २१ । तौ पुरस्ताद्विपदानां शंसति । २२ । आत्मानं ब्रह्माय
 सुददोहं शंसति । ता अस्य सुददोहस इति नामर्धर्चः । २३ । ॥ १ ॥

। ११ । उप प्रतिहारमाहावे ऽनुरमति । १२ । प्रतिहत आह्वयते
 । १३ । अध्वर्यो भोषावो ऽ इत्युधैराह्वय यथास्य वाक् सर्वा अन्या
 वाचो ऽतिवदेत् । १४ । उधैराह्वय त्रिरुपांश्च विंशत्योर्पांश्च तृष्णीं-
 शंसं । सत्यातसत्यातः । १५ । ॥ १७ ॥

इति ब्राह्मणायनश्रौतसूत्रे सप्तदशोऽध्यायः समाप्तः ।

श्रीम् ।

उद्देराक्षय चिरपांशु हिंसा ११ । ब्रह्म ज्ञानं प्रथमं पुर
 सादिपं पिने राक्षेत्ये विशे देवा मम श्रृणु यज्ञिया इत्ये-
 तास्त्रिषु श्रवस्त्रयौ शंसन्ता उपांशुप्रणवः १२ । अथात्मने
 वाचमुत्सृजति । १३ । तदिदं सुवनेषु ज्येष्ठमिति स्त्रोत्रियसूचः । १४ ।
 तदेतन्नवर्चम् । १५ । वनेन वा यो न्यधाय चाकञ्चित्यष्टौ । १६ । आत्मना
 शक्यो अरण्यः सुपर्ण इति द्वचम् । १७ । यो अर्धधाम्योतिषि ज्योति-
 रन्तर्गत्तन्नाम गुह्यं पुरुषसृष्टिदं त एकं परं त एकमिति तिस्र
 एकपातिन्यः । १८ । तास्त्रयोविंशतिः । १९ । त्रिःशस्यया प्रथमया सह
 पञ्चविंशतिः । २० । स एव आत्मा पञ्चविंशः । २१ । तं नदेनो-
 पसृष्टं शंसति । २२ । नदं व ओदनीनामिति । २३ । वैद्युमानि
 पूर्वाणि पदानि नदस्योत्तराणि । २४ । प्रथमेन वैद्युमेन पदेन
 प्रथमं नदस्य पदमुपसंधायामस्यति । २५ । द्वितीयेन वैद्युमेन द्वितीयं
 संधाय प्रणीति । २६ । तृतीयेन वैद्युमेन तृतीयं संधायामस्यति
 । २७ । चतुर्थेन वैद्युमेन चतुर्थं संधाय प्रणीति । २८ । एवं विद्वतां
 प्रथमां त्रिः शंसति । २९ । पराचौदत्तराः । ३० । एवं विद्वता
 एव या तृतीया सूक्तस्य तस्या उत्तरमर्धचमुत्सृजति नदस्य चोत्त-
 रम् । ३१ । तौ पुरस्ताद्विपदानां शंसति । ३२ । आत्मानं श्रवसाद्य
 सुददोहसं शंसति । ता अस्य सुददोहस इति तामर्धचः । ३३ । ॥ १ ॥

सुसृजतीन्द्रं वचाय हन्तव इति । १ । तत्रभि प्र गायतेति चत्वारि । ४ । मखाय आ शिषामहीति नव । ५ । अ एक इदिदयत आ याह्यद्रिभिः सुतमिति द्वे खवे । ६ । तानि षट्विंशन्नुचानि । ७ । ॥ १२ ॥

अथ चतुःशतं गायत्रीः शंसति । १ । नकिरिन्द्र तदुत्तर इति षट् । २ । दिवशिद्धा दुहितरमिति चतुर्दश । ३ । आ त्व न इन्द्र वचस्वित्येकविंशतिः । ४ । आ, व इन्द्रं किंविं यथा यदिन्द्राहं यथा त्वमिति पञ्चदशैर् । ५ । प्र सभाजं चर्षणीनामुत्सा मन्दन्तु स्तोमा इति द्वादशैर् । ६ । आ, प्र इव यरावत इति नव । ७ । इति चतुःशतं गायत्रीः । ८ । वयमु त्वामपूर्वैत्यष्टौ काकुभाः प्रगाथाः । ९ । इन्द्राय साम, गायतेति सर्वम् । १० । तदर्धशः शस्त्राय सददोहसम् । ११ । ॥ १३ ॥

अथैतं वयमर्धशः शंसति । १ । त्रावतः सुख्वये इति । २ । तस्य सप्तदशी जगती तां पञ्चः । ३ । अथैकविंशी द्वाविंशी चतुर्विंशी च पङ्क्तयस्तः पङ्क्तिर्धम् । ४ । शतं दाचे सख्य इति पञ्चपदा तस्यै त्रीणि पदानि समस्त्यावस्तेद्वाभ्यां प्रणुयात् । ५ । त्रयोदशी, च विंशतमी च द्विपदे ते पञ्चः शस्त्राय सददोहसम् । ६ । अथैतौ विहतावर्धर्चावथ सददोहसम् । ७ । सा तत एवात्सृज्यते । ८ । अथ चतुर्विंशतिष्ठतः शस्ता भवति । ९ । ॥ १४ ॥

अथैता दिपदाः शंसति । १ । इमा नु कं भुवना भीषधामेति पञ्च । २ । आ याहि वनसा सहेति चतस्रः । ३ । एष, मद्गा य ऋत्विज इति तिस्रः । ४ ।

प्र व इन्द्राय वषट्कन्तमाय विष्ठा गार्धं गायत यज्जुलोपति ।

अचैन्यर्कं मरुतः स्वर्का आ स्तोभति श्रुतो युवा स इन्द्रः ।

उपप्रचे मधुमनि चियन्तः पुष्येम रयिं धीमहे त इन्द्र ।

विश्रतो दावन्विश्रतो न आ भर यं त्वा श्रित्रिष्ठमीमहे ।

स सुप्रणीतो नृतमः स्वरालमि मंहिष्ठो वाजसातये ।

त्वं हि राधस्यत एक ईजिषे मनादमृक्त ओजसा ।

इति पट् । ५ । आ धूर्वस्मै वक्षसेजो ज्या वाजं देवहितं मनेमेति

। ६ । ता एकविंशतिर्दिपदास्ताः पच्छः । ७ । ॥ १५ ॥

अथैतदैन्द्राग्रं स्वर्कं गायत्रीशंसं शंसतीन्द्राग्नी युवं स न इति

। १ । तस्य द्वितीया सप्तपदा तस्या अतुष्टुभं पूर्वा करोति शंसं

गायत्रीमुत्तराम् । २ । विष्टुमुत्तमा तां पच्छः । ३ । ॥ १६ ॥

अथैतदावपनं शंसति । १ । तुभेदमिन्द्र परि पिच्यते मध्वित्येका

। २ । विश्रजिते धनजिते स्वर्जित इति पट् । ३ । ताः पच्छः । ४ ।

स्वादोरित्या विषूषत इति पाङ्क्तं वचं तत्पङ्क्तिगमम् । ५ । प्र वो

महे महिष्ठये भरभूमिति वैराजं वचं तदर्धर्चशः । ६ । प्रत्यस्मै

पिषीषत इत्यानुष्टुभं वचं तदर्धर्चशः । ७ । ॥ १७ ॥

अथैतमानुष्टुभं समाश्रायं शंसति । १ । एहि स्तोमो अभि

स्वरेति नव । २ । इन्द्रं विश्वा अवीष्टधन्नित्यष्टौ । ३ । अमावि सोम

इन्द्र त इति पट् । आ मस्ते गन्तु मत्सर इति चतस्रः । ४ । मस्ति

नो वस्यदृष्टय इति पञ्च । ५ । यस्ते साधिष्ठो ऽवस इति सप्त । ६ ।

उरोष्ट इन्द्र राधस इति द्वे । ७ । यदिन्द्र चित्र मेहनेति चतस्रः

। ८ । यो रयिवो रयितम इति पट् । ९ । एन्द्र वाहि हरिभिरिति

पञ्चदश । १० । स प्रव्रथा कविवृध इति वृचम् ११ । यज्ञायथा
अपूर्वेति दे । १२ । आ ता गिरो रथीरिवेति सर्वम् । १३ । आस
इत्या मर्हो असीति सर्वम् । १४ । तदर्धर्वचः । १५ । ॥ १८ ॥

अथेतं चिदुपकृतं ग्रंथति । १ । चैरस्थस्त्रपीयं च । २ । यात-
कतीयं च । ३ । सजनीयं च । ४ । अध्वर्यवो भरतेन्द्राय सोम-
मिति च । ५ । आ याज्ञवल्क्यं वन्तुरेष्टा युधस्य ते वृषभस्य
स्वराज इति सूक्ते । ६ । नृणां सु स्वा नृतमं गीर्भिरव्यैरिति वृचम्
। ७ । आ सत्यो यातु मघां अजीवीति सर्वम् । ८ । योनिष्ट
इन्द्र सदने अकार्युदु मघाणीति सूक्ते । ९ । तच्च पुरस्तादुपमङ्गी-
यस्य पदातुपङ्गाज्जमति यो व्यतीरफाणयदित्येतस्मिन्नुचै प्रथमाया
अर्धर्वमुक्तोपरमति । १० । ॥ १८ ॥

अथ प्रथमायै तृतीयेन पदेन द्वितीयायै प्रथमं पदमुपसंधाय
प्रणीति । १ । अथ प्रथमाया उत्तमेन पदेन द्वितीयायै द्वितीयं
पदमुपसंधायावकति । २ । अथ द्वितीयायै तृतीयेन पदेनोत्त-
मायै प्रथमं पदमुपसंधाय प्रणीति । ३ । अथ द्वितीयाया उत्तमेन
पदेनोत्तमायै द्वितीयं पदमुपसंधायावकति । ४ । अथार्धर्वचः
परिशिष्टेन प्रणीति । ५ । अथो उदुनह्वीयस्योत्तमां परिशिष्ट्याह-
यते । ६ । विःप्रस्रया परिदधाति । ७ । परिधायोक्त्यतीर्थं अपत्यैका-
दिकं पूर्वं माहाव्रतिकमुत्तरं मघदसि यगो ऽसि भर्गो ऽसि भोगो
ऽसि भुञ्जदसि सम भोगाय भवेति । ८ । ॥ १० ॥

तदेतत्सकृच्छ्रस्तार्यां सुददोदमि यावच्छस्त्रमुपसर्जन्त्यां संख्याय-
मानायामृते त्वर्णीशं वृहतीषश्च संययते । १ । विरेवाङ्गयते

१२। स्तोत्रिये निविदे परिधानीयायै । ३। समानौ याज्या । ४।
 अननुवपद्धृत एव प्रेक्ष्यं अश्वन्ति । ५। मयस्मेवायन्तं प्राहुपावरो-
 हति । ६। प्रत्यक् प्रेक्ष्यफलकमपोहति । ७। पराष्टन्यहं जपति
 यमिमं प्रज्यं प्राज्यं तमन्वसानीति । ८। अर्धयं उपहवमिष्टा
 भक्षयत्योजसे त्वेति । ९। वैश्वकर्मणो इतिवाहः । १०। तस्य भव
 उप मा यन्तु मज्जयः सनीला उप मा जनुहप मा मनौवा मि-
 यामहं तन्वं पशमानो मयि रमो देवानामोजसे त्वेति । ११। अथ
 समसाम्भक्षयन्ति देवो ऽसि मराग्रं हति । १२। कुतं माभ्यन्दिनं
 सवनम् । १३। ॥ २१ ॥

अथातस्तृतीयम्वनम् । १। तत्सवितुर्वरेण्यो भर्गो देव सवित-
 रिति ब्रह्मै प्रतिपदसुषरौ वैश्वदेवस्य । २। एव एव नित्य एका-
 दातानः । ३। तद्देवस्य सवितुर्वरेण्यै मन्त्रदिति सावित्रम् । ४। ते हि
 द्यावापृथिवी विद्यन्तेभुवेति द्यावापृथिवीयम् । ५। किमु श्रेष्ठः किं
 स्वविष्टो न आजगन्वित्यार्भवंम् । ६। अस्य वामस्य पलितस्य हेतु-
 रिति सलिलं वैश्वदेवं तस्याः समुद्रा अधि वि चरन्ति समानमेत-
 दुदकमित्येते अर्धर्वशः संसति पच्छ इतराः । ७। तच्छस्त्रानो-
 भद्रीये निविदं दधाति । ८। पञ्चजनीया परिधानीया । ९। इति
 न्वा उ वैश्वदेवम् । १०। ॥ २२ ॥

अथात आग्निमाहृतम् । १। वैश्वानराय पृथुपाजसे विप इति
 वैश्वानरीयम् । २। प्रयज्यवो मरुतो भ्राजदृष्टय इति मारुतम्
 । ३। ते यदि यज्ञायज्ञीयमग्निष्टोमगाम कुर्युर्माष्टोक्तौ स्तोत्रिया-
 हरूपौ । ४। तयोर्दिष्टं शस्त्रम् । ५। यद्यु वा दत्तां दमये तव श्रवो

वय इति स्तोत्रियकृचो ऽत एवोत्तरः सूक्तानुरूपः । १६ । यद्यु सर्व-
 म्निन् पलर्चे भुवीरन्नाग्निं न स्रष्टुकिमिस्त्येतस्य पलनुरूपं कुर्वीत
 । १७ । अर्धर्चशः शस्तम् । १८ । यद्यु वा अतिष्कन्दः सु कुर्युरग्निं
 होतारं मन्ये दासन्तमिति स्तोत्रियकृचो ऽत एवोत्तरः सूक्तानुरूपः
 । १९ । या सप्तमी सूक्तस्य तां तृतीयां करोति सो ऽनुरूपः । २० ।
 अयं जायत मनुषो धरीमणीति वा स्तोत्रियकृचो ऽत एवोत्तरः
 सूक्तानुरूपः । २१ । विषतुरं शस्तम् । २२ । नाव यज्ञायज्ञीयस्य
 योनिमनुशंसेत् । २३ । मक्त्या तदपुत्रे धाचि दर्शतमिति जातवेद-
 सीयम् । २४ । इत्याग्निमादतसक्तानि । २५ । इत्येतस्याङ्गः । सूक्तानि
 । २६ । तदग्निष्टोमः संतिष्ठते । २७ । वसन्त्येतां राक्षीम् । २८ ॥ २९ ॥
 - अथ प्रातर्हृदयनीयमतिराधमुपयन्ति । १ । य एवासौ प्रायणीयः
 स उदयनीयः । २ । तत्र सर्वाङ्करक्षाग्न्यवाध्य प्रेष्यति मैत्रावरुणः
 । ३ । ते प्रथममाशं दीक्षितवसनानि वा वसते । ४ । तानि नव-
 राचाय निदधति । ५ । उत्तमाय च भासाय । ६ । अथेतरेभ्यो-
 न्नाजितानि वार्द्धवसनानि वा वसते । ७ । तस्मिन्नि संस्थित कर्माणि
 क्रियन्ते । ८ । न परस्मा अक्रो वसतोवरीर्यन्ति । ९ । नातिप्रै-
 पमाह । १० । जुहुति समिष्टयजुंषि । ११ । यन्धवमृथम् । १२ ।
 कियते ऽवमृथकर्म । १३ । ते यदि यज्ञागारैर्भोध्यमाणा भवन्त्या-
 दधत एव प्रह्वमिश्रम् । १४ । यद्यु धध्यन्तो ऽत्रैव स्यात् । १५ ।
 प्रज्ञातो ऽवमृथः । १६ । प्रज्ञातोदयनीया । १७ । प्रज्ञातानूधन्या
 । १८ । तस्यै वपायां संस्थितायां दक्षिणाधोपरार्धादेदेः किञ्चित्परि-
 शित्य तस्मिन्नुपविश्य केशग्रथशूणि वापयन्ति । १९ । सर्वाणि च

रोमाणि भस्त्राणि निरुन्तयन्ते । २० । स्नान्ति । २१ । अलंकुर्वन्ति । २२ । उष्णीषान्यर्षस्त्रय्या केशानां मंजननात् । २३ । परिशेष-
मनूबन्ध्यायै संस्थापयन्ति । २४ । हृदयशूलान्ता भंतिष्ठते । २५ ।
तस्यां संस्थितायां यथामं प्रकीर्णमग्नीन्समारो^{२६}न्तरेण चात्वालौत्करा
उपनिष्क्रामन्ति । २६ । उत्तरत च द्रुतावोहिते ऽग्न्याघतनानि
हत्वा^{२७} गोमयेनोपलिय^{२८} मधित्वाग्नीन्विहत्वा^{२९} प्रणीताः प्रणीय
पूर्णाहुतीज्ज्वा^{३०} वृथमुद्वसानौद्याभिर्यजन्ते य आहिताग्नयो भवन्ति
। २७ । अथ ये ऽनाहिताग्नयो नृक्षपतिमेव न उपामते । २८ । स
काममेव वृष्टशमनोयेन यजेत । २९ । कामं न यजेत । ३० । यदि
तु यजेतैत एवाक्ष सन्निष्पृच्छलिजः स्युः । ३१ । तेभ्यस्तद्वाद्यदेयं
स्यात् । ३२ । अत्र सर्वस्वरः संतिष्ठते । ३३ । अथातो वैचाणानेव
मोमांसा । तस्यातस्तस्यातः । ३४ । ॥ २४ ॥

इति शाङ्खायनश्रौतसूत्रे ष्टादशोऽध्यायः समाप्तः ॥

॥ इति शाङ्खायनश्रौतसूत्रं समाप्तम् ॥

I. MANUSCRIPTS OF THE TEXT.

I and II. Two MSS. belonging to the Bodleian Library. Hall 8 (see Aufrecht, Catalogus 495a). Adhyāya I—VIII on 73 leaves. Adhy. IX—XVI on 85 leaves. 10 lines on each page. Samvat 1724. They are very correctly written in large and beautiful Devanāgarī characters, but not quite free from mistakes. (Marked with A.)

III and IV. Two MSS. belonging to the India Office Library. No. 1734. Adhyāya I—VIII. 109 leaves. Samvat 1730 No. 1712. Adhyāya IX—XVIII. 136 leaves. Samvat 1732. The second MS. is not very correct, especially in its last part (Adhyāya XVII—XVIII) full of errors of the copyist. (B.)

V and VI. Two MSS. of the Royal Library at Berlin. Orient. Quart 551 and 552. Adhyāya I—VIII. IX—XVI. 90 and 98 leaves. 7 resp. 9 lines on each page. Very good and on the whole trustworthy. They have both been corrected by different hands. In No. 551 leaf 67 is followed by leaf 78, but the text is complete. (C.)

VII and VIII. Two MSS. of the Royal Library at Berlin. Bound in one volume. Orient. fol. 632. Adh. I—VIII. 108 leaves. 7 lines on each page. Samvat 1735. Adh. IX—XVI. 136 leaves. 7 lines. Samvat 1736. Leaf 70. 71 of the first part are missing (69 ending with VI, 1, 26 अथ, 72 beginning with VI, 4, 1 अथ). Very correct and beautifully written. (D.)

IX A MS. of the Royal Library at Berlin. Chambers II (see Weber, Verzeichniss der Sanskrithandschriften, page 23), 55 leaves. Contains Adh. IX. X. XI, and breaks off in the middle of XII, 26. (E.)

X. A MS. of the Deccan College Library. No. 91 of 1869-70, (see Gough, papers relating to the collection and preservation of the Records of Ancient Sanskrit Litt. page 67). Contains Adh. I—XVI. Samvat 1565. 1566. A very good MS., which has evidently been corrected by three different hands, one of which has sometimes been unsuccessful in its emendations. For the use of this MS. I am indebted to K. M. Chatfield, Esq, Director of Public Instruction, who at my request kindly sent it to me through Dr Rost. (G.)

XI and XII. Two MSS. belonging to Queen's College, Benares. Adh. I—VIII. Samvat 1682. Adh. IX—XVI. Samvat 1642. In the second part the leaves 11—18 are missing, but the text is complete; leaf 10 ends with दधद् इति प्राग्व (X, 7, 7), leaf 18 begins with एव एति याये (X, 7, 4). Therefore we may suppose, that parts of different MSS. have been put together in order to make up for a deficiency. Notwithstanding it is a very good MS. (Bs.)

XIII. A MS. belonging to Professor Thibaut, Benares. Adh. I—VIII. Samvat 1567. Leaf 44 (IV, 16, 5—IV, 18, 5) is missing; leaves 18 52 are wrongly numbered, but contain the right text. (Th.)

For the use of the two last mentioned MSS. my thanks are due to Professor Thibaut, who made them over to me most liberally through the hands of Dr. Rost.

XIV. A copy of a Sanscrit MS. belonging to the Government collection in deposit with the Asiatic Society of Bengal. Number of Original 1247 Samvat 1762. Adh. XVII—XVIII. I owe the copy of this MS. to the kindness of Dr. Hoernle. (K.)

The above are the MSS., upon which the text of my edition has principally been based. Three more MSS have been in my hands, but I have not considered it worth while to collate them. One belongs to the Royal Bavarian Court

and State Library (See Haug, Verzeichniss No 36). It contains the eighteen Adhyāyas, but is quite modern and so carelessly written, that its collation would have been a mere waste of time. (F.) Another MS. of the same library (Haug, Verzeichniss No. 33) contains Adh. I—VIII and breaks off abruptly with the word *सप्तः* (VIII, 24). Undated, but apparently not older than two hundred years. I have collated Adh. I and III, but did not find anything which might have made further examination advisable. (II) The third MS. belongs to the Royal Library of Berlin. Chambers 4. After having looked through the first Adh. I did not think it necessary to continue its collation. (F.)

Besides these MSS. of the text I have sometimes made use of the readings, which are shown by Varadattasūla Ānartīya, the commentator on the Śāṅkhāyana Śrauta Sātra. Of this work the following MSS. have been at my disposal:

I. A MS. belonging to Queen's College, Benares and kindly lent to me by Professor Thibaut. It consists of two parts; the first contains Adh. I—IV on 110, the second Adh. V—VIII on 70 leaves. Samvat 1632. It is very carelessly written and its various readings admit of doubt in most cases. (Comm. Bs.)

II. A MS. kindly lent to me by Professor Max Müller. Contains Adh. IX to XVI, 29 and breaks off in the beginning of XVI, 30. 160 leaves. In spite of its correct outward appearance it is so full of mistakes, that its various readings deserve but little notice. (Comm. MM.) Many of its leaves in the first Third have become so dark, that they can be read only with difficulty.

III. A MS. of the Royal Library at Berlin Chambers 448. (See Weber, Verzeichniss, page 27.) Adh. 1—VIII. Very well written and, although not without errors, much more trustworthy than I. (Comm. Ch.)

IV. A MS. of the Royal Library at Berlin. Chambers 646 + 449a in one volume. This MS. consists, according to my opinion, of about four or more different scanty manuscripts, which have been put together as supplementary parts of one and the same work. Differing from what Professor Weber remarks I believe the following to be written by the same hand :

first hand : leaf 1—148. 193—198.

second hand : leaf 149. 150 (four lines only)—151. 207

ff. (?)

third hand : leaf 152—163.

fourth hand : leaf 164—171. 172—192.

These are the four different handwritings, which I think must at least be recognised. To the fragmentary state of the single parts of this MS. points also the remark, which is written on the margin of leaf 172a महापद्मसूत्राय बुद्धि-पादादि कतिचनानि !: (Comm. Ch.)

As to the mutual relationship of this MS. and Comm. MM. I may remark, that the original, from which the different parts of the last mentioned volume have been copied, seems to have been the source also of Comm. MM. This may be inferred from some mistakes to be found in Comm. Ch. and in Comm. MM. and from the fact, that the commentary on XIV, 51, 3 resp. || to 52, || and on XV, 1-2-3 is missing in both. Only in one point I have noticed a greater discrepancy between them. The commentary on XV, 12-13 as given in Comm. MM. is different from that, which is exhibited in Comm. Ch. viz :

Comm. MM.

XV, 13, 1 *Sūtra*. सद्यो धीमेः क्रीयन्ति दक्षवेपथुः [च] ।

Comm. दैर्घ्यं धीमेः क्रीयन्ति । नैकस्य क्रीतस्य विभागो यथाप्यय । दक्षवेपथुः विभागो यथाप्यय । दक्षवेपथुः आभिनेयकौपथुः चेति शब्दात् ।

Sūtra : तन्मन्त्रानिव्यापयेन्मन्त्रम् ।

Comm. वेदमन्त्रवद्वै पात्र्या बलशक्त्या । अथयोरपि पुनरिति
नन्तम्

Sūtra : अथैवावधायान्

Comm. यजेत

Comm. Ch.

Sūtra : अथ सोमो ज्ञीयन्ति ।

Comm. एकवाक्यं सोमो ज्ञीयन्ति ।

Sūtra : द्यवेवस्य च तन्मन्त्रानिव्यापयेन्मन्त्रम् अथवधायान् ।

Comm. अथयोरैकमेव ।

Supposing, that these discrepancies are not caused by the bad state of one of the MSS.; I am inclined to think, that *Comm. MM.* contains the genuine *Comm.* of Varadatta-(anta), as it is written by one and the same hand and betrays in spite of its numerous mistakes, a more homogeneous character than *Comm. Ch.*, which is, as we have seen above, a mere collection of MSS.

V. A MS. belonging to the Royal Library at Berlin. Chambers 440b. See Weber, Verzeichniss 28; 8 leaves; written by two different hands. It contains the *Comm.* from XIV, 84, 4 to XV, 3, 15, which is missing in II and IV. (*Comm. Ch.*)

VI. A MS. belonging to the Royal Library at Berlin. Chambers 450. Contains the *comm.* of an unnamed author on Adh. XVII and XVIII. It is a good manuscript and has often proved useful in settling the *Sūtra* text (*Comm. Ch.*)

Such have been the materials, which have been placed at my disposal for an edition of the commentary. Considering the faultiness of some and deficiencies of others I thought it better, instead of giving the commentary immediately after the *Sūtra*, to which it belongs, to postpone its edition, until farther materials should be brought to light. All efforts made in this respect, have, however, as yet been unsuccessful

and it was not before Professor Peterson's important discoveries made in the Royal Library at Alwar, that I heard of other copies of this book. Whether they will become accesable to me, I cannot say, but hope for the sake of those, who wish to study this Śranta Sūtra and stand in need of a guide through the great difficulties, with which its study is beset, that they will at least become procurable for copying and provide me with better readings for the edition of extracts which I propose to give of this if not excellent yet almost indispensable commentary.

ADHYAYA I.

- 1, 7 A B D F G (orig.) Th H, and Comm. प्राचीनापचीनी; C (orig.) प्राचीनाचीनी; B_s (somewhat defective in the beginning, the missing passage being replaced by sec. h.) प्राचीनीनी; corr. in प्राचीनाचीनी; corr. again in प्राचीनापचीनी.
- 1, 12 H F उपचारः
- 1, 18 O प्राद्व्यानि.
- 1, 15 all MSS. आचीनंन्याय, which is probably a mistake arising from a mere phonetic spelling. Comm. आचीन उपविष्टः। न्यायस्य उक्तः*। आहुत्वं बह्वचाराद्योक्तम्। तदुपविष्टेन कर्तव्यम्. Nārāyaṇa's Paddhati: आचीन उपविष्ट अन्वेदिविहितं कुर्यात्. cf. Comm. on 1, 8, 8: आचीनन्यायना।
- 1, 30 all MSS. with exception of C D संसारंन्यायना. Comm. अनित्येकीभवावष्टे। सारः ज्ञानम्। एकं ज्ञानं सद्भादि कार्यम् etc. Nārāyaṇa's Paddhati संसार उदानानुदासकृतिप्राचयना अन्वेदिकीयत्य गदानानुसारं कर्तव्यम्।
- 2, 4 A B C H आरुकारी०; F आरुकारी०, D G (orig.) आरुकारी०.
- 2, 5 A B C F H आरुकारी०; D G (orig.) आरुकारी०.
- 2, 20 A आरुकारिकं; all other MSS. including Paddh. and Comm. आरुकारिकं See Pāṇini 4, 3, 68.
- 3, 1 A पजेत.
- 3, 6 all MSS. इहेति; as to the form, one passage of the Meghadūta (24th of Stenzler's edition) may be compared, where इह्य is explained by Mallinātha as third sg. fut. pass. (Whitney Sanscrit grammar, §947).
- 3, 6 G (orig.) पयेत instead of इहेत.
- 3, 11 C B_s and 14 B_s पुरोहाय; all other MSS., as usually in this Sūtra, पुरोहाय.

* 1, 1, 13: न्यायस्यो अनेपवाकः। आचारपयोषो वा।

- 4, 5 A D H (orig.) Bs नवी अपये—all MSS. प्रयास आगमा, this is a remarkable shortening of ā before another vowel than अ; that this reading must not be given up, may be seen from Sāṅkhāyana Śrauta Sūtra 7, 14, 9 प्रयास आह and 7, 6, 6 अपनक्त अम (see critical notes). The shortening of a long ā of the Nom. Sing. of nouns in -ji before other vowels than अ has perhaps been a peculiarity of some Śikhās.
- 5, 11 F om. the whole passage from न मुनि until 6, 3 प्रादेहेन.
- 6, 2 A Th: ब्रह्मब्रह्मोद्याय; all other MSS. orig. व्याय.
- 6, 3 A B (orig.) C सद्येनाग्नीधो—all MSS. अग्नीधू—all MSS. इनि instead of इनि.
- 6, 14 all MSS. चोचं वेत्तु.
- 6, 16 all MSS. with exception of B C अच्ययत्
- 7, 6 all MSS देवा आच्यया; see Áśv. Sr. S. 1, 5, 24.
- 10, 5 all MSS. अमुद्विहनाभिः
- 12, 1 B F H (sec. h.) अविद्वज्जुवर्णा.
- 12, 5 C H (sec. h.) Comm. Bs ननेयमुपहत.
- 14, 3 B C H (orig.) दिवस्पृथिवीरोमज्जती.
- 16, 7 A (orig.) Bs H (orig.) प्रधानं.
- 16, 9 उपलप्यते A C.
- 17, 2 Bs अनुपूर्वेव.
- 17, 9 Bs परीक्षेत्.
- 17, 19 D G (sec. h.) Ba निदीदत्.

ADHYĀYA II.

- 1, 9 C H (orig.) वाचमुनी.
- 2, 13 all mss आच्यमाता अम
- 3, 26 D G (orig.) Bs Th Comm. Bs आदिनाग्निदे.
- 4, 4 C D G (orig.) Bs Th सवि वाम.
- 5, 19 all MSS. अथा वदुषदे.
- 6, 7 B G (third h.) Th अयाभि

- 7, 7 all MSS. दत्ता.
 8, 11 A C Bs अग्निहोत्रस्यार्द्धा.
 8, 9 A G (orig.) चक्षुषावेक्ष्य.
 11, 13 only Bs Th correctly अनुविश्वस्त्रिव.
 10, 2 all MSS. excepting B सथोम; see Benfey, *Vollständige Grammatik*, § 30; Whitney, § 194.
 11, 11 (beginning of 12) A B C G (sec. h. ?) Bs H आपगामेति.
 12, 9 B D G Bs Th तद् instead of तद्.
 — H G Comm. Ch. Paddh. अष्टादशपद्यम् A Th (orig.) H •रासुप-
 पद्यम्; see S'āṅkh. S'r. S. 2, 8, 14; 2, 9, 6; 4, 12, 10.
 17, 8 B (orig.) वदतः H वदं नः, altered, as it seems, in वद नः;
 Bs G (by alter., but struck out again.) वदतु.
 — Bs द्वि instead of द्वि.

ADHYAYA III.

- 3, 1 all MSS. अमुद्रयेति: (see S'āṅkh. Brāhm. 4, 2: अघातो
 अमुद्रितायाः । 4, 3 अघातो अमुद्रितायाः ; and 4, 4 अघातो दाशाययययय)
 4, 11 H आधिपत्ये.
 7, 4 all MSS. excepting C Bs क्वाचि ददती.
 8, 12 Bs अम्यज्जददितः.
 11, 4 A दामेपूर्वमावायमानि B C H दामेपूर्वमावायमानि G (sec. h.)
 दामेपूर्वमावायमानि. The correct reading is exhibited by
 D G (orig.) Bs Th.
 12, 2 A B D G (by alteration) Bs नेबुयनी; C G (orig.) Th
 H वैबुयनी.
 12, 14 G (orig.) Bs H (sec. h.) दमपौर्वाभाषी.
 14, 11 C H (orig.) omit वैबीप्रयोगम्.
 14, 8 B G (orig.) Ba (orig.) H (sec. h.) अष्टोन् प्रवयन्ति.
 15, 4 all MSS. द्वेरा द्वय, which sometimes may be read as द्वय.
 15, 14 C निष्कार्च.
 B (by alter.) Bs Th (orig.) पूर्वद्वयं, which in Bs Th is
 altered into पूर्वद्वि D द्वि.

16, 24 all MSS. आन्ध्रभागा उपरुद्ध.

17, 1 C G H अथा विद्या

D G (orig.) बन्धामैर्यजेति । Other and partly better readings will be found Atharra Veda 7, 3 ; Taitt. Samh. 1, 7, 13, 2 ; Maitr. Samh 1, 10, 3.

18, 14 all MSS. न ग्रानाद्यौरविर्धं ; corrected according to Taitt. Brāhm. 2, 4, 5, 7.

all MSS. नर्धं वत्तं

विर्धं, although exhibited by all MSS. is, as the metre shows, a mere gloss.

18, 15 B अग्रुमि.

18, 17 A B अन्धत्तं.

19, 3 B C D G (orig.) Bs Th अन्धमिन्नमपा

all MSS. पाव (or पा वं) इवद्विर्धं ; which I have altered in पा वन्. (See Maitr. Samh. 1, 4, 3 ; page 51 of Dr. von Schroder's edition).

20, 2 C H (orig.) औना instead of औवा

A (by correct) Bs (by correct.) Th (orig) H अन्धपदावभात्

20, 4 all MSS. अन्धत्तं.

20, 20 C D अन्धत्तं.

ADHYĀYA IV.

2, 7 A G (orig) Ba H (orig.) Comm. Bs and Uh. आन्ध्रपूर्वच cf. 1, 17, 2 ; 3, 7, 7.

4, 5 H अन्धत्तं अन्धत्तं H (orig.) O Bs (on the marg) अन्धत्तं अन्धत्तं.

5, 1 all MSS. अन्धत्तं.

5, 11 C inserts आ before अन्धत्तं.

6, 9 A B D omit the sign of Pluti.

6, 10 B D (orig.) G (orig) आन्ध.

7, 3 D G (orig.) Bs (by alter.) H (orig.) अन्धत्तं अन्धत्तं अन्धत्तं.

7, 17 A D G (by alter) Bs Th अन्धत्तं अन्धत्तं.

10, 1 A अन्तममहापञ्च-अमहापञ्चम्यां B Th अमहापञ्च-अमहापञ्चम्यां C अमहापञ्च-अमहापञ्चम्यां D G (orig.) Bs अमहापञ्च-अमहापञ्चम्यां.

B (orig.) G Th मारीद्याम्.

D Bs जैद्वानां A B C G Th H जैद्वानां cf. Taitt. Samh. 3, 4, 5, 10 इन्द्रो जैद्वानामधिपतिः ।

11, 1 B G (sec. h.) H आयाययति.

12, 9 all MSS. excepting D Bs वमौयान्.

12, 10 all MSS. (only Th had orig. च्वा) प्रस्थापयती; see Taitt. Brāhm. 2, 4, 1, 2. Āpastamba S'r. S. 4, 11, 5. On the change between च। च। see Dr. von Schröder's remarks in Monatsberichte der Kgl. Preussischen Academie der Wiss. 1879, page 6 (688).

all MSS. उच्छेप instead of उच्छेपि.

14, 2 C G (sec. h. ?) Bs (orig.) Th अपिप्रेषान्.

3 C Bs. (orig.) पपेपवीणि.

4 C G (orig.) Th (orig.) जोमनयानि.

6 C इतिचप्रपये वा । Bs (orig.) इतिचप्रपये वा.

11 C उन्नरीं instead of उन्नरीय.

12 all MSS. निपात्; S'at. Brāhm. 12, 5, 2, 7 निपात् cf. Petersburger Wörterbuch s. v. पत् + नि.

15 C D वमौयी.

— D G insert दाम्यान् before वम्यां.

20 all MSS. वाम्यान्; we should expect वाम्यान्.

31 H उपययी ऐयी.

36 D G (orig.) अती सनेय कोकाय अया Bs (orig.) अयो सनेय सया । Āsv. Gṛhya S. 4, 3, 27.

15, 1 A C D Bs अनवेचमायाः Th अनवेचमायाः B (orig.) G (orig.) अनवेचमायाः cf. ZDMG 36, 431, note 5.

Comm. इहती निनीलवाम्.

4 C omits आदित्यम् before उपयाय.

6 C D G (orig.) Bs (orig.) नवरत्नं वा संनयनादुतानि.

7 A (orig.) C D G (sec. h.) नायायानि च. .

9 C D G (orig.) Bs (orig.) पन्नामहन्तामम्.

10 this sūtra is omitted in both MSS. of the commentary.

21, 22. Instead of *भवन्त्युपोसृष्टे* is written in G *भवन्त्युपोसृष्टे*, the words *पुनराहति* *हवा* being added on the margin. This is no omission of the copyist. We read still in D (a manuscript nearly related to G, although not copied from it) *हवा तूष्टे* and may conclude from this neglect of altering the Sandhirules, that the omission of *पुनराहति* *हवा* is old and previous to the existence of both manuscripts

16, 2 || *लोहितं*

B (orig.) C G (orig.) om *शमीवं*.

all MSS. excepting C *उत्तरलोहितं*

3 A B D G Ba (by alt.) Th *पञ्चमं*.

all MSS. excepting A B *वाचसेन* instead of *वारसेन*.

5 only D reads *श्रीवर्मा*; cf. *Taitt. Brāhm.* 3, 7, 14, 5.

6 C G (by alter.) Ba (orig.) *चर्चनीय.*

8 D G *पुनः*.

17, 12 C D G Ba *पुनः*

18, 1 all MSS. with exception of D G Ba *वने*, which I ought to

have written;

all MSS. *समर्चनीयं*; for a better and more intelligible reading (*चराचरी*) see *Mantra-Brāhm.* 1, 5, 6 *Āsv.*

Sr. S. 8, 14, 4

5 A C G H *चर्चनीय* B (orig.) *चर्चनीय* D *चर्चनीय* Ba *चर्चनीय*

A (orig.) Ba (orig.) Th *तथैवे देवि भवाय.*

10 C H (orig.) Ba H *चर्चनीय.*

19, 3 A C G (orig.) Ba H *चर्चनीय.*

20, 1 A B D G (third h.) Ba Th *दुपपोषा इति* H *दुपपोषा इति.*

all MSS. excepting C H (sec. h.) *उत्तापो.*

21, 8 A Ba H *चर्चनीय*

18 Ba. (orig.) omits *वा* before *अयमवर्ण*

ADHYĀYA V.

- 1, 10 all MSS. कचिन्.
 9, 6 A B C D H विने G Bs (orig.) Th विल्ले—A B C Comm.
 राद्वेत्.
 all MSS. धुन नेहा see Atharvaveda 4, 1, 2.; नेहा = नदिता.
 9, 7 कचि, although left out in O and not to be found Atharva-
 veda 7, 14, 1; Taitt. Samh. 1, 2, 6a; Maitr. Samh.
 1, 2, 6 seems nevertheless to be an old addition, as
 may be seen from what Professor Roth says in the
 preface to his edition of the Nirukta, page XLV.
 10, 8 for other and partly better readings see Atharvaveda,
 7, 73, 1-2.
 10 see Atharvaveda, 7, 73, 6.
 18 C Th H च रोता; see Atharvaveda, 7, 73, 5.
 21 see Atharvaveda, 7, 73, 4.
 23 B G (third h.) Bs (sec. h.) आवातमयः O •तमः च
 see Atharvaveda, 7, 73, 3.
 32 see Taitt. Samh. 1, 6, 12, 2.
 13, 3 B (by alter.) Th (by alter.) Bs आवातमयः; see Maitr. Samh.,
 1, 2, 9.
 16, 7 C D G Th Bs (sec. h.) तस्यवाजय.

ADHYĀYA VI.

- 1, 2 A B G (sec. h.) Th (sec. h.) आवातमयः.
 23 B (orig.) D G H (orig.) अनिनेषमं.
 3, 8 B D G Th पद्मापतिपं.
 C आवातमयः; all other MSS. आवातमयः instead of आवातमयः
 11 A B (sec. h.) C G (sec. h.) Th (sec. h.) आपोरेवतीरु; see
 Śāṅkh. S'r. II. 9, 20, 7 [Śāṅkh. Brāhma. II, 11, 11 : आपो
 रेवतीरिति प्रविषद्यन्ते; आपोरेवतीरुः पुराणादिष्वपि वदितुंदिदं नदिषु
 स्थितमवातमयः etc.]

- 6, 16 B G (orig.) Bs Th H धादधप्रानरनुपाकः
 17 B C समानादधता.
 20 Bs उपपाद्य.
 7, 8 B Bs omit the sign of Pluti.
 8, 1 A B C D उपपाद्य.
 6 all MSS. समूपाः; see Taitt. Samh. 3, 2, 7c.
 7 D Th H ओ३म्.
 9, 4 B (orig.) C D एकपुर्वेमेकादशिनैदु.
 13 C समानादधता.
 15 A G (sec. h.) च instead of वा.
 16 B D पूर्ववत्.
 A B (sec. h.) O G (sec. h.) Th (orig.) शुक्रति.
 17 G वा [१] छाया; see Āśv. S'r. S. 3, 1, 14.
 10, 12 all MSS. with exception of Bs (orig.) एकादशिनानां.
 12, 7 from पप्रमान to 8 समुद्यो ऽधि left out in C.
 12 B (orig.) D G (orig.) प्रपप्रमानां.
 20 all MSS. चंदादि; Taitt. Samh. 1, 3, 8१ चंदादि.
 13, 4 D G (orig.) उपविगमि.
 7 A B (orig.) Bs (orig.) H (orig.) उत्तरेव.

ADHYĀYA VII.

- 3, 1 C अनभिधानं.
 3, 1 C वापू D Bs (orig.) वापूर.
 3 C मचयति.
 22 C Bs नापायंवे.
 6, 6 A B (sec. h.) D G Th प्रतिहोपवत्तवत् B (orig.) O Bs (orig.)
 H (orig.) प्रतिहोपवत्तवत् अन. As च is sometimes written for
 च and उ for द* and as a nom. sing. is required by

* ४१, ५, ६, ७ मद्भीमि उदकाथो (Bs) instead of मद्भीमिदः । 6, 6, ६७
 उपप्रक्षमान वत् (D Th) instead of उपप्रक्षमान अन । 14, 61, 8 सामान उपप्रक्ष
 (G) instead of सामानवत्तवत् ।

the corresponding प्रतिष्ठा I prefer the reading of B C Bs H, which is in accordance with the solitary form प्रमास S'āṅkh. S'r. S. 1, 4, 5 and 7, 14, 9.

6, 7 C inserts उपरुद्ध before दमि.

9, 1 all MSS. पदोपनिषदीया A •विद्या; see Tañt. Samh. 5, 6, 8, 6.

3 some MSS. omit the sign of Pluti behind आनवेदे.

4 Th चर्ध instead of चर्धर्ध.

10, 11 In two Prayoga manuscripts in Professor Haug's collection (Munich, Royal Bavarian Court and State Library, Sanskrit, Nos. 65 and 145) is written काया राजाना instead of कायवे राजानेषु; see Vajasaneyi-Saṃhita 32, 72.

13 C D G (orig.) यन्दिजे.

14 G (orig.) Bs (sec. h.) Th तनूकये D तनूकये ने. I mention this reading, because it is one of the few proofs for the relationship between G, Th and D.

15 Prayoga 85 and 145 (see to 10, 11) वाचमर्ध ईर्षी वाचाफिन्.

14, 9 D Th बी इ सु.

A G Th H (orig.) प्रमास चाद D प्रमासा चाद B C Bs प्रमासाद.

12 G Comm. Bs यद्याचवने.

15, 4 A (orig.) G (by alter.) Bs H (by alter.) इत्याप्याचनवतीना.

9 all MSS. चाप्यापिनवतिप्रवति.

16 D G (orig.) Th तिजे सुपच्छति.

17 B उत्तुजते.

18, 2 from गोदाच to चहीय । आदाचे omitted in C.

19, 6 Th गोदाचवे.

21, 7 A B Bs Th (orig.) परिमिनसुप्रवति.

24, 2-3 all MSS. प्रमासा उदिनस.

25, 5 C G (orig.) Bs H (orig.) ककुभि.

10 G Th H (orig.) यद्याचिषस.

26, 11 C om. यद्याचवने.

27, 21 Th om. अपि.

ADHYĀYA VIII.

2, 5 C अगुनि.

3, 4 none of the MSS. shows ममद्, see Atharvaveda 7, 14,

4. Āśv. Ś'r. S. 5, 18, 2.

7 B३ बोहदि.

॥ अहःपक्ष is an adverb like अहर्बेदि ; अहर्जाम् ; अहःपक्ष (Lūp. Ś'r. S. 7, 8, 5) and others.

5, 5 A (orig.) H D G (on the marg.) B३ Th उतो instead of उहता.

7 A B D B३ वदेते.

6, 1 B G (orig.) Th H (orig.) यज्ञायज्ञि.

5 B G Th H (orig.) यज्ञायज्ञि.

17 G Th omit (orig.) यज्ञायज्ञि.

8, 6 all MSS. यज्ञोपवसा ; Comm. Ch. यज्ञोपवसा.

C याददते instead of यादधते.

A (marg. addition) उपवसनक्षोपवसनक्षोपवसते.

11 all MSS. आपुरसा.

D, 1 G (third h.) B३ नक्षोपवसनक्षोपवसनक्षोपवसते ; १ ।

4 A (marg. addition) उपवसनक्षोपवसनक्षोपवसते.

10, 1 Atharvaveda, 7, 67 ; Taitt. Ār. 1, 30. The verse seems to be incomplete.

Th. (orig.) Comm. Ch. यमसाः.

C (orig.) यादिवसते instead of यमवसते, but this is corrected on the marg. in यमवसते. The reading यमवसते is shown only by a marginal correction in C ; Vaitāna Sūtra 23, 15 ; Āpastamba Ś'r. S. 14, 18 ; Āśv. Ś'r. S. 6, 12, 12.

11, 13 all MSS. यमनं ; better is the reading of the Mantra Brāhmaṇa 1, 7, 5 यमनं.

all MSS and Mantra brāhm. यः ; I should expect यः.

13, 5 A B C G (third h.) यमवसते.

15, 12 A D B३ H यादेतं C यादेतं cf. Taitt. Ār. 4, 9, 2 ; 5, 8, 2.

A (orig.) B C D G (orig.) B३ H यमवसते. S'at. Brāhm.

14, 2, 2, 22.

- 16, 1 G गुहा पदा.
 3 C रक्षोशेक्षेयि G orig. and, (as it seems, originally) Th.
 रक्षोशेक्षे.
 17, 1 Prayoga Haug 85 and 145 मरिदानां instead of मरिजानां.
 ■ G (orig.) Ba (on the marg.) अभिमुखि instead of अभिमुखि.
 20, 1 Prayoga Haug 85 and 145 अरचन् instead of अतचन् both
 times.
 22, 1 C inserts च behind ज्येतिषा.
 Prayoga Haug 43 and 145 यथाप instead of यत्तिषाप.
 24, 1 D वा गच्छ instead of वा यच्छ.
 A D G सुधीशुम् G (sec. h.) सुधी शुम् C सुधीशुम् ■ Bs Th
 सुधीशुम् Prayoga Haug 85 and 145 सुधी शुम्.
 3 B (orig.) विष्टि instead of विष्टि Th चर्षा instead of चर्षा.
 25, 1 C G Th वेन्नैर्यत्.
 O G (orig.) Th (?) चा instead of चा.

ADHYĀYA IX.

- 5, 2 see Atharvaveda 2, 5.
 A B (sec. h.) लोचन.
 3 D E (orig.) omit the sign of Pluti.
 6, 6 all MSS. यत्ते Taitt. Brāhma. 3, 7, 9, 5 यत्ते.
 G (orig.) यत्ते.
 all MSS. न चयत्.
 14 A (marg. add.) C E G Bs (orig. and third h.) विदुभविमिदि
 D shows a blank instead of *विमि*.
 7, 2 all MSS., excepting B, प्रचनमपेक्षयति । ■ प्रचनमपेक्षयति.
 9, 5 रक्ष is added afterwards in ■ Bs.
 20, 1 E प्रचाक्षते.
 7 A (orig.) B (sec. h.) ■ (sec. h.) G (sec. h.) Bs (sec. h.)
 चाविदेवलोचनम् see Śāṅkh. Śr. S. 6, 3, 11.
 23, 4 D पुत्रो मतो जलपरस्ते प्राप्तापत्याने प्रिवो मोरच इति पच*.
 24, 7 B (orig.) C D E चापेक्षे.

26, 2 all MSS. **जोडाया** । Taitt. Samh. 1, 11, 10, 1 **रक्षाय जोडाया**—
दिवाय भत्याय—बदलाय भनयतये ।

27, 1 B D G (orig.) **बदलाय** .

• 3 E **जोडमाना** .

28, 3 all MSS., with exception of G (first h.) and B^s (first h.),
दुकर .

A C E (sec. h.) G B^s **विनर्षा** B D M (orig.) **॥** (sec. h.)
विनर्षा, see Taitt. Samh. 3, 3, 11 r.

ADHYAYA X.

2, 1 C B^s (orig.) **रक्षणरं रं**

3, 6 all MSS. **अनुचया उत्तिड** .

5, 10 C G (sec. h.) B^s (orig.) **रि वूरे** .

6, 1 C (sec. h.) D G (sec. h., but corrected back again) B^s
बदर .

12, 13 A and MSS. of the Comm. **उत्तमेलेलेतनार्थे** ; B (orig.)

O D E (orig.) G B^s (orig.) **उत्तमेलेतनार्थे** ; **तमे** in B L B^s
 added on the margin (E **तमे** वाच) .

15 B (orig.) C G (sec. h.) **आऽमेलेमिनि** .

17, 10 B **दिवा जये** .

9, 7 all MSS. **दिनीया दिनीयस** .

D **रं रं** **रं रं** **रं रं** in E orig. omitted .

15 A **रं रं** **रं रं** instead of **रं रं** .

17 A E (orig.) B^s (orig.) **विदुममिनि** B (orig.) C D G B^s
 (marg. addition) **विदुममिनि** . See Ait. Brāhm. 5, 17,
 14 .

11, 5 A G (sec. h.) **प्रवर्षो**, 11 C D B^s **प्रवर्षो** . E has been altered
 several times, but seems to have originally agreed with A ;
 the orig. reading of G is not legible .

9 all MSS., with exception of G, **प्रो** .

B (sec. h.) E (on the marg.) B^s **उत्तमेले** .

12, 5 all MSS. with exception of Comm. M M **अद्वयार्थे**

7 D Bs (orig.) दाविमिनि.

13, 5 B (orig.) यथाकारं (sec. h.) याथाकारं.

7 E G (orig.) विकटूकीया A विकटूकीया.

8 E वेदशास्त्रेयान्नाय.

18 A B E (sec. h.) G (sec. h.) Bs प्रयुजियं C D E (orig.) G (orig.) प्रयुजियं.

* 29 E दज्जि.

26 E प्रादुपाय.

14, 4 all MSS. विणि वुद्ध.

B (orig.) C D G (sec. h.) Bs चेत्तो ऽद्विद्.

14, 6 all MSS. चापत्यते दृष्टियेनामन् see Taitt. Samh, vol. IV, p. 471; Taitt. Brāhm. II, p. 416, l. 12. Kāv. Sr. S. 3, 6, 8.

8 A B (orig.) C E (orig.) G Bs च एषां वा एषंविद्वात्.

15, 2 A D E G सद्यः B (orig.) ने न्ये (P), altered in ने दयाः C सं दयाः G (on the marg.) Bs सन्यया (Bs by the same hand originally ने, but struck out). The correct reading is probably सद् दया or ने दया: MS. Comm. Ch. ने दया.

A B (by alter.) O (not perfectly legible) D E G Bs (by alt.)

पराव्ये D (orig.) पराये O G (on the marg.) Bs (orig.) परावे.

6 B (sec. h.) G (orig.) Comm. Ch. चापत्यते G (sec. h.) D चापत्यते.

8 B C E G च एषां वा एषंविद्वात्.

16, 8 all MSS. छा नैऋत Only Bs has once छाः.

17, 4 all MSS. इधिवी मरीरं.

6 all MSS. वातावे दधमपुनः See Taitt. Brāhm. II, 419, 16.

Sāṅkh. Brāhm. 27, 4.

8 C E (orig.) G च एषां वा.

B C D E G (orig.) Ds (sec. h.) हेत्ता अप्रपत्ति.

18, 6 all MSS. with exception of D दिवेनामन्विषेन D has the corrupt reading दिवेनामन्विषेन. All MSS. विषे लमप्यकं वातः; corrected according Kāv. Sr. S. 8, 13, 10.

18, 8 C नवे वै देवः कल्पन G देवः कल्पते, which is corrected in वेद्यो वस्यते; the last word is not quite legible. B कल्पन.

C D E (orig.) G च चर्च.

All MSS. कल्पन्ते वेद्यो वजः.

20, 2 all MSS. वेद्यं वा अपरतपासावमेव I ought to have written
अपरतपासां देवं according to Kāv. Sr. E. 8, 13, 14.

अपि वै च यद्वपति: instead of अप वै च यद्वपति: all MSS., except-
ing G (third h.) and B (orig.) where the whole passage
is left out and added afterward on the margin.

21, 10 A (orig.) and, as it seems, originally E अभिवाप.

ADHYĀYA XI.

2, 13 E (sec. h.) G यथापन्नियय.

All MSS., excepting B, चंचय instead of चंचय.

11, 10 E G (sec. h.) B_s (orig.) omit च.

11 C E G (sec. h.) B_s पुनश्च १ इति.

12, 1 B (by alter.) C D E दृष्टोक्तोक्तिवत्.

13, 21 B D G (orig.) B_s (sec. h., but struck out again) दृष्टो.

14, 5 D G (orig.) B_s (sec. h., but struck out again) दृष्टो.

8 A E उदय.

15 all MSS., excepting B, उदयवय.

15, 11 B उदय.

12 B_s उदय.

13 B C उदय.

ADHYĀYA XII.

2, 23 A B C (by alter.) B_s (on the marg.) खोविषाहिरजिति.

26 C (orig.) कर्मोक्तोक्तवत्.

3, 4 A B C (sec. h.) G B_s (sec. h.) उदयवय.

21 A G (sec. h.) उदयवयविरजिति.

6, 6 all MSS., with except. of D G and, as it seems, of sec. h. in B_a. प्रथमा ल्युदात्. In G प्रथमात् ल्युदात् is altered in प्रथमा ल्युदात्.

13 B C चन्द्रं.

7, 2. 3 B_a (orig.) उषस्यानि.

5 D संमति instead of मत्ता.

8, 5 इति was originally omitted in D and is blotted out in C.

8 च orig. om. in B_a.

9, 2 A C (orig.) D E G (orig.) आदांघ. In B_a च is added on the margin, but blotted out again.

8 A C (orig.) D G B_a उषसात् B C (on the marg.) E G (third h., but struck out again) उषसात्.

17 A अरिर्ष instead of अनिर्ष. This is also the reading of a second hand on the marg. of B_a.

11, 13 all MSS., with exception of B_a, उपसंयत्ता.

13, 4 A B C B_a वैराजं मूलं.

6 B C B_a (orig.) विद्वत्पुत्रे. A E G विद्वत्पुत्रे.

14, v. 1 C like all other MSS. कोरत्, but च (instead of न) on the marg. E कोरत्.

v. 8 all MSS. एव द्वाच.

v. 4 D द्वा.

A E B_a (sec. h.) चमेतत्ता G चमेतत्ता.

v. 5 A B D E G (sec. h.) B_a धी.

All MSS. चौदीदीर्घादीरत्ता. As in this and many other cases the readings of the B_aṅkṣāyana MSS. agree with those used by Roth and Whitney in their edition of the Atharva Veda Samhita I have often adopted the corrections proposed by the editors of this work.

15, v. 1 all MSS. अदे. It ought to be निदे (नि. वे).

v. 2 C D चरा जनन् G (orig.) चराजनन्, on the marg. न Sec h चरन् B_a चरा चरन्—C चरन्ति.

v. 3 Atharvaveda 20, 127, 12. A प्रजा मन्मदि.

All MSS. प्रजा नि दीदति.

- v. 4 Ath. V. 20, 127, 13 all MSS. जेमा.
 v. 5 all MSS. विरूपः Ath. V. 20, 128, 12 वदुष्ये.
 16, v. 1 A V 20, 128, 13 all MSS. अकरोरवि (D रवि). Only
 B has the correct reading.
 v. 2 A V 20, 128, 15 all MSS. दृष्टं.
 A D दृष्टमं; all other MSS. दृष्टमं.
 v. 3 A V 20, 135 13 B C (sec. h.) D दृष्टमद.
 G दृष्ट वेदमि.
 v. 4 A V 20, 135, 11 all MSS. दृष्टं.
 All MSS. दृष्ट instead of दृष्ट.
 v. 5 A V 20, 135; 12. C E (orig.) G (orig) दोषु जगत्पदा.
 All MSS. दृष्ट.
 17, v. 1 A V 20, 127, 7.
 All MSS. दृष्टोमा.
 v. 2 A V 20, 127, 8 B (orig.) C D E G Ba दृष्टिदृष्टः.
 All MSS. अकरोरवि.
 All MSS. आदुष्टम.
 All MSS. दृष्टादुष्टम.
 v. 3 A V 20, 127, 9 all MSS. दृष्टं B दृष्टं.
 D दृष्टिदृष्टं.
 v. 4 A V 20, 127, 10 all MSS. दृष्टो विष्ट.
 B C (third h.) G (sec. L.) दृष्टि D अदृष्टि C (orig.) E G
 दृष्टि. Only A has दृष्टि.
 Sūtra 8 H G दृष्टः दृष्टो.
 18, 1-9 A V 20, 129.
 2-3 all MSS. दृष्टिदृष्टा resp. दृष्टिदृष्टे; only G दृष्टिदृष्टा
 resp. दृष्टे.
 H C दृष्टादृष्टः; on the marg. दृष्ट (instead of दृष्ट) D दृष्टादृष्टा.
 10-18 A V 20, 132, 2-12.
 11 B अकरोरवि.
 11 all MSS. दृष्टम; G (sec. h.) दृष्टम.
 19-20 A V 20, 131, 10-11.
 19 all MSS. दोष.
 19, 1-2 a b A V 20, 135, 6-7.

2 c d 8 A V 20, 135, 9-10.

All MSS., with exception of B, राधः प्रत्ययध्वौदि.

D ददति चदरं.

4 A V 20, 135, 8.

All MSS. with exception of B G चेता.

All MSS. चविष्टः; the correct reading would be जविष्टः.

B चिचिर्नि instead of विचिर्नि.

20, 2, v. 1-5 A V 20, 128, 1. 3. 2. 4. 5.

v. 3 D चप्रचर्चन्, all other MSS. चप्रचर्चन्.

v. 4 all MSS. चधिरपुलिहो or *निहो.

All MSS. चर्.

D द्युधुनः G (first h.) द्युधुनः; all other MSS. द्युधुनः.

All MSS. चराददि.

21, 2 A V 20, 128, 6ff.

v. 1-2 all MSS. चनिक.

v. 5 A E Ds मदिचो सनखा || C मदिचनखा D मदिचनखा
G seems to have read मदिचो सनखा, above which is
written सन but च is struck out. Since सनखा is op-
posite to सनखा in v. 6 (just like चनखा to सनखा and
चनमी to सनमी) this reading is preferable to that
of the Atharvaveda edition.

All MSS. च द्युधिनः instead of चद्युधिनः.

2 G Ba प्रवदिकाः.

22, v. 1-G A V 20, 133.

v. 4 D निहन्तो वाच all other MSS. निहन्तेवाच This is another
of the few cases, in which the readings of the S'āṅkhā-
yana S'rūta Sūtra MSS. are preferable to those of
the A V. The correctness of च is proved by the
following verse.

v. 5 B द्युधनकारा.

v. 6 D चंगदु, all other MSS. चगम्

v. 7 is missing in B D Ba. In A C G written on the
margin.

23, A V 20, 134.

1 A अथराक् झिलोपुझिलोपते B अथराह्णिपुझिपते C अथराह्णिपुझि-
लोपते D अथराह्णिपते E अथराक् हि (हि) लिलोपुझिलोपते G
अथराक् झिलोपुझिलोपते Bs अथराक् झिलोपु झिलोपते.

■ A V 20, 135, 1-4. 134.

4 B C D अस्मति.

5 B C E G Bs विद्मो.

24, 2 A V 20, 136.

व. 1 O मृगो altered in मग्नी B भग्नी See V6j. Samh. 23, 29.

व. 2 B Bs कथुः.

व. 3 all MSS. लुपेन.

All MSS. पय instead of अय.

All MSS., with exception of B (orig.) and G (sec. h)

विक्रतासेव.

व. 4 D G (orig.) यय instead of अय.

All MSS. अश्विदनं (D अश्वी. B (orig.) अश्वी).

व. 5 all MSS. with exception of D and Bs लक्ष्मणं (G orig.
•पाकं) Bs लक्ष्मणं D •लक्ष्मणं.

व. 8 all MSS. with exception of B (prima m.) बीदनं.

6, the manuscripts are at variance as to the number and
character of the i-vowels, which are to be repeated
here several times, e. g., A बी र र र र र B (orig.) वि र
र र र, altered in बी र र र र र र. I have followed a
notice to be found in Varadattasuta's commentary:
अय प्रतिगरे निप्रहतयकय रकारा ऋसायतुये इतः। एवमपरो द्वो
चतुष्पदो। ततः किमयमिदमाद्यो षी षोवा षोदेवेति प्रतिगृह्यति। See
Āśv. S'r. S. 8, 3, 31.

26, 11 A B C G वेराजं मूर्तं.

27, 4 B D G (orig) Bs अस्मानि कुर्वेः.

A C G Bs (sec. h.) चातुर्विधिकान्बुद्धयानि.

■ B Bs अस्मानि कुर्वेः.

A C G Bs (sec. h.) रेकादिकान्बुद्धयानि.

ADHYĀYA XIII.

- 1, 8 II G (orig.) and Comm. MSS. कर्त्तुं च.
 5, 16 A चवन्नीये.
 17 all MSS. विद्वदो. We should expect विद्वन्
 21 D संवितायो.
 6, 4 all MSS दत्ता.
 7 O G (and orig. B?) अविद्वदे.
 12, 10 D छन्दसवेदमन्त्रम्.
 II (orig.) अष्टहस्त G (on the margin, but corrected back again) *च*.
 All MSS. अनायात् of. Taitt. Brāhm. 3, 7, 10, 6.
 12 O G (third h.) Bs अन्त्याद्य
 13 Bs inserts between द्विं and त्रिं by marginal addition.
 O (on the marg.) G (on the marg.) Bs द्वातु instead of द्वावि.
 14, 7. 8 O G (sec. h.) इन्द्रमनीष.
 15, 9 Bs (orig.) पल्लवै च, but च is struck out.
 16, 5 (14) II (orig.) पल्लव.
 18, 4-5 A B C D मन्त्राधीर्षं पञ्च- G (orig.) मन्त्राधी कर्त्तुं or कर्त्तुं, this has been altered by two different hands. Bs मन्त्राधी.
 19, 20 A C D G अविद्वद्वानि.
 20, 13 C यथायमेति त्रैव .
 21, 6 D G (orig.) वृक्षनिचया.
 24, 14 B D दीपकाला चनिकर्षे.
 17 A Bs (orig.) चणिकारु.
 25, 6 D अक्षपतायितम् G (sec. h.) वृक्षम्.
 26, 2 A B G Bs चञ्चल चपल.
 27, 7 C (by alter.) D G अद्वयमज्ञानि.
 29, 8 all MSS., excepting A, वृक्षाम्.
 9 C (orig.) D G (sec. h.) Bs पौर्णमासेन.
 10 B C D रथार्थं अम्ना.
 12 B G अपोन्नयो, which is in II altered in *मन्त्रं and by

third h. in *नपिषं

13 B G (orig.) Bs (orig.) अरोनदीयस्य.

15 D G (sec. h.) सरसनीयविपत्ति.

21 C पुरर्षे.

All MSS. दत्ता.

29, 31 A चारुदत्तम्.

ADHYAYA XIV.

2, 21 A C D G (sec. h.) अदिनिं वाक्मन्वायेयं.

3, 18 O (on the marg.) D G दशौ च A चत्त च.

7, 1 C (orig.) वदवपशासनादरत् altered in *प्रवाचंस्तमादरत्.

8, 1 C (orig.) चाकमेधोस्तमादरत् altered in *मेधस्तमादरत्.

7 D दशं

10, 16 A B Bs जैलिमो. which I ought to have written.

17 C (orig.) चवेचि.

11, 10 all MSS., excepting C, *वसमिदो.

12, 10 D वसमिदो.

11 C वसवामद १ इति.

10, 3 C (sec. h.) D Bs (sec. h.) सोवामवाहयामि C (orig.) सोवाम-
वाहयामि.

14, 1 all MSS वसमिदा.

16, 7 M जपिमा instead of वा. Comm. Ch. वदपिमा instead of वा.

17 B (?) G (sec. h.) Bs Comm. Ch. वदमहू नेन C वदमहू नेन.

The same sacrifice is mentioned Aśv. S'r. S 9, 5, 11.

18 all MSS, excepting D, भुवे ते.

22, 3 C D G वामविषय.

4 C (orig.) G (third h.) ओनामुरो C (sec. h.) *ओरो.

A C G (sec. h.) पुरमविनीर्षिदो C *ओरो. No. MS has
पुरमवि

6 A B G (sec. h.) वदप्रस्तो.

7 G दृ.

22, 15 A B G Bs वेमोदको C (orig.) D वेमोदको.

18 A B G (sec. h.) वदमये G (orig.) वदमये.

19 A B गणपत्याम् G (orig.) त्रिगणपत्याम् C त्रिगणपत्यानाम्.

20 A C उपोत्पद्यता (the original reading of C seems to have been *पद्यता) G (orig.) Bs उपोत्पद्यता.

21 C (sec. h.) D G ईमेवेद्यम्.

All MSS. श्री द्वादशाक्षं.

25 च omitted in C D.

27, 1 B C Comm. Ch. परिदमे.

All MSS. उगमस्तेन (cf. 27, 13 उगमवती).

28, 8, 9 the words from *मन्त्रद्वयम् to परिदम्य are om. in B and Bs, but added on the margin.

29, 1 B Bs (on the marg.) येनैतो instead of येनैतो.

A C D Bs कुलायसेन G कुलायसेन.

3 all MSS., excepting G (third h.), चंचुयेदे.

31, 1 A B D Bs व्येष्टा मोक्ष.

B D कनिष्ठः कुलोमसः.

5 B G Bs Comm. Ch. व्येष्टाभिवाचारे.

32, 9 B Bs कुले विंशतं गणपत्याम्. The omitted word is added in both MSS. on the margin.

33, 4 Bs (orig.) G (sec. h.) प्रहसि.

34 in C originally placed behind 36.

35, 2 A B D G (third h.) Bs (orig. and third h.) द्वाविंशदक्षः-भिवाचारे.

36, 2 C G (orig.) om. इति.

37, 1 D इन्द्रादिषु च.

38, 1 C D G अभिमुनिनाम्भसम्.

40, 1 A B G (orig.) Bs Comm. Ch. गविष्यन्ति यो दुरा गविष्यन्त्यम्.

C D G (sec. h.) Comm. M M omit the words between गवि-
ष्यन्ति and चप.

C (orig.) G (sec. and third h.) चायस्यं.

16 Comm. Ch. and M M दीवशीका.

42, 18 A B C Bs अग्निरोमो.

19 A B (sec. h.) C Bs उज्ज्वली.

20 A B (not quite legible) G (sec. h.) Bs अतिराशो.

43, 44. The words from गविनं to चपयः are omitted in Bs,

from वज्रिन् to अपमृशयना in B, but added in both MSS., on the margin.

48, 1 A (?) H (orig.) G (orig.) सर्वजित्.

50, 1 A D G अहमुद्यान् B (orig.) अहमुद्यान् O अहमुद्यान् Bs अहम-
-द्यान् Bs आह्लावकेभ्यः. See Kaush. Brāhm. Up. 3, 1.

A C G (orig.) Bs Comm. Ch. एवं वरिष्यन्मि.

50, 1 all MSS अह येन वञ्चति.

51, 1 G पाप्या (altered by several hands) O (?) Comm. Ch.
(orig.) पापा.

56, 13 G तिस्र व इत्येकं.

57, 20 B O D G इत्ये.

60, 1 D G प्रजापतिकाया.

61, 1 Comm. Ch. जीतमो.

5 B C G (sec. h.) Bs (orig.) इत्यादि A D G (orig.) Bs (third
h.) इत्यादि.

62, 2 Comm. Ch. सोमेन instead of सो मेन.

72, 1 C D G (orig.) आद्यानां G (third h.) आद्यानां (sec. h. आद्यानां ?)
Comm. Ch. (once) आद्यानां.

O D Comm. Ch. औद्यानां H (orig.) G (orig.) Bs (orig.) O
(sec. h.) औद्यानां.

8 B C G Bs (orig.) विदुषन्.

73, 3 all MSS. *मुक्तः उपरोक्षामोविदुः । Paddhati अवाहमुक्त
रुक्तः उपरोक्षाय एको विदुः । Comm. अवाहमुक्त एकाः प्रथमाः । अमर्त
उपरोक्षामो द्वितीयः । विदुष्वनक्तोयः । See Pāṇicaviśa-Brāhm.
25, 7.

A वनिदुष्वन् B O D G (sec. h.) Bs (sec. h., the original
reading is illegible) वनिदुष्वन् G (orig.) वनिदुष्वन्. I think
the correct reading is अवाहमुक्तः उपरोक्षामोविदुष्वन् (*उपो-
क्षामो. वनिदुः).

D G (orig.) Comm. Ch. औदनिष्वन्.

75, 2 D G (orig.) आकु instead of आकु.

77, 2 B O G (by alter.) Comm. Ch. आश्विंमति G (orig.)
आश्विंमतिदेरि.

78, 2 C G आश्विंमतिदेरि.

80, 1 D मुरुतेशोवा विधिषा पदधितिकायाः.

84, 3 A प्रवृत्तः.

ADHYĀYA XV.

1, 16 A B C (by alter.) G Bs चतुष्पदी.

24 D G (sec. h.) प्रवृत्तव्यासुत्तमे

26 B Bs (orig.) परिचायी Comm. Ch. परिचायी. Paddhati:
(Manuscript of the Deccan College Library) परिचायी.
च om. in B.

28 D Bs (orig.) अक्षरेषु.

30 A B G Bs Paddhati उक्तायाः च.

31 all MSS. अक्षरसंज्ञा.

3, 1 A B D (?) G Bs मधुनायो.

8 all MSS. प्रवृत्तः अक्षरे.

11 all MSS. अक्षरसंज्ञा.

4, 9 G (orig.) चतुष्पदी.

5, 13 A G (orig.) Bs वनी यात्री.

7, 8 all MSS. चतु (B and Bs. orig. चतु).

8, 13 G (by alter.) चतुष्पदी.

21 G (sec. h.) चतुष्पदी.

10, 11 C निवृत्तव्यासुत्तमे.

11, 1 C D परिचायीति B (orig.) परिचायि G पचायीति (l).

4 A B Bs (?) वसिष्ठे अक्षरे.

12, 1 C D परिचायीति G पचायीति (l).

13, 11 B (orig.) मधुनायो मधुनातिपदे च; the last two words are
struck out. G (orig.) मधुनायो मधुनातिपदे मधुनातिपदे च; the
words from मधु to च are struck out.

14, 4 C D G (different h.) om. इति after चतुष्पदाय.

G (orig.) Bs (on the marg.) चतुष्पदाय.

8 A G (orig.) चोभियादमपुष्यं.

13 A B Bs Comm. Ch. (twice) पञ्चोदीत्यां G पञ्चोदीत्यां; instead
of ३ there was originally ५ written by the same hand

and on the same line. This is again written on the margin.—C D इहोदीया; इहवाच् is, according to the *Sabdakalpadrūma* (see *Petersburger Wörterbuch*), shown by the *Āmarakośa*. Loiseleur and Colebrooke write इहवाच्.

16, 8. 11 G इतिना.

10 D Comm. M M (by alter.) विद्योमेज.

A B Bs इहयुज अभिप्रतारय (on the marg. of Bs. f.) D इहयुज अभिप्रतारय C इहयुज अभिप्रतारय altered in इहयुजो अभिप्रतारय G इहयुजो अभिप्रतारय altered in इहयुजा अभि.

17, v. 2 C (sec. h.) पिता वृक्षे जातस्य.

v. 4 B C Bs (orig.) आका वि वक्र. See Max Muller's *History of Ancient Sanscrit Lit.* pag. 574 note.

A Bs अतिता अवी

All MSS. च वरावती

v. 5 all MSS. लोको वदावती.

v. 6 all MSS., excepting Bs, पमवी विवादां Bs, Comm. (पमवी विवादावतिना. l), Streiter, Bohtlingk पमवी विवादा.

v. 8 all MSS. आभूतिदेवा आभूतिर्वीजं this is to be resolved in आभूतिदेवा आभूतिर्वीजं (she is ābhūti-procreation.; the germ is ābhūti; it is hidden in her.)

v. 10 all MSS. चेनाक्रमणे बुद्धिषो वै विमोक्षा.

All MSS. नञापो नातर्यपि निद्युन चरति. I think that either च or ने is superfluous.

18, line 2 A (orig.) Bs (first and third h.) चवाच। च वदर्थं राजार्थं.

line 18 all MSS. except G (sec. h.), प्राप्नोत्यत्र ता.

line 19 all MSS. च च सनाहं प्रापच. This is to be altered to प्राप न, as Professor Bohtlingk has already observed.

19, verse 1 G चवदरी B निवदरी.

A G चव instead of जव.

verse 2 all MSS. चरति; it is a regular subjunctive.

verse 4 all MSS. प्रेरते स्था (D छेरतिस्था).

verse 5 B (sec. h.) C D G चवमार्थं B अमार्थं altered to चवमार्थं

verse 6 A H चवतिचव.

CG पद्यमार्ग. This is in G corrected to पद्यमार्ग and again to मद्यमार्ग; B Bs and Dr. Streiter मद्यमार्ग. I think that Dr. Streiter is right in maintaining that these words पुचं मद्यमार्ग have originally been a mere gloss. They are not found in the version of the Aitareya Brāhmaṇa.

C चरका चरयाच Cf. Bohtlingk, Sanskritchrestomathie.

20, line 1 B C D Bs (orig) omit च behind तद्य.

line 5 all MSS. दत्ता.

line 7 D G (sec. h) येन instead of चनेन.

21, line 3 and 6 B C G (orig.) Bs (orig; on the marg. ना) मत्तं दत्तार्चं.

22, line 8 Streiter दुहदयस् (3); Aufrecht (Ait. Brāhm.) दुहदयसश्च. A II दुहदयसश्च C D Bs दुहदयसं नु G दुहदयसश्च.

All MSS., with the exception of D, here and further on उत्पुच्छानि.

line 10 A II G Bs insert नु behind विद्यान्.

line 18 B D C (by alter.) अर्थज्ञायां A C (orig ?) E (orig.) Bs. and Streiter अर्थज्ञायां.

24, line 4 तं वै विद्या० all MSS. I propose to write instead तं वै विद्या० ; त and न are sometimes confounded (instead of तमेवैतत्याहः संज्ञानविनष्टे: A Bs C तमेवै० at the end of 22. Instead of मावद्वत् (24, line 9) D G मावद्वत्.

line 11 A Bs and Streiter चक्षत B C D G चक्षित.

line 15 A B Bs च चक्षतातं.

line 15 A (orig.) and Streiter कुशेदेनमत्तो इत्तं This is also likely to have been the original, but now illegible reading of Bs. On the margin is written instead •सतो which is corrected back again to •सतो Comm. कुशेदेनमत्तं सतो इत्तं.

line 16 A Bs मापगाः श्रोत्रायाद् B मापगाश्चोत्रायाद् CG मापगाः यद्रायाद् (G sec. h. श्रोत्रा०) D मापगाश्चोत्रायाद्. See Bohtlingk's note on this passage, Sanskritchrestomathie, page 352.

25, line 2 A (orig.) B राजपुत्रं.

All MSS. स नै यथा नो ज्ञपय We should expect यथा

Cf. Ait. Brāhm.

line 7 D G (orig.) स्यात्तव.

B (sec. h.) C D G चेद्वा B (orig.) चेद्वा.

C D प्रजा स्यात्.

line 10 instead of सोऽदाय मे विधे, for which Böhlingk writes सोऽदाय मम विधे, I propose मे सोऽदाय मे विधे.

A B C G प्रयादोऽदाय.

26, line 2 B (orig.) C G (third h.) स्या चक्षे A D G Bs स्याक्षे.

The best reading is given in the Aitareya Brāhmaṇa: सन.

line 4 C D G पुष्पाः A B Bs पुष्पा.

line 10 all MSS., excepting D, वषा सवीत्य.

27, verse 1 A B Bs G (sec. h.) चक्षे मा.

verse 2 A B C G पुरस्ता.

C D जायिना.

A C D G चर्षे राधाक्षु B राधाक्ष. The orig. read. of Bs is not quite legible.

A C D Bs रव चक्षिवाचनः B तदि वाचका G तदिवाचिनः G (third h.) तदिवाचक I prefer to read with Streiter

रव च चक्षिवाचन.

verse 3 B C D G Bs (orig.) तमन्विता.

verse 4 A B (only indicated by sec. h.) C (only indicated)

D (sec. h., but struck out again) Bs (sec. h.) पुष्पादिवाच

All MSS. वेदेत. I propose चोदेत.

C D G Bs (sec. h.) स्यात्तव

verse 5 B D स्यात्तव C स्यात्तव स्यात्तव.

C D G जायिना (three times).

line 11 all MSS. परमन्वित.

line 15 A B चप्रमन्विते C G Bs (?) चप्रमन्विते D and Streiter

चप्रमन्विते I prefer the active form which is shown by the

Aitareya Brāhmaṇa.

line 15 राजाविजितो Comm. विजयवाचनः Nārāyaṇa on Aśv.

Sr. S. 9, 3, 13 च परमन्विते रुदेन (पुत्रे च ?) विजितवान्. Sāyana

(Aufrecht, Aitareya Brāhm. p. 387) यदि विजयोदेतः स्यात्.

line 15 B D G (third h.) चय यजमानः instead of चययजमानः.

ADHYAYA XVI.

- 1, 2 Comm. Ch. प्रसूनीय.
 6 C G (by alter.) प्रतिपद्यते.
 14 B (by alter.) C पयिर्वा.
 16 C D G उपपन्नप्रतीतया.
 23 C D G (sec. h.) Bs चर्चयेत् ९.
 2, 16 all MSS. except B (prima manus) कुवेरो.
 25 *Asv. S'r. S.* दयितः instead of दयितः.
 8, 11 C G (orig.) उपपन्नप्रतीतया.
 7 B (orig.) दौतमद्य.
 14 A (orig.) B C (orig.) Bs (orig.) किंयुद्ध A (on the marg.)
 C (on the marg.) D G Bs (on the margin, but corrected
 back again) किंयुद्ध.
 3, 18 all MSS. चाद्यन्.
 23 A उपपत्ते चोत्तरस्याः प्रथमम् (नि and ए by alter.) B C उपपत्ते
 चोत्तरस्याः प्रथमम् D उपपत्ते चोत्तरस्याः प्रथमम् G उपपत्ते (sec. h. *रे)
 चोत्तरस्याः (sec. h. *मस्याः) प्रथमम् Bs उपपत्ते चोत्तरस्याः प्रथमम्
 (sec. h. *रस्याः but struck out again.)
 C तिथ इति च द्युत्तरम्.
 3, 28 G (orig.) Bs (orig. as it seems) पर्यव्यान् B G (sec. h.) Bs
 (sec. h.) पर्यव्यान् A पर्यव्यान् O D पर्यव्यान्.
 33 उपनिषातयन्ति all MSS.
 36 all MSS. मुद् Taitt. Samh. 7, 4, 19 ॥ Vāj. Samh. 23, 21.
 O D G Bs (on the marg.) चर्चयेत्प्रतिपद्यते.
 4, 2 B मथ रजति O D मथ रजति G (orig.) Bs (orig.) मथरजति.
 A G Bs C पुनर्नि (नि) रति B (orig.) पुनर्नि B (sec. h.) D पुनर्नि
 4 B C D यदरिषो.
 A (orig.) B (sec. h.) जाय instead of जाय.
 C D G पात्तामर्ली Bs illegible. Comm. Ch. (orig.) once
 पात्तामर्ली and once पात्तामर्ली.
 5 Comm. Ch. चर्चयेत्.
 11 A G (sec. h.) चर्चयेत् B (orig.) चर्चयत (alt. to चर्चयत) C
 चर्चयत D G (orig.) चर्चयत Comm. Ch. चर्चयत. The orig.
 read. of Bs is illegible.

- A G Bs Comm. Ch. चोदुर्.
 A G (orig.) D Bs (by alter.) माचं.
 E C D G Comm. Ch. वउ.
 6, 1 v. 1 all MSS. पदेभिः Comm. Ch. पदे सिंहं See Vaitāna
 Sūtra 37, 1. Kātyāyana S'r. 8. 20, 7, 11. Āśv.
 10, 9, 2. Lāt. S'r. S. 9, 10, 9.
 v. 3 B चसदासवि D (= Lāt. S'r. S. 9, 10, 11) *चसिदासवि.
 v. 4 B (sec. h. ?) D G (third h.) भवदुन्दे.
 2 D रश्मि
 7, 4 C D G वाचन्या.
 9-10 C G चयवस्यभिर्, resp. चयवभिर् the other MSS. *चयभिर्
 Comm. चयवस्यभि चयवसिनाभिः.
 8, 5 C निविदो.
 5. 16 Comm. Ch. पदमात्रिकावि.
 16 B निविदो.
 9, 1 C G हरित वज्रं.
 10 C D G (third h.) पज्जो.
 13 A B G (by alter.) कोसलो C D G (orig.) कोसली.
 14 C G (sec. h.) मदन.
 A चाविदेव.
 22 B (orig.) Comm. Ch. and M M पुद्वेभ्यश्चमप्यभावां; all
 other MSS. पुद्वेभ्यश्चमप्यभावां Cf. Lāt. S'r. S. 9, 10, 16. 11,
 1 Āśv. S'r. S. 10, 10, 10.
 10, 8 C G (fourth h.) उपजनस्यभावा.
 9 A D Bs (third h. on the marg.) Comm. M M अविपातवति
 B C G Bs अविपातवति; Comm. Ch. om. व or च and adds
 च on the marg.
 14 D G पारिषद्विदे.
 11, 5 B (orig.) C (orig.) माचये D माचये G (sec. h.) माचये.
 8 C G (orig.) Bs (orig.) वेदद्वये D G (th. h.) वेदद्वये A B Bs
 (sec. h.) Comm. Ch. वेदद्वयो.
 11 C G (sec. h.) वृद्ध G (orig.) वृद्ध.
 A B C G (th. h.) मरिण. प्रहोके A मरिणकोदे.
 17 Bs प्राचोभिः.

20 A B (by alter.) Bs (by alter.) चरुधम्.

A Bs चरुधम्.

26 A B (on the margin) G (fourth h.) Bs चरुधम्: कायः प्रथमे.

A B (by alter.) G Bs (by alter.) मातरिचि B (orig.) मातरिचि

C मातरिचि D G (sec. h.) Bs (orig.) Comm. Ch. मातरिचि.

12, 8 A प्रथमे (alt. to मे) B G Bs प्रथमे G प्रथमे (which seems to be alt. to मे) D Comm. M M प्रथमे Comm. Ch. once मे, once मे.

9 A (on the marg.) G (on the marg., but corrected back in ह्र.) ह्रतीचं.

14 C (third h. on the marg.) G (orig.) पुरधम् instead of चरुधम्.

17 all MSS. चाकर्म.

19 B (by alter.) C D G चरुधम्. 20. Comm. Ch. चरुधम्.

14, 8 G Comm. Ch. चाकर्मनिके. A B C D Bs चाकर्मनिके.

4 A B G Bs (by alter.) चाकर्मनिके C D Bs (orig.) चाकर्मनिके.

5 A G Bs (by alter.) चाकर्मनिके B C D Bs (orig.) चाकर्मनिके.

15, 11 C चरुधम् G चरुधम्, alt. to चरुध Kāt. Sr. S. 21, 2, 8. Sat. Brāhm. 13, 7, 1, 9.

12 B G Bs (orig.) चरुधम्निके.

20 A O G Bs चरुधम्नि Cf. Sākh. Sr. S. 16. 9, 22.

16, 8 B Bs (orig.) Comm. Ch. चरुधम्.

D चरुधम्ने G (third h.) Bs (orig.) Comm. Ch. (orig.)

चरुधम्ने B (sec. h.) Bs Comm. Ch. चरुधम्.

17, 4 A G (sec. h.) चरुधम्.

B C D चरुधम् B चरुधम्, altered to चरुध G चरुधम्, altered to चरुधम्.

18, 2 C D G Bs चरुधम् चरुधम् A B चरुधम् चरुधम्.

8 all MSS. (except those of the comm.) चरुधम्.

10 A B C G (third h.) चरुधम्: A (sec. h.) G (orig.) D Bs

चरुधम्: C D G (third h.) चरुधम्नि.

11 all MSS. चरुधम्निके (Comm. Ch. चरुधम्निके).

12 B (orig.) C D G Bs (?) चरुधम्.

13 B (orig.) Bs Comm. Ch. चरुधम्नि A B (by alter.) C D G

चरुधम्नि.

- 14 A B (by alter.) सुनिर्वाधैः B (orig.) सुनिर्वाधैः C D G Bs
सुनिर्वाधैः (C धे) Bs (th. h.) Comm. Ch. सुनिर्वाधैः.
- 15 D G (orig.) Bs (by alter.) सर्वोपधं. 21 All MSS. निमिद०.
- 21, 9 C D G अनिराधं.
20 C G (th. h.) हर्तोर्धेः इदमकरोति.
- 31 A (orig.) B Bs (by alter.) द्वितीयस्य C D G Bs (orig.)
हर्तोपधं.
- 22, 9 A B (by alter.) उपपराधक.
10 A C D G प्रतिशोधनम्.
- 12 A B G (orig.) Bs (orig.) Comm. Ch. यायेका (यायेका).
25 C G (sec. h.) Bs (orig.) यायश्चिना.
- 23, 8 C D G (orig.) अयेनायेययत् A अयेना रायेयत्०.
11 D G हययं.
- 12 D G (orig.) हयये.
- 24, 2 A (orig.) B Bs (orig.) पाङ्को वै यत्तः। वै is omitted in C D G.
10 A (orig.) D G (orig.) ययिहो.
- 11 B (orig.) D G (orig.) ययोइहो.
- 14 C D G Bs ययं.
- 15 D ययानि० C G ययमाभि०.
- 26, 4 A Bs (orig.) Comm. Ch. प्रयत्ना C B Bs (sec. h., but
altered again) प्रयत्नः D प्रयत्नैः B प्रयत्न alt. to प्रयत्ना.
- 29, 3 B C G जय या ययि०.
- II A D Comm. Ch. निरुद्धाणां C निरुद्धाणां G निरुद्धाणां B
निरुद्धाणां। छ is cancelled in II with yellow colour
and यत्त is altered to यत्त The orig. read. of Bs is not
quite legible.
- B C Comm. Ch. प्राय A D G Bs प्रायम्.
- A B Bs कोमयस्य C D G कोमयस्य Cf. 16, 9, 13.
- 29, 7 C D G यययामा अययाम.
- 8 II विप्रारो यय G (sec. h.) यय (th. h.) यय. All MSS. विप्रारो०.
All MSS except D and Comm. Ch. जययेयम्.
- 30, 6 A B C G - ययो या.

ADHYĀYA XVII.

1, 2 Ch. कतिपय आदेन.

■ B दिन्देन.

9 B Ch K संक्षुः.

16 B Ch. परःपुदये K परंपदये.

18 K मद्य मदुपन्ययेत्.

2, 4 all MSS. दिवावाप रमावदु.

3, 12 B उपवाटिका K उपवाटिका.

4, 1 Ch. K (orig.) दुम्भोन्.

B Ch (orig.) संवनमान्.

B K उपन्ययति.

■ B Ch. (orig.) संवनमान्.

5, ■ B K आउवाय Ch. आउवाय.

6, 1 all MSS. (with the except. of Ch. sec. h.) वयवसतीत्यपक-
यति. The commentary considers this the correct form.
It says वयव सतिव वयवसतिव वयवसति [1] पूर्वो द्वन्द्वो विभावा-
रकवसतीत्येकवक्ताः । उ नपुंसकमिति (Pān. 2, 4, 17) नपुंसकत्वाद्भूता ।
वयवसतीति. Ch. (sec. h.) वयवसती इति.

4 Pānini 2, 4, 25.

7, 11 ■ K वदिवेदि.

Ch. वदःमदा प्रहृत्य ■ K वदः प्रहृत्य.

K प्रादुपरि दधति.

13 Ch. पुष्कभट्टाटीयं. B K *भटा.

9, 6: Ch. मंससे B संमसये K मंससे. I propose संमंसये.

10, 5 B Ch. (orig.) K (orig.) उक्तरा. क has been alt. to लि in
Ch. and K: Comin. उक्तिरौ धुतिरौ—उक्तिरिति निचितं अनितार.

6 B तदिमाध्यान् (or म).

10 B संभयेन.

15. B Ch. (sec. h.) अभिनिवीर्ण K अभिनिविर्ण which seems to
have been altered by sec. h. to *वीर्ण Ch. अभिनिवीर्ण.

16 B K उवायवति.

11, 3 आउ om. in Ch.

- 12, 1 B सर्वोविश्वस्य सर्वस्य Ch सर्वो विश्वस्य सर्वस्य K सर्वो विश्वस्य सर्वस्य.
 4 B उच्यते Ch उच्यते K उच्यते
 5 Ch om इति before एव
 All MSS विश्वस्य
- 13, 5 B •सन्निपाद्य
 9 B K सन्निपाद्य
- 14, 8 B सूर्या मयम् K सूर्या मयम् B Ch K सन्निपाद्य
 B सन्निपाद्य K सन्निपाद्य
 4 Ch (orig) मयम्
 11 मयम् orig om in Ch
 14 Ch एतं वाचं
- 15, 1 Ch मयम्
 4 B सूर्योपनिषत्
 B (orig) Ch सन्निपाद्य K सन्निपाद्य
 10 Ch इति इति
 11 B K इति इति
- 16, 9 this Sutra is orig om in Ch
- 17, 1 B Ch सन्निपाद्य
 9 B K सन्निपाद्य
 12 सन्निपाद्य in Ch alt to इति इति

ADHYĀYA XVIII

- 1, 2 B विने राज्ञेऽपि
 B सूर्या मयम् (1) मयम् K सूर्या मयम् मयम्
 14 K सन्निपाद्य इति मयम्
- 2, 1 Ch मयम् B K मयम्
- 3, 2 A V C, 33 — v 1 all MSS मयम् v 2 K सन्निपाद्य B (orig) K
 मयम् v 3 K मयम् B Ch मयम् — B मयम् — B Ch मयम्
- 8, 11 B (orig) K सूर्या मयम् (K •मयम्)
- 9, 1 K •सन्निपाद्य मयम्
 B सन्निपाद्य Ch सन्निपाद्य K सन्निपाद्य
- 10, 8 9 B मयम् मयम् K मयम् मयम्

10, 12 च after सजीवस om. in Ch.

15, 5 B K सुप्रसीदे.

16, 2 B K नस्यानुदुभं.

18, 4 न om. in Ch. before इति

20, ॥ Ch. K प्रपुत्र्य.

४ B Ch K नस्यानुदुभं.

21, 7 ॥ प्रपुत्र्य.

१ B K सध्वया Ch. सध्वये.

11 cf. Kāt. Sr. S. 13, 2, 19, which Sūtra contains nearly all the same mistakes.

23, 10 K ता सध्वयेन.

24, 3 ॥ K सैवावदवा सर्वेव्यवह.

4 Ch. सध्वयेनि.

॥ K उताराय च. This reading is said by the comm. to be सध्वये.

१ B Ch. K सध्वया सध्वये.

14 ॥ K सध्वया सध्वये.

19 Ch. (orig.) सध्वये. Ch. सध्वयेन.

25 B K सध्वया सध्वयेन.

26 B सध्वयेन.

28 K सध्वया सध्वये Ch. सध्वया सध्वये B सध्वया सध्वये.

29 B Ch K सध्वया सध्वये.

35 This Sūtra seems to be a later addition.

I.

INDEX OF WORDS.*

अ

अंश V, 8, 8.

अंस I, 6, 8, (cf. वेद्यंष).

अंमाम्वंसयोः IV, 15, 13.

अकार I, 2, 14; VI, 1, 15.

अकृत्यमाण XI, 14, 2.

अच X, 21, 12.

अचर I, 2, 6; X, 5, 10, 14; XII, 18, 1, 5; 16, 2; 24, 5.

(cf. अष्टाचर । अष्टादशाचर । एकादशाचर । चतुराचर । चतुर्वि-
शत्यचरादि । दशाचर । द्वादशाचर । त्रयाचर । पञ्चदशाचर ।
पञ्चाचर । विंशत्यचर । षट्चिंशदचर । षोडशाचर । सन्ध्याचर).अचरपङ्क्ति VII, 26, 4; 27, 24; VIII, 6, 11; 7, 15; XIV, 57,
10.

अचरवेराज XIV, 25, 5; 26, 5; 28, 12; 30, 2.

अचवेला X, 21, 14.

अक्षा XVIII, 4, 1; 5, 1;

अक्षि (अक्षीणि) IV, 16, 6.

* This index contains all words of the text exclusive of those occurring
in Mantra's, Prashna's, Yajur, Gāthas, Nivāḍa's, etc

अचिति XIV, 81, 2.

अचितिकाम XIV, 81, 2.

अगद XV, 22 (page 193, 8).

अगदहोला XIII, 11, 2.

अग्रावी IV, 19, 5.

अग्नि (fire) II, 14, 1, 10; 15, 6; III, 4, 1; 14, 8; 15, 21; 21, 11; IV, 2, 1; 5, 9; 6, 13; 14, 36; 15, 5 22, 23; 16, 2, 3, 18; 17, 4, 18 (पूर्व); 18, 8 (पश्चिम); 19, 4 (पश्चिम); V, 14, 18 15, VIII, 15, 10; XIII, 29, 28, 29; XIV, 18, 4; XVI, 16, 1; XVII, 12, 6; XVIII, 24, 26 27.

(God of fire) II, 2, 16; V, 1, 6; IX, 28, 17; XIII, 27, 7; XIV, 20, 8; 40, 1, 51, 1; XV, 22 (page 192, 13 E.); 29 (p 193, 15); XVI, 1, 12. अग्निमन् III, 4, 1, अनौकवन्

III, 15, 8; XIV, 8, 8; अप्सुमन् III, 4, 7; इन्दुमन् II, 5, 15; कव्यवाहन III, 16, 8, 10; IV, 4, 1; काम III, 4, 10; IX, 28, 8; XIII, 29, 20; XVI, 10, 4-8; चक्रवत् IX, 22,

2, 5; चक्रवन् IX, 22, 2, 5; ग्रहपति I, 15, 8; IX, 20, 2; जन-
दन् III, 19, 15; ज्योतिष्मन् III, 19, 10; तपस्वन् III, 10, 15;

दात्र III, 2, 2; XVI, 10, 4-8; पथिकन् III, 3, 2; 4, 2; XVI, 10, 4-8; पवमान II, 2, 3; 3, 10; 5, 14; XIV, 2, 14, 17;

पावक II, 2, 7; 3, 10; XIV, 2, 14, 18; पावकवन् III, 19, 15; बुद्धिमन् II, 5, 13; ब्रह्मणन् IX, 22, 2, 4; भग्निन् II, 4, 6;

रेतस्त्रन् II, 5, 16; वामन्त्रिक गायत्र चित्रन् राधन्नर IX, 27, 1;

विविचि III, 4, 4; वीति III, 4, 3; वैशानर (see वैशानर);
 प्रनपति II, 4, 6; प्रतभृत् III, 4, 12; शुचि. II, 2, 7; 3, 10;
 III, 4, 6; XIV, 2, 14, 19; संवर्ग III, 4, 5; स्विष्टकृत् (see
 स्विष्टकृत्)

अग्निचित् IX, 28, 18.

अग्निचित्या VIII, 15, 10.

अग्निप्रणयन V, 12, 1. 5.

अग्निप्रणयनादि VI, 1, 21.

अग्निप्रणयनीय III, 14, 18.

अग्निमन्तु (1.) III, 4, 1. 2. अग्निमती (अग्नी) XIV, 29, 8.

अग्निमन्तनीय III, 13, 15, 17; V, 7, 5, 15, 1. XIV, 51, 12.

अग्निमन्तु II, 5, 20; XIV, 51, 8.

अग्निष्टुत XIV, 4, 6; 57, 20; XVI, 15, 3; 29, 15.

अग्निष्टोम VII, 21, 7; IX, 1, 1; X, 2, 1; XI, 2, 1; 10, 1, 11, 5;
 18, 1; 15, 1; XIII, 14, 7; 16, 5; 23, 6; XIV, 2, 7, 8;
 8, 2; 12, 4; 40, 5; 41, 5, 42, 18; 57, 19; XV, 1, 7; 4, 8;
 5, 1; 11, 7; 12, 4; 16, 5, 9; XVI, 20, 13; 21, 7; 26, 5;
 29, 3, 17; 30, 12; XVII, 7, 5; XVIII, 23, 17. Cf. अद्योतिष्

अग्निष्टोमसंस्तु XIII, 21, 9.

अग्निष्टोमसामन् X, 12, 2; 13, 20; XI, 14, 35; 15, 14; XIV,
 33, 6; 57, 11; 61, 7; XV, 3, 3; 6, 4; XVI, 14, 13; XVIII,
 23, 4.

अग्निष्टोमस्तोम XV, 6, 6 7.

अग्निष्ठ II, 16, 2; VI, 9, 6; XVI, 8, 4; 12, 5.

अग्निध्यात्त III, 16, 2.

अग्निहोत्र (1.) II, 6, 1; III, 12, 15. 16; IV, 5, 11; VIII, 13, 6;

XIII, 24, 2 (2) अग्निहोत्रौ (Comm. अग्निहोत्र संज्ञको द्वौ
हविर्द्व्यहोमौ) XIV, 3, 16.

अग्निहोत्रपात्र IV, 14, 34.

अग्निहोत्रस्याक्षौ II, 10, 5.

अग्निहोत्रहवनी IV, 14, 21.

अग्निहोत्रहविस् II, 7, 9.

अग्निहोत्री II, 8, 1; 12, 16; III, 20, 1.

अग्नीध्र I, 6, 3; XIII, 24, 11.

अग्नीवक्ष्यौ VIII, 1, 6.

अग्नीषोमौ V, 14, 1. 7.

अग्नीषोमप्रणयन V, 6, 9.

अग्नीषोमीय I, 3, 12. 14; 8, 10; II, 3, 5; III, 8, 8, 9, 8;
V, 15, 1; VI, 1, 1. 24; IX, 26, 1; XIV, 40, 20; XV, 1, 10;
XVI, 8, 5; 12, 6.

अग्नीषोमीयसवनीयो VI, 1, 21.

अग्न्याधेय II, 1, 1; III, 19, 17; IV, 6, 15; XIV, 2, 1; 2, 16.
21. 22.

अभ्यासतन XVIII, 24, 27.

अभ्युक्त IX, 25, 1.

अभ्युपस्थान II, 14, 6.

अथ

अथेण (Praep. c. acc.) III, 16, 17; IV, 6, 4; V, 6, 4. 7;
8, 8; VI, 2, 1; 12, 2; VII, 6, 1; 14, 11; 15, 11; VIII, 12,
10; X, 21, 6. 14; XVI, 3, 19; XVII, 11, 2; 12, 4, 15, 2.

अथेकोत्तरेण VI, 18, 3. XVII, 7, 11.

अथे XIV, 62, 2; XVII, 3, 8.

(Cf. उदीचीनाय । एवमप । दक्षिणाय । प्रज्ञाताय । प्राचीनाय ।)

अद्यतः III, 10, 9.

अद्यता in प्रागद्यता IV, 6, 8.

अद्यहण in नामधेयाद्यहण X, 1, 17.

अद्याहन् IV, 15, 7.

अद्ग I, 16, 4; XV, 1, 23. (Cf. अद्याहन्)

अद्गार II, 8, 8. 14; 9, 6; 12, 9; IV, 12, 10; V, 9, 10.

अद्गिर XII, 19, 5.

अद्गिरः XIV, 40, 1; XV, 24 (page 194, 3); XVI, 11, 29.

अद्गिरधामयन XIII, 22, 1.

अद्गिरस्त्वन् IV, 41, (धम).

अद्ग्राह I, 10, 5; VIII, 4, 5; XVI, 24, 11.

अहुली in पादाहुली IV, 15, 20.

अहुष्ठ IV, 7, 7; 21, 8; XVI, 24, 11.

अहुष्ठपर्वन् XIV, 16, 3.

अव्

+आ अव्य II, 9, 3; IV, 3, 6, 7; XVII, 11, 4.

अच्छावाक VI, 12, 14, 20; 18, 2; VII, 6, 1, 8, 9; 7, 1, 4;
13, 1; 14, 1; 17, 10, 18; 24, 1; VIII, 2, 10; IX, 4, 1;
10, 1; 14, 1; 18, 1; 19, 1; XII, 1, 5; 2, 8, 22; 5, 1; 0,
11, 14, 17; 7, 7; 26, 2; XIII, 10, 10; 14, 1; 24, 0; XIV,
3, 10; 52, 10, 18; 55, 2; XV, 8, 4, 11, 17, 19; 7, 5; XVI,
21, 29.

अच्छावाकसूक्त XIV, 52, 3.

अच्छावाकीया VII, 7, 4.

अज II, 3, 22; IX, 23, 4, 5; XIV, 13, 1; XV, 13, 2; XVI,
8, 18; 12, 12; XVII, 7, 8; अजा IV, 14, 13.

अजातपुत्र II, 12, 11.

अजानाम् II, 5, 1.

अजिन XV, 17, (page 188, 12); XVIII, 24, 7.

अजिर in अजेनाजिरौ XIV, 22, 4.

अजीगर्त XV, 19, (p. 191 18.)

अज्ञायमान III, 21, 6.

अज्ञ अनक्ति I, 10, 1; IV, 16, 6; अज्यमान V, 9, 8; 15, 1.

+ अभि अक IV, 15, 5; 16, 3; अन्य IV, 15, 22.

अञ्जन I, 10, 2; IV, 16, 6.

अञ्जलि I, 14, 20; 15, 10; II, 10, 5. 6; XVI, 1, 2.

(Cf. उदकाञ्जलि IV, 15, 4.)

अञ्ज सव XV, 23 (p. 103, 10).

अणु XVII, 1, 8.

अतम् VII, 6, 7; 16, 9; 25, 12; VIII, 1, 9; IX, 23, 13 14;
X, 19, 1; 20, 1; XII, 16, 2; 17, 3; 20, 1; 21, 1. 3; 24, 1;
XIV, 12, 1; XV, 16, 4; 22 (p. 192, 18. 20; 193, 5. 6);
XVI, 19, 1; XVII, 1, 1; 9, 1; 10, 1, 17, 15; XVIII, 22,
1; 23, 1. 6. 9. 11; 24, 84.

अत ऊर्ध्वम् V, 6, 9; X, 2, 10; XV, 16, 1.

अतिपाद्य X, 2, 6; 8, 10; 4, 12; XVIII, 21, 10.

अतिष्णन्दः VII, 27, 13; XV, 2, 1. 2; XVIII, 23, 9.

अतितामिन् fem. -रिणी XV, 17 (p. 188, 11).

अतिथि II, 3, 25; III, 8, 10.

अतिपत्ति in नियतातिपत्ति III, 4, 2.

अतिप्रैष X, 1, 11; XIII, 20, 13; XVIII, 24, 10.

(Cf. अदंयज्ञीयातिप्रैष XIII, 21, 18).

अतिप्रैषान् VIII, 15, 6.

अतिराच IX, 1, 10; X, 1, 5; XIII, 5, 19; 13, 1; 15, 2;
16, 3; 17, 1; 19, 7. 16; 23, 5; 24, 6; 27, 7, 29, 2. 23. 25.
32; XIV, 5, 5; 8, 2; 13, 11; 42, 20; 71, 1; XV, 5, 1;

16, 5; XVI, 8, 21, 22; 9, 2, 14; 15, 13, 14; III, 9; 23, 21;
24, 3, 9, 11; 30, 12; XVIII, 24, 1.

(Cl. गो)

अतिरस्यभावः XVI, 20, 5.

अतिरिक्तोक्तः VII, 14, 5; X, 13, 25; XV, 3, 4; 6, 5; 8, 6.

अतिशयः in सोमातिशयः

अतुल्यः V, 10, 4.

अथ II, 13, 8; VII, 7, 8, 12; VIII, 10, 1; X, 21, 11; XIV,
13, 14; XVI, 9, 23; 15, 19; XVII, 12, 6; 13, 7; XVIII,
14, 9; 23, 13; 24, 15, 33.

अचि I, 7, 8; XIV, 65, 1; XVI, 23, 8.

अद्य II, 2, 1; 13, 1; V, 10, 20; VI, 4, 2, 4, 6, 8, 10, 12,
6, 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13; 6, 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13; VII, 8, 1;
VIII, 16, 2; 17, 2; 21, 2; 24, 2; 25, 2; X, 14, 3, 5; 15, 9,
5; 10, 3, 5; 17, 3, 5; 18, 3, 5; XI, 14, 20; XII, 7, 3; 8, 1;
13, 6; 27, 4, 5; XIII, 13, 1; 16, 1; 18, 1; 23, 2, 3; 20, 17;
XIV, 2, 21; 12, 1; 13, 9; 33, 5; XV, 1, 5; 5, 1; 7, 6, 8;
14, 1, 4; 15, 1; 16, 8; 17 (p. 188, 16); 18 (p. 189, 9 ff.);
21 (p. 192, 9); 22 (p. 192, 19 ff.); 23 (p. 193, 10 ff.); 24
(p. 193, 16); 26 (p. 193, 7, 11); XVI, 1, 6, 11, 13, 17, 25;
8, 25, 27; 10, 4, 11; 12, 20; 13, 2, 3; 13, 18 ff.; 19, 1; 20,
1; 21, 1; 23, 1, 8; 24, 11; 26, 1, 4; 27, 1; 28, 1; 29, 1, 13;
30, 1; XVII, 1, 1, 15; 2, 1; 3, 1; 4, 7, 8; 5, 1; 6, 1, 5;
7, 1, 6; 9, 1; 10, 1, 4, 10; 11, 1; 12, 6; 13, 7, 11; 14, 4,
6, 6, 13; 15, 1, 9 ff.; 16, 1 ff.; 17, 2, 8; XVIII, 1, 3, 23;
2, 1, 7; 3, 3; 4, 2 ff.; 5, 2 ff.; 6, 1, 5; 7, 1, 9, 31; 8, 7;
9, 1, 3; 10, 1, 4, 10; 11, 1, 4; 13, 1, 11; 14, 1, 3, 6, 7;
16, 1; 16, 1; 17, 1; 18, 1; 19, 1; 20, 1 ff. 21, 12; 22, 1;
23, 1; 24, 1, 7, 28, 34. अद्यापि XVII, 1, 5. अथो XIV, 40,
24; XV, 1, 12; XVI, 23, 3; XVIII, 20, 6.

अथर्ववेद XVI, 2, 9.

अथवापि XIV, 10, 19.

अद् आदत्, आदन् VI, 1, 5.

आदयिषा III, 12, 16.

अदिति II, 2, 12; 3, 12; 5, 28; III, 1, 5; 17, 11; V, 1, 1;
IX, 24, 5; 27, 1; XIV, 2, 21; XVI, 10, 11. 16.

अदोक्षित III, 11, 14; IX, 22, 1; XVI, 20, 7.

अदोक्षितायन III, 8, 1.

अदीन XVI, 10, 16.

अदृशमान IV, 15, 9.

अद्यथीन (fem. आ) XVI, 23, 25.

अद्वादशाक्षम् XIV, 22, 21.

अधरारणि XVI, 16, 1.

अधरौष्ठ I, 10, 2.

अध्वं III, 13, 30; X, 21, 12 (c. acc)

अधस्तात् XVII, 10, 14.

अधःशय्या IV, 15, 6.

अधिकरण I, 1, 8.

अधिगृध्वन् XIV, 22, 20.

अधिदैवतम् XVI, 20, 2; 21, 2; 23, 4; 24, 2; 25, 2; 26, 2;
27, 2, 28, 2, 29, 2; 30, 2.

अधिप XVI, 1, 14.

अधिषवण XIV, 22, 17.

अधिषवणफलके XIV, 22, 18.

अधिष्य VI, 13, 7.

अधिमर्षण XVII, 13, 12.

अधीवास XVI, 3, 25. 34; 13, 8.

अधोबिलागृत IV, 3, 7 (comm. स्नालीयिलादध आगृतय ।

आङ्गीयदर्थे । ईषच्छ्रुत इत्यर्थः । अधोबिल आगृतयेत्यधोबिला-
गृतः । अपूर्णस्नालीको मन्दस्त्रियेत्यर्थः)

अथर्ध VI, 7, 10; IX, 20, 32; XVI, 20, 3.

अथात्मन् XVI, 20, 2; 21, 2; 23, 4; 24, 2; 25, 2; 26, 2; 27,
2; 28, 2; 29, 2; 30, 2.

अभिरु (1.) V, 16, 10; 17, 9; XV, 1, 25; XVI, 12, 19; 22, 5.
(2). XVI, 3, 22.

अध्वन् III, 4, 9.

अध्वर्षु I, 6, 3; III, 8, 25; 14, 18; V, 4, 1; 14, 5; 15, 7; VI,
7, 8. 10; 9, 16; VII, 5, 1; 6, 4; 7, 3; 8, 7; 9, 7; 14, 9;
X, 7, 9. 10; 21, 10; XIII, 1, 1. 3; 5, 7; 12, 9; 14, 1; 24,
7; 29, 2; XV, 21 (p. 192, 8); XVI, 1, 6 23. 25; 4, 4. 8;
9, 20; 13, 2. 12. 17; 18, 19; XVII, 4, 1. 5; 11, 1. 3 (voc.

अध्वर्य उप नु रम). 4; XVIII, 21, 9 (voc. अध्वर्य उपहव-
मिष्टा)

अन्

+ अभि अन्य XVII, 15, 13; 16, 6. 8; 17, 2.

+ अव अनिति I, 12, 3.

(Cf. अववानन्त् I अववामन्)

+ अवव अनिति II, 9, 8; VI, 8, 2.

+ अभव अनिति XVII, 15, 13; 16, 6, 8; 17, 2.

+ अतुप्त अनिति II, 9, 7; VI, 8, 1.

अनञ्चद्

अनञ्चान् II, 5, 27; IV, 16, 9; XIV, 57, 17.

अनञ्चुहः IV, 16, 8.

अनतिनयन्त् XIII, 6, 1.

अनधिगच्छन्त् I, 17, 5-18.

अनधिगम्यमान XIII, 6, 3.

अनतुप्तपङ्कते X, 1, 11; XVIII, 21, 5.

अनतुप्तस्य XVII, 13, 12.

अनन्त XIV, 82, 2; 83, 2; 84, 2.

अनन्तकाम XIV, 82, 2; 83, 2; 84, 2;

अनन्तर III, 19, 7; IV, 15, 6; VI, 6, 17 (अन्तोऽनन्तरेण); VII,

14, 6, 7; XII, 4, 1; 5, 1; 10, 2; 26, 2; XVI, 23, 4; 28, 3.

अनस्य XV, 11, 4.

अनपठन् XIII, 4, 1.

अनविधान VII, 3, 1.

27. एषामपौथ XIV, 82, 2.

अधिप

अनावतयन् XVI, 1, 16.

अनावाह्य III, 8, 20.

अनाहति III, 20, 17.

अनाहित II, 16, 3.

अनाहितार्द्र IV, 5, 13; XVIII, 24, 28.

अनाह्वय IX, 25, 1.

अनिगद V, 19, 23; VIII, 12, 14.

अनिज्या III, 21, 11.

अनिरुक्त XIII, 16, 5.

अनिर्दिष्ट VIII, 13, 14.

अनिर्वचन X, 1, 16.

अनिर्दत्त III, 19, 7.

अनिष्ट IV, 9, 7.

अनिष्टुषव XIV, 73, 3. (see critical notes I)

अनिष्ट्या II, 3, 26; IX, 28, 9.

अनीकवन् III, 15, 3; XIV, 8, 3.

अनु (postpos. c. acc.) XIV, 2, 17. 18. 19. 21; 10, 4; 13, 4.

5. 9; XVI, 7, 4; XVII, 14, 9.—अनू XV, 7, 8.

अनुप्री XIV, 42, 6.

अनुचर X, 3, 13; 4, 13; 5, 7. 22; 6, 17; 8, 13; XVII, 9,

3.—VII, 19, 9. अनुचरी XVI, 4, 5. (Cf. प्रतिपदनुचरी)

अनुचरप्रभृति XI, 12, 12; 15, 7; XV, 2, 22; 8, 5; XVI, 14, 9;
21, 82.

अनुदर्क VI, 12, 5.

अनुदेय V, 1, 10.

अनुद्वित III, 19, 9.

अनुपदिष्ट XIII, 1, 2.

अनुपस्थान II, 18, 9.

अनुपस्थाय III, 21, 7.

अनुपहत VII, 6, 8.

अनुपज्ञास्मान VII, 6, 7.

अनुपाकृत XIII, 2, 1.

अनुपूर्वम् XIV, 55, 8; 68, 2; XV, 4, 9; 6, 13, 21; XVI, 13, 4.

अनुप्रहत see च + अनुप्र.

अनुमति अनुमतये IV, 20, 6; IX, 27, 1; XVI, 10, 11;

अनुमत्यै IX, 28, 2; अनुमत्या XVI, 10, 14.

अनुमन्त्रण VII, 2, 15.

अनुयाज I, 1, 40; 12, 13; II, 5, 20, 24; III, 13, 25; 17, 7;

IV, 9, 5; V, 19, 24; VIII, 11, 12; IX, 1, 11; XV, 1, 22.

(Of. प्रयाजानुयाजाः)

अनुयाजप्रभृति XIV, 10, 21.

अनुयाजयाज्या I, 13, 4.

अनुयाजादि I, 14, 24; VIII, 7, 21.

अनुयाजान्त VIII, 11, 10.

अनुरूप VII, 14, 2. 3. 6. 7; 21, 8; X, 6, 14; 8, 21; XI, 2, 13; 8, 2; 11, 15. 17. 19; 12, 1; 13, 22. 28; XII, 2, 1. 9. 24; 4, 1. 9. 23; 5, 1; 9, 8. 16; 10, 2, 11; 11, 4; 12, 14; 26, 21; XIII, 12, 2. 4; 20, 12; XV, 7, 10; 8, 12; XVIII, 4, 4; 5, 4; 23, 7. 10. (Cf. सूत्रानुरूप । शोषियानुरूपौ)

अनुरूपत VII, 25, 17.

अनुवचन V, 14, 23; 16, 3. (Cf. शब्दानुवचनयोः VI, 1, 25.)

अनुवषट्कार I, 1, 41; III, 8, 24; VII, 3, 4; 16, 7; VIII, 8, 4; 15, 8. 5; XVII, 17, 11.

अनुवषट्क करोति V, 10, 19; X, 21, 3; क्त VIII, 15, 19; हत्य V, 10, 22. (Cf. अननुवषट्कते)

अनुवाक V, 9, 27; XVI, 2, 6.

अनुशंसन In योन्यनुशंसन VII, 21, 5.

अनुशिश XV, 4, 12.

अनुष्टुप्छन्दम् XIV, 33, 18. 19.

अनुष्टुप्छन्दस्यौ VII, 27, 30.

अनुष्टुप् VII, 27, 10; IX, 6, 19; X, 6, 11; 12, 6. 6. 14; XIV, 33, 17; XV, 2, 6; XVIII, 16, 2.

अनुवचनम् VII, 1, 3. 7; XIII, 5, 10. 11. 12; XV, 4, 11.

अनुस्तरण XVI, 3, 14; 12, 13; अनुस्तरणी IV, 14, 13; XIV, 22, 17.

अनुस्तोम in संदंशानुस्तोमौ XIV, 22, 4.

अनुस्वार I, 2, 11.

अनूचीनगर्भ XIV, 39, 7.

अनूय XVII, 2, 8.

अनूयन्थ XV, 4, 12; अनूयन्थ्या V, 14, 2; VIII, 10, 1; 12, 5. 9. 10; IX, 27, 4; XIII, 3, 5; XIV, 2, 15. 21; 8, 19; 5, 7; 6, 8; 7, 5; 8, 6; 13, 2. 9; 40; 22; XVIII, 24, 18. 24
*न्यायी० = न्यायाः)

अशूह V, 10, 4.

अन्त I, 2, 22; 12, 4; III, 1, 9; X, 8, 17. 19; XV, 26 (p. 195, 5); XVII, 1, 14; 10, 10.

(Cf. अतिप्रैयान्त। अनुयाजान्त। आश्रभागान्त। आश्रन्तयोः।
इक्षान्त। ऐन्द्राग्रान्त। पक्षीसंवाजान्त। पर्यग्निकरणान्त।
पौष्णान्त। प्रैयान्त। मकारान्त। मन्वान्त। मरणान्त।
याव्यान्त। वपान्त। वेद्यन्तसंमित। ग्रंथन्त। पोस्तग्रन्त। स्विष्ट-
छदन्त। हविरन्त। हारियोजनान्त। हृदयग्रन्तान्त। होमान्त)

अन्तक in स्तव्यन्तकौ XIV, 22, 4.

अन्ततम् VII, 8, 11; XIV, 40, 14; 41, 11; XVI, 10, 16; 16, 2

अन्तता in पक्षीसंवाजान्तता X, 1, 15.

अन्तर अन्तरा II, 6, 13; z. acc. XVI, 1, 8. अन्तरेण (c. acc.) I, 1, 23; 4, 1; 15, 14; 16, 3; II, 12, 6; III, 4, 2; 13, 26; IV, 14, 11; 16, 3; V, 6, 2, 3; 13, 2; 11, 2; 18, 4; 20, 3; VI, 9, 7; 13, 7; VII, 10, 3; IX, 1, 11; X, 5, 12; XII, 2, 9; 6, 1, 2; 11, 17; XIII, 15, 3, 12; XV, 2, 15; 13, 6; XVII, 7, 11; XVIII, 24, 26. (Cf. अगन्तर । एकान्तर)

अन्तराल XIV, 6, 6.

अन्तरालघ्नत III, 13, 30.

अन्तरित्व VI, 3, 6.

अन्तरिक्षलोक XIV, 16, 1; XVI, 8, 20; 21, 14.

अन्तरिल I, 12, 3.

अन्तर्याम VI, 6, 21; 8, 2.

अन्तर्वेदि (adv.) I, 12, 8.

अन्तःपरिधि (adv.) XIII, 12, 7.

अन्तःप्रस्थम् (adv.) VII, 19, 7; VIII, 3, 6.

अन्तःसदः XVII, 4, 3.

अन्त्य VII, 15, 18; 19, 20; XII, 2, 3; 3, 2; XVI, 20, 5.—XV, 11, 4.

अन्त्याः XV, 26 (p. 195, 5).

अस्य XIV, 2, 11; 27, 1; XV, 1, 4, 5, 35, 37; 17 (p. 188, 14)

अस्यपान -XV, 5, 1.

अन्नाद्य XIV, 8, 1; 25, 1. 4; 28, 1. 5. 8. 9; 66, 1; 76, 2; 77, 2; 79, 2; 80, 2; XV, 1, 10; XVI, 29, 30.

अन्नाद्यकाम XIV, 5, 1; 8, 1; 25, 1; 27, 11; 28, 1; 89, 1; 66, 1; 76, 2; 77, 2; 79, 2; 80, 2; XV, 1, 2. 11.

अन्य I, 1, 27; 2, 6. 12; 3, 10; 16, 20; 17, 1; II, 7, 8; 17, 6; III, 14, 21; 15, 24; 18, 12; 19, 12. 17; 20, 6. 12. 15. 20; IV, 1, 8; 15, 23; 20, 5; V, 1, 10; VI, 1, 14; 9, 14; VII, 17, 14; 18, 5; VIII, 2, 12; IX, 20, 14; X, 8, 22; 12, 5; XI, 3, 3; 4, 14; 5, 8; XII, 3, 16; 10, 2; XIII, 2, 1. 7; 3, 3; 6, 1; 22, 6; XIV, 10, 18; XVI, 7, 4; 9, 22; 22, 19; 29, 7; XVII, 1, 15. 18. अन्योऽन्यम् XVI, 21, 21; अन्योऽन्यस्मिन् VII, 4, 18; XIV, 42, 18. 19. 20.

अन्यतम V, 1, 10.

अन्यतर VI, 1, 14; XIV, 30, 1.

अन्यत्र I, 1, 18; 4, 12; III, 11, 9. 13; IV, 9, 6; VI, 1, 24. 26. VII, 25, 12; XI, 14, 24; XII, 10, 2; XIII, 19, 19; XVI, 1, 15; 10, 9.

अन्यथा IV, 6, 12; XIV, 41, 2; 42, 2.

अन्युद्धम् XI, 15, 11. 13; XII, 6, 13.

अन्यत्र IV, 16, 6. (Cf. अंसान्वंसयोः IV, 15, 13.)

अन्यत्रम् III, 18, 17.

अन्यत्र (c. acc.) IX, 26, 1; 28, 1; XV, 26 (p. 195, 10).

अन्यथ I, 16, 2.

अवहम् XI, 12, 5; XIII, 19, 12; XVI, 20, 6.

अवाधान IV, 16, 5.

अवारम्भणीया (दृष्टिः) II, 4, 1.

अवाहार्य I, 12, 9, 11; IV, 7, 15; 9, 4.

अवाहार्यपचन II, 7, 13, 15; 10, 2; 12, 5; 13, 5; 14, 8; 15, 4;
III, 16, 16; 17, 1; 21, 8; IV, 14, 15.

अप् I, 6, 7; 15, 11; II, 7, 11; 8, 10; 9, 14; 10, 5; III, 20,
4, 6; IV, 4, 2; 5, 7; 14, 26; 21, 4, 18; V, 2, 3; VI, 7, 2;
VIII, 7, 21; 9, 2; 10, 4; IX, 28, 5 (personif.); XIV,
22, 19; XV, 17 (188, 9); XVII, 14, 13; 17, 8.

अपकरण in वस्त्रापकरण IV, 1, 2.

अपलीयमाणपक्ष XIII, 29, 9.

अपयाम XVI, 18, 21.

अपचयन in दण्डापचयन II, 15, 3.

अपक्षिति XIV, 33, 1. 8 ff.

अपक्षितिकाम XIV, 33, 1.

अपक्षितिमन् XIV, 33, 21.

अपवर्हिन् III, 16, 24; 17, 7; VIII, 11, 9.

अपर II, 3, 14; V, 14, 22, 24; VI, 13, 5, 6; VII, 7, 3;
14, 10; XV, 21 (p 192, 5 ff.); XVII, 4, 3 (अपरस्यै=अप-
रस्याः).

अपरपक्ष III, 8, 10; IV, 15, 8; XIV, 32, 2.

अपराध II, 7, 6. (Cf. विध्यपराध)

अपराध III, 16, 1; IV, 3, 1; V, 3, 1; 8, 5; 10, 20; 11, 2, 9.

11.

अपरिमित V, 4, 7.

अपरियन्त XV, 1, 9.

अपरिवीचमाण VI, 9, 9.

अपरेद्युस् III, 18, 20; XIV, 10, 3.

अपक्ष्यष्ट X, 8, 21.

अपवर्ग V, 4, 7; VIII, 15, 1. (Cf. मासापवर्ग । प्रतापवर्ग)

अपि I, 1, 25; V, 10, 3; VI, 1, 14; VII, 15, 9, 10; 27, 24.
26; XII, 2, 1; XIII, 29, 16 (9); XIV, 10, 19; 12, 2; XV,

17 (p. 189, 1); 27 (196, 4, 8); XVI, 8, 28; 9, 6, 9, 12, 15;
XVII, 1, 9; अपिवा XV, 14, 6; XVI, 17, 5; XVII, 3, 4.

अपिधान in अनपिधान VII, 3, 1.

अपुन XV, 17 (p. 187, 22; 189, 2).

अपुनःपद VII, 26, 7, 9.

अपूर्व VI, 1, 8.

अपोनक्षिप XIII, 29, 12, 13.

अथय XIII, 29, 14.

अप्रच्युति XVI, 22, 13, 22 (अप्रच्युत्यै 22 = अप्रच्युत्याः)

अप्रणव XVI, 3, 20.

अप्रणुवन्त् X, 13, 26; XVI, 3, 23; XVIII, 1, 2.

अप्रतिग्राहक XVI, 2, 29.

अप्रतिनिधि I, 8, 14.

अप्रतिभा X, 12, 5.

अप्रतिरथ VIII, 15, 10.

अप्रतदेवत III, 20, 12.

अप्रदक्षिणम् XVII, 14, 15.

अप्रधान XIII, 24, 11.

अप्रदग्गं V, 9, 1; 12, 1; XIV, 5, 2.

अप्रसगं III, 21, 8, 9.

अप्रसारित I, 10, 5.

अप्रसूत XIV, 7, 1.

अश्रुत I, 1, 43.

अश्वरश् XVI, 2, 11.

अशुमन्त् (1.) III, 4, 7. (2.) VIII, 11, 3.

अश्वत्थवर्ग XVI, 1, 15; 10, 9.

अश्वत्थ I, 4, 17; XVI, 9, 22.

अभक्षयिता VIII, 5, 2.

अभाव in मेवाभाव III, 20, 8.

अभि (postp.) XIV, 33, 7.

अभिवर्णीय XIV, 22, 4.

अभिजित् XI, 10, 1; XII, 6, 7; 27, 4; XIII, 17, 3; 21, 6;
XIV, 42, 5; XVI, 9, 8; 23, 23; 24, 17, 20; 25, 4; 26, 5.
8; 27, 3, 6; 28, 3. (Cf. विश्वजिदभिजितौ)

अभिजिद्यमति XIII, 17, 3.

अभिजिद्विश्वजितौ XIII, 16, 2; 29, 23; XVI, 20, 18; 25, 3,
26, 3; 28, 3; 29, 16.

अमितद्वीप XII, 6, 1; XIII, 24, 18.

अमितम् (c. acc.) XIII, 18, 2; 23, 5; XVI, 18, 13; XVII,
2, 5; 4, 2, 3; 15, 4.

अभिधान in अलभिधान VI, 1, 2.

अभिनिधन XIII, 5, 14.

अभिनिवृत्त (Comm. अभिनिवृद्ध) XVII, 10, 15.

अभिनिश्चित XII, 13, 5.

अभिन्नकाल I, 16, 5.

अभिन्नव IX, 21, 8; X, 9, 5, 15; XI, 4, 1; 9, 9; XII, 6, 3;
XIII, 16, 2, 3; 17, 2, 3; 18, 5; 19, 7, 9, 14, 16, 20; 21,
5, 8, 11; XVI, 25, 6; 29, 3. (Cf. इष्ट्याभिन्नवौ)

अभिन्नवस्तुम XIII, 21, 22; 22, 2.

अभिन्नवायन XIII, 19, 20.

अभिभूति XIV, 38, 1, 5, 7. (Cf. विभुत्यभिभूतौ)

अभिवरणीय XIV, 23, 4.

अभिजित् XI, 10, 1; XII, 6, 7; 27, 4; XIII, 17, 8; 21, 6;
XIV, 42, 5; XVI, 9, 8; 23, 23; 24, 17, 20; 25, 4; 26, 5.
8; 27, 3, 6; 28, 3. (Cf. विश्वजिदभिजितौ)

अभिजित्प्रभृति XIII, 17, 3.

अभिजिदिश्वजितौ XIII, 16, 2; 29, 23; XVI, 20, 18; 25, 3,
26, 3; 28, 3; 29, 16.

अभितट्टीय XII, 6, 1; XIII, 24, 18.

अभितव् (c. acc.) XIII, 18, 2; 23, 5; XVI, 18, 18; XVII,
2, 5; 4, 2, 8; 15, 4.

अभिधान in अभिधान VI, 1, 3.

अभिनिधन XIII, 5, 14.
अभिनिधन XIII, 22, 1.
अदीक्षितायन III, 8, 1.

अभिप्रवायन XIII, 19, 20.

आदित्यानामयन XIII, 21, 1.

उत्सर्गिणामयन XIII, 20, 1.

उदगयन VI, 1, 18.

कौण्डपायिनामयन XIII, 24, 1.

गवामयन XIII, 19, 1, 17; 24, 19.

हरायण III, 11, 15.

दृग्पूर्णमासायन XIII, 11, 4.

अबुद (1.) XVI, 2, 13 (2.) VII, 15, 4-6. 9. 10. 17. 18 (3.) XV, 11, 4.

अद्यमन् XIII, 29, 26.

अर्वस् I, 4, 15.

अलक्षी XIV, 51, 1.

अलम् see छ.

अल्प XV, 27 (p. 190, 5).

अल्पक XIII, 12, 8.

अव अवति XV, 19 (191, 11).

अशक्यानामनुवाक V, 9, 27.

अवघटिका (or रवघटिका ?) XVII, 3, 12.

अवच्छेद XVI, 20, 4.

अवट XVII, 5, 8. (Cf. मेष्ठावटौ)

अवदान IV, 18, 9; XIII, 2, 8; 3, 2.

अवदावद् XV, 17 (p. 188, 13).

अवनयन VII, 8, 1; 4, 16. 17.

अवपाक XVI, 15, 10.

अवभ्य III, 14, 19; 15, 23; VIII, 9, 10; XIII, 29, 21. 30, XIV, 6, 6; XV, 13, 2. 13; 23 (p. 193, 13); XVI, 6, 4; XVIII, 24, 12. 16.

अवभ्यर्चन XV, 13, 14; XVIII, 24, 13.

अवरार्ध in दशरात्रावरार्ध II, 16, 1.

अवसर्जन in अनवसर्जन VII, 4, 17.

अवधद्वार II, 9, 3.

अवसवि IV, 3, 7.

अवमान I, 1, 22; XII, 11, 11; 19, 7; 23, 6.

अवाचीनपाणि IV, 4, 2.

अवान्तरदिग्म् (Plur.) XIV, 84, 2. 6; XVI, 28, 2.

अवान्तरदिशां स्तोमाः XIV, 84, 1. 6.

अवान्तरदेश I, 6, 6.

अविक IX, 23, 4.

अविकार III, 20, 11.

अविह्वल II, 8, 14; 10, 4; XIV, 57, 16.

अविजितिन् XV, 27 (p 196, 4).

अविद्यमान III, 19, 14; 20, 9.

अविह्ण XVI, 17, 4.

अविप्रतिषेध XIII, 14, 2.

अविवाक्य X, 12, 1.

अविह्वल XII, 6, 12; XVII, 14, 3.

अवेक्ष in अनवेक्ष VII, 3, 1 and एषदाव्यावेक्ष V, 17, 12.

अवेष्टि IX, 28, 16.

अवैदेशी XIII, 24, 14 (Comm. अप्रधानस्य वशमनया व्यवस्थया
नयेत्। कया। उच्यते। अवैदेश्या। विदेशे भवं वैदेश्यम्। न
विद्यते वैदेश्यमस्यां व्यवसायामिति सा व्यवस्था अवैदेशी)

अव्यक्त XVI, 20, 3.

अव्यवस्य (v. l. अव्यवस्य) XVI, 7, 9 (Comm. अव्यवहिताभिः)

अव्यावर्तमान VI 13, 11.

अव्यत्य III, 4, 11.

1. अश् अश्रुते XIV, 33, 9. 12. 15. 19; XV, 12, 5; अश्र-
वामहै XIV, 12, 11; आश्रुत XIV, 33, 8. 11. 14. 18.

+ वि अश्रुते। अश्रुवीय। आश्रुत XVI, 1, 1.

+ सन् अश्रवामहै XVI, 1, 9.

2. अश् अश्राति III, 8, 15; अश्रीयात् II, 3, 26; अश्रीयातान्
IV, 1, 2; अश्रासु VI, 1, 5; अश्रिता XIV, 27, 1.

+ प्र अश्राति IV, 13, 3; VII, 7, 3; अश्रन्ति III, 16, 25;
अश्रीयात् IV, 5, 5. 8; अश्र 1, 12, 5. 6; II, 9, 14; IV, 5,
5. 8; 7, 8; 21, 14; VIII, 9, 9.

अश्रक्य XIII, 14, 1.

अश्रम in हविरश्चिष्टाश्रम III, 8, 13.

अश्रनायापरीत XV, 19 (p. 191, 13.)

अशीति XVIII, 7, 1. 2; 8, 1; 12, 1.

अशीतिघटे (दे) XVI, 8, 10.

अश्वत्थ I, 6, 8.

अश्वत्थ IV, 15, 5; 16, 3.

अश्वत्थ III, 4, 12.

अश्वत्थ II, 3, 21; III, 18, 8; IV, 6, 15; VII, 21, 9; IX, 23, 4;
XIV, 40, 15; 41, 10; XVI, 1, 14, 15, 16; 3, 11, 13, 18,
25, 27; 15, 3; 16, 10, 11; 23, 4; अश्वत्थ XIII, 29, 21. (Cf.

शतान्ध । शतान्ध । शेतान्ध)

अश्वत्थेदनि XVI, 18, 19.

अश्वत्थिराज XVI, 23, 3.

अश्वत्थपाल XVI, 24, 5.

अश्वत्थेध XVI, 1, 1; 2, 34; 3, 3, 14, 23; 10, 1; 13, 10.

अश्वत्थ XIV, 33, 20; 34, 2; 40, 13; XVII, 5, 1; 15, 1.

अश्वत्थद्वय XVI, 30, 10.

अश्वत्थसौम्य XVI, 22, 5.

अश्वत्थिनौ XIV, 70, 1; 72, 1; XV, 22 (p. 193, 4; अश्वत्थिना 193,
6.)

अश्वत्थ (वृक्ष) XVI, 11, 23.

अश्वत्थ XV, 26 (p. 195, 1).

अश्वत्थ VI, 4, 7; VII, 27, 14; IX, 20, 16; XIV, 30, 2; 31, 2;
32, 2; XVI, 3, 2; 27, 2; XVIII, 1, 6; 7, 4; 13, 9; 18, 3.

अश्वत्थद्वय XIV, 2, 2; 61, 3.

अष्टम X, 10, 1; XV, 12, 6; XVI, 2, 22; 11, 22; 27, 6; 29,

17; अष्टमौ X, 1, 1; XV, 12, 6; XVII, 12, 1.

अष्टमनवमौ V, 20, 3; XVI, 15, 12.

अष्टराज XVI, 27, 1. 7.

अष्टविध XVI, 27, 1. 2. 7.

अष्टाकपाक्ष XIII, 29, 29; XIV, 2, 17; XVI, 1, 11.

अष्टाक्षर VII, 26, 10; 27, 16, 26; IX, 5, 12; XIV, 2, 2; XVI,
27, 2.

अष्टाक्षरारिंशत्सोम X, 11, 1.

अष्टादश XIV, 41, 3.

अष्टादशाक्षर X, 8, 11.

अष्टादशाक्ष XIII, 24, 6.

अष्टापदी XIII, 3, 5.

अष्टाविंशति XIII, 25, 5.

अष्टौदन्त IV, 14, 32; 15, 19.

1. अश् अशि XV, 22 (p. 192, 13, 17); 21 (p. 193, 21); अस्ति
I, 1, 40, 44; 12, 11; III, 2, 9; 3, 9; 10, 7; 19, 7; 20,
12, 13; 21, 10; IV, 4, 7; 14, 2; VII, 26, 6; XV, 17
(p. 189, 2), 19 (p. 190, 7); XVI, 15, 1. अस्ति XV, 26 (193
10); अस् (— अस् आ ?) XV, 26 (195, 2); अस्ति V, 19, 5;
अस् XV, 25 (p. 194, 17); अस्ति I, 17, 13; II, 3, 23; III,
21, 2; IV, 1, 3; 3, 7; 8, 5; VII, 26, 6; XI, 12, 1; XII,

7, 3; 13, 5, 6; XIII, 20, 9; XIV, 29, 2; 51, 1; 62, 2;
 XV, 25, 27; XVI, 22, 21; ff; सुम् XIV, 84, 3; XVII, 4,
 4, 7; XVIII, 24, 31; अथानि X, 21, 9; अथ XV, 18 (189,
 9); सन्त XV, 25; सती XVI, 11, 17; आस XIV, 27, 1;
 40, 1; XV, 16, 12; 17 (p. 187, 22). 18 (189, 10). 24 (193,
 19); XVI, 29, 9; आसुम् XIV, 62, 2; XV, 20 (p. 191, 15).
 26 (p. 195, 8); आसीत् XVI, 10, 1.

2. अस्

- + यति आसम् XV, 1, 8.
- + अथ अस् V, 13, 3.
- + अभि अस्ति VII, 26, 12; LX, 18, 2.
- + उप अस्ति VIII, 2, 13.
- + नि अस्ते I, 15, 14.
- + उपनि अस् IV, 5, 2.
- + निष् अस् I, 6, 6.
- + परि अस्ति XVIII, 24, 23; अस् II, 9, 14.
- + परा अस् XIII, 29, 2.
- + विपरि अस्ते XII, 11, 9; XVI, 7, 12; 21, 22.
- अस्तेयुः XIII, 1, 5.
- अस् XII, 4, 6; XIV, 52, 8.
- आसम् XI, 4, 3; XVI, 10, 13.

+ प्र अद्यति XVII, 10, 13; अद्यन्ति III, 16, 26.

+ प्रति अद्यति II, 7, 12.

+ सम् अद्येत् VII, 26, 8.

अद्य VI, 3, 10; XVIII, 14, 5.

अद्य IV, 2, 6; V, 10, 18. 21 (cf. समसोपम्यान-
प्रथति).

+ उपसम् IV, 12, 10.

असंयुज्य I, 1, 14.

असंशस्तरदीक्षित XVI, 20, 10.

असंशस्तरभृतोक्ष XVI, 20, 11.

असंवर्तमान XVI, 1, 8.

असंविदाम III, 6, 1.

असंलुजन्तु II, 9, 4.

असंखित VI, 13, 3.

असंस्पर्धेन VII, 5, 10.

असंखादन्तु IV, 7, 8.

असंतत III, 16, 9.

असंतन्वन्तु VII, 15, 2.

असंधावमान IV, 15, 3.

असंधेय XV, 21 (p. 194, 9. 10).

असंनयन्तु I, 3, 15. 18.

असंप्रकीर्ण XVIII, 24, 26.

असंप्रेषित VII, 15, 2; X, 1, 11; XVI, 17, 4.

असमित XIII, 11, 6.

असर्वदृष्ट XII, 7, 8.

असि XV, 21 (p. 192, 9).

असित (धान्य) XVI, 2, 19.

असिबद्ध XIV, 22, 10.

असुर (plur.) XIV, 27, 1; 23, 1; 29, 1; 32, 1; 38, 1; 40, 1;
50, 1; XVI, 2, 20. (Cf. देवासुराः)

असुरविद्या XVI, 2, 21.

असु VI, 1, 6.

असौ XVI, 21, 16; XVIII, 24, 2; असावसौ I, 14, 17 etc.

असौयज VII, 8, 4.

अस्तमय XI, 13, 2. (Cf. पर्यस्तमयम्)

अस्तमिते I, 8, 5.

अस्तुत XIII, 10, 4.

अस्तु XVII, 5, 8.

अस्ति IV, 15, 8; XIII, 11, 1. 8.

अन्यकुक्ष XIII, 11, 2. 9.

असन् VI, 1, 6.

अस्त्रेणौ XI, 13, 21. 33; 11, 6.

अह आह III, 15, 11; 16, 23; IV, 15, 7; V, 11, 1; 16, 9
 VI, 9, 6; VII, 2, 11; 6, 4; 8, 7; 9, 7; 14, 9; VIII, 11, 7;
 X, 1, 11; XVI, 7, 7; XVII, 11, 3; 14, 4; 15, 9; XVIII,
 21, 10.

आहम् XV, 7, 6; XVI, 7, 4; 20, 13; 22, 11. 20. 21.
 23. 25. 27; XVII, 18, 8.

+ अतु आह I, 2, 27; V, 15, 4. 5; 16, 8; 18, 1; 19, 13;
 VI, 3, 9; 9, 7; VII, 6, 1; 7, 1; XIV, 33, 16.

+ न आह VII, 10, 3; XVII, 17, 10.

+ प्रति VI, 7, 9; XVI, 4, 8; 5, 2; 6, 3; 18, 17. 18.

अह वैव XIV, 50, 1.

अहंयेपस XIV, 29, 1.

अह (cf. अहद्माहम् । अष्टादमाह । एकाह । कतिपयाह ।
 द्वादमाह ।

अहत IV, 15, 4; 16, 9.

अहन् and अहस् (अहर्) I, 3, 6; X, 1, 9; 12, 1; XI, 2, 1;
 XII, 27, 4. 5; XIII, 16, 5, 20, 8; XIV, 1, 2; 20, 3; 46,
 2; 48, 2; 74, 1; XV, 1, 13; 2, 33; 12, 6. 14; XVI, 3, 7;
 8, 21; 40, 10. 17; 15, 4. 13; 20, 12; 21, 7; 23, 5; 24, 3.
 11. अहरहः V, 11, 14; XIV, 6, 6; अह्ना XI, 4, 14; 5, 8;
 अह्नाः X, 1, 14; 5, 21; 8, 13; 9, 6; XI, 9, 9; XII, 2, 23.

24, 6, 4; 7, 2, 3; 27, 6; XIII, 13, 13, 20, 12; XIV, 11, 9; 16, 10; 23, 4; 24, 5; 25, 5; 27, 18, 29, 8; 31, 5; 33, 22; 34, 4; 35, 2; 36, 2; 37, 2, 49, 3; 50, 2; 58, 2; 59, 2; 60, 3; 71, 4; XV, 13, 9; 22 (p. 103, 9), XVI, 21, 3 18, 20, 26; 23, 9, 10, 11, 12; XVIII, 23, 16, 24, 9 (= dat); अहनि V, 10, 35; 11, 10; VII, 15, 18; XII, 2, 13; 3, 22, 4, 4, 22; 5, 23, 7, 8; 9, 10, 10, 4; 12, 2; XIV, 1, 2; 8, 9; XVI, 18, 13, 21, 20; 22, 1, XVII, 6, 3; अहन् (=अहनि) XVI, 22, 15, अहनी XII, 27, 5; XVI, 9, 2; 15, 12, 21, 22; अहोः X, 9, 15; XII, 3, 17; XIII, 5, 1. अहानि X, 1, 4; XIII, 20, 2; 27, 7, अहोभिः XIII, 14, 10. (Cf. अवाहन् । इष्टवाहन्)

अहर्द्योग XIII, 1, 4; 19, 17; 24, 19.

अहर्ब्रह्मात् X, 1, 20, XII, 2, 1; XVI, 20, 3.

अहीन (1)° V, 1, 10 (2) XI, 1, 3 5; XIV, 1, 1, XVI, 19, 1; 20, 8; 30, 12 (Cf. सचाहीनाः)

अहीनसूक्त XII, 3, 14 20; 4, 18 20, 5, 17; 6, 18, 19, 8, 4.

अहुता II, 7, 8.

अहोम III, 2, 11.

अहोरात्र XIV, 79, 2; XVI, 20, 2.

अहोरात्रहोम XIV, 79, 1.

આગાર in યજ્ઞાગાર V, 14, 1, XVIII, 24, 14

આગ્નિવૈષ્ણવ II, 4, 2, IX, 24, 2, XV, 16, 1, ૦૧૦ V, 3, 1,
VI, 1, 22, XIV, 6, 6 (Cf આગ્નિયાગ્નિવૈષ્ણવ)

આગ્નિમારુત VII, 6, 1, 7, 11 20, 14, 6, IX, 1, 8 11, X,
2, 9, 3, 15, 4, 15, 5, 24, 6, 19, 8, 15, 9, 17, 11, 9, XI,
6, 8, 7, 12, 8, 7, 9, 8, XVIII, 23, 1 (Cf વૈષ્ણવેવાગ્નિ-
મારુત)

આગ્નિમારુતસુક XVIII, 23, 15

આગ્નિવારુણી II, 5, 30

આગ્નિદ્યોમિક XVI, 20, 12

આગ્નિધી (1) III, 8, 25, VII, 4, 10 11, 17, 11, VIII, 2, 11,
X, 1, 13, XII, 14, 1 (2) VI, 12, 11, XIII, 29, 1, XIV,
22, 11, XV, 5, 5 8, 6, 4, 11, 4

આગ્નિધીય III, 21, 4, V, 10, 35, 14, 4 13, 15, 10, 19, 1,
VI, 2, 1, 3, 8, 12, 13, 13, 9, VIII, 8, 9 10, 9, 9, 12,
10, XII, 3, 4, XVII, 7, 11, 11, 4

આગ્નિદ્વ III, 12, 11

આગ્નિય I, 8, 11, 8, 4, II, 5, 2 8, III, 8, 9 13, 9, 2 5, 10,
4, 13, 6, IV, 20, 6, VI, 3, 11, 9, 1, 10, 1, IX, 20, 13,
23, 8 12, XIII, 29, 29, XIV, 51, 4, 57, 18, XV, 1, 21,
3, 16, XVI, 1, 11, 9 27 આગ્નિયી II, 3, 9 14, VIII, 13,
2, XIV, 6 6

५५५

अज्यभाग I, 8, 1, 16, 8, II, 2, 13, 5, 12 22, III, 7, 3, 13,
21, 15, 8, 16, 24, IV, 20, 6, V, 5, 5, 18, 5, VIII, 11,
12 (Cf सददाज्यभाग)

अज्यभागप्रभृति III, 15, 13, VIII, 12, 13

अज्यभागान्त I, 14, 23

अज्यतेष VII, 5, 10

अज्यम्याली XVII, 11, 4

अज्याजति IV, 17, 13, 18, 7, 20, 6

अज्येय IX, 23, 1

आतान in एकाहातान XVII, 0, 4 XVIII, 22, 3

आतिच्छन्दस IX, 27, 1, X, 8, 2

आतिथ्या V, 10, 1, IX, 24, 6

आतिथ्यापर्यन्त XV, 13, 2

आत्मन् (1) II, 12, 11, 17, 8, IV, 8, 3, XIV, 33, 1, XV, 17
(188, 11), 10 (190, 22), 20 (191, 16), XVI, 15, 1, 16,
1, 20, 7, XVII, 16, 1 2 3 4, आत्मन् (= आत्मनि) XIV,
28, 9, XV, 6, 6 7 (2) XV, 7, 6 7 8 (Comm ततो
मुख्य स्तोत्रिय) XVII, 14, 3 (3) XVIII, 1, 3 11 23 (Comm
आत्मशब्देन सकल परिधानीयान्त शस्त्रमुपलक्ष्य)*

आचये X, 4, 4, XVI, 18, 18

आदापनादि in सुमादापनादि I, 14, 23

+ अति यन्ति XIV, 26, 3, आयन् XV, 17 (p 188,

III, 3, 1, 21, 12

+ उपाति इत्य XII, 13, 5

+ अधि ईयते XV, 27 (p 195, 20)

+ अहु इत (ipr) XV, 27 (p 195, 16)

+ अन्तर् इथात् VI, 6, 19

+ अभि एति II, 11, 6, 12, 3

+ अव एति III, 14, 19, VIII, 9, 10

+ अव्यव आयन XIV, 32, 1, ईयु XIV, 32, 1

+ अव्यव यन्ति XIII, 29, 21 30

+ अव यन्ति VII, 10, 3, इथात् I, 1, 9, इत II, 13, 6

+ अवस्तम् इत I, 3, 5 (cf प्रथमास्तमिते)

+ अवस्तम् इथात् III, 19, 9, इत III, 19, 17

+ आ यन्ति VIII, 8, 9, XIV, 14, 1, यन्, यती V, 10, 2

24, VI, 7, 7, XVIII, 21, 6, इथात् XV, 18 (p 190, 5).

19 ff, इत्य IV, 12, 10, XIV, 7, 1 (cf यथैतम्)

+ उदा एति XIV, 40, 12, इत्य IV, 12, 10, XIII, 6, 4, XIV,

6, 6, XV, 20 (p 191, 20)

+ पर्या इत्य XV, 18 (p 190, 5) ff, XVII, 11, 4

+ पला (cf पलायमान पलायित

+ प्रत्या यन्ति IV, 6, 12, 14, 4; VI, 13, 11, इत्य

- + समा यतीषु VI, 7, 5.
- + उद् दयात् I, 8, 5; इत II, 7, 4; IX, 20, 20, XI, 18, 3. 5.
- + अभुद् इत II, 7, 7; III, 19, 9. 17
- + उप यन्ति VIII, 10, 8; XIII, 10, 7. 9. 11. 16; 21, 8. 11; 22, 3; XVI, 28, 4; XVIII, 21, 1, दृष्टि XV, 25 (104, 12); इताम् (P) XV, 27 (195, 17); दयाम् XV, 25 (104, 15. 21); दयाम् XV, 25 (194, 18), दयात् III, 18, 80; दयाय XV, 19, (191, 14) इत्य X, 21, 12, XIII, 17, 1; 19, 7. 9. 14. 16; 21, 5. 8. 11, 24, 2, 29, 2.
- + परि एति IV, 16, 10; XV, 11, 1; 12, 1; XVI, 15, 1; यन्ति XIII, 11, 4; XVII, 14, 18; 17, 8; दयाम् XV, 11, 1; 12, 1; ऐत् XV, 11, 1; 12, 1; XVI, 15, 1; एयन्त्यः XVII, 4, 8; इत्य V, 8, 8; (cf अग्रनायापरीत)
- + प्र ईयेत XIV, 8, 18, इत IV, 14, 3.
- + अभिप्र दयात् IV, 14, 2.
- + प्रति एति XVI, 24, 11; दयात् I, 16, 12; 17, 7; VI, 1, 26; यन्तु XV, 24 (194, 6); दयाय XV, 23 (193, 3); ईयेत I, 2, 21; XII, 11, 16; XIII, 15, 5; इत 15, 26 (195, 26).
- + अनुसम् एति IV, 6, 13; V, 10, 15; 14, 22; IX, 24, 9; दयात् V, 6, 5, VI, 9, 11; यन्तु III, 14, 10; V, 6, 3; 13, 5; 14, 12. 15; VIII, 10, 2; 15, 11.

ईषु in लिङ्गेषु XIV, 51, 8.

ईयत् XIV, 22, 21.

ईलेद्यावीय V, 9, 24; VI, 6, 12.

ईम् ईमे XV, 23 (p 192, 15); ईगीत XIV, 22, 21; :

IV, 19, 1.

ईशानागौ IV, 19, 5.

ईश्वर XVI, 10, 5.

ईषा XIV, 40, 8.

उ

उ XV, 16, 7; 17 (188, 12); उ उ च XIV, 51, 1; उ किञ्च
XV, 16, 12; XVI, 29, 9; नदु तथा XV, 15, 11; उ वै
XV, 2, 20; XVIII, 7, 17; उ ह XIV, 12, 2; XV, 16, 10.
11; 18 (190, 4); XVIII, 2, 3. 5; उा उ XVII, 9, 7;
XVIII, 22, 10.

उक्त्य X, 13, 24; XII, 3, 4; 7, 1. 2 3; 10, 1; 27, 4. 5. (Cf.

अग्न्युक्त्यः अतिरिक्तोक्त्यः। उक्त्यः)

उक्त्यमुख VII, 11, 3, 12, 2; 13, 2; 14, 3. 8; IX, 7, 3; 8, 2;
9, 2; 10, 2; 11, 2; 12, 2; 13, 2; 14, 2; 15, 2; 16, 2;
17, 2; 18, 3; XIII, 10, 5.

उक्त्यमुखीय XI, 11, 3. 21; XII, 3, 5; 4, 2; 5, 2; 6, 1. 2;

XIII, 21, 18; XIV, 3, 8.

ଉଦ୍ୟତୈର୍ଯ୍ୟ VII, 9, 6; 10, 15; 19, 25; 20, 11, VIII, 3, 19; 6, 17; 16, 2; 17, 2; 21, 2; 24, 2; 25, 2; IX, 6, 18; XVIII, 20, 8.

ଉଦ୍ୟ IX, 1, 8. 9; X, 2, 10; XI, 2, 1; 4, 5; 11, 6; XII, 27, 4. 5; XIII, 29, 8. 10; XIV, 7, 2; 8, 2; 15, 8; 41, 4. 5; 42, 19; XV, 13, 10. 11, XVI, 8, 19; 21, 8, 28, 4 (Cf.

ଆୟୁ:। ମୌ)

ଉଦ୍ୟମ୍ବୋଧିୟ XI, 2, 18.

ଉଦ୍ୟାଞ୍ଜତି XV, 5, 4 6.

ଉଚ୍ଚ + ଅଭି ଉଚ୍ଚତେ VIII, 11, 18; ଉଚ୍ଚ IV, 4, 2; 14, 8.

+ ଅବ ଉଚ୍ଚିତ XVIII, 24, 27.

+ ଶୁଦ୍ ଉଚ୍ଚତି IV, 11, 8.

+ ନିମ୍ ଉଚ୍ଚନ୍ତି VIII, 12, 11.

+ ପରି ଉଚ୍ଚତି IV, 18, 7. 10, 19, 2, ଉଚ୍ଚ II, 6, 10; IV, 8, 7; 17, 13.

+ ମ ଉଚ୍ଚିତ XIV, 62, 8.

ଉଚ୍ଚନ୍ XIV, 62, 3.

ଉଚ୍ଚା in ଅମ୍ବୋଧିୟୋପ XVI, 20, 11.

ଉଚ୍ଚାମ୍ବରଣୀୟା IX, 22, 7.

ଉଚ୍ଚେନ XVI, 9, 2.

ଉଚ୍ଚାବଚ I, 16, 7.

उच्चैरपांशता XIII, 1, 3.

उच्चैर्नाय I, 1, 28.

उच्चैश्च I, 1, 36; V, 1, 3; XVII, 17, 14. 15; XVIII, 1, 1

उच्चैस्तराम् I, 1, 32—34; VIII, 14, 2. 4 6.

उच्छिष्ट in हविरुच्छिष्टाग्रं III, 8, 13.

उच्छिष्टदान IV, 21, 16.

उच्छ्वास V, 17, 19.

उच्चित् XIV, 49, 1.

उज्ज्वल XV, 1, 21.

उत XV, 27 (105, 17); XVI, 8, 28, 9, 6. 9. 12. 15; किञ्चत

XVI, 7, 7.

उत्कर I, 4, 1; VI, 12, 10; XVII, 5, 6. (Cf. चालाढोत्करौ)

उत्किर (उत्किरा उ°) XVII, 10, 5.

उत्क्रान्ति XIV, 71, 1. 2.

उत्की XIV, 41, 6.

उत्तम I, 1, 18. 19; 10, 1; 14, 24; 16, 10; II, 11, 2; III,

8, 21; IV, 2, 14; V, 9, 25. 26; 18, 3. 4; VI, 6, 15;

7, 10; 9, 3. 12; VII, 9, 6; 10, 2. 15; 11, 4; 12, 2; 15,

17, 19, 22. 24. 25; 25, 6. 13. 14; 26, 14; VIII, 3, 16. 17;

7, 4; 14, 5. 7; IX, 3, 7; 6, 12. 16; 8, 3; 9, 3, 11, 2;

14, 3; 15, 1. 2, 17, 3; 18, 2; 19, 3; 20, 19; X, 1, 5.

14; 2, 7; 3, 2; 4, 3; 6, 12; 8, 14. 16; 10, 5; 11, 5;
 21, 8. 9; XI, 3, 2; 4, 4; 8, 1; 9, 1; 11, 7. 12; 12, 18;
 18, 18; 14, 12. 15; XII, 3, 19; 4, 19; 5, 20; 9, 3; 11,
 9. 12. 13. 19. 23; 24, 5; 25, 7; 26, 19. 22; 27, 6; XIII,
 7, 6; 10, 10; 19, 18; XIV, 3, 11; 39, 1. 2; 51, 12; 52,
 14; 53, 8; 55, 5; XV, 1, 26; 3, 10. 11; 22; XVI, 3,
 23; 8, 21; 11, 6; 13, 8; 15, 18; 24, 3. 11. 16; XVII,
 17, 5; XVIII, 9, 7; 16, 3; 20, 2. 3. 4. 6; 25, 6. (Cf.

चतुर्थोत्तमौ । द्वितीयोत्तमौ । प्रथमोत्तमौ)

उत्तमार्धे X, 6, 13.

उत्तर I, 1, 23; 2, 14; 10, 2; II, 5, 6. 14. 22; 9, 4. 8. 13;
 III, 10, 4; 18, 5. 17; 14, 10. 15; 19, 7; IV, 18, 7; V,
 11, 3; 13, 2. 5; VI, 1, 3; 7, 10; 9, 18; 11, 12; VII, 5,
 18; 15, 2; 17, 12; 21, 4; 25, 3. 6. 7. 13; 26, 7; 27, 6.
 23; VIII, 11, 15; IX, 22, 5; 23, 9; X, 3, 12; 8, 10;
 7, 5. 6; 8, 12; 9, 10; 13, 9; 21, 12. 13; XI, 2, 5; 7,
 5. 11; 9, 13, 10, 4; 13, 9. 25; XII, 3, 2; 6, 5; 11, 11;
 12, 3. 14; 13, 2; 23, 6; 26, 1. 18; XIII, 5, 18; 12, 4;
 16, 4; 18, 3; 21, 2; 22, 4; XIV, 3, 10. 17; 7, 4; 10, 10.
 11; 28, 1; 32, 6, 39, 4; 41, 1; 42, 1. 9; 51, 8; 52, 3.
 12, 53, 3; 56, 1. 5. 8, 57, 2. 14; XV, 8, 12. 15. 17; 12,

11; 14, 1. 13; 22; XVI, 1, 12; 3, 23; 6, 3; 13, 11.

XVII, 10, 4. 12. 16; 11, 4; 13, 3; 16, 2. 4; XVIII,

14. 20. 21; 5, 10; 7, 9. 20; 16, 2; 20, 8; 23, 6. 9. 11.

उत्तरेण I, 15, 17; II, 7, 15; 8, 22; 9, 16; 14, 4; . .

7, 1; V, 9, 3. 4; 14, 4. 5. 12. 15; 15, 10; 19, 1; VI,

8, 3; 12, 13; 13, 3. 5. 8. VII, 6, 1; 14, 10; VIII, 8, 8;

9, 2; X, 21, 13; XVII, 5, 5; 7, 11; 40, 11; 11, 4; 12, 4.

(Cf. एकोत्तर । चतुस्त्तर)

उत्तरतश्च I, 1, 12; II, 9, 10; 12, 5; IV, 17, 6; 19, 9; V,

14, 10; VIII, 5, 3; XVII, 1, 5; 7, 12; XVIII, 24, 27.

उत्तरतःपश्चात् VII, 3, 3.

उत्तरतोलोमन् XVII, 5, 9.

उत्तरलोम (v. 1. •मन्) IV, 16, 2.

उत्तरवेदि XIV, 40, 7; XVII, 13, 6.

उत्तरारणि III, 19, 14; XVI, 10, 1.

उत्तरार्धं IV, 21, 11; XVII, 4, 4.

उत्तरार्धपूर्वार्धं XIII, 12, 9.

उत्तरोत्तरावन्तु XIV, 12, 11.

उत्तरोत्तरिता XIV, 12, 10.

उत्तरोत्तरिन् IX, 20, 2; 30, 12. 13.

उत्तरेणा I, 10, 4; 12, 5.

उत्तरौष्ठ I, 10, 2

उत्तान II, 9, 13, IV, 9, 5, 14, 12 (Cf दक्षिणोत्तान।
मथोत्तान)

उत्पत्तिरूप VI. 1, 3

उत्थान XIII, 29, 17

उत्थापिनी XVI, 13, 13

उत्सन्नयन XIV, 47, 2

આસર્ગ III, 16, 19, 18, 19

सुसर्गिणामयन XIII, 20, 1

उत्सर्जन IV, 7, 18

उदक IV, 15, 8 8, XV, 18, 15, XVI, 18, 19

उदक्चर XVI, 2, 23

उदकशेष IV, ६, ३

उदकाञ्जलि IV, 15, 4

उद्काथं V, G, 9

उदकपाद IV, 17, 11

उद्गम 1, 6, 8, 11, 8, 22

उदगयन VI, 1, 18

उद्गीर्णम् १५, १६, २

उदयसू IV. 21. ■

उदश्व II, 8, 8, 9, 11, III, 19, 3, IV, 4, 12, 17, 10, VI, ⁴ ₁₀

13, 2 9, VII, 14, 11, VIII, 13, 1, X, 21, 16;
 XVI, 1, 7, XVII, 1, 8, 10, II, 15, 7, ଓଡ଼ିଶୀ II,
 IV, 11, 6, VI, 3, 4, VIII, 9, 5, XVI, 9, 21, ଓଡ଼କ
 12, II 8, 12

ଓଡ଼ଧାରା II, 6, 12

ଓଡ଼ପାତ୍ର IV, 15, 5

ଓଡ଼ୟ VI, 6, 20, IX, 20, 19, XVI, 18, 17 (Cf ଓ
 ପ୍ରତ୍ୟୋଦୟ)

ଓଡ଼ୟନତମ୍ XVII, 1, 4

ଓଡ଼ୟନୀୟ XVIII, 24, 1 2, ଓଡ଼ୟନୀୟା VIII, 12, 1, XIV,
 39, 6, XVIII, 24, 17 (Cf ପ୍ରାଚୀନୀୟୋଦୟନୀୟ)

ଓଡ଼ର IV, 14, 27, XV, 18 22

ଓଡ଼ରବ୍ୟାଧିତ XIV, 27, 2

ଓଡ଼କ IV, 12, 6, VI, 8, 13, 12, 4 (Cf ଅନୁଡ଼କ)

ଓଡ଼ବନ୍ଧାନୀୟା VIII, 13, 1, IX, 28, 18, XIV, 6, 6, XV, 18
 2, XVIII, 24, 27

ଓଡ଼ିଶୀନୀୟା XVII, 5, 9

ଓଡ଼ିଶୀନାୟ XVII, 10, 4 6 14

ଓଡ଼ୁବନ୍ଧୀୟ XVIII, 19, 10, 20, 6

ଓଡ଼ୁମର XV, 19 (p 191, 5), XVII, 1, 3 8 15, 18

XIII, ୧, 9, 14, 1, 24, 9, XV, 21 (p 192.

५, २, १०, २१, १३, २१, १३, २ १८, २१, ३, XVII, २, ६, १६,
६ ८

उद्देश I, १, ११

उद्धरण III, १९, ९ १०

उद्धृतदृष्टयन्तर XI, १४, ८ २२

उद्भिद् XIV, १४, १

उद्भिदलभिदौ XIII, २१, १०, XIV ११, १०

उद्भक्त XIV, ४९, ३

उद्भासन in महवीरयाचोद्भासन V, १३, २

उद्गीयमानसूक्त VII, ४, १, १७, ३, VIII, २, ३

उन्नेव XIII, १४, १, २४, ११

उप praep c acc XVII, १७, १३

उपकनिष्ठिका IV, ७, ७, २१, ८

उपजन IX, १, ७, XVI, १०, ३

उपतापिनौ XIV, २२, १६

उपदेश I, ३, ३

उपद्रुत XII, १३, ५

उपनहन in सोमोपनहन VII, १६, २

उपपादम् in यथोपपादम् VII, १७, १८ (Cf षद् + उप)

उपप्रेष V, १६, ९ १०

उपप्लि II, ९, १४

उपभृत् IV, १, ५, १४, १९

उपमार्जेन II, १, १२

उपमुखेन (Comm मुखसमौपेन) XVII, ३, १३

उपरव XIII, १२, १, २१, ६

उपरि VI, १२, १२, XVII, ४, ७, १०, १३, १५, ११ १२, १६, ७

उपरिष्ठात् I, १, ३१, २, १८ १९, १७, १७, II, ३, १०, IV, ३, ४

XIII, ११, ३, XIV, २७, ११; XV, १२, ३, XVI, १६, १४,

१२

उपरिष्ठात्तु I, १७, १७

उपवसथ V, ११, १५, १५, १, XIII, ११, ४

उपवीतिन् XVI, १, १६

उपवेद्य IV, ६, ६ १३

उपवेद्य II, ८, ८

उपव्य VI, १, ८

उपवद् III, १६, २१, V, ८, ६, १०, ३०, X, १, ३, XIII, २४, २,

२५, २, २६, २, २७, २, १०, २, XIV, १६, २, २२, २३, २९, ५,

४०, ११, XV, १, १३, १२, १३

उपवाद्म् see वद् + उप

उपव्य I, ६, १०, IV, १४, ३१, VIII, ५, १, XV, २४ (p

१६), XVII, १६ ७

उपस्थान III, 21, 7 10, IV, 2, 8 10, V, 4, 3 (Cf आदि-
त्योपस्थान । समस्तोपस्थानप्रभृति)

उपस्थावानी XVI, 3, 3, 12, 4

उपस्थान I, 3, 3

उपह्व VII, 4, 13, XVIII, 21, 9

उपह्व XIV, 50, 1

उपांशु I, 1, 37, 6, 15, 15, 1, II, 5, 21, III, 12, 10, 13,
22, 14, 16, 15, 20, 18, 7, V, 1, 3, 11, 6, 17, 10, VI,
11, 15, VII, 3, 5, 9, 1, VIII, 4, 1 3, 5, 1, IX, 23, 10,
24, 9, 27, 4, X, 13, 28, 14, 3 7, 15, 3 7, 16, 3 7, 17,
3 7, 18, 3 7, 21, 17, XI, 13, 10, XVII, 7, 10, 17, 15,
XVIII, 1, 1 2 उपांशु. VI, 6, 20, 8, 1

उपांशुता I, 1, 29 (Cf उद्देशपांशुता)

उपांशुयाज I, 1, 44, 3, 12 18, 8, 6 (Cf शोपांशुयाज)

उपांशुविवि I, 1, 36, V, 3, 4, 5, 4, 7, 6

उपांशुविविष्टा I, 16, 21, II, 3, 15

उपाकरण IV, 20, 4

उपगार XVIII, 14, 7

उपाङ्गश्च X, 8, 21

उपाचार I, 1, 12

उपानह in दण्डोपानह III, 3, 7.

उपासि XIV, 25, 4

उपाय in निधनोपाय V, 12, 4

उपासङ्ग in आर्त्तोपासङ्ग XIV, 13, 20

उपोतपरुष XIV, 22, 20

उपोत्तम VI, 7, 10, X, 11, 8, XIV, 22, 24 26

उपोदयम् II, 7, 3

उभू + प्र उभ IV, 11, 13

उभ I, 2, 15, III, 19, 8 14, IV, 4, 6, V, 11, 13, XI, 1

8, 12, 2, 11, 33, XII, 11, 21 24, XIII, 40, 3, XIV, 41,

5, 12, 5, XV, 1 6, 27 (p 195, 20), XVI, 7, 13 14 15,

10, 11, 2 3 4 5, 24 20, 27, 6, XVII, 9, 6

उभय III, 10, 2, XI, 12, 6, उभयीम् XIII, 20, 15

उभयतः 1, 6, 6, XIV, 23, 8 9, XV, 6, 6 7, 11 8, XVII, 10, 4

10, 4

उभयत श्रोत्रिय XVI, 22, 29

उभयत्र I, 3, 11

उभयसामन् VII, 21, 1, X, 9, 1, XI, 2, 1, 10 1, 11, 3,

XIV, 13, 12

उभय IV, 11, 6, 14 20, 15, 11, 21, 19, V, 8, 1, VII

4, VIII, 9, 7, XVII, 16, 1

X, 21, 5

उगोऽभिमर्शनी VII, 5, 15

उर्वरा in गोधूमोर्वरा XIV, 41, 6 and यवोर्वरा XIV, 40, 6

उलूखलबुध XIII, 29, ■

उलूखलसुमले IV, 3, 2, 14, 32

उल्लुक III, 19, 15 IV, 4, 2, 5, ■ (CF मार्हपत्योल्लुक)

उग्रनवन्त XIV, 27, 18, 28, 10

उग्रनक्षोम XIV, 27, 1, 28, 1

उग्रनष्ट XIV, 27, 1

उग्रस IL, 28, 5, XV, 22 (p 193, 5 G)

उग्रस्य VI, 5, 1

उग्र XVI, 9, 14, 12, 18

उष्ण in कवोष्णौ IV, 14, 15

उष्णिग्द्वयौ I, 17, 10, VII 27, 18

उष्णिग् VII, 27, 2 (CF मायव्युष्णिहौ)

उष्णाप VII, 15, 17, XVIII, 24 23 (CF लोहितोष्णीव)

ज

जह् + नि जह्वायति XII, 13, 1, जह्वायेत् XII, 13, 5, 8

जह्वाणीय XII, 13, 5, XIII, 1, 7, जह्वाम् X, 5, 9, XL
15, 12 (CF अन्युह्वाम्)

+ प्रति जह्वायति XII, 13, 3

जन XIII, 1, 5

जनक VII, 27, 27

जर I, 15, 14, IV, 14, 32, 15, 18, VII, 3, 1, XIII, 11,

XVI, 1, 8

कर्णाम्ब IV, 15, 23

कर्णु + सम् कर्णवते XVI, 8, 34, 13, 8

कर्ध II, 9, 11, VI, 3, 5, XII, 2, 26, XIV, 38, 2 5, XV, 19

(p 190, 13), XVI, 28, 2, कर्धम् (c abl) I, 1, 19, ,

III, 8, 20, IV, 21, 12, V, 6, 9, VI, 6, 18, 13, 12, VII,

7, 9, 10, 2, 14, 7, 21, 4, VIII, 1, 1, IX, 1, 8 10, 20,

13, 23, 14, X, 2, 10, 7, 8, 11, 12, 13, 11, XI, 10, 7, ,

XII, 6, 19, 9, 17, 12, 11, 24, 1, XIII, 1, 8, 13, 13, ,

10, 11, XIV, 10, 21, XV, 1, 27, 3, 4, 8, 6, 13, 2, 10, ,

1, XVII, 14, 16

कर्धनातु I, 5, 8

कर्धनु III, 9, 23

कर्धनाऊ XVII, 10, 6

कवथ IV, 12, 7

कवथगोह VI, 1, 6, XV, 1, 26

कवपुट XVI, 17, 11

कवम् VI, 1, 6

ऊह ऊहेत् I, 17, 19; ऊह् XI, 12, 7.

+ अप ऊहति XVIII, 21, 7.

+ उह् उह्य II, 7, 8.

+ उप ऊहन्ति IV, 14, 36. उह्यमान V, 9, 10; उह्य II, 16 2.

+ अभ्युप ऊहति XVII, 10, 14.

+ निम् उह्य II, 8, 8. (Cl. निहन्धपाइवन्ध)

+ परि उह्यमान V, 9, 1.

+ प्रति उह्य II, 8, 15.

+ वि ऊहति IV, 9, 5.

+ सम ऊहन्ति XVII, 6, 3.

+ परिसम् उह्य II, 6, 9; IV, 3, 7.

ऊह VI, 1, 3; 9, 12; XIV, 51, 5. (Cl. अनुह)

ख

ख अर्पयन्ति XVI, 17, 11.

खकुक्ष् XII, 11, 8; XV, 3, 2.

खग्गण I, 1, 18. 22. 24.

खग्वेद् I, 1, 28; III, 21, 2.

खद् I, 1, 26; IV, 14, 15; V, 12, 13; VI, 1, 4; VII, 10, 3;

27, 29; VIII, 13, 1, XIII, 1, 6, XV, 11, 5; 22; 23, 27;

XVI, 3, 11. 20. 30. 32; XVIII, 1, 3.

चच cf विषमर्च । समर्च

चचोवेद XVI, 2, 3

चक्ष् चक्षेयु XIII, 3, 4

चण XV, 17 (p 188, 6)

चतपेय XIV, 16, 1.

चतवन्त XIV, 16, 10

चतु II, 1, 6, 2, 3, XIV, 9, 9 10 11, 75, 2, XVI, 25, 2

चतुकाल III, 13, 30

चतुपग XVI, 9, 26, 14, 20, 15, 18.

चतुमैय VII, 8, 2, X, 7, 8

चतुयाज VII, 8, 1 (cf द्विदेव्यर्तुयाजौ) ~

चतुर्जनिनीय XI, 14, 10 22

चतुस्तोम XIV, 75, 1

चते (c abl) XVIII, 21, 1, (c acc) XII, 6, 13

चत्विज् IV, 21, 1, V, 1, 1, VIII, 10, 1, XIII, 2, 1, XV,
22, XVI, 13, 2, 18, 10 15, XVIII, 21, 31

चध कथासु VI, 1, 5

+ सम् चक्षु XIV, 2, 9, अर्धयति XIV, 21, 3, XV, 1, 15
18, 2, 4 ■ 11 11 21 25 29, XVI, 3, 10, 11, 33;
12, 11, 14 8 12 14 16, अर्धयितुम् XVI, 29, 7

चभुमन् VI, 9, 13

अप्य अप्यति XVII, 10, 9:15. (Cf. दृढपर्वृष्टे)

अपम (1) III, 15, 22, XIII, 23, 16; XIV, 23, 1; XV, 15, 4;
XVII, 5, 9; 7, 8. (2) XV, 25 (194, 21) (3) XV, 26 (195, 1);
अपम याज्ञतुर XVI, 9, 8.

अपमरूप XIV, 23, 2.

अपमतन्तु XIV, 23, 4.

अपि XV, 17 (188, 20); 19 (191, 18); 20 (191, 16); 22
(193, 7); 24 (193, 22); 27 (193, 20). (Cf. सप्तअपि)

अपिष्टोम XIV, 63, 1.

ए

एक I, 4, 9, 10; III, 10, 2, 15, 21; 16, 23; 19, 8; IV, 4,
6, 15, 4; VI, 1, 26, 4, 3; VII, 15, 6, 13; 19, 12, 13,
14, 17, 19; 26, 3, 9, 11, 27, 27; VIII, 2, 20; 3, 13;
6, 3, 8; IX, 5, 8, 6, 15; 22, 7; X, 3, 5; 4, 5; 5, 4;
6, 3, 6; 8, 3; 10, 4; 11, 8; 12, 6; 13, 6; XII, 2, 10,
13; 25, 1, 5; XIII, 6, 4, XIV, 42, 8, 9; XV, 17, 20;
XVI, 22, 12, XVII, 4, 4; 7, 7; XVIII, 10, 8; 12, 3;
17, 2; एके II, 4, 6; VI, 11, 13; IX, 23, 6; XV, 1,
9; 7, 6, 15, 10; XVI, 7, 4; 20, 12; 30, 10; XVII, 13,
8; XVIII, 2, 3, 5.

एककपालदेवता XIV, 5, 7.

एकविंशत् XV, 22 (p. 192, 18.)

एकचिक्र XI, 3, 1; XIII, 20, 4.

एकचिकचिकैकाभ्याम् XIV, 43, 7.

एकदीच V, 4, 3.

एकदेवतद्विदेवतयोः VI, 1, 12.

एकधैकधा VI, 1, 10.

एकपर्वन् XIV, 10, 10.

एकपातिनी (plur.) VIII, 3, 15; 6, 16; 7, 8; XII, 2, 11,
XIV, 53, 6; 56, 18, XVIII, 1, 8; 11, 2.

एकयूप VI, 9, 4.

एकराच IV, 15, 6; XVI, 10, 2.

एकवत् IX, 23, 14.

एकविंश IX, 21, 6; 27, 1, XIII, 16, 5; XIV, 13, 9; 24, 2,

3; 33, 4, 6; XVI, 3, 10; 23, 5, 10, 11, 12; 24, 3, 7; XVII,

7, 6; एकविंशी XVIII, 11, 4. (Cf. सप्तदशैकविंशे)

एकविंशति XII, 3, 21; XIV, 20, 2; XVI, 3, 1, 5, 15; XVIII,
13, 4, 15, 7.

एकविंशतिप्रभृति VII, 17, 18.

एकविंशतिराच XIII, 16, 3.

एकविंशत्यरवि XVI, 3, 1.

एकविंशप्रभृति XVI, 21, 6.

एकविंशतोम X, 5, 1; XI, 13, 1; XIV, 13, 12; XVI, 3, 9;
21, 10.

एकविध XVI, 19, 1.

एकवत XI, 14, 29; XV, 26 (p. 193, 3).

एकवफ VII, 18, 4.

एकपट्टिराच XIII, 18, 1.

एकदात XI, 10, 10.

एकशविम् II, 3, 14.

एकशविन् II, 12, 8.

एकशोम II, 9, 15.

एकादश VI, 9, 7; XVI, 30, 7; अशमहस्तिकादशम् XVI, 30,
10; एकादशी VI, 7, 2.

एकादशकपाल XIV, 13, 6.

एकादशम् IV, 10, 2; V, 15, 10; 19, 21; IX, 20, 17; XI, 14,
23, 26; XII, 4, 8; XVI, 3, 20; XVIII, 12, 2; एकादशैका-
दश XV, 4, 11.

एकादशप्रभृति VII, 15, 10.

एकादशराच XVI, 30, 1.

एकादशविध XVI, 30, 1. 2.

एकादशतोम XIV, 11, 4.

एकादशाक्षर VII, 27, 22; XIV, 11, 5; XVI, 30, 2.

एकादशिन IV, 10, 3, एकादशिनी XIV, 10, 15

एकान्तर XVI, 13, 18

एकान्नपञ्चाशद्रात्र XIII, 17, 3

एकारोकारौ I, 3, 7

एकाह IV, 14, 2, IX, 1, 1, XI, 4, 12, 5, 3, 6, 4 7, 7, 6, .
10, 11, 15, 9, XIII, 19, 3, 24, 16, XIV, 1, 1, XV, 1,
39, 2, 31, 12, 3, XVI, 8, 6 17

एकाहभूत XII, 2, 26, 6, 19 (Of एकाहभी)

एकाशतान XVII, 9, 4, XVIII, 22, 3

एकाहार्थे XIII, 15, 1

एकाहीभू भवन्तु XIII, 24, 17

एकैक I, 17, 7, II, 6, 10, III, 16, 8, IV, 21, 5 14, V, 9, 4,
11, 1, VII, 16, 5, VIII, 7, 8, X, 5, 12, 6, 11, 7, 8, XII,
9, 4, 23, 3, XIII, 20, 5, 23, 2 4, 24, 4 5, 28, 5 6 7
8, XV, 4, 9, 9, 5, 14, 10, XVI, 13, 5

एकोत्तर IV, 10, 2, XIII, 14, 9, XVI, 19, 1, 30, 12

एत एष I, 12, 10 ff

एतश्चप्रलाप XII, 17, 3

एतावत् XVII, 2, 5

एतावत् XIII, 1, 3

एत एते XI, 14, 1 etc

एनम् XV, 24 (p. 194, 8); 27 (p. 196, 1. 5.)

एव II, 5, 26; 13, 3. 8; 13, 1. 7; III, 2, 3; IV, 5, 13; 12, 9 ff.

एवंविदम् X, 14, 8 ff.; XIV, 7, 1.

एवंविधं XIV, 2, 15; 3, 19; 5, 7; 6, 3; 7, 5; 8, 6; 9, 3; 13, 2.

एवंस्तोम XIV, 28, 11.

एवम् II, 7, 17; 17, 5; IV, 4, 9; 10, 2; 13, 21; V, 1, 4; VII, 15, 9. 10; VIII, 1, 1; X, 9, 9. 10. 11; XIV, 2, 16; 3, 1; 12, 2; 29, 1; 32, 1^१; 50, 1; 51, 1; XVI, 19, 2; 22, 17; 23, 6; 29, 8. 11. 13; XVII, 7, 12; 13, 6; XVIII, 1, 19. 21.

एवमपि IV, 16, 2.

एवंदेवत VI, 10, 13.

एवद्यामहन् XI, 15, 10; XII, 6, 14; 8, 10; 9, 7; 12, 14; 26, 10.

ऐ

ऐकस्वर्यं I, 1, 31.

ऐकादशिन VI, 9, 3. 4; 10, 12; XVII, 7, 7.

आर इक्षारीभू भवतः I, 2, 4.

ऐकादिकं XI, 10, 6. 7; 13, 7; XII, 4, 1; 5, 1. 24; 6, 19; 8, 2; 11, 13. 17; 27, 5; XIV, 1, 3; 8, 14; 8, 7; XV, 1, 33; 2, 30; 7, 1. 9; 8, 1. 2; XVI, 7, 13. 14. 15. 16; 8, 3.

16; 14, 2, 3, 4, 5; LVII, 8, 13; XVHI, 20, 8. ऐकाहिकी

X, 7, 14; XII, 6, 18.

ऐकाहिकशत XIV, 84, 4.

ऐच्छाक XV, 17; 18; 23.

ऐन्द्र I, 3, 16; II, 3, 6; III, 8, 9; 9, 3; VI, 10, 7; XII, 2,

17; 7, 5; 9, 8; 10, 2; 26, 2; XIV, 13, 6, 29, 8; XV, 1,

21; XVI, 9, 29, XVII, 7, 8, 9; 8, 8. ऐन्द्री XII, 7, 6.

(Cf. आग्नेयैन्द्र)

ऐन्द्रवायव VII, 2, 2, 13; 3, 1, 2; 5, 1; X, 7, 3; XVII, 8, 5.

(Cf. वायव्यैन्द्रवायव)

ऐन्द्रवायवमैचावरुणौ VII, 2, 1.

ऐन्द्रवायवशेष VII, 4, 16.

ऐन्द्रवायवाद्य XIII, 11, 7.

ऐन्द्राम I, 3, 15; 8, 11; II, 3, 4; III, 8, 17; 9, 6; 12, 3,

14, 4; VI, 1, 18; 9, 2; 10, 9; XIV, 10, 17, 19, XV, 1,

21; XVI, 7, 5; XVII, 7, 7; XVIII, 16, 1, ऐन्द्राग्नी XII,

2, 22

ऐन्द्राग्नान्त III, 13, 17.

ऐन्द्रापोष्ण VI, 11, 1; XV, 12, 3, XVI, 3, 31.

ऐन्द्रावैष्णव VI, 11, 3; XV, 16, 3, XVI, 9, 32, ऐन्द्रावैष्णवी

XIII, 7, 3, 4; 8, 3, 1; 9, 3, 1, 12, 5, 6.

ओ

ओकार I, 1, 19. (Cl. एकारौकारौ)

ओदन in ओरौदन XIV, 10, 4.

• ओदनसव • XIV, 73, 3.

ओम् XV, 27 (p. 196, 2 3)

ओषधि II, 3, 26; IX, 38, 5.

ओषधिवनस्पतीनाम् XVI, 15, 11.

• ओषधिमव • XIV, 73, 3.

ओष्ठ in अधरौष्ठ and उत्तरौष्ठ I, 10, 2

ओष्ठ्यन्तान I, 2, 5

औ

औकार I, 2, 13.

आश्चकारीभू भवतः I, 2, 5.

औदुम्बर XIV, 16, 3, XVI, 17, 1; XVII, 2 3; औदुम्बरी VI,
12, 23; VII, 14, 10, X, 21, 6, XVII, 2, 5; 3, 4.

औद्गभय V, 4, 1.

औषामन VII, 7, 9.

औग्निज XVI, 11, 7.

श्रीणिह VI, 4, 8; 5, 9, 6, 9; IX, 5, 9, 10, 11, 12; 20, 1;
X, 4, 4; 12, 12; XI, 6, 1; श्रीणिही XVIII, 12, 1.

क

क (1.) कसै XIV, 8, 1; कसै XIV, 9, 1; किमु XV, 17 (p. 188, 12); किमुन XVI, 7, 7; ये के च XVI, 13, 8; यन्किं च XVI, 20, 2; 21, 2; 23, 4; 24, 2; 25, 2; 26, 2; 27, 2; 28, 2; 29, 2; 30, 2; न-कयन XIV, 22, 21, 22; XVI, 3, 37; न किं चन XV, 19 (p. 191, 11); कविज-अन्यतम V, 1, 10; किं विद् I, 17, 13; XIII, 6, 2; XVIII, 24, 19; कां विद् XVI, 2, 21; किं मु XV, 17 (188, 12); किं सिद् XV, 17 (188, 4) (2) देवता IX, 27, 1, XV, 2, 10.

ककुप्कारम् IX, 20, 6; XVIII, 4, 3 4; 5, 3, 1.

ककुम् VII, 25, 3, 5, 7, 14, 16; 27, 4, 20.

ककीवन्त (श्रीणिज) XVI, 11, 5.

कण्ड IV, 14, 21.

कण्ड I, 7, 3.

कण्डरयन्तर X, 9, 14; XIII, 16, 5.

कतिपय XVII, 6, 6.

कतिपयाह XVII, 1, 2.

कथम् XIV, 27, 1; 28, 1.

कद्वय II, 5, 37.

कद्वन् XI, 11, 10; 12, 2; XII, 4, 1; 5, 1; 6, 1, 10; XIII,
21, 18; XV, 2, 0, XVI, 21, 25, 28, 30.

कनिष्ठ XIV, 72, 1; XV, 20 (p. 191, 18)

कनिष्ठपूर्व IV, 15, 4.

कनिष्ठकुलीन XIV, 31, 1.

कनीयम् XV, 22 (p. 193, 7); 26 (195, 4, 7.).

कपल XVIII, 7, 8, 20.

कपाल IV, 14, 25. (Cf. अष्टाकपाल । एकादशकपाल । दशकपाल ।
द्वादशकपाल । पञ्चकपाल)

कम् कामयेत VII, 15, 15; XIII, 8, 4; XVIII, 2, 6; अकाम-
यत XV, 11, 1; 12, 1; XVI, 1, 1; कामयमान XIV, 31, 1;
अचीकमेताम् । अचीकमन्त VI, 1, 5.

कथाशुभीय X, 11, 12; XI, 2, 4; 11, 9; XIII, 5, 15; XV,
2, 9; 7, 1.

कथाशुभीयतदिदामोये XIV, 39, 9; 34, 5; XVI, 21, 31; 23,

करण in इतिकरण I, 2, 25.

करस्य XVIII, 24, 3.

कर्ण IV, 14, 23.

कर्ण VII, 4, 13.

कर्मन् I, 1, 25, 2, 26, II, 9, 15; III, 16, 20, 22; 21, 19

IV, 14, 1, 15, 6; VI, 11, 14, XII, 1, 2, XIV, 10, 2;

40, 17; XV, 24 (p. 194, 5); XVIII, 24, 8. (Cf.

कर्मन्। देवकर्मन्। परिधिकर्मन्। पशुकर्मन्। बहिष्कर्मन्।

ब्रह्मकर्मन्। यथाकर्म। सर्वकर्मन्। शौचकर्मन्)

कर्मपुत्र I, 2, 24.

कर्मविपर्यास V, 10, 13; 13, 0.

कर्मप्रसव IV, 16, 7.

कर्मसंयोग I, 1, 24.

कर्मादि IV, 6, 7.

कला XIII, 12, 1; XVII, 4, 8, 17, 9.

कलाश्रवणौ VII, 15, 8.

कला XVI, 22, 16 18. (Cf. शौचकला)

कलापि in गोधूमकलापि XIV, 41, 8 and यवकलापि XIV, 40, 8

कलि XV, 19 (p. 190, 17.)

कल्पविप्रतिषेध XIII, 11, 5.

कल्याणाभिव्याहार XVII, 1, 18.

कवच in कांस्यकवच XIV, 34, 2 and शङ्खकवच XIV, 33, 20.

कवचिन् XVI, 1, 16.

कवप VI, 1, 6.

कवि XV, 24 (p. 193, 21.)

कवोष्ण IV, 14, 15.

कव्यवाहन III, 16, 3. 10; IV, 4, 1.

कवप (1.) VI, 1, 6. (2.) XVI, 16, 4.

कांक्ष IV, 16, 3. 9, 21, 8.

कांक्षकवच XIV, 34, 2.

काकुभ VII, 25, 5, XVIII, 13, 9.

काचीवत IX, 20, 11. 12; XVI, 11, 4.

काङ् काङ्गति I, 1, 25, काङ्गेत् VI, 9, 10; IX, 20, 10.

काण्डवीणा XVII, 3, 13. 14.

काण (बल) XVI, 11, 20.

काद्रवेय XVI, 2, 18.

कानीत (पृथुश्रवः) XVI, 11, 23.

काम (1) X, 21, 14; XIV, 9, 12; 41, 5; 42, 5; XV, 1, 12; 6, 6.

7; XVI, 1, 1; 7, 14. 16, 14, 3 5; XVIII, 24, 29. 30 (2) .

अग्नि काम III, 4, 10; IX, 23, 3, XIII, 29, 30; XVI, 10,

4—8. (Cf. अनन्तकाम । श्रवाचकाम । अपचितिकाम । श्राद्ध-

काम । गर्भकामा । तेजस्काम । त्रिषिकाम । पशुकाम ।

कर्ण IV, 14, 23

कर्ट VII, 4, 13

कर्मन I, 1, 25, 2, 26, II, 9, 15, III, 16, 20 22, 21, 10

IV, 14, 1, 15, 6, VI, 11, 14, XII, 1, 2, XIV, 10, 2,

40, 17, XV, 24 (p 194, 5), XVIII, 24, 8 (Cf अवभृथ-

कर्मन् । देवकर्मन् । परिधिकर्मन् । पशुकर्मन् । बहिष्कर्मन् ।

ब्रह्मकर्मन् । यथाकर्म । सर्वकर्मन् । होतृकर्मन्)

कर्मपृथक्ता I 2, 24

कर्मविपर्यास V, 10, 18, 18, 9

कर्मप्रसव IV, 16, 7

कर्मसंयोग I, 1, 24

कर्मादि IV, 6, 7

कलश XIII, 12, 1, XVII, 4, 8, 17, 9

कलशवती VII, 15, 8

कला XVI, 22, 16 18 (Cf धौलशकल)

कलापि in गोधूमकलापि XIV, 41, 8 and यवकलापि XIV, 40, 9

कलि XV, 19 (p 190, 17)

कल्पविप्रतिषेध XIII, 14, 5

कल्याणामित्याहार XVII, 1, 18

कवच in कांस्यकवच XIV, 31, 2 and चातुर्कवच XIV, 33,

कश्चिन् XVI, 1, 16.

कश्च VI, 1, 6.

कवि XV, 21 (p. 193, 21)

कवोष्ण IV, 14, 15.

कथवाहन III, 16, 3. 10; IV, 4, 1.

कथप (1.) VI, 1, 6 (2) XVI, 10, 4.

कांक्ष IV, 16, 8. 9, 21, 8.

कांक्षकवच XIV, 34, 2.

काकुम VII, 25, 5; XVIII, 13, 9.

काक्षीवत IX, 20, 11. 12, XVI, 11, 4.

काङ् काङ्क्षति I, 1, 25, काङ्क्षेत् VI, 9, 10; IX, 20, 19.

काण्डयीणा XVII, 8, 12. 14.

काण (वत्स) XVI, 11, 20.

काङ्क्षेप XVI, 2, 13.

कानीत (प्रयुञ्जवः) XVI, 11, 23.

काम (1) X, 21, 14; XIV, 9, 12; 41, 5; 42, 5; XV, 1, 12; 6, 6.

7, XVI, 1, 1, 7, 14. 16; 14, 3. 5, XVIII, 34, 29. 30 (2.)

अग्नि काम III, 4, 10; IX, 23, 3, XIII, 29, 20, XVI, 10,

4—8. (Cf. अनन्तकाम । अन्नाद्यकाम । अपचिनिकाम । आयु-
काम । गर्भकामा । तेजस्काम । लिपिकाम ।

+ अव क्रौय XVI, 10, 9, 18, 18

+ निष् XV, 20 (p 191, 16 20), XVI, 22, 19

क्रुश + अभ्या अक्रोशन् XIV, 50, 1, 51, 1

क्रैलिन (r 1 क्रौलिन) XIV, 10, 16

कुत्र XV, 16 8 11

कुषभृत् IX, 22, 2

कुषवन्त् IX 22, 2

कुषमयक्षीह XVI, 1, 16

•कुषसव• XIV, 73, 3

कुषिय II, 1, 2, XIV, 29, 2, 33, 12, XV, 16, 7, 18 (p 189, 21), XVI, 10, 9, 17, 2 (Cf ब्रह्मणवक्षिययो)

कुर् + प्र चरन्तीषु VII, 15, 14

कुल् + प्र क्षाल्य II, 9, 14, IV, 17, 13, XVII, 7, 11

क्षामवन्त् III, 1, 13

क्षिप्रम् XIV, 14 1

क्षिप्रमन्धि XII, 13, 5

क्षीर in सक्षीर IV, 15, 8

क्षीरोदन XIV, 16, 4

क्षुरवपिणीर्षच्छिदौ XIV, 22, 4 (See critical notes I)

क्षुषकनापक्षित् XIII, 25, 6

क्षेप in क्षुरक्षेप XV, 6, 11

ख

खण्ड XVI, 18, 18.

खन् खनन्ति XIII, 29, 6; XVII, 5, 8, खानयेत् XVII, 10, 2, 4;

खान IV, 15, 8.

+ नि खनन्ति IV, 15, 8, खाय IV, 15, 8, 17, 5.

खर V, 9, 4.

खल in गोधूमखल XIV, 41, 7 and खखल XIV, 40, 7.

खलति XVI, 18, 18; XVII, 6, 1.

खाद्वक्त्र XIV, 33, 20.

खाद् खादयन्ति XIV, 2, 11. (Cf अनखादन्)

खादिर XVI, 3, 2, 12, 3.

ख्या + आ ख्यापयन्ते XV, 27 (p 196, 8), ख्यापयेत् XV, 27 (p. 196, 5)

+ ख्या ख्यास्यामः I, 1, 1, 16, 11. 22; IX, 1, 2; 20, 4;

ख्यात I, 16, 1; III, 11, 1; V, 12, 5, VI, 1, 1, VIII, 12, 1; IX, 1, 1; X, 13, 24; XI, 1, 1, XIV, 3, 15; 10, 15.

ग्राह्यं सम् ख्यायमान XVIII, 21, 1; ख्याय XIII, 1, 7.

16; प्रिसम् ख्यातुम् I, 17, 8.

17, 1

ग

14,

गृगण I, 1, 18. 22. 24 and पशुगण VI, 11, 16.

20

II, 6, 5.

गति IV, 6, 12.

गद् + नि गदेत् XIII, 11, 5; XVI, 2. 3. 6. 9. 12. 15.

11, 3. 6; गादयेत् XVII, 14, 1.

गन्धर्व XVI, 2, 8.

गम् गच्छति XIV, 50, 1; गच्छन्ति VI, 12, 13; 13, 3; अगच्छन्

XIV, 12, 2, अगच्छत् XIV, 12, 2; गमिष्यन्ति XIV, 40, 1;

गमिष्यन्त् III, 4, 9; गत II, 6, 13; गता II, 14, 4; III, 17, 3

1; V, 8, 4; 14, 4. 24; 15, 10; 19, 1; 20, 8; VI, 13, 4. 5.

+ अधि गच्छेः XV, 22 (p 193, 9) (Cf. अनधिगच्छन्

अनधिगम्यमान)

+ अद् गत III, 10, 10. 12. 14.

+ आ गच्छन्त् VIII, 11, 14.

+ नि गच्छतः V, 18, 7; गच्छन्ति I, 16, 10, 17, 6, III, 8, 7

21, VI, 9, 14.

+ प्र जिगांसन्त् (v. l. जिगासन्त्, जिघांसन्त्) XVI, 22, 10

गर्गचिरात् XVI, 22, 2.

गर्भं (1) V, 11, 12; XIII, 3, 5, XV, 17 (p. 188, 16) (2)

7, 6. 8. (Cf. वैराजगर्भं । वैरूपगर्भं । रैवतगर्भं । मातृगर्भं)

गर्भकामा V, 14, 12

गर्भिणी XV, 14, 13.

गवय XVI, 3, 11; 12, 13.

गवामयन XII, ७, ८; XIII, 19, 1. 17; 23, 4; 27, 5; 28, 1;

गवामेवायन XIII, 24, 19.

गा + अय गास् XV, 24 (p. 193, 22; 194, 9 P. W. अगाः)

+ आ अगुस् XIV, 14, 1.

गाया XV, 27 (p. 196, 2.) (Cf. यज्ञगाया । परःशतर्गाय)

गायिन XV, 27 (p. 195, 14 fl.)

गायत्र VI, 3, 11; 5, 1, 6, 1; VII, 26, 12; IX, 5, 4. 5. 6. 7;

6, 12; 20, 8; 27, 1; XII, 2, 17. 22; XV, 10, 1; XVI,

22, 18; गायत्री VII, 27, 1; IX, 6, 11; X, 12, 7; 13, 4;

XII, 2, 16; XIV, 2, 3. 4; 33, 7; 42, 11. 12; XVI, 22,

12; 27, 2, XVIII, 7, 2; 19, 1. 8; 16, 2.

गायत्र्यन्द् XV, 33, 8. 9.

गायत्रीचिह्नौ I, 17, 9.

गायत्रीशंसम् XVIII, 16, 1.

गायत्र्युष्णिहौ VII, 27, 30.

गार्हपत्य X, 3, 4; XI, 7, 3; 10, 3 4. 5.

गार्हपत्य I, 6, 11; 15, 1. 15; II, 6, 2. 12; 7, 17; 8, 8 22; 9,

16; 10, 1. 5; 12, 2; 13, 4; 14, 2; 15, 5; III, 12, 17;

17, 5; 19, 10. 12; 21, 2; IV, 2, 3; 3, 3; 9, 7; 12, 10;

14, 10. 11; V, 4, 5; 9, 3; VIII, 11, 16, X, 13, 26; XIII,

20, 2; XVI, 1, 7; 16, 1.

गवामयन XII, 9, 8; XIII, 19, 1. 17; 25, 4; 27, 5; 28, 1;

गवामेवायन XIII, 24, 19.

गा + अप गाम् XV, 24 (p. 193, 22; 194, 9 P. W. अगाः)

+ आ अगुस् XIV, 14, 1.

गाथा XV, 27 (p. 190, 2.) (Cf. यज्ञगाथा । परःशतर्गाथ)

गाथिन XV, 27 (p. 195, 14 ff.)

गायत्र VI, 8, 11; 5, 1; 6, 1; VII, 26, 13; IX, 5, 4. 5. 6. 7;

6, 12; 20, 8; 27, 1; XII, 2, 17. 22; XV, 10, 1; XVI,

22, 18; गायत्री VII, 27, 1; IX, 6, 11; X, 12, 7; 13, 4;

XII, 2, 16; XIV, 2, 3. 4; 33, 7; 42, 11. 12; XVI,

12; 27, 2; XVIII, 7, 2; 18, 1. 8; 16, 2.

गायवच्छन्दम् XIV, 33, 8. 9.

गायत्रीचिह्नभौ १, 17, 9.

गायत्रीशंसन् XVIII, 16, 1

गायत्र्युष्णिहौ VII 27, 30.

गार्हपत्य X, 3, 4; XI, 7, 3; 10, 3. 4. 5.

गार्हपत्य I, 6, 11; 15, 1. 15; II, II, 2. 12; 7, 17; 8, 8.

16; 10, 1. 5; 15, 2; 13, 4; 11, 2; 15, 5; III, 12,

17, 5; 19, 1. 12; 21, 2; IV, 2, 8; 3, 3; 9, 7; 12, 1

14, 1; 4, 5; 9, 8; VIII, 11, 16; X, 13, 26;

1, 7; 16, 1.

XIII, 6, 4, 7; 29, 16, 27; XIV, 22, 16, 17; 39, ,
 3, 12; 20 (p. 191, 17); 24; XVI, 22, 18, 19. (2.)
 5. (3.) (name of a Soma sacrifice) XI, 4, 6; XIII,
 16; 22, 5; 29, 8, 25; XIV, 22, 2; XVI, 9, 3; 22, *
 28, 4 (गौरुक्स्थ)

गोत्रायुषी XIII, 15, 4; 17, 2, 3; 21, 12; 29, 23; XV
 20, 18.

गोतम XIV, 61, 1, 63, 2; XV, 1, 8; XVI, 3, 7.

गोधूमकलापि XIV, 41, 8.

गोच in मगोच XIV, 16, 8.

गोधूमखल XIV, 41, 7.

गोधूमवृषाल XV, 1, 16.

गोधूमोर्वरा XIV, 41, 6.

गोमय IV, 15, 5, XVIII, 24, 7.

गोमिथुनौ III, 14, 17.

गोमृग XVI, 3, 18; 12, 12.

गोर्धस्तत्र XIV, 11, 9.

गोषव XIV, 11, 10, 16, 1. 6.

गौर XVI, 3, 14; 12, 13.

गृध्र VII, 4, 15; 15, 5, 17; VIII, 5, 2; IX, 6, 21;
 5, 15, 5; 16, 5, 17, 5, 18, 5; XIII, 11, 2, 7.

XIV, 57, 16, XVII, 11, 1, XVIII, 21, 8 (Of आदित्यग्रह ।

मधुग्रह । मरुत्ततीयग्रह । पोलसिग्रह । सावित्रग्रह)

ग्रहण in नामग्रहण VI, 1, 24 and प्रतीकग्रहण I, 17, 1.

ग्रहान्तरुदय XI, 2, 14

ग्रहिण्यु in फलग्रहिण्यु XVII, 1, 18

ग्राम XV, 18, 19, 20

ग्रामणी II, 6, 5 (Of. सुतग्रामणीनाम)

ग्रामणीसव XIV, 22, 8

ग्राम्य III, 4, 4

ग्रावघोष VII, 15, 2.

ग्रावन् IV, 14, 26, XIII, 12, 3

ग्रावस्तुत् VII, 15, 2, X, 18, 5, II, 14, 1, 24, 10

ग्रीवा IV, 15, 12 (Of उदग् १ । उदीचीनग्रीव । प्राग्ग्रीव ।

प्राचीनग्रीव)

ग्रीस II, 1, 2, XVI, 9, 28.

ग्रीव XVIII, 3, 1.

ग्रीम I\, 27, 1.

घ

घर्म V, 9, 25, 10, 17 18 30 (Of दधिघर्म)

घम् घस्तु । घमन्तु अघद् । अतन् । अघस्त । अघसन् (vikara's)

VI, 1, 5, जघ XIV, 7, 1

घाटरौ XVII, 3, 15 16

घाटकर्करी XVII, 3, 12

घृ + अभि घार्य IV, 3, 7, 17, 13, 18, 5

घृत IV, 14, 35, XIV, 57, 1, XV, 1, 35

घृत्तलोमौय XV, 1, 33.

घोर XVI, 2, 12

घोष XVII, 14, 12, 17, 7 (Cf. यावघोष)

घोषहत् XVII, 14, 12, 17, 7

घोषा (सपुत्रा) VI, 6, 12

घा जिघेत VII, 8, 12

+ अव जिघन्त m अनवजिघन्त XVI, 3, 19, घाय I, 12, °

III, 16, 26, IV, 5, 4, घापयन्ति XVI, 3, 18,

XVI, 12, 17

घ

घ I, 1, 3 etc

घक VII, 15, ■ (Cf रघक)

घकीवन्त III, 4, 2, XIII, 29, 3.

घञ् + घा घष्टे XV, 27 (p 196, 1), XVI, 1, 22,

घञ्ते I, 1, 21, 16, 3, II, 5, 20; III, 11, °

17, 2, VII, 10, 3, 20, 5, 25, 3, 27, 4, X,

1; XII, 2, 3; 3, 2, 15; XIII, 5, 1; 16, 5; 17, 8; 25, 6;
20, 4; XVI, 22, 2; 23, 22; 28, 4; 30, 8; XVII, 8, 15;
चचीत XVI, 2, 24, 27, चचाण X, 13, 28; XVI, 1, 24.

+ प्रया षष्ठे V, 1, 10.

चक्षुर्विषय II, 14, 10.

चक्षुम् IV, 7, 12; VI, 1, 6; VIII, 4, 6; X, 21, 11 (विस्तृत)

चक्षुर II, 2, 16; 5, 20; III, 13, 19; IV, 2, 7, 11, 6; 15,
17; 21, 19; V, 1, 2; 6, 3, VI, 4, 7; 5, 6, 12; 6, 2; X,
3, 5; 10, 5, 7; 11, 8; XI, 4, 5; XII, 16, 2; 21, 8; 27, 2;
XIII, 12, 9; 10, 7, 16; 21, 11; 25, 1, 2, 3; 28, 5, XIV,
5, 8; 6, 6, 14, 1; 26, 8; 52, 3; 56, 9; 57, 9; 61, 2; 83,
2; 84, 2; XV, 4, 9; 8, 21; 23 (p. 193, 11, 12); XVI,
1, 2; 11, 12, 23, 6, 14; 28, 2; XVII, 4, 1; XVIII, 6, 2;
7, 12, 14; 8, 8; 12, 4; 15, 3; 18, 4, 8.

चक्षुरक्षर IX, 5, 13; 6, 7 ff; 15, 2.

चक्षुरक्षुल XVII, 10, 4.

चक्षुरम् XV, 1, 16.

चक्षुरक्ष XIII, 19, 5; चक्षुरक्षार्थे XIII, 15, 7.

चक्षुराक्षव VII, 14, 4.

चक्षुरक्षर VII, 27, 30, XVIII, 6, 1.

चक्षुरक्षरक्षीम XIV, 61, 1; XV, 1, 8; XVI, 3, 7.

चक्षुरक्ष XII, 8, 3.

चतुर्थद्वीत III, 19, 6

चतुर्थं I, 7, 5; 12, 4; IV, 21, 15; VII, 26, 5, IX, 6,
24, 5; X, 2, 11; 5, 1, 8, 18; XI, 4, 6; 7, 1, 9, 11, 1
XII, 3, 9; 4, 11, 5, 10, 10, 10; 12, 9; 26, 7, XIV, 7
8, 1, XV, 19; XVI, 2, 10; 11, 10; 14, 17, 18, 6,
7; 23, 5. 12 20. 23; 24, 3. 13. 17. 20; XVIII, 1, 10
चतुर्थो II, 10, 1 ff; IV, 10, 4; 18, 4, VI, 11, 9;
12, 3; XII, 11, 3; XIV, 51, 13; XVI, 4, 8; 5, 2, 18,
(Cf. तृतीयचतुर्थो । द्वितीयचतुर्थो and
प्रथमचतुर्थो । महाप्रतचतुर्थं । लिष्टकचतुर्थो)

चतुर्थपदयोः XII, 3, 19.

चतुर्थोत्तमौ III, 13, 19.

चतुर्दश XIV, 72, 2; चतुर्दशी IX, 8, 3.

चतुर्दशन् IX, 20, 8, XIV, 51, 9, XVIII, 7, 6, 13, 3.

चतुर्धा XVII, 1, 14; 10, 10.

चतुर्मास I, 2, 3. 13.

चतुर्विध (1) XIV, 33, 2, 42, 3, 61, 7, चतुर्विधौ XVIII
4. (2) (Somasacrifice) XI, 2, 1, 5, 7; 15, 5; XII, 6, 7,
27, 1; XIII, 17, 2. 3; 19, 7, XIV, 46, 2; XV, 18,
XVI, 26, 5.

चतुर्विधति II, 3, 18; X, 12, 9, XIV, 2, 12 13; 42, 10;
2; XV, 5, 10. 11; चतुर्विधतिचतुर्विधतिः XVI, 15,

चतुर्विंशतिह्रस्व XVIII, 14, 9.

चतुर्विंशतिरात्र XIII, 16, 5.

चतुर्विंशत्यक्षर XIV, 42, 11.

चतुर्विंशत्यक्षरादि VII, 27, 30.

चतुर्विंशमहाव्रते XVI, 20, 18

चतुर्विंशसोम X, 9, 1, 13, 1, XI, 2, 1.

चतुर्विध XVI, 23, 1. 4 26

चतुर्विंशति XVI, 23, 8.

चतुर्विंशति X, 15, 1

चतुर्विंशतिरात्र XII, 2, 17.

चतुर्विंशतिरात्रसोम X, 10, 1

चतुर्विंशति XVIII, 13, 1 8.

चतुर्विंशति I, 1, 39, XVI, 23, 2

चतुर्विंशति XIV, 51, 3, XV, 12, 4, 16, 9 13. 14, XVI, 24,

3. 9 11, 29, 12

चतुर्विंशति VII, 27, 6.

चतुर्विंशति XVI, 23, 3.

चतुर्विंशति I, 12, 3, II, 8, 17.

चतुर्विंशति XII, 3, 4.

चतुर्विंशति XVI, 23, 1. 7. 26.

चरण V, 11, 12 (acc. da.), XV, 1, 20; XVI, 3, 6; 12, 7.

चरु III, 17, 10; V, 1, 1; XIII, 29, 12; XV, 14, 12, XVI,
1, 13.

चर्मन् IV, 16, 3; XIV, 22, 17; XVII, 3, 5; 5, 6 9.

चशाल XIV, 40, 9; 41, 8. (Cf गोधूमचशाल)

चशालमुख-तरुपुरोलायोः XIV, 73, 11 (see critical notes)

चातुर्याङ्गिक XV, 7, 1; 8, 1.

चातुर्मास्यानि III, 13, 1, V, 20, 2; XIV, 10, 1; XV, 12, 8.

चातुर्मास्यदेवता XIV, 10, 8, XVI, 8, 15, 16; 12, 14 15

चातुर्मास्यपर्वन् XIII, 24, 4.

चातुर्मास्यपशुदक्षिण XIV, 10, 23.

चातुर्मास्यदक्षिण XIV, 15, 5.

चातुर्विधिक XII, 27, 4.

चात्वाक्ष V, 18, 12; VI, 11, 17; 12, 8.

चात्वालोत्करी V, 14, 2, XVII, 7, 11; *त्करा उ० XVIII,
24, 20.

चान्द्रमस fem. *शी XIV, 32, 3.

चि चेत्यमाण IX, 22, 1. 5.

+ अप चित्त्वन् XV, 19 (p. 191, 10)'

+ सम् चित IX, 25, 1; चित्त्व IV, 15, 8 (Cf चित्त्व)

चिति IV, 13, 9 12, IX, 24 9

चित् IX, 25, 1; X, 7, 10, चित्वा in अग्निचित्वा VIII, 15,

चित्रवती (चच) XV, 3, 3

चिरात् XIV, 14, 1

चीवर II, 16, 2

चुद् चोद्यते I, 17, 7, चोद्यन्ते I, 1, 24, चोद्यमान V, 10, 5, IX,
27, 3, XIII, 20, 11, चोदित III, 20, 20 (Of अथाचो-
दितम्)

चूर्ण in यवचूर्ण IV, 15, 22

चेद् I, 17, 1, III, 19, 9, 20, 1 2, 21, 2 3 4, IV, 14, 2;
VII, 7, 4, XIII, 1, 2 5 7, 10, 4, XV, 17 (p 188, 7)

चेष्ट चेष्टयन्ते VIII, 9, 2

चेची III, 13, 2

चेचीप्रयोग III, 14, 2, 15, 2

चोदना XIII, 15, 5; XIV, 3, 13

चोदनानुपूर्व्येण I, 17, 2

चोदनाप्रकरण I, 17, 1

चोदनामदेह VI, 1, 7

चु चोद्यन्ते XV, 16, 11

क

कद् कत्र XIV, 22, 9

+ अत्र काद्य XIII, 12, 12

+ प्र काद्य IV, 14, 17

कदिस V, 13, 6

कन्दम् VII, 27, 30, X, 12, 6, XV, 3, 2 6, XVI, 8, 9, 26,
2, कन्दोऽनन्तरेण VI, 6, 17 (Cf गायत्र्यकन्दम् । जगच्छ-
न्दम् । त्रिष्टुप्कन्दम् etc यूरुच्छन्दम्)

कन्दोग XIII, 1, 1 4, XVII, 14, 1

कन्दोगवशेन X, 8, 21

कन्दोम X, 1, 8, 9, 5 15, 11, 10, XI, 13, 13, XII, 8, 17
21, 4, 5 10 21, 5, 18 22, 10, 5, 11, 16, 12, 3 5 10
18, 25, 4, 26 2 16 18 20, 27, 1, XIII, 15, 3, XIV,
30, 2, XV, 6, 1, XVI, 21, 18

कन्दोमधिककुद् XVI, 29, 14

कन्दोमदशाद् XIII, 21, 13

कन्दोमान I, 1, 19 (Cf समानच्छन्दोमान)

कन्दोहृत्कुम X, 8, 21.

कान्दोम XVI, 22, 6.

कान्दोमिक X, 9, 6

छाया II, 6, 2.

छिद् छेदयित्वा XVII, 1, 8.

+ अतु छिन्दन् II, 8, 13.

+ आ छिन्न IV, 5, 10

+ प्रति छिद्य I, 6, 6.

ज

जगच्छन्दम् XIV, 33, 14 15.

जगतौ VII, 27, 9. 17. 26; X, 12, 10; XIII, 10, 5; XIV, 33, 13; XVI, 22, 12; XVIII, 14, 3. (Cf. चिद्युजगत्यौ)

जगतौब्रंशम् XI, 15, 11.

जघमेन (c. acc) XVI, 1, 7; XVII, 5, 8; 10, 4.

जघन्य III, 8, 26; XIII, 12, 8.

जडा XV, 19 (p. 190, 22) (Cf. जातुजडाष्टीवन्त)

जठर IV, 15, 15.

जन् जायते XV, 17 (p. 188, 17. 18); जायन्ते XV, 18 (p. 189, 12 18), जायेत XV, 18 (p. 189, 4), जायताम् XV, 18 (p. 189, 5. 6); जायन्ताम् XV, 18 (p. 189, 12. 18); जज्ञे XV, 17 (p. 188, 14); III (p. 189, 7; 190, 4); जज्ञिरे XV, 18 (p. 189, 13. 19); जज्ञनि XV, 18 (p. 189, 3.);

अज्ञत XV, 18 (p. 189, 13, 20); जात III, 13, 17; XV, 17 (188, 7.) (Cf. 'अज्ञातपुत्र'); जनयेत् XVII, 13, 17.

+ आ जायन्ते XVI, 23, 6, 14.

+ उप जायन्ते XIV, 23, 26; XV, 9, 4.

+ प्र अजायत XIV, 6, 1; 65, 1; 68, 1; अजायन्त XIV, 60, 1. (Cf. प्रजाता); अजयन्त XVI, 23, 13.

जन् XV, 19 (p. 190, 8)

जनकन्याः XII, 21, 1.

जनकसप्तराजं XVI, 26, 7.

जन्मदन्तु III, 19, 15.

जन्मनी XV, 17 (p. 188, 21.)

जन्ममेजय (पारिषत्) XVI, 8, 27.

जन्मि XII, 9, 17.

जन्मन् XV, 24 (p. 193, 21.)

जप जपति I, 5, 8; 6, 8, 10; 14, 20; 15, 11; II, 8, 4, 20; IV, 12, 20; V, 17, 10; VI, 2, 1, 6, 15; VII, 1, 15; 18, 9; VIII, 15, 10; XVII, 12, 4; 15, 10, 11, 12; 16, 1, 2, 3, 4, 9; XVIII, 21, 8; जपेत् II, 14, 6; V, 17, 13; XVI, 18, 12; जपेयुः X, 31, 15; जपेरन् III, 6, 3; जपन्तु III, 17, 1; VI, 13, 3; जपित्वा I, 4, 5; 6, 2, 13, 11, 1; 15, 5; II, 11, 3; 12, 6; IV, 7, 17; 12, 10, 15, 1; 21, 24; V, 1,

+ प्र ज्ञात XVIII, 24, 16 17. 18.

+ वि अजिज्ञासिषि (*conjecturally*) XVI, 29, 8; ज्ञात
XVI, 29, 8.

+ सम जानीते XV, 26 (p 195, 9), जानान XV, 25 (p.
194, 20), ज्ञपयन्ति IV, 17, 11, ज्ञपयमान V, 17, 11,
ज्ञप्त IV, 14, 14, XVI, 3, 83, 12, 21, 13, 7.

ज्ञाति III, 6, 1

ज्ञातिनामन् VI, 1, 6

ज्ञानविषय XIII, 5, 1.

ज्यायस् XV, 26 (p 195, 3 4)

जुत् ज्योत्य + अत्र II, 8, 9 11

ज्येष्ठ II, 12, 10, IX, 26, 2, XIV, 31, 3, 72, 1, XV, 2, 19,
20 (p 191, 17), 25 (p 194, 17)

ज्येष्ठस्तोम XIV, 31, 1

ज्येष्ठाभिव्याहारे XIV, 31, 5.

ज्येष्ठ XIV, 31, 1, XV, 26 (p 195, 2), 27 (p 195, 19)

ज्योतिष्टोम XIII, 16, 5, XIV, 11, 2

ज्योतिषन्तु III, 19, 10

ज्योतिष् (1) XV, 17 (p 188, 15), ज्योतीषि XVI, 21, 2 (2)

(ज्योतिःसंग्रहोऽग्रिहोमः) IX, 21, 7; XI, 4, 4; XIII, 29, 25; XIV, 22, 1; XVI, 9, 3; 22, 14; 28, 4.

ज्योत्स्ना XIII, 19, 6.

त

तच् + जिष् तट XVI, 8, 11.

+ षम् तट XVII, 1, 12.

तत्तन् (धृषु) XVI, 11, 11.

तच्छन्दस् XV, 9, 4.

तत्त XV, 16 (p. 190, 2); 20 (p. 191, 20.)

ततस् IV, 6, 12; XI, 12, 1; XIV, 7, 1; 8, 1; 9, 1; 32, 1;

40, 12; XV, 17 (p. 188, 9); 24 (p. 194, 8); XVI, 9, 17;

XVI, 16, 1; XVIII, 14, 8; तत ऊर्ध्वम् XVII, 14, 16.

तति VI, 1, 8.

तत्प्रकृति XIII, 19, 18.

तत्प्रयाज V, 16, 7.

तच्च I, 3, 7; 16, 8; 17, 7, 9; III, 10, 8; V, 12, 8, 4; 14, 24;

VII, 4, 16; 15, 11; 26, 6; X, 1, 20; XIII, 6, 5; 20, 10;

29, 2; XIV, 6, 7; XV, 2, 16; 3, 1; 13, 7; XVI, 15, 5, 8;

XVII, 15, 8; XVIII, 19, 10; 24, 3.

तथा I, 2, 28; 3, 2; II, 15, 1; IV, 6, 6; 11, 12; 21, 6, 7;

तमम् XV, 17 (p. 188, 10).

तमुद्युक्षीय X, 11, 13.

तरमपुरोलाग् in चपालमुखतरमपुरोलाग्नोः XIV, 73, 3.

तरुण in कुग्रतरुण II, 7, 12.

ताच्छणी II, 3, 14.

तात XV, 24 (p. 194, 5).

तानूनघ्न V, 8, 2.

तापयित XIII, 26, 4. (Cf. चुल्लकतापयित महातापयित)

ताथमानरूप XIII, 24, 16, 16.

ताथ्यं (1.) (वैपाद्यत) XVI, 2, 25. (2.) XI, 14, 28; XII, 11, 12.

तार्तीयसवनिकी V, 3, 7.

तार्तीययाज्ञिक XV, 8, 8.

तार्थ्य XVI, 12, 10 (see critical notes!)

तालुद्धान I, 2, 4.

तावन् तावती VIII, 7, 5; XV, 9, 4; तावद् VII, 6, 8; IX, 20, 14; XVII, 14, 4.

तिरिन्दिर (पारश्वयय) XVI, 11, 20.

तिर्यक् IV, 12, 5; XVII, 1, 11.

तिलकावल XVI, 18, 18 (Comm. पिङ्गाक्षः । बलिनः । तिलकाद्या-
वलीषु यस्य । विस्त्रिधाः कुष्ठौ etc.)

तीर XIII, 29, 29.

तीर्थ V, 14, 2; XVII, 7, 11.

तीव्र XIV, 21, 1.

तीक्ष्णस्र XIV, 21, 1.

तु I, 1, 40; 2, 20; 3, 18 etc.

तुल्य in अतुल्य V, 19, 4.

तुरायण III, 11, 15.

तुप् तुयेन् 1, 17, 5.

तूपर IX, 23, 5; XV, 1, 22; XVI, 3, 13; 12, 12.

तृणोर्ध्व VII, 9, 1; IX, 25, 1; XVII, 14, 3; 17, 15; XVIII,
1, 3; 21, 1.

तृणोर्ध्व II, 8, 11; 9, 4; 10, 1; 17, 2. 4; III, 16, 20; IV, 2,
5, 11; 11, 5; 16, 6; 21, 18. 22; VI, 9, 18; VIII, 11, 15.
16; XVII, 14, 16.

तृण I, 4, 8; 12, 8; II, 12, 2; III, 17. 3, 4; IV, 12, 10; V,
14, 11; 18, 12; VII, 10, 3; 11, 1; 19, 8. 9. 10; VIII,
3, 8; IX, 2, 3; 3, 3; 5, 4. 9; 6, 6. 14; X, 3, 5; 4, 14;
5, 8; 6, 14; 8, 16; 9, 16; 10, 7; 11, 8; 12, 8. 12; XI,
3, 2; 6, 5; 7, 4; 8, 3; 9, 3; 10, 4; 12, 6. 8. 13; 13, 13;
XII, 2, 3. 15; 3, 3. 10. 12. 15. 16; 4, 10. 13. 16; 5, 9.
12; 8, 2. 4. 6. 7. 9. 10; 9, 2; 11, 3; 12, 4. 11; 25, 2;
26, 18. 21; XIII, 12, III 13; XIV, 3, 3. 5. 6. 7. 8. 12;

XV, 22; XVI, 13, 14; XVII, 14, 1; XVIII, 1, 4. 7; 2, 1. 2. 5; 3, 1; 4, 8; 5, 9; 6, 1. 2. 4. 5; 7, 3. 7. 10. 15. 18. 19; 12, 2. 6. 7; 17, 5. 6. 7; 18, 11; 19, 7. 10; 22, 2; 23, 6. 9. 11. (Cf. प्रउगद्वचानि)

द्वचकृत् XI, 3, 1; XII, 9, 1; XIV, 2, 10; 3, 13. 14; 6, 5; 40, 4; XV, 4, 7; XVII, 8, 11.

द्वचकृत्सुखत् XIV, 42, 14.

द्वद् see द्वद्

द्वण I, 6, 6; 15, 14.

द्वणनिरसन IV, 6, 5.

द्वणपचयन II, 15, 4.

द्वतीय I, 7, 4; II, 2, 12; 5, 18; IV, 12, 4; 18, 3; V, 11, 3. 12; VI, 6, 8; VII, 15, 6. 10; 16, 4; 17, 7; 25, 6; 27, 18; VIII, 3, 18; 12, 4; IX, 5, 7; 6, 4. 9; X, 4, 1; 8, 18; 9, 7. 8; 10, 4; XI, 2, 10; 4, 7; 6, 1; 7, 9; 8, 6; 9, 10; 11, 2. 9. 11. 12. 15. 16. 17. 18. 19; 12, 2. 4. 17; 18, 15. 26; 14, 34; XII, 3, 7; 4, 4. 8; 5, 7; 9, 10; 10, 8; 11, 3. 8; 12, 8. 14; 16, 2; 24, 3; 26, 6. 21; XIII, 15, 5; XIV, 8, 5. 9; XV, 19; XVI, 4, 8; 5, 2; 11, 7; 13, 17; 18, 5; 21, 6. 9. 12. 20; 22, 6. 17; 23, 5. 11. 19; 24, 3; XVII, 15, 6; XVIII, 1, 17. 21; 20, 1. 3; 23, 10. (Cf. आदित्यद्वतीयः । प्रथमद्वतीयौ)

द्वतीयचतुर्थी X, 12, 15.

द्वतीयपञ्चमयोः XII, 8, 18; 10, 5; 12, 5.

द्वतीयप्रभृति VIII, 7, 3; XII, 27, 3.

द्वतीयसवन VII, 5, 14. 24; 19, 22; VIII, 1, 2; 8, 5; 14, 5.

8; X, 7, 12; XI, 10, 11; 12, 9; 15, 7; XII, 7, 8; 27, 6; XIII, 5, 6. 9; 6, 3; 9, 1; XIV, 27, 9; 28, 6; 33, 18; XV, 2, 22; 8, 5; 13, 9; XVI, 14, 9; 21, 32; 23, 9. 10. 11. 12. 19. 20; 24, 14. 16; XVIII, 22, 1. (Of. प्रातःसव-

नद्वतीयसवनानि)

द्वतीयसवनौच XIV, 2, 19; 18, 5.

दृश् (दृश्) + अश् दृशन्ति XVII, 17, 5. 6.

+ वि तर्दयति XVII, 1, 14.

+ सम् दृशुः XVII, 1, 9; दृशु IV, 18, 5.

दृ + वि तारयति VII, 1, 4.

तेजश् XIV, 2, 4. 9; 20, 1; 24, 1; 36, 1; 42, 12. 13; 59, 1; 78, 2; XV, 4, 8. 4; 14, 4; 17.

तेजस्तम XIV, 4, 1; 16, 1; 20, 1; 24, 1; 36, 1; 59, 1; 78, 2; XV, 4, 2.

तैष XIII, 19, 3.

त्यञ् त्यजेत् II, 16, 3.

चयस्त्रिंश IX, 27, 1; X, 12, 2; XIII, 16, 5; 24, 6; XV, 6, 4; XVI, 23, 12. (Of. चिण्वचयस्त्रिंशे)

चयस्त्रिंशत् XV, 4, 10; 5, 2 3. 4. 5; XVI, 22, 16.

चयस्त्रिंशद्वाच XIII, 17, 1.

चयस्त्रिंशस्तोम X, 7, 1.

चयस्त्रिंशारम्भण XIII, 16, 4. 5.

चयोदश IX, 20, 10 (चयोदशं शतम्); चयोदशौ IX, 8, 3;
XVIII, 14, 6.

चयोदशन् IX, 1, 10; XV, 1, 13; 3, 10.

चयोविंशति XVIII, 1, 9.

चि I, 1, 2; 4, 11. 15; 12, 13; II, 1, 9; 5, 10; 10, 3; 12,
8; 14, 5; III, 13, 17; 14, 9; IV, 5, 2; 11, 6; 15, 9.
21; 18, 5; 21, 5. 14; V, 9, 21; 11, 1. 2. 10; 14, 15; 16,
8; VI, 3, 10; 4, 5. 7; 5, 2. 10; 6, 2. 6. 17; 10, 1; 11,
8. 12; VII, 6, 1; 10, 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15; 15, 4. 10.
16; 25, 7. 14. 16; VIII, 6, 7. 11. 12. 14; 12, 16; IX, 1,
8; 6, 11. 16; 15, 2; 20, 15. 25; 23, 9; X, 1, 8; 5, 19.
20; 6, 6. 9. 11. 14. 16. 18. 19; 8, 6. 9. 17. 19; 9, 16; 10,
7; 12, 17; XI, 12, 5; 13, 9. 13. 14; XII, 5, 15; 11, 14.
17. 21; 21, 3; 26, 17; XIII, 5, 7; 10, 11; 15, 6; 17, 3;
19, 14. 16; 21, 5; 27, 1. 2. 3; 28, 5; XIV, 4, 5; 12, 6.
7. 8. 9; 40, 19; 42, 8. 9; 51, 11; 56, 7. 8; 57, 10. 11. 12.
13; XV, 1, 13; 8, 2. 18; 12, 13; 20, 21; XVI, 21, 2. 3;
22, 8. 15; 29, 6; XVII, 1, 9; 5, 2; 12, 2. 3; 15, 3.

XVIII, 1, 3, 8; 7, 5, 15; 8, 3, 16; 10, 6, 7, 9; 15, 4.

चोत्तीन् VIII, 2, 13; X, 5, 12; XII, 8, 4; तिसृभिस्तिसृभिः
XVI, 13, 6.

चिंशत् IV, 15, 14, 19; XIV, 9, 5; चिंशतं चिंशतम् XIV, 32, 9.

चिंशत्तमौ XVIII, 14, 6.

चिक X, 12, 4.

चिककुद् XVI, 29, 12. (Cf. छन्दोमचिककुद्। महाचिककुद्)

चिकद्रुकीया X, 13, 7.

चिकैक in एकचिकचिकैक XIV, 42, 7.

चिगुण XVII, 2, 3.

चिणव IX, 27, 1; XIII, 16, 5; XIV, 33, 5; XV, 6, 3; XVI,
23, 11, 12.

चिणवचयल्लिगे XVI, 15, 13.

चिणवस्तोम X, 6, 1.

चिपच्छद् XI, 14, 14.

चिपद् VII, 27, 1.

चिपुरुषम् XVI, 22, 29.

चिप्रमृति I, 1, 18.

चिमात्र I, 1, 19.

चिरात्र IV, 15, 6; XIII, 5, 20; XIV, 8, 1; XVI, 1, 1; 20,
17; 21, 1; 23, 30. (Cf. अथचिरात्र। कुसुबिन्दुचिरात्र।
गर्गचिरात्र। सर्ववेदचिरात्र)

चिर्वचन १, १, १८.

त्रिविध XVI, 21, 1. 2; 22, 30.

चिह्न IX, 21, 1; 27, 1; XII, 2, 11; 9, 1; XIII, 16, 5; 28, 2; 29, 32; XIV, 2, 11; 6, 4; 12, 6; 25, 2; 26, 2; 27, 3. 4. 5. 9. 10. 11; 28, 2. 3. 6. 7. 8. 9; 29, 5; XIV, 93, 9. 40, 2; 41, 3; 42, 3; XV, 4, 5; XVI, 23, 5, 9; 24, 8. 5; XVII, 7, 6.

चिह्नपञ्चदशौ XIII; 21, 1; XIV, 29, 4; •दशौ XV, 6, 2. (Cf. पञ्चदशचिह्नतौ)

विद्यप्रभृति XIII, 24, 5; 28, 5; XVI, 21, 3.

विहृत्स्तोम X, 2, 1; XIII, 21, 9; XIV, 51, 2.

चिन्त IX, 20, 13.

8.12; VII^v, 50, 1.

- विष्णोवन् अष्टादश, VIII, ७, २२-२३ ।

चिह्नक्रिय XVI, २२, २९.

चियवण XVI, २१, २.

चिष्टपुत्रन्दस् XIV, 33, 11. 12.

त्रिष्टुप्कृत XVIII, 19, 1.

चिष्टुस्रगथो VII, 27, 30; •तौनाम् VII, 26, 4. चिष्टुद्विराजो:
VII, 27, 22.

चिद्युम् VII, 27, 11; IX, 6, 1; X, 7, 7; 12, 9; XIV, 11, 5;
 83, 10; XVI, 30, 2; XVIII, 16, 3. (Cf. गायत्रीचिद्युम्)

त्रिष्टोम XIV, 51, 2; XV, 16, 10; XVI, 22, 8.

त्रिम् I, 4, 6; II, 11, 2, 4; 12, 7; III, 10, 23; IV, 4, 13;

16, 10; 17, 13; 18, 10; V, 17, 10; VII, 10, 9; X, 21, 17;

XIII, 17, 1; 28, 4; 29, 80; XVI, 17, 4, 5; XVII, 14, 15;

15, 4, 13; 16, 6, 8; 17, 2, 15; XVIII, 1, 1, 19; 21, 2;

त्रिजिह्व II, 6, 10; V, 11, 1; VI, 9, 4.

त्रिषंख XIV, 42, 17.

त्रिर्धावत्सर XIII, 28, 4.

त्रिःशस्त XVIII, 1, 10; 20, 7.

त्रिःसन्तु XIV, 2, 9.

त्रिहविस् III, 16, 1; IX, 24, 1.

त्रीषु III, 2, 7.

वेता XV, 19 (p. 190, 18).

वेधन् II, 10, 5.

वेधांतवी XV, 16, 2.

वेपद् XIV, 41, 11.

वेष्टुम् VI, 4, 4; 5, 5; 6, 5; VII, 26, 6; IX, 6, 2; 20, 10;

27, 1; X, 9, 3; 10, 3; 11, 4; XI, 13, 12; XIV, 11, 6;

XV, 10, 2; XVI, 21, 18; 30, 2; XVII, 7, 13; 8, 4; 9, 5.

वेष्टुमजागते XVIII, 6, 5.

व्यसक III, 17, 10; XIV, 10, 21.

अह II, 3, 14; X, 5, 7; 8, 16; 9, 5, 9; 11, 10; XI, 4, 2;
7, 5, 11; 11, 8; 12, 9, 12; XII, 3, 15; 6, 6; XIII, 18, 5;
XIV, 45, 2; XVI, 24, 13; 25, 3; 26, 3; अहार्थे XIII,
15, 6.

त्वत् VI, 1, 6; XIII, 3, 5; XVI, 15, 10.

त्वरु त्वरेरन् XVI, 7, 7.

त्वद् XIV, 12, 2 etc., (त्वा XV, 18, 20 etc.).

त्वष्टृ I, 15, 2; XV, 14, 4.

त्वाङ् IX, 27, 4; XIII, 4, 1; XIV, 50, 1.

त्विवि XIV, 34, 1, 3.

त्विविकाम XIV, 34, 1.

त्विविमन्तु XIV, 34, 3.

इ

इक्षिण I, 4, 1; 5, 8; 6, 8, 5; 10, 1, 4; II, 9, 3; 16, 2; IV,
8, 7; 12, 1, 2, 10; 13, 2; 14, 6, 18, 23, 29; 16, 6, 7; V,
13, 2, 3, 5; 14, 19; VI, 3, 2; VII, 3, 1; 5, 16; 15, 2;
XIII, 29, 29; XV, 13, 15; XVI, 9, 19; XVII, 10, 4, 11;
11, 4; 13, 3; 15, 2, 10; 16, 1, 3, 7; इक्षिणेन (praepr.) V,
15, 9, 10; VI, 13, 5; VII, 3, 2, 3; 14, 10; XVII, 10, 12;
इक्षिणा (adv.) III, 16, 16-17; IV, 4, 2; V, 6, 7; 14, 10;

VI, 13, 10; VII, 15, 2; VIII, 12, 11. दक्षिणा (दान) II, 3, 18; 4, 10; 5, 27; III, 2, 7; 3, 7; 7, 6; 12, 6, 12; 13, 24; 14, 17; 15, 22; 18, 8; 19, 9; IV, 16, 9; 20, 3; XIII, 5, 21; 6, 4, 7; XIV, 2, 12; 12, 5; 15, 6; 16, 5; 20, 2; 22, 13; 22, 5; 23, 20; 24, 2; 29, 3; 40, 15; 41, 12; 57, 17; 72, 8; XV, 4, 10; 11, 15; 16, 16; XVI, 20, 6; 30, 9. (Cf. आदिष्टदक्षिण । ऋतुदक्षिण । पातुर्मास्यपङ्क-
दक्षिण । नीतदक्षिण । समानदक्षिण । सर्ववेदसदक्षिण । सहस्र-
दक्षिण)

दक्षिणतस्तु II, 8, 1, 14; 9, 11, 13; 12, 9; IV, 4, 6; 14, 10, 13; 16, 10; VI, 8, 4; VIII, 2, 13; XVII, 1, 6; दक्षिणतः-
पश्चात् II, 7, 16; VII, 3, 2.

दक्षिणतोन्मास II, 11, 1; IV, 6, 1.

दक्षिणधिष्ण्य VI, 13, 4.

दक्षिणप्रावप्रवण IV, 14, 6.

दक्षिणायकाल I, 12, 10; VII, 17, 16.

दक्षिणामि III, 17, 3; IV, 2, 4, 7; 4, 2; 13, 3; 14, 10, 11;
V, 4, 6.

दक्षिणाय IV, 3, 3.

दक्षिणाद्य् see प्राग्दक्षिणाद्य्

दक्षिणान्याय I, 1, 14.

दशहोत्र X, 14, 1. 2.

दशा XV, 13, 15.

दशाक्षर VII, 27, ३३; XVI, 29, 2

दशाह in छन्दोमदशाह XIII, 31, 13.

दस्यु XV, 26 (p. 193, 6.)

दह् धव्यन्तः XVIII, 24, 15; दग्धा XIII, 11, 1.

+ अभि दग्ध XIII, 6, 7.

+ निष् दहति, अदहत् XIV, 51, 1.

दा ददाति III, 8, 10; XIV, 9, 4; 32, 9; XV, 3, 12; 10, 17;

XVI, 1, 10; 10, 7; 18, 8; 22, 15; दत्ते III, 16, 27; दद्यात्

III, 20, 3; IV, 5, 6; VII, 17, 17; XIII, 5, 21; 6, 2. 5. 7;

XIV, 16, 8; XVIII, 24, 32; ददामि XV, 20; देहि XV,

24; दत्त XV, 21; अददात् XV, 18; ददौ ददुः XV, 22;

दीयते XVI, 14, 18; 15, 20; देय XVIII, 24, 32; दत्ता

II, 7, 7; VII, 18, 9; XIII, 6, 4; 29, 21; XV, 20.

+ आ दत्ते XVIII, 8, 16; दाय I, 10, 5; VII, 15, 17;

VIII, 5, 2; XV, 18, 20; XVII, 15, 3; दायम् (in

पुनरादायम्) IX, 20, 6; XVIII, 4, 3. 4; 5, 3. 4;

caus. दाप्य I, 6, 16; V. 11, 5.

+ प्रस्था दत्ते VII, 25, 14; दाय VII, 25, 6. 13.

+ प्र दाय IV, 15, 4; VII, 7, 3. प्रत्त in प्रत्तदोष III, 20,

13 and अप्रत्तदेवत III, 20, 12.

દાત્તાયણ્ય III, 8, 3. 6; XIV, 5, 3.

દાત્તાયણ્યાગ્નિક III, 9, 4.

દાત્તિણ XIII, 14, 6.

દાહ III, 2, 2; XVI, 10, 4. 7.

દાન II, 8, 25. (Cf. ઉચ્છિદ્ધદાન IV, 21, 16).

દાઘ XV, 25 (p. 194, 18); 27 (p. 195, 17).

દાઘપૌર્ણમાસિક V, 18, 7.

દાર્પદ્વત XIII, 20, 31.

દાગતયૌ XII, 2, 10. 22.

દાગતાગ્નિક X, 2, 1.

દાદ in મદદાદ III, 4, 13.

1. દિઘ્ દિષ્ટ XVIII, 23, 5.

+ અતુ દિગ્નિ IV, 19, 7. (see અનુપદિષ્ટ)

+ આ દિગ્નિ VIII, 1, 6; દિગ્નિ IV, 14, 2; દિષ્ટ V, 11, 8 (Cf. અનાદિષ્ટ I, 1, 17; અનાદિષ્ટયાત્યાધુરોતુવાચ I, 17, 9; આદિષ્ટદક્ષિણ I, 12, 11).

+ નિમ્ (5) in અનિર્દિષ્ટ VIII, 15, 14.

+ ઉદ્ દિગ્નિ II, 9, 14.

+ ઉપ દિગ્નિ XVI, 2, 2. 5. 8. 11. 14. 17. 20. 23. 26. 29; દિષ્ટ I, 17, 7. (Cf. અનુપદિષ્ટ)

+ મ દિગ્નિ XIV, 1, 2; દિષ્ટ XII, 7, 3. (Cf. આદિપદિષ્ટ VI, 1, 25).

२ दिग् IV, 11, 3; 14, 6; 17, 3; VI, 2, 3; XIV, 83, 2; 84, 6; XVI, 9, 18; 18, 13; 28, 2; दिशामवेष्टीः IX, 28, 16; दिशां स्तोमाः XIV, 83, 1; 84, 6; दिशां कृतयः XII, 20, 1.

दिष्टमल्ल XVII, 8, 8.

दीच् दीचते XV, 12, 12; दीचन्ते X, 1, 1; दीचेत XIII, 6, 4; XV, 12, 3; दीचेरन् XIII, 19, 3, 5; दीचयित्वा XIII, 11, 1. (Cf. दीक्षित)

दीक्षणासुपूर्वेण XIII, 14, 3.

दीक्षणीया V, 3, 1; IX, 24, 1; XIV, 40, 16.

दीक्षणीयाप्रभृति VIII, 12, 9.

दीक्षा V, 2, 4; 4, 7; X, 1, 2; XIII, 19, 1, 5; 24, 1; 25, 1; 26, 1; 27, 1; 29, 1; XIV, 6, 7; 16, 2, 4; 39, 5; XV, 1, 13; 12, 13; XVI, 20, 9.

दीक्षित XIII, 11, 1; 13, 1; 14, 1; XVI, 20, 7; XVII, 4, 7.
(Cf. अदीक्षित ! अमंजसरदीक्षित)

दीक्षितवसन XVIII, 21, 4.

दीक्षितव्रत III, 8, 10.

दीप् + आ दीप्य II, 8, 9.

+ सं दीप्त IV, 15, 1.

दीर्घ I, 2, 18; X, 5, 12.

दीर्घायुत्व XIV, 12, 2. 11.

दुन्दुभि XV, 3, 14; XVII, 4, 1; 14, 10; 17, 5. (CE. भूमि-
दुन्दुभि)

दुराग्र XIV, 32, 1.

दुष्ट III, 20, 5. 12. 15; XIII, 3, 2; 12, 9.

दुष्ट दुष्टमान V, 10, 8; दुग्ध III, 12, 16; दोहयेत् II, 8, 8.

दुष्टि XV, 17.

दूत XIV, 40, 1.

दूरोदण XI, 14, 13; XII, 11, 12; XV, 3, 10.

दूर्वा IV, 15, 5.

दृ. + आद्रियेत् XIII, 1, 5.

दृढपर्युष्ट XVII, 10, 9.

दृति XIV, 40, 11.

दृतिवातवतीरयन XIII, 23, 1.

दृष्ट ददर्श XV, 23 (p. 193, 10); अद्रातुः XV, 24 (p. 194, 2);

दृष्टेत् I, 3, 6; fut. द्रष्टु I, 3, 6; दृश्यमान II, 7, 2; VI,

7, 4; X, 21, 11. (Of. अदृश्यमान IV, 15, 9).

दृष्टदती XIII, 29, 14. 29.

दृष्ट दृष्ट XVII, 2, 2.

दृ दीर्घ XIII, 12, 1. 3.

+ परि दृष्टे XIV, 27, 1.

देव XIV, 14, 1; 23, 1; 27, 1; 29, 1; 32, 1; 38, 1; 50, 1;
XV, 5, 1. 5. 13; 17. 22; 24; XVI, 1, 12; 2, 29; 10, 5. 6.

देवी IX, 28, 4. (Cf. देवानां पत्न्यः । देवासुराः)

देवकर्मन् I, 1, 6. 18.

देवगण XIV, 72, 4.

देवता I, 4, 22; 16, 7. 8. 9. 10. 15 (देवतातः); 17, 5. 7; III,
16, 11; 20, 12. 15; IV, 20, 5. 6; XIV, 57, 20; XV,
24, 6; 21; XVI, 3, 16 17; 12, 16; 7, 4; 19, 17. (Cf.

एककपालदेवता । एवंदेवत । चातुर्मास्यदेवता । तद्देवत । द्विदे-
वत । त्रिमासदेवत । पर्वदेवता । पशुदेवता । वज्रदेवत । यथादेव-
तम् । यद्देवत । समानदेवत । सवनदेवता)

देवतादेश्च I, 2, 19.

देवतानामधेय I, 1, 37; VI, 1, 15.

देवतानुपूर्वम् III, 7, 7.

देवताविकार I, 16, 8.

• देवत्य (Cf. तद्देवत्य । द्विदेवत्य । पितृदेवत्य । वाग्देवत्य । सावि-
त्रवाग्देवत्यौ)

देवयजन V, 2, 1; XV, 14, 1.

देवयान XV, 17 (p. 188, 22).

देवरात XV, 24. 27.

देवस्य IX, 26, 1.

देवानां पत्न्यः I, 15, 2; VIII, 7, 13; XIV, 57, 9.

देवासुराः XIV, 23, 1; 32, 1; 38, 1.

देविकाहविम् IX, 28, 1.

देश IV, 14, 6; XIII, 11, 2; XVII, 13, 9. (Cf. मार्जातीय-

देश । श्योणदेश)

देशकालसंनिर्घर्ष XIII, 24, 14.

देशप्रयत्ना IV, 6, 7.

दैव XV, 25 (p. 194, 18); 27 (p. 195, 21 ff.)

दैवत I, 17, 3. 5; XIII, 1, 3. (Cf. अग्रजदैवत)

दोष III, 19, 3. 7. 8; 21, 2. 6.

द्यावापृथिवीय III, 12, 3; 13, 11; VI, 11, 7; VII, 3, 11;

XI, 8, 6; 14, 31; XIV, 6, 3; 56, 9; XVI, 20, 2; XVIII,

22, 5. (Cf. वैश्वदेवद्यावापृथिवीयौ । माविश्वद्यावापृथिवीयौ)

द्युतान XIII, 12, 3.

द्यौ दिवे IX, 28, 5.

द्रव्य III, 20, 9; IV, 1, 3; IX, 1, 3.

द्रष्टु see दृग्

द्रु + अद्रु द्रवेत् VII, 6, 8.

+ उप see उपद्रुत XII, 13, 5.

द्रोणकक्ष्य XV, 23 (p. 193, 11).

16, 6, 7; V, 9, 15; VI, 3, 10; 6, 2; VII, 10, 7; 15, 4, 5.
 13; 26, 3, 8, 9, 11; 27, 15, 27; VIII, 6, 9, 10; IX, 5, 8;
 6, 11; 11, 13; 20, 9; X, 3, 5; 4, 5; 5, 4; 6, 3, 6; 8, 3;
 11, 8; 12, 15; 13, 2; XI, 11, 15, 17, 19; XII, 2, 10, 19;
 XIII, 10, 5; 16, 3, 5; XV, 3, 6; XVI, 8, 10; 20, 2; 22,
 12; 24, 14; XVII, 1, 9; XVIII, 8, 4, 11, 13; 10, 12; 12,
 6; 14, 5; 18, 7, 12.

दाक्षिणत् X, 12, 7.

दादय VII, 17, 17 (दादयं प्रथम); दादयो VI, 7, 1.

दादयकपाल XIV, 19, 5.

दादयकृतम् X, 5, 12; XVII, 14, 3.

दादयन् II, 3, 10; IV, 16, 6; VI, 4, 7; X, 1, 2, 3, 4; XIII,
 19, 2, 5; XIV, 16, 2; 61, 4; 76, 2; XV, 1, 7; 12, 13;
 XVI, 1, 4; 12, 3; 14, 20; XVII, 8, 2.

दादयराज II, 3, 23.

दादयविध XVI, 1, 3.

दादयाक्षर VII, 27, 17.

दादयायोग III, 18, 10.

दादयाह II, 2, 2; IX, 1, 1; X, 1, 1; 31, 18; XI, 1, 1, 3;
 XIII, 14, 10; 20, 14; XVI, 30, 11. (Cf. अदादयाहम्)

दादयाहप्रभृति XIII, 14, 9.

दादग्नि XIII, 23, 8.

दापर XV, 19 (p. 190, 17).

दार V, 9, 4; 14, 5. 21. 22. 24; 15, 10; VI, 3, 8; 13, 2, 5.
6; VII, 7, 3; 14, 10; 15, 2; VIII, 5, 2; X, 13, 26; 21,
10; XVII, 7, 11; 11, 4.

दारवाह XVII, 4, 3. 3.

दारौ VI, 12, 18; दार्यै (= दार्याः) XVII, 4, 2. 3.

दाविंश (fem.) XVIII, 14, 4.

दाविंशति X, 13, 4; XV, 22 (p. 192, 20).

द्विगुण XVII, 2, 9.

द्विगोत्र I, 4, 16.

द्वितीय I, 8, 15; 7, 2. 3; II, 2, 7; 3, 4. 12; 5, 18. 28; IV,
12, 8; 18, 2; V, 11, 10; VII, 15, 5. 9; 16, 3; 17, 6;
25, 6. 18. 15; 26, 5; VIII, 7, 2; IX, 5, 6. 11; 6, 3. 8;
X, 8, 1; 5, 12. 15. 21; XI, 2, 7; 4, 6; 5, 1. 8; 7, 8; 9,
6. 18; 11, 2. 9. 11. 12. 16; 12, 2. 4. 14; 14, 31; XII,
8, 6; 5, 5; 6, 4; 7, 3; 10, 4; 11, 7; 12, 2; 13, 5; 27,
6; XIII, 1, 7; 15, 5; XIV, 8, 4; XV, 13, 9; 19 (p. 190,
9); XVI, 2, 4; 3, 9; 4, 8; 5, 2; 8, 26; 12, 4. 9; 13, 17.
18; 18, 4; 20, 16; 21, 4. 8. 11. 18. 20. 26. 31; 22, 3. 17;
23, 5. 10. 18; 24, 3; XVII, 15, 6; XVIII, 1, 16; 4, 7; 5,
7; 16, 2; 20, 1. 2. 3. 4. (Cf. वैष्णवद्वितीय । प्रथमद्वितीयौ)

द्वितीयचतुर्थयोः X, 5, 14; XII, 26, 2.

द्वितीयदशमयोः XII, 24, 4.

द्वितीयप्रभृति X, 1, 11; XII, 27, 2.

द्वितीयसप्तमयोः X, 5, 10.

द्वितीयाचतुर्थ्योः X, 11, 5.

द्विदेवतवज्रदेवतेषु I, 17, 19. (Cf. एकदेवतद्विदेवतयोः VI, 1, 12).

द्विदेवत्य VI, 1, 15; VII, 2, 1. 11; 3, 1; 4, 4. 17; 8, 12;

XIV, 51, 14.

द्विदेवत्यतुंयाजाः VII, 3, 4; 17, 12.

द्विदेवत्यर्घ्ये VII, 4, 15.

द्विपदा VII, 26, 4; 27, 15; IX, 6, 1; 20, 26; X, 7, 7; 13,

13; XII, 3, 23; 4, 24; 5, 23; 11, 1; XVI, 21, 24;

XVIII, 1, 22; 8, 9; 14, 6; 15, 1. 7.

द्विप्रभृति I, 17, 2.

द्विराच XIII, 5, 19. 20; XIV, 7, 1; XV, 16, 4; XVI, 20,

2. 19.

द्विराचप्रभृति X, 1, 20; XI, 1, 3; XII, 2, 1.

द्विविध XVI, 20, 1. 2. 19.

द्विधायाम् in परोद्विधायाम् XVII, 2, 4.

द्विष द्विषन् XIV, 22, 23; 23, 1; 39, 8. 10; 42, 6; XVII,

3, 17.

* वि द्विषाण XIII, 5, 1.

द्विपूत X, 11, 14; XII, 3, 3.

द्विम् II, 9, 6. 10. 14; 17, 2. 4; IV, 11, 5; 16, 6; 21, 13;
VII, 4, 16; 8, 11; 25, 13; VIII, 3, 18; X, 5, 10.

द्विहविम् II, 3, 3.

द्वेय III, 20, 3; XIV, 32, 1.

द्वैपद् II, 12, 2; III, 17, 5; IX, 6, 2. 6. 7.

द्वैप-धन्वधि XIV, 33, 20.

द्वैपराक XVI, 22, 11.

द्वैपुल II, 8, 23.

द्वैपार्थे XIII, 15, 4.

ध

धन XIV, 40, 1.

धगजित् XIV, 46, 1. (Cf. सर्वजित्जनजितो)

धदुम् III, 2, 7; XV, 18 (p. 190, 3); XVII, 5, 2; 15, 3.

धन्वधि in द्वैपधन्वधि XIV, 33, 20.

धन्वन् in अधिगन्धन्वन् XIV, 22, 20.

धर्म I, 1, 24; III, 20, 10; IV, 5, 13; VII, 25, 17; XIII, 20,
11; XVI, 2, 28. (Cf.

धर्मन् in पशुधर्मन् IX, 27, 6.

धर्मपति IX, 26, 2.

धा दधाति XV, 1, 57; XVI, 8, 5. 16; XVII, 9, 5; XVIII, 9, 5; 22, 8; धत्ते XIV, 28, 9; XV, 6, 7; दधीत II, 1, 7; दधत XIV, 28, 8; XV, 6, 6; धीयते XI, 2, 5.

+ अस्मर् दित in जीवान्तरिहाय IV, 4, 8.

+ अपि धाय IV, 15, 8; X, 21, 10.

+ अभि धीयमान V, 10, 3.

+ अत्र धाय IV, 5, 5; 15, 8; 18, 5; 19, 7; VIII, 9, 2; 10, 4; XVII, 10, 4.

+ प्रत्यत्र धाय IV, 9, 3.

+ आ दधते VIII, 8, 11; 11, 15; XVIII, 24, 14; दधीत (पुनरा) XIV, 18, 23; धीयमान V, 13, 6; धाय IV, 8, 3; 12, 10; 14, 15; V, 6, 1; XIII, 29, 29; (दित Cf. अनादित II, 16, 3).

+ अन्ना दधाति IV, 2, 1.

+ अन्ना दधाति II, 8, 22; 12, 8; XIII, 29, 2; XVII, 10, 6.

+ आ दधते VIII, 8, 6.

+ उपसमा धाय XIV, 13, 4.

+ उप धाय XVII, 10, 4.

+ नि दधाति II, 9, 13; 10, 7; VII, 3, 2. 3; दधति V,

- 14, 13; XVII, 6, 6; XVIII, 24, 5; धीयते XV, 17
(p. 188, 19); धाय I, 6, 8; 14, 20; II, 9, 16; IV,
3, 3; 4, 2, 5; 7, 6; 14, 10; 15, 5; 16, 3; 19, 7;
V, 8, 5; VII, 3, 1; XIII, 11, 2; 20, 2; XVII, 10,
4; 12, 4.
- + उपनि दधाति XVII, 7, 11; दधति XIII, 11, 9; XVII,
7, 12; धाय XVII, 15, 13; 17, 9.
- + प्रतिनि दध्यात् III, 20, 9; 21, 12; XIII, 3, 2.
- + परि दधाति XI, 2, 13; दधति IX, 20, 27; XII, 2,
27; 6, 18; XVIII, 20, 7; दध्यात् VI, 9, 9; धाय
V, 6, 7; 9, 23; 10, 33; 13, 10; 14, 20; 15, 4, 5;
17, 10; VI, 6, 15; 7, 10; VII, 9, 6; 10, 15; 11,
4; 12, 4; 13, 4; 15, 17; 20, 25; VIII, 6, 17; IX,
3, 4; 6, 18; 8, 3; 14, 3; 17, 8; X, 13, 22; XIII,
7, 6; XV, 8, 11; XVIII, 20, 8.
- + पुरम् धासमान XIV, 29, 2.
- + वि धीयमान I, 1, 4; दित in प्रत्यक्षविहित III, 19, 8.
- + अनुवि दधीत XIII, 1, 3, 6.
- + सम् धाय I, 1, 23; 4, 14; V, 11, 3, 4; IX, 5, 3, 6.
7, 10, 11, 13; 6, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 12; 20, 32;
X, 7, 2; XVIII, 1, 16, 17, 18.

+ उपसम् धाय I, 4, 7; XVIII, 1, 15; 20, 1. 2. 3. 4.

धाट IX, 28, 2.

धाना VIII, 8, 6. 11.

धाव्यन् XIV, 22, 12.

धाया VII, 20, 5; 21, 8; X, 13, 11; XI, 12, 2; XIV, 54, 2;
XVIII, 4, 5; 5, 5.

धारा VII, 15, 14. (Cf. उद्धार II, 6, 12)

धाव् + उप धावन्ति XV, 21 (p. 192, 11); धाव XV, 18 (p.
189, 4); 22 (p. 192, 14 ff.); अधावन् XIV, 7, 1; 23, 1;
32, 1; 38, 1.

+ वन् in अर्धधावमान IV, 15, 3.

धिष्ण V, 14, 4; 15, 10; VI, 2, 1; 12, 1. 13. 15; 18, 8. 4.
7. 8; VII, 7, 3. 5; VIII, 8, 9; 10, 1; 12, 10; X, 1,
13; 13, 26; 21, 6; XVII, 7, 11; 10, 4; 11, 2. 4. (Cf.

अधिष्ण। दक्षिणधिष्ण। यथाधिष्णम्)

धिष्यन्त् VI, 13, 8.

धौ XVII, 5, 4.

धू धूयन्त् XIII, 14, 6.

ध धारयन्त् I, 10, 4. 7; XVI, 18, 10; XVII, 15, 12; धादमाण
III, 13, 17; धत् Cf. नित्यधत्.

धत् in नित्यधत् II, 6, 4.

धृति XV, 16, 8, 11.

धेनु II, 4, 10.

धेनुका XIII, 29, 21.

धी ध्यायन्ते X, 21, 14; ध्यायात् IV, 8, 4; V, 9, 19; 14, 12;

ध्यायन् III, 8, 15; IV, 3, 6; XIII, 12, 10.

+ अमि ध्याय XVI, 29, 7.

ध्रुवा IV, 11, 1; 14, 20.

ध्रौव V, 8, 2.

ध्रौव्य II, 16, 1.

ध्वंसि XIV, 82, 2.

ध्वंसिस्तोमाः XIV, 82, 1.

न

न I, 1, 8. 9. 44; 2, 20, etc.; नो XV, 20 (p. 191, 18); XVI,

20, 7; न कथन XVI, 3, 37; न हि III, 19, 7.

नक्तम् V, 20, 8.

नक्षत्र II, 1, 8; 5, 5; 7, 2; IV, 17, 3; V, 2, 4; X, 21, 11;

XIV, 78, 2.

नक्षत्रस्तोम XIV, 78, 2.

नख XVIII, 24, 20. (CL. रोमनस्थानि IV, 14, 4.)

नद XVIII, 1, 12. 14. 15. 21.

नदी XVI, 18, 18.

नभ्य in शवनश्र्ग XIV, ११, 18.

नभ्यस्य V, 13, 8.

नम् नमन्त् in नैनमत् IV, 15, 8; नत in स्त्र्यनत XVII, 8, 11.

+ अभिमम् नमेत् I, 17, 20.

नवा I, 17, 18.

नव II, 8, 26; III, 12, 14, 16; XV, 17 (p. 188, 17); XVII, 4, 8; 6, 5.

नवम् III, 13, 18, 25; V, 9, 20; VI, 7, 2; VI, 9, 3, 6; VII, 11, 4; 13, 4; IX, 20, 12, 31; X, 6, 20; 9, 17; 18, 12; XI, 12, 5; 14, 10, 24; XIII, 28, 6; XIV, 56, 2; 73, 2; XV, 5, 7, 8; XVI, 29, 3; XVIII, 8, 2; 12, 5; 13, 7; 18, 2.

नवम V, 17, 9; X, 11, 1; XVI, 2, 25; 11, 25; 23, 8; 29, 17; नवमौ IX, 8, 3; XVI, 28, 2 (Cf. अष्टमनवमौ)

नवरात्र IV, 15, 6; XIII, 17, 3; 18, 2; 19, 10; 21, 5; XVI, 28, 1, 5; XVIII, 24, 5.

नवर्चे X, 6, 2; XV, 8, 13; XVIII, 1, 5; 2, 8.

नवविध XVI, 29, 1, 2, 5.

नवाक्षर XVI, 28, 2.

नवाह XIII, 17, 2.

नय् नष्ट III, 19, 17; XIII, 2, 7; 8, 2.

नद् + उप XIII, 11, 1; 24, 2; 29, 2;

+ सम् नद् XVII, 15, 3.

नाकभद् XIV, 73, 2.

नाना XV, 19 (p. 190, 7); XVI, 7, 8, 10; XVII, 8, 8.

नामादेवत XVI, 7, 8.

नामाप्रणव III, 16, 9; VII, 2, 13.

नामाद्युप VI, 9, 5.

नामावपङ्कार VII, 2, 14.

नामावीर्य XVI, 23, 6, 14.

नामानेदिष्ठ (1.) मानव XVI, 11, 29. (2.) XVI, 11, 29. (3.)
XII, 8, 2; 9, 6.

नाभि IV, 7, 14; VI, 1, 6; XVI, 3, 31.

नामघृण VI, 1, 24.

नामधेय VI, 1, 15; VII, 4, 13; IX, 1, 8. (Cf. देवनामानधेय)

नामधेयावृण X, 1, 17.

नामन् I, 14, 17; II, 12, 10; III, 17, 8; IV, 4, 2; V, 3, 8;
XV, 18 (p. 189, 7); 24 (p. 193, 18). (Cf. ज्ञानिनामन्।

पुत्रनामन्)

नारद XV, 17 (p. 183, 2, 4). (Cf. पर्वतनारदौ)

नारायण (पुरुष) XVI, 13, 1.

नारायण VII, 5, 21, 22; VIII, 2, 13; XIII, 12, 7, 8; XVI,

10, 13; 11, 31, 32; 14, 10, 11; चाराग्रंथौ V, 16, 7.

चाराग्रंथवन्त VII, 4, 15.

चार्मथ IX, 4, 1.

गाय in इदयगाय XIII, 8, 3.

चाधिके IV, 7, 11; 14, 22.

नियर्वाद XV, 11, 4.

निगद III, 15, 11; VI, 7, 10; VII, 6, 2; VIII, 11, 7. (Cf.

अनिगद । आयनिगद । खिएकधिगद)

निगम III, 7, 7; V, 18, 7; 19, 5; IX, 27, 3. (Cf. पगुनि-
गम)

निगमस्थान I, 1, 87; 16, 9, 10; III, 16, 12; VI, 9, 14.

निगमस्थानवर्जम् XIV, 10, 6.

निष्पत् VII, 27, 27.

निष् + अय नेजित in यथावनेजितम् IV, 4, 5; नैष्य IV, 4, 15.

नितरान् VII, 20, 10; XV, 22 (p. 193, 7).

नित्य III, 8, 5; V, 3, 6; VII, 10, 8; IX, 20, 11; X, 1, 14;

7, 2; XII, 2, 3; 10, 2; 23, 3; XIII, 10, 6; 14, 9; XIV,

57, 6; XVI, 20, 12; XVII, 9, 4; XVIII, 22, 3.

नित्यधत् II, 6, 4; धत् 17, 6.

निधन VIII, 10, 3; X, 21, 12. (Cf. वषट्कारनिधन । सर्वनि-
धन । सर्ववाङ्निधन)

निधनोपाय V, 12, 4.

निमित्त in यजमाननिमित्त IV, 6, 3.

निमेष XIV, 81, 2.

निमेषस्तोम XIV, 81, 1.

नियतातिपत्ति III, 4, 2.

नियम I, 16, 18.

नियुत XV, 11, 4.

नियोक्तु XV, 21.

निरसन in दृष्टनिरसन IV, 6, 5.

निरुक्त XIII, 16, 5. (Cf. अनिरुक्त)

निरुद्धपादुबन्ध VI, 1, 18.

निर्दण्ड XV, 18 (p. 189, 9. 10. 11.)

निर्वचन VI, 1, 23. (Cf. अनिर्वचन)

निर्विच्छेदम् X, 6, 13; XII, 17, 3; 21, 3.

निर्विद् VII, 19, 15. 23; 21, 8; VIII, 3, 16; 7, 1. 5. 7; IX,
6, 16; XI, 2, 5; 14, 10. 26; XVI, 8, 5. 16; XVII, 9, 5;
XVIII, 9, 5. 7; 21, 8; 22, 8.

निर्विज्ञान XI, 3, 3; XII, 9, 3; XIV, 16, 9; 21, 2; 22, 5;
23, 3; 24, 4; 25, 5; 27, 12; 29, 7; 31, 5; 33, 22; 34, 4;
35, 2; 36, 2; 37, 2; 39, 9; 45, 1; 49, 2; 50, 2; 53, 7;
57, 10; 59, 2; 59, 2; 60, 2; 71, 3; 84, 5; XV, 10, 6;
XVI, 20, 15; 21, 31; 23, 18.

निविद्वानीय XII, 8, 6. 9; XVIII, 9, 4.

निविद्वर VII, 21, 9.

निव्याध in सनिव्याध XVI, 18, 14.

निषङ्गिन् XVI, 1, 16.

निषद् XV, 19 (p. 191, 11.) .

निषद्वर XV, 19 (p. 190, 8). —

निष्क XV, 8, 14; XVI, 1, 6.

निष्काष III, 14, 19; 15, 14.

निष्कषेष्ट VII, 20, 1; VIII, 7, 2; 14, 4; X, 2, 5; 8, 9; 4,

11; 5, 20; 6, 16; 8, 9; 9, 13; 10, 6; 11, 7; 13, 16; XI,

2, 6; 4, 9; 5, 2; 6, 4; 7, 7; 8, 5; 9, 5; 10, 8; 14, 29;

XIII, 5, 16; XIV, 3, 7; 21, 3; 54, 1; XV, 2, 18; 8, 1;

XVI, 8, 11; 21, 23; 23, 17; XVII, 10, 1.

निष्कषेष्टप्रभृति XV, 4, 9.

निष्कषेष्टमरुततीये VII, 5, 21; X, 11, 11; 8, 10; XV, 2, 15;

13, 6; XVI, 18, 5.

निःषिद्धपापम् XVI, 18, 21.

निश्च in इन्द्रनिश्च VII, 19, 10; XII, 6, 12.

नौ भवन्ति IV, 17, 10; XIII, 11, 10; नयेत् XIII, 21, 14;

नौयमान V, 10, 6.

+ अति in अनतिनयन्

- + अय नयति VII, 4, 15; नयेत् XIII, 12, 8. 9; नीयमान VI, 7, 6; XIV, 51, 10.
- + अभव निनाय XV, 23 (p. 193, 18).
- + समव निनाय XV, 23 (p. 193, 12).
- + आ नीत XIII, 2, 1; नीय IV, 15, 23.
- + प्राद्या नयति II, 7, 11; नीय II, 8, 10.
- + उद् नयति II, 7, 12; 8, 16; V, 10, 8 नीयमान VII, 4, 1; 7, 1; XIV, 52, 1; 53, 1; 56, 2; नीत II, 8, 10; नीय II, 7, 7.
- + अभुद् नीत XIII, 12, 7. (Cf. पुनश्चीत).
- + उप नीयते XV, 15, 14.
- + नि नीय IV, 5, 3; VIII, 9, 5.
- + अबनि नीय XVII, 17, 9.
- + उपनि नीय III, 20, 4.
- + संनि नीय IV, 16, 6; 18, 10; 19, 8.
- + प्र नयन्ति III, 14, 8; V, 14, 1; नीयमान IV, 6, 13; V, 14, 7; VIII, 15, 10; IX, 24, 9; नीयते III, 15, 21; प्रणीतासु IV, 7, 18; नीय II, 7, 8; III, 19, 12; IV, 17, 4; XVIII, 24, 27. (Cf. प्रणीता)
- + वि निनीयमाण XVII, 17, 3.
- + सम् नयति XV, 17 (p. 188, 6); नयन्त् I, 3, 16.

नीतदक्षिण V, 1, 10.

1. नु XIV, 2, 22; 9, 1; 27, 1; 28, 1; XV, 17 (188, 12);
18 (p. 189, 9 etc.); 20 (191, 18); 22 (192, 19 etc.); XVII,
11, 3.

2. नु प्रनैति VII, 10, 7; 25, 6. 13; 26, 3. 8. 9. 11; LX, 5, 6.
8. 11. 13; 6, 3. 5. 8. 10. 11, 13; X, 6, 3; 13, 2; XVIII,
1, 10. 18; 20, 1. 3. 5; नुयात् VI, 3, 10; XVIII, 14, 5;
नवनीय VII, 26, 10; नुत्य VII, 25, 6. 13; X, 8, 11; 13, 8;
XVIII, 9, 7. (Cf. अपणुवन्त्)

नुद् + वि नुदन्ति XIV, 38, 3; नुत्य XIV, 39, 1.

नु XIV, 43, 1.

नुजित् XIV, 43, 1.

नुजित्प्रमृति XV, 10, 6.

नेद् XIV, 2, 16; 13, 3.

नेदिष्ठ XV, 22 (p. 192, 13).

नेष्टृ VI, 12, 10; VII, 4, ३ (Comm. अध्वर्युपुरुष); 17, 9; VIII,
2, 9; 5, 3; X, 7, 7. 12; XIII, 14, 1; 24, 9.

नेगुह्य (?) XVI, 29, 6.

नेतंधव XIII, 29, 29.

नेष्टंती XVI, 13, 5.

नेवार XV, 2, 12.

नौधस VII, 23, 1. 3. 6; XV, 7, 4. (Cf. श्वेतनौधसे)

न्यङ्ग in वरुणन्यङ्ग XV, 13, 3 and विष्णुन्यङ्ग XII, 6, 14; 7, 1.

7, 8, 2.

न्यङ् नौचा IV, 3, 6; 9, 5.

न्यर्षुद XV, 11, 4.

•न्यस्तार्त्तिज्य• V, 1, 10.

नौचा see न्यङ्

न्याय III, 16, 23; VI, 11, 14; XIII, 15, 11; XV, 24 (p. 191,

9.) (Of. अर्धचैन्याय । आसीनन्याय । उच्चैर्न्याय । दक्षिणन्याय ।

प्राङ्न्याय । संख्यान्याय)

न्यायकृत XIII, 18, 4.

न्यायता in संस्कारन्यायता I, 1, 80.

न्यूङ्ग VII, 5, 10; XII, 24, 3, 5; 26, 11. (Of. वैरागन्यूङ्ग)

नौ XVI, 22, 1; 23, 7; 26, 6; न्या च XVII, 9, 7; XVIII,
22, 10.

प

पक XV, 19 (p. 191, 5).

पव XVII, 13, 2, 8. (Of. अपवौद्यमाणपव । अपरपव ।

आपूर्यमाणपव । गुरुपव)

पचशेष XV, 12, 7.

पत्तम् XIII, 29, 11.

पङ्क्ति VI, 3, 10; VII, 26, 3; 27, 12, 30; IX, 5, 8; X, 6, 12;

XII, 7, 6; XIV, 1, 3; XVI, 24, 2; XVIII, 14, 4. (Cf.

अक्षरपङ्क्तिः । पदपङ्क्तिः)

पङ्क्तिशंसम् X, 6, 4; XI, 15, 12; XII, 13, 1; XVIII, 6, 4; 14, 4; 17, 5.

पञ्चम् VII, 9, 3. 4; 19, 23; 26, 4; VIII, 3, 18; X, 6, 13; XI, 14, 14; XII, 11, 6; XVII, 8, 12; 9, 6, XVIII, 1, 2; 4, 2. 5. 7. 9; 5, 2. 7. 10; 6, 6; 9, 5. 6. 8; 14, 3. 6; 15, 7; 16, 3; 17, 4; 22, 7.

पञ्चकपाल II, 5, 8; VIII, 13, 5.

पञ्चकलम् II, 8, 17; XVI, 18, 1.

पञ्चगव्येण X, 2, 8; XIV, 56, 14; XVIII, 22, 9.

पञ्चदश IX, 21, 3; 27, 1; X, 12, 6 (पञ्चदशं सहस्रम्); 14 (पञ्चदशे ग्रहे); XIV, 12, 7; 25, 2; 29, 5; 33, 3; XVI, 23, 5. 9. 10; 24, 3. 6; XVII, 7, 6. (Cf. चित्तपञ्चदशी)

पञ्चदशविहता (nom. du.) XIII, 21, 3.

पञ्चदशम् II, 5, 9; III, 7, 2; 8, 3; X, 9, 17; 12, 11. 12; XI, 14, 25; XV, 22; XVIII, 7, 3; 10, 3.

पञ्चदशप्रभृति XVI, 21, 4.

पञ्चदशाक्षर X, 8, 11.

पञ्चदशर्च XVIII, 13, 5.

पञ्चदशसामिधेनीक V, 3, 3; 5, 3.

पञ्चदशस्तोम X, 3, 1; XIV, 23, 2.

पञ्चन् I, 6, 16; III, 18, 20; V, 9, 11; VI, 4, 3. 5; 6, 6. 10;
VII, 15, 9; 27, 12. 25; VIII, 8, 11; 11, 8; IX, 21, 3. 5.
6; 23, 4. 13; X, 6, 13; 9, 16; XII, 11, 17; 20, 1; XIII,
6, 7; 10, 4; 15, 8; 17, 1; 19, 9; 24, 5; 28, 8; XIV, 4,
2; 62, 3; XV, 3, 8; 9, 5; XVI, 22, 16; 24, 15; XVIII,
7, 11, 13; 8, 10. 14; 15, 2; 18, 5.

पञ्चपद VI, 6, 6; VII, 26, 6; XIV, 4, 8; XVI, 24, 2;
XVIII, 14, 5.

पञ्चपशु XVI, 9, 25.

पञ्चभिर्गु XV, 14, 12.

पञ्चम I, 10, 5; VII, 14, 7; IX, 24, 5; X, 6, 1; XI, 4, 7,
11; 5, 4; 8, 1; 9, 14; XII, 8, 11; 4, 14; 5, 13; 10,
12; 12, 5. 18; 26, 8; XV, 10 (p. 191, 2); XVI, 2, 13; 11,
13; 14, 17; 15, 4; 18, 7; 24, 14. 16. 20; पञ्चमौ VI, 6,
8; XII, 19, 8; XIV, 51, 13; XV, 1, 21. (Cf. द्वितीयपञ्चमौ ।
पृथ्वापञ्चम । यजमानपञ्चम)

पञ्चरात्र XVI, 24, 1. 21.

पञ्चविंश XVI, 12, 10; XVII, 7, 3; XVIII, 1, 11.

पञ्चविंशति XIII, 28, 7; XVI, 12, 1. 6. 14; XVIII, 1, 10; 9,
2; 10, 2.

पञ्चविंशत्यरत्नि XVI, 12, 2.

पञ्चविंशत्यृच XVII, 8, 2.

पञ्चविंशस्रोतः XVI, 12, 8.

पञ्चविध XVI, 24, 1. 2. 21.

पञ्चगारदीय XIV, 62, 1.

पञ्चद्विम् II, 4, 6; IX, 24, 4. 6.

पञ्चद्विम् X, 16, 1.

पञ्चाक्षर VII, 27, 25; IX, 6, 2. 3. 4. 5; X, 18, 2.

पञ्चालपदवृत्ति XII, 13, 6.

पञ्चाग्रत् XIII, 29, 8; XIV, 9, 6; XV, 20 (p. 195, 3. 4).

पञ्चाह XIII, 17, 1.

पञ्चाहार्धे XIII, 15, 8.

पट् + उद् पाटयति XVII, 1, 2; पात्य XVII, 1, 8.

पटल XI, 9, 13; XIII, 21, 2; 22, 3.

पत् + नि पात्य IV, 14, 12.

+ उपनि पातयन्ति XVI, 3, 33; 13, 7.

+ संनि पतेयुः XIII, 20, 2.

पतङ्ग XI, 14, 28.

पति XV, 17 (p. 188, 16).

पत्तम् (पद्) IV, 14, 34.

पत्नी I, 15, 10. 13; II, 7, 17; 10, 5; IV, 3, 7; 5, 8; 8, 1;

15, 23; VIII, 11. 16; 12, 2; XVII, 3, 12; 14, 9. (Cf.

देवानां पत्न्यः)

पञ्चोयजमानौ IV, 1, 1.

पञ्चोज्ञात IX, २७, ४; XVII, 6, 4.

पञ्चोभ्याज I, 15, 1. 7; VIII, 9, 10; X, 13, 25.

पञ्चोभ्याजान्त V, 3, 9; 20, 8.

पञ्चोभ्याजान्तता X, 1, 15.

पथ् + अपि पाथयति XVI, 10, 8.

पथ in दक्षिणापथ XIII, 14, 6.

पथिक्तृ (अग्नि) III, 3, 2; 4, 2. 8; XVI, 10, 4—8; (पूषन्)

III, 4, 9; XVI, 1, 13.

पथिन् XV, 14, 4; पथीनाम् XVI, 1, 14.

पथां (स्रष्टि) V, 5, 1; VIII, 12, 3; XVI, 10, 11. 18.

पद् पद्यन्ते। पद्यन्ताम् XV, 18 (p. 189, 15); पेदिरे XV, 18 (p. 189, 16); अपद्यत XV, 18 (p. 189, 16); पादयां चक्रतुः XV, 20 (p. 191, 18).

+ अभि पद्यमान V, 10, 6.

+ आ पद्यते I, 2, 9; पद्यमान XIII, 24, 16.

+ उद् पादयेत् III, 19, 17; 20, 8.

+ उप पपाद XV, 24 (p. 194, 10). (Cf. अथोपपादम्)

+ नि पद्यमान XV, 19 (p. 190, 13).

+ प्र पत्यमान VI, 12, 12; पत्य in यथाप्रपत्यम् V, 18, 13; 20, 7; XVII, 12, 14; पद्य V, 9, 4; 14, 3. 5;

15, 10; VI, 13, 5; VII, 7, 3; 15, 2; VIII, 5, 2;
X, 13, 26; XVII, 7, 11; 11, 4; पादयन्ति V, 6, 4;
पाद्यमान V, 14, 17. २२.

+ अतुप्र पद्य V, 6, 6; 14, 16.

+ प्रति पद्यते V, 16, 9; XV, 2, 1; XVIII, 7, 2; 8, 1; 10,
2. 6; 12, 1; पद्येत XV, 2, 5; पद्य I, 4, 1.

+ वम् IX, 20, 29; XIII, 29, 17; XVIII, 21, 1; पद्य VII,
27, 29; XVI, 1, 15. (Cf. वंपाद्यपादभाग VII, 27, 29).

+ अभिषम् पद्यते XIV, 25, 3.

पद् II, 14, 5; VI, 3, 10; VII, 19, 24; 26, 6; X, 6, 3. 13;
XII, 24, 5; XVII, 10, 4; XVIII, 1, 14. 15; 9, 7; 14, 5;
20, 1. 2. 3. 4. (Cf. अपुन.पद् । चतुष्पद् । विपद् । पञ्च पद् ।
षष्ठाक्षपदयन्ति । पुन.पद् । षट्पद् । सप्तपद्)

पदपङ्क्ति VII, 27, 25.

पदानुचङ्ग XVII, 14, 3; XVIII, 19, 10.

पन्यन् XV, 17 (p. 188, 12). (Cf. पथिन्)

पयस् II, 7, 9; III, 18, 3; V, 10, 10; XIV, 3, 16.

पयसा III, 8, 18; 9, 6; 14, 4; VIII, 12, 6. 12; IX, 28, 9;
XIV, 40, 23.

पयोभक्ष IV, 13, 1.

पर (1.) I, 14, 23; III, 20, 14; X, 6, 4; XII, 2, 2; XIII, 20,
12; XVIII, 21, 9. (2) पर आहार XVI, 9, 11.

परम XV, 17 (p. 188, 15).

परमैष्टिन् XIV, 74, 1.

परःपुरुष XVII, 1, 16.

परःशतर्गाथ (आख्यान) XV, 27 (p. 193, 23).

परा XIV, 82, 1. (भू)

पराक XVI, 22, 7. 9. (Cf. दैपराक)

पराच् X, 13, 26; XIII, 11, 2; XIV, 10, 19; 40, 10; XVIII
1, 20.

परार्थ XIII, 14, 4.

पराच in शब्दापराच XIII, 29, 29.

परासुर XIV, 32, 1.

परिकर्मिन् XVI, 18, 17.

परिक्री XIV, 42, 6.

परिषद् XV, 5, 10.

परिच्छद् in वैयात्रपरिच्छद् XIV, 33, 20.

परिधान VI, 6, 20.

परिधानीया I, 1, 25; VII, 10, 8; 14, 6; 20, 10; 21, 8;
VIII, 3, 17; 7, 9; IX, 6, 17; 20 28; X, 2, 8; XI, 2, 5;
XIII, 10, 6; XIV, 57, 15; XV, 8, 18; XVIII, 21, 3; 22, 9.

परिधि IV, 16, 3; XIV, 22, 14.

परिधिरुमन् IV, 16, 1. 11. (Cf. अन्तःपरिधि XIII 12, 7).

परिमाद XVII, 12, 4.

परिमितब्रह्म VII, 21, 7.

परिवापमिश्र VIII, 2, 13.

परिवापी XV, 1, 26.

परिहृता XVI, 4, 8.

परिव्ययणीया VI, 9, 4. 6. 7.

परिव्ययणीयादि VI, 11, 17.

परिधेय XII, 7, 1; XVIII, 24, 24.

परिध्वनीय XVII, 7, 6.

परिषङ्गा IX, 1, 6.

परिषद्द्वय XVII, 7, 2.

परिहरण VIII, 15, 6.

परीक्षा VIII, 4, 4.

परीणह् XIII, 29, 29.

पहव in उपोतपहव XIV, 22, 20.

पहवक XV, 10 (p. 191, 10).

परोक्षपहव X, 8, 21; XII, 7, 4. 8.

परोदिव्यायाम XVII, 2, 4.

पर्यग्निकरण IV, 20, 4.

पर्यग्निकरणान्त XV, 1, 23.

पर्यग्निकरण IV, 17, 10; IX, 27, 5; XV, 15, 5; 21 (p. 192, 7.)

पर्यङ्ग XVI, 3, 28.

पर्यन्त in आतिथ्यापर्यन्त XV, 13, 2.

पर्यस्तमयम् I, 3, 5.

पर्याय XIII, 10, 4. 7. 8. (Cf. रात्रिपर्याय)

पर्यास XI, 3, 2; XII, 2, 3. 9. 27; 3, 2. 21; 4, 3. 21; 5, 3. 22; 6, 10; 8, 4; 10, 5; 11, 17; 12, 4. 5; 26, 4. 5; XIV, 3, 5. 11.

पर्युक्ष्ण IV, 19, 6.

पर्वतनारदौ XV, 17 (p. 188, 1).

पर्वदेवता XIV, 5, 6.

पर्वन् I, 10, 1; II, 14, 7; III, 2, 1; 3, 1; 11, 9. 13; IV, 5, 12; XIV, 10, 17. (Cf. अहुष्ठपर्वन् । एकपर्वन् । चातुर्मास्य-पर्वन् । यथापर्व)

पलायमान XIII, 2, 4; पलायित XIII, 2, 7.

पलाश (n.) IV, 18, 5; 19, 7. (Cf. सपलाश IV, 17, 5).

पलाशपलाशानि IV, 18, 5.

पलाशवृत्त IV, 15, 9.

पलाशशाखा IV, 14, 7; 17, 5. 9; 20, 5; X, 21, 7.

पलित XVI, 20, 7.

पलूलित III, 8, 12.

पवमान (I.) VI, 8, 9; VII, 16, 1; VIII, 1, 9; 15, 7; XI, 11, 4;

14, 1; XIV, 23, 2; 24, 2; 25, 2; 26, 2; 33, 2. 5;
41, 3; 42, 3; 61, 4. 6; XV, 6, 1; XVI, 22, 6. (2.) (अग्नि)
II, 2, 3; 5, 14; XIV, 2, 14. 17.

पवित्र VII, 15, 3; VIII, 9, 2; XV, 12, 3. 5.

पवित्रवन् 1, 12, 8.

पद् पश्यन्ति XV, 17 (p. 189, 1); पश्येत् V, 2, 3; XV, 17 (p.

188, 7); पश्य XV, 19 (p. 191, 6); अपश्यत् XIV, 6, 1; 7, 1;
8, 1; 9, 1; 12, 2; 17, 1; 18, 1; 19, 1; 23, 1; 24, 1; 25,
1; 26, 1; 27, 1; 28, 1; 32, 1; 33, 1; 34, 1; 35, 1; 36,
1; 37, 1; 38, 1; 43, 1; 44, 1; 45, 1; 46, 1; 47, 1; 48, 1
49, 1; 58, 1; 59, 1; 61, 1; 63, 1; 64, 1; 65, 1; 66, 1;
67, 1; 68, 1; 74, 1; XV, 9, 2; 11, 1; 12, 1; XVI, 1, 1;
10, 1; अपश्यताम् XIV, 30, 1; 71, 2; अपश्यन् XIV, 14, 1;
29, 1; 40, 1; 50, 1; 75, 1; 77, 2; 78, 2; 79, 2; 80, 2;
81, 2; 82, 2; 83, 2; 84, 2.

पद् II, 3, 26; III, 18, 19; IV, 17, 6; 20, 5; V, 15, 1; 17,
11; 19, 12. 14; VI, 1, 1. 21; 10, 13; 11, 12; IX, 23, 1.
4. 6. 13; 26, 1; 27, 4; 28, 1; XI, 13, 8; XIII, 2, 1. 7;
20, 8; XIV, 2, 14. 16; 3, 1. 18; 5, 6; 6, 2; 7, 3; 8, 3;
9, 2; 10, 3. 14; 11, 6. 7; 13, 1. 3; 14, 1; 15, 4. 5; 21,
1; 40, 21; 67, 1; XV, 12, 9; 13, 11. 12; 15, 17 (p. 188,
14; 189, 1. 2.); 18 (p. 189, 9. 11. 14. 17); 20 (p. 192, 1);

XVI, 3, 15; 12, 14; 23, 2; 30, 2. (Cf. चतुषश्व । दश-
पश्व । पञ्चपश्व । विंशतिपश्व । सर्वपश्व)

पशुकर्मन् VI, 11, 17; VIII, 1, 9; 7, 21.

पशुकाम XIV, 11, 3; 14, 1; 15, 1; 67, 1; XV, 10, 3.

पशुगण VI, 11, 16.

पशुतन्त्र V, 19, 5; IX, 27, 3; XIII, 20, 10. 11.

पशुदक्षिण in चातुर्भास्यपशुदक्षिण XIV, 10, 23.

पशुदेवता V, 15, 6; VI, 9, 13.

पशुधर्मन् IX, 27, 6.

पशुपति IX, 26, 2.

पशुपुरोक्षात् V, 19, 1; VI, 11, 13; VII, 16, 9; IX, 23, 6;
26, 1; 28, 1; XIV, 10, 4.

पशुबन्ध I, 16, 1. 20; XIV, 11, 3. (Cf. इष्टिपशुबन्ध । निरु-
क्तपशुबन्ध)

पशुभेद VI, 1, 16.

पशुमन्त XIV, 10, 1; XV, 27 (p. 195, 12).

पश्यात् I, 4, 2; II, 7, 13; 8, 22; 10, 5; III, 18, 16; IV, 3,
3; 6, 2; 14, 10. 13; 16, 2; V, 8, 4; 14, 6; 15, 10; VI,
13, 4; VII, 7, 3; VIII, 9, 2; IX, 24, 9; 25, 1; X, 1, 13;
7, 10; 13, 26; XVII, 1, 7; 10, 4; 11, 4; 13, 12; 16, 7.

पश्याधं IV, 21, 10; VI, 13, 9.

पश्चिम IV, 18, 8; 19, 4.

पश्यं V, 19, 2.

पटौद्धी XV, 14, 13 (see critical notes).

पा + अतु पाय IV, 21, 15.

पाङ्ग VI, 4, 12; 6, 18. 19; IX, 5, 4. 5; 6, 2; 20, 19; 27, 1,
X, 12, 13; XIV, 4, 4; XVI, 7, 13. 14; 24, 2; XVIII, 6,
4; 17, 5.

पाद्यद्वय II, 3, 16; III, 11, 6.

पाद्यमान्त्रिक XV, 8, 2; XVI, 8, 5. 16.

पाणि I, 6, 10; 10, 1; II, 9, 13; 17, 1; IV, 14, 15. 18; 21,
8; V, 8, 5; VII, 5, 16; X, 21, 8; XVII, 16, 9. (Cf.
अश्वत्थीनपाणि IV, 4, 2.

पाणीवत VII, 3, 4. 5.

पात्र III, 19, 5; V, 8, 4; 9, 4; XVI, 1, 2; 17, 9. (Cf.

अग्निहोत्रपात्र । उदपात्र । पूर्णपात्र । महावीरपात्रोदासन । अक्षपात्र)

पात्री IV, 8, 2. 4; 14, 23.

पात्रीक्ष V, 8, 2.

पाद I, 1, 23; IV, 12, 2; 14, 33; VII, 25, 6. 13; 26, 12;
VIII, 10, 4; IX, 5, 5. 10. 12. 13; 6, 7. 11. 12; 20, 19; X,
5, 10, XII, 13, 1. 5; 16, 2; 24, 3; XIII, 1, 5. 7; XVII, 2,
7; पादा (n. du) XVII, 16, 5. (Cf. अदक्पाद । अंघ्रि-
पादभाग)

पादभाग VII, 27, 29.

पादाङ्गुलीषु IV, 15, 20.

पाद्य IV, 21, 3, 25.

पान XIV, 2, 11; XV, 1, 4, 5. (Cf. सर्वपान)

पाप XV, 19 (p. 190, 8); 24 (p. 194, 6); पापौ XIV, 51, 1.

पापक XV, 24 (p. 194, 8).

पापकृत् XVI, 2, 17.

पाप्मन् XIV, 7, 1; 22, 23; 27, 1, 5, 8, 11; 28, 1; 39, 8;

XV, 19 (p. 191, 1).

पारमथ्य (तिरिन्द्रि) XVI, 11, 20, (see critical notes).

पारित्त (जनमेजय) XVI, 8, 27.

पारित्तौ XII, 16, 2.

पारित्तौच्य XVI, 9, 25.

पारित्तव XVI, 1, 22; 2, 36.

पारित्तवीच्य XVI, 10, 13.

पारित्तैषी X, 7, 2.

पार्जन्य XVI, 9, 29. (Cf. वैशानरीयपार्जन्य)

पार्थ IV, 14, 28, 29; पार्थतस् XIV, 50, 1.

पार्थि I, 4, 2.

पाल in अश्वपाल XVI, 24, 5.

पालागली XVI, 4, 4.

पालाश IV, 16, 3; XVII, 3, 4; पालाशी II, 8, 22; XVII,
3, 2.

पावक (अग्नि) XIV, 2, 14, 18.

पावकवन्त (अग्नि) III, 19, 15.

पावमानी VII, 15, 15.

पाष XV, 22 (p. 193, 7. 8.) (Cf. वरुणपाश)

पाशुक XIV, 10, 2. 5. 23.

पाशुबन्धिकी IV, 20, 4.

पिङ्गाक्ष XVI, 18, 18.

पिच्छोरा XVII, 3, 12, 13.

पिण्ड IV, 4, 5; 5, 4; VIII, 2, 13. (Cf. मध्यमपिण्ड)

पिण्डपिष्टयज्ञ III, 2, 9; 3, 9; 10, 6; IV, 3, 1; 5, 13.

पितामह IV, 4, 3.

पितृ IV, 3, 6; 4, 2. 8; XIV, 7, 1; XV, 17 (p. 188, 7. 9);

20; 26; XVI, 29, 7; पितरः III, 16, 2. 27; XV, 17 (p.

188, 10); XVI, 2, 5. (Cf. औवपितृ)

पितृदेवत्व XV, 15, 7.

पितृभेद IV, 4, 6.

पितृमन्त्र (धोम । यम) III, 16, 2. 4. 13; IV, 4, 1.

पिच्य I, 1, 7, 14; III, 16, 1; IV, 6, 2; XIV, 10, 18, 20.

पिचन्यपौया X, 13, 10.

पुंवत् VI, 1, 13.

पुंस् XIV, 39, 4; XVI, 11, 17. (Cf. स्त्रीपुमांसौ)

पुष्प IV, 16, 8; XVII, 13, 5.

पुट in ऊषपुट XVI, 17, 11.

पुष्टाः XV, 26 (p. 195, 5).

पुष्प (नक्षत्र) II, 1, 8; IV, 17, 3; V, 2, 4.

पुष्पकान् XVI, 1, 25.

पुत्र II, 12, 10; IV, 4, 9; XIII, 11, 1; XV, 17; 18; 19;
20; 24; 25; 26; 27; XVI, 1, 16; 29, 8. (Cf. राजपुत्र)

पुत्रकाम IV, 5, 8; XV, 27 (p. 196, 7).

पुत्रता XV, 25 (p. 194, 12, 15, 21).

पुत्रनामन् IV, 12, 10.

पुत्रिन् XV, 17 (p. 188, 22).

पुनर् II, 8, 11; 14, 9; IV, 15, 23; VII, 5, 1; IX, 20, 6;
XIII, 6, 4; XV, 17; 18; 24; XVI, 2, 36; 10, 8.

पुनरादायम् IX, 20, 6; XVIII, 4, 3, 4; 5, 3, 4.

पुनराधेय II, 5, 1; VIII, 13, 4; XIV, 4, 1.

पुनराधेयकाल II, 5, 4.

पुनरुत्पन्न II, 5, 27.

पुनरुन्नीत VII, 4, 5.

पुनर्वह्न (नचव) II, 5, 5.

पुनःसंज्ञत II, 5, 27.

पुनःपद VII, 26, 6. 8. (Cf. अपुनःपद)

पुरजणिह VII, 27, 8. 21.

पुरपद XV, 27 (195, 14).

पुरस्ताज्जप I, 1, 38; VII, 2, 15.

पुरस्तात् I, 2, 2. 18; II, 3, 10; 7, 5; IV, 3, 2. 5; 11, 10;
17, 5; VII, 10, 4; VIII, 7, 6; 15, 7; X, 13, 18; XI, 15,
10; XII, 8, 21; 4, 21; 5, 22; XIII, 19, 5; XIV, 21, 2;
27, 5; XV, 1, 8; 3, 1; 4, 9; 9, 5; 26 (p. 195, 10); XVI,
8, 24; 30, 12; XVII, 1, 2. 4; 14, 1. 2; XVIII, 1, 22; 7,
16; 19, 10.

पुरस्तात्कर्मन् XVI, 15, 2.

पुरस्तात्तद्वण I, 17, 16.

पुरा (c. abl.) II, 6, 2; III, 8, 20; V, 19, 27; VI, 6, 20; X,
13, 26; XI, 13, 2.

पुराण IV, 15, 8; XVI, 1, 23; 2, 27; XVII, 6, 2.

पुराणवेद XVI, 2, 27.

पुरीष X, 6, 13.

पुरुष (I.) IX, 23, 4; XV, 19 (p. 190, 17); 20 (p. 192, 1); XVI, 9, 22; 11, 32; 12, 10. 12. 17. 20; 14, 11. 16; 15, 5. (2.) XVI, 13, 1 (hymn). (Cf. किंपुरुषः । त्रिपुरुषम् । परःपुरुष ।

प्रतिपुरुषम् । सहपुरुष)

पुरुषसैध XVI, 10, 1.

पुरुषरूप XV, 18 (p. 190, 5); 19 (p. 190, 10 etc.).

पुरुषविध XVI, 14, 8. 14.

पुरुषाकृति IV, 15, 22.

पुरोधा XVI, 29, 6. 11.

पुरोधाकाम XVI, 29, 10.

पुरोधास्तमान see धा + पुरश्

पुरोतुवाक्या I, 1, 82; 3, 4. 6; 9, 1; 17, 16; III, 15, 2; 16, 8; V, 18, 9; 19, 6. 9. 14. 18. 21; VI, 11, 12; VII, 1, 2. 6; 2, 2. 5. 8. 11. 13; 17, 1; 19, 2; VIII, 1, 4; 2, 1; 3, 2; 8, 1; 12, 7; IX, 20, 30; 23, 9. 11. 12; 25, 2; X, 7, 3. 5. 6; XI, 13, 9; XIII, 4, 2; XIV, 56, 1. 5; XV, 15, 8;

XVI, 7, 1. (Cf. चाव्यापुरोतुर्काव्याः । सपुरोतुवाक्य)

पुरोतुवाक्यालक्षण I, 17, 14.

पुरोतुवाक्यावत् III, 7, 7.

पुरोश्च VII, 9, 2; 10, 3.

पुरोस्तात्र I, 3, 11; 11, 3, 10; IV, 9, 2; V, 19, 3. 6; VI, 11,

12; VII, 1, 1; 6, 1; 7, 3; 16, 9; VIII, 1, 9; 2, 13; XIII, 2, 8; XIV, 2, 17. 18. 19. 20; 3, 1; XIV, 18, 4 5. 8; 40, 20; XVI, 1, 11. (Cf. पशुपुरोलाभ)

पुरोलाभेला V, 3, 7.

पुरोहित I, 4, 17; XIV, 23, 1; 27, 1; 32, 1; 38, 1; XVI, 11, 14.

पुरोहितप्रवर I, 4, 17.

पुष्य in श्वेतपुष्य XIII, 6, 3.

पुष्पिन् (fem. नौ) XV, 19 (p. 190, 22).

पू + पुपुवुः XIV, 62, 2; पूत XV, 12, 5. (Cf. पवमान)

पूतौक XIII, 6, 3.

पूर्णकुम्भ XVII, 14, 13; 17, 8.

पूर्णदर्वी (acc. पूर्णदर्व्यम्) III, 15, 14.

पूर्णपात्र IV, 11, 3.

पूर्णाङ्गति VIII, 18, 1; XVIII, 24, 27.

पूर्व I, 2, 10; 10, 2; 15, 3; II, 3, 9; 4, 1; 5, 12. 20 24; 9, 4. 7. 12; III, 10, 3; 11, 2; 13, 3; 15, 4; 16, 8; 19, 12; IV, 17, 13; V, 9, 4; 11, 3; 11, 5. 21; 15, 9 10; VI, 3, 8; 9, 9. 17; 11, 12; 13, 2. 4; VII, 3, 3; 5, 19; 7, 4; 15, 2; 2, 2; 25, 3 4. 7; 27, 5; VIII, 5, 2; 11, 15; IX, 3, 4; 8, 3; X, 5, 10; 9, 9; 11, 3; 13, 10. 26; XI, 2, 5;

4, 2; 7, 3. 11; 9, 13; 10, 4. 9. 10; 12, 5; 14, 23; XII, 5, 24; 11, 11. 17; 12, 4; 13, 2; 19, 7; 23, 6; 26, 1. 4. 18. 21; XIII, 5, 2. 18; 12, 3; 15, 6; 16, 3; 21, 2; 22, 3; 29, 11; XIV, 3, 9; 7, 3; 25, 2; 26, 2; 32, 5; 33, 2; 40, 1; XV, 1, 5; 3, 16; 7, 1. 6. 7; 8, 1. 2. 12; 14, 13; 23 (p. 193, 12); XVI, 8, 5. 16; 9, 2; 13, 12; XVII, 4, ■ (पूर्वस्यै—पूर्वस्याः); 7, 11; 9, 5; 10, 4; 11, 4; XVIII, 1, 14; 7, 8; 16, 2; 20, 3 (Cf. अपूर्व । कनिष्ठपूर्व).

पूर्वकारिन् XIII, 1, 1.

पूर्वपाद XV, 13, 15.

पूर्वप्रकाम्ना XIV, 40, 24.

पूर्वमारिणी IV, 15; 23.

पूर्वार्ध IV, 21, 8; XVII, 13, 1. (Cf. उत्तरार्धपूर्वार्ध)

पूर्वाह्न III, 15, 3; V, 9, 22; 10, 19; 11, 1. 10; XIV, 32, 2; 40, 16.

पूर्वेद्युश्च III, 8, 7; 8, 16; 13, 20; IV, 1, 2; VI, 9, 9; XIV, 10, 2.

पूषन् XV, 14, 4; XVI, 1, 14; 3, 29; पूषन् पथिकन् III, 4, 9; XVI, 1, 13.

पृच्छन्ति XIV, 22, 19.

पृथनाञ् XIV, 44, 1.

पृतनाजित् XIV, 44, 1.

पृथक् XVIII, 24, 27.

पृथक् पृथक्कतः I, 17, 8. (Cf. कर्मपृथक् । देशपृथक् । मन्त्रपृथक् ।
रशनापृथक्)

पृथिवी VI, 3, 7; IX, 28, 5; XV, 17 (p. 188, 8).

पृथुश्वस् (कानीत) XVI, 11, 23.

पृथ्वि XV, 1, 21

पृथ्वी in ग्देनीपृथ्वीभ्याम् XV, 14, 13.

पृषदाव्य IV, 14, 35.

पृषदाव्यावेक्ष्ण V, 17, 12.

पृषध (मेध्य मातरित्यन्) XVI, 11, 26.

पृष्ठ (1.) IV, 14, 14 (इष्टत) XVI, 18, 12; (2) VII, 20, 1. 23,
9; X, 12, 4; XI, 4, 8; 11, 2; XIII, 1, 4, XIV, 12, 3; 22,
6; 32, 7; 33, 4; 40, 3; 61, 5; XV, 4, 6; 5, 8; 6, 3;
7, 2, XVI, 8, 1; 14, 7; XVI, 21, 10; 23, 16; XVII, 7, 4.
(Cf. अर्धपृष्ठ । परोक्षपृष्ठ । इष्टपृष्ठ । इष्टद्वयान्तरपृष्ठ । रथ-
न्तरपृष्ठ । रैवतपृष्ठ । वैराजपृष्ठ । वैरूपपृष्ठ । आक्षरपृष्ठ ।
सर्वपृष्ठ । सर्वपृष्ठाद्विः । स्वरपृष्ठ)

पृष्ठमनीय XIII, 14, 7. 8; XVIII, 24, 29 (all MSS. पृष्ठम्).

पृष्ठ्य X, 1, 7; XII, 6, 3; XIII, 15, 3. 12; 16, 1; 17, 1; 18,
2; 19, 14. 16 20; 21, 5. 8; XIV, 8, 8; 70, 2; XVI, 14,
17; 24, 14; 25, 6; 29, 15. (Cf. मध्येपृष्ठ्य । यथापृष्ठ्यम्)

दृष्ट्यचतुर्थं XIII, 19, 9.

दृष्ट्यपञ्चमं XIII, 19, 7.

दृष्ट्यविकारं XI, 4, 1.

दृष्ट्यस्त्रोमं XIII, 16, 5; 23, 2, 4; 24, 5; 28, 5; XIV, 38, 2.

5; XVI, 22, 8.

दृष्ट्याभिज्ञौ XII, 27, 5; XIII, 19, 13.

दृष्ट्यारम्भणं XIII, 19, 11; 22, 3.

दृष्ट्याद्यानि XIV, 68, 2.

दृष्ट्योदयं XIII, 22, 4.

पू पूर्णं I, 3, 5; II, 9, 16; पूरयन्ति XIII, 15, 11; पूर्येत XIII, 1, 7; पूरयित्वा IV, 14, 35. (CE. पूर्णं)

+ आ in आपूर्यमाणपक्षे XIII, 29, 7.

पेयं XV, 1, 3, 4.

पैङ्गवः IV, 2, 12; XI, 11, 5; 14, 19; XV, 3, 1; XVII, 7, 13;

10, 8,

पैङ्गवः XVI, 11, 14.

पैतामहः XV, 24 (p. 193, 21).

पैतृद्वा (=० वौ) XVI, 8, 3; 12, 4.

पैत्री VIII, 6, 12; 7, 16; XIV, 57, 11.

पोद्द VI, 12, 18; VII, 4, 8; 17, 8; VIII, 2, 8; XIII, 14, 1;

24, 7 (Comm. ब्रह्मपुद्द)

पौण्डरीक XVI, 30, 8.

पौनराधेयिकी VIII, 13, 5.

पौरुमील्ल XII, 9, 17.

पौरुषमेधिक XVI, 15, 2. 4.

पौरुषी XIII, 29, 21.

पौर्णमास I, 8, 1. 14, III, 8, 7, 10, 3; 13, 29; 17, III; 18, 13;

पौर्णमासी I, 3, 3. 5. 8; 8, 1; II, 1, 7; III, 1, 1; 8, 1. 9;

9, 3; 11, 3; 13, 1. 3; 15, 3; 18, 18; XIII, 19, 5; 20,

2; 29, 8.

पौर्णमासीविकार I, 16, 12; II, 2, 4; 4, 9; III, 1, 6; 11, 8;

V, 3, 2; 7, 2; VIII, 11, 2; 13, 3; IX, 22, 3.

पौर्णमास्य XIII, 29, 9.

पौष्प VI, 10, 4. (Cf. शारङ्गपौष्पौ III, 13, 8)

पौष्पान्त III, 14, 3; 18, 2.

पौ + आ पाययन्ति IV, 11, 1; पाययन्ति V, 8, 3; VII, 5, 16 19;

पायित in भक्षितापायित VII, 7, 3.

प्र XIV, 7, 1. (प्र ह वा संप्रमुच्यते ।

प्रउग VII, 10, 3; VIII, 14, 2; X, 2, 3; 3, 4; 4, 4; 5, 3; 6,

5; 8, 2; 9, 3; 10, 3; 11, 4; 13, 3; XI, 2, 3; 6, 1; 7, 2;

8, 2; 9, 2; 10, 3; 11, 8, 13, 12; 15, 4; XIV, 3, 4; XV,

1, 34 36; XVI, 7, 15. 16; 14, 4. 5; 21, 18; XVII, 8, 4.

(Cf. शाब्दप्रउगयोः)

प्रउगदधानि X, 3, 5; 4, 5; 5, 4; 6, 6; 8, 8; 9, 4; 10, 4; 11, 5; XI, 6, 2; XIV, 53, 5.

प्रकरण in चोदनाप्रकरण I, 17, 1.

प्रकृति I, 2, 6. 12. 16. 17; 16, 1. 2; VI, 1, 1. 2; IX, 1, 1. 3; XI, 1, 1; 3, 3; 13, 4; XIV, 1, 1; XV, 11, 15. (Cf. तत्प्रकृति)

प्रक्रम XIII, 29, 2.

प्रगाथ VI, 9, 7; VII, 11, 1; 14, 7; 19, 10. 11; 20, 3. 6; 21, 2. 7. 8; 23, 3; 24, 2; 25, 3. 17; 26, 16; VIII, 6, 5; IX, 3, 2; 20, 6. 24; X, 3, 7; 4, 7. 9; 12, 11; 13, 10. 11. 15; XI, 11, 10; 12, 8; 13, 27; 15, 6; XII, 3, 22; 4, 1. 7. 19 (प्रगाथा—• चौ) 22; 5, 1. 4. 6. 8. 21; 6, 10. 12; 7, 5; 8, 2; 9, 8. 15; 10, 7; 11, 10; XIII, 8, 2; XIV, 53, 5; 54, 1. 3; 55, 1. 8; 57, 5; XV, 3, 3; XVI, 21, 24; XVIII, 4, 6; 5, 6; 8, 7. 17; 10, 5. 12 (प्रगाथा—• चौ) 13; 13, 9. (Cf. षट्-प्रगाथ । सप्रगाथ । सामप्रगाथ)

प्रगाथस्य VII, 25, 9.

प्रगृह्य I, 2, 7.

प्रगृह्यमन्त्र VII, 5, 1.

प्रघास in वरुणप्रघासः III, 14, 1.

प्रश्रुति in अप्रश्रुति XVI, 22, 13. 22.

प्रक्ष्विति VI, 7, 8; XVI, 4, 8; 5, 2; 6, 2; 13, 17, 18;

प्रक्ष्व XV, 17 (p. 188, 2); प्रक्ष्व XV, 17 (p. 188, 5); प्रक्ष्व V,
1, 10.

प्रजा XIV, 7, 1; 8, 1; 9, 1; 21, 1; XV, 25 (p. 194, 17); 26
(p. 195, 5); XVI, 23, 6, 14.

प्रजाकाम I, 1, 8; 15, 3; XIV, 22, 25.

प्रजात XVI, 22, 26.

प्रजाता (=प्रजातवती) III, 4, 14.

प्रजातिकाम IV, 13, 1; XIII, 28, 4; XIV, 6, 1; 60, 1; 65, 1;
68, 1.

प्रजापति XIII, 28, 5; 29, 32; XIV, 6, 1; 7, 1; 8, 1; 9, 1; 17,
1; 18, 1; 68, 1; 74, 1; XV, 1, 14, 17; 2; 7, 10,
13, 20, 24; 3, 1; 6, 6; 22; XVI, 1, 1; 7, 4; 10, 1; 22, 1.

प्रजावन् XV, 27 (p. 195, 12.)

प्रजाताय XVII, 1, 13.

प्रणयन in अग्निप्रणयन V, 12, 1, 5; अग्नीषोमप्रणयन V, 6, 9;
मण्यीताप्रणयन IV, 14, 24.

प्रणव I, 1, 21, 32, 33, 36; 4, 14; V, 11, 4; VI, 7, 7; VII, 6,
2; 19, 24; XII, 11, 11; 19, 7; 23, 6. (Cf. अमणव । माना-
प्रणव । समणव)

प्रणवनीय VII, 26, 10.

प्रणीताः I, 4, 1; XVIII, 24, 27.

प्रणीताकाल IV, 7, 1.

प्रणीताप्रणयन IV, 14, 24.

प्रति (praep.) XIII, 29, 21; XV, 16, 11.

प्रतिकामिन् VII, 6, 9.

प्रतिगर VII, 19, 16; VIII, 3, 12; 6, 15; X, 5, 14; XII, 23,
3; XV, 27 (p. 195, 2.)

प्रतिगरिद्वि XV, 27 (p. 196, 7.)

प्रतिघोषिणी IV, 19, 8.

प्रतिदिग्म् III, 21, 7.

प्रतिदुह XIII, 6, 3.

प्रतिनिधि III, 19, 2; 20, 10. (OE. अप्रतिनिधि)

प्रतिन्युक्ता X, 5, 14.

प्रतिपत्समारोहणीयाः VI, 6, 17 (एतस्य सादृश्यस्य सूत्रोक्तस्य यानि
चन्द्रादि तेषामपरित्यागेन प्रतिच्छन्दस्य । प्रतिपत्समारोहणी-
यानां सादृश्यानामित्यर्थः)

प्रतिपद् III, 20, 6; IX, 20, 6. 7. 28; X, 3, 11; 5, 6. 21; 6,
6; 8, 6. 10; 13, 7; XI, 12, 10; 13, 5; XIV, 51, 7; XVII,
9, 2.

प्रतिपदसुचरौ (•रा) VIII, 3, 8; 7, 10; X, 3, 6; 4, 6; 9, 5.
15; 13, 17; XIV, 53, 4; 56, 6; XVIII, 22, 2.

प्रतिपुरुषम् XVII, 4, 7.

प्रतिप्रस्थातृ XIII, 14, 1; 24, 11.

प्रतिभक्षित VII, 4, 15.

प्रतिभा in अप्रतिभा X, 12, 5.

प्रतिशिल्प XII, 7, 4.

प्रतिषेध IX, 1, 4.

प्रतिष्ठा XIV, 9, 1; XV, 1, 39; 2, 31; 16, 14; XVI, 8, 6.

17; 10, 16, 20, 2; 22, 13, 24.

प्रतिष्ठाकाम XIV, 9, 1; 11, 1, 51, 3; 74, 1; XV, 10, 2, XVI,

22, 11.

प्रतिष्ठिति XV, 1, 40; 2, 32; 16, 15; XVI, 8, 7, 18.

प्रतिर्द्वं XIII, 14, 1; 24, 8. (Cf. प्रस्तोताप्रतिर्द्वंताः)

प्रतिहार XVII, 17, 12 (Cf. प्रतीहार)

प्रतिहास in सुत्यप्रतिहास XVI, 20, 9.

प्रतीक in सुप्रज्ञाप्रतीक X, 21, 17.

प्रतीकपण्य 1, 17, 1.

प्रतीपम् XIII, 29, 11.

प्रतीराधाः XII, 21, 3.

प्रतीहार VII, 10, 2. (Cf. प्रतिहार)

प्रसदोव III, 20, 13.

प्रत्यक्षिरम् IV, 17, 11.

प्रत्यक्ष V, 10, 29; प्रत्यक्षम् XV, 10, 5.

प्रत्यक्षद्वयः XVIII, 8, 2. 6; 9, 1; 10, 1. 4; 11, 1.

प्रत्यक्षविहित III, 19, 8.

प्रत्यक्षदण्ड II, 9, 14.

प्रत्यक्ष II, 7, 13; 9, 10; IV, 3, 7; 9, 5; V, 13, 3; VI, 3, 2;
12, 18; XVI, 9, 20; XVIII, 21, 7 (प्रत्यक्ष)

प्रत्यक्षनैयन XVI, 4, 6.

प्रत्यक्ष in विद्वत्प्रत्यक्ष XII, 13, 6.

प्रत्यक्षरोहण XVI, 17, 8.

प्रत्यक्षरोहणीय XIV, 11, 1.

प्रत्यक्षाय XIV, 51, 6.

प्रत्यक्ष IV, 15, 6.

प्रत्यक्षम् XV, 5, 6; XVII, 4, 8.

प्रत्यक्ष IV, 16, 10. 11.

प्रथम I, 1, 18. 25; 7, 1; 12, 7; II, 2, 16; 3, 1; 5, 18;
11, 2; III, 8, 26; 14, 9. 14; IV, 2, 3; V, 11, 12; 13, 11;
VI, 6, 8; VII, 4, 14; 9, 4; 10, 9; 15, 9. 12; 16, 2; 19,
16. 21; 25, 6; 26, 12; 27, 21, VIII, 7, 1; IX, 5, 5.
10; 6, 2; 7; 7, 1. 2; 19, 2; 20, 6. 12; X, 1, 5; 2, 1; 5,
7; 6, 3; 9, 5. 6. 15; 11, 10; 13, 2; XI, 4, 2. 4. 14; 9,
13; 11, 2. 8. 9. 12. 16; 12, 2. 4. 9. 14; 13, 13. 14; 14, 30;

XII, 3, 17; 4, 5; 5, 18; 6, 6; 11, 6. 16; III, 5, 4; 26, 17. 20.
 21; 27, 1. 5; XIII, 10, 7. 8; 18, 5; 23, 1, XIV, 8, 3; 42,
 8; 45, 2; 51, 12. 13; XV, 5, 1; 22 (p. 192, 12); XVI, 2, 1;
 3, 7; 11, 1; 12, 3; 12, 8; 18, 3; 20, 12; 21, 3. 7. 10; 22,
 15. 21. 22; 23, 5. 9. 16; 24, 3; XVII, 12, 1; 14, 8;
 XVIII, 1, 10. 15. 19; 2, 5; 5, 10; 19, 10; 20, 1. 2. 3.

प्रथमचतुर्थयोः XII, 16, 2.

प्रथमज III, 12, 12; 13, 24.

प्रथमद्वितीयौ VII, 27, 19.

प्रथमद्वितीयौ III, 13, 26.

प्रथममास XVIII, 24, 4.

प्रथमयज्ञ V, 9; 1. (Cf. इष्टप्रथमयज्ञ)

प्रथमाहर्त्तये X, 10, 4; 11, 5.

प्रथमास्तमिते II, 7, 1.

प्रथमोत्तमौ XII, 12, 10; 13, 1; 26, 2; XIII, 23, 4.

प्रदक्षिणम् IV, 16, 10; VII, 5, 4.

प्रदाह (इन्द्र) III, 2, 2.

प्रदान I, 16, 7; III, 20, 15; XV, 1, 27; 2, 17; 13, 8.

प्रदाह्य III, 4, 5.

प्रदेश XII, 3, 16.

प्रदेशिनी I, 10, 1; II, 9, 14.

प्रधान I, 10, 3.

प्रधानत्व in संनिपातप्रधानत्व III, 20, 12.

प्रपद्य XV, 19 (p. 191, 1).

प्रपद् VI, 2, 1 (plur.)

प्रपद् I, 4, 1; V, 13, 3.

प्रपितामह IV, 4, 4.

प्रभृति (Cf. अतुषरप्रभृति । अतुषाज० । आचमन० । आन्यभाग० ।
आप्यायन० । आप्यायितवती० । आशव० । एकविंशति० । एकादश० ।
तत्रप्रभृति । तृतीय० । दीक्षणीया० । द्वादशाह० । द्वि० । द्वितीय० ।
द्विराच० । निष्केवल्य० । नृजित्० । पञ्चदश० । प्रसव० । प्रातरनु-
वाक० । प्रत्युनी० । मधुच्छन्दः० । मैत्रावरुण० । वनस्पति० ।
पठो० । प्रोक्षति० । समस्तोपस्थान० । समित्यभृति)

प्रमंदिष्टीय XII, 25, 4.

प्रयाज I, 6, 16; 16, 10; II, 5, 10. 20; III, 8, 21; 13, 18; 16,
24; V, 15, 10; 18, 4; XIII, 3, 1; XV, 1, 26. (Cf. तत्रयाज
V, 10, 7.)

प्रयाजयान्याः I, 7, 6; V, 16, 5.

प्रयाजादि VIII, 11, 10.

प्रयाजानुयाजाः VIII, 11, 9; IX, 23, 2.

प्रयुत् XIV, 82, 2; XV, 11, 4.

प्रयोग III, 1, 9; 8, 1; 13, 1. (Cf. चैत्रीप्रयोग । फाल्गुनीप्रयोग ।

संवत्सरप्रयोग)

प्रलाप in एतत्प्रलाप XII, 17, 3.

प्रवण in दक्षिणप्राक्प्रवण । दक्षिणाप्रवण । प्रागुदक्प्रवण । प्राचीन-
प्रवण)

प्रवदन IV, 21, 22 ; XVII, 17, 3.

प्रवर in पुरोहितप्रवरेण I, 4, 17.

प्रवरानुपूर्व्येण VI, 9, 16.

प्रवर्ग्य V, 10, 85 ; XIV, 40, 18. (Cf. अप्रवर्ग्य । सप्रवर्ग्य)

प्रवर्ग्यवन्त् VII, 16, 1.

प्रवर्तन in हविर्धानप्रवर्तन V, 13, 1.

प्रवल्ह XVI, 26, 4. (Cf. अनुप्रवल्ह)

प्रवर्त्तिकाः XII, 21, 3.

प्रवाक in सोमप्रवाक XIV, 40, 13 ; 41, 10.

प्रवृत्ताङ्गती VI, 9, 16 ; IX, 19, 4.

प्रवृत्त XVI, 18, 8.

प्रवृत्ति III, 19, 7.

प्रवाङ् (nom. प्रवाङ् before आङ्) VII, 14, 9.

प्रशुक्लीय X, 13, 18.

प्रस्रिय XII, 13, 5.

प्रसर्ग III, 21, 7. (Cf. अप्रसर्ग)

प्रसलवि XVII, 14, 16 ; 15, 4.

प्रसलविद्युष्ट XVII, 2, 9.

प्रसव VI, 8, 8; XIII, 10, 6; XV, 22 (p. 192, 15); XVI, 1,

20. (Cf. भ्रान्तुयाजप्रसव । सत्यप्रसव । श्लोचप्रसव)

प्रसवप्रभृति VIII, 15, 5.

प्रसविह XV, 14, 4, 7; XVI, 1, 17, 18.

प्रस्कण XVI, 11, 26.

प्रस्तर V, 8, 5; 10, 36.

प्रसोक्त (साक्ष्य) XVI, 11, 11.

प्रसोक्ताप्रतिदर्शितौ XVII, 14, 6.

प्रसोह V, 12, 3; XIII, 14, 1; 24, 10; XVII, 14, 4; 15, 9.

प्रस्थिताः VII, 5, 11, 19; 17, 15; VIII, 2, 13; X, 7, 7; XIV,

52, 2; 53, 2; 56, 4.

प्रखरण XIII, 29, 20.

प्रखलक XVIII, 4, 8; 5, 9, 11.

प्रक्षाप VI, 16, 4.

प्रक्ष XVII, 5, 5.

प्राक् see प्राक्ष

प्राकार XVI, 18, 14.

प्रादल VII, 21, 7; IX, 1, 3; XIV, 22, 6; XV, 1, 8; XVI,

23, 21; 26, 5; 29, 17; प्रादलो I, 17, 20.

प्राक्शिरम् IV, 17, 11.

प्राग्यता IV, 6, 8.

प्रागक्षीय IV, 2, 11.

प्रागाथिक V, 10, 26.

प्रागुदक्प्रवण V, 2, 2.

प्रागुदक्ष II, 9, 14; IV, 15, 1; 17, 3; 19, 7.

प्राग्ग्रीव IV, 16, 2.

प्राग्दक्षिणाक्ष् (०णाक्षी) IV, 14, 9.

प्राग्दण्ड II, 9, 14; IV, 7, 6.

प्राङ्म्याय I, 1, 18.

प्राङ्मुख IV, 21, 2.

प्राचीनग्रीव XVII, 5, 9.

प्राचीनप्रवण V, 2, 1.

प्राचीनार्य XVII, 10, 14.

प्राचीनापवीतिन् I, 1, 7; III, 10, 11.

प्राजहित VI, 12, 26.*

प्राजापत्य IX, 23, 1 6. 7. 9; XIII, 5, 7; 12, 9; 20, 8; XIV,
8, 10; XV, 1, 22; 2, 2. 6. 23; XVI, 3, 13; 7, 1; 12, 12;
XVII, 7, 8. 10.

प्राक्ष् I, 6, 10; III, 13, 30; IV, 3, 7; 9, 5; 11, 6; 12, 7. 9;
17, 4; VI, 3, 1. 5; VIII, 9, 5; X, 21, 16; XVI, 9, 18;
XVII, 1, 8; 5, 5; 7, 11; 10, 5; 11, 2. 4, 12, 1; 13, 12;
15, 7; 16, 5. 9; XVIII, 21, 6; प्राक् (adv. and praep. c.

abl.) IV, 1, 2; V, 3, 7, 8; X, 1, 14; 13, 15; XI, 12, 8;
XII, 9, 8; XV, 2, 16; 13, 7; XVII, 1, 10.

प्राण II, 17, 1; IV, 7, 10; 11, 6; VI, 1, 6; XV, 17 (p. 188,
14); XVI, 26, 2.

प्राणमच्च V, 10, 28; VIII, 8, 6; 9; 4; XVI, 17, 9.

प्राणसंमर्शन IV, 21, 20; VIII, 9, 8.

प्राणायतन IV, 14, 16.

प्राणिन् VII, 18, 7; XV, 17 (p. 188, 9); XVI, 15, 8.

प्रातर II, 6, 1. 8. 11; 7, 14; 8, 5. 21; 9, 2. 11; 13, 1. 9;
III, 15, 14; V, 11, 15; XVII, 6, 6; XVIII, 24, 1.

प्रातरदुवाक VI, 2, 1; 3, 9; 6, 16; VIII, 15, 3; IX, 20, 8; X,
1, 20; 12, 14; XI, 13, 3. 5; XIII, 5, 2; XIV, 51, 7;
XVII, 7, 1.

प्रातरदुवाकप्रभृति VI, 1, 25; XIV, 51, 4.

प्रातरदुवाकवेला XVI, 18, 16.

प्रातराहुति XVI, 1, 10.

प्रातःसाव VII, 4, 2.

प्रातःसवन VI, 11, 17; 13, 12; VII, 5, 12. 17. 22; 7, 7; 9, 1;
17, 14; 26, 15; VIII, 2, 12; 8, 8; 14, 1; X, 7, 7; XI, 10,
6; 13, 17; XII, 1, 2; 8, 11; XIII, 5, 4. 7; 6, 3; 7, 1;
XIV, 3, 5; 27, 3; 28, 2; 33, 7; XV, 6, 8; XVI, 23, 9.
10. 11. 12; XVII, 7, 13; 8, 13. 14; 10, 2.

प्रातःसवनद्वितीयसवनानि X, 11, 10.

प्रातःसवनिक VII, 19, 7; VIII, 3, 6.

प्रातःसवनीय XIV, 2, 17; 13, 4.

प्रातिपद VII, 19, 8.

प्रादुष्करण II, 6, 4.

प्रादेश I, 5, 8; 6, 3; XVII, 15, 10. 11. 12; 16, 7.

प्रादेशसम्बन्ध XVII, 2, 7; 4, 7; 10, 13; 15, 12; *माषी II, 8, 22.

प्राधेण VII, 25, 2; 27, 16; प्राये VII, 26, 6.

प्रायणीय X, 1, 12; XI, 1, 5; XIII, 15, 12; 19, 7; 29, 2;

XVIII, 24, 2; प्रायणीया V, 4, 7; VIII, 12, 1.

प्रायणीयोदयनीयौ X, 1, 18; XII, 6, 1.

प्रायणीयेष्टि V, 4, 7 (sco प्रायणीय)

प्रायश्चित्त II, 7, 6; III, 19, 1. 6. 7, 8; 21, 1. 12; V, 17, 12.

प्रायश्चित्ताहुति III, 19, 3; VIII, 8, 10.

प्राशन IV, 7, 19.

प्राश्निच IV, 7, 4. 7; 21, 6.

प्राश्निचहरण IV, 14, 23.

प्राप्ताद XVI, 18, 13.

प्रास्वण XVI, 11, 25.

प्रिय IV, 21, 1.

प्री प्रीणाति XV, 5, 6; XVI, 1, 12; 7, 1. 11; अप्रीणात् XIV,

7, 1; प्रीत XIV, 7, 1.

प्रीति XVI, 3, 17; 10, 6; 12, 16.

प्रेक्ष XVII, 13, 12; 17, 4; XVIII, 21, 5.

प्रेक्षकलक XVII, 1, 2; 10, 10; 15, 10. 11. 12. 13; 16, 7;
XVIII, 21, 7.

प्रेक्षनिय XVII, 7, 11; XVIII, 24, 14.

प्रेक्षदूषण XVII, 10, 11. 12. 16; 11, 4.

प्रेक्षवटी XVII, 10, 2. 4.

प्रेष I, 1, 36; V, 16, 1; 18, 8. 10; 19, 7. 10. 15. 19. 22; 20,
6; VII, 1, 3. 7; 2, 5. 6. 9. 11; 4, 2; 17, 4; 19, 3; VIII,
1, 5; 2, 4; 3, 3; 8, 2; IX, 20, 31; XV, 15, 9; XVI, 7,
2. (Cf. चतुप्रेष ; उपप्रेष । सूक्तशकप्रेष)

प्रेषान्त VII, 8, 6.

प्रेषण IV, 20, 4.

प्रेषा XIII, 29, 30.

प्रेषा XIII, 29, 20.

प्रेषयोगि XVI, 11, 17.

प्रेषु मुन I, 1, 19. 42; प्रावयेत् I, 2, 1; (see अप्रुत)

+ आ प्रुत IV, 14, 5.

प्रेषादि I, 2, 2.

प्रेषति I, 2, 3.

फ

फल II, 3, 26.

फलक XVII, 1, 9; 10, 4 (Cl. अधिपवणफलक । प्रेक्षफलक)

फलग्रहिण्यु XVII, 1, 18.

फलीकृत IV, 8, 7.

फलीकरण XIII, 3, 5.

फलेपहि XV, 19 (p 190, 22.)

फल्गुनीप्रभृति II, 1, 9.

फालीकरण XIII, 3, 5.

फाल्गुन XIII, 19, 4.

फाल्गुनी III, 8, 1; 13, 1; XV, 12, 8. 12.

फाल्गुनीप्रयोग III, 14, 1; 15, 1.

ब

बण्ड XVI, 18, 18.

बण्डखलनौ XVII, 6, 1.

बत XV, 5, 13.

बन्धु वधन्ति XVII, 3, 8; 10, 11. 12; वधन्तु VI, 1, 16; वड्ड in
असिबड्ड.

+ प्र वध III, 19, 9.

बन्ध in पड्डबन्ध

बहू XI, 14, 26.

बहिर्वाक्यम् I, 4, 1.

बहिषद् III, 16, 2, 6; -IV, 9, 2.

बहिम् I, 14, 20; 15, 15; III, 16, 18; V, 8, 2; VI, 1, 6;
XIV, 22, 18.

बल XIV, 58, 1; 64, 1.

बलकाम XIV, 58, 1; 64, 1.

बल XV, 12, 8.

बहिर्वेदि XVII, 5, 8; 7, 11, 12.

बहिष्कर्मन् VII, 7, 4; 17, 18.

बहिष्यमान V, 10, 35; VI, 8, 3, 10, 14, IX, 21, 1; XIV, 31,
2; 61, 2; XV, 11, 2.

बहिष् XVII, 10, 4.

बहिःसद्वि XVII, 4, 2.

बहु VI, 1, 20; IX, 22, 6; XVI, 3, 28.

बहुकाम X, 21, 15.

बहुदस्य XV, 26 (p. 195, 6).

बहुदेवंत III, 6, 1. (Cf. द्विदेवतबहुदेवतेषु)

बहुरूप XIII, 4, 1.

बहुस XV, 17 (p. 188, 10); XVII, 6, 5 (adv.)

बहुवत् VI, 1, 12; IX, 23, 18.

बहुविद् III, 19, 9.

वज्रसंक्षर XIII, 27, 5.

वाणवन् XIV, 22, 11.

वाध् + सम् वाध्य XVII, 10, 13. 16; XVIII, 21, 3.

बाधक XIV, 22, 14.

बाहंत VI, 4, 6; 5, 7; 6, 7; VII, 25, 1. 12; IX, 5, 9. 10.

12. 13; 20, 6; 27, 1; X, 6, 5; XII, 6, 1; XIV, 15, 4;

XVI, 7, 15. 16; XVIII, 5, 6; 8, 1.

बाहंतारायन्तर I, 2, 18.

बाहंसत्य VI, 10, 5; XV, 2, 12; XVI, 9, 31. (Cf. वैश्वदेव-
बाहंसत्यौ)

बाज I, 6, 5; IV, 12, 10; 15, 13; 16, 7. (Cf. ऊर्ध्वबाज ।
क्षारबाह)

बाजमाच XVII, 1, 10.

बाह्यतम् XIV, 13, 4.

बाह्यतोलोमन् XVII, 3, 5.

बाह्य I, 1, 15.

बिल V, 9, 8. (Cf. अधोबिलग्रहत् । पञ्चबिल)

बीज XV, 17 (p. 183, 19.)

बुध II, 9, 6. (Cf. उलूखनबुध)

बृह (तत्तम्) XVI, 11, 11.

बृषी XVII, 4, 7; 6, 6; 14, 6; 17, 4

दृष्टव्यं VII, 15, 11.

दृष्टी VII, 25, 3. 4. 6. 7. 13. 14; 27, 7; XII, 9, 10; XIV,
15, 8; XVI, 28, 2. (Cf. अनुष्टुप्बृहत्या । उष्णिग्बृहत्या ।
मध्यचन्द्रव्याः)

दृष्टीक XI, 12, 1.

दृष्टीकारम् XII, 6, 1.

दृष्टीमहत् IX, 20, 29; XVIII, 21, 1. .

दृष्टपृष्ठ VII, 14, 1; 20, 9; 21, 3; 23, 2; X, 3, 1; 9, 1; 11,
1; XI, 2, 1; 10, 1. 9; 13, 1; 15, 1. 3. 8; XII, 6, 7; 27,
4; XIV, 8, 9; 18, 12. 13; 38, 8.

दृष्टसामन् XIII, 29, 8.

दृष्टयन्तरे VII, 21, 0; 25, 8; XI, 11, 3; XIII, 5, 13. (Cf.
उद्भूतदृष्टयन्तर)

दृष्टयन्तरपृष्ठ X, 8, 21; 11, 14; XI, 11, 18; 12, 9; XIV, 84,
8; XVI, 30, 6.

दृष्टन् दृष्ट् (Sāman) VII, 20, 2. 4. 7. 21, 2; XI, 4, 3; 11, 2.
11; 12, 2; 13, 21. 32; 14, 5; 15, 6; XIV, 22, 7; XV, 7,
2; XVI, 21, 12. 15; XVIII, 5, 4. (Cf. दृष्टयन्तरे ।
दृष्टपृष्ठ । दृष्टसामन् । दृष्टयन्तरपृष्ठ.)

दृष्ट्यति IX, 27, 1; 28, 17; XIV, 23, 1; 32, 1; 38, 1; XV,
1, 10; 14, 4; वाचस्पति IX, 26, 2.

दृष्टस्तिमन्त् VI, 7, 10; 9, 13.

दृष्टस्तिमन्त् XIII, 21, 6; XV, 2, 15; 4, 1. 3.

द्वैत्य XV, 1, 16; XVI, 3, 2; 12, 3.

ब्रह्मकर्मन् IV, 6, 1; VIII, 15, 15.

ब्रह्मचर्ये XIV, 29, 3.

ब्रह्मचर्य III, 13, 30. (Cf. अत्रब्रह्मचर्यं XVI, 1, 5; 10, 9)

ब्रह्मचारिन् XVI, 2, 26.

ब्रह्मण्यन् IX, 22, 2. 4.

ब्रह्मन् (1.) m. III, 8, 25; 21, 1; IV, 6, 15; 7, 18; VI, 8, 4;

18, 5; VII, 14, 10; VIII, 15, 3; XIII, 5, 10; 14, 1; 24, 8;

XIV, 16, 8; XV, 4, 13; 17; 21; XVI, 4, 2; 5, 2; 9, 19;

18, 2. 15. 18; 17, 1; 18, 1; 21, 5 (ब्राह्मणाच्छेदिनः); 22, 29;

(2.) n. XIV, 2, 6. 8. 9; 27, 4. 5. 10. 11; 28, 3. 7. 8. 9;

XVI, 15, 1.

ब्रह्मवन्धु XVI, 29, 8.

ब्रह्मभाग I, 12, 9; IV, 7, 19.

ब्रह्मवच XVI, 4, 7; 13, 16.

ब्रह्मवर्चस XIV, 2, 4. 9; 42, 12. 13; 61, 1; 63, 2; XV, 4, 3. 4.

ब्रह्मवर्चसकाम II, 10, 3; V, 2, 3; XIV, 2, 1; 42, 7; 51, 2;

61, 1; 63, 2; XV, 4, 2.

ब्रह्मसदन VI, 12, 22.

० ब्रह्मसूत्र ० XIV, 73, 3.

ब्रह्मसामन् XIV, 23, 7; XV, 1, 24.

ब्राह्मण II, 1, 1; 3, 4; 6, 5; III, 19, 9; 20, 5; IV, 5, 6; 10, 7; 21, 16; XIII, 29, 27; XIV, 29, 3; 33, 9; XV, 14, 9; 15, 14; 16, 6, 11; 19 (p. 100, 14 ff.); 20 (p. 101, 22); XVI, 10, 9. (Cf. अत्राह्मण)

ब्राह्मणसूत्रिययोः I, 1, 3.

ब्राह्मणसूत्र VII, 19, 11; 25, 11; 26, 2; X, 3, 7; 4, 7. (Cf. अत्राह्मणसूत्र)

ब्राह्मणार्चसिन् VI, 12, 17; VII, 4, 7 (Comm. ब्रह्मसूत्रः); 12, 1; 17, 7; 23, 1; VIII, 2, 7; IX, 3, 1; 9, 1; 13, 1; 17, 1; XII, 1, 4; 2, 7, 17; 4, 1; 6, 10, 13, 16; 7, 6; 9, 8; 12, 2; XIII, 10, 9; 12, 1, 3; 14, 1; 24, 10; XIV, 3, 9; 52, 9, 12; XV, 7, 4; 8, 3, 9, 16; XVI, 21, 27.

३. ब्रुवते VI, 1, 3; ब्रूयाः XV, 25 (p. 104, 20); ब्रूयात् VIII, 11, 8; ब्रूयुः III, 17, 4; ब्रूहि XV, 16 (p. 189, 4); अब्रुवन् XIV, 8, 1; 9, 1; XV, 17 (p. 188, 21).

+ अतु ब्रूते XV, 16, ३; ब्रूयात् VIII, 11, 8; X, 1, 20; XI, 13, 6; XVII, 7, 2; ब्रुवन् V, 2, 3; IX, 24, 9.

+ न ब्रूहि XV, 17 (p. 188, 4); ब्रूताम् XVII, 14, 4.

भ

भक्ष् भक्षयामि XV, 14, 7; भक्षयति VII, 4, 14; 5, 1; VIII, 1, 7; IX, 6, 21; X, 2, 6; 3, 10; 4, 12; XVIII, 21, 9; भक्षयन्ति III, 8, 25; VII, 5, 11; 8, 10; XV, 14, 9; XVIII, 21, 12; भक्षयेत् III, 20, 5; XIII, 12, 10; भक्षयेयुः XIV, 16, 6; XV, 14, 6; भक्षयिष्यन् VII, 4, 13; भक्षित in प्रतिभक्षित VII, 4, 15 (Cf. भक्षिताप्यायित VII, 7, 3.) भक्षयित्वा II, 9, 14; VII, 5, 3. 6. 15; 17, 15; 19, 5; VIII, 2, 13; 5, 6; 8, 6; 9, 4; 15, 4; XVI, 17, 9. (Cf. अभक्षयित्वा)

भक्ष III, 20, 13; X, 21, 4; XIII, 11, 10; XV, 15, 11. (Cf. दधिभक्ष । पयोभक्ष । द्राणभक्ष)

भक्षमन्त III, 8, 27; V, 10, 31; VII, 5, 1. 12. 22; 16, 8; XV, 15, 13.

भक्षता in द्विविध्यभक्षता IV, 15, 6.

भक्षिताप्यायित VII, 7, 3.

भग XV, 19 (p. 190, 12. 13)

भगिन् II, 4, 6.

भग् भक्षीष्ट XV, 26 (p. 193, 5.)

+ अप भज्य XIII, 13, 1.

+ अन्वा भजे XIV, 62, 2.

+ वि भजेत् III, 2, 3.

भरत XV, 25 (p. 191, 21.)

भरद्वाज XIV, 12, 2; 64, 1; XVI, 11, 11.

भव IV, 19, 1.

भवानी IV, 19, 5.

भक्षन् III, 19, 15; XIII, 12, 7.

भक्षान्त VIII, 8, 11.

भा + प्र भान्त् (fem.) II, 6, 3.

भाग III, 16, 26; XVII, 13, 6; 16, 1. 2. 3. 4. (Cf. ब्रह्मभाग ।

घजमानभाग । वंषाद्यभाग)

भातुमतिन् XIV, 36, 1.

भातुमती XI, 13, 15.

भार in कुशभार XVII, 6, 6.

भारद्वाज X, 11, 8; XI, 9, 3; XII, 9, 17; XIV, 32, 7; XVI,
11, 10.

भार्गव XV, 12, 2.

भाव in अतिराजभाव XVI, 20, 5.

भाषय्य (खनय) XVI, 11, 5 (see crit. notes.)

भिद् भिन्न XIII, 12, 13.

भिषज् भिषज्यन्ति XVI, 13, 3.

भीम XV, 25 (p. 194, 11.)

भीमसेन XVI, 9, 3.

भुज् भोक्ष्यमाण XVIII, 24, 14.

+ अभि भुञ्चन्ति XVI, 21, 21. .

भुरिज् VII, 27, 28.

भुवन XV, 2, 19.

भुवस् XIV, 18, 1.

भू भवति III, 15, 23; 16, 3 etc.; भवतः I, 2, 5 (in आहै-
कारौम०), V, 5, 5; XIV, 7, 2; भवन्ति II, 12, 10. etc.;
अभवन् XIV, 32, 1; .बभूव XV, 22 (p. 193, 8-9); XVI, 11,
14, 17; बभूवुः XV, 17 (p. 188, 1); XVI, 9, 17; अभूत् XV,
18 (p. 189, 11); XVI, 29, 8; subj. भूः XV, 25 (p. 194, 12);
भविष्यत् XV, 27 (p. 195, 12); बुभूषन्त् XIV, 21, 1; भूत (Cf.
एकादशभूत । विकल्पभूत । शेषभूत) see भूत; भूत्वा XIV, 38, 3.
6; 42, 18, 10, 20; XV, 17 (p. 188, 10, 17).

+ अनु भवति XV, 5, 18; अभवत् XV, 5, 1.

+ अभिभवन्ति XIV, 38, 6; भवेमहि XIV, 23, 1; 38, 1;
अभवन् XIV, 23, 1; 38, 1; भविष्यन्ति XIV, 29, 1; 40, 1;
50, 1; बुभूषन्त् XIV, 23, 1.

+ सम् बुभूषन्त् IV, 13, 2.

भूत (भूतानि) XIV, 50, 1; XV, 11, 1; XVI, 15, 1.

भूतष्टत् XIV, 72, 1.

भूमि I, 5, 8; XVI, 9, 22, XVII, 4, 7; 10, 13; 15, 10; 16,
5;—XVI, 16, 3. (Cf. महभूमि)

भूमिदुन्दुभि XVII, 5, 10; 14, 11; 17, 6.

०भूमिसव० XIV, 73, 3.

भ्रयंश् XII, 2, 11; XIII, 14, 5; XV, 17 (p. 188, 9); fem.

भ्रयसी II, 9, 4; VII, 19, 17; XIII, 5, 21.

भ्रयिष्ठ II, 9, 5; VIII, 8, 7; XV, 26 (p. 195, 7).

भ्रूर् XIV, 17, 1.

भ्रृणु XV, 19 (p. 190, 22.)

भृ विभ्रत्यः XVII, 14, 13; 17, 8.

+ सम् अभ्रन् XV, 17 (p. 188, 20).

भेद् in अर्थभेद् VI, 1, 5; पदभेद् VI, 1, 16.

भेद्यज XVI, 2, 9.

भोग XV, 17 (p. 188, 8).

भौवन XVI, 16, 2.

भ्रंश् + वम् भ्रयित XVII, 10, 10.

भ्रातृ XIII, 11, 1; XV, 26 (p. 195, 2).

भ्रातृष्यं XIV, 23, 1; 39, 10; 42, 6.

भ्रूणद्वया XVI, 18, 19.

भृ

भकार I, 2, 11.

भकारान्त I, 1, 20, 23.

भञ्ज् + नि भञ्जन्त IV, 15, 3.

+ अभि भुञ्जन्ति XVI, 21, 21. .

भुरिज् VII, 27, 28.

भुवन XV, 2, 19.

भुवस् XIV, 18, 1.

भू भवति III, 15, 23; 16, 3 etc.; भवतः I, 2, 5 (in आर्ह-
कारौभ०); V, 5, 5; XIV, 7, 2; भवन्ति II, 12, 10. etc.;
अभवन् XIV, 32, 1; बभूव XV, 22 (p. 193, 8 9); XVI, 11,
14, 17; बभूवुः XV, 17 (p. 188, 1); XVI, 9, 17; अभूत् XV,
18 (p. 189, 11); XVI, 29, 8; subj. भूः XV, 25 (p. 194, 12);
भविष्यत् XV, 27 (p. 195, 12); बुभूषन्त् XIV, 21, 1; भूत (Cf.
एकाहभूत । विकल्पभूत । शेषभूत) see भूत; भूत्वा XIV, 38, 3.
6; 42, 18. 19. 20; XV, 17 (p. 188, 16. 17).

+ अरु भवति XV, 5, 13, अभवत् XV, 5, 1.

+ अभिभवन्ति XIV, 38, 6; भवेमहि XIV, 23, 1; 38, 1;
अभवन् XIV, 23, 1; 38, 1; भविष्यन्ति XIV, 29, 1; 40, 1;
50, 1; बुभूषन्त् XIV, 23, 1.

+ मम् बुभूषन्त् IV, 13, 2.

भूत (भूतानि) XIV, 50, 1; XV, 11, 1; XVI, 15, 1.

भूतज्ञ् XIV, 72, 1.

भूमि I, 5, 8; XVI, 9, 22, XVII, 4, 7, 10, 13; 15, 10; 16,
5,—XVI, 16, 3. (Cf. सहभूमि)

भूमिदुन्दुभि XVII, 5, 10; 14, 11; 17, 6.

•भूमिमव• XIV, 73, 3.

भूयम् XII, 2, 11; XIII, 14, 5; XV, 17 (p. 188, 9); fem.

भूयसी II, 9, 4; VII, 19, 17; XIII, 5, 21.

भूयिष्ठ II, 9, 5; VIII, 8, 7; XV, 26 (p. 195, 7).

भूर् XIV, 17, 1.

भूष्णु XV, 19 (p. 190, 22.)

भु विभक्त्यः XVII, 14, 13; 17, 8.

+ सम् अभरन् XV, 17 (p. 188, 20).

भेद in अर्थभेद VI, 1, 5; पदभेद VI, 1, 16.

भेषज XVI, 2, 9.

भोग XV, 17 (p. 188, 8).

भौवन XVI, 16, 2.

भृग् + वत् भ्रूयेल XVII, 10, 10.

भ्रातृ XIII, 11, 1; XV, 26 (p. 195, 2).

भ्रातृचं XIV, 23, 1; 39, 10; 42, 6.

भ्रूणहत्या XVI, 18, 19.

म्

मकार I, 2, 11.

मकारान्त I, 1, 20. 22.

मञ् + नि मञ्चन् IV, 15, 3.

मत्सर XVII, 17, 3.

मत्स्य (1.) XVI, 2, 23. (2.) सार्मद XVI, 2, 22.

मत्स्यविद् XVI, 2, 23.

मय् (मन्य्) मयित्वा IV, 17, 4; VI, 12, 6; XVIII, 24, 27.

+ वि मयित XIII, 3, 2.

मद् XIV, 12, 2 etc. [मा=मान् XIV, 14, 1; XV, 18 (p. 189, 8 etc.); 19, 21; XVI, 29, 8].

मदन्ती V, 6, 9.

मदन् VII, 19, 16; VIII, 3, 12; 6, 15.

मधु XV, 19 (p. 191, 5. 10).

मधुपह XVI, 17, 9.

मधुच्छन्दः XV, 26 (p. 195, 1 ff.).

मधुमाद्यौ XV, 3, 1.

मधुपर्कं III, 12, 6, IV, 21, 6. 25.

मथ IV, 21, 12; VII, 19, 18; X, 1, 6; XII, 12, 3; XIII, 23, 6; XVI, 9, 24; XVII, 13, 4; मथतश्च XIV, 27, 8; XV, 8, 2.

मथन्दिन II, 5, 7; III, 15, 5; VII, 14, 7; VIII, 1, 1; XI, 15, 5; XII, 3, 3; 7, 1; XIV, 45, 2; XV, 9, 5; 13, 5; XVI, 8, 8; 14, 6.

मथस I, 4, 7; 10, 1; 14, 23; II, 3, 2; IV, 2, 4; VI, 3, 9;

VII, 26, 13; 27, 20; VIII, 14, 3. 9; IX, 11, 1; X, 5, 10;
8, 16; XI, 12, 12; 13, 13; XII, 3, 15. 18; 4, 6; 5, 19;
10, 5; 11, 18. 23; 12, 5. 13; 13, 1; 25, 6; 26, 21; XIII,
10, 9; XIV, 16, 3; 72, 1; XV, 20 (p. 191, 18); XVI, 18,
13; 21, 18.

मध्यमपिण्ड IV, 5, 8.

मध्यावर्ध II, 5, 4.

मधेष्टद्व XIII, 21, 4. 11.

मन् मन्येत III, 20, 9; XIV, 14, 1; मेनिरे XV, 26 (p. 195,
4. 8).

+ अन्तु मत XVI, 10, 14.

मनष् II, 7, 5 (कुर्वीत); मन्सा II, 9, 12. 13; III, 8, 15; X,
21, 1. 2. 3. 4. 5; XV, 22 (p. 193, 2); XVI, 18, 8. 9.

मन्तु X, 11, 8; वैवस्वत XVI, 2, 1.

मन्तुप्रवल्द X, 11, 8.

मन्तुय XV, 17, (p. 188, 21); XVI, 2, 2.

मनोता VI, 11, 16.

मनोतादि VIII, 1, 9; XIV, 10, 21.

मनोतासूक्त V, 19, 13.

मन्त्र II, 8, 18; 17, 2. 4; III, 20, 18; IV, 11, 5; 16, 6; 21,

13, V, 15, 9; VI, 1, 2; VII, 4, 16; XVI, 17, 7. (Cf.
जपमन्त्र । मन्त्रमन्त्र । समिदाधानमन्त्र । होममन्त्र)

मन्त्रप्रयत्न I, 2, 24.

मन्त्रान्त I, 2, 25, 26.

मन्त्रय् + अतु मन्त्रयते IV, 15, 2; 16, 7; VI, 9, 8; VII, 18,
7; XVI, 13, 14. मन्त्रयेत II, 7, 7; III, 20, 2, 4; मन्त्र्य I,
12, 12; XIII, 12, 18.

+ अभि मन्त्र्य IV, 11, 6; VIII, 9, 6.

+ आ मन्त्रयते XVI, 18, 1; मन्त्रयां चक्षे XV, 18 (p.
190, 1); 20 (p. 191, 21); 22 (p. 194, 22); मन्त्रिते I, 4, 1; IV,
6, 17; V, 13, 1; 19, 1; VI, 2, 1; X, 13, 27; XVI, 1, 23.

+ उप मन्त्रये XV, 23 (p. 194, 18).

मन्त्रवन्त् IV, 6, 11.

मन्त्र्य II, 17, 7, 8; III, 19, 14; 21, 9.

मन्त्र I, 14, 22; VIII, 14, 1, 8.

मन्त्र्युक्त XIV, 22, 5.

मय in शमीमय IV, 16, 3.

मरणकाम XV, 10, 1.

मरणान्त IV, 14, 2.

मराय in रात्रिमरायौ XIV, 39, 1.

मरुत् (plur.) III, 4, 14; XIV, 62, 2, 3; 70, 1; 72, 1; मरुत्

उज्जेधेभ्यः XV, 1, 21; कौलिभ्यः III, 15, 14; गृहमेधेभ्यः III, 15, 7; शतपथेभ्यः III, 15, 5; XIV, 8, 4; स्वतवद्भ्यः III, 13, 9.

मदत्त आविहित XVI, 9, 14.

मदत्ततीय VII, 5, 20; 19, 5; VIII, 7, 1; 14, 4; X, 2, 4; III, 6, 8; 4, 6, 8; 5, 6, 8; 6, 8, 9; 8, 5, 6, 16; 9, 12; 10, 5; 11, 6, 11; 13, 7, 10; XI, 2, 4; 4, 8; 5, 1; 6, 3; 7, 6; 8, 4; 9, 4; 10, 7; 11, 9; 13, 20; XIII, 5, 15; XIV, 8, 6; 21, 2; 53, 4; XV, 2, 1, 9; 7, 1; XVI, 8, 9; 21, 19, 20; XVII, 9, 2, 7; 10, 8, 17. (cf. निष्कृतमदत्ततीये)

मदत्ततीयसह XIV, 53, 8.

मदत्ततीयवैश्वदेवयोः VII, 9, 5.

मल XV, 17 (p. 188, 12).

महन्तु XV, 17 (p. 188, 20).

महर् XIV, 22, 4.

महर्त्विजः XVI, 1, 2.

महातापश्चित XIII, 27, 4.

महाचिकित्सुद XVI, 29, 13.

महादिवाकीर्त्य XI, 13, 1, 23, 24, 34; 14, 7, 7; XVI, 14, 13, 14.

महानाघः X, 6, 10; XII, 6, 9; XVI, 8, 1, 2.

महायज्ञ XIV, 5, 4; 8, 11; XV, 11, 9.

महाराच VI, 2, 1; XVII, 7, 1.

महावीर V, 9, 27; VIII, 15, 11; XIII, 12, 13.

महावीरपाच V, 9, 4; 10, 32.

महावीरपाचोदासन V, 12, 2.

महाव्यावृत्ति II, 10, 3; 12, 8; 14, 9; IV, 2, 2. 7. 12; 21, 14.

महाव्रत XIII, 15, 1. 13; 17, 2. 3; 18, 5; 19, 10; 23, 3; 24,

6; XVI, 9, 14; 14, 6; 20, 10; 23, 25; 24, 19; 25, 3. 4;

26, 8. 5. 10; 27, 5; 28, 3; 29, 16; XVII, 1, 1; 7, 1.

(Cf. चतुर्विंशमहाव्रते)

महाव्रतचतुर्थ XIII, 15, 7.

महाव्रतसप्तम XIII, 15, 10.

महाव्रततीय XII, 27, 4; XIV, 48, 2.

महावृत्ति III, 15, 16; XIV, 10, 16.

महिमन् XVI, 7, 1. 12.

महिषी XVI, 3, 33; 13, 7.

महेन्द्र I, 5, 3; 7, 6; 9, 2; 14, 13.

(1) मा (μῆ) XV, 24 (p. 193, 22; 194, 9); 25 (p. 194, 12);

XVI, 29, 8.

(2) मा (to measure) मिमीते XVII, 10, 7. 8; मित V, 14, 1

(Comm. निष्पादितेषु); XIV, 16, 3.

.+ परि मित IV, 45, 8. (Cf. परिमितग्रन्थ VII, 21, 7;

अपरिमित V, 1, 7)

+ प्र भाष XVII, 10, 4.

+ सम् मित VII, 27, 29. (Cf. अर्धमित । सुखर्धमित ।
वेदान्तर्धमित । संवत्सरर्धमित)

मांस II, 3, 26; IV, 18, 10; *मांस* IV, 1, 8.

मांसानयन III, 13, 30.

माघ XIII, 10, 3. 4.

माघी III, 18, 18; XV, 12, 3. 10.

मातरिश्चन् (पृथग् मेथ्य) XVI, 11, 26.

माद XV, 27; 20.

माघ in अरक्षिमाच । प्रादेयमाच । वाङ्माच । राजमाच

माधुच्छन्दस VII, 10, 3; X, 1, 19; 2, 3; 13, 3; XI, 2, 3; 10,
3. 4; 18, 10; 15, 4; XIV, 3, 4; XV, 1, 34. 36.

माध्यन्दिन V, 10, 35; VI, 8, 11; VII, 5, 13. 23; 14, 12; 15,
1; 16, 1; 19, 0; VIII, 14, 3. 7; X, 7, 11; XII, 3, 1; XIII,
5, 5. 8; 6, 3; 8, 1; 10, 5; XIV, 23, 2; 27, 6; 28, 4; 33,
10; 52, 8; 61, 4; XVI, 23, 9. 10. 11. 12; XVII, 9, 1;
XVIII, 21, 13.

माध्यन्दिनीय XIV, 2, 18.

मान XV, 27 (p. 195, 13).

मानव (1.) I, 4, 18; XVI, 11, 29 (नामानेरिष्ठ) (2.) सामन्
XII, 9, 17.

मानस X, 12, 3; 13, 26.

मानुष XV, 27.

माया XVI, 2, 21.

मायु XVI, 3, 14; 12, 13.

मारिणी in पूर्वमारिणी IV, 15, 23.

माहृत VI, 10, 8; VIII, 6, 4; X, 8, 19; XI, 2, 8; 4, 12;
12, 15; 14, 32; 15, 30; XIII, 12, 3; XIV, 7, 4; 57, 4;
XVI, 9, 29; XVIII, 23, 3; माहृतौ III, 14, 4; XV, 14, 13.
(Cf. आग्निमाहृत । आर्भवमाहृत । वारुणमाहृतौ)

मार्जन I, 12, 7.

मार्जालीय VI, 12, 21; 13, 10; XIII, 11, 4, 10; XVII, 4, 8;
14, 18; 17, 6, 9.

मार्जालीयदेश X, 21, 11; XIII, 11, 3.

• मास IV, 1, 3.

मासु XIII, 21, 5; XIV, 7, 1; 8, 1; XV, 17 (p. 188, 17).

मास II, 2, 2; XIII, 19, 8, 9, 15, 16; 21, 4, 11; 22, 3; 23,
2, 4; 24, 2; 25, 1, 4; XIV, 6, 6; 14, 1; XV, 12, 11; XVI,
1, 4; XVIII, 24, 6, 7. (Cf. अर्धमास)

मासस्तोम XIV, 76, 1.

मासापवर्ग XVI, 20, 8.

माहाप्रतिक XVI, 14, 2, 3, 4, 5; XVIII, 20, 8.

माहेन्द्र I, 3, 17; 6, 13; III, 16, 18; XIV, 8, 5; XVII, 11, 1.

माहेन्द्रशुनासीरीयौ XIV, 10, 11.

मि + वि मित्वन्ति XVI, 18, 19; XVII, 5, 5.

मित्र (सत्य) IX, 26, 2.

मित्रविन्दा III, 7, 1.

मित्रावरुणौ IX, 27, 1; 28, 17; XIV, 30, 1; 70, 1; 72, 1;

मित्रावरुणयोरयनम् XIII, 29, 22.

मिथ् + अभि मेयति XVI, 3, 35; 4, 1; 13, 9.

+ प्रत्यभि मेयति XVI, 3, 87; मेयन्ति XVI, 4, 6; 13, 11.

मिथःषष्ठ्य III, 4, 8.

मिथुन (1.) VI, 1, 13. (2.) IV, 1, 8; XV, 17 (180, 1). (Cf.

गोमिथुनौ III, 14, 17).

मित्र in परिवापमिम। मेङ्गमित्र। लोहितमित्र

मी + म मीयते XIII, 11, 1.

मीमांसा XVIII, 24, 34.

मील + सम् मील्य X, 21, 10.

मुख IV, 7, 11; 11, 6; 14, 17; VII, 15, 2; XV, 17 (p. 188,

f); 22 (p. 192, 19); XVI, 1, 12; 18, 19; मुखतस् XVI,

1, 12. . (Cf. पद्ममुख)

मुखविमार्जन IV, 21, 21; VIII, 9, 8.

मुखसंमित I, 10, 6.

भुखीय in शालामुखीय VI, 12, 25.

सुख्य XIII, 14, 4; XVI, 20, 13.

सुच् सुमुचे XVI, 11, 2; सुक्त I, 15, 10.

+ नितराम् XV, 22 (p. 193, 7).

+ म असुच्चत् XIV, 7, 1.

+ संप्र सुचति XV, 27 (p. 196, 4); सुच्यते XIV, 7, 1;

सुच्येमहि XIV, 7, 1.

+ प्रति सुचति XVI, 1, 6; सुचते III, 11, 14; असुच्चत्
XIV, 7, 1.

+ वि सुचन्ति XVII, 15, 8; सुमुचे XV, 22 (p. 193, 8);

सुक्त IV, 7, 18; सुच्य I, 15, 9.

सुञ्ज XVII, 4, 5.

सुनिमचेष्टि XIV, 6, 6.

सुन्ययन III, 11, 10.

सुष्टि IV, 3, 6. (Cf. असुष्टि० यवसुष्टि)

सुसल in उल्लूखलसुसले IV, 3, 2; 14, 32.

सुहृत् XIV, 80, 2.

सुहृत्स्तोम XIV, 80, 1.

सूचीपाः XV, 26 (p. 195, 6).

सूर्धन् XVI, 18, 19.

सूल IV, 4, 2; XVII, 1, 8; 3, 6.

सृ सृते XIII, 2; 1. 6. 7. 8; 3, 1; 5, 7. 12; 29, 19.

सृज् सार्जयन्ते I, 12, 8.

+ उद् सृष्ट IV, 4, 2; सृष्य IV, 4, 2; 14, 8.

+ उप सार्ष्टि II, 9, 10.

+ वि सार्ष्टि VIII, 4, 6; सृष्य IV, 11, 6; 14, 7.

सृष्टयन्तकौ XIV, 22, 4.

सृज् + अभि सृजन्ति VI, 12, 12; सृष्य IV, 8, 3; 9, 2, 4; 11,

3. 8; 21, 19; V, 8, 4; VIII, 9, 7; सृष्टयेयुः XVI, 18, 12.

+ समव सृष्य V, 8, 2.

+ परा सृजन्त XVIII, 21, 8.

+ सन् सृष्टति II, 8, 10; 17, 1; IV, 7, 10; सृष्टन्ति IV,

16, 5; सृष्टन्त XVII, 15, 10; सृष्य V, 15, 7; VI, 9,

16; 12, 18.

सृष्टषती VII, 16, 7.

सेचण IV, 3, 7; 4, 2.

सेध VI, 1, 5 (विकाराः); XVI, 15, 8.

सेधपति VI, 1, 5 (विकाराः)

सेध (1.) XV, 18 (p. 189, 9 ff.); XVI, 3, 27; 18, 11. (2.) प्रपञ्च

मातस्त्रियन् XVI, 11, 26.

सेयी XIV, 13, 1; XV, 1, 21; 15, 3.

सेव III, 17, 10; XIV, 10, 16.

मैत्रावरुण (1.) V, 15, 8; 16, 1; 20, 7; VI, 8, 4; 12, 16; 13, 5, 7; VII, 4, 6; 11, 2; 17, 6; 22, 1; VIII, 2, 6; 15, 9; IX, 2, 1; 8, 1; 12, 1; 16, 1; X, 1, 11, 20; 7, 5; XII, 1, 3; 2, 4, 16; 3, 5; 6, 5, 9, 12, 15; 7, 5; 10, 4; XIII, 10, 9; 14, 1; 24, 8; XIV, 8, 8; 52, 2, 11; XV, 7, 8; 8, 2, 8, 15; XVI, 21, 24; XVIII, 24, 3. (2.) VII, 2, 5; 3, 2; 5, 2; XVI, 9, 30; XVII, 8, 6; मैत्रावरुणौ III, 8, 18; 9, 6; VIII, 12, 5; IX, 28, 18; XII, 2, 16; XIV, 40, 23; XV, 13, 6. (Cf. ऐन्द्रवायवमैत्रावरुणौ)

मैत्रावरुणमभति VI, 13, 2.

मैथुन IX, 28, 18.

मैधातिथ्य XI, 7, 2; XVI, 11, 16; मैधातिथौ VII, 8, 5; XI, 7, 8.

मौञ्जी XVII, 2, 1, 9.

आ + आ मनन्ति XV, 15, 10.

+ समा आत (in ययथासमाधात । यथासमाजातम्)

सेल् (सेड्) + आ सेलयति IX, 7, 2.

य

य I, 1, 8 etc.; यउच XIV, 12, 2; 51, 1; ये के च XV, 26 (p. 193, 2); XVI, 15, 8; यत्किंच XVI, 20, 2, 21, 2; 23, 4, 24, 2, 25, 2; 26, 2; 27, 2; 28, 2, 29, 2; 30, 2

यज् यजति I, 2, 28; 6, 16; 12, 13; 15, 2; II, 5, 17; 16, 2;
 III, 8, 20. 23; 16, 11; V, 11, 6; 15, 10; 18, 5; 19, 24;
 20, 2; VII, 1, 5; 2, 12; 4, 3; 7, 2; 8, 3. 6. 9; 9, 8; 10,
 10; 11, 4; 12, 4; 16, 4. 6; 17, 5; 19, 4. 25; 20, 11; 22,
 6; 23, 9; 24, 6; VIII, 1, 6; 2, 5; 3, 4. 12; 4, 1. 2. 3; 5,
 1; 6, 17; 11, 4. 9; 12, 3; 13, 1; IX, 2, 6; 3, 4; 4, 7; 7,
 5; 8, 8; 9, 5; 10, 4; 11, 4; 12, 4; 13, 4; 14, 8; 15, 4;
 16, 4; 17, 3; 18, 5; 25, 2; X, 13, 19. 24; 21, 1; XIII,
 7, 6; XIV, 33, 16; 52, 6; XV, 3, 11; यजतः X, 7,
 0; यजन्ति VII, 4, 5; 7, 7; X, 7, 2. 7. 13; XIV, 52, 14;
 55, 5; यजते I, 3, 1; III, 10, 5; 11, 3. 9. 13; IV, 17, 1;
 V, 15, 1; XIV, 7, 1; 12, 2; 57, 20; XV, 1, 3; 11, 1; 12,
 1; 13, 2; 13, 8; XVI, 1, 1; 10, 1; 15, 1; यजन्ते XVIII,
 24, 27; यजेयम् XIV, 27, 1; 28, 1; यजेत् I, 17, 18; III,
 20, 20; XI, 2, 14; यजेत XIII, 13, 1; XIV, 2, 1; 4, 1;
 6, 1; 8, 1; 9, 1; 14, 1; 15, 1; 16, 1; 17, 1; 18, 1; 19,
 1; 20, 1. 23, 1; 24, 1; 25, 1; 26, 1; 27, 1; 28, 1 etc.,
 यजेमहि XIV, 40, 1; यजेरन् XIII, 11, 1; 20, 8; यज V,
 10, 17; XIV, 12, 2; यजे XV, 18 (p. 189, 5 ff.); 20 (p.
 191, 22); XVI, 10, 14; यजस्व XV, 18 (p. 189, 11 ff.); य-
 जत XIV, 6, 1; 8, 1; 9, 1; 12, 2; XV, 9, 2; 11, 1; 12, 1;

: XVI, 1, 1; 22, 1; ईजे XV, 16, 10; XVI, 9, 8. 11. 14; 16,
 2; ईजान XIV, 40, 10; अयष्ट XV, 16, 11; यक्ष्यन्ति XIV,
 40, 1; यक्ष्यमाण II, 1, 6; IV, 1, 3; V, 1, 1; VI, 1, 22; XV,
 1, 3; इज्यते I, 16, 3; इज्यमान I, 16, 10; इष्ट III, 20, 15;
 IV, 7, 3; 9, 5; XV, 1, 29 (Cf. अनिष्ट); याजयन्ति XVI,
 20, 7; याजयेयुः XIII, 11, 8; XV, 14, 8; याजयत XIV, 40,
 1; याजयो चकार XVI, 8, 27; इष्ट्वा III, 16, 24; 17, 7; 18,
 17 etc. (Cf. अनिष्ट्वा)

+ सन् यजेयाताम् XIV, 29, 2; 39, 7.

यजन in देवयजन V, 2, 1.

यजमान I, 4, 15; 12, 6; 14, 17; II, 7, 13. 15; 9, 7; III, 8,
 25. 26; 17, 8; IV, 6, 3. 4; 8, 2; 19, 9; V, 3, 8; 10, 20;
 15, 8; 16, 5; VI, 1, 5; 8, 9; VIII, 10, 1; 11, 14; IX, 5,
 1; XIII, 5, 11; 29, 29; XIV, 6, 6; 28, 9; 32, 10; XV, 6, 7;
 11, 1; 12, 1; XVI, 1, 1; 3, 19. 35; 6, 2; 10, 1. 15; 13, 3.
 9; 15, 1; 17, 2; 18, 1. 12; 22, 20. (Cf. पक्षीयजमानौ)

यजमाननिमित्त IV, 6, 3.

यजमानपक्षम I, 12, 6.

यजमानभाग IV, 13, 3.

यजुर्वेद III, 21, 3; XVI, 2, 6.

यजुम् XIII, 20, 7; XV, 11, 6.

यज्ञ 1, 1, 1; XIV, 2, 7. 22; 4, 4. 5; 5, 8; 12, 4; 13, 10; 15, 8; 40, 5; XV, 2, 19. 20; 4, 8; 5, 1; 16, 14; XVI, 1, 18. 19. 20; 10, 7. 15; 21, 2; 24, 2; 29, 10; XVII, 7, 5. . (Cf. आयुष्कामयज्ञ । उत्सृजयज्ञ । दाक्षायणयज्ञ । प्रथमयज्ञ । महायज्ञ । वसिष्ठयज्ञ । (शौनकेयज्ञ)

यज्ञकाम V, 2, 2; XVI, 29, 7.

यज्ञकृत् XIV, 6, 1; 7, 1; 8, 1; 9, 1; 13, 2; 14, 1; 17, 1; 18, 1; 19, 1; 20, 1; 23, 1; 24, 1; 25, 1; 26, 1; 27, 1; 28, 1; 29, 1; 30, 1; 32, 1; 33, 1; 34, 1; 35, 1; 36, 1; 38, 1; 40, 1; 43, 1; 44, 1; 45, 1; 46, 1; 47, 1; 48, 1; 49, 1; 50, 1; 58, 1; 59, 1; 60, 1; 61, 1; 63, 2; 64, 1; 65, 1; 66, 1; 67, 1; 68, 1; 69, 2; 71, 2; 74, 2; 75, 2; 76, 2; 77, 2; 78, 2; 79, 2; 80, 2; 81, 2; 82, 2; 83, 2; 84, 2; XV, 1, 8. 10; 9, 2; 11, 1; 12, 1; 20 (p. 192, 1); XVI, 1, 1; 20, 13; 23, 6; 29, 8.

यज्ञमाया XVI, 8, 28; 9, 6. 9. 12. 15.

यज्ञपथ XVI, 10, 8.

यज्ञपात्र V, 14, 5.

यज्ञमुख XIV, 31, 4; XVI, 20, 14.

यज्ञागार V, 14, 1; XVIII, 24, 14.

यज्ञायज्ञीय VII, 25, 10; VIII, 6, 1. 5; XI, 2, 13; XVIII, 23, 4. 13.

यज्ञोपवीतिन् I, 1, 6; III, 16, 14; IV, 3, 7.

यत् + अन्वा यातयन्ति XIII, 20, 10; यातयेयुः XII, 9, 8;

यात्यन्ते XIV, 3, 1; 5, 5.

+ सम् अयतन्त XIV, 23, 1; 32, 1; 38, 2.

यतस् XI, 12, 1.

यति XIV, 50, 1.

यत्काम IV, 8, 5; X, 21, 14.

यत्र I, 17, 13; III, 14, 14; V, 2, 3; 13, 11; VII, 23, 0^०; 26,
6; X, 1, 20; XI, 2, 5; XII, 3, 20; 13, 5, 6; XIV, 62, 2;
XVII, 7, 11; 14, 6; 17, 4.

यथा III, 14, 19; 21, 9; IV, 3, 7; 6, 12; 21, 6; V, 11, 12;
20, 2; VI, 9, 12; VIII, 1, 1; 9, 9; X, 6, 11; XII, 11, 12;
24, 8; 26, 10; XIV, 8, 7; XV, 3, 10; 16, 12; 18 (p. 189,
4); 25 (p. 191, 14. 15. 21); XVI, 11, 2. 5. 8. 11 ff; 29, 9;
XVII, 4, 7; 7, 2. 12; 8, 6; 10, 9. 10. 13, 15; 17, 14.

यथाकर्म IV, 6, 17; V, 10, 13; 13, 9.

यथाङ्गम् XVII, 12, 6.

यथाचमसम् VIII, 2, 13; 9, 2.

यथाषोदितम् II, 5, 17.

यथाहृन्दसम् IX, 20, 5.

यथादेवतम् IV, 9, 6; XIV, 10, 14.

यथादेशम् XIII, 21, 15.

यथाधिष्ण्यम् V, 19, 1.

यथानिःसृष्टम् VII, 14, 12.

यथापर्वे XIV, 10, 4.

यथावृष्ट्य XIV, 8, 7.

यथाप्रकृति XI, 18, 4.

यथामपन्नम् V, 18, 12; 20, 7; XVII, 12, 4.

यथाघतनम् XVII, 12, 4.

यथाघट्यम् XVI, 7, 4. 11.

यथाह्वयम् VI, 2, 3.

यथार्चम् III, 8, 21; V, 15, 9; VI, 1, 3; XIII, 20, 13; XIV,
51, 5.

यथावनेजितम् IV, 4, 5.

यथावपङ्कृतम् VII, 8, 10.

यथाश्रद्धम् XIV, 12, 5.

यथासनम् VI, 13, 5; VII, 14, 12.

यथासमाश्नातम् VI, 1, 8. 6; IX, 6, 20; X, 1, 12.

यथासंप्रकीर्णम् XVIII, 24, 26.

यथासंप्रेषितम् III, 7, 9.

यथासवनम् VII, 1, 4.

यथास्तुतम् XI, 3, 2.

यथास्तोत्रियम् XI, 3, 2.

यथास्तोमम् XII, 8, 11; XIV, 19, 2.

यथास्थान XIV, 10, 12; यथास्थानम् IX, 20, 16; XIV, 10, 7;
XVII, 10, 17.

यथैतम् VIII, 5, 7.

यथैतम् XVII, 17, 9.

यथोपपादम् VII, 17, 18.

यदा VII, 14, 9; XIII, 29, 17; XV, 18 (p 189, 9 ff.); XVI,
18, 10.

यदि VII, 16, 1; XI, 14, 1; XII, 7, 3; 9, 8. 9; 27, 4. 5;
XIII, 8, 4; 11, 1; 13, 1; XIV, 14, 1; 42, 6; XV, 3, 8;
XVI, 18, 12; XVII, 1, 5. 6. 8. 18; 4, 4; 5, 4; 10, 8; 13,
6; XVIII, 2, 4. 6; 23, 4; 24, 14. 31; यद्यु XVIII, 23, 7;
24, 15; यद्यु वै XVIII, 7, 17; 23, 6. 9; यदि वै XIV, 29, 1;
40, 1; 50, 1.

यद्देवत XIII, 20, 9.

यम् यच्छति (वाचं) II, 7, 19; IV, 8, 3; VIII, 15, 1; XVII,
17, 11; यच्छेत् II, 14, 10, यत्ता II, 11, 9.

+ उद् यग्यमान V, 10, 12; यग्य II, 9, 6.

+ उपोद् यच्छन्ति VII, 5, 8.

+ उप यच्छति XVI, 17, 9.

+ नियच्छति (१. १. अनु) VII, 15, 16. (Cl. नियत०)

+ य यच्छति V, 15, 8; यच्छेत् III, 20, 1. 12. 20; अयच्छत्
XIV, 50, 1; 51, 1.

+ वि see वियत

यम (1.) III, 4, 14; XIV, 39, 7 (2.) (deity) IV, 4, 1 (अङ्गिर-
स्वन्तु पित्रमन्तु); XV, 9, 2; XVI, 2, 4 (विवक्षत)

यमन in वाग्यमन I, 12, 7.

यमस्त्रोम XV, 9, 1. 2.

यमुना XIII, 29, 31. 30.

यव IV, 15, 5; XIV, 7, 1. (Cl. प्रौढियशः)

यवकलापि XIV, 40, 9.

यवखल XIV, 40, 7.

यवचूर्ण IV, 15, 22.

यवमसृष्टि III, 20, 1.

यवान् II, 7, 9; III, 12, 15; IV, 5, 11.

यवोर्वरा XIV, 40, 6.

यवश्च XVI, 29, 7.

या अयाताम् (विबदे) XIV, 29, 1.

+ संभ यात II, 16, 1.

याजमान II, 11, 1; 14, 7; V, 4, 1; XIII, 14, 8.

याजुष XVI, 2, 6.

याज्ञतुर (चषभ) XVI, 9, 8.

याज्ञिक VII, 4, 13; याज्ञिकी I, 2, 3.

याज्या I, 1, 33. 39; 2, 2; 8, 3. 5. 7; 9, 2; 17, 11. 15; III, 16, 8; V, 18, 3. 11; 19, 8. 11. 16. 20. 23; VI, 11, 12; VII, 1, 8; 2, 4. 7. 10. 14; 7, 6; 8, 4; VIII, 8, 3; 12, 8; IX, 23, 9; 25, 2; X, 1, 10; 7, 2. 4. 5. 6; XI, 13, 9; XIII, 4, 3; 7, 4; 8, 4; 9, 4; 10, 3; 12, 6; XIV, 52, 4; 53, 8; 56, 1. 5; XV, 8, 20; 15, 12; XVI, 7, 3; XVIII, 21, 4. (Cf. अतुयाजयाज्या । प्रयाजयाज्या । शक्ययाज्या । सोमयाज्या)

याज्यान्त I, 1, 42; 2, 8.

याज्यापुरोतुषाकी (०क्याः) 1, 16, 8; 17, 1 7. 9; V, 11, 9; VIII, 12, 2; XVI, 7, 12.

याज्यावत् III, 7, 8.

यातकतीय XVIII, 19, 2.

याथाकामौ (यथाकामिन्?) I, 3, 7; VI, 6, 18.

याथाकाम्य II, 1, 6; X, 13, 5.

यान XV, 3, 14.

याम (1.) XVI, 12, 21; यामी VIII, 6, 13; 7, 17; XIV, 57, 12; (2.) XV, 5, 13.

यावज्जीवम् III, 1, 8.

यावन्त् II, 12, 10; VIII, 7, 5; XV, 9, 4, 17 (p 188, 8. 9;) यावत् V, 11, 8, VII, 6, 3; XIV, 32, 10.

यु युवते XV, 16, 17.

युज् युनक्ति XIV, 81, 4; युञ्जन्ति XVII, 15, 1; युक्त II, 16, 2;
XIII, 19, 9. 16; XV, 8, 14.

+ नि युनक्ति IV, 17, 9; युयोज XV, 21 (p. 192, 6);
योद्धासि XV, 21 (p. 193, 5); युक्त XV, 21 (p. 192,
7); III (p. 192, 17); XIV, 2, 16; 13, 8; XVI, 11, 2.

+ प्र युञ्जान III, 8, 5; युञ्जन्ते XV, 11, 5; युञ्ज्य XV, 12, 8.

+ सम् युञ्जेत I, 1, 8; युक्त I, 8, 9; युज्य I, 16, 7 (see
असंयुज्य)

युवति XVI, 2, 11.

युवन् (यूनः) V, 1, 1; XVI, 2, 8. 20.

यूप V, 15, 2; XIII, 4, 1; 29, 5; XIV, 10, 10; 22, 15; 40,
8; XV, 1, 16; XVI, 3, 1. 20; 11, 3; 12, 1; 17, 11. (Cf.
एकयूप । नानायूप । विप्रासयूप)

यूप IV, 18, 10.

येयजामह I, 1, 30. 40; 2, 2. 19; VII, 2, 15.

येयजामहवपट्टारथोः III, 16, 15.

योक्त I, 15, 9. (Cf. वेदयोक्ते)

योग in अहर्योग XIII, 1, 4; 19, 17; 24, 19.

योजन XIV, 40, 14.

योनि VII, 21, 2; X, 9, 14; 12, 4; XI, 11, 11; 12, 2; 13,

राजसूय XV, 12, 1; 20 (p. 192, 1); XVI, 18, 1.

राज्यदाल XVI, 3, 4; 12, 5.

राज्य XV, 12, 1; XVI, 2, 32.

राज in अतिराज । एकराज । एकविंशतिराज । एकषष्टिराज । एका-
क्षपञ्चाशद्राज । चतुर्विंशतिराज । त्रयस्त्रिंशद्राज । चिराज । दशराज ।
नवराज । विंशतिराज । शतराज । षष्ठचिंशद्राज)

राशि । राशी II, 6, 8; IV, 15, 8; VI, 11, 6; VII, 14, 8; IX,
21, 4; 28, 5; XVIII, 23, 18.

राशिपर्येय VI, 18, 18; VII, 26, 12; IX, 7, 1; 11, 1, 15, 1;
10, 4.

राशिवत्त XIII, 14, 9.

रायन्तर VII, 14, 2; IX, 27, 1; X, 18, 11 XVIII, 4, 6. (Cf.
बार्हतरायन्तर)

राशिमरायौ XIV, 30, 1.

राष्ट्र XIV, 50, 1; XV, 16, 17.

रिक्त XV, 27 (p. 195, 20).

रिच् + अति रिक्त् VII, 27, 28; XIII, 1, 5; 7, 1 8, 1; 9, 1;
10, 1. (Cf. अतिरिक्तोक्त)

रिक्त I, 2, 9.

रु रवमाण IV, 17, 12. (Cf. अरवमाण)

रुष् रुचित V, 9, 25.

रुद्र III, 4, 8; IV, 17, 1; 19, 1; 21, 11 (plur.); पशुपति IX,
20, 2; रुद्राणी IV, 19, 5.

रुद्रवन् VI, 9, 13.

रुद्रवेना IV, 10, 7.

रुध् + भव रुद्र XIV, 50, 1.

रुध् रोहति XI, 14, 13; रोहन् XVI, 17, 11.

+ अभि रोहति XV, 17 (p. 180, 3); XVII, 14, 6; 17, 4.

+ उपाव रोहति XVIII, 21, 6; रोह II, 17, 8.

+ प्रत्यव रोहति XVI, 17, 7; रोहन्ति XVI, 18, 16.

+ आ रोहति XVI, 17, 1; रोहन्ति XVI, 18, 17.

+ समा रोहयमाण II, 17, 1; रोह III, 10, 13; 21, 9;

रोह्य XVI, 16, 1; XVIII, 24, 26.

रूप XIV, 11, 9; 16, 10; 23, 4; 24, 3, 5; 25, 5; 27, 13; 20,
8; 31, 5; 33, 21, 22; 34, 3, 4; 35, 2; 36, 2; 37, 2; 38,
4, 7; 40, 3; 50, 2; 57, 13; 58, 2; 59, 2; 60, 3; 71, 4;
XV, 1, 15, 18; 2, 4, 8, 11, 14, 21, 25, 29; 14, 4; 17 (p.
186, 14); XVI, 3, 10; 11, 33; 12, 11; 14, 12, 16; 22, 23,
24, 26; 24, 4, 5. (Cf. उत्पत्तिरूप VI, 1, 8; अथारूप ।

तद्रूप । नायमानरूप । पुरुषरूप । यथारूपम् । वषारूप । सर्वरूप)

रेणु XV, 26 (p. 195, 1).

रेतस्त्रन् II, 5, 16.

रेफ I, 2, 9.

रेवती XII, 6, 11.

रैवत (1.) IX, 27, 1 (2.) X, 8, 7.

रैवतगर्भ XV, 7, 5.

रैवतवृष्ट X, 7, 1.

रोमन् XVIII, 24, 20.

रोमनखानि IV, 14, 4.

रोह XV, 2, 27. 28; 4, 3.

रोहिणी IV, 14, 18.

रोहित (1.) IV, 16, 2. (छ. सर्वरोहित) (2.) XV, 18 (p. 189, 7 ff.); 19.

रौद्र VI, 11, 10; रौद्री XIV, 57, 3.

रौद्रादि VI, 12, 4.

ल

लक्षण I, 17, 13; III, 20, 5; लक्षणा I, 1, 10. (उपरिष्ठाक्षणा । तन्त्रलक्षण । पुरश्चाक्षणा । पुरोमुवाक्यालक्षण । याज्यालक्षण । वचनलक्षण)

लक्ष्य् + उप लक्ष्यते I, 16, 9.

लक्ष्मिन् XV, 1, 22.

लभ् लभन्ते VII, 25, 17; IX, 27, 3; XV, 27 (p. 196, 8); लभेत XIII, 24, 16; लेभे XV, 17 (p. 188, 1); लिप्सेत VIII, 6, 7; अलिप्तत XV, 24 (p. 194, 2).

+ आ सम्भन्ते XVI, 3, 27; 15, 3. 5. 8; 22, 4; सम्भेत
XIII, 2, 1. 7; 3, 3; 4, 1; लेभे XV, 20 (p. 192, 2);
सम्भन्ते XV, 1, 24.

+ उपा सम्भ XI, 13, 8; XIV, 2, 14. 15. 21; 3, 19,
5, 7; 6, 2; 7, 3. 5; 8, 3. 6; 9, 2. 3; 13, 1. 2.
9; 63, 3; XV, 1, 23; XVII, 5, 9; 7, 8.

सलाट II, 12, 1. 4; XVI, 3, 29.

•सवण• IV, 1, 3.

साङ्गलेया XIV, 40, 8.

साङ्गुल XVII, 5, 10.

लिष् लेययित्वा XVII, 10, 4.

लिङ्ग I, 17, 5.

लिङ्गकुत्त XIV, 23, 5.

लिङ्गेषु XIV, 51, 8.

लिप् लिप्ते VII, 8, 12.

+ उप लिष XVIII, 24, 27.

+ नि लिम्पति I, 10, 2; II, 9, 12; IV, 21, 8.

+ प्र लिष IV, 15, 22.

लिङ् + निष् लिङ्ग II, 9, 14.

लुप् लुणते I, 2, 10; III, 20, 13; लुण्णेन् XIII, 1, 8. (Cf.

अर्थलुप्त)

लू लून (v. l. लून) IV, 4, 2.

लेख XVII, 10, 4.

लेप in आज्यलेप VII, 5, 10.

लोक XIV, 17, 1; 19, 1; 40, 1; XV, 17 (p. 188, 13; 189, 2);

XVI, 3, 8; 8, 25; 21, 13. 15. 16. 21; 22, 10. 13. (Cf.

अन्तरिक्षलोक)

लोग V, 18, 8.

लोप in अर्थलोप III, 19, 2, गुणलोप III, 20, 17.

लोमन् in बाह्यतोलोमन् XVII, 3, 5.

लोष्ट IV, 15, 8.

लोच XIV, 18, 1; XV, 15, 2.

लोहितमिष IV, 19, 2.

लोहितोष्णीव XIV, 22, 20.

लौकिक II, 17, 9.

लौक्य XV, 1, 12.

व

वंश XVII, 1, 17; 10, 6.

वद्धि V, 17, 6; XVI, 3, 24.

वच् subj वीचः XVI, 29, 8; अवोचत् XV, 19 (p. 190, II etc.);

24 (p. 191, 10); उवाच XV, 18; 19; 20; 21; 22; 23; XVI,

16, 3; 29, 8; ऊचतुः XV, 22 (p. 193, 5); ऊचुः XIV, 29, 1;

वचनलक्षण XI, 1, 2.

वञ्ज in इन्द्रवञ्ज । दधुवञ्जौ

वडवा XIV, 41, 12; XV, 4, 12.

वत्स (1.) II, 8, 6. 7; 12, 4; III, 12, 12; 13, 21; V, 10, 5. (2.)

काण्य XVI, 11, 20.

वत्सापाकरण IV, 1, 2.

वद् वदन्ति X, 19, 1; वदन्ति XVII, 14, 14; वद XV, 25 (p.

194, 14); वदन् XIV, 16, 6; वदित्यन्तु X, 14, 1; 15, 1; 16,

1; 17, 1; 18, 1; वादयेत् XVII, 3, 13. 16.

+ अति वदेत् XVII, 17, 14.

+ अभि वदेत् XIV, 51, 1; उदित XVI, 3, 11. 26. 30. 32.

+ अप वदन्ति XIII, 16, 1.

+ प्र वादयन्ति XVII, 14, 8. 9.

+ वि वदित्येते । वदे ऽयाताम् XIV, 29, 1.

+ सम् वादयेत् XVII, 14, 2.

वदन in गृहपतिवदन X, 20, 1.

वध्नश्च I, 7, 3.

वनस्पति V, 15, 6; 19, 18; VI, 9, 13; IX, 26, 2. (Cf. औषधि-
वनस्पतीनाम्)

वनस्पतिप्रवृत्ति XV, 1, 28.

• वनस्पतिसव XIV, 73, 3.

1. वप् वापयन्ति XVIII, 24, 19.

2. वप् + आ वपति XIV, 2, 20; 13, 8; उथ IV, 15, 5. 8.

+ नि उथ VII, 8, 11.

+ निस् वपति XIV, 2, 17; 13, 5; XVI, 1, 2. 11. 13;

वपन्ति XIII, 29, 20; वपेरन् III, 6, 1; उथ III, 2, 3;

उथ XIII, 29, 12; वाथ IV, 15, 8.

वपा IV, 14, 17; 17, 13; 18, 5; 20, 5. 6; V, 18, 4. 9; VI, 11,

12; IX, 27, 4; XIII, 2, 8; 3, 5; XV, 4, 12; XVI, 7, 4;

15, 9; XVII, 7, 11; XVIII, 24, 10.

वपान्त VI, 11, 17.

वपावन्त XVI, 15, 9.

वपाश्रपणौ IV, 18, 6.

वयस् (1.) XV, 3, 17 (2.) XVI, 2, 26.

वर (1.) II, 7, 7; III, 19, 9; IV, 20, 3; VII, 21, 9. (CF.

निविदर) (2.) वर in निषदर XV, 19.

वरुण IX, 26, 2 (धर्मपति); XIV, 7, 1; 35, 1; XV, 12, 1; 13,

4; 18 (p. 189, 5 etc.); 20; 22; XVI, 2, 7.

वरुण्यङ्ग XV, 13, 3.

वरुणपाथ XIV, 7, 1.

वरुणप्रघास III, 14, 1; 15, 24; XIV, 7, 1; 9, 5; 10, 9;

वरुथ in विततवरुथ XVII, 5, 1.

वर्जम् in निगमनान्वर्जम् XIV, 10, 6; वितानवर्जम् IV, 15, 6.

वर्ण I, 1, 2. (Cf. सर्ववर्ण)

वर्त्मन् V, 6, 2. 3; 13, 2. 5.

वर्ष III, 8, 3; 18, 20; वर्षाः (plur. fem.) II, 1, 3; XVI, 9, 20.

(Cf. मध्यावर्ष)

वर्षिष्ठ XVI, 24, 10.

वर्षीयिष् I, 17, 11.

वल्गिद् XIV, 14, 1. (Cf. वङ्गिद्वल्गिदौ)

वल्गिन् XVI, 18, 18.

वज्र (1.) वज्रं नयेत् XIII, 24, 14. (Cf. वृन्दोगवज्रेण) (2.) वज्र
अव्य XVI, 11, 23. (3.) XVIII, 14, 1.

वशा VIII, 12, 6; XIII, 3, 5; XIV, 2, 15. 21; 3, 19; 6, 3;
7, 5; 8, 6; 9, 3; 13, 2. 9; 40, 23; XV, 1, 31.

वषट्कर्तृ VII, 4, 14.

वषट्कार I, 1, 34. 36. 42; 2, 13; XIII, 3, 5. (Cf. येद्यजाम-
वषट्कारयोः । मानावषट्कार)

वषट्कारनिधन XIII, 12, 1.

वषट्—कृ करोति V, 19, 17; IX, 20, 32; X, 21, 2; कुर्यात्
I, 2, 18; कृत (Cf. यथावषट्कृतम्); कृत्य I, 9, 3; V, 10, 18,
21. (Cf. अनुवषट्कृ । अगनुवषट्कृते)

1. वस् वस्ते III, 8, 12; XVIII, 24, 1. 7.

२. वस् + वि उच्छति XV, 16, 6, 7; उषित II, 7, 3.

+ अभिवि उच्छेन XIII, 10, 4.

३. वस् वसन्ति XVIII, 23, 18; ऊपतुः XV, 17 (p. 188, 2).

+ उद् वामयिष्यमाण II, 5, 2; वास II, 8, 12; IV, 3, 7;
17, 13.

+ उप उष्य I, 3, 1; IV, 17, 3.

+ प्र वसति II, 15, 6; वसन्त II, 14, 6; IV, 13, 4; वसन्त
II, 14, 1; उष्य II, 14, 10; III, 4, 11; 21, 8. (Cf.
अप्रोषिवन् VIII, 24, 1).

वसतीवरी (plur.) VIII, 15, 6; XIV, 22, 19; 40, 10; 41, 9;
XVIII, 24, 9.

वसन XV, 13, 15. (Cf. आर्द्रवसन । दीक्षितवसन)

वसन्त II, 1, 1; XVI, 9, 27.

वसाक्षोम V, 19, 10.

वसिष्ठ I, 7, 3; XIV, 23, 1; 66, 1; XV, 21 (p. 192, 4) XVI,
11, 14.

वसिष्ठयज्ञ III, 8, 2; 11, 1.

वसु XIV, 33, 8; 69, 2; 70, 1; 72, 1; XVI, 27, 3.

वसुमन्त VI, 9, 13.

वद् ऊहे XVI, 29, 7; वनौवाहन्ते XIV, 40, 11.

+ आ वह VI, 9, 13; वाहयति I, 4, 22; वाहित III, 20,

२०; वाद्य I, ५, ७, V, १५, ६; VI, ९, १३. (Cf. अना-
वाद्य). (Cf. ऊह)

१. वा I, १, २०. २३. ४३; ३, १३ etc.

२. वा + उप वात XIII, १२, ८.

३. वा sec वे.

वाग्देवत्य VI, ११, ११.

वाग्यत X, २१, १०; XVII, १३, १२.

वाग्यमन I, १२, ७; II, १४, ५, IV, ६, ११; ७, १; V, १८, १; VI,
६, २१.

वाच् (१.) I, ४, ७; II, ७, १९; १२, १२; १४, ९-१०; IV, ८, ३; १२,
१०; V, ९, २४; VI, ३, ९; ६, १५; VIII, १४, १; १५, १; IX,
२०, २; X, २१, १०. १६ (वाचेविद्वयन्ते)-१७; XIV, ३३, १०. १७;
५१, १; XVII, १४, १४; १७, ११. १४. XVIII, १, ३. (Cf.
विष्टवच्) (२.) IX, २९, ५; XV, ११, १; १४, १; XVI, १०, १६.

वाचस्पति IX, २६, २.

वाचःसोम XV, ११, १. ८.

वाज (१) XV, १, ३. १; (२.) XV, १, १२.

वाजपेय XIV, १२, १. ५; XV, १, १. १२. १४. १७; २, १. ७. १०. १३,
२०. २४. २९; ४, १. ३; XVI, १५, ६; १७, १.

वाजवन्त VI, ९, १३.

वाजिन् (plur) III, ८, २०

वाजिन III, 9, 7; 13, 28; 15, 23; 18, 11; XIV, 10, 7.

वाग्य XVI, 11, 19.

वादन XVII, 3, 14.

वादिनी XVII, 3, 10.

वामदेव्य VII, 22, 1; X, 12, 4; 13, 11; XV, 7, 8; XVI, 21,
11, 14.

वायथ III, 18, 3; IX, 23, 2. 6. 7. 11; XI, 7, 3; XVII, 8, 5;

वायव्या XIV, 56, 11.

वायव्यैन्द्रवायवे XI, 7, 3.

वायु XIII, 5, 22.

वारण IV, 10, 3.

वारुण XIV, 7, 3; 13, 7; वारुणी III, 14, 4. 10; VIII, 11, 1.

वारुणप्रधासिक III, 15, 17.

वारुणमास्तौ XIV, 10, 9.

वार्त्तन I, 8, 1; 16, 12; II, 5, 12.

वार्षिक IX, 27, 1.

वालखिल्य XII, 0, 12; 7, 1. 5; 8, 2. 3; 11, 5; XVIII, 10, 11.

वावाता XVI, 1, 7; 4, 2.

वाश वाग्नेत III, 20, 1; वाग्यमान XIII, 2, 3.

वश XVI, 11, 22.

वासनिक IX, 27, 1.

वामच् II, 3, 22; IV, 15, 4; 16, 9; VII, 18, 3; XV, 3, 13;

17 (p. 188, 14); XVI, 3, 25.

वामिष्ठ XI, 13, 7; XVI, 11, 13.

वामुक XVII, 9, 5.

वासोप्यतीय II, 16, 1.

विंशति IV, 15, 15. 20; XIV, 61, 6; XVIII, 8, 6; 9, 3; 10, 4.

विंशतिपद XII, 17, 3.

विंशतिपद्य XVI, 15, 17.

विंशतिरात्र XIII, 16, 2.

विंशतिगत XI, 13, 6; XIV, 9, 8. 9.

विंशत्यक्षर IX, 6, 1.

विकर्ण XII, 9, 14. 15.

विकर्तन IV, 19, 7.

विकर्ष XIII, 1, 7.

विकल्प V, 9, 2; VII, 7, 6; 10, 8; VIII, 4, 4.

विकल्पभूत I, 16, 14.

विकार I, 15, 6; 16, 11; II, 6, 8; 8, 8. 16. 22; III, 10, 7;
IV, 6, 8; 7. 11; 21, 7; VI, 1, 4; IX, 1, 2; 20, 1; X, 2,
7; 3, 14; 4, 14; 5, 23; 6, 18; 8, 14; 9, 16; 10, 7; 11,
8; 13, 18; XI, 1, 2; XII, 3, 1; 8, 5; 10, 1; XIII, 19,
19; XIV, 1, 1; XVI, 4, 6; 17, 8. (Cl. अमावास्याविकार।
अर्थविकार। देवताविकार। पृथग्विकार। पौर्णमासीविकार।

शब्दविकार । स्तोमनिकार)

विक्रिध XVI, 18, 18.

विशाम IV, 12, 10.

विधन XIV, 39, 8.

विचतुर XVIII, 23, 12.

विचिन्वती IV, 19, 8.

विततवह्य XVII, 5, 1.

वित्त IV, 10, 10.

1. विद् वेद (1. and 3rd sg.) XIV, 12, 2; 32, 1; 51, 1; XVI, 28, 0; 29, 11; 30, 18; चेत्य XVI, 20, 7; विश्वसि XV, 27, (p. 195, 17); विदुः XV, 17 (p. 189, 2); विद्यात् XVII, 5, 4; विदंस् X, 14, 8; 15, 8, etc. in एवंविदंस्; 19, 2; 20, 2; वेदयेत IV, 21, 25.

2. विद् विन्दति XV, 19 (p. 191, 5 II.); विन्दते XV, 17 (p. 188, 4, 6.); विविदुः XV, 21 (p. 192, 4, 7); विद्यते I, 2, 20; VI, 1, 4; 13, 13; XI, 1, 5; विद्येत XVII, 1, 5, 18; 5, 4; विद्यमान III, 20, 7. (Cf. अविद्यमान)

विदूर I, 1, 25.

विद्या XV, 27 (p. 195, 17.) (Cf. असुर० । रघो० । सर्प०)

विधा XIV, 41, 1; 42, 1. (Cf. एवंविध । एकविध । द्विविध etc.)

पुंस्यविध)

विध्यपराध III, 19, 1.

विनशन XIII, 29, 1.

वितुप्ति XIV, 38, 1. 2. 4.

वितुत्यभिभृती XIV, 8, 12; 38, 1; XV, 11, 10.

विप् वेपमान XIII, 2, 2.

विपर्यय IV, 6, 3.

विपर्यास V, 11, 9. 14, VIII, 12, 2; XIII, 1, 9. (Cf कर्म-

विपर्यास। अस् + विपरि)

विष्टयु XIV, 72, 3.

विप्रतिषेध in अविप्रतिषेध। कल्पविप्रतिषेध

विप्रयोग VII, 26, 6.

विप्रुप् VIII, 15, 7.

विभक्ति II, 5, 20.

विभव I, 16, 5; V, 10, 2.

विभुमन्त VI, 9, 13.

विमयिष्ठ XIII, 3, 1.

विमार्जन in मुखविमार्जन IV, 21, 21; VIII, 9, 8.

विमृध् III, 1, 1.

वियत VII, 19, 23; VIII, 7, 10.

विराज् II, 2, 15; III, 12, 11; 13, 23; V, 3, 5; VII, 27, 5

(पूर्वा). 6 (उत्तरा), IX, 20, 31; XIV, 25, 1. 3. 4 (यमकतु);

26, 3; 27, 7. 8; 28, 5; XV, 1, 35; XVI, 29, 2. 13. (Cf.

विष्टुब्धिराजोऽ)

विराट्स्वरान् XIV, 30, 1.

विवाचन (१) XV, 27 (p. 195, 15).

विवाह XV, 17 (p. 188, 14).

विविचि III, 4, 4.

विविध XIV, 28, 11.

विवृत्तिप्रत्यय XII, 13, 6.

विदधि in सकृद्विदधि VII, 19, 20.

1. विष् + उप विगति V, 9, 27; 14, 31. 34; VI, 7, 10; 13, 4; XVII, 11, 2; विन्नतः V, 19, 1; विगन्ति IV, 16, 2; VII, 14, 12; विघ्नेत् III, 20, 2; XVI, 23, 23; विष्ट XIII, 2, 5; विग्न I, 5, 8; 6, 9; II, 11, 5; IV, 6, 9; 13, 1; V, 10, 16; 14, 0; 15, 10; VI, 8, 4; VII, 0, 1; 7, 3; VIII, 11, 15; IX, 25, 1; X, 1, 13; 7, 10; 18, 26; XVI, 17, 4; XVII, 11, 4; 18, 13; XVIII, 24, 19; + उपोप (उप उप) V, 9, 4; VIII, 5, 3; 9, 2.

+ ससुप X, 21, 14.

+ प्र विगति XV, 17 (p. 188, 16); XVII, 13, 11.

+ सम् XVI, 1, 7.

2. विग्न XIV, 33, 15; XV, 16, 17; XVI, 2, 2. 5. 8. 11. 14. 17. 20. 23. 26. 29. 33.

विगाहृ XV, 21 (p. 192, 7).

XIII, 16, 4; 17, 3; 23, 3. 8; 25, 5; XV, 2, 26. 27; 3,
10; XVI, 26, 5; XVII, 8, 6.

विष्णु I, 7, 6; 14, 10; IX, 28, 8; शिपिविष्ट III, 2, 2; XV,
14, 4.

विष्णुक्रम IV, 11, 6.

विष्णुन्यङ्ग XII, 6, 14; 7, 1. 7; 8, 2; XIV, 71, 4.

विष्णुपद्मी IX, 27, 1.

विष्वङ्ग XIV, 88, 2. 3.

विमंस्थितमंचर VI, 13, 7; VII, 7, 4.

विमर्ग II, 14, 9; IV, 7, 2. 3.

विमर्जन II, 13, 7.

विमर्जनीय I, 2, 9.

विषयवाचू XVII, 17, 3.

विचक्ष्य IV, 2, 7. 13; XIII, 5, 17.

विहार III, 4, 2.

वी ८०० वी

वीणा XVII, 3, 1. 9; 14, 8. (Cf. काण्डवीणा)

वीणागणनिन् XVI, 1, 25.

वीति (अग्नि) III, 4, 3.

वीर V, 9, 19; XV, 27 (p. 195, 16); XVI, 23, 6. 14.

वीरकाम V, 9, 19.

वीरवन्तु XV, 27 (p. 195, 13. 14)

वृ वृणीते V, 1, 1; अवृणीयाः XV, 24 (p. 194, 8); वृत V, 1, 10

+ प्र वृत I, 6, 2.

वृक्ष IV, 14, 14.

वृक्ष XVII, 1, 18.

वृत् वर्तते III, 8, 5; वर्तन्ते XIV, 40, 17; वृत्त III, 4, 2.

+ अनु वर्तयति III, 16, 12.

+ अप in अनपवृत्त XIII, 4, 1.

+ आ वर्तते III, 20, 15, VI, 9, 4; 11, 16; वर्तते XIII, 19, 12, वर्तत XV, 1, 25; वर्त्यन्तु V, 10, 20; वृत्त VI, 7, 3; XI, 14, 37; XII, 2, 25; XIII, 16, 4, 17, 3, 18, 3, 23, 4, XIV, 38, 2. 5 (Cf. आवृत्तस्तोम; वृत्य IV, 13, 1; वर्तयन्तु see अनावर्तयन्तु

+ अथा वृत्य I, 6, 5; IV, 13, 10; VI, 7, 10.

+ अभ्या वर्तते VII, 4, 16; वर्तम् XV, 11, 5.

+ पर्या II, 9, 14; IV, 4, 12; VI, 7, 10.

+ प्रतिपर्या IV, 4, 14.

+ आ वर्तत I, 1, 8, cf. अप्यावर्तमान VI, 13, 11.

+ नि वर्तेरन् XIII, 24, 17, वर्तयति IX, 1, 3.

+ परि वर्तमान XVII, 15, 4

+ प्र वर्तमान V, 13, 2; वृत्त III, 2, 1; 3, 1, XIII, 3, 1; XVI, 18, 8.

+ घम् in असंवर्तमान्.

वृत्ति in पञ्चालपदवृत्ति XII, 13, 6.

वृत्तेहन् III, 3, 2.

वृद्धयुक् (आभिप्रतारिण) XV, 16, 10.

वृध् वर्धयेयुः IV, 15, 7; अवीवृधत् । अवीवृधन्त (विकार) VI, 1, 5.

+ वि वर्धते XIII, 14, 10; वर्धेरन् V, 11, 13; वर्धयेयुः XVI,
20, 9.

वृधन्न् I, 8, 2; 16, 8; V, 18, 6.

वृन्त in प्रलागवन्त IV, 15, 9.

वृप् + अव वृष्ट XIII, 12, 10.

वृषण IV, 15, 16.

वृषाकपि XII, 6, 13; 7, 1. 6; 8, 2; 13, 1; 24, 3; 26, 10.

वृष्टि XIV, 35, 1.

वृष्टिकाम XIV, 35, 1.

वृष्य XV, 1, 21.

वे + उप ऊत XIV, 22, 20 in उपोतपश्य

+ प्र वयन्ति XVII, 3, 7.

+ संप्र वयेत् XVI, 7, 15; 14, 4.

+ वि वयन्ति XVII, 2, 9.

वैणुयत्री v. l., see वैणुयवी

वैतसशाखा XVII, 3, 10.

वेद (1.) I, 15, 9. 10. 11. 13; III, 14, 18; VIII, 12, 9. (2)
 XV, 16, 6; 27 (p. 195, 21); XVI, 2, 3. 6. 9. 12. (आङ्गिरस)
 15. 18. 21. 24. 27. 30. 31. (Cf. अथर्ववेद। इतिहासवेद।
 ऋग्वेद। पुराणवेद। यजुर्वेद। सामवेद।)

वेदयोक्तो I, 15, 11.

वेदशेष I, 15, 16.

वेदि III, 13, 16; 14, 15; 16, 17; IV, 8, 2; 12, 1; XIV, 10,
 6; XVII, 15, 4; XVIII, 24, 19.

वेदिश्रोणि XIII, 11, 2.

वेद्यं XVII, 15, 2.

वेद्यन्तर्भूमि I, 4, 2.

वेला XVII, 15, 9. (Cf. अचवेला। प्रातरनुवाकवेला मध्यवेला।)

वेष्ट + परि वेष्ट IV, 15, 22; VII, 15, 2.

वे XIV, 2, 8. 11 etc., व वै XIV, 40, 1; 57, 20; XV, 10, 17;
 अह वै XIV, 50, 1; यद्यु वै XVIII, 23, 6. 9; वा उ
 XVI, 29, 7.

वेण्यवो III, 12, 2.

वैतानवर्जम् IV, 15, 6.

वेददत्ति XVI, 11, 8.

वेदेष्ट XVI, 9, 11; 29, 6.

वेद्युत III, 1, 7.

वैधस XV, 17.

वैपयत XVI, 2, 25.

वैभीदक XIV, 22, 15.

वैमृध III, 1, 7.

वैघात्रपरिच्छद XIV, 33, 20.

वैराज IX, 27, 1; X, 5, 9, 15; XI, 15, 6; XII, 13, 2; XV,
1, 32; XVI, 23, 10; XVIII, 17, 6. (Cl. अक्षरवैराज)

वैराजगर्भ XV, 7, 2.

वैराजन्यूक्त XII, 13, 4; 26, 11.

वैराजपृष्ठ X, 5, 1; XVI, 23, 20.

वैराज्य XIV, 30, 1.

वैरूप IX, 27, 1; X, 4, 9; XII, 6, 10; XVI, 23, 20.

वैरूपगर्भ XV, 7, 4.

वैरूपपृष्ठ X, 4, 1; XVI, 23, 19.

वैवस्वत XVI, 2, 1, 4.

वैश्व I, 1, 8; II, 1, 3; 3, 7; XVI, 17, 3.

वैश्रवण XVI, 2, 16.

वैश्वकर्मण III, 15, 18, 20; XVIII, 21, 10; ००णी XIV, 8, 6.

वैश्वदेव II, 8, 7; III, 11, 11; 12, 3; 13, 5; 14, 21; 18, 12.
20; VI, 10, 6; VII, 5, 21; VIII, 3, 8, 16; 7, 10, 19; 14,
6; X, 2, 7, 8; 3, 11, 14; 4, 14; 5, 23; 6, 18; 8, 10, 14.

17; 9, 15, 16; 10, 7; 11, 8; 13, 17, 18; XI, 4, 10; 5, 6;
 6, 7; 7, 10; 9, 7, 9; 10, 5; 12, 13; 13, 16; 14, 33; 15,
 8; XIII, 5, 17; XIV, 6, 1, 2; 7, 1; 9, 4; 10, 3; 56, 6,
 10; XVI, 7, 6; XVII, 8, 9; XVIII, 10, 12; 22, 2,
 7, 10; वैश्वदेवी III, 13, 10; VII, 10, 6; XIV, 57, 8; XV,
 14, 18. (Cf. महत्त्वतीयवैश्वदेवयो.)

वैश्वदेवद्यावापृथिवीयौ III, 12, 10.

वैश्वदेवषाड्दण्यौ IX, 24, 7.

वैश्वदेवमाहते XI, 2, 8.

वैश्वदेवसुक्त XIII, 19, 18.

वैश्वदेवस्तु XIV, 60, 1; XVI, 15, 3; 29, 15.

वैश्वदेवाग्निमाहृतयोः VIII, 7, 3; XIV, 3, 12; XVI, 8, 16.

वैश्वदेवाभिव्याहार XIV, 60, 3.

वैश्वदेविक III, 14, 3; 18, 2.

वैश्वमनस XI, 6, 1.

वैश्वानर (1.) II, 5, 2; III, 3, 2; IX, 25, 2; 27, 1. (2) (sacrifice) XVI, 23, 22, 25; 24, 19, 25, 3, 26, 3, 5, 10; 27,
 5; 28, 3; 29, 5, 15, 16; 30, 5.

वैश्वानरीय VIII, 6, 2; IX, 23, 8; 24, 2; XI, 2, 10; 7, 11; 14,
 34, XVIII, 23, 2.

वैश्वानरीयपार्जन्या इष्टि III, 13, 3.

वैश्यामित्र XV, 24 (p. 193, 18); 26 (p. 195, 6); 27 (195, 18).

वैपुवत XIV, 20, 3.

वैष्णव I, 3, 13, 18; 8, 8; VI, 11, 5; IX, 24, 7; XVI, 2, 10;

वैष्णवी V, 10, 1; 17, 13; VIII, 13, 1.

वैष्णवद्वितीय II, 8, 14.

वैखर्य XII, 16, 2; 17, 2.

व्यक्त see अव्यक्त

व्यञ्जन I, 2, 12; XIII, 1, 8. (Cf. आदिव्यञ्जन)

व्यत्यासम् see अस्

व्यथ्य व्यथेत XVII, 10, 15; व्यथेयाताम् XVII, 10, 9.

व्यध् विध्यति XVII, 15, 4; विद्ध see अविद्ध

+ अति विध्यन्ति XVII, 3, 6; विध्येत् XVII, 5, 7; 15, 5.

व्यर्क XIII, 20, 28.

व्यवसाहम् Cf. गृह्

व्यवस्था (v. l. व्यवस्त) XVI, 7, 10. (Cf. अयवस्थ)

व्यवेत II, 15, 6.

व्या see व्ये

व्याधित in उदरव्याधित XIV, 27, 2.

व्याधिप्राय III, 4, 8.

व्यायाम in परोदिव्यायाम

व्याहति X, 21, 15.

श्रुष्टि XV, 16, 4; XVI, 1, 1.

धूलह X, 2, 2; III, 2; 4, 2; 5, 2; 6, 2.

धुन्धच्छन्दम् XIII, 21, 8; XVI, 30, 3.

धे + परि व्यति XVII, 10, 10; वीयमान V, 15, 4. (Cf. अपरिवीयमाण)

धोमन् (1.) धोमन् (loc.) XV, 17 (p. 188, 15) (2.) XIV, 24, 1.

मज् मजन्ति IV, 6, 12; मजेयुः V, 6, 5.

+ आ मजेयुः XIII, 14, 6.

+ म मजेत् XVI, 16, 1; मजन्त् V, 10, 14.

मत II, 8, 26; 13, 7; III, 9, 4; IV, 15, 6; XIV, 14, 1. (Cf.

अन्तरालमत । आदित्यमत । दीवितमत । सत्यमत)

मतपति II, 4, 6; III, 4, 11.

मतभृत् III, 4, 12.

मतय् मतयन्ति VII, 7, 8; मतयेत् XIV, 10, 3.

मतअपण VI, 12, 27.

मतापदगं IV, 16, 1.

मत्य IV, 1, 1.

मत्यवेला III, 4, 10.

मस् + आ वृक्षते XIV, 57, 20.

+ मम् मस्म XVI, 15, 11.

म्रात्यक्षोम XIV, 69, 1. 2; 73, 1.

घीहि IV, 3, 4, 6.

घीहियवाः III, 12, 3.

घ

घंघोर्वाक I, 14, 21; III, 8, 20.

घंघोस् V. 20, 7.

घंघ्वन्त I, 15, 8; III, 17, 0; V, 5, 7; VIII, 7, 21.

घंस् घंसन्ति VII, 19, 5, 23; 31, 2; X, 8, 14; XI, 15, 10; XII, 7, 0; XIV, 88, 16; XVIII, 1, 12, 19, 22, 23; 2, 1; 3, 1;

5, 10; 6, 1; 7, 1; 9, 1, 7; 10, 1; 11, 1; 13, 1; 14, 1, 6; 15, 1; 16, 1; 17, 1; 18, 1; 19, 1, 10; 22, 7; घंसन्ति

VII, 10, 2; XI, 3, 2; XII, 2, 24; 7, 1; 8, 4; XV, 7, 0;

घंसेत् VII, 10, 8; 20, 10; IX, 20, 1; X, 1, 20; XI, 14, 2; XII, 3, 20; XV, 7, 6, 7; XVI, 20, 10; XVIII, 2, 2, 4;

घंसेयुः XIII, 10, 5; घंसियामि XVII, 4, 3; घंसियन्त VII, 0, 1;

घस्त XI, 2, 14; XVII, 10, 3, 17; XVIII, 14, 9; 21, 1.

(Cf. चिःघस्त) घस्ता VII, 9, 6; 10, 9; 19, 8, 15, 17, 19, 25; 25, 6, 13; IX, 3, 4; 5, 2; 8, 3; 20, 12; X, 8, 14; 13,

11; XI, 2, 5, 13; 3, 2; 11, 10; 12, 2; 14, 10, 26; 15, 6;

XII, 6, 18; 7, 5; 8, 2; 13, 1, 7; 26, 10; XIII, 10, 5; XV, 7, 9; XVI, 8, 5, 16; XVII, 8, 2; 9, 5; XVIII, 1, 23; 2,

7; 3, 3; 4, 2, 5, 6, 7, 9; 5, 2, 6, 8, 11; 6, 6; 9, 3, 5, 6, 8;

11, 4 13, 11; 22, 7; शंसम् XVIII, 16, 2. (Cf. माचपीश-
मम् । जगतीशंसम् । नितिष्वंसम् । पङ्क्तिशंसम्) Cf. शस्य.

+ अति शंसन्ति XII, 2, 10; शंसेत् XIII, 7, 3; 8, 3; 9,
3; 10, 2; 12, 5.

+ अतु शंसति IX, 25, 1; शंसेत् VII, 21, 6; X, 9, 14;
XVIII, 23, 13.

+ मम् शंसति X, 18, 10, 15; XI, 12, 8; शंसेत् XVI, 7, 13;
14, 2; शस्येत् XVII, 9, 6 (1; the form is probably
incorrect; we should expect शंसेत् शंसयेत् or शस्य);
शस्य XI, 2, 13.

+ उपमम् शंसति XVII, 8, 2; शस्य XI, 14, 15; XII, 11,
13; XV, 3, 11.

शक् शकुयात् VII, 6, 8.

शकट IV, 14, 33; V, 6, 1, 4.

शकल VIII, 8, 11. (Cf. शिरण्यशकल)

शक्य I, 17, 8

शत IV, 15, 13, 18; VI, 6, 18; VII, 17, 17; IX, 20, 10; X,
12, 14; XI, 13, 6; XIII, 29, 16; XIV, 80, 2; XV, 3, 12;
11, 2; 14, 9; 16, 19; 17; 20, 21; 24 (शता nom. plur.
p 194, 6); 27; XVI, 1, 16; 4, 5; 22, 15. (Cf. शिष्टुप्-
शत । दशशत । विंशतिशत । अश्वविंशतिशत)

- शततन्त्री XVII, 3, 1. 9.
 शतमान० II, 3, 22.
 शतरात्रं XIII, 18, 4.
 शतवत्त XIV, 32, 5. 9.
 शतसंवासर XIII, 28, 7.
 शतान्य (सहस्र) XIV, 28, 13; XVI, 10, 9.
 शतातीयाः XVI, 13, 6.
 शतोद्देदीयाः IV, 11, 6; 21, 19; VIII, 9, 7.
 शबर XV, 26 (p. 195, 6).
 शब्द I, 1, 30; III, 20, 11. (Of. अग्निशब्द । दृष्टशब्द । स्तथा-
 शब्द)
 शब्दविकार VI, 1, 3. 5.
 शम् + शम् शमयेमहि अशमयम् XIV, 29, 1.
 शमीमय IV, 16, 8.
 शम्या IV, 16, 8; XIII, 29, 2.
 शम्यापरास XIII, 29, 29.
 शय्या in अधःशय्या IV, 15, 6.
 शरण XV, 17 (p. 188, 14).
 शरद् II, 1, 4; XIV, 62, 3; XV, 1, 1; XVI, 9, 30.
 शरभ XVI, 3, 14; 12, 13.
 शरमय XIV, 22, 13.

श्रुम XV, 19 (p. 190, 7); श्रुवं II, 6, 5; श्रूयते I, 16, 7;
VII, 8, 6; श्रूयमाण IX, 1, 3; श्रुत XV, 24 (p. 193, 21);
श्रुत्वा VII, 15, 2; VIII, 15, 6.

+ प्रति गृह्णोति V, 1, 10; X, 13, 27; XVI, 1, 23; 18, 2.

श्रुतकाम XV, 10, 4.

श्रुतसेन XVI, 9, 4.

श्रेयस् XV, 20 (p. 191, 22).

श्रेष्ठ XV, 25 (p. 194, 17).

श्रेष्ठ्य XV, 11, 1; 12, 1; 27 (p. 193, 19); XVI, 15, 1.

श्रोणि in वेदिश्रोणि XIII, 11, 2.

श्रोणिदेश IV, 12, 1.

श्रोत्र IV, 7, 13; VI, 1, 6.

श्रोत्रिय V, 9, 2; XV, 14, 8; XVI, 2, 29. (Cl. उभयतःश्रो-
त्रिय)

शशुर IV, 21, 1.

शश्व I, 3, 6; XIV, 40, 1.

शसन IV, 19, 8.

शःश्रोत्रिय XII, 2, 1. 6; 9, 8; XIII, 24, 18.

शापद II, 6, 13.

शेत III, 18, 8.

शेतकेतु XVI, 29, 7.

श्वेतपुष्प XIII, 6, 3.

श्वेताश्व XIV, 20, 2; 34, 2.

ष

षकार I, 2, 14.

षट्चत्वारिंशत् XII, 2, 22.

षट्चिंशत् VI, 6, 2; XIII, 29, 3; XVIII, 12, 7.

षट्चिंशत्सहस्र XIII, 23, 6.

षट्चिंशत्सहस्र XIV, 15, 6.

षट्चिंशत्सोम XIV, 15, 3.

षट्चिंशद्दशर XIV, 15, 8.

षट्पद VII, 10, 6; 26, 8.

षट्प्रगाथ XII, 9, 9.

षलर्ष XVIII, 23, 7 (and Comm. on IV, 2, 8)

षलह X, 1, 7; XI, 4, 1; XIII, 16, 5; XVI, 28, 3; 29, 10.

षलहार्धे XIII, 15, 9.

षल्लस XII, 2, 18.

षट्कोट X, 17, 1. 2.

षल्लराज XVI, 25, 1. 7.

षट्चिंशति VI, 1, 10; 4, 1.

षष्टिध XVI, 25, 1. 2. 7.

षण्मास्य XV, 12, 9.

षष् I, 1, 16; II, 3, 20; 11, 2; III, 13, 26; IV, 15, 16; 19, 7; 21, 1; VII, 19, 15; 27, 13, 26; XII, 6, 12; 12, 2; 21, 1; XIII, 7, 5; 15, 9; XIV, 38, 2, 5; 52, 13; 56, 10; XV, 5, 9; XVI, 9, 27, 25, 2; XVII, 4, 4; XVIII, 8, 5, 15; 10, 6, 11; 13, 2; 15, 5; 17, 3; 18, 9; 23, 7.

षष्टिग्रन्थानि (बीणि) IV, 15, 9, 21; VI, 6, 17; XIII, 10, 11.

षष्ठ X, 7, 1; 13, 17; XI, 2, 9; 6, 6; 9, 1, 9; 14, 32; 15, 7; XII, 2, 24; 3, 13; 4, 17; 5, 16; 6, 7; 7, 2; 9, 5; 10, 2; 11, 1, 15; 12, 11; 25, 2; 26, 9, 10; XIII, 21, 5; XV, 2, 22, 23; 8, 5; 19 (p. 191, 7); XVI, 2, 16; 11, 16; 14, 9, 10; 15, 6; 21, 32; 24, 14; 25, 5; षष्ठौ VII, 15, 9. (Cf. चतुर्थषष्ठयोः)

षष्ठाङ्गिक XII, 7, 3; XV, 8, 4

षष्ठौममृति VII, 15, 9.

षोडश XV, 12, 14; XVI, 21, 5

षोडशकल XV, 12, 15; XVI, 14, 16.

षोडशन् XIV, 61, 5.

षोडशाक्षर X, 8, 11; 13, 8.

षोडशियह IX, 5, 1.

षोडशिन् VIII, 7, 4; IX, 1, 9, 10; XIV, 42, 5; XV, 3, 4; 5, 1.

घोलजिप्रवृत्ति VIII, 3, 7; 5, 1.

घोलग्रन्थ X, 2, 11; XVI, 14, 15.

घ

संघाज in पक्षीसंघाज VIII, 9, 10, पक्षीसंघाजान्त V, 20, 8.

संयोग I, 1, 5. (Cf. अर्थसंयोग। कर्मसंयोग)

संवत्सर II, 2, 2; III, 8, 4; XIII, 11, 8; 23, 7; 26, 1. 2. 3;

27, 1; 28, 1. 5; 29, 27. 28. 29. 32; XIV, 2, 13; 9, 11. 13;

XV, 1, 3; 5, 11. 12. 18; 18 (p. 190, 3); 19 (p. 190, 10 ff.);

XVI, 1, 4. 5. 13. 17; 9, 26; 10, 9. 11; 26, 4; XVIII, 24,

33; 26, 4. (Cf. असंवत्सर०। द्वादशसंवत्सर। चतुस्रसंवत्सर।

शतसंवत्सर। पट्विंशतसंवत्सर। सहस्रसंवत्सर। स्वस्तिसंवत्सर)

संवत्सरप्रयोग III, 11, 16.

संवत्सरसप्त XIII, 19, 18.

संवत्सरसंमित XIII, 17, 3.

संवर्ग III, 4, 5.

संवाच in जरत्संवाच II, 5, 27.

संसदामयन XIII, 16, 5; 20, 15.

संमर्ग II, 6, 2.

संभव XIII, 5, 1.

संस्तुपामिष्टिभिः XV, 14, 2.

संस्तव in गोसंस्तव XIV, 11, 9.

संख्या VII, 21, 4; XIII, 1, 4; 5, 18, 21; XIV, 2, 22; 13, 10;

XV, 5, 9; 22 (p 193, 9), (Cf. अग्निष्टोमसंख्य 1 विमंज्)

संख्यान V, 14, 2; VIII, 12, 9.

संख्याविज्ञान XVI, 29, 4.

संस्मरण in असंस्मरण VII, 5, 10.

संख्यन्दिन् XVI, 18, 10.

संस्कारन्यायता I, 1, 30.

संहाय्य XI, 9, 2; XIII, 27, 6.

सकाश II, 14, 5.

सहात् II, 17, 2, 4; IV, 8, 7; 1, 2, 3, 10; 11, 5; 16, 6, 21,

18; VI, 1, 16; VII, 2, 15; 10, 9; XV, 24 (p. 101, 8);

XVIII, 21, 1.

सक्षौर IV, 15, 8.

सखि XV, 17 (p 183, 15); 19 (p. 190, 8).

समृद्धपतिक XVII, 17, 1.

समोच XIV, 16, 8.

समह XVIII, 21, 6

संकल्पविज्ञान XIV, 11, 2.

सकृति I, 7, 3.

संख्या XIII, 15, 11.

संख्यान्याय VI, 1, 11.

संधात XIII, 24, 16. (Cf. अदःसंधात X, 1, 20; XII, 2, 1;
XVI, 20, 3).

संधोपिणी IV, 19, 8.

सजनीय XIII, 5, 16; XVI, 23, 17; XVIII, 19, 4.

सजय IX, 25, 1.

संषयन IV, 15, 6.

संवर II, 7, 15; XVII, 7, 12. (Cf. विषयितसंवर)

सङ्ग + आ मङ्गयति XVII, 4, 2, 3.

संजनन XVIII, 24, 23.

सतोद्वहती VII, 25, 8, 15; 27, 8, 19.

सत्तम XVI, 22, 27, 28.

सत्त XI, 1, 4; XIII, 13, 1; 14, 1. (Cf. सुनिसत्त। राविसत्त।

संवत्सरसत्त। वर्षसत्त)

सत्तधर्म XI, 1, 8.

सत्तादीन VII, 15, 18; XI, 1, 1.

सत्तिन् XVIII, 24, 31.

सत्य IX, 26, 2; XVI, 1, 20.

सत्यप्रसव IX, 26, 2; XV, 14, 4; XVI, 1, 17, 20.

सत्यवदन II, 3, 24; III, 13, 30.

सत्यव्रत III, 8, 11.

मन्त्राज् XIV, 45, 1.

मन्त्राजित् XIV, 45, 1.

मद् मन्त्र V, 14, 19; VIII, 2, 13; सादयित्वा VIII, 7, 21; साद्य-
मान III, 14, 11; V, 9, 4. 9; 10, 25.

+ सा मन्त्र III, 13, 15; IV, 8, 2. 3; V, 7, 5; 8, 2.

+ उद् मन्त्र XVII, 6, 2.

+ उप सीदन्त् V, 10, 7; सादयति II, 9, 6; साद्य II, 8,
22; 9, 3; सादम् II, 8, 12.

+ मम् साद्यमान V, 10, 32; साद्य IV, 3, 2.

मदन in मङ्गलमदन VI, 12, 23; सौन्दर्यमदन I, 6, 6; V, 10, 10.

मदय XIV, 27, 6; 23, 1

मदस् V, 14, 2. 12; 15, 10; VI, 12, 1. 12. 24; 13, 2. 5; VII,
6, 1; 7, 3; VIII, 5, 2; X, 13, 26, 21, 10; XIII, 29, 3;
XIV, 22, 9. 23; XVI, 4, 7; 13, 16; XVII, 4, 4; 12, 4.

(Cf. अन्तःसदः । बहिःसदः)

मदा III, 11, 9. 13; XII, 3, 5; 4, 3; 5, 3; 26, 5.

सदोद्धविर्धानानि XVII, 6, 3.

सद्यम् II, 2, 2.

सददाज्यभाग III, 12, 4

सदन्त् II, 2, 13; III, 13, 21.

सन् समान XVI, 11, 5 8 ff.

सनि XVI, 11, 5. 8. 11. 20. 23. 26. 29.

सनिव्याध XVI, 18, 14.

संतत I, 1, 23; II, 6, 12.

संतान XII, 21, 5.

संतानार्थ I, 1, 25; VI, 9, 10.

संदग्गानुसोमो XIV, 22, 4.

संदेह in सोदगासंदेह VI, 1, 7.

संधान I, 1, 43; VI, 1, 15.

सन्धि XVII, 4, 2. 3. (Of. चिप्रसन्धि)

सन्धिषेला II, 14, 9.

सन्धिपामन् IX, 21, 2.

सन्ध्यत्तर I, 2, 4.

संनद्ध XV, 18 (p. 180, 21. 22; 190, 1.)

संनिकर्ष in देशकालसंनिकर्ष XIII, 21, 13.

संनिपात I, 16, 17.

संनिपातन I, 2, 26; XIII, 5, 1.

संनिपातप्रधानत्व III, 20, 17.

संनिवपनीया IX, 22, 6.

सपत्न XVII, 5, 7; 15, 5.

सपत्नाग्र IV, 17, 5; XVII, 3, 10.

सपुत्रा (घोषा) VI, 6, 12.

सपुरोनुवाक्य I, 1, 22; 2, 19; XIII, 24, 18.

सप्तच्छवीलाम् XVI, 26, 6.

सप्तचत्वारिंशत् XII, 2, 16.

सप्तत्रिंशद्वाच XIII, 17, 2.

सप्तदश IX, 21, 5; 27, 1; XIV, 12, 8; 23, 2; 26, 2; 31, 2;
XV, 1, 18. 14. 17. 31; 2, 13; 3, 15; XVI, 23, 5. 9. 10.
11; 24, 3. 8; XVII, 7, 6; सप्तदशी XVIII, 14, 3. (Cf.
वृहस्पतिसप्तदशाः)

सप्तदधन् II, 3, 17; XIII, 19, 1; XIV, 33, 4; XV, 1, 10. 22;
3, 12. 13. 14. 17.

सप्तन् IV, 2, 9; VI, 4, 5. 11; 9, 6; VII, 27, 13; IX, 16, 2;
X, 2, 10; XII, 2, 21; XIV, 32, 2; 53, 2; 56, 4; XV,
3, 15; XVI, 26, 2; XVII, 14, 4; 15, 9; XVIII, 8, 12.

सप्तदशगराव XV, 2, 12.

सप्तदशस्रोतं X, 4, 1; XI, 11, 1; XIV, 21, 2.

सप्तदशारलि XV, 1, 16.

सप्तदशैकविंशे XV, 6, 2.

सप्तपद VII, 26, 11; XVIII, 16, 2.

सप्तम X, 9, 1; XV, 19 (p. 191, 12); XVI, 2, 19; 11, 19;
26, 8; 27, 3. 6; सप्तमी XVIII, 23, 10. (Cf. द्वितीयसप्त-
मयोः । महाप्रतसप्तम)

सप्तरात्र XVI, 26, 1. 6. 11. (Cf. जनकसप्तरात्र)

सप्तविंशति XIV, 78, 2.

सप्तविंशतिशतानि XIV, 79, 2; XVI, 8, 11.

सप्तविध XVI, 26, 1. 2. 11.

सप्तद्वीप X, 18, 1.

सप्ताक्षर्ये XIII, 15, 10.

सप्तगाय XII, 6, 9.

सप्तणव V, 9, 4; 11, 1; VII, 16, 5; 26, 5.

सप्ततोद XIV, 72, 3.

सप्तवर्ग्य V, 10, 36; 12, 2.

सप्तैव I, 2, 20; V, 16, 2.

सप्ताष्टाक्षर्ये X, 5, 7; 9, 5.

सभासद् XVI, 9, 17.

सम I, 1, 35; 17, 12; IX, 20, 1; समया II, 8, 22.

समर्च VII, 19, 18.

समवत्तधानौ IV, 14, 27.

समवाय in स्त्रिष्टुतसमवाय V, 19, 3.

समस्तुत XVIII, 9, 6.

समस्तोपस्थानप्रवृत्ति VI, 13, 12.

समान I, 3, 10; II, 13, 7; III, 9, 7; 13, 28; 14, 21; 15, 24;
18, 12; IV, 6, 5; 12, 6; 19, 6; V, 14, 23; VI, 8, 13;

VII, 17, 14; 23, 8; VIII, 2, 12; 9, 8; 15, 14; 17, 1;
 18, 1; 21, 1; 22, 1; 23, 1; 24, 1; 25, 1; X, 8, 22; XI,
 4, 14; 5, 8; 14, 21; XII, 9, 5; XIII, 22, 6; XIV, 10,
 18; XV, 1, 20; XVI, 3, 6; 12, 7; समानौ VI, 1, 13;
 XVIII, 21, 4.

समानच्छन्दोम XIII, 1, 8.

समानजातीय VI, 9, 11; XVI, 4, 5.

समानतन्त्र II, 8, 1; III, 12, 13; XIV, 40, 21.

समानदक्षिण XIV, 10, 22.

समानदेवता XVI, 7, 9.

समानस्तोत्रिय XII, 2, 1.

समापन III, 14, 2; 20, 7; V, 2, 4.

समावाय VI, 6, 17; XVIII, 18, 1.

•समारोहणीया VI, 6, 17.

समास VI, 1, 10. (Cf. दण्डसमास)

समिप्रभृति II, 13, 7.

समिदाधान II, 15, 3.

समिदाधानमन्त्र I, 2, 23.

समिध् I, 12, 12; II, 8, 9, 22, 23; 12, 8; IV, 8, 3; 12, 10
 VIII, 11, 15.

मनिष्टयजुस् IV, 11, 2; 13, 4; VIII, 9, 10; XVIII, 24, 11.

मनीचण II, 15, 1.

ममुद्र (1.) IV, 8, 6; (2.) XV, 11, 4.

ममुह X, 2, 2; 3, 2; 4, 3; 5, 2, 5; 6, 2, 7, 20; 8, 4, 16.

22; 11, 10; 13, 25; XI, 4, 2; 7, 5; 12, 12; XIV, 30, 2;

70, 2; 72, 4; XVI, 31, 17; 29, 12.

संपद् IX, 6, 19; 20, 29; X, 12, 6; XV, 10, 5.

संपात XVI, 20, 15.

संपाद्यपादभाग VII, 27, 9.

संप्रघात II, 16, 1.

संप्रसर्पण XVII, 7, 12.

संप्रैष I, 1, 36; III, 16, 15.

संभ्रुति XVI, 22, 20.

संभोगिन् XVI, 21, 21.

संमर्शन in माणसंमर्शन IV, 21, 20; VIII, 9, 8.

सम्यद् XIV, 38, 5, 6; XV, 27 (p. 195, 18).

सरस्वन् II, 4, 2; III, 9, 5; सरस्वती II, 4, 2; III, 9, 2; IX,

24, 5; XIII, 29, 1, 15; XV, 14, 4.

सराति XV, 27 (p. 195, 18).

सर्प XVI, 2, 14.

सर्पविद् XVI, 2, 14.

सर्वहरि XI, 14, 10.

सर्वाग्नेय XIV, 4, 6.

सर्वायुत्व XIV, 12, 2.

सर्वाङ्गति III, 19, 4.

सर्वेश XV, 10, 3.

सर्वैष्टि III, 20, 16.

सर्वावधि XVI, 18, 15.

सर्वप IV, 15, 5.

सलिल (1.) XVIII, 22, 7; (2.) XV, 11, 4.

सलोकता XIV, 62, 2.

सव VII, 15, 9. 10. 11; XV, 12, 5. (Cf. अनियुसव। ओदन-
सव। ओषधिसव। सवसव। गोसव। यामणीसव। तीक्ष्णसव।
दृढस्यतिसव। मधुसव। भूमिसव। वनस्पतिसव। सूतसव।
स्यपतिसव)

सवन VI, 13, 6; VII, 14, 12; 15, 1; 17, 12; 19, 0; XIV,
1, 2; 33, 10; 51, 1, XVI, 24, 14; XVII, 9, 1; XVIII,
21, 13. (Cf. अनुसवनम्। द्वितीयसवन। प्रातःसवन। माध्य-
न्दिन। यथासवनम्)

सवनदेवता VI, 9, 13.

सवनीय V, 3, 8; 20, 6; VI, 9, 1; 11, 13; VII, 1, 1; 16, 9

(पुरोस्ताम) VIII, 1, 9, X, 12, 6, XI, 13, 8; XIII, 20, 9;

XIV, 2, 14. 20; 6, 2; 7, 3; 8, 3; 9, 2; 13, 1; 8; 51, 13;
62, 3; XV, 1, 23; XVII, 7, 7. (Cf. अग्नीषोमीयसवनीयौ।
द्वितीयसवनीय। प्रातःसवनीय)

सवनीयकाल XIV, 40, 21.

सविद V, 5, 1; VIII, 12, 4; IX, 27, 1; XV, 14, 7; 22 (p.
192, 15 ff.); सत्यप्रसव IX, 26, 2; प्रसविद आसविद सत्यप्रसव
XV, 14, 4. 7; XVI, 1, 17. 18. 19. 20.

सद्य I, 6, 3; IV, 3, 6; 9, 5; 12, 2; 14, 19. 24. 30; 21, 8;
VII, 5, 16; XIII, 11, 4.

सद्याद्युत् IV, 12, 10; 13, 1; 15, 1; V, 14, 21. 24; VI, 8, 4.
8; VIII, 9, 2.

सव्योत्तान V, 8, 5.

सह (1.) II, 5, 24; IV, 6, 14; 13, 4; XVI, 1, 7 (2.) XIII, 11,
1; XV, 18, 1; XVI, 7, 9.

सहजन XVII, 4, 1. 2. 3.

सहसुरूप XVI, 14, 18.

सहभूमि XVI, 15, 20.

सहस्र III, 7, 6; X, 12, 6; XIII, 27, 7; 29, 17. 32; XIV, 28,
13; 39, 3; 80, 2; 81, 2; XV, 11, 3. 8; 16, 19; 27 (p. 196,
6); XVI, 8, 8. 12. 13; 10, 9; 18, 18. (Cf. अश्वसहस्र। पत्ति-
सहस्र। द्वादशीसहस्र। षट्चिंशसहस्र)

- सहस्रतमो XVI, 22, 18.
 सहस्रदक्षिण XIII, 14, 7.
 सहस्रसंवत्सर XIII, 28, 8; 29, 32.
 सहस्रसाय XIII, 27, 7.
 सहस्रस्रोत्रिय XVI, 22, 1.
 सहिरण्य V, 8, 2.
 सहोच XIV, 1, 2; XV, 6, 8.
 सा see सो
 सांवत्सर VI, 1, 18.
 साकम् XV, 27 (p. 195, 18).
 साकमन्त्र IX, 2, 1.
 साकमेध III, 15, 1, 18, 17; XIV, 8, 1, 9, 6.
 साकंप्रम्याय III, 8, 2; 10, 7.
 साह्य IV, 6, 10
 सांघातिक XIII, 24, 17.
 साक्षिक XI, 15, 8.
 साद्य.क XIV, 40, 1.
 साध् साधयति V, 19, 2.
 साधर्म्य XIII, 14, 5.
 साधारण I, 1, 4; XIII, 14, 8.
 साध्य XIII, 29, 7; XIV, 72, 1.

संतिपन (1.) IV, 15, 23. (2.) III, 15, 5; XIV, 8, 4. (3.) XIV, 10, 16.

संन्याय I, 8, 16; 8, 12; III, 8, 9; 9, 3; XIII, 29, 2.

साप्तदश 1, 4, 11; 16, 19.

सामग XI, 14, 1; XVIII, 2, 2.

सामन् V, 12, 3; VIII, 10, 8; X, 21, 12; XV, 11, 6; XVI, 2, 30; 12, 21; 14, 8. 14; 17, 4. (OE. अग्निष्टोमसामन्।

समयसामन्। वृक्षसामन्। ब्रह्मसामन्। रथन्तरसामन्। सन्धिपामन्।
स्वरसामन्)

सामप्रगाथ VII, 21, 4; 22, 3; 23, 5; 24, 3; X, 4, 10; 5, 16;
6, 15; 8, 8. 21; XI, 3, 2; 11, 10; 13, 30; XV, 7, 11;
XVI, 21, 23.

सामवेद III, III, 5, XVI, 2, 30.

सामसूक्त XII, 6, 15. 18; 8, 4.

सामातान XV, 9, 3.

सामान्तरवक्ष्य XI, 2, 12; XIV, 61, 8.

सामान्य I, 16, 18; सामान्यतम III, 20, 9.

सामि XIII, 18, 1.

सामिधेनी I, 16, 19; II, 3, 16; 5, 9; III, 7, 2; 11, 6; 15,
12; 16, 23; V, 11, 1. 10; 15, 4. 5.

•सामिधेनीक in पञ्चदशसामिधेनीक V, 3, 3; 5, 3.

सामूहिक XVI, 30, 4.

सामिद XVI, 2, 23.

सायन I, 4, 12.

सायम् II, 6, 1; 7, 13; 8, 4. 20; 9, 1. 10; III, 15, 7; VIII,

13, 6; XIV, 32, 3.

सायमाहुति XVI, 1, 7.

सायंप्रातर् II, 8, 6; 13, 8; III, 12, 15. 16; IV, 5, 11.

सायुज्य XIV, 62, 2.

सारस XVI, 12, 5.

सारसत VI, 10, 2; 11, 8; X, 1, 18; XI, 7, 5; XIII, 29, 1;

XVII, 8, 10; सारसती VII, 10, 8; XIV, 13, 1; XV, 1, 21;

15, 3.

सारसतपौष्णौ III, 13, 8.

सार्द्धं (प्रसोक) XVI, 11, 11.

सार्पराज्ञी X, 13, 26; XIII, 11, 2. 5.

सार्वकामिकी III, 4, 10.

सार्वधनिक 1, 2, 29.

सार्वधेनियज्ञ III, 10, 1; 11, 1.

सास्त्रादकाः XIV, 59, 1.

सावित्र VI, 10, 10; VIII, 3, 9; XI, 5, 3; 9, 6; 14, 30; XIV,

13, 5; 56, 7; XVI, 10, 12; XVIII, 22, 4. (Cf. सौम्यसावित्री)

सावित्रयज्ञ VIII, 1, 8; XIV, 56, 5. (Cf. आदित्ययज्ञसावित्रयज्ञौ

VII, 3, 4).

माविष्यावापुषिवीथौ III, 13, 22; XI, 2, 7; 7, 8; 8, 8.

माविष्याग्देवथौ VI, 11, 15.

माव्य XI, 14, 25, 27. (Cf. सहस्रमाव्य)

माव्य VI, 0, 16.

सिध् + अभि सिद्यन्ति XV, 13, 4; सिध्यते XV, 2, 16; 18, 7;

सिध् XV, 27 (p. 196, 1); XVI, 18, 1.

+ आ सिध्यमान V, 10, 11.

+ उद् सिध्य II, 9, 14.

+ नि सिद्यन्ति IV, 4, 2.

+ परि सिद्यन्तु I, 15, 11.

सिध् + निस् सेधन्ति XVI, 18, 20. (Cf. निःसिद्धपाप्मन्)

सिनीवास्तौ in राकासिनीवास्तौ I, 15, 3; IX, 28, 2.

सीर III, 18, 10.

सीव् + अभि सीव्यन्ति XVII, 8, 5, 5, 9.

+ उद् स्यूत in पुनःस्यूत II, 5, 27.

1. सु सुवन्ति XIII, 25, 3; 26, 3; 27, 3.

+ अभि सुवन्ति VII, 15, 1; सुसुवान् XIII, 6, 1; सुत
XIV, 16, 5; सुत्य XIII, 6, 8; 11, 2; XV, 23 (p.
193, 11).

2. सु + आ सुवै XVI, 1, 19.

+ प्र सौति IV, 6, 17; 7, 17; सुवै XVI, 1, 19. (Cf. अमसुत)

सुकीर्ति X, 13, 1.

सुत्य V, 10, 35; X, 1, 4. 5; XIII, 5, 1; 20, 2; XV, 1, 13;
12, 6. 14; XVI, 3, 7; 12, 8; सुत्या XIV, 40, 1.

सुत्यप्रतिज्ञास XVI, 20, 9.

सुचामन् XIV, 13, 1. 9; XV, 15, 4.

सुदाम् (वचिष्ठ) XVI, 11, 14.

सुपर्ण IX, 20, 13.

सुप्रसूत II, 8, 15.

सुमह्य XIII, 14, 1; 24, 12.

सुमह्य्याप्रतीक X, 21, 17.

सुरा XV, 15, 6. 13.

सुराप XV, 15, 14.

सुरासोम XIV, 13, 4; XV, 15, 5.

सुरूपहस्त XIV, 56, 12.

सुसमिद्ध XIII, 5, 3.

सुवदय XV, 22 (p. 192, 19)..

सुक IV, 2, 10; 15, 3; 20, 2; V, 9, 17. 18. 22; 18, 1;
VI, 1, 25; 4, 5; 6, 4. 6; 7, 10; VII, 6, 8; 7, 1; 12,
2; 13, 2; 16, 3; 21, 2. 8; VIII, 7, 5. 6; IX, 7, 3; 10, 2;
14, 2; 15, 2; 17, 2; X, 7, 8; 11, 8; 13, 10; XI, 12, 5.
6. 13; 14, 5; 15, 10; XII, 3, 2; 6, 2. 3. 4. 12; 8, 8; 9, 4;

- 11, 6; 12, 2; XIV, 3, 12; 32, 8; XV, 4, 9; 9, 5; 22
 (p. 193, 2); 23 (p. 193, 12); XVI, 2, 3; 3, 22; 8, 5, 16;
 11, 3, 6, 9, 15, 18, 21, 24, 37; 13, 4; 21, 26; XVII, 9, 6;
 XVIII, 1, 31; 4, 7; 5, 7, 8; 10, 11; 18, 1; 19, 8, 9; 23,
 10, 16. (Cf. अष्टावाकसूक्त । अदीनसूक्त । आग्निमासुतसूक्त ।
 आप्रीसूक्त । उचोयमानसूक्त । एकसूक्त । चतुःसूक्त । द्विषूक्त ।
 मनीतासूक्त । मय्यसूक्त । वैश्वदेवसूक्त । समसूक्त । यामसूक्त)
 सूक्तवाक I, 16, 10; III, 8, 21; 17, 8; V, 3, 7, 8; VI, 1, 24;
 9, 15.
 सूक्तवाकप्रैष V, 20, 5.
 सूक्तविष्टुधि VII, 19, 20.
 सूक्तप्रेष VI, 9, 7; VII, 9, 6; 19, 25; XII, 11, 21.
 सूक्तानुरूप XVIII, 23, 6, 9, 11.
 सूतयामणीयाम् XVI, 1, 16.
 सूतसव XIV, 22, 1.
 सूच IV, 5, 2. (Cf. ऊर्णासूच)
 सुददोश्न् XVIII, 1, 23; 2, 7; 3, 3; 4, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9; 5,
 2, 3, 4, 6, 8, 11; 6, 6; 7, 21; 9, 3, 8; 11, 4; 13, 11; 14,
 6, 7; 21, 1.
 सुना XVII, 3, 2, 4.
 सुपस्य VI, 1, 17.

11, 6; 12, 2; XIV, 3, 12; 32, 8; XV, 4, 9; 9, 5; 22
 (p. 193, 2); 23 (p. 193, 13); XVI, 2, 3; 3, 22; 8, 5. 16;
 11, 3. 6. 9. 15. 18. 21. 24. 27; 13, 4; 21, 26; XVII, 9, 6;
 XVIII, 1, 21; 4, 7; 5, 7. 8; 10, 11; 16, 1; 19, 6. 9; 23,
 10. 16. (Cf. अश्वावाकसूक्त । अहीनसूक्त । आप्रिमास्तसूक्त ।
 आप्रीसूक्त । उज्जीयमानसूक्त । एकसूक्त । चतुःसूक्त । द्विषूक्त ।
 मनोतासूक्त । मन्युसूक्त । वैश्वदेवसूक्त । समसूक्त । सामसूक्त) .

सूक्तवाक I, 16, 10; III, 8, 21; 17, 8; V, 3, 7. 8; VI, 1, 24;
 9, 15.

सूक्तवाकप्रिय V, 20, 5. 15, 8.

सूक्तविवृद्धि V, 12, 6; VII, 14, 10; VIII, 8, 8.

सूक्तानि (सूक्तम).

+ प्र सर्पन्ति VI, 12, 1; 13, 2. 12; VIII, 1, 1; 8, 8; सर्पयुः

XV, 14, 6; सर्पाणि XV, 14, 7; सूत्र VII, 7, 4; सूय

VII, 1, 1; 14, 12.

+ संग्र सर्पन्ति XVII, 7, 11.

+ मस् सर्पन्तु I, 6, 12.

सेवा in सूक्तेषु IV, 19, 7.

सेवाग XVI, 2, 17.

सेपुधन्वन् XIV, 72, 3.

सो + अस् सति I, 1, 23; V, 11, 3; VI, 7, 7; IX, 5, 5. 7. 10.

12; 6, 2. 4. 7. 9. 12; XV, 14, 1; XVIII, 1, 15. 17;
 20, 2. 4; स्येत् III, 19, 13; VI, 3, 10; XVIII, 14,
 5; स्यन्त् VII, 9, 2; भाय I, 4, 19. 20. 21; 6, 14; 13,
 3; 14, 2. 3. 4. 5; VII, 9, 2; 10, 7; 25, 6. 13; 26,
 3. 8. 9. 11; IX, 6, 2. 4. 7. 9. 11. 13; X, 8, 11; 13,
 2. 8; XII, 24, 5.

+ अथय साय III, 19, 12.

+ उद्व साय VIII, 13, 1.

+ घव स्यन्त् I, 4, 22.

सोव्य VIII, 3, 5.

सोपांशुवाज III, 9, 3.

सोम (1.) II, 1, 6; III, 14, 10; 18, 19; 21, 1. 4; V, 1, 1; 6,
 1; VII, 4, 13; 5, 10; VIII, 7, 21; 9, 2; XIII, 6, 1; 7,
 1; XIII, 12, 9; 13, 1; XIV, 3, 1; 13, 14; XV, 13, 1;
 14, 9. (2.) I, 15, 2; V, 5, 1; 6, 1; पितृमन्त् III, 16, 2. 4.
 13; IV, 4, 1; वनस्यति IX, 26, 2; राजन् XV, 14, 4; वैष्णव
 XVI, 2, 10. (Cf. सुरासोम).

सोमचमस XIV, 16, 5.

सोमपौथ XIV, 62, 2. (Cf. अनपिसोमपौथ).

सोमप्रवाक XIV, 40, 13; 41, 10.

सोमयान्या VII, 3, 4.

भोमवन्त् III, 16, 2, 5.

भोमविक्रयिन् XIII, 6, 2.

भोमापौष्ण VI, 11, 2.

भोमाहार XIII, 6, 2.

भोमेष्टि XIV, 5, 2.

भोमोपनहन VII, 15, 2.

भौचामण XIV, 8, 10; 12, 1, 2; भौचामणी XIV, 13, 3, 0;
XV, 15, 1.

भौभर् IX, 3, 1.

भौमिक V, 20, 6; XIV, 10, 22.

भौम्य III, 12, 6; IV, 20, 6; VI, 10, 3; VIII, 4, 5; XIV, 57,
2; भौमी III, 12, 1.

भौम्यसावित्री III, 13, 7.

भौधवसि XV, 19 (p. 191, 18) ff.

भौर्ध III, 18, 3, 7; IX, 20, 20; XI, 13, 8, 9; XIV, 8, 17;
भौरी XIV, 9, 3; 32, 2.

भौवर्ण XIV, 32, 5.

भौवार्द XV, 25 (p. 194, 20).

भौहित्य III, 8, 14.

स्कन्द स्कन् III, 20, 4.

स्तन V, 10, 5.

सु सुवते VI, 8, 3; VII, 10, 1; XIII, 10, 4; 11, 2; 12, 1.
 3; XVIII, 2, 3. 5; सुवीरन् XVIII, 2, 2; 23, 7; सुषि
 XV, 22 (p. 192, 19 ff.); तुष्टव XV, 22 (p. 192, 20 ff.); 26;
 सोय्यमाण IX, 5, 1; 19, 4; सूयमान XV, 22 (p. 193, 2)
 सुत V, 10, 35; VI, 8, 10. 14; VII, 16, 1; VIII, 1, 9; X,
 18, 26. (Cf. चयास्तुते)

+ अभि सौति V, 9, 4; VII, 15, 2; 16, 2. 5; सुयात् VII,
 15, 18; सुत्य V, 9, 25; 10, 23. 32; VII, 15, 4. 8.

+ परि स्वनीय XVII, 7, 6; सुत IX, 25, 1.

सुत् Cf. अग्निष्टुत्। इन्द्रमुत्। वैशदेवमुत्। सूर्यमुत्

सु सुणाति III, 14, 18; VIII, 12, 9. 10; सुणुते XIV, 22, 22;
 सौत्वा I, 15, 15.

+ उप सुणन्ति XVI, 3, 25; 12, 20, XVII, 6, 5; सौर्य
 IV, 16, 2; 18, 5.

+ परि सौर्य IV, 3, 7.

सोक V, 18, 1.

सोक्य X, 12, 15; XV, 1, 25.

सोव VI, 8, 8; VIII, 6, 1; XIII, 11, 6. 9; XIV, 3, 2; 4, 2;
 12, 6; 32, 9; 12, 8; XV, 5, 2. 6; 11, 4; XVII, 14, 5;
 17, 3.

सोषप्रभव VIII, 15, 4.

स्तोत्रवन्तु VII, 10, 2.

स्तोत्रिय VII, 14, 1. 2; 21, 8; 26, 1; IX, 5, 2; 6, 17. 19; X,
6, 11; XI, 2, 13; 3, 2; 11, 14; 12, 1; 13, 21. 24. 28;
XII, 1, 3; 3, 5. 23. 24; 4, 9. 23; 9, 8. 16; 10, 11; 12, 14;
XIII, 1, 4; 20, 5. 12; XIV, 26, 3; 42, 10; XV, 7, 9;
XVII, 14, 4; 15, 0; 17, 5; XVIII, 1, 4; 4, 3; 5, 3; 21, 3;
23, 6. 9. 11. (Cf. उपन्यासस्तोत्रिय । यथास्तोत्रियम् । यःस्तोत्रिय ।
समानस्तोत्रिय । महस्तोत्रिय)

स्तोत्रियत्व VII, 25, 17.

स्तोत्रियादुद्गुणौ (•पाः) VII, 11, 1. 2; 12, 1; 13, 1; 14, 6;
20, 1; 22, 2; 23, 3; 24, 2; 26, 12. 16; VIII, 6, 5; 7, 11;
IX, 2, 2; 3, 2; 4, 1; 7, 1; 11, 1; 15, 1; 19, 2; X, 4, 0;
5, 9; 8, 7. 21; 13, 11. 20. 21; XI, 13, 27; 14, 35; 15, 6.
13; XII, 3, 16. 22; 4, 4. 7. 12. 15. 19. 22; 5, 4. 6. 8. 11.
14. 18; 6, 0; 9, 13. 15; 10, 3. 7. 9; 11, 10; 12, 1. 7. 12;
25, 3; 26, 1. 6. 20; XIII, 7, 2; 8, 2; 9, 2; 10, 5; XIV,
3, 5; 52, 7; 54, 1; 55, 1; 57, 5; XV, 3, 3. 5; 8, 7; 9, 3;
XVI, 21, 24; XVIII, 23, 4.

स्तोम IX, 21, 7; XII, 2, 10; XIII, 7, 3; 8, 3; 9, 3; 10, 2.
4; 12, 5; 20, 4; XIV, 29, 4; 31, 3; 38, 2. 5; 40, 2; 41, 1;
42, 1; 72, 2; XV, 1, 31; 4, 5; 5, 7; 6, 5; XVI, 21, 3; 23,

6 13 14, 25, 2, XVII, 7, 3 (Cf अग्निष्टोम । अग्निष्टोमस्तोम ।
 अभिप्रवस्तोम । अर्धमासस्तोम । अवान्तरदिशां स्तोम । अष्टाचत्वारिंश-
 स्तोम । अहोरचस्तोम । आतृत्तस्तोम । इन्द्रस्तोम । उग्रस्तोम ।
 चतुस्तोम । अष्टिस्तोम । एकविंशस्तोम । एकादशस्तोम । एवस्तोम ।
 चतुस्तरस्तोम । चतुर्विंशस्तोम । चतुसत्वारिंशस्तोम । चतुष्टोम ।
 छन्दोदृष्टस्तोम । ज्येष्ठस्तोम । ज्योतिष्टोम । त्रयस्त्रिंशस्तोम । त्रिणव ।
 विष्टुत् । विष्टोम । दिशां स्तोम । ध्वसि । गच्छ । निमेष । पञ्च-
 दश । पञ्चविंश । शृष्टव । मास । मुहूर्त । यथास्तोमम् । यम ।
 वाच । मात्य । शुक्र । षट्त्रिंश । सप्तदश । सर्वस्तोम)

स्तोमविकार XIII, 1, 4

स्तोमातिशयन XV, 11, 5

स्तौ IV, 16, 6, XIV, 39, 3, XVI, 11, 17

स्तौपुमांस्तौ XVII, 6, 1

स्तौवक्ष II, 8, 7

स्तौष्ठिल IV, 7, 6

स्तौपतिष्ठ XIV, 22, 2

स्तौविर XVI, 2, 5

स्तौ तिष्ठति III, 16, 17, V, 15, 7, XV, 19 (p 190, 12),

तिष्ठामहे XV, 26 (p 195, 9), तिष्ठध्व XVI, 26 (p 195, 2),

तिष्ठन्त II, 7, 13, V, 6, 2 7, 13, 2 4 11, 14, 19, 16, 1,

VI, 2, 1, 12, 2, VII, 15 2, VIII, 11, 1, XV, 19 (p 190

12); XVI, 3, 20; XVII, 1, 3, 8; 4, 6; 12, 4; 13, 7;

तस्मिन्ने XV, 27 (p. 195, 19); अस्यात् XV, 25 (p. 194, 12);

स्थिता III, 14, 14; V, 13, 11; स्थापयेत् XVII, 10, 17.

+ अधि तिष्ठति IV, 21, 2; तस्मिन्ने XV, 27 (p. 195, 21).

+ अत्र स्यात् III, 13, 16; स्यात् V, 6, 4.

+ अत्र तिष्ठते I, 1, 5; तिष्ठन्ने I, 3, 8.

+ आ तिष्ठति XVII, 15, 3.

+ उपा तस्यौ XV, 18 (p. 190, 8).

+ उद् तिष्ठेत् XIII, 13, 1; तिष्ठन् IV, 10, 7; V, 10, 9;

XV, 19 (p. 191, 11); स्थित XV, 19 (p. 190, 16);

स्यात् V, 9, 27; XIII, 14, 7; 20, 14; XIV, 57, 19;

XV, 11, 7; 14, 12; स्यात् III, 20, 2.

+ उपोद् स्यात् I, 6, 3; VI, 7, 10.

+ उप तिष्ठते II, 7, 13; 12, 6; IV, 19, 9; VI, 2, 3; XVI,

12, 21; 13, 2; XVII, 12, 6; 18, 7, 9; तिष्ठन्ने XV,

15, 6; तिष्ठेत् IX, 5, 1; XVII, 13, 6; स्यात् I, 15, 10;

III, 17, 2, 6; 21, 8; IV, 12, 10; 13, 1; 15, 4; V, 9,

27; VI, 12, 1; 13, 2; VIII, 12, 11; (Cf. अनुपम्याव);

स्थापयामास XV, 23 (p. 193, 15); स्यात् IV, 17, 6.

+ प्र see प्रस्थिताः

+ प्रति तिष्ठति XV, 4, 4; XVI, 22, 13; अतिष्ठताम् XIV,

42, 18; अतिष्ठत XIV, 9, 1; 71, 1; स्थापयति XVII,
16, 5; स्थापयन्ति XVI, 10, 16.

+ मम् तिष्ठते X, 21, 18; XIV, 2, 21; 10, 8; 13, 9; XV,
13, 10; XVI, 8, 19; 15, 19; XVIII, 23, 17; 24, 25. 33;
तिष्ठन्ते XIV, 13, 14; तिष्ठन्तौ XVI, 22, 23; स्थित
III, 1, 1. 5; 3, 8; 13, 29; 17, 13; V, 8, 6; VI, 13,
6; VII, 10, 1; VIII, 10, 1; 13, 6; IX, 23, 18;
XIV, 10, 17; XV, 4, 12; XVI, 18, 13; XVII, 6, 3;
10, 2; XVIII, 24, 8. 19. 26; स्थापयति V, 20, 8;
स्थापयन्ति IX, 27, 5 6; XVIII, 24, 24; स्थापयेद्युः
XIII, 5, 2; स्थापयन् XIII, 5, 18; स्थाप्यः XI, 13, 2;
XIII, 3, 1; स्थाप्य III, 17, 10; V, 10, 86; 11, 15;
VIII, 9, 10; IX, 19, 4; 27, 4; X, 13, 26.

+ अभिसम् (or धम्) तिष्ठते XIV, 83, 7.

+ विसम् in विसंस्थितश्च VI, 13, 7; VII, 7, 4.

स्थान I, 1, 10. 19; 4, 3, III, 10, 15; IV, 2, 7; V, 3, 7; IX,
1, 11; X, 12, 8. 16. 17; 13, 6; XI, 14, 27; XII, 4, 1. 20;
5, 1; 6, 4. 14; XIII, 15, 12. 13; 19, 20; 21, 6; XIV, 3,
12; 40, 22; 52, 3. (Cf. अभीवर्त । आवापस्थान ।
ओष्ठः । तालुः । निगमः । निगमस्थानवर्जम् । यथास्थान ।
यथास्थानम्)

स्यात्ती IV, 3, 2, 5. (Cl. अग्निहोत्रस्यात्ती)

स्यात्तीपाक III, 2, 17; IV, 18, 8, 10; 20, 6.

स्थिति XVII, 10, 2.

स्यूणा XVII, 5, 5. (Cl. प्रेक्षन्स्यूणा)

हा याति XV, 13, 14; स्यान्ति XVIII, 24, 21; स्थापयन्ति XVI,
18, 10.

स्नातक IV, 21, 1.

सर्ध् असर्धन्त XIV, 40, 1.

सृग् सृगन्ति IV, 15, 3.

+ उप सृगन्ति VII, 18, 1; VIII, 4, 5; XVII, 16, 7;

सृग्गन्तु V, 8, 8; सृग्ग I, 6, 7; 10, 3; 14, 21; 15, 18;

II, 8, 14; 9, 6; 12, 2, 4, 9; IV, 12, 10; V, 6, 8;

8, 1, 3, 5; 9, 27; 10, 31; 18, 12; VI, 11, 17; VII,

5, 7; VIII, 5, 6; 12, 11.

+ सन् सृग्ग III, 19, 15; XVII, 16, 1; सृग्गयति VII, 4, 4.

स्ना IV, 8, 2, 8; 4, 2; 14, 8, 20.

स IV, 15, 7; VII, 21, 6; XV, 23; XVI, 7, 7.

सन्द् + आ सन्देत XVI, 18, 19.

सन्धा XVII, 2, 9.

सु सवन्ती XIII, 5, 22; XV, 15, 6.

+ सन् सुत XIV, 22, 19.

सुगादापन -V, 11, 5.

सुगादापनादि I, 14, 22.

सुष्ट I, 6, 16; II, 8, 16. 19. 22; 9, 3. 6. 16; 10, 5. 7; IV, 9, 5; V, 11, 5.

सुति VII, 6, 1; XVII, 12, 4.

सुव II, 8, 10. 16. 18; IV, 9, 7; 14, 22; 16, 3; VI, 8, 8; XVII, 11, 4; 12, 4.

सुकपर्ण VI, 1, 6.

सु V, 15, 10; 16, 7; VI, 18, 4. 8; VII, 7, 3. 4. 5; X, 1, 18; 18, 26; XIV, 24, 8; XV, 1, 15. 18; 2, 4. 8. 11. 14. 21. 25. 29; XVI, 3, 10; 9, 22; 11, 33; 12, 11; 14, 8. 12. 14. 16; XVII, 10, 4.

सुकर्मन् VII, 7, 4.

सुकाल V, 11, 13; XV, 1, 30.

सुतवस् (सुतवद्) III, 13, 9.

सुधाग्रन्द् III, 16, 15.

सुनय (भावयय) XVI, 11, 5.

सुयंशेम IV, 5, 12.

सुयंशेमिन् II, 3, 23.

सुयंनत XVII, 3, 11.

सुयम् I, 10. 5; X, 7, 9.

स्वयंभू स्वयंभु XVI, 15, 1.

स्वयोनि XI, 19, 32; 14, 5. 23. (Cf. अस्वयोनि)

स्वर XIV, 19, 1; 47, 1.

स्वर XIII, 1, 8.

स्वरपृष्ठ XI, 11, 3. 14; 12, 10.

स्वयोनि XI, 12, 7. 11.

स्वरसामन् X, 9, 5. 11; XI, 11, 1. 9; 14, 37; XII, 6, 6; 27, 3; XIII, 16, 4; 17, 8; XIV, 19, 2.

स्वराज् XIV, 26, 1. (Cf. विराट्स्वराज्)

स्वरादि VI, 1, 15.

स्वर्ग (1.) XIV, 40, 1; 69, 2; 71, 2; 75, 2; XV, 9, 2; (2.) (Sacrifice) XIV, 37, 1.

स्वर्गकाम XIV, 37, 1; 40, 1; 69, 2; 71, 2; 75, 2; XV, 9, 2; 10, 1.

स्वर्जित् XIV, 8, 13; 47, 1. 2.

स्वर्जिदिन्द्रवज्रयोः XV, 11, 13.

स्वस्र XV, 17 (p. 189, 3).

स्वस्ति (पशु) V, 5, 1; VIII, 13, 3; XVI, 10, 11. 15.

स्वस्तिस्वस्तर XVI, 1, 9.

स्वस्ययन IV, 17, 1; XVI, 1, 14; 10, 15.

स्वादुष्किलीयाः VIII, 6, 14; 7, 18; XIV, 57, 13.

स्वाध्याय X, 12, 5.

स्वार in सर्वस्वार XV, 10, 1.

स्वाराज्य XIV, 26, 1. 4; 30, 1; XV, 11, 1; 12, 1; XVI, 15, 1;

स्वाराज्यकाम XIV, 26, 1.

स्वाहा IV, 4, 1; 18, 1; 19, 1. 5. 8; XVI, 18, 19. etc.

स्वाहाकार I, 2, 22; III, 12, 17.

स्विद् XV, 17 (p. 188, 4).

स्विष्टकचतुर्थी III, 12, 17.

स्विष्टकृत् I, 9, 1; 16, 3; II, 2, 6. 11. 15. 18; 3, 11; III, 1,

4. 7; 7, 5; 12, 11; 18, 23; 15, 10; 16, 3; IV, 7, 3; 19,

1; 20, 5. 6; V, 3, 5; 5, 6; 7, 4; 19, 9; VII, 1, 6; 16, 2;

VIII, 2, 2; 12, 2; 13, 4; XIV, 10, 5; XV, 2, 16; 18, 7.

स्विष्टकृत्समवाय V, 19, 3.

स्विष्टकृदन्त VIII, 11, 11.

स्विष्टकृदित् III, 20, 13; XV, 2, 17; 18, 8.

स्विष्टकृन्निगद् I, 16, 10.

४

४ XIII, 14, 8; XIV, 6, 1; 7, 1; 12, 2; 13, 11; 14, 1; 22,

21. 22; 24, 1; 25, 1; 26, 1; 27, 1; 28, 1, 33, 1; 34, 1;

35, 1; 36, 1; 37, 1; 40, 1; 59, 1; 60, 1; 61, 1 etc.; XV,

1, 10. 12; 5, 1; 7, 6, 9, 2; 12, 5; 17; 18; 20; 21; 22;

23; 24; XVI, 7, 4; 8, 27; 9, 11; 14, 17; 13, 2; 16, 2, 3;
 20, 12; 23, 6, 14; 29, 6, 7, 8; XVII, 13, 8; उ ह XV, 16,
 10, 11; XVIII, 2, 3, 5; ह वै XIV, 40, 1; 57, 20; XV, 16,
 17; ह छ IV, 15, 7; VII, 21; 6; XV, 22 (p. 193, 7, 8);
 XVI, 7, 7.

हत्या in भूषहत्या XVI, 18, 19.

हन् अहन्त XIV, 50, 1; हन् XV, 19 (p. 191, 1); °हन्° III,
 8, 12. (उ. अहन् IV, 15, 4; 16, 9).

+ अप हन्याम् XIV, 27, 1; अहन्त XIV, 27, 1, 5, 8, 11;

हत्य XIV, 28, 1; जिघांसमान XIV, 22, 23; 27, 1;
 89, 8, 10.

+ आ हन्ति XVII, 14, 11; हन्ति XVII, 5, 10; 14, 10.;

+ अपा हान XIII, 11, 4. (घनपचना° उपा)

+ उद् in उद्धताकोशित XVIII, 24, 27.

+ उय हन्त XIII, 29, 18; हत्य IV, 21, 8; XVII, 11, 4.

+ निष् in अनिर्हन्त

+ परि हन्ति XVI, 18, 14.

+ सम् हन्ति XVII, 2, 6; हत्य XVII, 2, 9.

हन्त in सहन्त XVII, 4, 1, 2, 3.

हन्त XV, 18 (p. 190, 2); 20 (p. 191, 10); 21 (p. 192, 10);
 XVI, 15, 1.

हरिसन्द्र XV, 17.

हरिरुच्छिष्टाग्रं III, 8, 13.

हरिर्धान V, 13, 2; 14, 19. 21. 24; 15, 10; VI, 3, 8; 12, 2;
VII, 15, 2; X, 21, 12. 14. (Cf. सदोहरिर्धानानि)

हरिर्धानप्रवर्तन V, 13, 1.

हरिर्घ्न XIV, 3, 1; (सोमाः) XIV, 13, 14.

हरिष्कृत् IV, 7, 2.

हरिव्यभक्तता IV, 15, 6.

हरिस् I, 3, 1. 14; 16, 16. 17 (हरिष्ट.); 17, 1. 7; II, 5, 23. 25.
26; 7, 9; III, 10, 2; 13, 15; 20, 4. 12; IV, 8, 3; 14, 3;
20, 5. 6; V, 7, 5; VIII, 13, 4; IX, 26, 1; 27, 3; 28, 4;
XIII, 1, 3; 20, 10; XIV, 10, 19; XVI, 1, 17; 10, 4. 11.
(Cf. अग्निहोत्रहरिः । उपांशहरिः । वातुर्मास्यहरिः । देविकाहरिः ।
महाहरिः । सर्वपृष्ठाहरिः)

हन्त III, 13, 17.

हस्तिन् XV, 3, 14.

1. हा + सम् जिहान XV, 19 (p. 190, 17).

2. हा + परि हाप्य I, 17, 10; III, 16, 13; VI, 1, 21; II, 6; 7, 1;
11, 9; 13, 3; VII, 3, 4, 11, 1; 12, 2; 26, 16; VIII, 7, 20;
11, 12; 12, 2, IX, 25, 2; X, 2, 7; 3, 3; 4, 3; 10, 5; XI,
8, 1; 9, 1; 11, 7. 12; XII, 6, 12; XIII, 27, 6.

+ प्र see प्राजहित (M. S. C. प्रज०)

धारियोजन VIII, 7, 21; X, 1, 10; XIV, 56, 3; XV, 1, 27.

धारियोजनास्त XIV, 51, 4.

हि II, 14, 8; III, 19, 7; XIV, 57, 18; XV, 13, 4. 17 (p. 188, 11); XVI, 21, 21; 22, 19; 23, 14; XVII, 14, 4; XVIII, 24, 8.

हिंक्ष्य I, 4, 6; VI, 8, 9; XVII, 17, 15; XVIII, 1, 1.

हिरण्य XVI, 17, 9; 18, 8.

हिरण्य II, 5, 27; VII, 18, 1; XIV, 83, 10; 57, 17; XV, 17 (p. 188, 14); XVI, 3, 25. (Cf. बहिरण्य)

हिरण्यकशिपु XV, 27 (p. 196, 1).

हिरण्यस्य XV, 22 (p. 193, 2).

हिरण्यप्रकप्त IV, 14, 16.

हीनतर IV, 12, 2.

ऊ जुहोति I, 2, 21; II, 6, 1; 7, 1; III, 21, 1; IV, 8, 7; 9, 7; 13, 4; 16, 3; 17, 12. 18; 18, 10; VI, 9, 16; VIII, 13, 6; IX, 19, 4; XIII, 2, 2; 12, 7. 13; XVI, 18, 19; XVII, 11, 4; जुहति VIII, 8, 10; XVI, 15, 9; 18, 15. 17; XVIII, 24, 11; जुहुयात् II, 7, 8; III, 12, 16. 17; 19, 12; V, 4, 2; XIII, 2, 8; 3, 4. 5; 5, 7; 12, 11; जुहुयुः XIII, 5, 3; XVI, 7, 4; जुह्वानि XVI, 15, 1; जुहुत् II, 9, 16; 12, 8;

V, 4, 1; जुह्वां करोति, चकार XVI, 15, 1; चकार XV, 23 (p. 193, 13); होय्यन्ति VI, 6, 20; होय्यन् II, 6, 9; ह्यमाण IV, 11, 2; V, 14, 14. 16; VI, 7, 3; 8, 1; ऊत II, 9, 10; 10, 8; V, 19, 17; VIII, 9, 10; XIII, 12, 8; 14, 6; XVI, 1, 7. 10; XVII, 7, 11; ऊता II, 6, 10; 7, 7; III, 15, 14; IV, 16, 6; 18, 5. 7; VI, 3, 8; VIII, 18, 1; X, 13, 26; XVI, 15, 1; XVII, 12, 4; XVIII, 24, 27. (Cf. अऊता)

+ अभि जुहोति II, 8, 23.

हृत्तवन् XIV, 50, 2.

हृ हरन्ति III, 19, 9; हृता IV, 14, 11; VII, 3, 2. 3.

+ अति हरन् XVII, 16, 2. 2. 3. 4; हृत्य II, 8, 22. 23.

+ अप हृत XIII, 6, 1.

+ अभ्यव हरेत् IV, 5, 7.

+ उपाव हृत्य XVII, 16, 5.

+ आ हरन्ति I, 12, 9; XIII, 15, 1; अहरत् XIV, 6, 1; 7, 1; 8, 1; 9, 1; 12, 2; XV, 9, 2; 11, 1; 12, 1; XVI, 1, 1; ह्रियमाण V, 10, 10; हार्य (see आहार्य VII, 27, 29); हृत्य XIII, 6, 1; XVII, 7, 12.

+ उदा हरन्ति XV, 26 (p. 195, 7); हरिष्यामः XIII, 14, 10.

+ उपा हरेत् XVIII, 2, 6.

+ पर्या हृत्य VII, 5, 1; XVII, 7, 11.

- + प्रतिपद्या इत्य VII, 5, 4.
- + प्रत्या हरन्ति XV, 13, 15; इत XIV, 41, 4; 42, 4.
- + अमुया जहार XV, 16, 11; 26 (p. 195, 5).
- + अभिया इत्य I, 14, 15; 14, 17; II, 12, 10; IV, 12, 10; X, 21, 17.
- + उद् हरति II, 6, 2; VII, 21, 7; IX, 20, 8. 15; इरेत् XVIII, 7, 16, 15; जहार XVI, 16, 4; इत (Cf. उद्गतद्वयन्तर) अमुद्गत) इत्य IV, 14, 14; 17, 13; V, 9, 17; VII, 1, 5; 8, 4; 21, 2; IX, 8, 4; 8, 3; 0, 8; 11, 2; 14, 2; 15, 2; 17, 3; 20, 7; X, 11, 8; 12, 6, 15; 13, 19; XI, 12, 6. 13; 14, 25; XII, 7, 1. 5. 6; 26, 10; XIV, 51, 9. 11; XV, 9, 8; XVI, 21, 24; XVIII, 4, 7; 5, 7; 8, 0.
- + अभ्युद् इत III, 4, 1; इत्य II, 14, 5; IV, 12, 2.
- + निद् इरेत् XIII, 12, 12.
- + परि इत I, 12, 9.
- + प्र द्वियमाण III, 13, 17; इत्य XVII, 7, 11.
- + अमुम इरति IV, 18, 5; इत VI, 12, 6; इत्य IV, 4, 2; 5, 10; 14, 8; XVI, 16, 1.
- + प्रति इत XVII, 17, 13.

+ वि हरति VI, 1, 6; IX, 5, 4. 9; XII, 11, 6; हरन्ति
XIII, 5, 22; हरेत् XV, 13, 1; हत VII, 15, 9. 10;
XII, 11, 5. 10; XIV, 8, 8; XVII, 14, 3; XVIII,
1, 19. 21; 14, 7; (Cf. अविहृत); ह्य XVIII, 14, 27.

+ सम् हार्यः XI, 8, 1; 9, 2; संहार्य IV, 14, 4.

हृदयनाथ XIII, 3, 3.

हृदयशूल VIII, 12, 11.

हृदयशूलान्त VI, 1, 21; XIV, 10, 8; XVIII, 21, 25.

हृदयसंमित I, 10, 6.

हैमन्त XVI, 9, 31.

हैमन्तिक IX, 27, 1.

हैरण्यद्वीप X, 13, 14. 15; XVIII, 19, 2.

होतयंज VII, 1, 5.

होतायच VII, 1, 5; 8, 4.

होत्र 1, 1, 17; 4, 1; III, 8, 25; 10, 7; IV, 6, 5; V, 2, 3; 10,
28; 12, 4; 14, 22; 15, 9; 16, 10; 19, 1; 20, 8; VI, 8, 14;
12, 15; 13, 7; VII, 4, 12; 6, 5. 9; 7, 5; 8, 11; 14, 5;
VIII, 4, 5; 8, 7; 11, 13; IX, 7, 1; 11, 1; 15, 1; X, 1, 20;
14, 4; 15, 4; 16, 4; 17, 4; 18, 4; 21, 8; XI, 3, 3; 15,
10; XII, 3, 20; XIII, 7, 2; 11, 5; 14, 1; 24, 7; XV, 7,
2; 8, 7. 14; 12, 2; 21 (p. 192, 3); 27 (p. 195, 22); XVI,

1, 22; 4, 1. 8; 9, 16; 13, 1. 2. 17; XVII, 1, 2; 2, 5; 7, 11; 10, 7; 11, 2. 3; 15, 10; 17, 4. 11.

द्यौःकर्मन् III, 14, 15.

द्यौःचमस VI, 7, 6; VII, 4, 4. 15; 5, 9.

द्यौःपदन I, 6, 6; V, 10, 16.

द्यौःक VII, 4, 6; 7, 6; 14, 4; 25, 9; XI, 3, 2; XII, 1, 1, 8, 4; XIII, 10, 4; 24, 18; XIV, 3, 5; XVI, 9, 23.

द्यौः XVIII, 24, 34.

द्यौः V, 10, 27; VIII, 15, 7. (CF. वसु(द्यौः)। स्वर्ग(द्यौः))

द्यौःमन्त्र I, 2, 22.

द्यौःमान्त IV, 4, 10.

द्यौः III, 20, 12. (CF. वसु(द्यौः))

दु + नि दुने XV, 24 (p. 104, 6); दुवते V, 8, 5; दुत्य V, 10, 30.

द्वद XVI, 18, 10.

द्वस I, 2, 18; X, 5, 12; XVII, 10, 8.

द्वे + आ द्वयते XVII, 17, 13; XVIII, 20, 6; 21, 2; द्वय VII, 9, 1. 6; 10, 2; 19, 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 25; XI, 14, 13; XII, 11, 12; XV, 3, 10; XVII, 17, 14. 15; XVIII, 1, 1; 2, 5. (CF. अनाद्वय)

+ उपा द्वयेमहि अद्वयन्त XIV, 50, 1.

- + उप ह्यते I, 15, 5; VII, 5, 7; 6, 5; क्वास्यमान I, 10, 1; VII, 6, 6; (cf. अनुपक्वास्यमान); ह्यमान IV, 9, 1; V, 10, 1; ह्यत I, 11, 1; 12, 1; (cf. अनुपह्यत); ह्य III, 16, 25; V, 19, 12. 24; VII, 5, 11; 17, 15; VIII, 2, 13; XIV, 10, 20.
- + प्रत्युप ह्य VII, 6, 9.
- + समुप ह्य III, 8, 25.
- + वि ह्यन्ते X, 21, 16, ह्यावहे XV, 24 (p. 193, 19).

Additions.

- अशेष III, 20, 16.
- अस्तोचिथ VII, 26, 1.
- इलाह XVIII, 23, 7.
- पञ्चवर्ष III, 18, 20.
- पशुनिगम IX, 23, 13.
-

II.

INDEX OF DEITIES MENTIONED IN INDEX I.

अग्रामो
 अग्रि (cf. आग्रविष्णव II.)
 अग्रोपपत्तो
 अग्रोपोमी (अग्रोपोमीय)
 अदिति (आदित्य)
 अनुमति
 अप्
 अपेक्षन्
 अश्विनो (आश्विन)
 अक्षुर (आक्षुर)
 आग्रविष्णव (cf. आग्नेयाग्रविष्णव)
 आग्रिमायत (cf. वैश्वदेवाग्रिमायत)
 आग्रिवायव
 आग्नेन्द्र
 आग्नेय
 आग्नेयाग्रविष्णव
 आग्नेयैन्द्र
 आय
 इन्द्र (इन्द्र । आग्नेयैन्द्र । ऐन्द्रवायव II.)
 इन्द्राग्नी
 इन्द्रावपत्तो (in इन्द्रावपत्त्याभिव्याहार)
 इन्द्राविष्णु
 अथस् (ओषध)
 अमु in अनुमन्तु
 ऐन्द्रवायव (cf. वायव्यैन्द्रवायव)
 ऐन्द्रवायवमैत्रावरुण
 ऐन्द्राग्र
 ऐन्द्रापोष्य
 ऐन्द्रावेष्णव
 क (काप । कापी)
 [कुवेर वैभवव]

नमस्वे
 मो
 आतवेदस्
 अम्बक
 अष्ट (आष्ट)
 आवाहयित्री (आवाहयित्रीय । वैश्वदेव-
 आवाहयित्रीय । आविषद्यावाहयित्रीय)
 धात
 नरामंघ (नारायण)
 पथा स्थिति
 पात्रेण्य (cf. वैश्वामरीयपात्रेण्य)
 पितर (cf. सोम पिबन्तम् । धम पिबन्तम्)
 पूषन् (पौष्य । मारुतपौष्य । धीमापौष्य)
 एषित्री
 प्रजापति (प्राजापत्य)
 प्रदात (इन्द्र)
 प्रसविह (सविह)
 बृहस्पति (बार्हस्पत्य, वैश्वदेवबार्हस्पत्य)
 भव भवानी
 सुमि
 अक्षतः (मायत । वायव्यमायत वैश्वदेवमायत ।
 वैश्वदेवाग्रिमायत)
 अरेन्द्र (मादेन्द्र । मादेन्द्राग्रामोरीय)
 मित्र (मित्र)
 मित्रावरुणो (मित्रावरुण । ऐन्द्रवायवमैत्रा-
 वरुण)
 यम
 राकामिनीवास्तौ
 रुद्र (रोद्र । रुद्रापी)
 वज्रस्पति
 वयव (वायव । आग्निवायव । इन्द्रावप-

यो । मित्रावरुणौ । मैत्रावरुण । वायव्य-
मावत)

वसु

वायु (cf वायुदेवत्व । सावित्रवायुदेवत्व)

वायव्यमिति

वाज ॥ वाजवन्

वाजिन

वायु (रेन्द्रवायववायव्य । वायव्यरेन्द्रवायव)

वज्र ॥ वाजवन् । वज्रवन्

विभु ॥ विभुमन्

विश्वकर्मेण ॥ विश्वकर्मेण

विश्वे देवा (विश्वदेव)

विष्णु (विष्णव । आपाविष्णव । आपोपाया-

विष्णव । इन्द्राविष्णु रेन्द्राविष्णव ।

विष्णुपत्नी

वैशानर । वैश्वामरीय

शर्व । शर्वोत्तम

शत्रुघ्नः

शुनाचीय, शुनामीरीय (भादेन्द्रशुनामी-
रीय)

सविष्ट (सावित्र । सावित्रपद । आदित्य

सावित्रपद । सावित्रवायव्यदितीय ।

सावित्रवायुदेवत्व । सोमसावित्र)

सरस्वन् । सरस्वती (सरस्वत । सरस्वत-
यौग्य)

साध्य

सिनीवासी (राकासिनीवासी)

सूर्य (सूर्य । सौर्य)

सोम (सोमोत्तम । सोमापोष्य ।, सोम
सोमसावित्र)

पीरमीन्ह	वासदैव
प्रकृष्ट (प्राकृत्य)	वास्तुश
प्रसंग प्राज्ञप	विद्यकर्मन् भोवन
प्रागद्योय	विद्याभिव
पेदा (name of a locality) काय	हृदयुष आभिप्रनारिष
पेदादि sec अक्षर	हृदयकवि
पुषु मद्यन्	वैददधि
भरत	विदेश (काग्रवैदेशी)
भरद्वाज (भारद्वाज)	विधस
भामुननिम्	मकरा
भागेव	गुणक (शोमक । शोमकयज्ञ)
भाजयद्य sec अक्षर	गुण पञ्च
भीमसेन	गुण-सेप (शोम-सेप)
भोवन sec विद्यकर्मन्	गुणोत्साहून्
मत्स्य वांमद	गुणकभारतीय
मधुच्छन्दस (मधुच्छन्दस)	ग्रन्था
मधु वैवस्वत (मामव)	गुणसेव
मदन	समकेतु
मन्त्रोपा	सकृति
मैधातिथ	सरस्वत् । सरस्वती (सरस्वत)
मनुना	साकमद्य
रामादिनीवाक्यो	साक्षंय प्रसंग
रेणु	विनीराक्षी
रिचित	सुदाय (पैजयन)
रथ काय (वाग्द)	सोभर
रथुय	सौधनधि
रथ अक्षर (वाग्)	क्षनय नावयद्य
रथिष्ठ (रथिष्ठयज्ञ । वाधिष्ठ)	वरिष्ठ
राज सौव्य	

IV.

SOME NAMES OF HYMNS AND VERSES.

- वसन्त XVIII, 4, 1; 5, 1—Rv. VI, 47, 8
 वसन्तव्य VIII, 15, 10—Rv. X, 103
 वसन्तव्य XII, 6, 1, etc.—Rv. III, 88
 वसन्तव्य XIII, 24, 18—Rv. I, 177, 4
 वसन्त VII, 15, 4—6 ff.—Rv. X, 94
 वादित्या XII, 19,—Av. XX, 135, 6
 वागीधरोप X, 13, 18, etc.—Rv. I, 89
 वागीधरोप VI, 3, 11; IX, 20, 7—
 Rv. X, 30, 13
 वागीधरोप IV, 11, 6, etc.—Rv. X, 9
 वागीधरोप XII, 24, 1—Av. XX, 136
 वसन्तव्य VII, 19, 10, etc.—Rv. VIII, 53, 5, 6
 वसन्तव्य V, 9, 24, etc.—Rv. I, 112
 वसन्तव्य XVI, 13, 13—Rv. X, 18, 8; 86, 21, 22
 वसन्तव्य XVIII, 10, 10; 20, 6—
 Rv. VII, 23
 वसन्तव्य XI, 14, 10, 22—Rv. II, 13
 वसन्तव्य XII, 17, 3—Av. XX, 129
 वसन्तव्य XI, 15, 10, etc.—Rv. V, 87
 वसन्तव्य X, 11, 13, etc.—Rv. I, 165
 वागीधरोप IX, 20, 12, etc.—Rv. I, 120
 वसन्त XII, 6, 18, etc. Av. XX, 127
 वसन्त XVIII, 3, 1*—Sāṅkh. Sr. S XVIII, 3, 2. Ait. Ar. V, 1, 2
 वसन्तव्य VI, 6, 12—Rv. X, 30—
 41
 वसन्तव्य XII, 21, 1—Av. XX, 128
 वसन्तव्य XI, 2, 6 ff.—Rv. X, 120
 [वसन्त X, 19, 1]
 वसन्तव्य X, 11, 18, etc. VI, 18
 वसन्त XI, 14, 28, etc. X, 178
 वसन्तव्य X, 13, 7—II, 22, 1
 [वसन्त वसन्त XII, 20, 1—Av. XX, 128]
 वसन्त XI, 14, 13 ff.—Rv. IV, 40, 5
 वसन्त वसन्त XIII, 12, 3—Rv. VIII, 96, 7 ff.
 वसन्त XVIII, 1, 12, 14, 15, 21—Rv. VIII, 58, 2
 वसन्त I, 17, 18
 वसन्तव्य XII, 8, 2—Rv. X, 61
 वसन्तव्य XVI, 13, 3—Rv. X, 59
 वसन्तव्य X, 2, 8, etc.—Rv. X, 53, 6
 वसन्त XI, 14, 28—Rv. X, 177
 वसन्तव्य XII, 16, 2—Av. XX, 127, 3

विष्णुस्यदीया V, 13, 10—Rv I 64, 6
 पुरुष नारायण XVI, 13, 1—Rv X, 90
 देवो VIII, 6, 12, etc—Rv X, 15,
 1—3
 प्रतीराधा XII, 21, 3—Av XX, 134
 प्रवक्षिष्य XII, 25, 4—Rv I, 57
 प्रवक्षिष्या XII, 21, 3—Av XX, 133
 प्रयत्नीय V, 13, 16—Rv VII, 34
 प्रवक्ष्यन् XVI, 4, 8, etc—Rv
 VIII, 97, 13—15
 षष्ठ XI, 14, 26—Rv X 96
 मधुमायो XV, 3, 1—Rv III, 54
 55
 मनुप्रवक्ष्य V, 11, 8—Rv VIII, 29
 मनुवृक्षे XIV, 22 5—Rv X, 53 84
 मज्जान्ना V, 6, 10, etc—Ant Ar
 III 1
 यज्ञापत्नीय VII 25, 10—Rv VI, 48
 याज्ञकतीर्थ XVI, 10, 2—Rv VI,
 25
 याज्ञो VIII, 6, 13, etc—Rv X, 14
 8—5
 यज्ञ XVIII, 24, 1—Rv VIII, 46
 यादुज XVII, 9 5—Rv X, 27

विष्टव IV, 2, 7 13, etc—Rv X, 128
 वृषाक्षि XII, 6, 13, etc—Rv X 86
 वृषाक्षीया XVI, 13, 6—Rv VII, 35
 वृन्दोदेवोया. IV, 11, 6, etc—Rv, X,
 9, 4—7
 वृजनीय XIII, 5, 16 etc—Rv II,
 12
 वृष्या see घोषा
 वर्षवृत्ति XI, 14, 10—Rv. X 96
 वृत्तिर वैश्वदेव XVIII, 22, 7—Rv
 I, 164
 वार्धेराज्ञो V, 13, 26, etc Rv, X, 169
 वाय V, 14, 23 27—Rv I, 51
 वृक्षीर्ति XII 13, 1—Rv X, 131
 वृषवे IX, 20 13*
 वृषवृक्ष XIV, 56, 12—Rv I, 4
 वृद्धोच XVIII, 1, 23, etc—Rv
 VIII 99 3
 वृक्षो V, 12, 15, etc—I, 75, III,
 21
 वृद्धवृक्षीया. VIII, 9 14, etc—
 Rv VI, 17, 1—3
 वैश्वसूयोय X, 13, 14, 15, XVIII
 I, 2—Rv I 32

* Comm वृषवृक्षीयादित आठव अधिक मत्त मंदिन्

V.

VERSES QUOTED BY PRATIKAS AND CONTAINED
IN THE ŚAKALASĀKHĀ OF THE RIGVEDA.*

प्रतीक	शाङ्खायन	ऋग्वेद
अयमसीमवन्त	III, 17, 2.	I, 82, 2.
अवीर्या ते नाभिकाभ्यां	XVI, 13, ४.	X, 163
अगन्म मदा	VI, 4, 5; X, 11, 3; XIV, 56, 1.	VII, 12, 1—3; resp. 1—3; resp. 1, 2.
अग्र वा पाहि वीरये	I, 4, 8; III, 5, 3.	VI, 16, 10—12 resp. 10.
अग्र वा पाद्यप्रिभिः	XIV, 53, 5.	VIII, 60, 1, 2.
अग्र वाष्ट्वि	II, 2, 5; 5, 14.	IX, 66, 19.
अग्र इन्द्रये	VII, 9, 8.	III, 23, 4.
अग्र सोमिष्ठम्	XI, 8, 1; 11, 7.	V, 10, 1—3.
अग्निं वो देवम्	X, 10, 2; XIV, 53, 1.	VII, 3.
अग्निं वो वृधन्तम्	XII, 10, 9.	VIII, 102, 7—9.
अग्निं वृद्धीमिम्	V, 19, 11.	III, 17, 4.
अग्निं क्षामिन्	II, 2, 18; VI, 4, 1; XII, 10, 9.	V, 14, 1; resp. 1—3; resp. 1—3.
अग्निं सोमेन बोधय	II, 5, 13; XIV, 52, 12.	V, 14, 1; resp. 1—6.
अग्निं दिवन्तम्	VI, 4, 1.	X, 166.
अग्निं वीतारम्	X, 7, 7.	I, 127, 1.
अग्निं वीतारं मन्त्रे दाष्टा- न्तम्	XVIII, 23, 9, 10.	I, 127, 1—7.
अग्निः प्रवेन	I, 8, 3.	VIII, 41, 12.

* Cf. VI, 1, 23: प्रातरक्षुवाकप्रष्टत्यादिप्रदिष्टानि मन्त्रानुचनयोः स्वात्मानि ॥ ११ ॥
एकां प्रतीयादन्त्यम् ॥ ११ ॥

<i>Pratīka</i>	<i>Saṅkhayana</i>	<i>Rigveda</i>
अग्निं द्युविप्रतनस	II, 2, 10	VIII, 44, 21
अग्निनाग्निं धमिधत्ते	II, 2, 11, III, 5, 1, 13 17	I, 12, 6
अग्निना रयिम्	III, 7, 3, 15, 8	I, 1, 3
अग्निं त मये	III, 17, 5, VI, 4, 13, VII, 6, 2, [XVI, 7, 13]	V, 6, 13, resp 1-10
अग्निं दूतम्	XIV, 52, 2	I, 12 17
अग्निं दूतं हवीमहे	I, 4, 9, VI, 4, 1, X, 3, 2	I, 12, 1, resp 1-12
अग्निं न मा मयितम्	XIV, 53, 6	VIII, 49, 6
अग्निं नर	X, 5, 2, 12 8, 13, 20, XI, 15, 2, XIV, 54, 5	VII, 1, 1-25, resp. 1-3, 1-6, 1
अग्निं नरो दीधितिभि- रथाः	XVII, 8, 2	VII, 1
अग्निमग्निं वो अग्निगुम्	XI, 53, 1	VIII, 60, 17-18
अग्निमग्निं हवीमभि	II 2, 11, III, 5, 1.	I, 12, 2
अग्निमीले पुरोहितम्	VI, 4, 1; XIV, 52, 1	I, 1
अग्निं मये पितरम्	XI, 13, 5, XIV, 51, 7.	X, 7, 3 6
अग्निरिन्द्र	XI, 7, 10, 9, 11, 12, 14	X, 63
अग्निं वस्ये	II, 11, 8	VIII, 27-32 (पञ्च होताभिः)
अग्निनै द्युव्यं वनमिन्द्र	XIV, 29, 8	VI, 18, 10 A (cf वसुधुदि)
अग्निर्नता	VII, 19, 12	III, 20, 4
अग्निर्मूर्धा	I, 8, 4, II, 5, 16, XIV, 52, 10	VIII, 41, 16, resp. 16 21
अग्निर्हवसि	I, 8, 1, XIV, 52, 5 9	VI, 16, 31, resp 31- 36, resp 31 39
अग्निर्वीता अहवसि	I, 15, 4, IX, 20, 7, 26, 3, II, 6, 19	VI, 15, 13, resp. 13 15

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhyaṇa.</i>	<i>Rigveda.</i>
अग्निर्वीता नो बध्वरे	V, 16, 8.	IV, 16, 1-3.
अग्निर्वीता दुरोहितः	VI, 4, 1; X, 11, 9.	III, 11.
अग्निश्वाभाः	III, 16, 7.	X, 15, 11.
अग्नीषोमा विश्वम्	V, 19, 8.	I, 93, 12.
अग्नीषोमा य अऊतिम्	V, 19, 14.	I, 93, 3.
अग्नीषोमा यो अय	V, 19, 6.	I, 93, 2.
अग्नीषोमाविमम्	I, 8, 6; V, 18, 9.	I, 93, 1.
अग्नीषोमा सवेदसा	I, 8, 10.	I, 93, 9.
अग्नीषोमा अविषः	V, 19, 16.	I, 93, 7.
अग्ने दिव जिह्वया शिम- मिम्ह	XIV, 20, 8.	III, 35, 9 D (cf. तिष्ठा चरौ)
अग्ने कदा वै आमुपम्	VI, 4, 3.	IV, 7, 2-3.
अग्ने कतिमम्	XIV, 55, 1.	VIII, 60, 19, 20.
अग्ने जुपस	V, 14, 14.	I, 144, 7.
अग्ने जुपस नो वसिः	VII, 1, 6; XIV, 51, 18.	III, 29, 1; resp 1. d. 5.
अग्ने तमस	II, 5, 18; X, 18, 1.	IV, 10, 1-4; resp. 1-8.
अग्ने तव प्रवी वसः	XVIII, 23, 6.	X, 140, 1-6.
अग्ने कर्तोये सवने	VIII, 2, 2.	III, 28, 5.
अग्ने त्वं नः	II, 12, 2; III, 17, 5; XII, 11, 2.	V, 24, 1. 2. 3.
अग्ने त्वं पारय	V, 5, 2.	I, 180, 2.
अग्ने दा	III, 2, 4.	III, 24, 5.
अग्ने दिवः	XIV, 52, 4.	III, 25, 1.
अग्ने दुर्येन	II, 2, 17; IX, 22, 5.	III, 24, 3.
अग्ने धेतप्रताप	XIV, 52, 5. 13.	VIII, 44, 25-27 resp. 25-30.
अग्ने भव	IV, 2, 9; (16, 5); V, 5, 2; VI, 10, 1.	I, 189, 1; resp. 1; resp. 1-3.
अग्ने पत्नीः	VII, 4, 9.	I, 22, II.
अग्ने पवस	II, 2, 5.	IX, 68, 21.
अग्ने पावक	II, 2, 9.	V, 26, 1.
अग्ने भव सुवसिधा	XII, 11, 4.	VII, 17, 1.
अग्ने भवसिः [अभयसिः]	VIII, 6, 17.	V, 60, 8.

<i>Pratika</i>	<i>Senkajana</i>	<i>Rijedu</i>
अग्ने मल	VI, 4 1	IV, 9
अग्ने यदय विशो अधरस्य	I, 9, 2	VI, 15, 14
अग्रवैद्य प्रथमस्यास्तनानाम्	XV, 22 (p 192, 14)	I, 21, 2
अग्नेर्वैभ	IV, 14, 17	X, 16, 7
अग्ने दिवस्तदु	VI, 4 7, \IV, 55, 3, XV, 3, 3.	I, 14, 1—12, rep 1 2, resp 1 2
अग्ने विद्येभि जनीक	IXI, 14 12	VI, 15, 10
अग्ने विद्येभिरग्निभि	II, 3, 11, IX 24, 9, XIV, 52, 6	III, 24, 4
अग्ने मधे	III, 1, 4	V, 28, 8
अग्ने न चैवम्	\IV, 53 7	VI, 3
अग्ने पुनस्य	\IV, 52, 5	V, 51, 1—3
अप पिब	VII, 2, 4, XI, 8, 3	IV, 40, 1
अग्ने हवम	VI 4, 5	X, 1—7*
अग्निरव	III, 16 5, VIII, 6, 12	X 14, 6
अग्निदीभि	VIII, 6, 13	X, 14, 5
अव्वा न यीरगोविषम्	X, 12, 16, \IV, 55, 2	VIII, 71, 10—12, resp 10—13
अव्वा न रन्ध्रम्	XII, 12, 6	X 43, 1—3
अव्वा र वा	III 20, 4, IV, 11, 6, \III, 0 5	VI, 30, 0
अव्वा गो अग्रिमव्ये	VII, 6, 1, X, 12, 16	V, 25 1—3
अजानमपम्	IX, 14 3	V, 31, 1—8
अज्ञानि नाम्	V, 15, 2	III, 8, 1
अज्ञानि यम्	V, 0, 8	V, 43, 7.
अतदिदिन्द्र य	XI 8, 3	VIII, 92, 10—12
अति इव	IV, 14, 15	V, 14, 10—11.
अति विद्या	IX, 29, 7	X, 97, 10
अतो दिवा अशम्भु म	\III, 7, 5	I, 22, 16—21.
अवा पूषा प्रथमी भागे रति	\VI, 3, 30	I, 162, 4 C

<i>Pratīka.</i>	<i>Sāṅkhyaṇa.</i>	<i>Rigveda.</i>
अदिति	VI, 4, 7.	VIII, 103, 1—4.
अद्या नी देवः सविता	VIII, 3, 8; XVIII, 22, 2.	V, 82, 4—6.
अथा दीप्ति	IX, 4, 2.	VIII, 98, 7—12.
अधि दयोः	V, 9, 12; 13, 6.	I, 83, 3.
अधि दृष्टुः	XVI, 11, 12.	VI, 45, 31—33.
अधुवत्	V, 10, 9.	VIII, 72, 16.
अध्वर्यवः	III, 18, 5.	V, 43, 3.
अध्वर्यो अग्नेन्द्राव	IX, 7, 5; XII, 4, 8.	II, 14, 1; resp. 1—11.
अध्वर्यो अग्नेन्द्राव सीमम्	XVIII, 19, 5.	II, 14.
अध्वर्यो इन्द्राय	XII, 9, 11.	VIII, 4, 11 12.
अध्वर्यो वीर्यं न कुरुता- नाम्	XIV, 3, 8. 9. 10. 11.	VI, 44, 13—15; 10—12; 16—18; 19 II
अमर्षीयं दृष्टम्	XII, 12, 8.	I, 190
अमर्षो ज्ञानः	X, 4, 14.	I, 162, 5—7.
अमर्षः	IX, 27, 2.	V, 82, 6.
अमृतमा त्रि	XI, 2, 5.	I, 105, 9.
अमर्षश्च निघोषतः	XVIII, 11, 2.	X, 102, 3.
अमृतं प्राणाः	V, 14, 18.	VIII, 48, 2.
अप त्वम्	X, 5, 4.	VI, 51, 13.
अप नः शीघ्रचक्षुः	IV, 2, 9; (16, 5).	I, 97, 1—7.
अप प्रायः	XII, 3, 5; 13, 1.	X, 131, 1 resp X, 131, 1—7.
अप सप्तः	X, 10, 4.	VII, 71, 1—3.
अपाः पूर्वेषाम्	IX, 6 18.	X, 96, 13.
अपादिन उदु नक्षिपतमा	XI, 11, 12.	VI, 38.
अपादु मित्राभ्यः	XVIII, 7, 11.	VIII, 92, 4—8.
अपायश्च	IX, 11, 4.	II, 19, 1.
अप्यो	X, 10, 6.	VI, 32.
अप्यो पयतमानि	XII, 5, 5.	VI, 32.
अपेन धीम	IV, 14, 7.	X, 14, 9.
अप्ते मे क्षेम	VIII, 11, 3.	I, 23, 20.
अप्ते	III, 5, 5; VIII, 11, 3; XIV, 57, 7.	VIII, 43, 9; resp. II—11.

<i>Pratīka</i>	<i>Sanlkhayana</i>	<i>Rigveda</i>
अधुभु स्ते	XI, 9, 7	X, 35
अवाधि आर	XIV, 56, 11	VII, 9, 1
अभि नष्टेव	XII, 5, 3, 6, 1, XIII, 24, 18	III, 38, 1—3 resp 1—10
अभि त्वा मेवम्	IX, 7, 4, X, 9, 13, XI, 14, 0	I, 51
अभि त्वा मोतसा तिरा	VI, 4 1	I, 78
अभि त्वा देव	X, 4, 13, 11, 8	I, 24 3—5
अभि त्वा देव अवित्र	III, 18 17, V, 10, 3, VII, 16, 3, XV, 22, (p. 192, 16	I, 24 3, resp 3, resp 3, resp 3— ■
अभि त्वा पूर्येपीतये	VII 20, 3	VIII, 3, 7 8
अभि त्वा हवभा	IX, 13, 1	VIII 45, 22—24
अभि त्वा ह्यर	VII, 10, 3	VII, 32, 22 23
अभि प्र गोपतिवृ	IX, 13, 1, XVIII, 7, 15	VIII, 6, 4—6
अभि प्रवत्त	X, 12 15, XIV, 67, 1 2	IV, 69, 8 9
अभि प्र व	VII, 23, 4, XII, 9, 11	VIII, 49 1 2
अभी वतस्तदा भर	XVII, 8, 11	VII, 32, 24—27
अभूरेव	VIII, 3, 2 9	IV, 51, 1, resp 1— 6
अभूरेक	X, 6, 16, XI, 14, 27, XII, 6, 15	VI, 31
अमेव न	VIII, 2, 9	II, 36, 3
अम्य	VI, 7, 10, XIV, 51, 11	I, 23, 16—18.
अयं यज्ञ	X, 1, 10 (cf XIII, 24, 18)	I, 177, 4
अयं वा मधुमत्तम	VI, 6, 8, IX, 20, 16	I, 47, 1 3 5, resp 1—8
अयं वा निवायवत्ता	VII, 2, 5, X, 3, 5, XII, 1, 3	II, 41, 4, resp 1— 15, resp 4—6

<i>Pratīka.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
असं वेना	V, 9, 17; VIII 3, 15; XV, 3, 9.	X, 122, 1—5. 7. 8; resp. 1; resp. 1—5.
असं चीना	X, 10, 4.	VII, 29, 1—3.
असं सोमस्ये सुना	X, 4, 5.	V, 51, 4. (?)
असं ह येन	X, 6, 9.	VIII, 70, 4—6.
असं जायत	X, 8, 1.	I, 128.
असं जायत मनुषो भरी- मणि	XVIII, 23, 11.	I, 128, 1—6.
असं त इन्द्र चीना	IX, 11, 1.	VIII, 17, 11—13.
असं ते अक्षु रयंतः	XVIII, 11, 3.	III, 44.
असं ते सामवे जने	IX, 11, 1.	VIII, 61, 10—12.
असं ते योनिः	II, 11, 2; 17, 3.	III, 29, 10.
असं देवाय	X, 9, 16.	I, 20, 1—3.
अयमग्निः सवसिना	II, 11, 2.	VIII, 75, 4.
अयमग्निः सुवीथेभ्य	VI, 4, 7.	III, 16.
अयमिह	II, 11, 2.	IV, 7, 1.
असं मिषाय	X, 8, 3.	I, 136, 4—6.
अया वाजम्	VI, 6, 15; XII, 5, 23; 12, 14.	} VI, 17, 15.
अया वाजं देवदिमं सवेम	XVIII, 15, 6.	
अरा इवेत्	VI, 10, 8.	V, 58, 5.
अकवचत्	V, 9, 25.	IX, 82, 3.
असंभावा	II, 2, 18; III, 10, 4; VI, 4, 1; IX, 22, 8; 27, 2; X, 9, 17; XIV, 52, 11.	} V, 13, 1; resp. 1—0.
असंजी न यवका	X, 11, 5.	
असंपयम्	XI, 11, 12.	VII, 90, 7.
असंतेहि	VII, 17, 8.	VI, 37.
असंनिभार्थ	V, 9, 13.	I, 104, 9.
अन ते देवा	VI, 10, 11; VIII, 11, 5.	II, 38, 10.
अन इहः	XII, 25, 2.	I, 24 14.
अन यस्तं मलज्जलो	XII, 5, 12.	VIII, 96, 13—15.
		X, 134, 4—6.

<i>Pratīka.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
अवमेव इन्द्र	X, 7, 11; 8, 3.	I, 133, 6; resp. C 7.
अव घृज	III, 16, 7.	X, 16, 5.
अवितानि	X, 6, 9.	VIII, 100
अविदह्वम्	VIII, 6, 11.	VI, 41, 7—9.
अविप्रो वा यदविभक्त	XVIII, 8, 14.	VIII, 61, 9—18.
अद्यान्तौ	IV, 15, 5; XVI, 13, 13.	X, 53, 8.
अद्याम तम्	III, 5, 8; IX, 23, 12.	VI, 5, 7.
अद्याम ते	III, 5, 6.	I, 114, 3.
अथ न ता	VI, 4, 1; XIV, 56, 6	I, 27, 1—10; resp. 1—3.
अथापलाः	III, 18, 16	X, 160, 5.
अश्विना यन्मरीचिः	VI, 6, 1; VII, 10, 12.	I, 3, 1—3.
अश्विना वायना	IX, 20, 31.	III, 59, 7.
अश्विनारिह गच्छन्तम्	X, 4, 5	V, 78, 1—3.
अथार्णं घातु	V, 11, 7; VI, 10, 3.	I, 91, 21.
अथानु मे जरित वाभिवेदः	XVII, 9, 6	X, 27.
अथावि द्वेधम्	VII, 17, 3.	VII, 21.
अथावि सोम इन्द्र ते	XII, 26, 8; XVIII, 18, 4	I, 81, 1—3; resp. 1—6.
अथावि सोमः पुचङ्गत	VII, 23, 7.	X, 104
अथुनौदे	XVI, 13, 14	X, 59, 5—7.
अथवाद्याम्	V, 14, 19, VI, 10, 11; IX, 2, 3.	VIII, 42, 1; resp. 1—3.
अथावि मन्त्र	XVI, 21, 27.	VIII, 52, 9, 10
अथि सोमो अथं दुन	XIII, 7, 2	VIII, 91, 4—9
अथैव तु प्रतरम्	IX, 3, 4; XII, 12, 5.	X, 42, 1—10; resp. 1—3.
अथुरि नो बार्हपत्याभि धम्	IV, 12, 10.	VI, 15, 19 C.
अथभ्य तदिवः	VI, 10, 10.	II, 39, 11.
अथा अथा इदम्भ.	XVIII, 11, 2	} VI, 42, 4.
अथा अथै	X, 6, 14; XII, 4, 9	

Pratika.

Sāṅkhāyana.

Rigveda.

अथा इदु	X, 11, 7.	} 1, 61.
अथा इदु प्र नमवे	XII, 4, 17.	
अथाकममे अध्वरम्	III, 10, 4; IX, 22, 5; 27, 2.	V, 4, 8.
अथाकमम पितरस्य आध्वन्	XII, 11, 14.	IV, 42, 8—10.
अग्निगपदे	XIII, 29, 13.	II, 35, 14.
अस्य पिबतम्	V, 10, 21.	VIII, 5, 14.
अस्य प्रजाश्	II, 11, 2.	IX, 54, 1.
अस्य मये पुष नर्पांति	IX, 12, 4.	VI, 44, 14.
अस्य वामस्य पक्षितस्य पक्षि	XVIII, 22, 7.	I, 164.
अस्य हि सपमस्यारम्	X, 3, 13; 8, 13.	V, 82, 2, 3.
अहं ददेभिः	VI, 11, 11.	X, 125, 1—6.
अहं दां रदवै	IX, 10, 3.	X, 49.
अहं च त्वं च	XVI, 18, 13.	VIII, 62, 11.
अहं भुवम्	IX, 11, 3; X, 4, 11; 11, 7.	X, 48.
अवय कण्ठम्	X, 8, 15.	VI, 9.
आ कलशा अनुपन	VII, 15, 8.	IX, 65, 14.
आ कक्षोषे धामति	VII, 15, 8.	IX, 17, 4.
आग्नेयः	V, 6, 7.	IV, 53, 7.
आ गोमता	X, 9, 4; XV, 8, 16, 17.	VII, 72, 1—3; resp. 72, 73.
आग्निं न सवतिभिः	X, 5, 2; XVIII, 23, 7.	X, 21; resp. 21, 1—6.
आग्निरयामि	XII, 11, 16.	VI, 16, 19—21.
आ धा ये	III, 12, 8.	VIII, 45, 1.
आ धा ये अग्निभिर्वि	XII, 11, 20; XVIII, 7, 6.	VIII, 45, 1—3; resp. 1—14.
आ अर्पयिषाः	XVII, 9, 5.	I, 177.
आ तू न इन्द्र वृमन्तम्	VII, 15, 3; IX, 12, 1.	VIII, 81, 1; resp. 1—3.
आ तू न इन्द्र मदाक्	IX, 13, 3.	III, 41.
आ तू न इन्द्र एवदन्	IX, 12, 1; XVIII, 13, 4.	IV, 32, 1—3; resp. 1—21.
आ तू भर	III, 2, 5.	III, 36, 9.

<i>Pratīka</i>	<i>Saṅkhyāna</i>	<i>Regrado.</i>
आ ते अग्र इधोमहि	XII, 10, 11.	V, 6, 4.
आ ते अग्र अथा	XII, 10, 11	V, ॥ ६—7
आ ते दित	IV, 20, 2, VI, 11, 10, VIII, 6, 3	II, 33, 1—15, resp 1—6 resp 1
आ ते वासो मनो यतन्	IX, 23, 12, XII, 11, 16	VIII, 11, 7, resp 7—9
आ ते द्यौः इवम	VI, 10, 7.	VI, 10, 9
आद्वयत्	V, 10, 8	IX, 74, 4
आ मयवसा मदि	IX, 16, 1.	VIII, 82, 4—6
आ ता गिर	X, 6, 4	VIII, 93, 1—3
आ ता गिरो रघोरिव	XVIII, 18, 13.	VIII, 93, 1—0
आ ता जुष	X, 7, 3	I, 134 1
आ ता रथ ययोनये	VII, 10, 8, XV, 2, 5, XVII, 9, 2	VIII, 69, 1—3
आ ता नवन्तु वरय	VII, 4, 1, IX, 6, 4, XI, 7, 4	I, 10, 1—0, resp 1—3
आ ता विमन्वाश्व	IX, 10, 3	I, 5, 7—0
आ ता विमन्निन्दव	IX, 19, 3, XVIII, 7, 12	VIII, 92, 22—24, resp 22—33
आ ता यवयम्	XII, 9, 11.	VIII, 1, 24—25
आ तना नि वीदत	IX, 10, 1	I, 5, 1—3
आद्विवा प्रदमं वधिरे धय	XVIII, 6, 6	I, 83, 4—6
आ इममि	V, 10, 8	VIII 72, 8.
आदय सधाम्	IX, 17, 2	I, 6, 4—10
आदित्यामामवसा	VIII 1, 4	VII, 61, 1
आदित्यावा अदिनि	VIII, 1, 6.	VII, 51, 2
आ देवानाम्	III, 3, 3.	X, 2 3
आ देवो यातु	VI, 10, 10	VII, 45, 1
आ देवो यातु यविना द्य- रम	X, 5, 23, XVI, 1, 21	VII, 45, 1—4, resp 1
आ देवा	VI, 10, 6	VII, 97, 2
आ धूर्त	IX, 6, 1	VII, 34, 4
आ धूर्तै	X, 13, 13, XII, 3, 23, XVIII, 15, 6.	VII, 34, 1

Pratika.

Sāṅkhyaṇa.

Rigveda.

आ धेनवः	VI, 7, 7.	V, 43, 1*
आ न रन्ध्रो दूरात्	X, 2, 5.	IV, 20.
आ न रन्ध्रो दूरादा न आघात्	XII, 3, 9.	IV, 20.
आ नः क्षुत उप वानेभि- रुतौ	XII, 3, 13,	IV, 29.
आ नक्षे तन्तु मन्तरः	XVIII, 18, 4.	I, 175, 2—5.
आ नूतमग्निर्नोऽग्निः	V, 10, 11.	VIII, 9, 7.
आ नो अग्ने सुषेत्तुना	III, 10, 24.	I, 79, 9.
आ नो मन्तव्यं	VII, 11, 2; XII, 2, 15.	V, 71.
आ नो मोमन्तव्यं	XI, 8, 3.	VIII, 5, 10—12.
आ नो दिवो वृद्धतः पव- तादा	VI, 10, 2.	V, 43, 11.
आ नो देव	X, 9, 4	VII, 30, 1—3.
आ नो देवः सविता वाव- सावः	VI, 10, 10.	VI, 50, 8.
आ नो वरिः	XII, 2, 14.	X, 35, 10
आ नो भद्राः	VIII, 3, 16; X, 13, * 18, XI, 15, 9; XV, 8, 1; XVIII, 22, 8.	I, 89, 1—8. 10; resp. 1—10.
आ नो भर दक्षिण	VII, 15, 3.	VIII, 81, 6.
आ नो मिवावयवा	VII, 11, 2; XI, 8, 3; XII, 1, 3.	III, 62, 10—18, resp. 16.
आ नो मिवावयवा†	VIII, 12, 7.	VII, 65, 4.
आ नो यज्ञं दिविद्युमव्यं	X, 6, 6; XIV, 57, 5.	VIII, 101, 9. 10.
आ नो वापी	X, 6, 6, XIV, 57, 5.	VIII, 46, 25; resp. 25—26.
आ नो विद्याभिरुतिभिः	V, 9, 21; VI, 6, 4; X, 5, 4.	VIII, 8, 1—3; resp. 1—23.
आ नो विद्याभिरुतिभिः उजोपाः	VI, 10, 7.	VII, 24, 4.

* According to the Commentary.

† Comm. अयजतिभिः। अत्रयवावि विद्युःशपात्

<i>Pratika</i>	<i>Sāṅkhya</i>	<i>Rigveda.</i>
आ नो विश्वास इव	X, 6, 6, XVIII, 10, II	VIII, 90, 1—3, resp 1—6.
आ नो दिशे सज्जोष	XII, 6, 12, XVIII, 10, 12	VIII, 54, 3 4
आपूर्णा अस्म	VII, 17, 11	III, 32, 15
आपो अस्मान	IV, 15, 4	II, 17, 10.
आपो न देवी	VI, 7, 6	I, 83, 2
आपो रेतनी	VI, 3, 11, IX, 20, 7	X, 30, 12
आपा हि ह्य	IV, 11, 6, 15, 3, VIII, 6, 7, 7, 12 20, IX, 28, 6, XIV, 57, 7	II, 9, 1—3, resp 1—9, resp 1.
आ ध्यायस्व	I, 15, 4*	I, 91, 10
आ ध्यायस्व समेतु ते	VII, 5, 17, 15, 4.	I, 91, 16, resp 10—18
आ न इव परावत	XVIII, 13, 7	VIII, 82, 1—7
आ भानि	V, 9, 23, VI, 6, 6, XV, 8, 14	V, 76, 1—5, resp V, 70 77
आ मन्दैरिन्द्र	XII, 9, 11	III, 45, 1 2
आ मन्दैरिन्द्र हरिभि	IV, 5, 9, XVIII, 11, 3	III, 45, 1—3, resp 1—5
आमास्तु पक्षमैरय	XVIII, 11, 2	VIII, 89, 7
आ भिजे वरसे	X, 4, 6	V, 72, 1—3
आ मे इवम्	VI, 6, 2, XV, 8, 13	VIII, 63
आ ये इति न ध्यादिनम्	III, 13, 17	VI, 16, 40
आप दो	X, 13, 21 27, XIII, 11, 2 5	X, 189, 1—3.
आ यज्ञै	XI, 11, 7	V, 17, 1—1
आ यज्ञ पदौ	X, 7, 7	VII, 31, 20
आ यत्यन्ति	IX, 6, 15	VIII, 69 10
आ यानिन्द्राग्ने	II, 2 4	IV, 21

* Compare आ ध्यायस्व समेतु ते पुरोजुवाच्य—आ ध्यायस्व मदित्तमेत्येता न भवति । मायवैरहितानां । अशब्दज्ञात् । यद्यपि समि धावलावे ककलपादपाठः । अनेनैव क्रमेण तत्र तिथा सा भवति । ननु आधावित्तमेत्येताभिः तवाग्ने । अथ रुदे । आधावित्तमेत्येताभिः तवाग्ने । सोमायायने तु धाम विद्यमिन्द्राग्नेति लिङ्गात् सुतराभाङ्गोत्त । नकाद्यकलपादपाठः ।

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhyaṇa.</i>	<i>Rigveda.</i>
आ यादि छयवास	XII, 4, 13.	VIII, 62, 4—6.
आ यादि वनवा सह	X, 9, 16; 'XVIII, 15, 3.	X, 172.
आ यादि सुपुम	VII, 12, 1. 2; XII, 1, 4.	VIII, 17, 1—13 resp. 1—3.
आ याद्विभिः	X, 4, 5.	V, 40, 1—3.
आ याद्विभिः सुतम्	XVIII, 12, 6.	V, 40, 1—3.
आ याद्विभिः	XI, 4, 9.	III, 43.
आ याद्विभिः वन्दुदेवा	XVIII, 19, 6.	III, 43.
आ वद्विभिः	X, 6, 20; XI, 6, 8.	V, 57.
आ व रन्द्विभिः यथा	XVIII, 13, 5.	I, 30, 1—5.
आ वा रयः	X, 7, 4; 8, 2.	I, 135, 4; resp. 4—6.
आ वा रदी रोद्विभिः वद्विभिः	VI, 6 6.	VII, 69—74.
आ वा राजानो	IX, 2, 5; XII, 10, 5.	VII, 84; resp. 1—3
आ वा वादिभिः	XI, 6, 2	VIII, 20, 4—8
आ वा वद्विभिः	X, 6, 6, XI, 6, 2.	IV, 16, 3—5.
आ वा विधः	X, 7, 3	I, 135, 5.
आ वानुपयन्	V, 13, 6.	II, 41, 21.
आ वा विवापयन्	VIII, 12, 7.	I, 152, 7.
आ वा विवापयन्	X, 10, 4, 11, 5.	VII, 92, 1; resp. 1. 3. 5.
आ विन्ददेवम्	IX, 20, 3; X, 2, 13; XVI, 1, 21.	V, 82, 7; resp 7—9.
आ विन्ददारा	X, 11, 5.	VII, 70, 1—3.
आ वन्दया	VI, 10, 9.	VI, 60, 3.
आ वन्दया पुष्पवेदी	XVIII, 8, 13.	VIII, 61, 3—6.
आ वेधयन्	VI, 10, 5.	V, 43, 12.
आ वे राजानम्	XIV, 57, 3.	IV, 3, 1.
आ वे वद्विभिः	VIII, 2, 8.	I, 85, 6.
आ वे वद्विभिः	X, 11, 8.	VIII, 18, 16—19.
आ वे वद्विभिः	X, 12, 8.	VII, 68, 1—3.
आ वे वद्विभिः	VIII, 15, 10.	X, 103.
आ वे वद्विभिः	XII, 26, 6.	I, 10, 9—11.

<i>Pratika</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
आदिनाबन्धावत्या	VI, 6, 2	I, 30, 17—19.
आ स एतु य ईवदा	XVI, 11, 24.	VIII, 46, 21 ff
आ सत्यो यातु	X, 11, 7; XI, 14, 11; XII, 3, 13.	IV, 16
आ सत्यो यातु मघर्षो ज- कीषी	XVIII, 19, 8.	IV, 16
आ सुवे सिद्यत दिवम्,	V, 10, 11.	VIII, 72, 13.
आर्षं पिबुन्	III, 16, 6.	X, 15, 8
इच्छन्ति वा	XII, 5, 22	III, 30.
इक्षामघ्रे	V, 19, 9.	III, 1, 23.
इक्ष्वाकृत्वा	III, 14, 11.	III, 29, 4.
इत्वा हि वीमे	X, 6, 9; XII, 6, 11.	I, 80, 1—16; resp. 1—3
इत्वा हि वीम इक्ष्वा	XVIII, 6, 4.	I, 80, 1—3.
इदं वरो सुतम्	IX, 14, 1.	} VIII, 2, 1—3
इदं वरो सुतमन्त्रः	VII, 19, 9; XVII, 9, 3.	
इदं विष्णुः	I, 8, 8, XV, 8; 11.	I, 22, 17; resp. 16—21.
इदं शम्भोजवा	IX, 15, 1; XVIII, 7, 15	III, 51, 10—12.
इदं त इदं पर क त वक्त्रम्	XVIII, 1, 8.	X, 66, 1.
इदं वे पात्रं वनविमिन्द्र	IX, 14, 3	X, 112, 6.
इदं वे वीर्यं तधु	VII, 4, 3.	VIII, 63, 8.
इदं त्यागवम्	IX, 10, 4.	VI, 44, 10.
इदमाय	I, 12, 8; V, 18, 12.	I, 23, 22—24.
इदमिवा	X, 8, 14; XII, 8, 2; 9, 6.	X, 61.
इन्द्र इक्षोमया	X, 3, 6	VIII, 2, 4—8
इन्द्र इक्षोमया वक्त्रः	XVIII, 7, 4.	VIII, 2, 4—27.
इन्द्र इधे	X, 11, 8	VIII, 93, 31.
इन्द्र ऋभुभिर्वाजवह्निः	VIII, 2, 5; XIV, 3, 12.	III, 60, 5; resp. 5—7.
इन्द्रं वर्यं मवाधने	IX, 26, 3.	I, 7, 5.
इन्द्र वर्येण	IX, 18, 1.	VIII, 13, 16—18.

<i>Pratīka.</i>	<i>Sāṅkhāyana</i>	<i>Rigveda.</i>
इन्द्रं विद्याः	XI, 11, 12; XII, 26, 1.	I, 11, 1—8; resp. 1—3.
इन्द्रं विद्याः अग्नीष्टधन्	XVIII, 18, 3.	I, 11, 1—8.
इन्द्रं उवाच यमवे	XVIII, 6, 2; 12, 3.	VIII, 12, 22; resp. 22—24.
इन्द्रं ये विद्वानः	I, 8, 14; IX, 27, 2 (Comm)	I, 7, 10.
इन्द्रं सव	XII, 4, 21; XIV, 24, 4; 33, 22.	X, 89
इन्द्रः किल	XI, 14, 3.	X, 111, 3.
इन्द्रः पुष्टिदु	VII, 23, 6.	III, 84.
इन्द्रः सुतेषु योमेषु	IX, 18, 1; XVIII, 12, 1.	VIII, 13, 1—3; resp. 1—33.
इन्द्रं जगुन्	IX, 20, 24; XII, 9, 18.	VII, 32, 20, 27.
इन्द्रं जगुर्विद्वन्	VII, 12, 4.	III, 40 ¹ , 2.
इन्द्रं यमम्	III, 1, 3; VI, 10, 7	X, 180, 3.
इन्द्रं व्येष्टम्	XII, 9, 10.	VI, 48, 5, 6.
इन्द्रं तुभ्यस्मिन्नप्यम्	XI, 12, 5.	VI, 44, 10—10.
इन्द्रं विधातु	X, 4, 10.	VI, 40, 9, 10.
इन्द्रं विधातुं गच्छाम्	VI, 13, 8.	VI, 46, 9.
इन्द्रं वा दयमान्	VII, 4, 7; 12, 3; IX, 9, 2.	III, 40, 1; resp. 1—9.
इन्द्रं दद्या	XI, 9, 9.	X, 100.
इन्द्रं नराः	VI, 10, 7; X, 11, 5.	VII, 27, 1; resp. 1—3.
इन्द्रं नैदीयं यदिदि	VII, 10, 10; XII, 6, 12 etc	VIII, 33, 5, 6.
इन्द्रं पितृं शुभं सुतो यदाय	XI, 10, 7.	VI, 40.
इन्द्रं यदसः	VII, 19, 2, X, 5, 8.	III, 51, 7; resp. 7—9.
इन्द्रं भवन् इन्द्रं पापि यो- नम्	XIV, 3, 6	III, 51, 7—9.
इन्द्रं विद्वांसिः	VII, 14, 1; XII, 1, 4; XVIII, 2, 2.	I, 7, 1—3.

<i>Pratīka.</i>	<i>Saṅkhyāna.</i>	<i>Rigveda.</i>
इन्द्रमित्रादिभ्यो नृद्वय	IX, 10, 1; XIII, 7, 5.	I, 7, 1—3; resp. 1—10.
इन्द्रमिद्वयनातये	X, 5, 18.	VIII, 8, 5. 6.
इन्द्रमीमानमोजसा	XII, 26, 1.	I, 11, 8. 6. 7.
इन्द्र वारिषु	IX, 10, 2.	I, 7, 4—10
इन्द्रवायु इमे	VII, 2, 2; 10, 10.	I, 2, 4; resp. 4—6.
इन्द्रस्य वायवेभ्यो युमानाम्	X, 4, 5.	V, 51, 6. 7.
इन्द्रस्य वायवेभ्यो सोमनाम्	X, 5, 4.	IV, 47, 2—4.
इन्द्रस्य सोमम्	VIII, 2, 7.	IV, 50, 10.
इन्द्र सोमं सोमपते	X, 8, 8; XIV, 33, 22.	III, 32.
इन्द्र सोममिदं पिब	XII, 5, 9.	X, 24, 1—3
इन्द्र सोमं पिब आतुना	VII, 8, 5.	VII, 15, 1 ff.
इन्द्रस्य नु वीर्यादि	VII, 20, 8; X, 13, 14, XVIII, 19, 2.*	I, 32.
इन्द्रा वी वा वयसा	XII, 11, 22.	IV, 41.
इन्द्राग्री वयसा	I, 8, 11; XII, 2, 8.	VII, 94, 7; resp. 7—9.
इन्द्राग्री वा गतं वृणस्	VII, 18, 1. 2. 4; XII, 1, 5.	III, 12, 1—10, resp. 1—3.
इन्द्राग्री दुवं वृ ना	XVIII, 16, 1.	VIII, 40.
इन्द्राग्री युषामिमे	XII, 1, 5.	VI, 60, 7—9.
इन्द्रा नु वयसा	VI, 11, 1.	VI, 57.
इन्द्रावृणोः त्रिषमज्येति	XVI, 3, 32	I, 162, 2D.
इन्द्राय नद्वने वृणम्	IX, 10, 1; XVIII, 6, 2.	VIII, 92, 19—21.
इन्द्राय वान रायन	IX, 5, 9; XII, 12, 12, XVIII, 13, 10.	VIII, 93, 1—3; resp. 1—12
इन्द्राय सोमा प्रदिषी वि- दामाः	VII, 17, 10.	III, 36, 2.
इन्द्राय हि योः	X, 7, 11; XII, 3, 12.	I, 131, 1; resp. 1—3.
इन्द्रा यादि विषभाभ्यो	VII, 10, 13.	I, 3, 4—6.
इन्द्रायैन्दो नद्वजवे	VII, 15, 16.	IX, 64, 22—24.

* According to the Comm.

Pratīka.

Sāṅkhāyana.

Rigveda.

इन्द्रावदया मधुमन्त्रस्य	IX, 2, 6.	VI, 68, 11.
इन्द्रावदया युवमन्त्रस्य	XII, 10, 8. 12; 11, 15.	} VII, 62.
इन्द्रावदया युवमन्त्रस्य नः	IX, 2, 4; XIV, 35, 2.	
इन्द्रावदया युवमन्त्रो	VIII, 2, 6.	VI, 68, 10.
इन्द्रावदया युवमन्त्रो	VIII, 2, 10.	VI, 60, 7.
इन्द्रावदया युवमन्त्रो मदा- नाम्	IX, 4, 7.	VI, 69, 8.
इन्द्रावदया युवमन्त्रो	VII, 14, 1.	} VII, 94, 4-6.
इन्द्रावदया युवमन्त्रो मदा- नाम्	XII, 1, 5.	
इन्द्रावदया युवमन्त्रो मदा- नाम्	XII, 1, 4; XVIII, 2, 2.	I, 6, 7-9.
इन्द्रावदया युवमन्त्रो	IX, 14, 1. 2.	I, 9.
इन्द्रावदया युवमन्त्रो	IX, 6, 11. XII, 1, 4, XVIII, 2, 2.	I, 84, 13-15.
इन्द्रो मदाय	X, 6, 16, XII, 4, 12, XII, 7, 6.*	I, 81, 1-3; resp. 1 —3, resp. 1, 81, 1-3; 82, 1-3.
इन्द्रो मदाय	X, 11, 6; XI, 4, 8.	V, 31.
इन्द्रो मदाय	VI, 10, 7.	VII, 27, 3.
इन्द्रो मदाय	III, 12, 5.	I, 91, 10.
इन्द्रो मदाय	VIII, 0, 13.	X, 14, 4.
इन्द्रो मदाय	IV, 2, 10, VIII, 2, 11; X, 8, 15.	I, 94, 1-10; resp. 1.
इन्द्रो मदाय	IV, 10, 5.	X, 19, 4.
इन्द्रो मदाय	X, 5, 8.	VIII, 76, 1-3.
इन्द्रो मदाय	V, 18, 1; X, 12, 15; XV, 1, 26.	III, 21.
इन्द्रावदया युवमन्त्रो	XI, 11, 19; XII, 26, 7. 8.	I, 84, 4. 5; resp. 4- 6.
इन्द्रावदया युवमन्त्रो	X, 6, 2. 20.	VI, 15, 1-9.
इन्द्रावदया युवमन्त्रो	XIV, 67, 9.	VI, 15, 1-4.
इन्द्रो मदाय	XV, 3, 2.	III, 54.

<i>Pratika</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
इमं त्रि वक्ष्य	III, 14, 5 ; IX, 26, 8 (Comm.)	I, 25, 19.
इमा अभि प्र योनुमः	XII, 11, 20	VIII, 6, 7—9.
इमा उ ता	XI, 5, 1.	} VI, 21.
इमा उ ता पुरतमस्य	X, 10, 5 ; XIV, 24, 4 ; 60, 2 ; 71, 3.	
इमा उ ता पुरतमस्य आ- दीर्घं वीरं यथा हवन्ते	XIV, 50, 2.	
इमा उ ता पुरुवधी	XI, 11, 11.	VIII, 3, 8. 4
इमा उ ता दिविद्वयः	VI, 6, 8 ; X, 6, 6	VII, 74, 1—6 resp 1—3.
इमा उ ता अमय	XII, 11, 24.	III, 62, 1—3.
इमा जुहाना	II, 4, 4, VI, 10, 2.	VII, 93, 5.
इमा मारीः	IV, 16, 6.	X, 18, 7.
इमानि वा भातयेयानि	XII, 11, 17.	VIII, 50, 1—5.
इमा नु कम्	X, 10, 7 ; XII, 12, 14.	} X, 157.
इमा नु कं भुवना वीरधाम	XVIII, 15, 2.	
इमा मे भियम्	IX, 17, 3 ; X, 10, 6	I, 102, 1—10.
इमा भियं मिथनावस्य	V, 6, 3 ; VI, 10, 11.	VIII, 42, 3.
इमाम् बु	VII, 24, 6.	III, 30.
इमा मे अग्ने समिधम्	V, 11, 2. 10.	II, 6, 1—3.
इमा वहाय	IV, 20, 2.	I, 114.
इमा वहाय धिद्वयवने	IV, 20, 2.	VII, 40.
इमे विप्रस्य	VI, 4, 1.	VIII, 43.
इमा अग्ने	II, 2, 15.	VII, 1, 18.
इयं या नीयकिंवी	XVIII, 11, 2.	VIII, 101, 19.
इय वामस्य	III, 12, 7.	VII, 94, 1.
इयं वामस्य सगन्धः	VII, 13, 4 ; XII, 1, 6.	VII, 94, 1—9 ; resp. 1—3.
इय ते अवधी	XIV, 56, 6	VIII, 74, 7—9.
इयमददान्	X, 5, 4 ; 6, 6 ; 8, 3.	VI, 61, 1—3.
इय सशरम्	I, 15, 4.	I, 13, 10.
इयेन्द्राग्नी उय जने	VII, 13, 3 ; XII, 2, 18.	I, 21, 1—5, resp. 1 —6.

Pratīka.

Sāṃkhāyana.

Rigveda.

इवेह यः	III, 13, 14.	VII, 59, 11.
इवेव यः	X, 2, 7.	III, 60.
इहोप यात	VIII, 2, 3.	IV, 25.
इलिष्या वि	VI, 4, 9.	VIII, 28.
इमे च नः।	IX, 23, 12.	III, 1, 15.
ईकेषः	I, 4, 8.	III, 27, 13—15.
ईषी यावाऽपिनी	V, 9, 24, VI, 6, 13.	I, 112.
उपो जज्ञे	XI, 7, 7.	VII, 20.
उवासाय	VII, 4, 10.	VIII, 49, 11.
उच्छिष्टं चन्वीर्भर	XV, 23 (p. 193, 11. 12).	I, 28, 9: 5—8.
उच्छ्रयस वमस्यते	V, 15, 3.	III, 8, 8.
उच्छ्रयमाना	IV, 15, 8.	X, 18, 12.
उच्छ्रयस	IV, 15, 8.	X, 18, 11.
उत या यन्तु	I, 15, 4.	V, 40, 8.
उत ज्ञानदिने गधि	II, 2, 14; IX, 27, 2. (Comm.)	VIII, 07, 10.
उत देवा अवरितम्	XVI, 18, 4.	X, 137.
उत या त्रिधा	X, 4, 6, 8, 4; XI, 6, 2.	VI, 61, 10—12.
उत नो ऐश्वरिनिः	XI, 6, 2.	VIII, 25, 10—12.
उत नो मध्वरविष	III, 7, 5.	III, 13, 6.
उत नो ऽधिर्बुधः श्रयोतु	VIII, 6, 8.	I, 180, 3.
उत जुवन्तु जन्तवः	III, 13, 17.	I, 74, 8.
उत नाता बुधरिवा	X, 7, 12.	X, 64, 10.
उत वा विधु	III, 8, 19.	I, 153, 4.
उत स्या नः परसन्तो धीरा	X, 3, 5; 6, 7.	VI, 61, 7—9.
उत स्या नः परसन्तो जु- वाया	X, 10, 4; XVII, 8, 10	VII, 95, 4—6.
उतिष्ठवान पयसः	VII, 16, 2 3. 4; X, 13, 6.	X, 179, 1 2. 3; resp. 1.
उतिष्ठमीजहा	X, 13, 6.	VIII, 76, 10.
उतिष्ठमीजहा वर	XII, 1, 4; XVIII, 2, 2; 7, 15.	VIII, 76, 10—12.
उतिष्ठ प्रक्षयस्यते	IV, 16, 7; V, 10, 9; 11, 9; X, 3, 7.	I, 40, 1, 2; resp. 1.

Pratīka.

Sāṅkhāyana.

Rigveda.

ଉତ୍ତରାୟଣ ଧୂସତା	XIV, 49, 3.	VI, 18, 13 D (Cl. ନମଃ ହୃଦି)
ଓମେ ଶ୍ରୀମାମି	IV, 15, 8.	X, 18, 13.
ଓଷା ମନ୍ଦନ୍ତୁ ଶୋମା:	XVIII, 13, 6.	VIII, 64.
ଓଷ୍ଠ୍ୟୋ ବୃହଦର୍ଷିବି	XI, 13, 26.	VII, 62, 1.
ଓଦଗ୍ରେ ଯୁଧୟ:	II, 2, 10, III, 19, 11.	VIII, 44, 17.
ଓଦମ୍ବତା	IX, 3, 4; XII, 12, 9.	X, 69.
ଓଦିଗ୍ଧସ୍ୟ ଚିତ୍ତମେ	VII, 24, 3; XII, 4, 22; XVIII, 8, 10.	VII, 32, 12, 18; resp. 12—16.
ଓଦୌପତାୟ	III, 16, 5; VIII, 6, 13; 7, 10; [XIV, 57, 11]	X, 16, 1; resp. 1—3
ଓଦୌପ	III, 13, 12.	V, 42, 3
ଓଦୌପାୟମ୍	VI, 6, 2; XV, 8, 13.	VIII, 73, 1—18; resp. 1—0.
ଓଦୌର୍ଭ ନାରି	XVI, 13, 12.	X, 18, 8.
ଓଦୌର୍ଭାତ. ପତିବତୀ	XVI, 13, 12.	X, 85, 21.
ଓଦୌର୍ଭାତୀ ବିଶ୍ବାବଧୀ	XVI, 13, 12.	X, 85, 22.
ଓଦୁଗର୍ଭ ବରସ	VI, 10, 11, VIII, 11, 5.	I, 24, 16.
ଓଦୁ ଯେ ଜାତବେଦସ୍ତ	IX, 20, 21; XVIII, 2, 2, 3 5.	I, 50, 1—0; resp. 1 —3
ଓଦୁ ଯଦର୍ଯ୍ୟମ୍	XI, 13, 27; XIII, 8, 2.	VII, 60, 14, 15
ଓଦୁ ଯେ ଜଧୁମନୟା:	VII, 23, 5; XII, 4, 22.	VIII, 3, 15, 10.
ଓଦୁ ଜୟାପି	VII, 23, 8; XII, 4, 8; XVIII, 19, 9.	VII, 23.
ଓଦୁ ଯ ଯେ ସନ୍ଧିତା ଯ-	X, 6, 18.	VI, 71, 4—6.
ମୁନା:		
ଓଦୁ ଯ ଯେ ସନ୍ଧିତା ସବାୟ	X, 8, 14.	II, 33.
ଓଦୁ ଯ ଯେ. ସନ୍ଧିତା ଦି-	V, 10, 12, X, 4, 14; XIV, 3, 12	VI, 71, 1; resp. 1—3.
ରଞ୍ଜୟା		
ଓଦୈଦି	VII, 12, 4; IX, 11, 2; XII, 2, 7.	VIII, 93, 1—3; resp. 1—33.

Pratika.

Sāṅkhāyana.

Rigveda.

उद्देदमि दुतामधम्	XVIII, 2, 2.	VIII, 93, 1—3.
उद्यत्तः	IX, 14, 3.	V, 31, 3.
उद्यद्भक्ष	IX, 6, 18.	VIII, 69, 7.
उद्यम्	IV, 13, 1.	I, 50, 10.
उदां चयः	X, 9, 4.	VII, 61, 1—3.
उदां चयुर्नैवण सुप्रतीकम्	XIV, 25, 2.	VII, 61.
उप जससा भर	VII, 15, 8.	VIII, 81, 7.
उप ते सोमात्	IX, 26, ॥ (Comm.)	I, 114, 9.
उप लाग्ने	II, 13, 2; V, 14, 11.	I, 1, 7—9.
उप ला जातयः	XIV, 53, 5.	VIII, 103, 18—15.
उप ला जुक्तः	II, 3, 17.	VIII, 44, 5.
उप नः सुतना जसम्	VII, 11, 4.	V, 71, 8.
उप नः सुतना गदि सोम-	IX, 18, 3.	III, 42.
उप नो ददिभिः [मिन्द्र]	X, 3, 9; XI, 9, 3.	VIII, 93, 31—38.
उपप्रयक्तो अक्षरम्	II, 11, 2; VI, 4, 1; X, 2, 2, XIV, 51, 12.	I, 74, 1; resp. 1—9; resp. 1. 2.
उप प्रयात्	XVI, 8, 23.	I, 103, 13 13.
उप प्रियम्	V, 14, 16.	IX, 67, 20.
उपसद्याय	V, 11, 1. 11; VI, 4, 1.	VII, 15, 1—3; resp. 1—15.
उप सक्षे	XII, 3, 20.	VIII, 72, 15.
उपसताः	III, 16, 5.	X, 16, 5.
उप रुवे	V, 10, 1.	I, 104, 20.
उपी रुदये	VI, 5, 6.	VII, 77—80.
उपी पु रुदयि	III, 17, 2.	I, 82, 1.
उभयं रुदयत्	VII, 20, 7; XII, 5, 19; XVI, 21, 27.	VIII, 61, 1. 3; resp. 1—4.
उभा देवा दिविष्मता	X, 3, 5.	I, 23, 2. 3.
उभा पिबतम्	V, 10, 18; IX, 20, 32.	I, 46, 15.
उभा वाम्	II, 11, 2; VI, 10, 9.	VI, 60, 13.
उभे यदिन्द्र	XII, 3, 10.	X, 134, 1—3.
उर्ध्वं यज्ञाय	XII, 26, 4.	VII, 99, 4—6.
उर्ध्वं वि रागा	III, 14, 20; VIII, 10, 2.	I, 24, 8.

Pratika.

Sāṅkhāyana

Rigveda.

उप नः	VI, 10, 7, IX, 6, 1; 26, 3, XI, 14, 18; XII, 5, 2.	} VI, 47, 8.
उत्त नो लोकमनु नेवि वि- दान्	XVIII, 4, 1.	
उरीष्ट इन्द्र राधसः	XVIII, 18, 7.	V, 39, 1. 2.
उरो मदान्	III, 6, 5.	III, 1, 11.
उर्वी इष्वी	III, 12, 9	I, 185, 7.
उरना वातदक्षीरघातम्	XIV, 27, 18	V, 29, 9 A (Cf. अरुना)
उरन्मन्त्रा	III, 16, 23	X, 16, 12.
उरम्बु वृद्धा	VII, 22, 6.	IV, 20, 4.
उरम्बु वृद्धा	XV, 3, 2	III, 55
उरम्बु वृद्धा	VI, 5, 10.	I, 92, 13—15.
उरम्बु वृद्धा	XI, 9, 10; 12, 17.	X, 36
उरम्बु वृद्धा	VI, 5, 4.	I, 49.
उरम्बु वृद्धा	V, 15, 2.	I, 36, 13
उरम्बु वृद्धा	XIV, 56, 2. 8	IV, 6, 1—9 10. 11.
उरम्बु वृद्धा	X, 11, 5.	VII, 39, 1—3.
उरम्बु वृद्धा	V, 15, 3	I, 36, 14.
उरम्बु वृद्धा	VII, 23, 9	V, 40, 4.
उरम्बु वृद्धा	X, 9, 16	I, 90, 1—5.
उरम्बु वृद्धा	XII, 5, 14	I, 90, 1.
उरम्बु वृद्धा (पाद)	XIV, 16, 10.	IV, 23, 8 (Cf. अरुना मदान्)
उरम्बु वृद्धा	IX, 4, 3; XI, 14, 10. 22; XII, 26, 12.	II, 13, 1—13; resp. 1—9
उरम्बु वृद्धा	III, 8, 19, IX, 27, 2.	I, 23, 5.
उरम्बु वृद्धा	X, 6, 6	VIII, 101, 1. 2.
उरम्बु वृद्धा	X, 6, 18.	IV, 31.
उरम्बु वृद्धा	VII, 15, 7*	IX, 15, 8
उरम्बु वृद्धा	VII, 15, 7.	IX, 15, 7.

* Comment मुख्यप्रतीकने प्राच्येन व्यवस्था It remains doubtful, whether the verses have been arranged in the Sāṅkhāyana S'akha in the same order as in the Śākala S'akha.

<i>Pratīka.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
एता उ न्याः	VI, 5, 12.	I, 93, 1—4.
एतायाम्	XI, 8, 5.	} I, 33.
एतायामो गन्तव्य इन्द्रम्	XIV, 11, 8.	
एति प्र होता	VI, 4, 11; XI, 4, 13; XIV, 56, 5.	I, 144, 1—7; resp. 1. 2.
एतेनाग्निं ब्रह्मणा	I, 15, 17	I, 81, 18.
एतो भिन्दं स्वात्म	XII, 25, 7.	VIII, 24, 19 ^a —21.
एतु सधो सदिनतरम्	XII, 25, 6.	VIII, 24, 16—18.
एता वः	VI, 4, 7.	VII, 16.
एता वो अग्निम्	XIV, 54, 3.	VII, 10, 1. 2.
एन्द्र वो गधि	XII, 25, 6.	VIII, 93, 4—0.
एन्द्र याहि वरिधिः	IX, 28, 13, XI, 14, 23; XVIII, 18, 10	VIII, 84, 1; resp. 1 —15.
एन्द्र याधुप	X, 8, 9.	I, 130.
एन्द्र समसिम्	1, 8, 12, IX, 12, 2.	I, 8, 1; resp 1—10.
एवाग्निर्वातमेभिः	XIV, 57, 15.	I, 77, 5.
एवा त्वमिन्द्र वसिष्ठश्च	VII, 22, 5	IV, 19.
एवा न इन्द्रो सधमा	VIII, 6, 17.	IV, 17, 20.
एवा पिने	VIII, 3, 15; IX, 27, 2.	IV, 60, 6.
एवा वन्दस्व	V, 14, 20; VI, 10, 11.	VIII, 42, 2
एवा याहि वीरयुः	X, 6, 14; XII, 12, 1.	VIII, 92, 28; resp. 29—30.
एवा याहि वरुणा	XII, 12, 1.	I, 8, 8—10.
एवेदैष हुविकूर्मिः	XVIII, 7, 5.	VIII, 2, 31—39.
एव प्र पूर्वो	XI, 14, 16.	I, 56.
एवो जेयोः	VI, 6, 2; XV, 8, 13.	I, 46, 1—15; resp. 1 —9.
एदि सोमां अभि स्रव	XVIII, 18, 11.	I, 10, 4—12.
इष्टु न प्रवाहि	II, 5, 15, IX, 2, 2.	VI, 16, 10; resp. 16 —21.
हेभिरग्ने	XI, 7, 4; XIV, 52, 5.	I, 14, 1—3.
हेभिरग्ने वरयम्	VIII, 5, 1.	III, 6, 9.
योमावयवर्षोष्ठतः	VII, 10, 14; X, 9, 16.	I, 3, 7—9.

* Comm. अग्निं वाक्वाग्नेयिण इति युतेः । प्राथम्याद् ईदमनम् ।

<i>Pratīka.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
कया युभा	X, 0, 12; 11, 12; XI, 2, 4; 11, 9; 13, 20; XIII, 5, 16; XIV, 39, 9; 84, 6; XV, 2, 9; 7, 1; XVI, 21, 31; 23, 19.	I, 165.
कया युभा स्वयसः समीक्षाः	XV, 2, 0.	
कल उवा	VI, 5, 2.	I, 30, 20—22.
कलमिह	VII, 23, 3; XVI, 31, 23.	VII, 32, 14, 15.
कले जाभिः	XIV, 52, 5, 7.	I, 75, 3—5.
कस्य नूनं कतमस्यामता- नाम्	XV, 22 (p. 192, 12).	I, 24, 1.
का राधन्	V, 9, 20; IX, 20, 12.	I, 120, 1—9.
काणेभिरदाभ्या	XII, 2, 5, 15.	VII, 06, 17—10.
का सुभुतिः	XII, 3, 11.	IV, 24.
विभु वेडा	X, 8, 14.	
किन्तु वेडाः किं यदिहो न स्वाजगन्	XVIII, 22, 6.	I, 161.
कुविन्दुनः	III, 5, 4.	VIII, 75, 11.
कुविद्व	IX, 23, 11; X, 10, 4.	VII, 01, 1; resp. 1, 3.
कुविद्व कमवा वे हधाव	XVII, 8, 6, 6.	VII, 01, 1—3; 4—0.
कुविद्व यवमन्तः	XIII, 3, 4.	X, 131, 2.
कुव युगः	X, 5, 20.	X, 22;
कपुम्ब पाशः	V, 9, 11.	IV, 4, 1—5.
कप्या रजांसि पत्न्या	III, 5, 10.	VIII, 43, 6.
के डा हरः	XVI, 11, 9.	V, 61.
को मु वा मिनाववर्णो	X, 6, 18.	V, 41.
को यन्ताता वधवः को व- रुता	XVII, 8, 9.	IV, 55.
मीलं वः	III, 15, 15.	I, 37.

<i>Pratiśā.</i>	<i>Sāṅkhya.</i>	<i>Rigved.</i>
अनिता उदः	VII, 19, 15; XI, 13, 20.	X, 73, 1—6; resp. 1—11.
अनिता उदः मध्ये तुषाप	XIV, 31, 5; 19, 2	X, 73.
अनीयकः	II, 4, 5; VI, 11, 8.	VII, 86, 4; resp. 4—6.
अरमादः	XV, 8, 7.	X, 118, 5—7.
अराशो	XV, 8, 7.	I, 27, 10—12.
आतो आये	V, 15, 3.	III, 8, 5.
आयेदाम्	X, 1, 11.	III, 63, 4.
अपस् मप्रयसम्	V, 18, 1; VI, 1, 1; X, 12, 15 (except. २ ३ ४); XIV, 56, 12; XV, 1, 25.	I, 75.
अतो दमना	III, 1, 4	V, 1, 5
अपेयो यमम्	XII, 2, 21.	VIII, 39, 1—10.
अं युजायाम्	VI, 6, 6	I, 181 181.
अं वो दाम्	VII, 23, 3. XII, 9, 11	} VIII, 69, 1. 2.
अं वो दाम्यतोषम्	XVIII, 10, 8	
अं शयामा	IX, 21, 8.	VII, 97, 6.
अं वि द्यता रंजते	II, 2, 6.	V, 11, 3
अद्ययम्	VIII, 3, 11	I, 112.
अं वेमिया	V, 10, 26.	VIII, 69, 7.*
अं वेमित्या नमसिना	XVIII, 8, 1	I, 36, 7. 8.
अद्यः	III, 17, 6. IV, 13, 1; 15, 4; X, 21, 11.	VII, 66, 10.
अत मे	X, 8, 19; XI, 5, 4; XVI, 20, 16.	I, 110.
अत इन्द्रम्	X, 11, 7.	I, 103.
अत्ता यामि	III, 11, 5; VI, 10, 11.	I, 21, 11.
अत्ता यामि	XII, 9, 11.	} VIII, 3, 9. 10.
अत्ता यामि दुवीर्म्	VII, 23, 3; XVIII, 8, 11.	

Pratīka.

Sāṅkhyaṇa.

Rigveda.

मा अस्य सूददोदक	XVIII, 1, 23; 2, 7; 3, 3 etc.	VIII, 69, 3.
मा वा विद्यस्व	XI, 6, 2.	VIII, 25, 1-3.
मा वा धेनुम्	X, 7, 7.	I, 137, 3.
मा सु ने कौतिम्	X, 10, 6.	X, 54.
मा नः गन्तम्	XII, 1, 3.	V, 68, 3-5.
मा नो राघम्	X, 7, 7.	VII, 31, 22.
मा वैधिष्म	VI, 10, 9.	VI, 60, 2.
मा हि श्वक्ताः	XII, 1, 5.	VII, 91, 5-7.
मा ऊरे घघैरिदम्	XII, 1, 5.	VI, 60, 4-6.
मिडा सु कम्	VIII, 8, 1	III, 53, 2.
मिडा वरी	IX, 15, 4; X, 11, 6; XI, 6, 3; XIV, 29, 7; 57, 16.	III, 35, 1; resp 1- 11.
मौमस्याभिवदक	XIV, 21, 3	X, 160.
मौम्राः सोमास वा वधि	X, 3, 5.	I, 23, 1.
मुभ्यं चिन्वाम	X, 7, 8.	II, 36, 37.
मुभ्यं ता अहिरक्षम्	IX, 23, 12.	VIII, 43, 18.
मुभेदमिन्द्र परि चिन्वते	XVIII, 17, 2.	X, 167, 1.
मधु	X, 5, 19.	VII, 22, 7-9.
मुभेदिना	X, 13, 9; XV, 2, 1.*	VIII, 68, 2, 3.
मुविष्टम्	VIII, 2, 1.	III, 52, 6.
मतीये धाना शक्ने	VI, 4, 3	VI, 16, 27.
मेते अग्ने	XII, 2, 14.	VIII, 83, 2.
मे नः सनु धुज	X, 11, 8.	I, 20, 7, 8.
मे नो रत्नानि	X, 9, 4.	VII, 90, 5-7.
मे सत्ये	II, 2, 6.	IV, 8, 5.
मे स्याम ये अग्ने	X, 3, 14.	} I, 160.
मे हि यावाप्रयिवी	XVIII, 22, 5.	
मे हि यावाप्रयिवी विद्य-		
मधुवा		

* Comm. माध्यन्दिने मन्त्रे मन्त्रतृतीयस्य विष्णुकोशमिन्द्रका प्रतिपद्यति ।
मुविष्टम् मुविष्टते इत्युक्ते । इत्येव प्रातिपदस्य च ।

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
से हि यज्ञेषु यज्ञिषासु	VI, 10, 6.	VII, 39, 4.
जगाः		
नीमा इवदशा	XII, 2, 18.	III, 12, 4—9.
स्यं शु भेषम्	IX, 8, 3; IX, 9, 12; XI, 13, 20.	I, 52, 1—8; 10—14; resp. 1—15.
स्यं शु भः	IX, 7, 3.	VIII, 92, 7—33.
स्यं शु भः यथासाहम्	X, 5, 20; XV, 8, 8.	VIII, 92, 7—9; resp. 7—13.
स्यं शु भो यथासाहम्	X, 6, 14.	VI, 44, 4—6.
स्यं शु भ (तात्पर्यं)	XI, 11, 29; XII, 11, 12.	X, 178.
स्याहु अविधान्	IX, 24, 8.	VIII, 67, 1.
अथ इन्द्रा योनाः	X, 4, 6.	VIII, 2, 7—9.
विकटुकेषु भविषा	X, 13, 7 (विकटुकीषा) XII, 4, 23.	II, 23, 1; resp. 1—3. 4.
विकटुकेषु सवित्री यना- मिरे तुविद्यसाः	XV, 2, 1.	II, 22, 1.*
विमथैतम्	XIV, 57, 11.	I, 146, 1—3.
विदिमो अथ	VI, 6, 12.	I, 34.
वीति सता	XIV, 51, 12.	III, 9, 9 (=X, 52, 6).
अथैना	X, 4, 3, 11, 6, XIV, 27, 12, XVI, 21, 19.	V, 29.
सं सोमं दे अ देवाः	XIV, 25, 6.	I, 174.
सं विद्यसा जगतः	XVIII, 11, 2.	X, 102, 12.
सं वीस मनुभिः	V, 11, 7; VII, 19, 13.	I, 91, 2.
सं वीस विदभिः	III, 16, 4; VIII, 4, 2.	VIII, 43, 13.
सं सोम प्र विजितः	III, 16, 4; V, 6, 2; VI, 10, 3.	I, 91, 1.
सं सोम महे भगम्	III, 16, 24.	I, 91, 7.
सं सोमाणि सत्यनि	I, 8, 1.	I, 91, 5.
स हि चैतयम्	VI, 4, 3; X, 3, 3; XI, 13, 19; 15, 3.	VI, 2, 1—9; resp. —10.

* See page ६००, note *.

Pratika.

Sāṅkhyaṇa.

Rigveda.

सं ह्यग्रे अग्निना	III, 13, 17.	VIII, 43, 14
त ह्यग्रे प्रथमो मनोता	V, 19, 13.	VI, 1.
सं ह्यग्रे चेरवे	VII, 20, 4.	VIII, 61, 7. 8.
सं च सीम नो वशः	IX, 23, 6 (Comm.)	I, 91, 6
सं दूतः	III, 14, 12.	II, 92, 1.*
स न इन्द्रा भर	XII, 25, 3.	VIII, 93, 10—12.
स नपि च कदा	XV, 3, 3.	VI, 48, 9. 10.
स नो अग्रे अथरात्	IV, 2, 3	X, 87, 20.
स नो अग्रे वरपद्य	VIII, 8, 10.	} IV, 1, 4.
स नो अग्रे वरपद्य विद्वान्	II, 5, 81; VIII, 11, 6; XV, 23 (p. 193, 14).	
स नग्रे ईक्षितः	III, 16, 10.	X, 15, 12.
स नग्रे गृहपतिः	XIV, 55, 3.	VII, 10, 5. 6.
स नग्रे पुभिः	XI, 9, 8.	II, 1.
स नग्रे इविषोदाः	XIV, 58, 7—10.	II, 1, 7—9, 10—12; 13—16; 1—6
स नग्रे प्रथमो अग्निरा अग्नि	X, 4, 15; XIV, 53, 6	I, 31, 1—18; resp. 1.
स नग्रे पशानाम्	VI, 4, 1; XI, 15, 14; XIV, 53, 4	VI, 10, 1—20; resp. 1—6; resp. 1—3.
स नग्रे वच	XV, 13, 3	V, 3.
स नग्रे वचन्	X, 4, 3	I, 45, 1—9
स नग्रे वीरवशमः	II, 4, 7.	VII, 15, 12.
स नग्रे वतपाः	II, 4, 8.	VIII, 11, 1.
स नग्रे वप्रथाः	II, 2, 13	V, 13, 4
स नित्यप्रथाः	XIV, 55, 3.	VIII, 60, 5. 6.
स नित्य प्रतूर्तिदु	XII, 9, 11.	VIII, 99, 5. 6.
स नित्य यथा अग्नि	XII, 9, 11.	VIII, 99, 5. 6.
स नित्या ओषधीः	VI, 10, 3.	I, 91, 22.
सं मनो न	II, 4, 7.	VI, 13, 2.
सं मदा इन्द्र गुह्यं च	X, 10, 6, XII, 3, 20.	IV, 17.
सं मदा इन्द्र यो च	X, 10, 6, XII, 4, 20.	I, 63.
सया मनो	XIV, 22, 5.	X, 84

* Comm न सं दूतो अग्रे इति । वि शेतेति हे इति मोक्षस् शाखान्ते पाठक्रमादन्यथा ।

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
मया वये मयवन्	X, 7, 11, XII, 4, 16.	I, 132, 1—6; resp. 1—8.
मां चित्रयवस्तम	III, 15, 10; V, 5, 6	I, 45, 6.
सामग्रे ज्ञातायवः	XI, 6, 8; XIV, 56, 4.	V, 8.
सामग्रे पुष्करात्	III, 13, 17.	VI, 16, 12—15.
सामग्रे मनोमिहः	VI, 4, 9.	III, 10.
सामग्रे सामुनीः	III, 5, 3.	V, 8, 3.
सायिवा	XII, 5, 4	VIII, 99, 1, 2.
सामिदा सो मरा	XVIII, 10, 10.	VIII, 99.
सामिदि यवामहे	VII, 20, 4.	VI, 40, 1, 2.
सायता पुष्करती	IX, 5, 3, XVIII, 14, 2.	VIII, 46, 1; resp. 1—20.
सिवाद्मनि पूर्ववीक वीमा	III, 5, 10.	VI, 5, 2.
मे व धर्मिनायिह इन्द्र	XII, 3, 21.	VII, 18, 1—21.
वभिमाव्यो अकारिणम्	IV, 18, 2; XII, 25, 1.	IV, 39, 6
दध्यष्ट व	X, 7, 7.	I, 139, 9.
हाना नगी न वारणः	XI, 12, 4.	VIII, 93, 8—10.
दा नो अग्ने हवतः	III, 2, 4	II, 2, 7.
दिवचिदा कुवितरम्	XVIII, 13, 3.	IV, 30, 9—22.
दिनि चयना	X, 11, 5.	VII, 61, 1—3.
दिने वयः	III, 18, 6.	VII, 63, 4.
दिशं हवणम्	VI, 11, 8.	I, 164, 52.
दुवनि वन	V, 10, 8.	VIII, 72, 7.
दूतं वा	VI, 4, 1;	} IV, 8.
दूतं वा विचवेदसम्	X, 10, 8; XIV, 51, 14.	
दूरादिदेव	VI, 6, 2; XV, 8, 13.	VIII, 5, 1—20; resp. 1—9.
देव महर्दंष्ट्र घातनमानम्	XIII, 4, 3.	X, 70, 9.
देवं देवं वेतिष्ठे देवं देवम्	X, 6, 6.	VIII, 27, 12—15
देवमष्टा यविता विचक्ष्मन्	XIII, 4, 2.	III, 55, 19.
देवानामिह	X, 10, 7.	VIII, 83.
देवानां पत्नीः	I, 15, 4; VIII, 6, 9; 7, 13.	V, 46, 7, 8.

<i>Proṭika.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
दवाग्ने	XI, 5, 6; 12, 16; 14, 33	X, 66
देवी वाचम्	IX, 23, 6.	VIII, 100, 11.
देवे वो ऋषिणीदाः	VIII, 6, 5.	VII, 16, 11. 12.
दादेन याम्	V, 10, 8.	X, 42, 2.
द्यावा यः प्रविर्वी हसम्	V, 13, 5.	II, 41, 20.
द्यौने य हन्त	X, 11, 7; XI, 14, 5; XII, 6, 14; XIV, 27, 12; 71, 3.	VI, 20.
इन्द्रयज्ञान्	VIII, 15, 7.	X, 17, 11.
इ वे	IX, 23, 11.	X, 83, 16
इ नमः	XVI, 11, 15 *	VII, 18, 22—25.
इ सुतो अश्वर्ष पिदृशाम्	XVI, 13, 18.	X, 88, 15. 10. 18 19.
धामावन्तम्	VII, 1, 2.	III, 52, 1.
धारयन्तः	IX, 24, 3	II, 27, 4.
धारावरा	X, 4, 15; XI, 9, 8.	II, 34.
धीरा तम्य	XII, 10, 8.	VII, 80.
धेनुः प्रमथ	VI, 6, 6.	III, 50.
ध्वान्मापुपिमाहुदरन्त न- भैः	XIV, 49, 3.	X, 73, 2 D (Cf. जनिता उप)
नकिरिन्त नदुनत	XVIII, 13, 2.	IV, 30, 1—6.
नकिरं	XII, 5, 8. 18; 9, 11.	VIII, 70, 3. 4.
न ता अर्वा	IX, 23, 9 (Comm).	VI, 23, 4.
न त्वा वृक्षतः	XII, 5, 18; 9, 11.	} VIII, 68, 3 4.
न त्वा वृक्षतो अदयः	XVIII, 6, 2.	
नदं व ओदतोनाम्	XVIII, 1, 12. 13. 14. 15 21.	VIII, 69, 2.
न प्रमिथे	IX, 26, 3; XVI, 1, 21.	IV, 54, 4.
नमधेदुप धौदत	V, 10, 7.	IX, 11, 6.
नमो नमस्तः	I, 6, 13	} I, 27, 13.
नमो नमस्तो नमो अर्भ- वेभ्यः	XV, 22 (192, 22).	

* It appears from this Sūtra that Rigveda VII, 18 consists of two hymns

<i>Pratiku.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
ममी भिषस्य	IX, 20, 23.	X, 37.
म योषपन्दिः	XIV, 52, 5.	I, 74, 7—9.
मयोमवः	XIV, 32, 4.	X, 85, 10.
म सीमदेव व्यापम्	XVIII, 8, 5.	VIII, 70, 7—12.
म येये यस्या रोमशम्	XVI, 13, 10.	X, 86, 17.
म दि ते क्षपम्	XII, 11, 21.	I, 24, 6—15.
म दि रो अलि क्षभेकः	X, 11, 8.	VIII, 30, 1.
माके सुपत्तम्	V, 9, 17; 10, 15.	X, 123, 6.
माभि यज्ञाभाम्	III, 3, 5.	VI, 7, 2.
मासत्याभ्याम्	VI, 6, 6, 11, 4, IX, 20, 12.	I, 116 117, 118; resp. 110, 1—0.
मि गयता	XVIII, 0, 4	III, 31, 9.
नि वर्तन्त्यम्	IV, 16, 10; VII, 6, 8.	X, 19.
मि क्षीता	III, 14, 12.	II, 9, 1.
मू द्या वै	X, 7, 11.	I, 132, 4.
मू पितृक्षीता	X, 3, 15.	I, 58.
मू नी राक्ष वदक्षम्	III, 7, 5.	III, 18, 7.
मू मर्तः	XII, 26, 2 10.	VII, 100.
मू द्याम् ता अतर्त मीभि-	XIV, 3, 7; XVIII, 19, 7.	III, 51, 4—8.
क्षयैः	IX, 0, 4.	I, 53.
मू पु वाचम्	X, 2, 8; XIV, 56, 14; XVIII, 23, 9.	X, 53, 5.
पक्ष जगता	V, 9, 14; XI, 14, 17, 28.	X, 177.
पक्षिजगताम्	XVIII, 7, 14.	VIII, 93, 22—33.
पक्षिजगताम्	III, 5, 7; VI, 10, 4.	VI, 49, 8.
पक्ष इदुप गावत	IX, 19, 2.	VIII, 32, 17—19.
पक्षिपक्ष इतोमारु	IX, 19, 2.	VIII, 2, 25—27.
परा घादि मयवन्	X, 1, 11.	III, 53, 5.
परावतः	X, 4, 14; XI, 9, 14.	X, 63.
परि ते दूक्षभः	II, 12, 7.	IV, 9, 8.
परि ता मिर्वेक	V, 9, 12; 13, 10.	I, 10, 12.
परि प्र सीम ते रक्ष	VII, 15, 8.	IX, 67, 15.

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhāyana</i>	<i>Rigveda.</i>
परेषिवांसम्	XV, 9, 5; XVI, 13, 2.	X, 14, 1-5; resp. 1-8.
परो मानवा	XII, 26, 19.	VII, 99, 1-6.
परोन्दाय	III, 13, 4.	VII, 102, 1.
परेतयिद्	III, 15, 15.	V, 60, 8.
पवित्रं ते	V, 9, 15, VII, 15, 13.	IX, 83, 1. 2.
पाता सुतमिन्द्रो अस्तु वीर्यं	IX, 8, 3.	VI, 44, 15.
हन्ता हवम्		
पातमा वा अश्वस	IX, 7, 1.	IX, 92, 1-6.
पावका अः घरस्तो	II, 4, 4; VII, 10, 15.	I, 3, 10; resp. 10-12.
पावीरवी कम्पा	VI, 10, 2.	VI, 49, 7.
पावि न ह्यद्र	X, 7, 11.	I, 129, 11.
पावि नो अद्र रक्तवा	XIV, 51, 1.	VIII, 60, 9. 10.
पावि नो अद्रे रक्तव	XIV, 51, 1.	I, 30, 15. 10.
पिबन्त्यपः	VII, 10, 14; X, 13, 10.	I, 64, 9.
पिब्रीहि देवान्	I, 9, 1; V, 19, 21.	X, 3, 1.
पिव बर्धस	VII, 24, 6.	III, 36, 3.
पिवा सुतस्य रक्षिः	VII, 20, 9; XII, 7, 6; 9, 11.	VIII, 3, 1. 2; resp. 1-24 (P)
पिवा धीमसभि	XI, 10, 10.	VI, 17, 1-14.
पिवा धीमसभि वसुध	VII, 17, 5-7.	VI, 17, 1. 2. 3.
पिवा धीमसभि वसुध तर्दे	XIV, 11, 8, 23, 3.	VI, 17.
पिवा धीमसिन्द्र मन्तु वा	VII, 20, 11, X, 5, 9.	VII, 23, 1; resp. 1-6.
पिवा धीमसिन्द्र दुरानम्	X, 7, 11.	I, 130, 2.
पिवा धीमं सदाय कम्	XII, 26, 7.	VIII, 95, 3-5.
पिशङ्कपः दुभरो धीवाधाः	XIII, 4, 2.	II, 3, 9.
पीषो अन्नान्	IX, 23, 11.	VII, 91, 3.
पुथमिव	XV, 15, 12.	X, 131, 5.
पुनीये वाम्	XIX, 10, 6.	VII, 85, 1-3.
पुराणमोकाः सख्यं शिबं क	XV, 8, 21.	III, 59, 6-9.
पुरी भिन्दुः	XII, 26, 21.	I, 11, 4-6; 1-3.
पुरीषावः	IX, 24, 9.	III, 23, 4.

*Pratika.**Sāṅkhāyana.**Rigveda.*

पुत्र ला	VI, 4, 9.	I, 150.
पुत्रप्रियाः	XI, 9, 3.	VIII, 5, 4—6.
पुत्रवशा चिन्तु	XII, 1, 3.	V, 70, 1—3.
पुत्रान्न	III, 13, 13.	VI, 54, 9.
पुत्रा सुवन्तः	VI, 10, 4.	VI, 58, 4.
पुत्रमा आशाः	VI, 10, 4.	X, 17, 5.
पुत्रस्य दन्तः	X, 3, 15.	VI, 8.
पुत्राणि ला वरमन्त्रेऽपि	XVI, 6, 3.	I, 164, 34. 35.
पुत्रो दिवि	II, 5, 3; IX, 27, 2 (Comm).	I, 98, 2.
प्र स्रभुभ्यः	X, 5, 23.	IV, 33.
प्र सारवा	VI, 10, 1.	III, 6, 1.
प्र सतामि	IX, 8, 1.	VIII, 32, 1—3.
प्र सतान्युजोषिषः	XVIII, 7, 10.	VIII, 32, 1—30.
प्र सोदधा	VI, 10, 2, X, 9, 4; 11, 5.	VII, 95, 1; resp I —3.
प्र वा न्वस्य	IX, 16, 4, X, 8, 9; XII, 6, 17.	II, 15, 1; resp. 1— 10.
प्र चनेषिभ्यः	I, 8, 11; VI, 10, 9.	I, 109, 6
प्र चिन्तु	III, 13, 14.	VI, 66, 9
प्रजापते	IV, 10, 4, 18, 4; X, 13, 23; 21, 1; XV, 2, 11.	} X, 121, 10.
प्रजापते न स्रद्ध	XVI, 7, 3.	
प्र यो देवी	X, 5, 5.	VI, 61, 4—6.
प्र मने न्य मिषिषिष्ठ	XIII, 9, 2; XV, 3, 6.	VII, 100, 5—7.
प्र सदिष्यु	V, 7, 3.	I, 154, 2.
प्र सदिष्युः सवते	XV, 3, 5.	I, 154, 2—4.
प्र सद्यधीम्	VIII, 6, 6.	I, 143.
प्र तादीयुः	XVI, 13, 5.	X, 59.
प्रति प्रियतमम्	VI, 6, 14.	V, 75.
प्रति वदामः	VI, 7, 4.	X, 30, 13.
प्रति वा सूर उदिने	X, 10, 4; XI, 9, 3; XII, 1, 3; 2, 4.*	VII, 66, 7—9.

* Comm. प्रति वा सूर उदिने मिषं सद्यधीम् इत्येवमादिकस्यैवः

Pratīka.

Sāṅkhāyana.

Rigveda.

प्रति श्रुताय	X, 12, 17.	VIII, 32, 4—6
प्रति था स्तुतरी	VI, 5, 2, IX, 28, 9; X, 12, 8.	IV, 52, 1—7; resp. 1; resp. 1—3.
प्र ते अग्रे दविष्मतीम्	XIV, 51, 2.	III, 19, 2.
प्र न भावाः	VII, 15, 14.	IX, 57, 1.
प्र ते महे	IX, 6, 6; 18, 4; XI, 14, 10 (सर्वेश्वरि).	X, 96, 1—3; resp. 1 —13, resp. 1—0.
प्र ते रत्नं निष्कृतम्	XVIII, 11, 2.	X, 102, 1.
प्रत्यक्षे पिपीपते	VII, 7, 1; X, 6, 14, 12, 17; XI, 11, 18; XVIII, 17, 7.	VI, 46, 1—4; resp. 1—3.
प्रत्यु अदमि	VI, 5, 8.	VII, 81.
प्रत्यक्षः	VIII, 6, 4.	I, 87.
प्र ता मुक्षामि	I, 15, 9.	X, 83, 21.
प्रत्यसभाजम्	IX, 27, 7; XIII, 4, 3.	VI, 49, 9.
प्र देवता	VI, 7, 1; XIV, 51, 9.	X, 30, 1—11; 18— 16.
प्र देवं देवा	III, 14, 9. 10	X, 176, 2—4.
प्र द्यावा पथैः इक्षिवी अ- तादधा	VIII, 3, 11.	I, 159.
प्र द्यावा पथैः इक्षिवी जसोभिः	X, 5, 23.	VII, 53.
प्र धारा अक्ष	VII, 15, 14.	IX, 30, 1.
प्र जूर्नं मद्मयक्षति	VII, 19, 11.	I, 40, 5. 6.
प्रथये पथाय	VI, 10, 4.	X, 17, 6
प्र पूषणं विश्वसर्पिं पुर- न्निम्	XIV, 71, 4.	VI, 21, 9 C (Cf. इता अ ता पदतमक्ष)
प्र प्र वक्षिदुभम्	IX, 6, 14.	VIII, 69, 1—3.
प्र वादवा	VIII, 12, 8; IX, 27, 2.	VII, 62, 5.
प्र वृष्टा वा	III, 15, 9.	VII, 56, 14.
प्र मद्याय	X, 10, 4.	VII, 42, 1—3.
प्र मर्षेण सदनात्	XI, 13, 16.	VII, 86.
प्र मर्षिहाय	IX, 3, 3; XII, 25, 3. 4.	I, 57, 1—3; resp. 1 —6.

Pratika.

Sāṅkhāyana.

Rigveda.

प्र संदिताय ज्ञायत	XII, 10, 7.	VIII, 103, 8, 9.
प्र मन्दिदे	X, 11, 6	I, 101
प्र मिचयोः	VII, 11, 4; XII, 1, 3.	VII, 66, 1—3; resp. 1—9.
प्र मिवाच	X, 6, 6.	VIII, 101, 5.
प्रयन्त्यः	X, 8, 15.	} V, 53.
प्रयन्त्यो मयतो भाजह- तुषः	XVIII, 23, 3.	
प्र यद्विजिह्वम्	X, 9, 17.	VIII, 7, 1—9 or 15.
प्र यन्तु वाजाः	X, 8, 19. XIV, 3, 12	III, 20, 4—6
प्र यभिर्धायि	IX, 23, 11.	VII, 92, 3.
प्र ये द्युधन्वो	XI, 7, 12; 12, 16	I, 85.
प्र येः कां मिवाचवसा	XII, 2, 14.	VIII, 101, 2.
प्र व दन्वाय भादमम्	IX, 8, 1	VII, 31, 1—3.
प्र वः पान्तं रघुमन्त्रवः	XI, 12, 13	I, 122.
प्र वः पान्तमन्त्रवः	IX, 4, 5; XII, 20, 15	I, 165.
प्र वः द्युजाय	VI, 10, 1; X, 9, 2, XIV, 53, 2. 3.	VII, 4, 1, resp 1— 10. resp. 1—7. 8. 9.
प्र वः वचायः	XII, 10, 3.	VI, 16, 22—24.
प्र वः घताम्	IX, 12, 3.	} II, 16.
प्र वः घतां वेहतवाय	XIV, 31, 5.	
प्र वः छत्रजम्	XI, 8, 7.	V, 59.
प्र वामधायि	IX, 20, 32.	VII, 63, 2. 3.
प्र वायुमन्त्रा	IX, 23, 11.	VI, 40, 4.
प्र वां मदि मदी	X, 11, 8.	IV, 50, 5—7.
प्र वीरया	X, 9, 4.	VII, 90, 1—3.
प्र वे देवाय	VII, 9, 3; X, 2, 2, XI, 10, 2; 13, 18; XVI, 7, 13; 14, 2.	III, 13.
प्र वे मदे मयः	XI, 15, 10; XII, 6, 14; 8, 10; 9, 7; 12, 14; 26, 10.	V, 87.
प्र वे मदे मदि मदे भरभम्	XII, 3, 8; XVIII, 17, 6.	VII, 31, 10—12.

Pratika.

Sāṅkhāyana.

Rigveda.

प्र वे। निषाय	VII, 11, 3; XII, 1, 3.	V, 63, 1—5; resp. 1 —3.
प्र वे। यज्ञेय	X, 9, 4.	VII, 43, 1—3
प्र वे। यज्ञेय	VI, 4, 7; XIV, 53, 5.	I, 36, 1—20; resp. 1. 3.
प्र वे। वाजाः	I, 4, 7; XII, 10, 3.	III, 27, 1, resp. 1— 3.
प्र यज्ञेय	X, 6, 16.	V, 42.
प्र यज्ञेय	X, 2, 9	V, 54.
प्र यज्ञेय	XII, 10, 12	VII, 88.
प्र यज्ञेय द्वे (प्रयज्ञेय)	X, 5, 23; 13, 18.	VII, 31.
प्र यज्ञेय यज्ञेयनाम्	XII, 1, 4; XVIII, 13, 6	VIII, 10, 1—3; resp 1—12
प्र यज्ञेय यज्ञेय	XII, 10, 4.	V, 85
प्र यज्ञेय	X, 5, 21	VII, 6
प्र यज्ञेय	I, 8, 12	X, 180, 1.
प्र यज्ञेय	VII, 23, 4, XII, 9, 11.	VIII, 60, 1, 2.
प्र यज्ञेय यज्ञेय	XIII, 4, 3	V, 43, 13.
प्र यज्ञेय	XII, 10, 7.	VIII, 16, 30, 31
प्रयज्ञेय	XVI, 11, 12	VI, 47, 22—25.
प्रयज्ञेय वाचम्	IV, 2, 10; VI, 4, 1.	X, 187.
प्रयज्ञेयवाचि	VII, 7, 2.	VIII, 38, 7.
प्रयज्ञेयवाचा	V, 9, 22.	V, 77.
प्रयज्ञेयवा	VI, 6, 2; VII, 2, 8; XI, 7, 4.	I, 22, 1—4; resp 1; resp. 1—3
प्रयज्ञेयवाचा	VII, 15, 14.	IX, 29, 1.
प्रयज्ञेय वाच विष्पतिः	XII, 11, 18	I, 26, 7—9.
प्रयज्ञेय वाच	V, 13, 4; X, 9, 16	II, 41, 19; resp 10 —21.
प्रयज्ञेय	X, 6, 16.	VIII, 37.
प्रयज्ञेय	II, 2, 15.	VII, 1, 3.
प्रयज्ञेय	XII, 11, 18.	VIII, 81, 1—3
प्रयज्ञेय वाच	V, 10, 14; 14, 10; X, 4, 7.	I, 40, 3; resp. 3, 4

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṃkhyaṇa.</i>	<i>Rigveda.</i>
प्रेते वदन् (अनुद)	VII, 15, 4. 5. 6. 9. 10.	X, 94.
प्री अश्रा	XII, 3, 10.	VIII, 62, 1—3.
प्रीयां पीतिम्	IX, 18, 5.	X, 104, 3.
प्रीतये वदन् मित्रमिन्द्रश्च	XIV, 60, 3.	VI, 21, 9 A (Of. इया च छा)
प्री ते अग्रयेऽग्निं	IX, 24, 9.	V, 6, 6.
प्री होये	IX, 17, 3.	VI, 37, 2.
प्री अये पुरोत्तमश्च	IX, 6, 12.	X, 133, 1.
वयसाचान्	XI, 13, 27. 30; XIII, 8, 2	VIII, 101, 11. 12.
वसिष्ठा तद्वये अयि दग्धं- तम्	XVIII, 23, 14.	I, 141.
वसिष्ठा वसैतानाम्	IX, 29, 6 (Comm)	V, 84, 1.
वसुर्विकः	X, 11, 6	VIII, 29
वसिष्ठः	III, 16, 6.	X, 15, 4
वर्तं वेदि तमसु नः	XVIII, 11, 2	III, 53, 18.
वृक्षदिग्वाप	X, 13, 10	VIII, 89, 88, 3—6.
वृक्षदेन विद्वे हवीषाः	V, 9, 12.	II, 1, 10 D.
वृक्षद्वयः	XI, 11, 7.	V, 16, 1—4.
वृक्षधामिः वसन्तपत्न	VI, 10, 5.	VI, 72, 3.
वृक्षधते अति पदयोः अर्धम्	IX, 20, 27.	II, 23, 15.
वृक्षधते लुपत्	IX, 27, 2.	III, 62, 4.
वृक्षधते प्रथमं वाचः	IX, 26, 3 (Comm)	X, 71, 1.
वृक्षधते पुत्रमिन्द्रश्च	IX, 3, 4.	VII, 97, 10.
मया च ते जानरेदः	IX, 23, 4.	X, 4, 7.
मया प्रजाविदा भर	IX, 22, 4	VI, 16, 36.
मयाया ने	XII, 4, 2.	III, 35, 4.
मया देवानां पदयोः	IX, 20, 3 (Comm)	IX, 96, 6.
मयो नः	XII, 11, 19.	VIII, 19, 19. 20.
मया नो अग्ने शुभनाः	V, 9, 10	III, 18, 1.
मया मित्रः	X, 13, 19; XII, 26, 18.	I, 156, 1; resp. 1—5.
मित्रि विद्याः	XII, 1, 4—	VIII, 45, 40—42.
भयो पञ्चसा	I, 8, 5; VI, 10, 1.	X, 8, 6.

<i>Protika</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
भुव रदादये	VII, 24, 4	VI, 30.
भूरिं हे	VI, 11, 7.	I, 185, 2—7.
भूरीदिन्द्राय	XVI, 11, 27.	VIII, 55. 56.
मसि मी यच्छदये	XI, 11, 17; XVIII, 18, 5.	I, 176, 1. 2; resp. 1—5.
मास्यपापि ते मयः ;	XI, 11, 16; XII, 4, 9; XVIII, 11, 2.	I, 176, 3. 2. 1; resp. 1.
मयीयदीय	XIV, 57, 13. 14.	I, 149, 1—5.
मद्वृशमयी इ चके पुहेषु मास्य	XII, 3, 2.	X, 86, 1 BC.
मदमदे वि	XII, 4, 12.	I, 81, 7—9.
मनी न	XVI, 13, 14.	} X, 57, 3—5.
मनी न्वा ऊदामदे	III, 17, 3 4.	
मन्दमान मतादधि प्रजापि	XIV, 16, 10.	X, 73, 5 A (Cf. जनिहा उद)
मसाप्रे यथा	IV, 27. 13, XIII, 5, 17.	X, 128.
मसतो यद	III, 14, 6.	I, 37, 12
मसतो यद्य	VII, 4, 8; X, 11, 9.	I, 86, 1, resp 1—10.
मसतां एन्द्र मीकः	X, 8, 6	VIII, 70, 7—9.
मसतां एन्द्र हवभा	X, 6, 9	III, 47.
मसतमाम मुक्षी पुरुक्षम्	XVIII, 1, 8.	X, 53, 2.
मसयिषु	X, 10, 5.	} I, 169.
मसदिममिन्द्र यम रमान	XIV, 23, 5	
मसां आदित्यः	III, 17, 12; IX, 26, 8 (Comm)	III, 59, 5.
मसां एन्द्रो मयत्	I, 8, 13, X, 10, 5; XI, 9, 4; XVII, 9, 5.	VI, 19, 1; resp. 1—13.
मसां एन्द्रो य योजया	I, 8, 13; IX, 15, 1; XII, 1, 4; XVIII, 7, 2.	VIII, 6, 1; resp. 1—3; resp. 1—45.
मदि योदाम	XII, 2, 14.	X, 185, 1.
मदि वो मसताय	XII, 2, 14.	VIII, 47, 1.*

<i>Pratika.</i>	<i>Sāṅkhyaṇa.</i>	<i>Rigveda</i>
मदी यावावधिबो मदी योः	X, 6, 18. III, 12, 9; 13, 17; IX, 20, 25; X, 10, 7; 13, 21.	IV, 56, 1—4. I, 22, 13; resp. 13— 15.
मदे यम कामद्रियः मदे मः मा कक्षाकुतस्तु मा विदम्यदु मा विदम्यदि संघन	XVIII, 9, 3; 10, 2 VI, 5, 14. XII, 3, 14 X, 8, 8 XII, 3, 22; XVIII, 8, 11.	VIII, 1, 5—29. V, 79. V, 70, 4. } VIII, 1, 1, 2.
मातलो कयोः माता यद्रायां	VIII, 6, 13. IV, 21, 24; IX, 28, 6 (Comm.)	X, 14, 3. VIII, 101, 15.
मादयस्य हरिभिः	I, 8, 14; IX, 27, 2 (Comm.)	I, 101, 10.
माध्विन्ना भवमया माध्विने भवने मा नो अग्निन मा नो अग्निमवाधने मा नो मिषः मा भेन मा अमिष मिषं वदम्	VII, 17, 1. VII, 17, 2. IX, 10, 3 (आयनम्) III, 5, 4 XVI, 3, 22 XII, 3, 22. VII, 4, 6; 14, 1; XI, 7, 4; XII, 1, 3.	III, 53, 5. III, 28, 4. I, 54, 1—5. 7. 10. VIII, 75, 12. I, 102. VIII, 4, 7. 8. I, 23, 4; resp. 4—6.
मिषं ऊवे	VII, 10, 11; XII, 1, 3.	I, 2, 7—9.
मिषस्य वर्षवीडनः	III, 17, 12; IX, 20, 3 (Comm.)	III, 59, 0
मिषो नो अत्यपतिम् मिषो न अच (Pāda)	XII, 2, 14. XIV, 60, 3.	VIII, 67, 2. VI, 24, 5 C (Cf. दृष्टा मदः).
मुद्यानि ता वरिषा लीव- भाय यम् मूषा दिवः मूषानम्	XVI, 13, 4. XI, 14, 25. X, 6, 20; XI, 14, 35.	X, 161. I, 59, 2—4. VI, 7, 1—7; resp. 1—3

*Pratīka.**Sāṃkhāyana.**Rigveda.*

सृगो न भीमः	III, 1, 3.	X, 180, 2.
सृजन्ति मा दश दिपः	VII, 15, 7.	IX, 8, 4
सृजामो नारे पवमानो अक्षये	X, 13, 5.	IX, 107, 22—24.
घृत्योः पदम्	IV, 15, 2	X, 18, 2. 3.
मैनसो	IV, 15, 1; XVI, 12, 19.	X, 16, 1—10; resp. 1—14.
मो नृ जा वायतक्षज	XVI, 21, 24; XVIII, 8, 9	VII, 32, 1. 2. 4. 5
मो नृ वो अक्षयु	X, 7, 7	I, 139, 8
य आनयत्यरायत.	XVIII, 7, 18	VI, 45, 1—30.
य इन्द्र वीमपामनः	XVIII, 12, 3.	VIII, 12, 1—21; 23 —31.
य इमा विश्वा जातानि	V, 5, 2; XVI, 1, 21.	V, 82, 9.
य इमा विश्वा भुवजानि	VI, 11, 9.	X, 81, 1—3. 5—7.
य उष इव	V, 11, 7.	VI, 10, 89.
य अवे विदु	XIII, 12, 13.	VIII, 1, 12—14.
य रक्ष इवय	XI, 14, 6; XII, 4, 11	} VI, 23
य रक्ष इवययवेदीनाम्	XIV, 50, 2; XVIII, 4, 7; 5, 7.	
य रक्ष इहिदयते	XVIII, 12, 6	I, 81, 7—9.
य अजीनिष्ठः	XII, 5, 7.	VI, 33.
य इक्षनि	XII, 2, 14.	I, 41, 1.
य वै यदं सभेनः	XIV, 36, 2.	V, 40, 9.
य पूषाय	V, 11, 7.	I, 156, 2.
यः प्रायतः	III, 14, 7; IX, 27, 2 (Comm)	X, 121, 3.
यः सक्तो यचो अक्षय	XVIII, 8, 15	VIII, 60, 3—8.
या मित्रनाम्नभी यो मती- नाम्	XIV, 23, 4	VI, 17, 3 B (Cf. पिता वैतम्)
यः सवावा विपर्वणिः	XI, 13, 31; XVIII, 8, 8.	VI, 46, 3 4; resp. 3 —10.
यचिदि न्मं यवेयवे	XV, 23 (p. 193, 10).	I, 28, 5—8.
यचिदि यत्य	XII, 5, 12.	I, 29, 1—3.
यचिदि यत्य वीमपामनः	XV, 22 (p. 193, 1)	I, 29, 30, 1—15.

<i>Pratika.</i>	<i>Sūgkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
यजस्य शीतः	XIV, 55, 4.	VI, 11, 12, 13.
यजानस्य इन्द्रम्	XII, 3, 8.	X, 23, 1—3.
यज्यायथा अपूर्ये	XI, 11, 14; XVIII, 18, 12.	VIII, 89, 5—7; resp. 5, 6.
यज्ञस्य वाः	X, 3, 14	X, 92.
यज्ञस्य हि स्य जनिताः	XII, 1, 5.	VIII, 88, 1—3.
यज्ञा यज्ञा वेः अग्रये	VII, 25, 10; VIII, 6, 5.	VI, 48, 1—3.
यज्ञे शिवाः	XII, 12, 13.	VII, 97.
यज्ञेन यज्ञम्	V, 15, 5.	I, 164, 50.
यज्ञेन वधेन	VI, 4, 11; XI, 2, 11; XIV, 56, 15; XVI, 20, 16	II, 2, 1—13; resp. 1.
यज्ञ इन्द्र भयायदे	VI, 13, 3; XII, 6, 20.	VIII, 61, 13; resp 13—16.
यत्किं वेदं वषट्	IX, 26, 3 (Comm)	VII, 89, 5.
यत्ने यमम्	XVI, 13, 14	X, 58, 1—3.
यत्वाहजन्वया	X, 6, 8.	VIII, 63, 7—9.
यत्प्रोम या सु वे	XII, 2, 10.	VII, 94, 10, 11.
यथा नो अदितिः करतु	IX, 27, 2 (Comm)	I, 43, 2.
यथा युगम्	XVI, 13, 14.	X, 60, 8—10.
यथा च त्यहवधः	I, 15, 5; VIII, 8, 9.	IV, 12, 6.
यथाशानि	IV, 16, 6.	X, 18, 5, 6.
यथा शीतः	XIV, 54, 4.	VI, 4.
यदन्तः	XVI, 3, 20.	I, 163, 1—11.
यदस्य कथं हवदन्	XV, 8, 9; XVIII, 7, 13.	VIII, 93, 4—8; resp. 4—18.
यदस्य श्वर अदिति	XI, 9, 3; XII, 1, 8.	VII, 66, 4—6.
यदस्य स्याः पत्नवति	VI, 6, 4.	V, 73, 74
यदस्याय वायः	XVI, 3, 26.	I, 162, 16 A B (two Pāda's).
यदिन्द्र शिव	XII, 26, 20.	V, 39, 1—3
यदिन्द्र शिव मेचना	XI, 11, 15; XVIII, 18, 8.	V, 39, 1, 2; resp. 1 —4
यदिन्द्र वे यवधः	XVI, 26, 20.	V, 35, 2—4.

<i>Pratika</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda</i>
यदिन्द्र भाङ्गयौधा	X, 6, 15	VI, 46, 7. 8.
यदिन्द्र प्रातपाशुदक्	XII, 4, 7; XVI, 21, 30; XVIII, 8, 12.	VIII, 4, 1. 2; resp. 1—14.
यदिन्द्र पावतः	X, 4, 9	VII, 32, 18. 19.
यदिन्द्राहं यदा जम्	XVIII, 13, 5.	VIII, 14, 1—15.
यदौ घृतेभिराहुतः	XII, 11, 19	VIII, 19, 23. 24
यदावः	XI, 13, 22.	} VIII, 70, 5 0
यदाव दम्	X, 4, 9	
यह शपोः	XII, 24, 2,	X, 153, 4
यहविष्टम्	VIII, 12, 8	V, 62, 9.
यहविष्टम्	III, 15, 10, V, 5, 6; XI, 10, 2, XIV, 3, 3	V, 23, 7; resp 7—9.
यहानदसौ	IX, 29, 6 (Comm)	VIII, 100, 10
यहावान	VII, 20, 5.	X, 74, 6.
यहो वयम्	II, 1, 8	X, 2, 4.
यं मे सुवाव	X, 5, 11 13.	VII, 22, 1 B.
यं मे रयम्	X, 8, 6.	I, 129
यं जगद्	IV, 15, 8.	X, 16, 13 14
यं देवाही । यद	VI, 10, 6.	X, 35, 14.
यह दम्	XII, 3, 6.	IV, 22
यदिन्द्र दधिरे	XI, 12, 4	VIII, 97, 2 3.
यने दय	V, 13, 3	X, 13, 2.
यदिदेन	X, 5, 4.	V, 63, 1—3.
यहदय	XII, 12, 2; XV, 4, 0.	IV, 50, 1—6; resp 1—4
यसिदयः	XII, 4, 14.	VII, 19
यसे दयः जगन्नि	VIII, 15, 7.	X, 17, 12
यसे जगदी	XIV, 22, 5	X, 83
यह दय.	IX, 13, 4	X, 112, 2
यसे याधिह	XI, 11, 12; XVIII, 19, 6	V, 35, 1—7.
यसे दयः	V, 10, 5	I, 164, 49
यहा जगः	V, 7, 4	IV, 4, 10
यहा जग	IV, 2, 9, (16, 5).	V, 4, 10

*Pratīka.**Sāṅkhyaṇa.**Rigveda.*

एषा वते	III, 13, 4.	V, 83, 5.
एषा वंछा	IX, 16, 2.	I, 5, 4—10
या इन्द्र मुखः	XI, 11, 15.	VIII, 97, 1.
या इन्द्र भज आभरः	XVIII, 8, 1. 2.	VIII, 97, 1—9.
या श्रीरघोः पूर्वः	IX, 28, 7.	X, 97, 1.
या त कतिः	X, 3, 9; XI, 10, 8; XVIII, 10, 3.	VI, 25.
या ते धामानि द्विषि	III, 13, 5; VI, 10, 3.	I, 91, 4
या ते धामानि परमाणि	III, 15, 19.	X, 81, 5.
या ते धामानि इविषा	V, 5, 2; G, G; VI, 10, 3.	I, 91, 19.
यावो जरः	VI, 9, 7.	III, 8, 6—11.
या वः एते	VI, 10, 8.	I, 85, 12.
यावत्तरः	X, 10, 4.	VII, 91, 4—6
या सुवाजः	I, 15, 4.	II, 32, 7
यावो पूर्वम्	VI, 10, 4.	VI, 68, 8
यावो रात्रे	I, 15, 4.	II, 32, 5
युष्मा हि ईवज्जन्मान्	X, 4, 2.	VIII, 73.
युष्मा हि इवज्जन्मान्	XVIII, 6, 11	VIII, 3, 17—20
युष्मावो इतिरा रयं	XVIII, 11, 2.	VI, 47, 19
युज्जवे मनः	X, 2, 7.	V, 81.
युज्जवे मन उत युज्जवे धिक्	VII, 15, 3	V, 81, 1
युज्जन्ति ब्रह्म	IX, 17, 1; XII, 1, 4.	I, 6, 1—3.
युष्मद्य ते	X, 5, 20; XII, 3, 7.	{ III, 40.
युष्मद्य ते इवभद्य खराजः	XVIII, 19, 6	I, 62, G.
यमजिन ते	VIII, 8, 3.	I, 152.
युक् यकाधि	VIII, 12, 8.	X, 131, 4.
युक् सुरामम्	XV, 15, 8	I, 132, 6
युक् नमिन्द्रापर्येता	X, 21, 14.	I, 15, G.
युक् दधम्	XII, 2, 14.	I, 93, 5.
युक्मेतानि	I, 8, 10; V, 18, 11.	I, 139, 3. 4; resp. 3
युक् सोमेभिः	X, 7, G; 8, 8	—5
युष्मा दितया	X, 10, 7.	I, 20, 4—6

<i>Pratika</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda</i>
यदिन्द्र वाङ्मयीषा	X, 6, 15	VI, 46, 7. 8.
यदिन्द्र प्रागपादुहम्	XII, 4, 7; XVI, 21, 30; XVIII, 8, 12.	VIII, 4, 1. 2; resp. 1—14.
यदिन्द्र यावतः	X, 4, 9	VII, 32, 18. 19.
यदिन्द्रादं यथा अम्	XVIII, 13, 5.	VIII, 14, 1—15.
यदी घृतेभिराहुतः	XII, 11, 19	VIII, 19, 23. 24.
यद्यावः	XI, 13, 22.	} VIII, 70, 5. 6
यद्याव एन्द्र	X, 4, 9	
यह प्राचीः	XII, 24, 2,	X, 155, 4
यहं विहम्	VIII, 12, 8	V, 62, 9.
यहा विहम्	III, 15, 10; V, 5, 6; XI, 10, 2, XIV, 3, 3	V, 25, 7; resp 7—9
यहावदन्तो	IX, 28, 6 (Comm)	VIII, 100, 10
यहावाम	VII, 20, 5	X, 74, 6.
यहो वयम्	II, 4, 8	X, 2, 4.
यं ते सुवाम	X, 5, 11. 13	VII, 22, 1 B.
यं अं रयम्	X, 8, 6	I, 129
यं अमग्ने	IV, 15, 8.	X, 10, 13. 14.
यं देवाधी । वय	VI, 10, 6.	X, 35, 11.
यह एन्द्र	XII, 3, 6	IV, 22
यमिन्द्र हविरे	XI, 12, 4	VIII, 97, 2. 3.
यमे हव	V, 13, 5	X, 13, 2.
ययिनेत	X, 5, 4	V, 65, 1—3.
ययलक्ष	XII, 12, 2, XV, 4, 9.	IV, 50, 1—6; resp. 1—4
ययिपाशुहः	XII, 4, 14.	VII, 10
यये हवः अमग्नि	VIII, 15, 7.	X, 17, 12
यये अग्नी	XIV, 22, 5.	X, 53.
यय रय	IX, 13, 4	X, 112, 2.
यये वाविह	XI, 11, 12; XVIII, 18, 6	V, 35, 1—7.
यये वयः	V, 10, 5.	I, 161, 49
यया अय	V, 7, 4	IV, 1, 10
यया वरा	IV, 2, 9, (10, 5).	V, 4, 10

<i>Pratīka.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
एष्य इति	III, 13, 4.	V, 83, 5.
एष्य भंक्ष्य	IX, 16, 2	I, 5, 4—10
या इन्द्र भुजः	XI, 11, 15.	VIII, 97, 1.
या इन्द्र भुज आधरः	XVIII, 8, 1. 2.	VIII, 97, 1—9.
या ओषधीः पूषाः	IX, 28, 7.	X, 97, 1.
या न कतिः	X, 3, 9; XI, 10, 8; XVIII, 10, 3.	VI, 25.
या ते आमानि दिवि	III, 13, 5; VI, 10, 3.	I, 91, 4.
या ते आमानि परमाणि	III, 15, 10	X, 81, 5.
या ते आमानि जनिषा	V, 5, 2; 6, 6, VI, 10, 3.	I, 91, 19.
यान्वी भरः	VI, 9, 7.	III, 8, 6—11.
या वाः शर्मे	VI, 10, 8.	I, 85, 12.
यावत्तस्य	X, 10, 4.	VII, 91, 4—6.
या सुवाङ्मः	I, 15, 4.	II, 32, 7
यास्य पूषन्	VI, 10, 4.	VI, 58, 3.
यास्य शर्म	I, 15, 4	II, 82, 5.
युष्मा वि देवज्ञतमान्	X, 4, 2.	VIII, 75.
युष्मा वि हवश्चानम	XVIII, 8, 11.	VIII, 3, 17—20
युजामी हरिता रथं	XVIII, 11, 2	VI, 47, 15.
युजते मनः	X, 2, 7.	V, 81.
युजते मन उम युजते विथः	VII, 15, 3	V, 81, 1.
युजन्ति यत्रम्	IX, 17, 1; XII, 1, 4.	I, 9, 1—3.
युधस्य ते	X, 5, 20; XII, 3, 7.	} III, 46.
युधस्य ते हवश्च सवराजः	XVIII, 19, 6.	
युमन्ति ते	VIII, 8, 3.	I, 82, 6.
युवं यक्राणि	VIII, 12, 8.	I, 152.
युवं सुपागम्	XV, 15, 8	X, 131, 4.
युवं तमिन्द्राश्वेना	X, 21, 14.	I, 132, 6.
युवं दधम्	XII, 2, 14	I, 15, 6.
युवमेतावि	I, 8, 10; V, 18, 11.	I, 93, 5.
युवां सोमेभिः	X, 7, 6; 8, 3	I, 139, 3. 4; resp 3 —5.
युवाना धितरा	X, 10, 7.	I, 20, 4—6

Pratika.

Sāṅkhāyana.

Rigveda.

युवा नरा पयसाभावाः	XII, 11, 17.	VII, 83, 1—5.
युवा युवासाः	V, 15, 4.	III, 8, 4.
युवा रजांसि	VI, 6, 6.	I, 180, 181.
युवा रू रयम्	VI, 6, 10.	VIII, 26, 1—5.
युवा र्धेदि	XII, 8, 7.	X, 61, 25—27.
युवा दि डा	X, 5, 4.	VI, 61, 15, 16.
युवा माध	IX, 28, 8.	VI, 28, 6.
युवा सन्नि	III, 14, 6; VI, 10, 8.	V, 53, 10.
ये के च उमा	VI, 10, 6.	VI, 62, 15.
ये वेद	III, 16, 7.	X, 15, 19.
ये तादयः	III, 16, 10.	X, 15, 8.
ये ते पन्थाः	VI, 10, 10.	I, 33, 11.
ये विंशति	X, 11, 8.	VIII, 28, 1—3, 5.
ये ज्ञाविद्यते	VII, 19, 25.	III, 47, 4.
ये ना पूषे	III, 16, 5; VIII, 6, 12, 7, 16.	X, 15, 8.
येभ्यो माता	VIII, 3, 15.	X, 63, 2.
ये यज्ञेन	X, 8, 14; XII, 8, 8; XVI, 11, 30.	X, 62.
ये अग्निं देववीतये	III, 5, 2.	I, 12, 9.
ये अदभा ज्योतिषि ज्योति- रताः	XVIII, 1, 8.	X, 54, 6.
ये अग्निभिर्दु	IX, 3, 3, XII, 12, 4; 25, 2.	VI, 73, 1—3.
येनेयेने	IX, 17, 1.	I, 30, 7—9.
ये ज्ञातः	X, 4, 11; 11, 13; XI, 9, 5; XII, 6, 16; XIII, 5, 16, XVI, 23, 17; XVIII, 19, 4 (यज्ञवीथ)	II, 12.
ये न रदमिदम्	IX, 3, 2.	VIII, 21, 9, 10.
ये न रदमिदम्	XII, 4, 13.	X, 133, 4—6.
यो ना यमस्य	V, 9, 10.	II, 30, 9.
योनिद रद सन्ने अजाति	XVIII, 19, 9.	VII, 24.

<i>Pratika.</i>	<i>Sākhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
यो भो मदता	III, 15, 6.	VII, 69, 8.*
यो मर्त्येषु	VI, 4, 5	IV, 2 3. 4.
यो रक्षितो रक्षितमः	X, 6, 14; XVIII, 18, 9.	VI, 44, 1-3; resp. 1-6.
यो राजा	XII, 5, 8; 9, 11.	VIII, 70, 1. 2.
यो राजा चर्षदीनाम्	XVIII, 10, 7.	VIII, 70, 1-6.
यो नाचा विवाचः	XII, 4, 10.	X, 23, 5-7.
यो वां परिचक्षा	VI, 6, 12.	X, 39, 40. 41.
यो वां हताश्वः	IX, 28, 6.	X, 30, 7.
यो यतीन्	IX, 6, 16	} VIII, 69, 18-15.
यो यतीन् रक्षाघणम्	XVIII, 19, 10.	
रतेन इदुपाजिज्ञा	XI, 9, 3.	IV, 46, 5-7.
रथत्वंवा	XII, 10, 10	VII, 87.
राकामचम्	I, 15, 4; VIII, 6, 10.	II, 32, 4. 5.
राक्षी	VI, 11, 6.	X, 127, 1-6.
राक्षी यच्छत्	IX, 28, 10.	X, 127, 1.
रायस्त्रामः	XII, 4, 24	VII, 32, 3.
राये नु	IX, 23, 11	VII, 90, 3.
रिगाद्वः	XII, 2, 14	VI, 51, 4-6.
रिचतीना	X, 8, 7.	I, 30, 13-15.
रेवर् रक्षितः	X, 8, 7	VIII, 2, 13-15.
रघोविदम्	IX, 28, 15.	VIII, 101, 16.
रघोनेवा	X, 13, 13; XVIII, 15, 6.	VIII, 39, 4.
रघुनाथे रघुनाथः	V, 19, 20	X, 70, 10.
रघुने न यो यो यथापि वा-	XVIII, 1, 6.	X, 29.
यन्		
रघुने यथापि यन्	V, 6, 3.	V, 85, 2.
रघोति वि यन्मन्	X, 7, 11.	I, 133, 7.
रघुन्	X, 6, 19.	VI, 66.
रघुं यत्वा	XI, 11, 17; XII, 4, 4.	VIII, 33, 1; resp. 1 -3.

* According to the Comm. VII, 63, B.

† श्रीवा सप्तका

Pratika.

Sāṅkhāyana

Rigveda.

ययं य आ सुतावन्त-	XVIII, 10, 3.	VIII, 33, 1—15.
ययं ते यय	IX, 23, 12.	III, 11, 5.
ययम् आ यययते	I, 15, 4	VI, 15, 19.
ययम् आ तदिदं योः	IX, 9, 1.	VIII, 2, 16—18.
ययम् आ दिवा सुते	IX, 9, 1.	VIII, 64, 6—8.
ययम् आ यययते	III, 5, 7.	VI, 53, 1.
ययम् आमपूये	IX, 8, 2; XVIII, 13, 9.	VIII, 21, 1, 2; resp. 1—10.
ययमेनमिदा योः	XII, 5, 4	VIII, 66, 7—9
ययिष्यन्नयने कात्याय	XIV, 27, 13.	VI, 20, 11 B (Cl. यो- यय एव)
ययत् ते विन्ध्यो	I, 8, 8.	VII, 97, 7.
ययुं न पिबन्मययम्	X, 8, 20; XIV, 57, 4.	X, 122.
ययु यय	VI, 6, 6	I, 153, 1—3.
यययसिम्	III, 15, 19	X, 81, 7.
ययिवाले	III, 8, 23	VII, 38, 8
यान् आ यान् मेवजम्	XVI, 13, 4	X, 160
यान्मिषो मयम्	III, 5, 11.	V, 57, 4
यानमय	VI, 10, 10; IX, 27, 2 (Comm.)	VI, 71, 6
ययवा ययि ययं	VII, 2, 2; 10, 9; XI, 9, 3.	I, 2, 1; resp. 1—3.
ययवा ययि यीतये	X, 4, 5	V, 51, 5
ययी ययि गिह	X, 4, 6; XI, 6, 2.	VIII, 26, 23 24; resp. 23—25.
ययो ये ते यययिष-	X, 3, 5	II, 41, 1, 2.
ययो ययुक्तो ययामि ते	X, 5, 4.	IV, 47, 1.
ययैवत्याय	III, 3, 4.	III, 37, 1.
ययैवत्याय मयये	IX, 9, 3.	III, 37, 1—10.
ययैवान्	VII, 2, 10.	VIII, 5, 11.
ययौयते प्रलि आगौदि	II, 16, 2	VII, 54, 1.
ययौयते ययया	II, 16, 2	VII, 54, 3.
यि योतिषा	IX, 19, 11.	V, 2, 9.
यिदुष्टे यय यीरेषा	XII, 5, 15.	I, 131, 4—6.

Pratika.

Sāṅkhya.

Rigveda.

विधुं ददायम्	XIII, 12, 1; XIV, 23, 4	X, 55, 5—7.
विधाद् भुवन्	XI, 13, 28.	X, 170, 1—3.
विद्योविद्यो यः	XIV, 53, 4; XVI, 14, 2. (Comm.)	VIII, 74, 1—3; resp. 1—15,
विद्योविद्यो यो अतिविद्यु	XVII, 8, 1.	VIII, 74.
विद्यजिते	IX, 15, 3; X, 11, 7; XI, 14, 12.	II, 21, 1—5.
विद्यजिते धनजिते लभिने	XVIII, 17, 3.	II, 21.
विद्याः इतनाः	XII, 4, 9 23.	VIII, 97, 10—12; resp. 10.
विद्याः इतना अभिः तदम्	XVIII, 5, 9.	VIII, 97, 10—12
विद्यामरक्ष यः	X, 3, 6	VIII, 68, 4—0.
विद्यानि देव मयित.	XVI, 1, 21	V, 82, 6.
विद्या कपायि प्रति	V, 13, 7	V, 81, 2.
विद्याया आ इतनयः	XI, 13, 29.	X, 37, 7—9.
विद्ये अद्य मयतो विद्य कर्तो	VI, 10, 6.	X, 36, 13.
विद्ये न दम् वीर्यम्	XVIII, 8, 3.	VIII, 62, 7—0.
विद्ये देवा अतादृशः	X, 10, 7; XI, 8, 3	VI, 52, 10—12.
विद्ये देवाः शासन	I, 6, 13.	X, 52, 1 *
विद्ये देवाः इष्टुत	VI, 10, 6.	} VI, 52, 13.
विद्ये देवाः इष्टुतेयम्	VIII, 3, 19	
विद्ये देवा मम इष्टुतु य	XVIII, 1, 2	VI, 52, 14.
विद्याः	II, 3, 8, IX, 27, 2	VI, 52, 7.
विद्ये देवासः	(Comm.)	
विद्ये देवास आ मम	X, 11, 8, XI, 9, 3	VI, 52, 7—9.
विद्येभिः बोध्यं मधु	VII, 10, 10.	I, 14, 10.
विद्येभिरप्रे अग्निभिः	II, 3, 11; IX, 24, 9	I, 26, 10.
विद्येपु वि आ	X, 7, 7.	I, 131, 2.
विद्यो देवस्य	X, 3, 11	V, 50, 1—3.
विद्यो अन्तो अरिरा लदान	XVIII, 4, 7; 5, 7.	X, 23.
विद्योः कर्माणि पश्यत	XIII, 7, 6	I, 23, 19.

* Comm. यद्यपि अत्रादिसंवायेकां प्रतीयादन्यचेति वचनादेका।

Pratika.

Sāṅkhāyana.

Rigveda.

वयं व आ सुनायन्	XVIII, 10, 3.	VIII, 33, 1—15.
वये ते वय	IX, 23, 12.	III, 14, 6.
वयम् वा मृषपते	I, 15, 4	VI, 15, 19.
वयम् वा तदिदृशः	IX, 9, 1.	VIII, 2, 16—18.
वयम् वा दिवा सुवे	IX, 9, 1.	VIII, 64, 6—8.
वयम् वा पथस्यते	III, 5, 7.	VI, 53, 1
वयम् जामपूये	IX, 3, 2; XVIII, 13, 9.	VIII, 21, 1. 2; resp. 1—16.
वयमेतमिहा आः	XII, 5, 4	VIII, 66, 7—9.
परिवस्यन्नृणो कायाथ	XIV, 27, 13.	VI, 20, 11 B (CL. चौ. नेथ दृग्)
ववद ते विष्णो	I, 8, 8.	VII, 97, 7.
वसु न विचमवसम्	X, 8, 20; XIV, 57, 4.	X, 122.
वसु वदः	VI, 6, 6	I, 159, 1—3.
वाचस्यतिम्	III, 15, 19	X, 81, 7.
वाजेवाजे	III, 8, 23	VII, 39, 8
वान वा वातु भेदजम्	XVI, 13, 4	X, 180
वानमिषो नवतः	III, 5, 11.	V, 57, 4.
वानमय	VI, 10, 10; IX, 27, 2 (Comm)	VI, 71, 6
वायवा याचि ह्येत	VII, 2, 2, 10, 9; XI, 9, 3	I, 2, 1; resp. 1—3.
वायवा याचि जीतये	X, 4, 5.	V, 51, 5.
वायो याचि शिव	X, 4, 5; XI, 6, 2.	VIII, 26, 23. 24; resp. 23—25.
वायो ये ते ववधिष-	X, 3, 5	II, 41, 1. 2
वायो शुक्रो अयामि ते	X, 5, 4.	IV, 47, 1.
वार्वहत्याय	III, 3, 4	III, 37, 1.
वार्वहत्याय शक्ते	IX, 9, 3.	III, 37, 1—10.
वाहधाना	VII, 2, 10.	VIII, 5, 11.
वासोऽप्यते प्रति जानीहि	II, 16, 2.	VII, 54, 1.
वासोऽप्यते सम्पदा	IX, 16, 2	VII, 54, 3
वि ष्योतिषा	III, 19, 11.	V, 2, 9.
विदुष्ट अस्मा वीर्यस्य	XII, 6, 15	I, 131, 4—6.

<i>Pratīka.</i>	<i>Sāṅkhāyano</i>	<i>Rigveda.</i>
विधुं दद्राणम्	XIII, 12, 1; XIV, 22, 4.	X, 55, 5-7.
विधाह् बृहम्	XI, 13, 28.	X, 170, 1-3.
विद्योविद्यो वाः	XIV, 53, 4; XVI, 11, 2. (Comm.)	VIII, 74, 1-3; resp. 1-15,
विद्योविद्यो वेः अतिथिम्	XVII, 8, 1.	VIII, 74.
विद्यमिति	IX, 16, 3; X, 11, 7; XI, 14, 12.	II, 21, 1-5.
विद्यमिति धनमिति सृजिमे	XVIII, 17, 2.	II, 21.
विद्यः। इतमाः	XII, 4, 9. 23.	VIII, 67, 10-12; resp. 10.
विद्याः इतमा अभिः नरम्	XVIII, 5, 9	VIII, 67, 10-12
विद्यामरम् वाः	X, 3, 6.	VIII, 68, 4-6.
विद्यामि वैव मविताः	XVI, 1, 21	V, 82, 5.
विद्या क्वापि प्रति	V, 13, 7	V, 81, 2
विद्याया वा इतमनः	XI, 18, 20.	X, 87, 7-9.
विद्ये अद्य मयतो विद्य कतो	VI, 10, 6	X, 85, 13.
विद्ये न दन्व वोयेम्	XVIII, 8, 3.	VIII, 62, 7-9.
विद्ये देवा अताहः	X, 10, 7; XI, 8, 3	VI, 52, 10-12.
विद्ये देवाः साक्षन	I, 6, 13.	X, 52, 1*
विद्ये देवाः इवुत	VI, 10, 6.	} VI, 52, 13.
विद्ये देवाः इवुतेमम्	VIII, 3, 10	
विद्ये देवा मम इवुतम् च	XVIII, 1, 2	VI, 52, 11.
विद्याः		
विद्ये देवाः	II, 3, 8; IX, 27, 2 (Comm.)	VI, 52, 7.
विद्ये देवाः वा नन	X, 11, 8; XI, 9, 3	VI, 52, 7-9.
विद्येभिः सोमं मधु	VII, 10, 16.	I, 14, 10.
विद्येभिरपि अग्निभिः	II, 3, 11; IX, 24, 9	I, 20, 10.
विद्येण चि ला	X, 7, 7.	I, 131, 2.
विद्यो देवम्	X, 3, 11.	V, 50, 1-3.
विद्यो दाम्यो अदिरा जगाम	XVIII, 4, 7; 5, 7.	X, 28.
विद्योः अर्मापि पश्यत	XIII, 7, 6.	I, 22, 19.

<i>Pratīka.</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
सं नो देवीः (भवेदेवीयाः)	IV, 11, 6; 21, 19; VIII, 9, 7.	X, 9, 4—7.
सं नो भव चक्षसा	XI, 14, 4.	X, 37, 10.
सं नो भव हृदे	VII, 5, 15.	VIII, 48, 4.
सं नो भवन्तु याजिनः	III, 8, 23.	VII, 38, 7.
शयदिक्का	XV, 22 (p. 193, 3 ff)	I, 30, 16. 17—19. 20 —22.
शालसना शालो कषसा सुपयैः	XVIII, 1, 7.	X, 55, 6—8.
शान इत्या मर्वां यधि	XVIII, 18, 14.	X, 152.
शाषहङ्गिः	XII, 5, 16	III, 31.
शिवस्वका	IX, 27, 7.	V, 5, 9.
शत्रो नै	III, 13, 18; V, 9, 18; VI, 10, 4	VI, 68, 1
शत्राद्याद्य	X, 3, 5.	II, 41, 3.
शशिं नृ	III, 12, 7; VI, 10, 9.	VII, 93, 1.
शचिमर्कः	IX, 24, 8.	III, 62, 5.
शची वा	VI, 10, 8	VII, 56, 12.
शर्म ऊवेम	III, 18, 16.	III, 80, 22
शर्म नः प्राजाः	III, 18, 4	IV, 57, 8.
शुनश्चिच्छेयं निदिन वष- षान्	XV, 23 (p. 193, 15.)	V, 2, 7.
शुनाचौराणिमाश्	III, 18, 4.	IV, 57, 5.
श्वेनो न यानिम्	V, 14, 19	IX, 71, 6.
श्रापना दृष्ट श्वरेन्	XI, 13, 21, XII, 4, 19; XVI, 21, 29.	VIII, 99, 8. 4.
श्रिये कम्	III, 5, 11.	I, 89, 3.
श्रयो चरं तिरश्च्यः	XII, 26, 6	VIII, 95, 4—6.
शुधी श्वभिन्द	X, 5, 8.	II, 11.
शुष्टो वां यशः	XII, 10, 10; 11, 23.	VI, 68.
श्या नो	XII, 13, 5.	X, 96, 4. (Pāda) *
श्या नो यानिम्	VI, 10, 5.	VII, 97, 4

<i>Pratika</i>	<i>Sāṅkhāyana.</i>	<i>Rigveda.</i>
ॐ वासु दस	V, 10, 4	IX, 103, 2
ॐ वां कर्मवः	VI, 11, 3; IX, 4, 6; XII, 26, 5.	VI, 69, 1—6; resp. 1—8; resp. 1—3
ॐ सीदन्	V, 9, 9.	I, 36, 9
सखाय आ गिरामहि	X, 13, 12; XI, 6, 2; XVIII, 12, 5.	VIII, 24, 1—9, resp. 1—3 resp. 1— 27.
सखायः	XII, 25, 7.	VIII, 24, 1—3 *
सखाया ॐ वाः सखायम्	XI, 9, 1.	V, 7, 1—9
सखायम्	VI, 4, 7.	III, 9, 1—8
सखे विष्णो	IX, 28, 12	VIII, 100, 12
सखे सखायम्	V, 10, 24	IV, 1, 3
स वा मेः दवा सखिता	XVI, 1, 21	VII, 45, 3.
सखायैः	XII, 5, 9.	X, 103, 4—6
स आवेभिः	XVIII, 9, 7.	III, 31, 11,
सखिर्विद्विर्द्विभिः	X, 4, 5	V, 61, 8—10
सखीना एन्द्र धनवा	VII, 19, 4.	III, 47, 2
ॐ वा मे जम्मुः	XI, 11, 12, XII, 6, 10.	VI, 31.
ॐ वा मे जम्मुर्गिर एन्द्र पूर्वी	XVIII, 6, 6	VI, 31, 1—3
संजानामा	V, 10, 7.	I, 72, 5
सखा सखेभि	IX, 29, 9	VII, 75, 7.
ॐ मे मेः अग्ने सखा	II, 5, 31, VIII, 8, 10, 11, 6; XV, 23 (p. 193, 13)	IV, 1, 5.
स मे मेः देव	XI, 8, 3	VIII, 26, 23.
धदधच्छतिमङ्गलम्	VI, 13, 3.	I, 19, 6.
सखी व	XII, 3, 9.	} III, 49.
सखी व आता	VII, 22, 4	
स मेः पारव	II, 2, 9	I, 12, 10
सना वा सोम	IV, 15, 3.	IX, 4
ॐ मे पर्याधि	I, 15, 4; VII, 5, 18	I, 91, 18
स पूवः	X, 8, 5.	VIII, 63, 1—3.

Pratika.

Sāṅkhāyana.

Rigveda.

सप्रमया कविरथः	XVIII, 18, 11.	VIII, 63, 4—6.
समन्याः	VI, 7, 5.	II, 35, 3.
समानमेतदुदकम्	XVIII, 22, 7.	I, 164, 51.
समिदमग्निं समिधा मिथा	XIV, 3, 12.	VI, 15, 7—8.
मृधे		
समिदयिद्	VI, 4, 7; IX, 20, 15.	X, 160, 1—3.
समिदस्य प्रथमाधः पुर-	V, 16, 8	III, 8, 2.
द्यान्		
समिदो अग्र आहूत	I, 4, 13.	V, 28, 6.
समिदो अग्निर्विधि	XIV, 60, 13	V, 28, 1—3.
समिदो अद्य मनुवः	V, 10, 0.	X, 110.
समिधामिधम्	VI, 4, 1	VIII, 44.
समिधमानो अथदे	I, 4, 10	III, 27, 4
समिध्व यः	IV, 11, 6.	V, 42, 4.
समी वासम्	V, 10, 4	IX, 104, 2.
समुद्रावृतिः	XI, 13, 11.	IV, 58.
स शो हवा	X, 8, 0; 11, 12	I, 100, 1—19; resp. 1—15.
		X, 17, 7.
सरस्वती देवयन्तः	VI, 10, 2	VI, 61, 14.
सरस्वत्यभि नः	VI, 10, 2.	VII, 93, 3.
स वाहये	II, 4, 5, VI, 11, 8	X, 140, 1; resp. 1—5.
सविता धन्वैः	VI, 10, 10; X, 13, 14.	
	15 (देवयन्तयोः), XVIII, 19, 2.	
पथस्य धनु	VI, 4, 5.	IV, 7, 7—11.
स सुष्टमा स सक्तता	VI, 10, 5.	IV, 50, 5.
स ह्यैः पर्युक्त वराधि	XIV, 24, 5.	X, 89, 2 A. (Cf. रत्न खण)
सहदानम्	III, 3, 4	III, 30, 8.
सध वानेन	VI, 5, 8.	I, 48
सधस्यौषा	XVI, 13, 1 (पुष्टव ना- वायध)	X, 90.
महया ते मता	III, 2, 5.	IV, 32, 18.
स हि शर्धो न भावतम्	VII, 27, 14	I, 127, 0.
स हि शर्धिः	VI, 10, 5.	VII, 97, 7

<i>Pratika</i>	<i>Sāṅkhyaṇa.</i>	<i>Rigveda</i>
शान्तपनाः	III, 15, 6.	VII, 59, 11
शिवीवालि	I, 15, 4.	II, 32, 6.
श्रीद शोतः	III, 14, 12	III, 29, 8
शुकमौदः शुकशः	III, 12, 8.	IV, 2, 17.
शुकिंशुकम्	IX, 28, 11.	X, 85, 20
शुगयं मः	XVI, 3, 19	I, 162, 22
शुन रत्नं निमिच्छः	XI, 5, 2	VI, 23.
शुनायोः सधनतमाः	XII, 25, 2	IX, 101, 4—6.
शुभामायम्	V, 5, 2; VI, 3, 8	X, 63, 10.
शुक्पद्यम्	VIII, 3, 13; IX, 8, 2; XII, 4, 15.	I, 4, 1; resp. 1—10; resp. 1—6.
शुभमा	X, 7, 5	I, 187, 1. 2.
शुर्वदयं मा वधम्	III, 17, 2.	I, 82, 3.*
शुर्वदयात्	III, 20, 1; V, 10, 33.	I, 164, 40.
शुर्वदयं वधयो निरतः	XVI, 8, 12 (Pāda).	I, 163, 2D.
शुर्वयं वधुवधकार	XIV, 24, 5 (Pāda).	VI, 21, 3 D. (Of. रत्ना व मा)
श्रीमतीकेन	III, 15, 4	II, 9, 6
श्री वप्रियो वधुः	XII, 10, 11	V, 6, 2
श्रीम ग्रीभिः	I, 8, 2.	I, 91, 11.
श्रीम दालो	II, 2, 13; V, 6, 3	I, 91, 9; resp 9—12.
श्रीमद्य मा	XIV, 51, 9	III, 1, 1—14.
श्रीमद्य मा तवधम्	X, 11, 2.	III, 1.
श्रीमद्य निवावदया	XII, 2, 14	III, 72, 17.
श्रीमद्यं श्वरधम्	II, 12, 5.	I, 19, 1—3.
श्रीमापुषदा	VI, 11, 2.	II, 40.
श्रीमो जिगानि	V, 14, 15.	III, 62, 18—15.
श्रीमो येनम्	III, 16, 4; VI, 10, 3	I, 91, 20.
श्रीयं वधिः	X, 7, 4; 8, 3	I, 135, 1; resp 1—3
श्रीयं वधिनि	II, 3, 8; VI, 10, 6; IX, 27, 11 (Comm).	VI, 62, 17†
शुभे मरा	VI, 6, 6.	VI, 62, 63.

* Comm पक्षि पाद्यमात्

† Comm on II, 3, 8; श्वरदायो ।

<i>Pratike.</i>	<i>Sāṅkhāyana</i>	<i>Rigveda.</i>
सुचिस्तुति	XVI, 11, 18.	VIII, 1, 30-34 (सुत).
सोममिन्द्राय गावश्च	XV, 8, 10.	VIII, 45, 21-23.
सोमा इधिवि	IX, 28, 13.	I, 22, 15.
सोमो ब्रह्मस्य	V, 9, 14.	IX, 78.
सदस्य स्या	IX, 22, 5.	III, 54, ३
सदसि वा	XI, 12, 4.	VIII, 33, 2 3
सोमो बोधयन्	XIV, 36, 2.	V, 40, 6
सति सः पयसा	V, 5, 2.	X, 63, 15.
सति सो नितोताम्	X, 8, 17; XII, 8, 9.	V, 51, 11-18
	XIV, 3, 12.	
सतिरिति	V, 5, 2.	X, 63, 10
साहुभिस्त	VIII, 6, 14; 7, 18;	VI, 47, 1-3
	XIV, 57, 13.	
सादीरित्या	IX, 5, 4; XII, 5, 11.	I, 84, 10-12
सादीरित्या विद्वत्तः	XVIII, 17, 5.	I, 84, 10-12
संसः सतिपद्	XI, 14, 13. 14; XII,	IV, 40, 5.
	11, 12; XV, 8, 10.	
सतिरिव सतिभिः	IX, 26, 3 (Comm.)	X, 67, 3.
सप्तजोषिन् विष्णुना स-	XIV, 71, 4.	VI, 20, 2 D (Of.
चाता।		सोमे)
सदी नरा	VI, 10, 8.	V, 57, 8.
सयो न विद्वान्	X, 2, 7.	V, 40, 1-6 or 8.
सविर्धविष्णुः	V, 10, 27.	IX, 88, 5.
सविष्णुनाम्	X, 6, 10.	X, 89.
सव्यवासतिः	IX, 26, 3.	V, 4, 2.
सिंहस्थसो	V, 10, 2.	I, 164, 27.
सिरस्यसो	III, 14, 7; IX, 23,	X, 121, 1; resp. 1-
	9; 27, 2 (Comm.);	G
	XIII, 12, 11.	
सिरस्यपादिमनये	III, 13, 12; X, 10, 7.	I, 32, 5; resp. 5-8.
सिरस्यपादिम्	X, 5, 22.	I, 32, 5-7.
ऊरे सः सुसोताजनिम्	X, 5, 24; XIV, 57, 10.	II, 4, 1-9; resp. 1-3.
सोताजनिम्	VI, 4, 3; XI, 7, 1	II, 5.
सोता देवः	V, 14, 11.	III, 27, 7-9.
सोतारं विषयस्य	V, 7, 4.	X, 1, 5.

INDEX VI.

VERSES QUOTED ONLY BY PRATĪKA'S AND NOT
FOUND IN THE SĀKALASĀKHIĀ
OF THE RIGVEDA.

अग्निर्वायुः (आग्नी)	XVI, 12, 16 ¹ .
अत्यायानं निवतः ²	XV, 8, 20
वा मो मच्छतं इवमा ³	XV, 8, 20.
इमे मन्द्रासः ⁴	XV, 8, 20.
इमे सोमासः ⁵	XV, 8, 20.
इमे सोमासशिरोचक्रासः	IX, 20, 30
देवेभ्यो वनच्छते	V, 19, 18.
प्र व इन्द्राय इवइवमाय	XII, 26, 9 (Cf. XVIII, 15, 5).
[विहा मयवन्	X, 6, 10 ⁶]
वेनक्षत्यग्रम्	XV, 3, 8 (five verses) ⁷
संज्ञानम्	III, 6, 3 ⁸
समिधो अश्वम्	XVI, 2, 21. ⁹

* Comm अग्निर्वायुरित्येवमादिकाः शाखाकाराणां आग्निषो भवन्ति ।

* The Comm. adds उहमय The verse is called *Sauparni*.

* The Comm. adds उप यतः । सोपयति.

* The Comm. adds अग्निना । सोपयति.

* Comm. इमे सोमासशिरोचक्रास इति त्रैवेण पठिता Cf. S'gkh. S'r. IX, 20, 30. Afr. S'r. VI, 5, 24

* Mentioned by the name of Mahāśamni. See Alt. Ar. IV, 1, 1.

* Comm वेनक्षत्यग्रमिदितं ब्रुवा—यमाः पक्ष अयः मंवेत् । अग्नायायामुत्तमना-
नाय्याने छूचकारो विकल्पमाह । Cf. Ath. V. II, 1, 1; Taitt Ar. X, 1, 3.

* Comm. संज्ञानमुपनामददिति छत्रं ऊपेरम् See Aufrecht, Rigveda, second
edition, Kharkikāni sūktāni No XXV.

* Comm समिधो अश्वम् छदरं मनीमामित्येवमादिका आग्निषो ऽश्वश्च भवन्ति ।

INDEX VII.

(A.) VERSES QUOTED IN FULL.

अश्वत्थस्य देव	V, 6, 2.
अश्वत्थस्य मरिच तत्रा	II, 4, 3.
अश्वत्थस्य मरिच धाम	II, 4, 3.
अग्निः परेषु धामसु	III, 5, 8. (IX, 23, 12 ; X, 11, 9).
अग्निः प्रजा वरुणा	IV, 13, 1.
अग्निः प्रथमो वसुभिः	III, 5, 2.
अग्निः प्रथमो वसुभिः	III, 7, 4.
अनाद्यं विपश्यन्	XVIII, 3, 2.
अनीलैर्होषो	III, 15, 4.
अन्यथा नो अमुमग्निः	IX, 27, 2.
अन्विदममते त्वे	IX, 27, 2.
अपि तेषु विषु परेषु	XVI, 3, 2.
अपेता अन्यम्	V, 13, 3.
अप्रपाद्या च वेदम्	XII, 21, 8 (XVI, 13, 10)
अभि त्वं देव	V, 9, 7 (X, 8, 10).
अभीष्टं त्वं प्र जिहीते	XII, 17, 1.
अमृतममृतममृतममृतम्	II, 6, 7.
अयं तीव्रदीप्तस्तु	XIV, 21, 2.
अयमग्निः परीक्षो	II, 15, 4.
अयमग्निर्देवपतिः	II, 15, 5.
अथाहं यज्ञं जातवेदा	I, 15, 17.
अथा विष्टा अमृतम्	III, 17, 1.
अथावाग्ने अमृतममृतम्	III, 19, 3.
अतश्च त्वं वावदीति	XII, 16, 1.
अथैतत्तर्कं तवतः	XVIII, 15, 5.
अलाभं निष्ठातम्	XII, 18, 10.
अथ सुखं निव	XII, 22, 6.
अदिना धर्मं पानं	VIII, 15, 12.
अथवाता मधुमतीः (two Pada's)	VII, 18, 9.
अथं यज्ञं सादमाना	IV, 21, 2.
आगन्तुं दधन्तममृतम्	II, 15, 2.
आदित्या च अरिभिरतिरिक्तः	XII, 19, 1.
आ धम पितरो	IV, 5, 8.

आ मे याहि मयसा-दीषद्	III, 19, 16 .
आ यायती भवा	IV, 11, 1.
आ यस्मिन्मृगं ययवा	V, 10, 32.
आ याहि मयसा-अर्चिषा	III, 19, 16.
इदं राधो बृहस्प	XII, 19, 3.
इदं इविः प्रजनने	IV, 13, 1.
इदं कजा उप युत	XII, 14
इन्द्र उक्तेभिर्भन्विता	VII, 10, 13
इन्द्रः वारमबुधन्	XII, 15, 2.
इन्द्र जठरं नयं	IX, 5, 2.
इन्द्र जषस प्र वच	IX, 5, 2.
इन्द्रमन्वाभामवे	I, 6, 3
इन्द्रय नः श्रुनावीरो	III, 18, 14
इन्द्रय ससाह्वरुषस	IX, 6, 21.
इन्द्रसुपापाप्तिषो	IX, 5, 2
इन्द्राय श्रुनावीराय	III, 18, 16.
इन्धानास्वा	II, 11, 3.
इमसा श्रुधो वधं	I, 17, 19
इयं पिबे राष्ट्रेति	V, 9, 6 (XVIII, 1, 2).
इव गावः प्र कापध्वं	XII, 15, 3.
इवेत्य प्रागयान्	XII, 23
इवीष वचवदन्विषो अपि	VIII, 11, 15.
उत श्वेत आश्रयन्ता	XII, 19, 4.
उद्वक्ष्योरव मुहं	XVI, 3, 30.
उद्व्यादेवदितिः	III, 20, 2.
उद्वभिपमाय उद्वर	II, 6, 6.
उप ब्रव ययसा	V, 10, 10.
उप प्रचे सधुमनि	XVIII, 15, 6.
उपावरोह जातवेदा	II, 17, 8
उपेन्विदेन अशुरा (two Pāda's)	VIII, 11, 14
उभा कवी युवाता	VIII, 10, 1
उह विन्वी वि जमस	VIII, 4, 3 (X, 13, 19).
उद्वा यस्य प्रवाचिषः	XII, 14, 2.
ऊर्ध्वामेनामुच्छ्रयताम्	XVI, 4, 2 6
ऊतावानं वैश्वामरं	III, 3, 5 (X, 10, 6).
रक्षसा च रश्मिभ्य	VIII, 3, 10 (IX, 23, 11)

पता चथा च्वा सुवन्ते
 एव दवाय माभवे
 एव मेधा य च्चक्षिथः
 एषा ते च्चये च्चक्षितु
 कः सिदेकाकी च्चरवि
 वनराय च्वा च्चरायि
 काव्यघोराज्ञानेषु ।
 किं क्षित्युपेयम्
 कुरुभवं सुहृत्
 कुरुभवं नामवत्तस्य
 केवलः पुत्रश्च विवेक
 छतवन्तं कुरुक्षेत्रं
 [मत्स्यपुराणे
 तन्नी वा धर्मः
 अयस्त्रिंशत्तमः
 लं ह्येषां भवन्
 लं हि राधसि
 लस्ये प्रवृत्त
 लसिन्धु कपीताय
 लसिन्धु लसै रिषा
 लसिन्धुवधमते (two Pādas)
 लहा कुरादि दधती
 लमभा देवः सविता
 दिवि शङ्खो च्चराचल
 दैवावभ्यर्च्य
 धाता ददातु दायवे
 धाता प्रजाया जग
 धातोधातो
 धीनी वा ये च्चनर्थ
 निगृह्य कर्णकौ
 पद्यल्लः पुत्रश्च विवेक
 पदिच्छिन्नः चेमम्
 परिहृता
 परितु दत्तरक्तं
 पवित्रेण पुनीदि माय
 पनर्माभे सिन्धुयम्

XII, 18, 1 ff.
 XII, 14, 3.
 IX, 6, 6. (XVIII, 15, 4).
 I, 12, 13.
 XVI, 5, 3.
 XII, 17, 1.
 VII, 10, 11.
 XVI, 5, 1.
 IX, 28, 3.
 IX, 28, 3.
 XVI, 6, 3
 I, 15, 13.
 II, 10, 2.]
 V, 10, 18.
 XIII, 12, 13.
 XII, 16, 1.
 XVIII, 15, 5
 III, 5, 9
 XII, 10, 5.
 XII, 16, 4.
 IX, 6, 6.
 III, 2, 4.
 VIII, 3, 4.
 X, 11, 9.
 VII, 10, 12
 IX, 28, 3.
 IX, 28, 3.
 VIII, 12, 11.
 XV, 3, 7.
 XII, 22, 3
 * XVI, 6, 4.
 XII, 17, 1.
 XII, 21, 5 (XVI, 13, 10).
 IV, 16, 5.
 XV, 15, 6.
 VIII, 10, 1.

यन्मृगं यथाधिकं	XII, 22, 7.
यन्ने रेतः प्र भावति	III, 8, 27
यन्मद्यना नमुषो	XV, 15, 13
यन्मादित्या अशुभा	V, 8, 4
यथोरिदं [विश्वं] भुवनं	III, 18, 14
यथो राजभा श्रुतिता	III, 20, 4 (IV, 11, 6; VIII, 8, 16; 9, 5)
यथ पशिरभुजिषो	XII, 20, 4.
यथाज्जाती न परे	IX, 5, 1.
यथाज्ञोषा नि वेदति	III, 20, 2.
यथाज्ञोषावेपिष्ठाः (यथाश्रिष्ठाः) अपस्ता-	
विष्ठाः । व्यसदा । संज्ञता)	XIII, 2, 2 ff.
यथा पीला नव इन्द्रो	VI, 7, 10.
यस्य वनं यश्वो	VI, 11, 8.
यस्यैवं चरं	IV, 18, 2.
यस्यैवमोज आदजः	XVIII, 3, 2.
या तिरस्त्री नि यशने	IV, 13, 1.
यावतामहमौघे	IV, 18, 5.
यावत्तु पतपतः	IV, 20, 1
यियस्युत इव ते मनो (two pida's)	XVI, 4, 6 (OE. XII, 23, 5.)
ये च देवा अपजन्त	XII, 20, 5.
ये मे रात्रि पृथक्चक्षे	IX, 28, 10.
येन क्षिपावकुपतं	VIII, 11, 13.
ये कपाणि प्रतिमुञ्चन्ता	IV, 4, 2.
यो जाम्बा अप्रथयत्	XII, 20, 3.
योऽप्राप्तावः	XII, 21, 2 (XVI, 13, 10.)
यो नो दूरे दृष्टि	IV, 12, 10.
रात्रां विश्वजतीनस्य	XII, 17, 1.
संध्यम् रश्मि	XII, 15, 1.
वाचामहं देवी	VII, 10, 15.
वाचो राजन्यजामहे	XVII, 12, 4.
वायुरथेगा यज्ञधौः	VII, 10, 9.
वावाता च मरिचो	XII, 21, 6.
विमतो किरणो	XII, 22, 1.
वि सप्तविंशं धिपदा	V, 9, 16 (VII, 15, 13.)
विश्वतयो यथा पथः	IX, 5, 6

विद्यतोदावन्	XVIII, 15, 5 (XII, 26, 9)
विद्यस्य देवो अमृतस्य	IX, 20, 16.
विद्या आशा दक्षिणव	VIII, 15, 11.
विद्यान्देशान्त्वामहे	VII, 10, 14
वीमे देवा अमृतं	XII, 23, 4.
इषा पावक दीदिहि	X, 10, 8.
दैत्यानरो अहिरसां	X, 9, 17.
दैत्यानरो अजीजनत्	X, 10, 8.
दैत्यानरो न आ जमत्	X, 9, 17.
दैत्यानरो न कतवे	II, 5, 3; (IX, 27, 2 Comm. X, 9, 17.)
मनामि विधदुन्नतया	III, 5, 9.
मयेन पौत्र सोदते	XII, 18, 19.
अष्टायां अष्टिकायां	XII, 22, 6.
अष्टिधाध्वर्यु	I, 6, 3.
धे अवेसा पयसा	IV, 11, 6.
न मी ददातु नं रधिं	XVIII, 3, 2.
समप्रिवसुभिर्नी अद्यान्	III, 6, 2.
समापी अहिरयता (two Pāda's)	VIII, 9, 2.
समिदो अग्निरयिता	V, 10, 8.
समिदो अग्निरयिता	V, 10, 8
समुद्र वा प्र विद्यामि	IV, 11, 6 (VIII, 0, 6)
स विश्वं प्रति आकुर्वन्	X, 11, 9
स सुप्रसीतो	XVIII, 15, 5.
स सूर्यं जनयन्	XVIII, 6, 1.
सावीरि रैव प्रथमाय	V, 14, 8.
सुप्रपाया च वैश्वाना	XII, 21, 4
सुभ्रा स्वर्धुः	XVI, 7, 1.
सूर्यं नकादो अरति	XVI, 5, 4.
सौर्वे अहिरामुचम्	I, 17, 19
स्वासास्ततः अविः	V, 10, 23
विराजवर्तनी जरा	VII, 10, 10
अनाजस्तथा अमृतं	XIII, 12, 7.

(B) GĀTHĀ'S S'LOKA'S, ETC.

अद्राक्षन्ता इमं वक्षः XV, 24 (p. 194, 2)	नै, नम्यन्ता वैद्यानिषा XV, 27 (p. 195, 19.)
अधीयते देवरातः XV, 27 (p. 195, 20.)	देवादेनायवतः XV, 17 (p. 189, 20)
अष्टं च प्रायः XV, 17 (p. 189, 14.)	माना आनाथ XV, 19 (p. 190, 7.)
आहिरनी जन्मना XV, 24 (p. 193, 21)	नापचस्य लोकिः इतीति XV, 17 (p. 189, 2)
आविर्देवा आ वाजं XVI, 17, 6.	न मा मर्त्ये कचन XVI, 10, 3.
आमन्दोवति आम्नादं XVI, 9, 1	पतिर्जगतां प्रविशति XV, 17 (p. 189, 16.)
आष्टे भगः XV, 19 (p. 190, 12)	पारिजिता यजमानाः XVI, 0, 7.
आहिरस्य परम्पादी XVI, 9, 13.	पुराणा वीरवन्तः XV, 27 (p. 195, 14)
अवमज्जिगद्धनयति XV, 17 (p. 189, 6 7)	पुण्यिणी चरतः XV, 19 (p. 190, 22)
अवमेऽस्मै यजति XVI, 9, 10.	भोग एव धीयवतिः XV, 25 (p. 194, 11)
अथ वयाः विततः XV, 17 (p. 189, 22.)	मधुच्छन्दाः श्वधीमन् XV, 26 (p. 195, 3)
अथ वाः कुशिका वीरः XV, 27 (p. 195, 10)	मदतः परिवेष्टारः XVI, 9, 10.
अकिः अद्यातः पुष्यः XV, 19 (p. 190, 17)	यः सप्तत्यप्ये कुर्वन् XV, 24 (p. 194, 8.)
अिं अ मक्षं XV, 17 (p. 189, 12)	यं अः पिता संजानीते XV, 26 (p. 195, 9)
अरन्ध्रे मधु विन्दति अरन् XV, 19 (p. 191, 5)	यन्मिधं पुषं XV, 17 (p. 189, 3.)
अरन्ध्रे मधु विन्दत्यपविन्दन् XV, 19 (p. 191, 10)	यावन्ता पुदिशो भोगः XV, 17 (p. 189, 8)
अष्टौ मे संपदायाः XV, 25 (p. 194, 17.)	शेद्यन्तेन विनशे XV, 17 (p. 189, 10)
अज्ञाया ज्ञाया अवति XV, 17 (p. 189, 18)	संजानानिषु वै मूयाः XV, 25 (p. 194, 20.)
अद्वै मा मल नयति XV, 24 (p. 194, 5)	य वै यथा मे अप्रथाः XV, 25 (p. 194, 14)
नै वै पुषाः पशुमन्तः XV, 27 (p. 195, 12)	

विद्यतोदावन्	XVIII, 15, 5 (XII, 26, 9)
विद्यस्य देवो अक्षयस्य	IX, 20, 16.
विद्या आमा दक्षिणतः	VIII, 15, 11.
विद्यान्देवान्द्रामले	VII, 10, 14
यौमे देवा अक्षयस्य	XII, 23, 4.
हृषा पानक दीदिधि	X, 10, 8.
वैद्यानरो अक्षिरसां	X, 9, 17.
वैद्यामरो अजौजनत्	X, 10, 8.
वैद्यानरो न आ अमत्तु	X, 9, 17.
वैद्यानरो न कनये	II, 5, 3; (IX, 27, 2 Comm. X, 9, 17.)
प्रमाणि विधद्वन्तपा	III, 5, 9.
शङ्केन पौष ओद्धते	XII, 18, 19.
अक्षपायां अक्षिणकायां	XII, 22, 6.
वद्विद्याध्वर्युं	I, 6, 3.
सं वचसा पयसा	IV, 11, 6.
स मी ददातु न रधिं	XVIII, 3, 2.
समप्रिवसुभिर्नो अक्षयत्	III, 6, 2
समापौ अक्षिरस्यन् (two Pāda's)	VIII, 9, 2.
समिदो अक्षिरसिना	V, 10, 8.
समिदो अक्षिरैरसा	V, 10, 8
समुद्रं व प्र क्षिप्योमि	IV, 11, 8 (VIII, 9, 6)
स विश्वं प्रति आक्षुपन्	X, 11, 9
स ह्यप्रणीतो	XVIII, 15, 5
स ह्ययं जनपदः	XVIII, 5, 1.
सावीरिहै देव प्रयसाद्य	V, 14, 8
सुप्रपाद्या न वैशला	XII, 21, 4.
सुभू सुयभूः	XVI, 7, 1.
सुय पकाकौ अरति	XVI, 5, 4.
सीर्यं वदिरामुषम्	I, 17, 19
सावाहृतः श्वचिः	V, 10, 23.
विरण्डवर्तनी नरा	VII, 10, 10
अनाऊनस्य ह्यम्यत्	XIII, 12, 7.

VIII.

(A) YAJUS, NIGADA'S, ETC.

अर्धारिरिषि VI, 12, 20
 अगम्याः सन्ने मे।कम् II, 9, 7.
 अगम्य स्र् IV, 12, 7.
 अग्रयः स्रयः VI, 13, 1.
 अग्रये कवपाचनाय साहा IV, 1, 1.
 अग्रये वा नद्यो यवयो ददातु VII,
 18, 1.
 अग्रये देवेभ्यो धुत्तु II, 8, 4.
 अग्रये साहोयये साहा VI, 3, 8.
 अग्निमावह सोममावह I, 5, 3; V,
 11, 4.
 अग्निरग्नौषोमी नमपनुदन्तु IV, 9, 5
 अग्निःर्वातिर्ज्योतिरग्निः II, 9, 1; VII,
 0, 2.
 अग्निर्देवैः । अग्निर्मान्त्रिकः VII, 9, 3
 अग्निर्वाता । अग्निना (पञ्चकोश) X, 10,
 4
 अग्निर्वाता वेतु I, 6, 11
 अग्ने मृदयते धुम्हयतिरिषे IV, 12, 10.
 अग्ने इमिथा अधिपते IV, 10, 1; 18,
 8
 अग्ने मर्वा अधि I, 4, 14.
 अग्नेरग्नौषोमीयोज्जिमिन् IV, 9, 5.
 अग्ने यधस्मिन् यधस्मौ मय् X, 2, 6.
 अग्ने वायो विद्युन् IV, 8, 4
 अग्ने व्रतपते व्रतमचारिणम् IV, 12, 10
 अग्ने व्रतपते व्रतं चरिष्यामि IV, 8, 3.
 अग्नेदा अक्षुषावेसे II, 8, 9
 अग्नेदुस्मिन् प्राप्तामि IV, 7, 8
 अग्ने। अक्षेकपाद् VI, 12, 25
 अथ पितरः मादयन्तु IV, 4, 11;
 0, 2; VIII, 2, 33

अथर्धं पितुं मे पादि (अजुगुपं) II, II
 3; resp 15, 4
 अदमेन वा चक्षुषा IV, 8, 1.
 अध्वनी अधिपतिरिषि VI, 18, 2.
 अध्वर्यो येषां वा अष्टादो प्रजापतेस्त
 (नमूवदन) X, 19, 2.
 अनासृष्टमक्षनाष्टयम् V, 8, 2.
 अनुपदस्यमग्रायम् IV, 8, 0
 अनेमायनयेन नेमेन XVI, 18, 11
 अन्तरिक्षे विष्णुर्धर्मस्त IV, 12, 4
 अन्नमयम् II, 14, 6
 अन्नदास्यमपतिः VI, 12, 27.
 अपवनाः अक्षराः IV, 4, 2.
 अपानं मे पादि VI, 8, 2
 अपिगो इति दुवस्तान् VI, 12, 6.
 अपु भूतया देव सोम VIII, 8, 6;
 9, 4.
 अभयं मे II 14, 1
 अभयं वे—मनसा लोपतिष्ठे—II, 18,
 2;—वराचा लोपतिष्ठे—13, 4;—
 प्रायेण लोपतिष्ठे—13, 5;—कान्तेन
 लोप—13, 11
 अभौमदन् पितरः IV, 4, 14; 9, 3.
 अथ आधो यो भस्मैय II. 11, 6.
 अयं वै सधनम्रादयं वे योनिः IV, 14,
 36
 अर्को इति यधयद्वता माययेव XVII,
 16, 1
 अथान्नमिच्छे मिथा धामानि I, 9, 2.
 अवधुर्गति दुवस्तान् VI, 12, 10
 अश्नायाविषाये मिथा वै II 8, 6
 (Of II, 8, 7, 8 10 22 विकार)

अमृतो मा गृहमय VI, 8, 9.
 अमावसनेनिष्ठ IV, 4, 2.
 अमावसने IV, 4, 5.
 अम्बानधित प्राजमि दिवं देवांस्तृतीय
 III, 20, 4.
 अम्बिष्ठ अन्तरिक्षे VI, 3, 6.
 अम्बा म उदीक्षा VI, 3, 1 (अर्धार्था
 VI, 3, 5; दक्षिणार्था 2; शीघ्रार्था
 7; प्रतीक्षा 3; प्राक्षा 1)
 अम्बे प्रतिष्ठापे सा द्विष्टि I, 5, 9.
 अम्बिरमि वृष्टः VI, 12, 26.
 अम्बिपानः II, 9, 8.
 अर्धाविष्ठा प्रतिषोषिष्ठा IV, 19, 8.
 अम्बिष्ठमस्मिन् प्रयजनममि VIII,
 9, 1.
 आदित्यान्वा जामतेन XVII, 16, 3.
 आदित्यान्वा वदराजामः IV, 21, 10.
 आमुस्ता मा प्रजया मग्निः VIII, 8,
 11.
 आद्यो ऽमि I, 15, 10.
 आद्युर्दे अग्ने ऽमि II, 11, 3.
 आयुस्त्य अद्यो मा मत VI, 8, 6.
 आयुष्मन्नायुश्च XVII, 12, 1.
 आदिष्ट देवाः I, 5, 1 ff.
 एवं आवाग्रथितो भद्रमभूत् I, 14, 2.
 एवं वसवो वसेः I, 6, 9.
 एवं मर्ष मा कल्याणै XIII, 11, 6.
 एवं रिन्द्रमवागात् XIII, 12, 10.
 एवं वसुमन्तमावच VI, 9, 13.
 एवं ला जवरे IV, 7, 14.
 एवं ऽमि निद्योजाः XVI, 13, 4.
 एवं जक्षिन्नोजसो X, 3, 10.
 एवं एवंदित एवं II, 12, 3.
 एवंमि अनामि I, 12, 5

एनो अग्ने I, 7, 4.
 एनोपहतापहतेना I, 12, 1.
 एष्टे च नीतं च I, 14, 19.
 एष्ट पुष्टिं पुष्टिपतिः II, 10, 1.
 एष्ट वसु पुष्टवसु VII, 6, 1.
 एष्ट वसु संयदसु VII, 5, 5.
 एष्ट वसुविंदसु VII, 6, 2.
 उपहृतं वृद्धं—उपहृतं वामदेष्ट I, 11.
 उपहृता देवा अस्या संतस्य VI, 8, 14.
 उपहृताः सं यजमानो V, 3, 7.
 उपहृतो देवावहिनो VII, 5, 8.
 उपहृतो मित्रावहयो VII, 5, 8.
 उपहृतो वायुरिन्द्रवायू VII, 5, 1.
 उभावापस्य V, 17, 10.
 उमिगमि कविरमि VI, 12, 18 (Of.
 उमिगमि VII, 9, 1).
 उपासनक्ता अग्ने III, 13, 20.
 उर्जं वदन्तोः IV, 5, 3.
 अत सत्याय II, 7, 14.
 अतं सत्यम् XIV, 16, 6 *.
 अतथागमि सज्जोमिः VI, 12, 23.
 अतं ला सत्येव II, 6, 10.
 अतरो मे देवाः IV, 1, 9.
 अतस्य द्वारो VI, 12, 13.
 एव वामाकारः I, 6, 12.
 एवा रायः प्रेवे भमाय V, 8, 5.
 एहि मे प्राणावतिष्ठ II, 17, 1.
 एतु वसु पुष्टवसु VII, 3, 1.
 एतु वसु संयदसु VII, 3, 3.
 ऐन्द्रोमाहतमावर्ते I, 6, 5; IV, 12, 10.
 ओजा एव I, 1, 39.
 ओजये ऐन्द्रियाय अजयादि VII, 5,
 13; XVIII, 21, 9.
 ओपधीः प्रीत्यामि II, 9, 12.

कं प्रपद्ये I, 4, 5

कथो ऽसि वनसूदनः VI, 12, 9

कामाय त्वा I, 15, 12.

काम्या रत II, 12, 4

काल वेदमन्त्रम् XIII, 12, 10.

कौऽदाकदा अदाम् IV, 7, 15; VII, 18, 7.

कवे साधर बाधे साधा XVII, 12, 3

कर्मसाधे वीहि V, 10, 19

कृत्युषा अहि IV, 7, 12, VIII, 4, 6.

चित्ति युक्, चित्तमाश्रम् (रघुहोत्र) X, 14, 4

चित्रावधौ क्षिति वे II, 11, 4.

जुषायाः सोमा I, 8, 3

जुषाया अग्ने I, 7, 6

जुषादानि सर्वाणि स्वनामि VI, 3, 8.

जुषावागधीपीनौ I, 8, 7.

जुषाणो अग्निः I, 8, 3.

जुष्टो बाधो भूयासम् VI, 9, 17.

मतो ऽसि तन्मरुति II, 12, 10.

मनूजपादग्रे I, 7, 2

मखा रुद्राय देवता ऋद्धाय X, 10, 2.

मास्यधैवधावेन्द्राय सोमम् VI, 7, 10

मिथो देवीरग्रे III, 13, 20.

मुषो ऽसि विश्ववेदाः VI, 12, 17.

मृषान्मृग IV, 21, 24.

मेजसे त्वा मृक्षवर्चसाय VII, 5, 12.

मेजो ऽसि छटिरभि VIII, 21, 3

मेजो ऽसि शुक्रमसि IV, 8, 2.

मे देवा अकामयन्त X, 18, 2 (मृगहो-
तरि)

मे दद्या रयाम्वायता X, 15, 2 (मृगहो-
तरि)

मे मृक्षमसि XVI, 18, 2 7.

दधिधर्मसाधे वीहि VII, 16, 7

दमोऽय ते पतिदर्शाय IV, 18, 7.

द्विषु विष्णुर्देवसु IV, 12, 5.

द्विषं देवास्तुतौषम् III, 20, 4.

द्विषमयं यजमानः XVI, 17, 10.

द्विषमृष्टमसि VI, 8, 12.

द्विषि विष्णुर्देवसु IV, 12, 2

द्विषे साधान्तरिषाय साधा XVII, 12,
2.

दुरो अग्ने आयस्य III, 13, 30.

दुर्मिषियास्तुष्टे सक्तु VIII, 12, 11.

देव सर्षिर्नैष्ठिके I, 13, 1 (Cf II, 5,
10)

देवं सर्षिर्नैष्ठिकीनाम् V, 20, 4.

देव सवितरेतं वे यजम् IV, 7, 17.

देव सवितरेतं त्वा I, 6, 2

देव सोम दुत्यामुहचमशीय V, 8, 3

देवस्य त्वा सवितुः प्रचरे IV, 7, 5 (Cf.
21, 7)

देवा देवा सोमारा III, 18, 27

देवानां समिदसि VIII, 11, 15.

देवो ऊजोऽजतो III, 13, 27

देवो उषामावन्ता III, 13, 27.

देवो जाष्टो III, 13, 27.

देवोर्द्वारः III, 13, 27.

देवीलिख. III, 13, 27.

देवेदो मन्थिदः I, 4, 10—22.

देवो अग्निं क्षिष्टस्तु I, 18, 3

देवो नरायंसः I, 13, 2 (II, 5, 10)

देवो वनस्थतिः V, 20, 4

देवो ऽसि नरायंसः VII, 5, 22—24,
XVIII, 21, 12.

देवस्तन्मरुति II, 12, 9.

देवा सोमारा III, 13, 20

धामा सोमामास्यो वीहि VIII, 8, 4.

धुवा अयदमृतस्य सोमो IV, 8, 3.

मम उप I, 14, 20

ममसे नायकाय XVII, 13, 1

नमस्ते बृहते XVII, 13, ॥
 नमस्ते वज्रायज्ञीयाय XVII, 13, 6
 नमस्ते रथनाराय XVII, 13, 2
 नमस्ते वामदेव्याय XVII, 13, 4
 नमो देवेभ्यः II, 8, 11.
 नमो स्वायत्तविहीभ्याम् I, 6, 11.
 नमो यः पितरः IV, 5, 1
 नमो वदथायभिहितः VIII, 10, 4.
 नारायणी ऋते I, 7, 3.
 नये प्रजां ते दाहि (चतुर्दश) II, 14, 2; 16, 5.
 निरुहः परावहः I, 6, 6.
 नि वी कानयो जिह्वाम् VII, 6, 3
 न्यसेषं त्वा VII, 4, 4.
 पत्तिर्हो ऽसि वसमान VI, 12, 7.
 दाहि नां वसन्त्यम् IV, 8, 3
 पितरूणां वसन्तकानां IV, 21, 9.
 पिता मातविद्या VII, 9, 1.
 पित्र्यं वीर्यानि II, 9, 13.
 पृथिवी चोता (चतुर्दश) X, 16, 4.
 पृथिवीं विष्णुं संजज्ञा IV, 12, 4
 इदं न्य स्ता माभो IV, 7, 6
 प्रजावतमे त्वा नष्टं वदथो ददातु VII, 18, 6
 प्रजावतमे स्वाहा XIII, 12, 8
 प्रजापतिरकामयत (चतुर्दश) X, 14, 2
 प्रजापतिर्द्वारोदतु XVII, 16, 7.
 प्रजापतेभ्यो ऽसि IV, 9, 4.
 प्रजाये त्वा पृथो VII, 6, 11.
 प्रतर्कामि नभस्याम् VI, 12, 8
 प्रत्येता वासा स्मृता VII, 6, 6.
 प्राञ्चा दिगा च द्र (दक्षिणया दिशा—, प्रवीच्या दिशा—etc.) IV, 11, 4
 प्राचं दीक्षामवेति V, 4, 6
 प्राणया ऋमि IV, 7, 11

प्राचं मे पाहि VI, 8, 1 (Cf. IV, 7, 11; 9, 2.)
 वरिरेते I, 7, 5
 बृहद्रथन्तरं म चक्र VI, 3, 8.
 बृहस्पतये त्वा नष्टं वदथो ददातु VII, 18, 9
 बृहस्पतिर्ब्रह्मा च यज्ञं पातु IV, 6, 9.
 ब्रह्म पिन्वत्य प्राचं ॥ पाहि IV, 9, 2.
 भर्गो मे वांकाः V, 1, 10.
 भा विभा उपः VII, 9, 6
 भुगित्यभिज्ञता XII, 23, ॥ (Ath. V, 20, 135, 1 ff.)
 भुजः स्वाहा III, 21, 3.
 भू II, 7, 7.
 भू प्रपदे VI, 2, 2.
 भूः स्वाहा III, 21, 2.
 भूतमग्निं भविष्यदग्निं VIII, 21, 8.
 भूतानां गर्भमादधे V, 11, 12.
 भूयते भवपते IV, 20, 1.
 भूर्धवा I, 1, 38
 भूर्धुवः स्वः II, 13, 9; IV, 12, 10;
 X, 21, 15, XIV, 16, 7.
 भूर्धुवः स्वाः स्वाहा III, 19, 3; 21, 6;
 VI, 3, 8, VIII, 8, 10.
 भवस्यमिवा ते ज्ञतस्य I, 10, 2.
 नमो दीक्षामवेति V, 4, 4
 नमो मे नमसा दीक्षताम् V, 4, 1.
 नक्षिस्तुषी ऽसि VI, 12, 14.
 न्यदसि यमो ऽसि XVIII, 20, ॥
 न्यदादविर्होता (चतुर्दश) X, 18, 4.
 आपो मौषधोर्दिषोः VIII, 12, 11.
 निरुह त्वा चतुषा IV, 7, 4
 निवायवदथोस्त्वा प्रगप्तोः V, 15, 8
 यज्ञस्य संततिः II, 6, 12
 यमाय त्वा नष्टं वदथो ददातु VII, 18, 4.

यमायाहिरयते—साया IV 4 1
 यमिम प्रजय IV III, 21 8
 या यज्ञस्य मयदस्य II 9, 9
 [सध्वर्थो यथा वा यज्ञादी प्रजापतेस्तु
 (तन्मूढन) X, 19, 2
 यज्ञाय त्वा जुष्टम् IV, 17, 7 8 9
 यज्ञाय त्वा मय्ययस्यो ददातु VII, 19,
 2
 यज्ञास्वा वैशुभेन XVII 16 3
 यज्ञास्वन्द्राजान् IV, 21, 11
 यज्ञा ऽधि सुमेव XVI, 18, 6
 यममनुकम् IV III, 16, 3
 याचाभ्या रोच VIII, 25, 3
 यथायस त्वा यथाया VII, 4, 4
 यदयो ऽधि धर्मपति IV I, 14, 5
 यदयस्त्रागिराजान् IV, 21, 8
 यज्ञिरसि यमवाहन IV, 12, 15
 यागयुर्विद्यापु IV II, 12, 5
 यागैतु यागुपेतु X, 21, 16
 याच दीचामुर्वेति V, 4, 5
 याच म जित् IV, 10, 15
 याचस्यतिना ते कृतस्य I, 10, 2
 याचस्यते ऽच्छिद्रया याचा X 16, 6
 याचस्यते याचो वीथेय X, 15, 6
 याचस्यते विधेयमन X, 18, 6
 याचस्यते हृदिदेवामन X, 14, 6
 याजस्याह यक्षितु यवे XV I, 17, 1 2
 3 8
 याजिनस्याग्ने वीथि III, 8, 24
 याजिनो देवा यवि III, 8, 22
 याजो ऽधि याजिममवि III, 9, 27
 विभूरसि प्रदाहय IV, 12, 11
 विराजो दीचो ऽधि IV, 21, 3
 विश त्वा देवा यानुभूमेन IV II, 16, 4
 विशे त्वा देवा प्रजापतिराजान् IV, 21,
 12

विशे देवा यम ना प्रमयेत VII, 17, 3
 विश देवास्तयमिशा IV, 10, 3
 वष्टिरसि पापानम् II, 7, 18, IV,
 8, 3
 वेद मे पितरम् IV, 18, 5
 वेदो ऽधि I, 15, 12
 वीथट I, 1 39, etc
 मयोऽयो IV, 18, 10
 मया पयस्ये पावि (यजुगुह) II, 14,
 4, 15, 2
 मते हिमा IV, 12, 10
 मान्तिरसि IV, 7, 9
 मिश्रिषम् IV, 17, 13
 मय्युरसि मार्जासीय VI, 12, 21
 मय्युरस्यपयस्य VI, 12, 22
 म्येनो ऽधि पला VI, 8, 10
 याचया यवि IV, 7, 13
 या सुत्या यामिन्द्राग्नी X I, 13
 याचो ऽधि प्रवेता VI, 12, 10
 यजोर्वो I, 6 4
 य यज्ञयनिरागिषा IV, 18, 3
 य देवनीजंयनीभि VII 9, 2
 य वाक प्राचेन XV II, 17, 1
 यवेमाथोपवेणाय XIII, 5, 4 5 6
 यक्षितसि विहृकवी II, 12, 1
 यक्षासि यला VI 8, 12
 यजुर्देवेभ्य II, 8, 20 21
 यत्न यताय II, 7, 13
 य योतिषाभूत IV, 12, 8
 यत्न लतेन II, 6 22
 यत्नेनावष्टयम् II, 12, 12
 यदसि सक्ते भूया IV, 11, 3
 य लभ्ये यदस्य यवेता II, 11, 5
 य या यजामि II 10, 6
 य दनो देवा दधान् XV II 15, 11
 य भद्रमकथी न IV II 1, 12

संमहं प्रजया IV, 12, 9.
 सेनाप शीपधीनाम् II, 8, 10.
 सेमिधः सन्निधः I, 7, 1.
 समुद्रः ऽधि विद्यन्वत् VI, 12, 24.
 समुद्रो ऽधि विद्यन्वत् VI, 12, 10.
 सघालधि छमानो VI, 12, 3.
 सघालधि सरोजधि VIII, 17, 3.
 सं दक्ष द्राक्षया XVII, 15, 12.
 सं सदान् सधत्ता XVII, 15, 10.
 सं सा जामेन IV, 12, 10.
 सविताधि सत्यप्रचवः XVI, 18, 3.
 सुपदो ऽधि पत्ता VI, 8, 11.
 सुभूतकतः II, 8, 8.
 सुभूतय वा II, 8, 15.
 सुभूतमाधि देवः XVII, 13, 10.
 सुनिविधा न जायः VIII, 12, 11.

सुयं धाजसिन् धाजसो X, 4, 12.
 सुयंसे चक्षुः X, 17, 4.
 सुयय देवयो धुल्य II, 8, 5.
 सुयो ज्योतिः II, 9, 2.
 सो ऽजामयनाद्वादः (परदीनरि) X, 17, 2.
 सोमं राजानं चन्द्रमसम् III, 8, 15.
 सोमः सोमस्य पिबतु X, 17, 6.
 सोमस्याग्ने वीदि VII, 8, 4; VIII, 8, 5.
 सोमाय पिबते स्वाहा IV, 4, 1.
 सुयभूरधि देवः IV, 12, 10.
 सः I, 1, 39.
 सः स्वाहा III, 21, 5.
 स्वाहाग्निं स्वाहा सोमं I, 7, 6.
 सवित्रे वीदि VII, 1, 8.
 उतं सविर्मधु V, 10, 31.
 उतं वा भवितं भवयामि VII, 4, 15.

(B) NIVIDS

अग्निर्देवः VIII, 23.
 [अग्निर्देवः VII, 9, 3.*]
 अग्निर्विद्वानरः VIII, 23.
 अस्य मदे जगितदिन्द्रः VIII, 25.
 इन्द्रो देवः VIII, 17.
 इन्द्रो नक्षत्रान् VIII, 16, 1.

अश्वतो देवः VIII, 20, 1.
 यागाग्रिबी VIII, 10, 1.
 मयतो देवः VIII, 23, 1.
 विधे देवः VIII, 21.
 सविता देवः VIII, 18.

INDEX IX.

PRAIṢA'S, ATIPRAIṢA'S, ETC.

अग्रये सयमानाय III, 13, 10.
 अग्रये सन्निधमानाय I, 4, 4.
 अग्रिमय होतास् (सुहृन्वाक्येन)† V,
 20, 5.

अग्रिमे देवो जाता संमानय V, 1, 6.
 अग्रोत्पत्तीवत्तस्य यज VIII, 5, 1.
 अग्रोषोमाभ्यां प्रयोषमानाभ्याम् V, 14,
 7.

* This is a Parasmaic, but in its form like a Nivid.

† Comm द्विपञ्चमानके अग्रयोषोमाभ्यां यजमानो पचन्तो पत्नीः पचन्तो पुरीतारं यजमानाग्रोषोमाभ्यां यजं । नक्षत्रजमानके । अग्रिमय होतास् (सुहृन्वाक्येन) यजमानाः etc.

धामाः भोमाभामिन्द्र VIII, 8, 2.
 नेष्टवपह्वय VIII, 5, 5.
 पत्नी विषह्यमाना XII, 23, 5 (प्रति-
 गर) *
 परिवीरमाधाय V, 15, 4.
 पर्यग्रमे V, 10, 8.
 पुराचैरेनं पुण्ड्रह्वी राजभिः संतापत
 XVI, 1, 23.
 प्रजापतिर्मे देवः V, 1, 8.
 शो प्रतिष्ठ IV, 7, 17.
 प्रसाक्ष प्रसुधि VII, 14, 9 (cf. VI, 8, 5.)
 प्राक्षा अग्निं भरत (अग्निम्) V, 17, 3;
 XV, 1, 26.
 बृहद्ददन्ति VII, 15, 11.
 ब्रह्मन् XVI, 18, 1.
 ब्रह्मन् प्रस्थास्याभि IV, 7, 16
 ब्रह्मन् स्तोत्राणाः प्रसाक्षाः VI, 8, 5.
 मदेय मदेवो बोधा मोदेय XII, 13, 4.
 मनोताये हविषः V, 19, 13.
 मधुपर्कः IV, 21, 6.
 मानसः I, 6, 1.
 यजमानं सोमरभ्यर्षो ह्योद्ब्रह्मन् पीतनेष्ट-
 यतोपवृत्तिरिवेषध्वम् (अपह्व) VII,
 6, 3
 यूपधाव्यमानाय V, 15, 2.
 येयजामह I, 1, 36 ff.
 ये सधामहे III, 16, 15.
 यचितो यतो V, 9, 25
 यनिष्ठमस्य मा राविष्ठ (अग्निम्) V, 17,
 9
 यामुर्मे देवः V, 1, 7.
 वि किमयमाक्षो बोधा मोदेय (प्रतिगर)
 XII, 21, 6.†
 वैश्वानराय LX, 25, 2.

योपत् I, 1, 36-39, etc.
 यम्योर्जेति I, 14, 21.
 योर्ध्वो (यंकाव) VII, 9, 1; cf.
 अश्वयोर्ध्वो
 येनमस्य नक्षः (अग्निम्) V, 17, 5.
 यानं हविः VII, 10, 3.
 यद्विद्यतिरस्य वरूयः (अग्निम्) V, 17, 6
 यस्तस्य सोमिन्यास्त परिः XVII, 14, 4.
 यमपह्वतः ह्यः VIII, 9, 3.
 यमिधः प्रेष V, 16, 4.
 यो यवेन VII, 14, 9.
 यौद (अश्वानाह) VII, 9, 1.
 यज्ञा प्रेष V, 20, 5.
 यज्ञा नूदि I, 14, 1.
 योमाय पदुच्यमाधाय V, 6, 1.
 योम्यस्य यज VIII, 4, 2.
 यो यतु VI, 8, 7.
 योकेभ्यः V, 18, 1.
 योचवतो मघावातेषा VII, 10, 2.
 यथा नयः III, 16, 15.
 यथाहवतिभ्यः V, 18, 2.
 यविधानां यवत्यमानायाश्च V, 18, 2.
 ये सदाश्च रदं मधु XVII, 14, 14. (†)
 योनरभिष्टुति V, 9, 4.
 योनरेनयज VII, 8, 7.
 योनवेदस्य VII, 16, 2.
 योता यवन् प्रजापतिम् XVI, 7, 2.
 योता यवदग्निं समिधा V, 16, 4 अग्निं
 सावाग्यस्य V, 18, 2; अग्निं सिद्ध-
 तश्च V, 19, 22; अग्निं पुरोक्षामस्य
 V, 19, 10, पुरोक्षामायाश्च VII, 1,
 7; अग्नीषोमो V, 18, 10; 19, 7,
 16; अग्निना VII, 2, 9; XV, 15,
 9; आदित्यान् VIII, 1, 6; रन्

* Cf. Vait-Sūtra 32, 27.

† Cf. Vait-Sūtra, 32, 32.